ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)
DOI: 10.32782/2522-4077-2026-216

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Випуск 1 (216)

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

УДК 08(477.65):80
Н34

Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Випуск 1 (216). Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2026. 368 с.

До Наукових записок увійшли статті, присвячені дослідженню актуальних питань історії української та світової літератури, теорії літератури, компаративістики, проблемам українського та зарубіжного мовознавства в аспекті лінгвокультурології, лінгвокогнітивістики, етнолінгвістики, дискурсології й психолінгвістики, теорії та практики перекладу й прикладної лінгвістики, розвитку та функціонування мов у поліетнічному та полікультурному просторі, значущих аспектів фахової підготовки сучасного вчителя-філолога, перекладача та фахівця з прикладної лінгвістики. Збірник розрахований на наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів факультетів української філології, іноземних мов, учителів-словесників, перекладачів.

Збірник зареєстровано в міжнародних науковометричних базах Index COPERNICUS, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat та Index NSD (the Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publichers).

РЕДКОЛЕГІЯ:

Фока Марія Володимирівна (головний редактор), доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи, професор кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик викладання, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна;

Білоус Олександр Миколайович, кандидат філологічних наук, професор, професор кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна;

Громко Тетяна Василівна, доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології та журналістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна;

Гундаренко Олена (Hundarenko Olena), кандидат філологічних наук, старший викладач Інституту медіаматичних досліджень та культурної спадщини, Жилінський університет, Словаччина;

Лакова Марта (Lacková Marta), доктор філософії, старший викладач, Жилінський університет, Словаччина;

Лелакова Ева (Leláková Eva), кандидат наук, старший викладач, Жилінський університет, Словаччина;

Міняйло Роман Вікторович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна;

Ніца Давидовіч (Nitza Davidovitch), доктор наук, професор, професор, завідувач кафедри освіти, завідувач відділу оцінювання якості освіти та академічного навчання, керівник програми підготовки викладачів, Аріельський університет (Ariel University), Ізраїль;

Залужна Ольга Олексіївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Навчально-наукового інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна;

Кирилюк Ольга Леонідівна, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української філології та журналістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна;

Клочек Григорій Дмитрович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української філології та журналістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна;

Лелека Тетяна Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна;

Поліщук Володимир Трохимович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна.

Ухвалено до друку Вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 11 від 30.03.2026 року).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1396 від 25.04.2024 року.
Ідентифікатор медіа: R30-03957.
Суб'єкт у сфері друкованих медіа: Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка (вул. Шевченка, буд. 1, м. Кропивницький, 25006, mails@cuspu.edu.ua, тел. (0522) 32-17-18).
Періодичність: 4 рази на рік.

Офіційний сайт видання: journals.cusu.in.ua/index.php/philology

Видання «Наукові записки. Серія: Філологічні науки» включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з філологічних наук (В11 Філологія (за спеціалізаціями)) відповідно до Наказу МОН України № 491 від 27 квітня 2023 року (додаток 3).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl

ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)

© Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, 2026
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2026

ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)
DOI: 10.32782/2522-4077-2026-216

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
VOLODYMYR VYNNYCHENKO CENTRAL UKRAINIAN
STATE UNIVERSITY

RESEARCH BULLETIN

Series:
PHILOLOGICAL SCIENCES

Issue 1 (216)

Publishing house
“Helvetica”
2026

УДК 08(477.65):80
Н34

Research Bulletin. Series: Philological Sciences. Issue 1 (216). Kropyvnytskyi: Publishing House "Helvetica", 2026. 368 p.

Research Bulletin. Series: Philological Sciences publishes articles devoted to current issues of history of Ukrainian and world literature, theory of literature, comparative studies, Ukrainian and foreign linguistics in terms of cultural linguistics, cognitive linguistics, ethnolinguistics, discourse studies and psycholinguistics, theory and practice of translation and applied linguistics, development and functioning of languages in a multicultural space, significant aspects of professional training of a modern philology teacher, translator, and specialist in applied linguistics. The journal is intended for academic and research staff, postgraduate and undergraduate students of the faculties of Ukrainian philology and foreign languages, philology teachers, and translators.

The Collection is registered in international catalogues of periodical and database Index COPERNICUS, Academic Journals, Reserch Bible, WordCut and Index NSD (the Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publichers).

EDITORIAL BOARD:

Foka Mariia Volodymyrivna (Chief Editor), Doctor of Philology, Professor, Vice-Rector for Research, Professor of the Department of Germanic Languages, Foreign Literature and Methods of Their Teaching, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine;

Bilous Oleksandr Mykolaiovych, PhD in Philology, Professor, Professor at the Department of Translation, Applied and General Linguistics, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine;

Hromko Tetiana Vasylivna, Doctor of Philology, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Ukrainian Philology and Journalism, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine;

Hundarenko Olena, Candidate of Philological Sciences, Assistant Professor at the Institute of Mediamatic Research and Cultural Heritage, University of Žilina, Slovakia;

Lacková Marta, PhD, PaedDr., University of Žilina, Slovakia;

Leláková Eva, PhD, Assistant Professor, University of Žilina, Slovakia;

Miniailo Roman Viktorovych, ScD in Philology, Professor, Professor at the Department of Ukrainian Linguistics, Literature and Teaching Methods, Municipal Institution «Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council, Ukraine;

Nitza Davidovitch, DSc, Professor, Head of the Department of Education, Head of the Department of Education Quality Assessment and Academic Instruction, Manager of the Teacher Training Program, Ariel University, Israel;

Zaluzhna Olha Oleksiivna, PhD in Philology, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Theory and Practice of Translation from English of the Educational-Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Kyryliuk Olha Leonidivna, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Ukrainian Philology and Journalism, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine;

Klochek Hryhorii Dmytrovych, Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Ukrainian Philology and Journalism, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine;

Leleka Tetiana Oleksandrivna, PhD in Philology, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Translation, Applied and General Linguistics, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine;

Polishchuk Volodymyr Trokhymovych, Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine.

Recommended for printing by the Academic Council of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Minutes № 11 dated March 30, 2026).

Registration of Print media entity: Decision of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine: Decision No. 1396 as of 25.04.2024. Media identifier: R30-03957.
Media entity: Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Shevchenka str., 1, Kropyvnytskyi, 25000, mails@cuspu.edu.ua, tel. (0522) 32-17-18).
Periodicity: 4 times a year.

Official web-site: journals.cusu.in.ua/index.php/philology

According to the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 491 (Annex 3) dated April 27, 2023, the journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine (category "B") on philological sciences (B11 Philology (with specializations)).

Articles are checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl

ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)

© Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, 2026
© Design "Publishing House "Helvetica", 2026

ЗМІСТ

ALTGAUZ O. V. ENGLISH-LANGUAGE ONLINE NEWS DISCOURSE AS A COGNITIVE-NARRATIVE PHENOMENON: THEORETICAL FOUNDATIONS AND CLASSIFICATION..... **11**

DAVYDENKO I. V., LAVRINENKO I. M., LITOVCHENKO YA. M. CONCEPTS OF INTUITION / PREMONITION / PRESENTIMENT AS ASPECTS OF «I»..... **17**

NAREPEKHA O. R., HRYTSIV N. M. ADJECTIVES' DEGREES OF COMPARISON IN COMIC DISCOURSE: MEANS OF CREATING HUMOROUS EFFECT..... **30**

OLEINIKOVA G. O. SPACE, TIME, CHARACTER AS A MODEL FOR ANALYSING COGNITIVE ESTRANGEMENT IN SCIENCE FICTION..... **37**

STANISLAV O. V. DOMINANTES LEXICO-SÉMANTIQUES ET STYLISTIQUES DANS LA RÉALISATION DE LA STRATÉGIE INTERMÉDIALE DANS LES TEXTES LITTÉRAIRES DE P. QUIGNARD..... **44**

SHEVCHENKO I. S., BONDARENKO I. V., ONISHCHENKO N. A. DISCURSIVE STRATEGIES OF POPULISM IN DONALD TRUMP'S RHETORIC..... **51**

SUIMA I. P., NOVIKOVA O. V. IT VOCABULARY AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL DIGITAL COMMUNICATION..... **57**

TYMOSHCHUK N. M. ABSTRACT AS A GENRE OF ENGLISH ACADEMIC DISCOURSE: RHETORICAL STRUCTURE AND LINGUISTIC FEATURES..... **63**

БАБЧУК Ю. Й., БАБІЙ С. М. ТЕОРІЇ СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ..... **69**

БАНДУРА Т. Й. КОНЦЕПТ «ЧАС» ТА ЙОГО НАРАТИВНА ФУНКЦІЙНІСТЬ У НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНОМУ РОМАНІ БЛЕЙКА КРАУЧА «РЕКУРСІЯ»..... **74**

БАРАНОВСЬКА Л. В. ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ДИСКУРС: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ..... **81**

БЕРЕГОВЕНКО Н. С., СТОЛБЕЦЬКА С. Б. ПЕРИФЕРІЙНІ СИНОНІМІЧНІ РЯДИ ПРИКМЕТНИКІВ РОЗМІРУ, ЩО ВХОДЯТЬ ДО МІКРОПОЛЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ МАЛОГО ЗАГАЛЬНОГО РОЗМІРУ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ..... **90**

БОНДАРЕНКО К. Л., БОНДАРЕНКО О. С. ФУНКЦІЙНА АДАПТАЦІЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ КОРИСТУВАЦЬКОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ІСПАНСЬКІЙ ЛОКАЛЯХ В УМОВАХ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ПРОЦЕСУ..... **97**

БОРИСОВ О. О. КОНЦЕПТИ *СВОБОДА* ТА *FREEDOM* В УКРАЇНОМОВНІЙ ТА АНГЛОМОВНІЙ СВІДОМОСТІ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ, ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА ПРАВНИЧИЙ АСПЕКТИ..... **107**

ВАКУЛОВИЧ Л. Л., НАЗАРЕНКО Н. Г., РЕГУШЕВСЬКА І. А. ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИЙ ТЕКСТ У КООРДИНАТАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНГВІСТИКИ..... **114**

ГАЛЯН О. В., ХАЙЧЕВСЬКА Т.М., ХІРОЧИНСЬКА О. І. БАГАТОЗНАЧНІСТЬ ФІЗИЧНИХ І ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)..... **120**

ГОНЧАРУК О. В. ФОНЕТИЧНА МІМІКРІЯ ЯК СТРАТЕГІЯ АДАПТАЦІЇ АНГЛОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ІТ-ДИСКУРСІ..... **127**

ДАНИЛЕНКО Л. В. ОКУПОВАНІ НАЗВИ-ОБЕРЕГИ: МІКРОТОПОНІМИ СЕЛА ВОСКРЕСЕНКА ПОЛОГІВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ..... **134**

ДЕМЕШКО І. М. НОВОТВОРИ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ДИСКУРСУ: СЛОВОТВІР, СЕМАНТИКА, ФУНКЦІЇ **141**

ДРЕБЕТ В. В. СУБСТАНТИВНІ КОМПОЗИТИ-НОВОТВОРИ ТА ЇХ СКЛАДНИК-ДОМІНАНТА ПОЛІСЕМІЧНОЇ МОДЕЛІ З ТРЬОМА ЗНАЧЕННЯМИ У БУДОВІ РЕЧЕННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ПРЕСИ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗУСИЛЬ **149**

ЖОВНОВАЧ Т. А., ГЛУЩЕНКО А. В., ТРУБЕНКО І. А. ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ЗІСТАВНИЙТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ..... **158**

ЖУЛІНСЬКА М. О. НЕОЛОГІЗМИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЗМІНИ КЛІМАТУ: СЕМАНТИКА ТА МЕХАНІЗМИ ТВОРЕННЯ..... **167**

ІВАНИЦЬКА Н. Б., ТЕРЕЩЕНКО Л. Я. ЛЕКСИЧНІ МАРКЕРИ ТАКТИКИ ЕМОТИВНОГО ВПЛИВУ В АНГЛОМОВНОМУ БІЗНЕС-ОРІЄНТОВАНОМУ ЖАНРІ TED TALKS: КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ..... **173**

КОЧУБЕЙ В. Ю. СИНТАКСИЧНЕ УЗГОДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ЗБІРНИХ ІМЕННИКІВ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ТА БРИТАНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ..... **184**

ЛЕСІНСЬКА О. М., СУНЬКО Н. О., КРАЙ Х. С. СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТЕРМІНІВ **190**

МАТВІЙЧУК Т. П., ЖИТАР І. В. КОНЦЕПТ «ПЕРЕМОГА» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ МЕДІАТЕКСТІВ)..... **196**

МЕЛЕШКО В. А. ВІДОБРАЖЕННЯ ДУХОВНОСТІ УКРАЇНЦІВ У ПОВІСТІ «КИЇВСЬКІ ПРОХАЧІ» ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО **202**

МОРОЗОВА І. Б., ТЕЛИЧКО А. Г. КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ФУТБОЛЬНОГО КОМЕНТАРЯ ЯК ГІБРИДНОГО ЖАНРУ УСНОГО МОВЛЕННЯ..... **208**

МУЗИКА Т. Є., ЮРЧАК Г. М. СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХРИСТИЯНСЬКОЇ СИМВОЛІКИ В ПРОЗОВІЙ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ БАРКИ **216**

НЕСТЕРЕНКО О. О. ГУСТАТИВНІ ЕПІТЕТИ В КИТАЙСЬКОМОВНІЙ ПРОЗІ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ..... **222**

НІКОЛАЄСКУ Е. В. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОЛОРОНІМОМ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ СТАНУ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ (НА МАТЕРІАЛІ РУМУНСЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВ)..... **228**

ОВСІЄНКО Л. М., БОНДАР С. І. КОМПОЗИЦІЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ТЕКСТУ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТА СТИЛЬОВОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ..... **235**

ОСТАПОВА Л. В. ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОПОСІВ ДОРОГИ, ЛІСУ, РІКИ, ГОРИ У РОМАННІЙ ПРОЗІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ **247**

ПАВЛЮК Н. Л., ГРИЦЬКО Х. Ю. ФОЛЬКЛОРНІ МОТИВИ В ОПОВІДАННІ «МЕРТВЕЦЬКИЙ ВЕЛИКДЕНЬ» Г. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА..... **254**

ПЛЕТЕНЕЦЬКА Ю. М., ЧЕПУРНА З. В., ЯКОВЕНКО А. О. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ У ВІДТВОРЕННІ СУЧАСНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ..... **261**

ПОЛОЗОК Д. С. АСПЕКТ НЕВІДПОВІДНІСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ В ТУРЕЦЬКОМОВНОМУ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ **267**

ПРОХОРОВ М. Г. АГОНАЛЬНІСТЬ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ СПОТІВ..... **273**

РАДАВСЬКА О. М. ПОЕТИКА РОМАНУ Л.-Ф. СЕЛІНА «ПОДОРОЖ НА КРАЙ НОЧІ» ТА ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПРЕСІОНІСТСЬКИХ ЗАСОБІВ У РОМАНІ ДЛЯ ЗОБРАЖЕННЯ ТОТАЛЬНОГО НЕГАТИВІЗМУ ПОДІЙ ВІЙНИ..... **280**

РУЧКО К. В. ВИКОРИСТАННЯ ГЕНДЕРНО-НЕЙТРАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ..... **285**

РЯБОКУЧМА Т. О., ГОРБАЧЕНКО А. Л. КОНЦЕПТ «ДІМ» У ФРАЗЕОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ..... **290**

САЙКО К. О., НАЗАРОВА В. О., САЙКО М. А.ТРИ ПРОЯВИ ТРЕТЬОГО КОДУ В ПЕРЕКЛАДАХ ЕПОХИ СМП: СИТУАЦІЙНА РОЗВІДКА..... **296**

СЕМАК Л. А., СЕРГІЄНКО О. І. МОВНІ МАРКЕРИ ГАРМОНІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ В ДІЛОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ..... **306**

СЛИВКА Л. З. ІДІОМАТИЧНІ ВИРАЗИ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАТИВНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ У СУЧАСНОМУ АНГЛІЙСЬКОМУ ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ..... **312**

СОКОЛОВСЬКА С. Ф., БОРОВА Л. О. ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ РЕАЛЬНОСТІ В РОМАНІ ЮЛІ ЦЕ «ІНСТИНКТ ГРИ»..... **318**

СТАТКЕВИЧ Л. П. ЕКОКРИТИЧНИЙ ВИМІР ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ «БЕЗПЛІДНОЇ ЗЕМЛІ» Т. С. ЕЛІОТА..... **325**

СТОЛЯРОВА А. А. ДИСКУРС РАДИКАЛЬНИХ ЕКОАКТИВІСТІВ РУХУ «SCIENTIST REBELLION» (ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ) **332**

ТОРОСЯН О. М., ШЕЛЯКІНА А. В. ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЯ НАПІВМОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ У РОЗМОВНОМУ ДИСКУРСІ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ВАРІАТИВНІСТЬ (AME VS BRE)..... **340**

ФІЛЮК Л. М. ПОНЯТТЯ МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПІДХОДІВ ТА ІНТЕГРАТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ..... **348**

ФОКА М. В., ДАЦЬКА Т. О.ПУНКТУАЦІЙНІ ТА СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ТЕКСТУ..... **354**

ШЕВЧУК Т. Р., ЯСІНСЬКА О. В. ПРОТИСТАВЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ РЕЛЯЦІЙ АНТОНІМІЇ ТА СИНОНІМІЇ В МЕЖАХ КІБЕРБЛОКУ СТАН СИСТЕМИ (SYSTEM STATUS)..... **363**

CONTENTS

ALTGAUZ O. V. ENGLISH-LANGUAGE ONLINE NEWS DISCOURSE AS A COGNITIVE-NARRATIVE PHENOMENON: THEORETICAL FOUNDATIONS AND CLASSIFICATION..... **11**

DAVYDENKO I. V., LAVRINENKO I. M., LITOVCHENKO YA. M. CONCEPTS OF INTUITION / PREMONITION / PRESENTIMENT AS ASPECTS OF «I»..... **17**

NAREPEKHA O. R., HRYTSIV N. M. ADJECTIVES' DEGREES OF COMPARISON IN COMIC DISCOURSE: MEANS OF CREATING HUMOROUS EFFECT..... **30**

OLEINIKOVA G. O. SPACE, TIME, CHARACTER AS A MODEL FOR ANALYSING COGNITIVE ESTRANGEMENT IN SCIENCE FICTION..... **37**

STANISLAV O. V. LEXICAL-SEMANTIC AND STYLISTIC DOMINANTS IN THE IMPLEMENTATION OF THE INTERMEDIAL STRATEGY IN P. QUIGNARD'S ARTISTIC TEXTS..... **44**

SHEVCHENKO I. S., BONDARENKO I. V., ONISHCHENKO N. A. DISCURSIVE STRATEGIES OF POPULISM IN DONALD TRUMP'S RHETORIC..... **51**

SUIMA I. P., NOVIKOVA O. V. IT VOCABULARY AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL DIGITAL COMMUNICATION..... **57**

TYMOSHCHUK N. M. ABSTRACT AS A GENRE OF ENGLISH ACADEMIC DISCOURSE: RHETORICAL STRUCTURE AND LINGUISTIC FEATURES..... **63**

BABCHUK YU. Y., BABII S. M. THEORIES OF PERCEPTION AND ACQUISITION OF A FOREIGN LANGUAGE..... **69**

BANDURA T. Y. THE CONCEPT OF TIME AND ITS NARRATIVE FUNCTIONALITY IN BLAKE CROUCH'S SCIENCE FICTION NOVEL "RECURSION"..... **74**

BARANOVSKA L. V. PUBLICIST DISCOURSE: THEORETICAL PRINCIPLES OF RESEARCH..... **81**

BEREHOVENKO N. S., STOLBETSKA S. B. PERIPHERAL SYNONYMIC ROWS OF ADJECTIVES OF DIMENSION INCLUDED IN THE MICROFIELD FOR THE DESIGNATION OF SMALL GENERAL SIZE IN ENGLISH..... **90**

BONDARENKO K. L., BONDARENKO O. S. FUNCTIONAL ADAPTATION OF USER DOCUMENTATION TERMINOLOGY IN UKRAINIAN AND SPANISH LOCALES WITHIN AN AUTOMATED TRANSLATION PROCESS..... **97**

BORYSOV O. O. CONCEPTS OF *СВОБОДА* AND *FREEDOM* IN UKRAINIAN-LANGUAGE- AND ENGLISH-LANGUAGE CONSCIOUSNESS: LINGUO-CULTURAL, PHILOSOPHICAL AND LEGAL ASPECTS..... **107**

VAKULOVYCH L. L., NAZARENKO N. H., REHUSHEVSKA I. A. PROFESSIONALLY ORIENTED TEXT WITHIN THE FRAMEWORK OF MODERN EDUCATIONAL LINGUISTICS..... **114**

HALIAN O. V., KHAICHEVSKA T.M., KHIROCHYNSKA O. I. POLYSEMY OF PHYSICAL AND TECHNICAL TERMS AND THEIR TRANSLATION SPECIFICS (BASED ON FRENCH LANGUAGE)..... **120**

HONCHARUK O. V. PHONETIC MIMICRY AS A STRATEGY FOR ADAPTING ENGLISH BORROWINGS IN UKRAINIAN IT DISCOURSE..... **127**

DANYLENKO L. V. OCCUPIED NAMES-TALISMANS: MICROTOPONYMS OF THE VILLAGE OF VOSKRESENKA IN THE POLOHIVSKYI DISTRICT OF THE ZAPORIZHIA REGION..... **134**

DEMESHKO I. M. NEOLOGISMS OF MODERN INFORMATION DISCOURSE: WORD FORMATION, SEMANTICS, FUNCTIONS **141**

DREBET V. V. SUBSTANTIVE COMPOUND NEOLOGISMS AND THEIR DOMINANT COMPONENT OF A POLYSEMIC MODEL WITH THREE MEANINGS IN THE SENTENCE STRUCTURE OF THE GERMAN-LANGUAGE PRESS: A SYNERGETIC DIMENSION OF EFFORT CONSERVATION **149**

ZHOVNOVACH T. A., HLUSHCHENKO A. V., TRUBENKO I. A. PHRASEOLOGICAL UNITS OF LATIN ORIGIN IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES: A CONTRASTIVE AND CULTURAL ASPECT **158**

ZHULINSKA M. O. NEOLOGISMS IN THE CONTEXT OF GLOBAL CLIMATE CHANGE: SEMANTICS AND MECHANISMS OF CREATION **167**

IVANYTSKA N. B., TERESHCHENKO L. YA. LEXICAL MARKERS OF EMOTIVE PERSUASION TACTICS IN ENGLISH BUSINESS TED TALKS: A CORPUS-BASED ANALYSIS **173**

KOCHUBEI V. YU. SYNTACTICAL AGREEMENT OF ENGLISH COLLECTIVE NOUNS IN AMERICAN AND BRITISH POLITICAL DISCOURSE **184**

LESINSKA O. M., SUNKO N. O., KRAI KH. S. WAYS OF FORMING AND TRANSLATING OF ENGLISH AGRICUTURAL TERMS **190**

MATVIICHUK T. P., ZHYTAR I. V. THE CONCEPT OF "VICTORY" IN CONTEMPORARY UKRAINIAN (BASED ON MEDIA TEXTS) **196**

MELESHKO V. A. THE REFLECTION OF UKRAINIAN SPIRITUALITY IN THE NOVELLA "KYIV BEGGARS" BY IVAN NECHUI-LEVYTSKYI **202**

MOROZOVA I. B., TELYCHKO A. H.COMMUNICATIVE FEATURES OF MODERN FOOTBALL COMMENTARY AS A HYBRID GENRE OF ORAL SPEECH **208**

MUZYKA T. YE., YURCHAK H. M. SEMANTIC AND STYLISTIC FEATURES OF CHRISTIAN SYMBOLISM IN THE PROSE WORKS OF VASYL BARKA **216**

NESTERENKO O. O. GUSTATORY EPITHETS IN CHINESE PROSE: STRUCTURAL AND SEMANTIC ASPECTS **222**

NIKOLAIESKU E. V. PHRASEOLOGISMS WITH COLORONYM AS REPRESENTATIVES OF THE STATE OF HUMAN HEALTH (BASED ON ROMANIAN AND FRENCH LANGUAGES) **228**

OVSIIENKO L. M., BONDAR S. I. COMPOSITION OF A SPECIALIZED TEXT AS AN OBJECT OF LINGUISTIC ANALYSIS AND STYLE INTERPRETATION **235**

OSTAPOVA L. V. THE FUNCTIONING OF THE TOPOSES OF THE ROAD, FOREST, RIVER, AND MOUNTAIN IN MYROSLAV DOCHYNETS' NOVELISTIC PROSE **247**

PAVLIUK N. L., HRYTSKO Kh. Yu. FOLKLORE MOTIFS IN THE SHORT STORY *«THE DEAD MEN'S EASTER»* BY HRYHORII KVITKA-OSNOVIANENKO **254**

PLETENETSKA YU. M., CHEPURNA Z. V., YAKOVENKO A. O. ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF MACHINE TRANSLATION SYSTEMS IN MODERN PUBLICISTIC TEXTS RENDERING **261**

POLOZOK D. S. THE INCONGRUITY ASPECT AS A SOURCE OF COMIC EFFECT IN TURKISH-LANGUAGE ANIMATED DISCOURSE **267**

PROKHOROV M. H. AGONALITY OF ENLISH POLITICAL SPOTS **273**

RADAVSKA O. M. THE POETICS OF L.-F. CELINE'S NOVEL «THE TRAVEL TO THE EDGE OF THE DARKNESS» AND THE USE OF THE EXPRESSIONIST DEVICES IN THE ROMANCE TO DESCRIBE THE TOTAL NEGATIVISM OF THE WAR EVENTS **280**

RUCHKO K. V. USAGE OF GENDER-NEUTRAL STRATEGIES IN THE TRANSLATION OF OFFICIAL DOCUMENTS OF THE EUROPEAN UNION..... **285**

RIABOKUCHMA T. O., HORBACHENKO A. L. THE CONCEPT OF «HOME» IN THE PHRASEOLOGY OF THE ENGLISH AND GERMAN LANGUAGES..... **290**

SAIKO K. O., NAZAROVA V. O., SAIKO M. A. THREE MANIFESTATIONS OF THE THIRD CODE IN TRANSLATIONS OF THE MTS ERA: A CASE STUDY..... **296**

SEMAK L. A., SERHIIENKO O. I. LANGUAGE MARKERS OF HARMONIOUS BEHAVIOR IN BUSINESS COMMUNICATION..... **306**

SLYVKA L. Z. IDIOMATIC EXPRESSIONS AS A MEANS OF COMMUNICATIVE EFFECTIVENESS IN MODERN ENGLISH BUSINESS DISCOURSE..... **312**

SOKOLOVSKA S. F., BOROVA L. O. PECULIARITIES OF ARTISTIC REALITY IN THE YULI ZEH'S NOVEL 'GAMING INSTINCT'..... **318**

STATKEVYCH L. P. THE ECOCRITICAL DIMENSION OF ARTISTIC SPACE IN T. S. ELIOT'S «THE WASTE LAND»..... **325**

STOLIAROVA A. A. THE DISCOURSE OF RADICAL ECO-ACTIVISTS OF THE «SCIENTIST REBELLION» MOVEMENT (LINGUISTIC PERSPECTIVE)..... **332**

TOROSIAN O. M., SHELIAKINA A. V. GRAMMATICALIZATION OF SEMI-MODAL VERBS IN SPOKEN DISCOURSE: LINGUOCULTURAL VARIATION (AME VS BRE)..... **340**

FILIUK L. M. THE CONCEPT OF LANGUAGE IDENTITY IN CONTEMPORARY UKRAINIAN STUDIES: SYSTEMATIZATION OF APPROACHES AND AN INTEGRATIVE DEFINITION..... **348**

FOKA M. V., DATSKA T. O. PUNCTUATION AND SYNTACTIC PECULIARITIES OF AN ENGLISH INFORMATIONAL TEXT..... **354**

SHEVCHUK T. R., YASINSKA O. V. ANTONYMIC AND SYNONYMOUS CONCEPTUAL RELATIONS CONFRONTATION OF CYBERBLOCK SYSTEM STATUS **363**

UDC 81’42:004.738.5
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-1

ENGLISH-LANGUAGE ONLINE NEWS DISCOURSE AS A COGNITIVE-NARRATIVE PHENOMENON: THEORETICAL FOUNDATIONS AND CLASSIFICATION

ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРС АНГЛОМОВНИХ НОВИН ЯК КОГНІТИВНО-НАРАТИВНИЙ ФЕНОМЕН: ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Altgauz O. V.,
orcid.org/0009-0001-2206-0261
Postgraduate Student at the Department of English Philology and World Literature named after professor Oleg Mishukov
Kherson State University

This article provides a comprehensive theoretical analysis of English-language online news discourse as a complex cognitive-narrative phenomenon and proposes a systematic classification of its key parameters. The study synthesizes insights from discourse studies, cognitive linguistics, narratology, and media linguistics to examine how digital news constructs meaning, shapes readers’ perception, and facilitates the formation of mental representations of events. It highlights the interplay between cognitive mechanisms, including framing, conceptual metaphors, mental models, and interpretive schemata, and narrative structures, encompassing linear, nonlinear, and modular organization of news stories. The research further investigates discursive-communicative strategies, focusing on interactivity, multimodality, stylistic and rhetorical devices, and temporal-spatial markers, which together enhance the cognitive-narrative effect and enable active engagement with news content. Genre-specific features of online news, particularly Breaking News and Analytical / Feature News, are examined in relation to cognitive-narrative parameters, demonstrating how immediacy, contextual depth, and explanatory focus influence the reader’s understanding and interpretive processes. The study also emphasizes the transformative role of hypertextuality, multimedia components, and real-time updates in shifting traditional linear news narratives toward dynamic, nonlinear, and modular formats. Based on the theoretical analysis, a classification of cognitive-narrative parameters of English online news is proposed, encompassing narrative-structural, cognitive-semantic, discursive-communicative, and temporal-spatial dimensions. The findings contribute to a deeper understanding of meaning-making mechanisms in digital news discourse, provide a methodological basis for further empirical research, and advance integrated approaches in media linguistics, cognitive linguistics, and discourse analysis.

Key words: English online news discourse, digital news, cognitive-narrative phenomenon, narrative structures, cognitive frames, multimodality, interactivity, news genres, discursive-communicative strategies, online media.

У статті здійснено комплексний теоретичний аналіз англомовного інтернет-дискурсу новин як когнітивно-наративного феномену та запропоновано систематизацію його ключових параметрів. Дослідження інтегрує підходи дискурсознавства, когнітивної лінгвістики, наративології та медіалінгвістики, що дозволяє розглянути, яким чином цифрові новини конструюють смисли, формують сприйняття подій і сприяють створенню ментальних репрезентацій у свідомості читача. У центрі уваги перебуває взаємодія когнітивних механізмів, таких як фреймування, концептуальні метафори, ментальні моделі та процеси інтерпретації, із наративними структурами, що включають лінійну, нелінійну та модульну організацію новинних повідомлень. Досліджено дискурсивно-комунікативні стратегії, які проявляються в інтерактивності, мультимодальності, стилістичних і риторичних засобах, а також у темпорально-просторових маркерах, що посилюють когнітивно-наративний ефект та забезпечують активну взаємодію читача з контентом. Особливу увагу приділено жанровим особливостям англомовних онлайн-новин, зокрема Breaking News та Analytical / Feature News, та їхній взаємодії з когнітивно-наративними параметрами, що визначає терміновість,

© Altgauz O. V., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

глибину контексту та пояснювальну спрямованість матеріалів. Також наголошено на трансформаційній ролі гіпертекстуальності, мультимедійних компонентів і оперативного оновлення контенту, що перетворює традиційні лінійні наративи на динамічні, нелінійні та модульні формати. На підставі теоретичного аналізу запропоновано класифікацію когнітивно-наративних параметрів англомовних інтернет-новин, яка охоплює наративно-структурні, когнітивно-семантичні, дискурсивно-комунікативні та темпорально-просторові виміри. Отримані результати сприяють поглибленому розумінню механізмів конструювання смислів у цифровому медіапросторі, формуванню методологічної основи для подальших емпіричних досліджень та розвитку інтегрованих підходів у медіалінгвістиці, когнітивній лінгвістиці.

Ключові слова: англомовний інтернет-дискурс, цифрові новини, когнітивно-наративний феномен, наративні структури, когнітивні фрейми, мультимодальність, інтерактивність, жанри новин, дискурсивно-комунікативні стратегії, онлайн-медіа.

Problem statement. The contemporary information space is characterized by a rapid transformation of news presentation formats under the influence of digital technologies, which has led to the emergence of new communicative practices and specific textual structures. English-language online news discourse occupies a central position in the global media environment, shaping public opinion, modeling cognitive frameworks for event perception, and generating innovative narrative patterns. At the same time, the dynamic nature of digital environments, the multimodality of information presentation, and algorithmic communication mechanisms create fundamentally new conditions for the functioning of news texts, necessitating a systematic and theoretically grounded approach to their analysis.

Despite a substantial body of research in the fields of media linguistics, cognitive linguistics, and narratology, the comprehensive analysis of English-language online news as a cognitive-narrative phenomenon remains insufficiently explored. In particular, the scholarly literature has yet to offer a coherent classification of the cognitive-narrative parameters of digital news texts; clear criteria for their functional-semantic typology are absent, as are models explaining the interaction between cognitive mechanisms – such as framing, conceptualization, and interpretation – and the narrative structures inherent to online news.

Moreover, the growing significance of digital platforms in information dissemination underscores the relevance of examining how online news reflects, constructs, and transforms meanings through specific cognitive and narrative strategies. In this context, particular attention should be paid to the influence of hypertextuality, interactivity, multimodality, and the temporal variability of content on the organization of news messages and their reception by audiences.

Therefore, a theoretical justification and classification of English-language online news discourse as a cognitive-narrative phenomenon are essential for a deeper understanding of the mechanisms of meaning-making in the contemporary media landscape. Such an approach not only clarifies scientific conceptions of the nature of digital news discourse but also contributes to the development of media linguistics, cognitive linguistics, and discourse analysis through the integration of methodological perspectives from these disciplines.

Analysis of recent research and publications. In contemporary linguistics, discourse studies are conducted by various scholarly schools and researchers. Notably, E. Goffman, W. Labov, M. Halliday, T. A. van Dijk, and P. Hopper focus on the analysis of the linguo-cognitive structure of discourse; Schank, R. Abelson, R. Mann, D.Gordon, and J. Lakoff examine discourse structure with regard to the cognitive characteristics of communicants; G. Sachs, G. Jefferson, D. Tannen, J. Sinclair, M.Stubbs, and D. Schiffrin work within the framework of conversation analysis. Special attention is given to the pragmalinguistic approach to discourse study, developed among others by T. A. van Dijk, while E. V. Budassi analyzes discourse from the perspective of cognitive linguistics.

The phenomenon of Internet discourse as a specific linguistic problem has been explored by scholars such as K. Anderson, N. Baron, S. Wai-Yann Van, J. Guttenberg, D. Crystal, T. Nelson, Z. Harris, S. Herring, J. Holloway, and others. However, despite numerous studies, the topic of English-language

Internet discourse cannot be considered fully explored: the communicative environment of the global network is constantly evolving, and researchers continue to note that many of its characteristics remain insufficiently described and require further analysis.

Purpose of the study. The aim of this article is to provide a theoretical justification of English-language online news discourse as a cognitive-narrative phenomenon, to identify its key parameters, and to propose a classification of the cognitive-narrative characteristics of English-language online news for subsequent analysis of their structure, communicative function, and influence on readers' cognitive models of event perception.

Presentation of the main material. The classification of discourse types according to the mode or channel of communication is presented within the framework of the pragmalinguistic model of discourse. According to this approach, communication modes are distinguished as serious and non-serious, informative and fascinating, substantial and factual discourse types. Regarding the communication channel, distinctions are made between oral and written, virtual and real, and contact and remote discourse [1, p. 228]. Furthermore, contemporary scholars separately identify argumentative, harmonious, and conflictive types of discourse, which are based on the communicative principles and general norms characteristic of a particular discourse type.

In the scholarly literature, there is also a perspective that considers only national discourse – such as English, German, or Ukrainian – as a legitimate form of discourse [2]. In our view, this approach is justified; however, within the scope of this study, discourse is treated as a global phenomenon operating within the framework of a specific culture and language. In this context, it is appropriate to discuss micro-discourses that exist within the boundaries of a given national discourse.

Special attention should be paid to the concept of "Internet discourse," which has become a subject of current scholarly inquiry. In the context of technological progress, Internet discourse has become an integral component of the contemporary information space. The global network provides access to any information at any time and in any place, mitigating social, cultural, and gender-related limitations. The Internet functions not only as a means of information exchange but also as a platform for user communication and interaction.

With the development of the Internet as a global network for knowledge and information exchange, scholars have focused on the notion of Internet discourse, within which interactions occur among virtual personas and their "activities." In modern linguistics, this concept is interpreted differently, making it necessary to review and analyze key definitions.

The cognitive approach to the study of news discourse allows the text to be viewed not merely as a sequence of informational units but as a tool for meaning construction and the formation of cognitive models in the reader's mind. Specifically, Van Dijk notes that news functions as a cognitive catalyst, structuring events in the form of schemas and frames that activate certain expectations and stereotypes regarding social, political, or cultural phenomena in the recipient [3, p. 466].

Cognitive linguistics emphasizes the significance of conceptual metaphors and mental models in the process of interpreting news texts [4, p. 134]. In the digital environment, this manifests through the use of multimodal cues, headlines, and interactive elements that direct the reader's attention and shape cognitive focus. For instance, news headlines often concentrate on conflictual or emotionally charged events, stimulating the activation of corresponding cognitive schemas in the recipient's mind. Consequently, the cognitive aspect reflects the interaction between the text's structure, its semantic features, and the reader's mental processes, ensuring the formation of a comprehensive understanding of events.

The narrative approach involves analyzing the structure of event unfolding within the text, the logic of presentation, and the sequence of narrative elements. As O. V. Chernysh notes, English-language news exhibits a clear narrative organization, which includes exposition (presentation of events and context), action development (description of key facts and causal relationships), climax (the most significant or conflictual event), and resolution or conclusion (a summary of the event or forecast of further developments) [5, p. 118].

In online discourse, the structure of news often transforms under the influence of hypertextual inserts, interactive elements, and multimodal components. As Herring (2004) notes, these features allow readers to independently choose the trajectory of information perception, transforming the traditional linear narrative into a more dynamic and non-linear format [6, p. 56]. Narrative markers, such as verbal cues, logical connections, and thematic emphases, determine how the plot is perceived and contribute to the reconstruction of event chronology in the reader's cognitive model.

The discursive-communicative aspect of the news text focuses on linguistic, stylistic, and rhetorical means of influencing the audience. Fairclough (2013) emphasizes that digital media discourse is characterized by interactivity (hypertext links, comments, social reactions) and multimodality (images, videos, graphics), which enhances the cognitive-narrative effect of the news. Evaluative markers and the emotional tone of the text play a particularly significant role in contemporary Internet discourse, shaping both cognitive and emotional emphases [7, p. 26].

The integration of cognitive, narrative, and discursive-communicative aspects allows English-language online news to be conceptualized as a cognitive-narrative phenomenon. Within this phenomenon, cognitive mechanisms facilitate the perception and interpretation of events, narrative structures determine the logic and sequence of their presentation, and discursive strategies shape audience interaction while reinforcing semantic and emotional highlights. Thus, the reader not only receives information but also forms a personal cognitive-narrative model of the event, encompassing both factual understanding and evaluative-emotional interpretation.

Based on an analysis of scholarly sources, the following groups of cognitive-narrative parameters can be distinguished:

1. Plot-narrative parameters – include event sequence, narrative markers, and plot organization type (linear, non-linear, modular). Examples. Linear organization: "On Monday, the government announced new environmental policies. Later that day, experts commented on the potential impact of these policies." – events are presented chronologically. Non-linear organization: "Experts warn of climate change consequences as new policies are unveiled. Earlier, government officials presented the plan in Parliament." – events are presented in reverse chronological order. Modular structure: "Policy overview: key measures. Expert opinions: potential benefits. Public response: mixed reactions." – the text is divided into thematic blocks, allowing the reader to choose their own trajectory of perception.

2. Cognitive-semantic parameters – include conceptual metaphors, cognitive frames, evaluative markers, and activation of mental schemas. Examples. Conceptual metaphors: "The economy is on the verge of a rollercoaster ride." – metaphor conveys the dynamics of the economic situation. Cognitive frames: "The new law targets environmental pollution." – use of the "law → problem-solving" frame. Evaluative markers: "The controversial decision sparked outrage among citizens." – emotionally charged words (controversial, outrage) guide interpretation.

3. Discursive-communicative parameters – interactivity, multimodality, stylistic and rhetorical strategies influencing the audience. Examples. Interactivity: "Read more about the new policy. Share your opinion in the comments below." – interaction via hypertext and comments. Multimodality: accompanying news with infographics, videos, and photographs. Stylistic strategies: "Experts warn that ignoring the problem could have disastrous consequences." – rhetorical devices enhance emotional and cognitive impact.

4. Temporal-spatial parameters – content update speed, plot development dynamics, spatio-temporal markers of events. Examples. Update speed: news updated hourly, e.g., "Last updated 15 minutes ago." Spatio-temporal markers: "In London, today's protests drew thousands of participants, while in Manchester, rallies continued throughout the afternoon." – specifying time and place helps form a cognitive map of events.

Based on this analysis, a classification of cognitive-narrative parameters of English-language online news is presented in table 1.

Table 1

Classification of Cognitive-Narrative Parameters of English-Language Online News with Examples

Parameter Category	Subcategory / Characteristic	Example of English-Language News (Real Context)
Plot-narrative parameters	Linear plot structure	*Reuters*: Investors anxious over make or break fight for the Fed. – events are presented sequentially with an explanation of consequences.
	Non-linear plot structure	Some news segments may begin with consequences or evaluations, followed by previous actions, as observed in many *Reuters* and *BBC News Online* materials.
	Modular structure	Online news is often divided into thematic blocks: headline, subheading, main text, separate sections such as "Key points" or "What this means." This is typical for *The New York Times* and other modern digital media.
Cognitive-semantic parameters	Conceptual metaphors	Headlines often contain metaphorical language that shapes perception (e.g., "fight" in *fight for the Fed* emphasizes the perception of conflict in the economy).
	Cognitive frames	News about political processes is often structured within frames such as "stability ↔ crisis," which activate certain semantic expectations in the reader. This is typical of *Reuters* reports.
	Evaluative markers	Headlines frequently include evaluative lexemes or emotionally loaded words that influence interpretation (e.g., "anxious" in the *Reuters* headline).
Discursive-communicative parameters	Interactivity	News websites provide readers with links such as "Read more," "Latest updates," or comment sections, creating an interactive reading experience; characteristic of *BBC*, *Reuters*, *NYT*, etc.
	Multimodality	Online articles often include not only text but also photographs, videos, graphics, and interactive charts, enhancing cognitive perception of information. This is standard in modern digital media such as *BBC* and *NYT*.
	Stylistic influence strategies	Use of short phrases, abbreviations, and omission of auxiliary verbs in news headlines (e.g., "Fed building renovations") to attract reader attention and maintain conciseness.
Temporal-spatial parameters	Content update speed	News websites such as *Reuters* update feeds in real time ("Latest news"), which affects the pace of information perception.
	Spatio-temporal markers	News often includes temporal and geographical markers (e.g., "UK police chief says London getting safer…"), helping to form cognitive maps of events in the reader's mind.

It is also important to note that different genres of news headlines interact with the cognitive-narrative parameters of the text. For instance, breaking headlines emphasize the urgency of events, whereas analytical headlines aim to convey semantic depth and causal relationships. Within English-language news, two primary genres can be distinguished.

Breaking News refers to "hot" news reporting events that have just occurred or are currently unfolding. These headlines are usually marked with labels such as *Breaking* or *Latest* and provide rapid delivery of information without in-depth context. This format is typical for digital news feeds and online platforms.

Analytical / Feature News encompasses genres that involve explanation, analysis of causes and consequences, and a generalized perspective on the topic rather than mere reporting of facts. This type of news is characteristic of specialized sections of news websites, analytical platforms, and journalistic investigations, which require longer preparation time and comprehensive presentation of information.

Table 2 presents examples of English-language news headlines categorized by genre.

Systematic organization of cognitive-narrative parameters enables a clearer understanding of the mechanisms through which digital news shapes the reader's cognitive-narrative experience and generates new models of interaction with information.

Table 2

Examples of English-language news headlines by genre according to cognitive-narrative parameters

News Genre	Example of English Headline	Brief Description
Breaking News	Breaking: Twin earthquakes strike Turkey	Immediate reporting of a recently occurred event, emphasizing urgency and relevance; typically used in breaking news feeds to highlight speed of information delivery.
	US police release video in murder investigation	An event requiring prompt coverage – key facts presented at the beginning of the headline.
Analytical / Feature News	Why global markets are wobbling amid inflation fears	Analytical material that not only reports the fact but also explains causes and trends, characteristic of the analytical news genre.
	Examining the long-term effects of climate change on agriculture	In-depth explanation of a complex issue requiring context and generalization.

Conclusions. The conducted theoretical analysis demonstrates that English-language online news discourse constitutes a complex cognitive-narrative phenomenon integrating cognitive, narrative, and discursive-communicative dimensions. The cognitive dimension of news texts facilitates the construction of mental models of events in the reader's mind, the activation of frames and conceptual metaphors, which determine the perception and interpretation of information. The narrative aspect is manifested in the logical structure of the storyline, the sequence of events, and the use of narrative markers, creating a coherent plotline that is comprehensible and accessible to the audience. The discursive-communicative dimension is defined by interactivity, multimodality, and stylistic strategies, which enhance the cognitive-narrative effect and ensure active reader engagement with the news content.

Thus, the proposed theoretical approach and the classification of cognitive-narrative parameters open new avenues for the study of digital news discourse and provide a foundation for developing a comprehensive model of the interactive influence of English-language online news on the cognitive-narrative representation of events in the reader's consciousness.

BIBLIOGRAPHY:

1. Гудзь Н. О. Інтернет-дискурс – невід'ємна складова сучасної комунікації. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки.* 2013. Вип. 2. С. 228–232.

2. Мартинюк А. П. Проблема смислотворення в комунікації. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов.* 2020. № 91. С. 45–53. https://doi.org/10.26565/2227-8877-2020-91-04

3. Van Dijk T. A. Critical Discourse Analysis. Tannen, D., Hamilton, H. E., Schiffrin, D. (Eds.). The Handbook of Discourse Analysis. Malden, MA; Oxford : Wiley Blackwell, 2015. P. 466–486. https://doi.org/10.1002/9781118584194.ch22

4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.

5. Черниш О. В. Сучасний англомовний інтернет-дискурс. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського.* 2022. № 34. С. 118–129.

6. Herring S. Slouching toward the ordinary: current trends in computer-mediated communication. New Media and Society. London : Sage Publications, 2004. 232 p. https://doi.org/10.1177/1461444804039906

7. Fairclough N. Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language. 2nd ed. London; New York: Routledge, 2013. P. 25–45. https://doi.org/10.4324/9781315834368

8. Лобода В. А. Особливості Інтернет-вокабуляру в англомовному Інтернет-дискурсі. *Актуальні проблеми сучасної транслятології, лінгвокраїнознавства та теорії міжкультурної комунікації :* збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю. Вінниця : Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2020. С. 157–160.

9. Chrystal D. Language and the Internet. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 272 p. https://doi.org/10.1017/CBO9781139164771

10. Multilingual dictionary of new words. 6th ed. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2016. 258 p. https://doi.org/10.2861/823492

Дата першого надходження статті до видання: 12.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

UDC 811.111`373:165.194
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-2

CONCEPTS OF INTUITION / PREMONITION / PRESENTIMENT AS ASPECTS OF «I»

КОНЦЕПТИ ІНТУЇЦІЯ – INTUITION / ПЕРЕДВІСТЯ – PREMONITION / ПЕРЕДЧУТТЯ – PRESENTIMENT ЯК АСПЕКТИ «Я»

Davydenko I. V.,
orcid.org/0000-0001-6379-343X
Philosophy Doctor (Philology),
Associate Professor at the Department of Business Foreign Language and Translation
V.N. Karazin Kharkiv National University

Lavrinenko I. M.,
orcid.org/0000-0003-3227-528X
Philosophy Doctor (Philology),
Associate Professor at the Department of Business Foreign Language and Translation
V.N. Karazin Kharkiv National University

Litovchenko Ya. M.,
orcid.org/0000-0001-8757-9729
Senior Lecturer at the Department of Business Foreign Language and Translation
V.N. Karazin Kharkiv National University

This study is part of an ongoing investigation into the cognitive dimensions of the concept of the «I». Its purpose is to define the notional components of the concepts INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT, to delineate the conceptual domains within which these concepts operate, and to identify their integral and distinctive features. The concepts INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT constitute the object of this research. The lexemes *intuition*, *premonition*, and *presentiment* serve as linguistic designations of the corresponding concepts and are regarded as synonyms according to thesaurus sources. Their lexical meanings form the subject of the study. The relevance of this research is determined by the growing interdisciplinary interest in the cognitive and linguistic mechanisms through which abstract and introspective phenomena are conceptualized and verbalized. The concepts INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT occupy an important place at the intersection of cognition, emotion, and temporality, reflecting the ways in which human consciousness perceives and interprets pre-reflective or anticipatory forms of knowing. The lexemes *intuition*, *premonition*, and *presentiment*, functioning as direct nominative means of the concepts INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT respectively, and exhibiting both shared and distinctive notional components in various contexts, provide the material for the research. Despite their frequent interchangeability in thesaurus and everyday usage, these concepts differ in their semantic structure, epistemic orientation, and affective modality. Clarifying their notional composition and the domains within which they function contributes to a deeper understanding of the cognitive organization of subjective experience and of the linguistic means through which subtle mental states are expressed. The study is also relevant for cognitive linguistics, philosophy of mind, and psycholinguistics, as it provides insight into how language encodes non-discursive forms of cognition and anticipatory awareness, thereby bridging conceptual analysis and phenomenological inquiry.

Key words: cognitive linguistics, concept, etymology, intuition, lexical meaning, premonition, presentiment.

© Davydenko I. V., Lavrinenko I. M., Litovchenko Ya. M., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Це дослідження є частиною поточного вивчення когнітивних аспектів концепту «І»/«Я» в англомовній картині світу. Метою є визначення смислових компонентів концептів INTUITION, PREMONITION та PRESENTIMENT, окреслення концептуальних доменів, у межах яких ці концепти функціонують, а також ідентифікація їхніх спільних і відмінних рис. Об'єктом дослідження виступають концепти INTUITION, PREMONITION та PRESENTIMENT. Лексеми *intuition*, *premonition* та *presentiment* слугують лінгвістичними позначеннями відповідних концептів і розглядаються як синонімічні одиниці. Їхні лексичні значення формують предмет аналізу. Актуальність обґрунтовується зростаючим міждисциплінарним інтересом до когнітивних і мовних механізмів, через які абстрактні та інтроспективні явища концептуалізуються та вербалізуються. Концепти INTUITION, PREMONITION та PRESENTIMENT займають ключове місце на перетині пізнання, емоційного досвіду та темпоральності, відображаючи способи, якими свідомість людини сприймає та інтерпретує передрефлексивні або передбачувальні форми знання. Лексеми *intuition*, *premonition* та *presentiment* становлять матеріал дослідження, функціонуючи як прямі засоби номінації відповідних концептів та демонструючи як спільні, так і відмінні смислові компоненти у різних контекстах. Незважаючи на їхню часту взаємозамінність у словниках та повсякденному вживанні, ці концепти різняться семантичною структурою, епістемічною орієнтацією та афективною модальністю. Уточнення їхньої смислової композиції та сфер функціонування сприяє глибшому розумінню когнітивної організації суб'єктивного досвіду та мовних засобів, за допомогою яких виражаються тонкі психічні стани. Дослідження є важливим також для когнітивної лінгвістики, філософії свідомості та психолінгвістики, оскільки надає уявлення про те, як мова кодує недискурсивні форми пізнання та передбачувального усвідомлення, поєднуючи концептуальний аналіз із феноменологічним дослідженням.

Ключові слова: етимологія, інтуїція, когнітивна лінгвістика, концепт, лексичне значення, передвістя, передчуття.

Problem statement. The study of the linguistic and cognitive representation of the concept of the «I» has been central to understanding the mechanisms of human self-awareness and consciousness [1; 2; 3; 4; 5]. In contemporary linguistics and cognitive science, the «I» is regarded not only as a grammatical or pragmatic category, but as a complex conceptual construct that reflects the individual's self-perception, experiential boundaries, and modes of interaction with the world [6]. Within this multidimensional framework, particular significance is attached to those concepts that mediate the relationship between the Self and the processes of knowing, feeling, and foreseeing.

Among such mediating notions are the concepts INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT, which represent distinct yet interrelated forms of pre-reflective cognition and anticipatory awareness. Each of these concepts embodies a specific modality of the «I's» relation to knowledge and temporality. Although often used interchangeably in common language and thesaurus sources [7; 8; 9; 10], these lexemes reveal nuanced semantic, emotional, and cognitive distinctions that merit systematic analysis.

The present research approaches the lexemes *intuition*, *premonition*, and *presentiment* as linguistic designations of the corresponding conceptual structures INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT. Their study in relation to the concept of the «I» enables a deeper understanding of how language encodes the Self's capacity for non-discursive, anticipatory cognition.

Review of recent research and publications. The concepts of INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT occupy a central role in the study of human cognition, spanning psychology, philosophy, cognitive science, etc. [11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21]. Each represents a distinct form of pre-reflective or anticipatory awareness, with unique epistemic, temporal, and phenomenological characteristics. INTUITION involves immediate, non-discursive knowledge, allowing rapid access to information without conscious reasoning and integrating implicit experience [18; 19]. PREMONITION denotes awareness of a specific future event, often as a vivid impression, mental image, or symbolic insight, arising from the unconscious synthesis of subtle cues and prior knowledge [17; 20; 21]. PRESENTIMENT reflects affectively grounded anticipatory awareness, evident in subtle physiological or emotional responses to forthcoming stimuli, and manifests as a diffuse sense of impending significance rather than explicit cognition. Together, INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT form a continuum of anticipatory cognition, from cognitive clarity through

symbolic foresight to pre-conscious affective resonance, offering a comprehensive perspective on the human capacity to anticipate and respond to events before their explicit occurrence.

The purpose of the research is to define the notional components of the concepts INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT, to delineate the conceptual domains within which these concepts operate, and to identify their integral and distinctive features, providing the comparative analysis. The concepts INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT constitute the **object** of this research. The lexemes *intuition*, *premonition*, and *presentiment* serve as linguistic designations of the corresponding concepts and are regarded as synonyms according to thesaurus sources. Their lexical meanings form the **subject** of the study. The **relevance** of this research is determined by the growing interdisciplinary interest in the cognitive and linguistic mechanisms through which abstract and introspective phenomena are conceptualized and verbalized. The lexemes *intuition*, *premonition*, and *presentiment,* serving as the means of direct nomination of the concepts INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT correspondingly, and displaying shared and distinctive notional components of the concepts in context, constitute the **material** of the research. By the method of continuous sampling, the material of the research was obtained from lexicographic sources and discourse fragments presented in electronic resources. The study approaches the matter from a linguistic perspective by: analyzing the etymology of the lexemes *intuition*, *premonition*, and *presentiment* – names of the concepts INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT, accordingly; examining dictionary definitions; carrying out a semantic analysis supported by illustrative examples presented in electronic resources; determining conceptual domains within which the concepts extend; defining shared and unique traits of the concepts INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT.

Presentation of findings

The concept of INTUITION. The etymological analysis of the lexeme *intuition* – the name of the concept INTUITION. The English word *intuition* derives from the Latin verb *intueri*, meaning «to look at, to contemplate, or to consider attentively», which itself consists of the morphemes *in-* («toward, at, in, on») and *tuēri* («to watch, to observe, to protect, to look at»), thereby conveying the idea of actively and attentively observing [22; 23; 24]. From this verb, Latin developed the noun *intuitio*, signifying «a looking at, contemplation, or inspection», which by late Medieval Latin acquired a more abstract cognitive sense, denoting the immediate apprehension or recognition of truth without reliance on reasoning or intermediate processes. The term entered English in the early seventeenth century from Middle French *intuition*, itself borrowed from the Medieval Latin *intuitionem*, and initially retained both the literal sense of «inspection or observation» and the philosophical sense of intellectual perception or immediate knowledge [22; 23; 24]. Over time, *intuition* evolved along several semantic dimensions. In philosophy and psychology, it denotes immediate, non-inferential knowledge, insight, or understanding, exemplified by the seventeenth-century use of the term to describe the mind's capacity to apprehend self-evident truths without deductive [22; 23; 24]. Thus, the etymology of *intuition* reflects a progression from physical perception «to look at attentively» to cognitive apprehension «to know or understand immediately» (see table 1), with its Latin roots providing a conceptual link between observation, contemplation, and immediate knowledge, a trajectory that has shaped its usages in English.

The notional components of the concept INTUITION. The lexeme *intuition*, which serves as the linguistic representation of the concept INTUITION, exhibits a broad spectrum of meanings as reflected in several authoritative English dictionaries [23; 24; 25; 26; 27]. Presented below is a comprehensive synthesis of these meanings (see table 2).

Table 3 represents the semantic realization of INTUITION: the meanings of the lexeme *intuition* supplemented by detailed descriptions of the meanings and quotations from distinguished authors and historical thinkers.

The detailed analysis of the lexeme *intuition* as the linguistic embodiment of the concept INTUITION reveals a multidimensional semantic structure that unites epistemic, affective, perceptual, and spiritual

Table 1

The semantic evolution of the lexeme *intuition*

Period / Stage	Form	Language	Literal meaning	Cognitive / Philosophical Meaning
Classical Latin	intueri	Latin	«To look at, to observe, to contemplate attentively»	–
Classical / Medieval Latin	intuitio	Latin	«A looking at, contemplation, inspection»	Immediate apprehension or recognition of truth (late Medieval Latin)
Medieval Latin → Middle French	*intuitionem* → *intuition*	Medieval Latin → French	«Observation, inspection»	Intellectual perception or immediate knowledge
Early Modern English (17th c.)	intuition	English	«Inspection, observation»	Immediate intellectual apprehension; self-evident knowledge
Modern English	intuition	English	–	1. Epistemic/cognitive: non-inferential knowledge, insight, understanding 2. Perceptual/experiential: instinctive, rapid, unconscious knowing («gut feelings»)

Table 2

The comprehensive list of meanings of the lexeme *intuition* – the name of the concept INTUITION

№	Meaning	Illustrative realization (potential situation)
1	«immediate knowing»	A person instantly senses that someone is telling the truth without analyzing facts or tone of voice; the knowledge arises as an inner certainty.
2	«non-discursive cognition»	A mathematician suddenly perceives the solution to a complex problem in its entirety, grasping it intuitively rather than through deliberate reasoning.
3	«direct insight»	An artist suddenly envisions the final composition of a painting within abstract lines, though a moment before no image had been conceived.
4	«instinctive understanding»	A driver instinctively turns the wheel to avoid a collision, acting before any conscious thought can intervene.
5	«pre-reflective awareness»	A person feels a subtle anxiety upon meeting someone, before realizing what specific behavior or tone evoked that feeling.
6	«feeling-based judgment»	A teacher senses that a student is unprepared for an exam, even though the answers appear formally correct.
7	«inner guidance»	A person feels an irresistible inner pull to change careers or life paths, though no rational cause or external pressure compels the decision.
8	«cognitive shortcut»	A physician recognizes an illness from first impression alone, drawing unconsciously on years of diagnostic experience.
9	«perceptual immediacy»	When one beholds a sunset, beauty is experienced instantly and directly, before any attempt to describe or analyze why it is beautiful.
10	«spiritual or noetic apprehension»	A mystic describes a sudden, overwhelming sense of unity with all existence, where understanding and being are inseparable.

components. The ten identified semantic realizations demonstrate that intuition functions as a bridge between sensory immediacy and higher cognitive or noetic insight. Its meanings range from direct, pre-conceptual forms of knowing to affective and experiential dimensions. In philosophical and phenomenological contexts, intuition represents pre-reflective awareness and perceptual immediacy, signifying the direct givenness of experience prior to abstraction or linguistic mediation. In psychological and cognitive interpretations, it manifests as a cognitive shortcut – a rapid, experience-based form of implicit knowledge. Finally, in metaphysical and spiritual traditions, intuition attains its noetic and transcendent dimension, becoming a means of immediate communion with ultimate truth or reality.

Conceptual domains and meaning realizations of INTUITION. The concept INTUITION operates across a series of distinct but interrelated domains, each highlighting a particular mode of

Table 3

Semantic and illustrative realizations of INTUITION

№	Semantic realization	Detailed description of the meaning	Quotation
1	«immediate knowing»	knowledge acquired directly, without reasoning or inference	*«The intuition of the moral sentiment is an insight of the perfection of the laws of the soul»* / Ralph Waldo Emerson [28]
2	«non-discursive cognition»	apprehension not derived from analytical or step-by-step thought	*«Conversion for me was not a Damascus Road experience. I slowly moved into an intellectual acceptance of what my intuition had always known»* / Madeleine L'Engle [28]
3	«direct insight»	perception of truth or essence spontaneously, «in a flash»	*«A lot of cinematography is intuition. It's an art, not a formula»* / Reed Morano [28]
4	«instinctive understanding»	knowing what to do or what is true without conscious reasoning	*«Intuition is the wisdom formed by feeling and instinct – a gift of knowing without reasoning.»*. / Angela Ahrendts [28]
5	«pre-reflective awareness»	awareness preceding conceptualization or linguistic formulation	*«Intuition is the clear conception of the whole at once»* / Johann Kaspar Lavater [28]
6	«feeling-based judgment»	decision or evaluation guided by affective resonance rather than logical analysis	*«When I began in 1960, individuality wasn't an accepted thing to look for; it was about species-specific behaviour. But animal behaviour is not hard science. There's room for intuition»* / Jane Goodall [28]
7	«inner guidance»	an internal sense of direction, correctness, or truth derived from within rather than from external justification.	*«Your time is limited, so don't waste it living someone else's life. Don't be trapped by dogma – which is living with the results of other people's thinking. Don't let the noise of others' opinions drown out your own inner voice. And most important, have the courage to follow your heart and intuition»* / Steve Jobs [28]
8	«cognitive shortcut»	in psychology, an implicit mental process that relies on accumulated experience to generate rapid, nonconscious judgments or actions	*«Intuition is the very force or activity of the soul in its experience through whatever has been the experience of the soul itself»* / Henry Reed [28]
9	«perceptual immediacy»	in phenomenology, the direct givenness of experience prior to abstraction, categorization, or reflection	*«Intuition comes very close to clairvoyance; it appears to be the extrasensory perception of reality»* / Alexis Carrel [28]
10	«spiritual or noetic apprehension»	in mystical and metaphysical traditions, a form of higher, intuitive perception that transcends rational cognition and connects directly to truth or ultimate reality.	*«There is a universal, intelligent, life force that exists within everyone and everything. It resides within each one of us as a deep wisdom, an inner knowing. We can access this wonderful source of knowledge and wisdom through our intuition..»*. / Shakti Gawain [28]

pre-reflective, cognitive, affective, or spiritual apprehension. Through the detailed semantic analysis of the lexeme *intuition*, it is possible to assign each identified meaning to a single, primary domain, thereby clarifying the conceptual structure of INTUITION (see table 4).

The concept INTUITION encompasses a multidimensional spectrum of meanings, each corresponding to a specific domain. In the EPISTEMOLOGY domain, intuition manifests as immediate knowing, non-discursive cognition, and direct insight, reflecting the capacity for knowledge and understanding without reliance on step-by-step reasoning. Within PSYCHOLOGY, intuition appears as instinctive understanding and cognitive shortcuts, highlighting rapid, implicit, and experience-based processes. The PHENOMENOLOGY domain captures pre-reflective awareness and perceptual immediacy, emphasizing the direct givenness of experience prior to conceptualization or reflection. In AFFECTIVITY, intuition functions as feeling-based judgment, guiding evaluative decisions through emotional resonance. EXISTENTIALITY reflects intuition as inner guidance, providing a personal compass for authentic action, while SPIRITUALITY encompasses spiritual or noetic apprehension,

Table 4

Meanings of the lexeme *intuition* – the name of the concept INTUITION according to their dominant conceptual domains

№	Meaning	Domain
1	«immediate knowing»	EPISTEMOLOGY
2	«non-discursive cognition»	EPISTEMOLOGY
3	«direct insight»	EPISTEMOLOGY
4	«instinctive understanding»	PSYCHOLOGY
5	«pre-reflective awareness»	PSYCHOLOGY
6	«feeling-based judgment»	PHENOMENOLOGY
7	«inner guidance»	PHENOMENOLOGY
8	«cognitive shortcut»	AFFECTIVITY
9	«perceptual immediacy»	EXISTENTIALITY
10	«spiritual or noetic apprehension»	SPIRITUALITY

enabling transcendent insight into ultimate truths. This domain-based organization illustrates that intuition serves as a bridge between cognitive, affective, and transcendent processes, integrating pre-reflective experience, rapid implicit cognition, moral sensibility, personal guidance, and higher-order perception. The analysis underscores the conceptual precision of intuition, revealing it as both a form of immediate knowing and an embodied, existential, and potentially transcendent faculty of human consciousness.

The concept of PREMONITION. The etymological analysis of the lexeme *premonition* – the name of the concept PREMONITION. The English lexeme *premonition* derives from the Latin verb *praemonere*, meaning «to forewarn» or «to advise beforehand», composed of *prae-* («before») and *monere* («to warn, advise, or remind»). From this verb, the Latin noun *praemonitio* emerged, originally signifying a literal forewarning, which by the Late Medieval period acquired a more abstract cognitive and affective sense of anticipatory awareness, often implying instinctive perception [22; 23; 24]. *Premonition* entered English via Middle French (*premonicion*) in the early 15th century, retaining both the literal forewarning sense and the emerging anticipatory feeling. Early literary usage often related to prophecy, omens, or moral caution. Over time, the semantic range expanded to include affective anticipation, intuitive or pre-conscious perception of future events, and phenomenological experiences such as bodily sensations, mental images, or dreams [22; 23; 24].

Thus, the etymology of *premonition* reflects a trajectory from external warning to internal anticipatory awareness, linking caution, temporal foresight, and instinctive apprehension – a conceptual core that persists across cognitive, affective, and phenomenological domains in contemporary English (see table 5).

Table 5

The semantic evolution of the lexeme *premonition*

Period / Stage	Form	Language	Literal meaning	Cognitive / Philosophical Meaning
Classical Latin	praemonere	Latin	«to warn beforehand, to advise in advance»	–
Classical / Medieval Latin	praemonitio	Latin	forewarning, admonition»	anticipatory awareness of potential danger or event (Late Medieval Latin)
Medieval Latin → Middle French	praemonitio → premonicion	Medieval Latin → French	«forewarning, admonition»	early anticipatory feeling; internal sense of impending event
Early Modern English (15th c.)	premonition	English	«forewarning, advisory caution»	both literal warning and emerging anticipatory feeling
Modern English	premonition	English	–	affective / emotional: internal feeling signaling an impending event

The notional components of the concept PREMONITION. The lexeme *premonition*, which serves as the linguistic representation of the concept PREMONITION, exhibits a broad spectrum of meanings as reflected in several authoritative English dictionaries [23; 24; 25; 26; 27]. Presented below is a comprehensive synthesis of these meanings (see table 6).

Table 6

The comprehensive list of meanings of the lexeme *premonition* – the name of the concept PREMONITION

№	Meaning	Illustrative realization (potential situation)
1	«forewarning» / «inner warning»	A person senses imminent danger or misfortune before any concrete evidence appears.
2	«anticipatory sense»	An individual experiences a vague awareness of a future event without any logical or analytical process.
3	«emotional intuition / presentiment»	A person feels a general sense of unease or tension prior to a forthcoming situation.
4	«precognitive impression / intuitive foreknowledge»	A person perceives or «knows» an event will happen before any ordinary cues are present.
5	«subconscious alert»	A person reacts instinctively to environmental or situational signals without conscious awareness.
6	«symbolic foretaste / foreshadowing»	A person mentally envisions or anticipates an event in a symbolic, metaphorical, or dreamlike form.

Table 7 represents the semantic realization of PREMONITION: the meanings of the lexeme *premonition* supplemented by detailed descriptions of the meanings and quotations from distinguished authors and historical thinkers.

Table 7

Semantic and illustrative realizations of PREMONITION

№	Semantic realization	Detailed description of the meaning	Quotation
1	«forewarning» / «inner warning»	an impression or sign that something (usually negative) is about to occur	*«I'm not getting up in the helicopter. I have a premonition that I'm going to get killed in a helicopter crash»* / Vic Morrow [29]
2	«anticipatory sense»	a feeling or thought of an event before it occurs, without conscious reasoning	*«My mother had a premonition and she felt that hairdressing would be very very good for me»* / Vidal Sassoon [29]
3	«emotional intuition / presentiment»	a vague, affective feeling of dread, expectation, or awareness preceding an event	*«Every anxiety is a mild form of premonition, and from that point the shade deepens till we get the forebodings and hauntings that merge into lunacy»* / Arthur Alfred Lynch [29]
4	«precognitive impression / intuitive foreknowledge»	direct, spontaneous awareness of a future occurrence, sometimes considered paranormal	*«Premonitions, presentiments, the sensing of unseen presences and many allied experiences are due to the activity of the astral body and its reaction on the physical; their ever-increasing frequency is merely the result of its evolution among educated people»* / Annie Besant [29]
5	«subconscious alert»	unconscious detection of subtle cues interpreted as a premonition	*«Become a good noticer. Pay attention to the feelings, hunches, and intuitions that flood your life each day. If you do, you will see that premonitions are not rare, but a natural part of our lives»* / Larry Dossey [29]
6	«symbolic foretaste / foreshadowing»	the imagination's symbolic or dreamlike projection of an imminent event	*«I'm aware of the mystery around us, so I write about coincidences, premonitions, emotions, dreams, the power of nature, magic»* /Isabel Allende [29]

The concept PREMONITION encompasses a range of anticipatory experiences, spanning cognitive, affective, and symbolic dimensions. It includes forms of awareness such as forewarning, anticipatory sense, emotional intuition, precognitive impression, subconscious alert, and symbolic

foretaste. Each of these represents a different mode through which individuals apprehend or sense future events, whether through instinctive perception, affective feeling, unconscious detection, or imaginative projection. PREMONITION reflects the human capacity to anticipate occurrences prior to their explicit manifestation, integrating intuitive, emotional, and symbolic faculties. This conceptual framework highlights the multidimensional nature of anticipatory awareness and provides a basis for further exploration in linguistic, psychological, and philosophical research.

Conceptual domains and meaning realizations of PREMONITION. The concept PREMONITION operates across distinct domains, each reflecting a particular mode of anticipatory awareness. Through analysis of the lexeme *premonition*, its meanings can be assigned to specific conceptual domains, highlighting the spectrum from cognitive and affective apprehension to symbolic and imaginative projection. This domain-based organization (see table 8) clarifies the structure of PREMONITION and underscores its role as a multifaceted anticipatory faculty.

Table 8

Meanings of the lexeme *premonition* – the name of the concept PREMONITION according to their dominant conceptual domains

№	Meaning	Domain
1	«forewarning» / «inner warning»	EPISTEMOLOGY
2	«anticipatory sense»	PSYCHOLOGY
3	«emotional intuition / presentiment»	PHENOMENOLOGY
4	«precognitive impression / intuitive foreknowledge»	SPIRITUALITY
5	«subconscious alert»	AFFECTIVITY
6	«symbolic foretaste / foreshadowing»	EXISTENTIALITY

The concept PREMONITION encompasses a range of anticipatory experiences that can be systematically classified into distinct conceptual domains. Each meaning of the lexeme *premonition* reflects a particular mode of apprehending future events, from direct cognitive awareness to affective, pre-reflective, and symbolic forms of anticipation. Specifically, forewarning and inner warning pertain to the EPISTEMOLOGY domain, representing direct perception of impending events. Anticipatory sense falls within PSYCHOLOGY, reflecting pre-conscious or instinctive awareness. Emotional intuition or presentiment is situated in PHENOMENOLOGY, highlighting affective, pre-reflective experience. Precognitive impression or intuitive foreknowledge aligns with SPIRITUALITY, encompassing transcendent or extraordinary anticipatory awareness. Subconscious alert is placed in AFFECTIVITY, denoting unconscious, affect-guided detection of cues, while symbolic foretaste or foreshadowing corresponds to EXISTENTIALITY, representing imaginative or symbolic projection of future events. This domain-based organization demonstrates the multidimensional structure of PREMONITION, integrating cognitive, affective, existential, and spiritual faculties in the human experience of anticipating the future.

The concept of PRESENTIMENT. The etymological analysis of the lexeme *presentiment* – the name of the concept PRESENTIMENT. The English lexeme presentiment originates from the French *pressentiment*, derived from the Latin verb *praesentire* – «to feel beforehand» or «to perceive in advance». The Latin form combines *prae-* («before, in advance») and *sentire* («to feel, to perceive, to sense»), literally denoting «to feel in advance». From this root developed the rarely attested noun *praesentimentum*, signifying an anticipatory sensation or apprehension of what is to come [22; 23; 24]. In Old and Middle French (13th–15th centuries), *pressentir* and *pressentiment* acquired both affective and cognitive dimensions: an emotional apprehension intertwined with intuitive pre-awareness. The term appeared frequently in literary and religious contexts, referring to omens or emotional impressions of impending events [22; 23; 24]. Adopted into English in the 17th century (c. 1620–1640), *presentiment* preserved this dual sense of emotional foreboding and intuitive anticipation. By the Romantic and Victorian periods, the word gained a more introspective

and psychological tone, describing inner, often inexplicable feelings predicting future occurrences. In literary and philosophical discourse, it came to signify a poetic or prophetic sensibility that unites emotion, imagination, and foresight [22; 23; 24]. In modern usage, *presentiment* denotes a feeling that something, usually adverse, is about to happen, reflecting a stabilized meaning since the 19th century.

Table 9

The semantic evolution of the lexeme *presentiment*

Period / Stage	Form	Language	Literal meaning	Cognitive / Philosophical Meaning
Classical Latin	*prae- + sentire*	Latin	to feel beforehand», «to perceive in advance»	Proto-concept of anticipatory sensation – combining temporal foresight with affective perception
Late Latin	*praesentire*	Latin	«to feel or perceive in advance»	Early notion of premonitory awareness – an instinctive, affective sensitivity to future events
Old / Middle French (13th–15th c.)	*pressentir, pressentiment*	Old / Middle French	«to feel beforehand», «foreboding feeling»	Emotional-cognitive apprehension of forthcoming events; fusion of intuitive and affective dimensions
Early Modern English (17th c.)	*presentiment*	English (from French *pressentiment*)	foreboding», «feeling of something about to happen»	Pre-rational awareness of future occurrences; affective anticipation of destiny or danger
Romantic / Victorian Period (18th–19th c.)	*presentiment*	English	«foreboding feeling», «prophetic emotion»	Heightened emotional intuition; poetic or spiritual sensibility anticipating fate or transformation
Modern English (20th–21st c.)	*presentiment*	English	«a feeling that something (especially unpleasant) is going to happen»	Psychological or parapsychological anticipation; affective intuition preceding conscious reasoning

Etymologically and conceptually, the term embodies the synthesis of affectivity and temporality: it expresses the projection of feeling into temporal foresight, revealing an intersection between emotion, intuition, and anticipatory consciousness (see table 9).

The notional components of the concept PRESENTIMENT. The lexeme *presentiment*, which serves as the linguistic representation of the concept PRESENTIMENT, exhibits a broad spectrum of meanings as reflected in several authoritative English dictionaries [23; 24; 25; 26; 27; 30]. Presented below is a comprehensive synthesis of these meanings (see table 10).

Table 10

The comprehensive list of meanings of the lexeme *presentiment* – the name of the concept PRESENTIMENT

№	Meaning	Illustrative realization (potential situation)
1	«vague intuitive feeling» / «affective anticipation»	A person suddenly experiences a diffuse unease or tension, sensing that an unfavorable event is imminent, though no external reason or evidence exists.
2	«foreboding / unconscious signal»	Someone hesitates before entering a building, feeling an inexplicable tightness or anxiety that later proves justified when danger is revealed.
3	«emotional premonition / embodied resonance»	A person feels a sudden heaviness or change in atmosphere before receiving unexpected bad news, as if the body intuits the event before the mind does.
4	«psychic or precognitive feeling»	An individual awakens from a dream vividly depicting an event that subsequently occurs in reality, interpreted as a precognitive experience.
5	«existential mood / foreshadowing emotion»	A person lives with a quiet, lingering sense that a decisive change is approaching, without knowing its source or form — a mood that colors perception and action.

Table 11 represents the semantic realization of PRESENTIMENT: the meanings of the lexeme *presentiment* supplemented by detailed descriptions of the meanings and quotations from distinguished authors and historical thinkers.

Table 11

Semantic and illustrative realizations of PRESENTIMENT

№	Semantic realization	Detailed description of the meaning	Quotation
1	«vague intuitive feeling» / «affective anticipation»	a general, pre-rational emotional awareness that something (often negative) is about to occur	*«A strange kind of presentiment frequently, on this day, occurred to her; – it seemed as if her fate rested here, and was by some invisible means connected with this castle»* / Ann Redcliffe [31]
2	«foreboding / unconscious signal»	an instinctive, bodily, or emotional warning of misfortune or danger preceding conscious recognition	*«Because in the midst of happiness there is always a seed of unhappiness; it consumes itself like fire – it can't burn forever, sooner or later it must die; and this presentiment of the end destroys my happiness when it is at is height»* / August Strindberg [31]
3	«emotional premonition / embodied resonance»	an anticipatory mood or bodily attunement in which feeling responds to the «not-yet» of experience	*«It is possible I already had some presentiment of my future. The locked and rusted gate that stood before us, with wisps of river fog threading its spikes like the mountain paths, remains in my mind now as the symbol of my exile»* / Gene Wolfe [31]
4	«psychic or precognitive feeling»	a claimed extrasensory awareness of future events, extending beyond ordinary perception	*«Desire is the presentiment of our inner abilities, and the forerunner of our ultimate accomplishments»* / Johann Wolfgang von Goethe [31]
5	«existential mood / foreshadowing emotion»	a diffuse emotional sense of the future as unfolding possibility, destiny, or threat	*«He had a presentiment that their fates would be intertwined, but immediately rejected it; he always tried to avoid falling into the traps of intuition»* / Isabel Allende [31]

The analysis demonstrates that PRESENTIMENT operates as an affective mode of foreknowledge, characterized by varying degrees of cognitive explicitness and emotional intensity. At one pole, it manifests as a vague intuitive feeling or affective anticipation, a diffuse pre-rational awareness of impending events. At another, it acquires a more embodied and psychological form, expressed through foreboding or unconscious signals in which the body or affect reacts before conscious recognition. In its more intense or speculative interpretations, *presentiment* extends toward psychic or precognitive feeling, where intuition is conceived as transcending ordinary perception.

From a phenomenological and existential standpoint, *presentiment* also emerges as an existential mood or foreshadowing emotion, revealing how emotional tonality anticipates and shapes an individual's experience of the future as an open field of possibilities, threats, or transformations. This interpretation situates *presentiment* at the intersection of affectivity and temporality, where feeling becomes a mode of perceiving what is «not yet», bridging the sensory and the anticipatory.

Conceptual domains and meaning realizations of PRESENTIMENT. The concept PRESENTIMENT functions across several interrelated domains of human consciousness, each emphasizing a distinct aspect of anticipatory awareness (see table 12).

Table 12

Meanings of the lexeme *presentiment* – the name of the concept PRESENTIMENT according to their dominant conceptual domains

№	Meaning	Domain
1	«vague intuitive feeling» / «affective anticipation»	EPISTEMOLOGY
2	«foreboding / unconscious signal»	PSYCHOLOGY
3	«emotional premonition / embodied resonance»	PHENOMENOLOGY
4	«psychic or precognitive feeling»	SPIRITUALITY
5	«existential mood / foreshadowing emotion»	EXISTENTIALITY

Within EPISTEMOLOGY, it appears as a vague intuitive apprehension that precedes reasoning, revealing the affective dimension of knowing. In PSYCHOLOGY, it operates as an

unconscious or bodily forewarning, a pre-rational signal arising before cognitive recognition. The PHENOMENOLOGICAL domain discloses presentiment as embodied resonance – an immediate, pre-reflective attunement to the «not-yet» of experience. Within SPIRITUALITY, it takes the form of precognitive or extrasensory perception, extending intuitive awareness beyond ordinary cognition. Finally, in EXISTENTIALITY, presentiment manifests as a diffuse mood or emotional foreshadowing that expresses one's orientation toward future possibility and transformation.

Shared and distinctive traits of the concepts INTUITION, PREMONITION and PRESENTIMENT. The three concepts INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT belong to a common semantic field of immediate, non-discursive, and anticipatory modes of cognition. Each represents a specific type of direct awareness preceding or bypassing rational analysis, yet they differ in their orientation toward temporality, affectivity, and modality of experience.

Shared features of the concepts INTUITION, PREMONITION and PRESENTIMENT. All three concepts express forms of immediate apprehension that precede or transcend deliberate reasoning. They share: 1. pre-reflectivity – realization prior to analytical cognition; 2. subjectivity – rooted in inner experience rather than external verification; 3. affective coloration – emotional or sensory tone accompanying the act of awareness; 4. embodied manifestation – expressed through bodily, intuitive, or emotional resonance; 5. non-discursiveness – independence from logical, inferential, or linguistic mediation. These shared features position the three notions within the broader cognitive-phenomenological continuum linking *feeling*, *knowing*, and *foreseeing*.

Distinctive features of the concepts INTUITION, PREMONITION and PRESENTIMENT. Although INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT share immediacy and pre-reflective awareness, they differ markedly in their dominant direction of awareness and epistemic orientation.

INTUITION is primarily oriented toward the present, providing direct apprehension of what is or essentially true. Its cognitive modality is chiefly epistemic, encompassing direct insight or non-discursive cognition, and its dominant faculty resides in the mind and higher intellectual processes. Phenomenologically, intuition is characterized by clarity, certainty, and intellectual immediacy. It is widely recognized as a legitimate mode of knowing in philosophical, spiritual, and psychological contexts. Relation to the body is often abstract or transcendent, while its temporal orientation reflects atemporal immediacy, understanding being experienced as present.

By contrast, PREMONITION is oriented toward the immediate future, involving awareness that something is about to occur. Its cognitive modality is both cognitive and affective, combining mental pre-awareness with emotional sensitivity. The dominant faculty is the interplay of emotion and subconscious cognition, manifesting as alertness or tension and prefiguration of danger or change. Epistemically, premonition often occupies a marginal position, associated with superstition or parapsychological belief. Somatic and visceral cues underscore its embodied dimension, and its temporality reflects proto-temporal anticipation, a near-future awareness.

PRESENTIMENT, meanwhile, is oriented toward the unfolding or imminent future, experienced as a felt anticipation of what is coming into being. Its cognitive modality is affective and phenomenological, emphasizing emotional and bodily sensing of future experience. The dominant faculty is feeling and mood, giving rise to diffuse unease, affective sensitivity, and existential openness. Epistemically, presentiment occupies an intermediate position, emotionally grounded and often expressed in poetic or existential terms. Its bodily and affective nature is profound, and temporality is characterized by openness to the «not-yet», reflecting the anticipatory mood of experience in formation.

Together, these distinctions highlight how the three forms of immediate apprehension INTUITION, PREMONITION, and PRESENTIMENT differ in their temporal focus, cognitive modality, phenomenological tone, bodily involvement, and epistemic valuation, while still sharing pre-reflective immediacy and non-discursive awareness.

Conclusions. Conceptually, INTUITION can be understood as the cognitive archetype of immediate knowing, embodying direct apprehension and non-discursive insight. PREMONITION

and PRESENTIMENT may be seen as temporal and affective extensions of this archetype. PREMONITION externalizes intuitive awareness into a projection toward the immediate future, functioning as a warning or anticipatory cognition. PRESENTIMENT further deepens this temporal projection into the realm of emotional experience, where feeling attunes to the potentiality or threat of forthcoming events. Together, these three notions form a continuum of immediacy, progressing from intellectual apprehension through affective anticipation to existential mood, tracing a conceptual trajectory from knowing in the present, to anticipating the near future, to sensing the unfolding possibilities of what is yet to come.

BIBLIOGRAPHY:

1. Davydenko I., Kalyuzhna A., Litovchenko Ya. Behind the «I»: Conscience and Consciousness. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов.* 2023. № 98. с. 21–30. DOI: 10.26565/2786-5312-2023-98-03

2. Davydenko I., Kalyuzhna A., Litovchenko Ya. «I» as PERSONALITY and INDIVIDIUALITY. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов.* 2025. № 101. с. 7–19. DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-01

3. Davydenko I. «I» as MIND, INTELLECT and INTELLIGENCE. *Закарпатські філологічні студії.* 2025. № 41. Том 1. с. 98–105. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2025.41.1.16

4. Davydenko I., Kalyuzhna A., & Litovchenko Ya. «I» as PSYCHE, SELF and EGO. *Сучасні дослідження з іноземної філології.* 2025. № 2(28). с. 65–81. DOI: 10.32782/2617-3921.2025.28.65-81

5. Davydenko I., Kalyuzhna A., & Litovchenko Ya. «I» as SOUL and SPIRIT. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2025. № 73. с. 25–33. DOI: 10.32782/2409-1154.2025.73.6

6. Давиденко І.В., Калюжна А.Б. і Літовченко Я.М. Когнітивні виміри концепту «I» в англійській мовній картині світу. *ІІ міжнародна науково-практична конференція «Наука та освіта в епоху нових викликів та можливостей».* 2025. с. 189-192. URL: https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2025/06/re-18.06.2025.pdf (date of access: 05.01.2026)

7. Cambridge Dictionary. English Thesaurus. URL: https://dictionary.cambridge.org/thesaurus (date of access: 28.04.2025)

8. Collins English Thesaurus. URL: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-thesaurusT (date of access: 10.09.2025)

9. Thesaurus. URL: https://www.merriam-webster.com/thesaurus/dictionary (date of access: 12.10.2025).

10. Thesaurus.com. URL: (date of access: 17.09.2025).

11. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2011. 533 p.

12. Gigerenzer G. The Intelligence of Intuition. Cambridge : Cambridge University Press, 2023. 280 p.

13. Järvilehto, Lauri. *The Nature and Function of Intuitive Thought and Decision Making.* Cham (Heidelberg), Germany: Springer («SpringerBriefs in Well-Being and Quality of Life Research» series), 2015. 86 p.

14. Hesni S. «Philosophical Intuitions about Socially Significant Language» *Hypatia*. 2025. № 1. Vol. 40. P. 82–106. Cambridge University Press. DOI: 10.1017/hyp.2024.4

15. Parra A. "A Phenomenological Examination of Premonition Experiences in Dreams and Waking States: A Survey Study." *Australian Journal of Parapsychology*. 2013. № 2. Vol. 13. P. 187–212.

16. Mossbridge J. A., Tressoldi P., Utts J. Predictive physiological anticipation preceding seemingly unpredictable stimuli: A meta-analysis. *Frontiers in Psychology*. 2012. № 3. Article 390. DOI: 10.3389/fpsyg.2012.00390

17. Dossey L. The power of premonitions. Carlsbad, CA : Hay House, 2016. 320 p.

18. Clark F.V. Exploring intuition: Prospects and possibilities. *Journal of Transpersonal Psychology.* 2002. № 34(1). P 73–92

19. Intuition. *The Cambridge Dictionary of Philosophy.* URL: https://ia601300.us.archive.org/12/items/RobertiAudi_The.Cambridge.Dictionary.of.Philosophy/Robert.Audi_The.Cambridge.Dictionary.of.Philosophy.pdf (date of access: 26.10.2025).

20. Premonition. *Oxford Reference.* URL: https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803100343218 (date of access: 26.10.2025).

21. Premonition. *Encyclopedia.com.* URL: https://www.encyclopedia.com/philosophy-and-religion/other-religious-beliefs-and-general-terms/miscellaneous-religion/premonition (date of access: 26.10.2025).

22. Online Etymology Dictionary. URL: https://www.etymonline.com/(date of access: 11.08.2025).

23. Merriam–Webster Dictionary. URL: https://www.merriam-webster.com/dictionary/ (date of access: 26.10.2025).

24. The Oxford English Dictionary. URL: https://www.oed.com/?tl=true (date of access: 05.07.2025).

25. Cambridge Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/(date of access: 19.07.2025).

26. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: https://www.ldoceonline.com/dictionary/ (date of access: 25.10.2025).

27. The American Heritage Dictionary of the English Language. URL: https://ahdictionary.com/ (date of access: 08.09.2025).

28. Intuition. *BrainyQuote.* URL: https://www.brainyquote.com/topics/intuition-quotes (date of access: 27.10.2025).

29. Premonition. *AzQuotes.* URL: https://www.azquotes.com/quotes/topics/premonition.html (date of access: 27.10.2025).

30. The Cambridge Dictionary of Philosophy / ed. by R. Audi. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 1001 p. URL: https://ia601300.us.archive.org/12/items/RobertiAudi_The.Cambridge.Dictionary.of.Philosophy/Robert.Audi_The.Cambridge.Dictionary.of.Philosophy.pdf (date of access: 03.10.2025).

31. Presentiment. QuoteFancy. URL: https://quotefancy.com/quote/839491/Johann-Wolfgang-von-Goethe-Desire-is-the-presentiment-of-our-inner-abilities-and-the (date of access: 27.10.2025) (date of access: 27.10.2025).

Дата першого надходження статті до видання: 16.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

UDC 811.111’367:811.111’38
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-3

ADJECTIVES’ DEGREES OF COMPARISON IN COMIC DISCOURSE: MEANS OF CREATING HUMOROUS EFFECT

СТУПЕНІ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ У КОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ: ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ГУМОРИСТИЧНОГО ЕФЕКТУ

Narepekha O. R.,
orcid.org/0009-0006-6047-5333
Student at the Applied Linguistics Department
Lviv Polytechnic National University

Hrytsiv N. M.,
orcid.org/0000-0001-6660-7161
Doctor of Philology,
Professor at the Applied Linguistics Department
Lviv Polytechnic National University

In modern linguistics, there is growing interest in the interplay between grammatical categories and stylistic devices in discourse. One of the most expressive grammatical tools in English is the adjective, particularly its comparative and superlative forms, which allow speakers to evaluate, emphasize, and contrast qualities. These forms are not only grammatical markers but also important means of pragmatic and expressive communication. In humorous discourse, comparative and superlative forms often transcend their usual grammatical function, acquiring additional stylistic and pragmatic significance. They serve as effective tools for creating exaggeration, irony, and incongruity, the underlying mechanisms of humor. By amplifying evaluations or exaggerating everyday situations, speakers create a comic effect that arises from the contrast between expectations and reality. This contrast is often subtle and relies on the audience's understanding of typical patterns and social norms.

Furthermore, comparative degrees often heighten the emotional intensity of statements, making them seem intentionally exaggerated or unexpectedly understated. These deviations from neutral evaluation contribute to the creation of comic tension and playful ambiguity. In many cases, humor arises when the comparative or superlative degree contradicts the objective reality of the situation, thus emphasizing the absurdity or exposing hidden contradictions.

Despite extensive research on humor, stylistics, and pragmatics, the specific role of grammatical comparison in generating humor remains relatively understudied. Understanding these mechanisms not only sheds light on the relationship between grammar and pragmatics, but also contributes to a deeper understanding of the dynamics of humor in language use.

Key words: adjective, degrees of comparison, comparative, superlative, comic discourse, humor, exaggeration, incongruity, stylistic devices.

У сучасній лінгвістиці зростає інтерес до взаємодії граматичних категорій та стилістичних прийомів у дискурсі. Одним із найвиразніших граматичних засобів в англійській мові є прикметник, зокрема його ступені порівняння та найвищого ступеня, які дозволяють мовцям оцінювати, підкреслювати та протиставляти якості. Ці форми є не лише граматичними маркерами, а й важливими засобами прагматичного та експресивного спілкування. У гумористичному дискурсі ступені порівняння та найвищого ступеня часто виходять за межі своєї звичайної граматичної функції, набуваючи додаткового стилістичного та прагматичного значення. Вони служать ефективними інструментами для створення перебільшення, іронії та недоречності – основних механізмів гумору. Підсилюючи оцінки або перебільшуючи повсякденні ситуації, мовці створюють комічний

© Narepekha O. R., Hrytsiv N. M., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

ефект, який виникає через контраст між очікуваннями та реальністю. Цей контраст часто є ледь помітним і залежить від розуміння аудиторією типових моделей та соціальних норм.

Крім того, ступені порівняння часто посилюють емоційну інтенсивність висловлювань, роблячи їх навмисно перебільшеними або несподівано заниженими. Ці відхилення від нейтральної оцінки сприяють створенню комічної напруги та грайливої двозначності. У багатьох випадках гумор виникає, коли ступінь порівняння або найвищого ступеню суперечить об'єктивній реальності ситуації, тим самим підкреслюючи абсурдність або викриваючи приховані суперечності.

Незважаючи на широкі дослідження гумору, стилістики та прагматики, специфічна роль граматичного порівняння у породженні гумору залишається відносно маловивченою. Розуміння цих механізмів не лише проливає світло на взаємозв'язок між граматикою та прагматикою, але й сприяє глибшому розумінню динаміки гумору у використанні мови.

Ключові слова: прикметник, ступені порівняння, вищий ступінь, найвищий ступінь, комічний дискурс, гумор, перебільшення, невідповідність, стилістичні засоби.

The problem of the study lies in the insufficient investigation of the role of comparative and superlative degrees of adjectives as grammatical means of creating humorous effect in discourse.

Analysis of Recent Research and Publications. In English grammar, adjectives are important in describing the qualities or features of a noun and a pronoun. They can be used by writers and speakers to express more specific information about an object, person or idea relating to dimensions, color, amount, ownership, and even emotional condition. Due to their linguistic importance, adjectives have been thoroughly studied and are very well defined in different linguistic literature, which give a detailed insight on what they are, how are they structured and how do they behave grammatically.

In the present study, the focus is placed on the comparative and superlative degrees of adjectives, since these forms are often employed to create humorous, exaggerated, or ironic meanings in different types of discourse. Within comedic speech, adjectives of comparison can serve as stylistic devices that intensify evaluation, produce contrast, or convey playful overstatement – all of which contribute to generating a comic effect.

Purpose of the Study.

The object of the research is the aspect of adjectives' degrees of comparison.

The subject of the research is the role of adjectives' degrees of comparison in creating a humorous effect.

The relevance of the topic is determined by the growing scholarly interest in the interaction between grammar and stylistics, particularly in how grammatical categories can serve as mechanisms of humor creation. The research also contributes to the broader field of discourse studies, since humor represents a vital part of everyday communication and creative language use.

Adjective as a Part of Speech

The adjective is a very important and useful part of speech in English. It has a descriptive role when it is used for a noun, and when it is used for a pronoun serves to give additional information about its qualities or states. Adjectives are important in grammatical and stylistic terms since they enable speaker and writer to express evaluation, emotion, and contrast.

Etymology and Historical Development

According to ***The Concise Oxford Dictionary of English Etymology***,

adjective (gram.) designating an attribute. XIV. – (O)F. adject, -ive – late L. adjectivus, -iva, f. adject-, pp. stem of adicere add, f. AD- + jacere throw; see -ive. [1, p. 5]

Etymologically, the word *adjective* derives from the Latin *adiectivus*, which literally means *that which is added*. This origin reflects the basic grammatical function of the adjective – to add descriptive or qualifying meaning to a noun. Historically, adjectives were regarded as *additions* to substantives, serving to characterize or specify them.

Lexicographic Definitions

According to ***Macmillan School Dictionary***,

adjective /ædzıktıv/ noun [C] LANGUAGE a word used for describing a noun or pronoun. The word 'big' is an adjective in 'a big house' and 'the house is big'. Many adjectives are comparative, which means you can have greater degrees of the quality they describe, for example 'small' and 'smaller,' and 'sensible' and 'more sensible', or superlative, which means you can have the greatest degree of the quality they describe, for example 'small' and 'smallest', and 'sensible' and 'most sensible'. Adjectives you might use to describe someone's mood are 'happy', 'bad-tempered' or 'cheerful'. [2, p. 10]

The ability to express degrees of comparison allows adjectives to show varying intensity of qualities and to convey evaluative or emotional nuances.

In ***Encyclopaedia Britannica, Bill Guerriero*** defines an adjective as follows:

adjective, a word or phrase that modifies, or specifies, the meaning of a noun or pronoun. An adjective provides additional information about a noun or pronoun by answering the question What kind? (for example, a green bicycle), Which one? (the second episode), How much? (more ice cream), How many? (three cats), or Whose is it? (her backpack). [3]

Grammatical and Functional Characteristics

According to the ***Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics:***

adjective n – a word that describes the thing, quality, state, or action which a noun refers to. For example, black in a black hat is an adjective. In English, adjectives usually have the following properties:

(a) they can be used before a noun, e.g. a heavy bag;

(b) they can be used after be, become, seem as complements;

(c) they can be used after a noun as a complement;

(d) they can be modified by an adverb, e.g. a very heavy bag;

(e) they can be used in a comparative or superlative form, e.g. the bag seems heavier now. [4, p. 12]

The definition emphasizes the syntactic versatility of adjectives and their ability to occupy various positions within the sentence.

In ***Modern English Grammar*** by H. V. Verba and L. G. Verba, the authors note:

In English adjectives have no number, case or gender distinctions. Qualitative adjectives have the positive, the comparative and the superlative degrees. The comparative and the superlative degrees are formed in two ways: by means of the endings -er and -est (synthetic forms); by means of the words more and most (analytical forms). ... The comparative degree can be emphasized by means of the words much, far, still. When equal degrees of a quality are compared, the adjective in the positive degree is placed within as…as. To express a smaller degree of a quality the adjective in the positive degree is placed within not so…as. [5, p. 148]

This description reflects the morphological processes of adjective comparison, distinguishing between synthetic and analytical forms, which play an important role in the stylistic expressiveness of English.

In ***English Grammar Theory*** by O. I. Fedorenko and S. M. Sukhorolska, it is stated that:

The adjective as a part of speech is characterized by the following features: its categorial meaning "property of a substance"; typical stem-building affixes (-ful, -less, -ish, -ous, -able, -ive, -ic, un-, pre-, in-, etc.); grammatical category of the degrees of comparison; combinability with nouns, link verbs, adverbs; syntactical functions of an attribute and predicative. [6, p. 200]

In the article ***Lexical and Stylistic Mechanisms of Creating Humor in the Children's Speech in the Works of René Goscinny 'Le Petit Nicolas' and Marcel Pagnol 'Le Temps des amours'***, it is stated that:

Lexical and stylistic mechanisms of humor reflect the child's subjective interpretation of reality and serve to amplify emotional and evaluative meaning. Through contrast, hyperbolic description, and playful shifts in semantic perspective, young narrators create humorous effects that reveal how children perceive, categorize, and emotionally respond to the surrounding world. [7, p. 70]

In the article ***Primary and secondary semantics of english basic gustatory adjectives by Koliada E. K. and Kalynonska I. M.***, it is stated that:

The authors focus on the primary and secondary semantics of English basic gustatory adjectives, namely *sweet*, *bitter*, *sour*, and *salty*. They note that the literal meaning of gustatory adjectives is directly related to the food sphere, while figurative meaning arises from a metaphorical reinterpretation of primary semantics. *"The literal meaning of gustatory adjectives is directly related to the food sphere, and figurative meaning is based on a metaphorical reinterpretation of primary semantics"* [8, p. 87].

Regarding literal meanings, the article identifies:

– *Sweet*: *"having a taste like that of sugar," "not rancid or stale; fresh," "not salt or salted"*;

– *Bitter*: *"having a sharp, biting taste, like beer or black coffee without sugar"*;

– *Sour*: *"having a taste like that of a lemon or of fruit that is not ready to eat," "having the taste of fermentation"*;

– *Salty*: *"tasting of salt or containing a lot of salt"*. [8, p. 88–90]

The authors conclude that metaphorization of gustatory adjectives involves a synesthetic shift from the taste modality to olfactory, auditory, visual, and tactile perceptions, as well as an analogous categorical shift in emotional and rational understanding of experiences.

In the article ***Black Humour as a Peculiar Kind of Comic by Kuzebna V. V. and Hrechukha L. O.***, it is stated that:

"The characteristic features of black humour that distinguish it from other forms of comic humour are identified. Its eclecticism is highlighted, defined as the combination of seemingly incongruous elements, such as the coexistence of the funny in the tragic." [9, p. 158]

This quote emphasizes that black humour has its own distinctive features, particularly eclecticism, which is the combination of elements that seem incompatible, such as humor within tragic situations. For example, joking about death or serious illness in a way that is simultaneously shocking and funny illustrates this ambivalent nature.

The theoretical presentation has shown that adjectives and their degrees of comparison are not only grammatical categories, but also important stylistic tools. Their ability to express gradation, evaluation, and emotional intensity makes them particularly relevant for the study of humorous discourse. Scholars emphasize that comparative and superlative degrees can change meaning, create contrast, and introduce hyperbole (important mechanisms of humor).

Presentation of the Main Material

Comedic discourse constitutes a distinctive subtype of discourse, analyzed within the framework of modern linguostylistics. Adjectives have a significant function in the formation of this kind of discourse. The degree of comparison is a very fertile category in this sense, since it allows to express gradation, exaggeration and overstatement, all parameters of comic effect.

In this section it is presented a rather practical analysis of comparative and superlative adjectives in humorous language, utilizing extracts of a comedy monologue (podcast transcript). Each element above shows us how adjectives of comparison can be a source of irony, exaggeration and stylistic contrast.

Analysis of the Use of Adjectival Comparison in Creating a Comic Effect in TED talks

Excerpt: *"Humor can help you to look better, live longer and make it rain, right?"* [10].

This example illustrates that comparative forms ***better, longer*** are used to exaggerate the humor effect. The joke works because the realistic results (*looking better, living longer*) are placed together with the absurd idiom *make it rain*. This produces semantic incongruity – a mismatch between real and impossible concepts. Because of this contrast, we see how the comparative degree becomes a tool for exaggeration and for creating humor in everyday joke-telling.

Excerpt: *"As if telling a joke is somehow scarier than living with lions"* [11].

The comparative adjective ***scarier*** is used ironically to emphasize the incongruity of this comparison. A simple, harmless action (*telling a joke*) is contrasted with an extreme and potentially

deadly situation (*living with lions*). This oppositional comparison is typical of humorous discourse, where exaggeration and absurdity are deliberately used to elicit laughter from the audience. The example also shows how evaluative adjectives help express irony, making the contrast even more absurd.

Excerpt: *"I've been called hilarious and smart – at least that's what my mom says"* [11].

In this case, adjectives hilarious, smart initially seem like objective and positive descriptions. However, the phrase *"**at least** that's what my mother says"* immediately undermines their seriousness. This is a clear example of self-deprecating humor, where the speaker pokes fun at themselves, exposing the gap between expectations and reality. This demonstrates how even a positive degree can generate humor through a sudden shift in evaluation within a single sentence.

Excerpt: *"So it's the most efficient form of dessert because of the deliciousness of ice cream in an easy-to-consume form"* [11].

Here the superlative modifier ***the most efficient*** is applied metaphorically. Normally, the word *"effective"* belongs to the scientific or technical register, not to desserts. Using this word to talk about ice cream creates stylistic irony. The humor arises from the mixture of highfalutin vocabulary (*effective*) with everyday, lowercase topics (*dessert*). Thus, the highest degree contributes to the comic clash of styles, very common in the language of modern comedy.

Excerpt: *"Hydrogen plus hydrogen plus oxygen too, bonded together with covalent glue. What do you get, just a thing called water, yeah, it's teaming up and it's only getting hotter"* [11].

The comparative adjective ***hotter*** has both literal and figurative senses. The literal sense is temperature and the figurative sense: relating to the speaker's emotional state becoming more excited. The combination of scientific terminology (*hydrogen, covalent bond*) with informal conversation (*"it's getting hotter"*) creates a parodic tone. The humor arises from this blend of scientific and informal figurative language, demonstrating how comparative forms can create exaggeration and playful contrast.

Excerpt: *"I can't tell if my grandmother is the nicest, most sincere grandmother in the world, or if she is secretly trolling me"* [11].

The superlative degree of the adjectives ***nicest*** and ***most sincere*** express an extremely positive evaluation. But the second half of the sentence suddenly calls it into question, creating irony. This contrast from admiration to suspicion illustrates the flexible nature of humorous evaluation. The superlative helps create humor by generating a strong expectation that is immediately reversed.

Excerpt: *"They say that a friend falling into an open sewer is less funny than a stranger"* [12].

The comparative ***less funny*** sets up a scale of hilarity on which the affective outcome is on contrary to social norms. We tend to feel more compassion for a friend, but this phrase presents their misfortune as *less funny* than that of a stranger. This unexpected twist creates humor through a moral incongruity, as it contradicts what we've been taught in society. The comparison exposes the somewhat irrational but very human tendency to laugh more at the misfortunes of strangers.

Excerpt: *"They also find this violation funnier when perceived from a far distance than a close distance"* [12].

The humorous comparison ***funnier*** develops a contrast based on both physical and comic distance. The humor arises from the strange assumption that something becomes funnier the further away you are from it. By using the words *"far"* and *"close"* to make a comparison, the speaker emphasizes how funny emotional distance can be and how it shapes our sense of humor. This creates a humorous tension between what we logically expect and what people typically experience psychologically, creating a dissonance that contributes to the comic effect.

Excerpt: *"Bringing some mild violations closer makes them funnier"* [12].

In this example, the comparative degree ***funnier*** contradicts the common belief that distance promotes laughter. Usually, physical or mental distance reduces the feeling of threat and allows for a more comfortable enjoyment of humor. The comparison changes the expected emotional pattern, and

this unexpected turn generates humor. Thus, the comparative degree is used to show how unstable and subjective comic judgment can be.

Excerpt: *"Stumbling on a curb is funnier when it happens to your friend than when it happens to a stranger"* [12].

Here, the comparative adjective ***funnier*** emphasizes the socially recognized presence of schadenfreude: the pleasure derived from the minor misfortunes of others. The humor arises from the contrast between *"friend"* and *"stranger"*, revealing a somewhat uncomfortable but very human truth: minor mishaps involving people we know can be more amusing. From a comparative perspective, the passage shows that emotional closeness can sometimes enhance the comic impact, even if the idea itself seems somewhat misguided.

Practical analysis has shown that both comparative and superlative degrees actively contribute to humor in spoken discourse. Comparisons were found to be more frequent and flexible, helping speakers exaggerate everyday experiences, create ironic contrasts, or express playful self-esteem. The superlative degree generated humor through extreme and maximal exaggeration, often transforming everyday events into dramatic or absurd descriptions. Overall, examples from TED Talks confirm that comparative degrees serve as effective linguistic resources for creating comedic effect in modern communication.

Quantitative Analysis of Degrees of Comparison in Humorous Discourse

Table 1

Quantitative Analysis of Degrees of Comparison

Degree of Comparison	Number of Examples	Percentage
Comparative	7	70%
Superlative	3	30%
Total	10	100%

In order to examine the contribution of grammar patterns to humour production, all ten samples taken from TED Talks were analysed and grouped based on the degree of comparison. This research is limited to the comparative and superlative degrees, since the positive degree was only found to have a minimal, ancillary role in humour.

The data presented in Table 1 demonstrates a clear predominance of the comparative degree, which accounts for 70% of the cases. Comparatives can heighten experiences, highlight absurdities, and unveil moral and social reversals, all of which are core mechanisms of humour.

The superlative degree, although less common, accounting for 30% of the data, is also a major source of humour. Superlatives are built on extreme evaluation and hyperbolic extension, and they produce comedy by exaggerating qualities to an upper limit.

Conclusions. The study showed that degrees of comparison play a more significant role in humorous discourse than simple grammatical comparison. Although the category of comparison is traditionally considered a structural tool for denoting relative or absolute qualities, in comedic discourse these forms acquire expressive, evaluative and pragmatic functions. Analyzing examples from TED Talks, it became clear that degrees of comparison and superlatives act as active stylistic devices that create a comedic effect through exaggeration, contrast, emotional intensification, irony and playful exaggeration.

The theoretical review showed that adjectives are not only descriptive units, but also have significant evaluative potential. Their ability to form degrees of comparison and superlatives makes them particularly suitable for humorous purposes, since humor often relies on hyperbole, semantic contrast and violation of expectations. The comparative degree, in particular, was found to be very flexible: speakers use it to create unexpected analogies, highlight inappropriate contrasts, or amplify everyday experiences by placing them on a relative scale of emotions or qualities. These constructions

often generate humor by presenting minor, everyday events as surprisingly dramatic, dangerous, or unusual.

The practical analysis confirmed the theoretical assumptions. Comparative constructions created ironic inversions or moral inconsistencies, demonstrating the flexibility of this grammatical category in humorous communication. Although the superlative was less frequently used, it also played a crucial role in creating comic effects. Superlatives are inherently extreme, and this maximalism naturally leads to exaggeration. In humorous discourse, superlatives often function as a kind of hyperbolic contraction, allowing speakers to present even minor events as the best or record-breaking.

Furthermore, the analysis showed that comedian Degrees of comparison often use comparative structures not only to joke about others, but also to create self-irony. By using comparative and superlative degrees of self, speakers openly mock their own emotions, habits, or experiences.

Overall, research shows that degrees of comparison of adjectives are powerful linguistic resources for constructing humor. Degrees of comparison allow speakers to construct evaluative contrasts, highlight absurdity, and reveal socio-emotional paradoxes, while adjectives in their comparative and superlative forms intensify experiences and create vivid, exaggerated, and memorable descriptions. Together, they form a flexible system of expressive means that enrich humorous communication, making it more vivid, understandable, and exciting.

BIBLIOGRAPHY:

1. Onions C. T. (ed.) *The Oxford Dictionary of English Etymology* : etymological dictionary. Oxford : Oxford University Press, 1966. 1040 p.
2. Macmillan School Dictionary / Michael Rundell (ed.). London : Macmillan Education, 2008. 896 p.
3. *Encyclopaedia Britannica* : вебсайт. URL: https://www.britannica.com/ (дата звернення: 23.11.2025).
4. Richards J. C., Schmidt R. *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. 4th ed. London : Longman, 2010. 658 p.
5. Верба Г. В., Верба Л. Г. *Сучасна англійська граматика*. Київ : ТОВ «ВП Логос-М», 2006. 342 с.
6. Федоренко О. І., Сухорольська С. М. *Граматика англійської мови: теоретичний курс*. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 360 с.
7. Князян М. О., Панченко І. В., Весна Т. В. Лексико-стилістичні механізми створення гумору в мовленні дітей у творах Рене Госінні «Маленький Ніколя» та Марселя Паньоля «Улюблені Тижні». *Нова філологія*. 2022. Вип. 86. С. 68–73. DOI: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-10
8. Коляда Е. К., Калиновська І. М. Первинна і вторинна семантика англійських базових густативних прикметників. *Нова філологія*. 2022. Вип. 86. С. 86–93. DOI: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-13
9. Кузебна В. В., Гречуха Л. О. Чорний гумор як особливий вид комічного. *Нова філологія*. 2022. Вип. 85. С. 157–166. DOI: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-85-22
10. McGraw P. *What makes things funny | TEDxBoulder* : відео. YouTube. URL: https://youtu.be/ysSg-G5V-R3U?si=CgkiEyrGCsek9bc5 (дата звернення: 27.11.2025).
11. Tarvin A. *Humor at Work | TEDxOhioStateUniversity* : відео. YouTube. URL: https://youtu.be/6iFC-m5ZokBI (дата звернення: 27.11.2025).
12. Tarvin A. *The Skill of Humor | TEDxTAMU* : відео. YouTube. URL: https://youtu.be/MdZAMSyn_As (дата звернення: 27.11.2025).

Дата першого надходження статті до видання: 04.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

UDC 81'42
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-4

SPACE, TIME, CHARACTER AS A MODEL FOR ANALYSING COGNITIVE ESTRANGEMENT IN SCIENCE FICTION

SPACE, TIME, CHARACTER ЯК МОДЕЛЬ АНАЛІЗУ КОГНІТИВНОГО ОЧУДНЕННЯ У НАУКОВІЙ ФАНТАСТИЦІ

Oleinikova G. O.,
orcid.org/0000-0002-5483-1964
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology and World Literature
Izmail State University of Humanities

This article analyzes the technique of estrangement and its role in science fiction. It traces the evolution of the concept from Viktor Shklovsky's early ideas to the philosophical, linguistic, and socially oriented interpretations of the 20th century, as well as contemporary approaches to the "strange" in literature. Particular attention is paid to the works of Darko Suvin and Simon Spiegel, who describe science fiction as a genre that balances the effect of novelty with the necessity of making the fictional world intelligible and logical for the reader.

The article demonstrates that estrangement in science fiction primarily functions at the generic level, whereas within a specific text, unusual elements are typically presented as part of everyday reality, helping the reader navigate alternative worlds.

The scientific novelty of this work lies in situating the Ukrainian tradition of literary studies within a broad international context. Ukrainian approaches are presented not as a secondary reflection of Western theories, but as an independent direction that offers a fresh perspective on estrangement, informed by specific historical and cultural experiences. The study conceptualizes estrangement as a fluid process in which the effect of unfamiliarity is gradually balanced by habituation and the acceptance of a "new norm."

The paper proposes the Space / Time / Character analytical model as an effective tool for examining science fiction texts. This model allows tracing how the effects of estrangement and the processes of adaptation are distributed across the types of fantastic assumptions (the *novum*). Applying this model to the works of Ursula K. Le Guin and Margaret Atwood reveals that changes related to space and time are more readily accepted as a new norm. In contrast, *nova*, key fantastic elements that define the foundation of the quasi-real world and affect human identity, retain the sense of strangeness longer and require a more lucid and restrained narrative style. The article concludes that science fiction is a unique form of artistic knowledge, in which estrangement continues to play a vital role in understanding the reality of the modern technological world.

Key words: estrangement, cognitive estrangement, science fiction, novum, space, time, character.

Статтю присвячено аналізу прийому очуднення / остранення та його ролі в науковій фантастиці. Розглядається процес формування та трансформації цього поняття: від ранніх ідей В. Шкловського до філософських, лінгвістичних та соціально орієнтованих інтерпретацій XX століття й сучасних підходів до розуміння «дивного» в літературі. Особливу увагу приділено працям Д. Сувіна та С. Шпігеля, у яких наукова фантастика описується як жанр, що поєднує ефект новизни з необхідністю конструювання вигаданого світу як зрозумілого та логічного для читача. У статті доведено, що очуднення в науковій фантастиці найчастіше функціонує на рівні жанру в цілому, тоді як у межах конкретного тексту незвичні елементи зазвичай подаються як частина повсякденної реальності, що допомагає читачеві орієнтуватися в альтернативних світах.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що українська традиція літературознавчих досліджень розглядається в широкому міжнародному контексті. Українські підходи показано не як вторинне відображення західних теорій, а як самостійний напрям, що дає змогу по-новому поглянути на остранення з урахуванням історичного та культурного досвіду. У статті чуднення трактується як рухливий процес, у якому ефект незвичності поступово врівноважується призвичаєнням та прийняттям нової норми.

© Oleinikova G. O., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

У роботі запропоновано аналітичну модель Space / Time / Character як зручний інструмент для аналізу науково-фантастичного тексту, що дає змогу простежити розподіл ефекту очуднення та процесів адаптації до незвичного залежно від типу фантастичного припущення. Застосування моделі до творів Урсули Ле Гуїн та Маргарет Етвуд демонструє, що зміни, пов'язані з простором і часом, швидше сприймаються як нова норма, тоді як новуми, ключові фантастичні елементи, що визначають основу квазіреального світу й торкаються людини та її ідентичності, довше зберігають відчуття незвичності та потребують більш ясного і стриманого наративу. У статті зроблено висновок про те, що наукова фантастика постає особливою формою художнього пізнання, у якій очуднення продовжує відігравати важливу роль у сприйнятті реальності сучасного технологічного світу.

Ключові слова: остранення, когнітивне остранення, наукова фантастика, новум, space, time, character.

Problem Statement. The genesis and evolution of the concept of estrangement constitute one of the key trajectories in 20th and 21st-century literary theory. Originating as a term in the Russian Formalist school, estrangement has gradually moved beyond its local methodological context, becoming a universal aesthetic and cognitive category applicable to the analysis of both literary form and the mechanisms of perception. This concept acquires particular significance in the theoretical description of science fiction, where the effect of "otherness" becomes not merely a stylistic option, but a structural condition of the genre.

Analysis of Recent Research and Publications. The theoretical foundation for the study of estrangement was established by the Russian Formalist school, primarily in the works of Viktor Shklovsky, who defined *ostranenie* as a fundamental artistic device [1]. In the second half of the 20th century, Darko Suvin radically reinterpreted this concept in the field of science fiction studies. His theory of "cognitive estrangement" remains the dominant paradigm for defining science fiction as a distinct literary genre [2].

Contemporary scholarship has further expanded these boundaries. Notably, Simon Spiegel has introduced the concept of "naturalization," shifting the focus to how the strange is integrated into the narrative's logical structure [3]. In the Ukrainian academic tradition, the problem of estrangement has been explored through various lenses – from linguistic and stylistic approaches to broader cultural and philosophical syntheses (as seen in the research of O. Potebnia, T. Denysova, N. Slukhai) in the research of Tetiana Riazantseva [4], who examines intertextual transformations, and Tetiana Grebeniuk [5], whose work focuses on the narratological structures of fantastic literature However, the integration of these regional perspectives into a unified analytical model that accounts for the categories of *Space, Time, and Character* remains an underexplored area of research.

The aim of this article is to provide a systematic comparison of Western models of cognitive estrangement (Darko Suvin) and the naturalization of the strange (Simon Spiegel) with the Ukrainian literary tradition of estrangement research. Furthermore, the study proposes an instrumental framework for analyzing science fiction texts based on three core parameters: *Space, Time, and Character*. This model allows mapping the distribution of estrangement and naturalization at the level of specific artistic realities.

The scientific novelty of the article lies in the fact that the Ukrainian tradition of studying estrangement is treated not as a secondary reflection of Western theories, but as an independent academic direction. This approach expands the Suvinian-Spiegelian theoretical framework by integrating aspects of cultural self-determination and postcolonial experience, both shaped by conditions of political and symbolic inequality. Furthermore, the paper establishes an original conceptualization of estrangement as a fluid mechanism emerging between cognitive rupture and narrative stabilization. To analyze this tension within the science fiction genre, the author proposes the *Space / Time / Character* analytical model.

Presentation of the Core Material. The concept of estrangement (*ostranenie*) entered scientific discourse through Viktor Shklovsky's seminal essay "Art as Device" (1917), where it denotes the fundamental mechanism of artistry: art restores the "vision" of an object by shattering habitual

recognition [1, p. 12]. For V. Shklovsky, habitual perception is not a neutral psychological state but a risk of losing a vital connection with the world: one ceases to *see* the world and merely begins to *recognize* it by general attributes [1, p. 13]. Artistic form, conversely, disrupts the customary flow of perception, prolonging and deepening the experience.

This position emerged in polemic with O. Potebnia, who associated art with "thinking in images" and understood the image as a means of explaining the unknown through the known. In Formalist logic, the artistic image functions differently: it does not facilitate understanding but complicates it, thereby intensifying the reader's experience. Within this framework, the entire referential situation of the artwork is reinterpreted; aesthetic value arises not from the simplification of perception, but from the necessity to think and perceive the representation of non-standard events with greater tension.

Despite the fact that representatives of the Formalist school often emphasized their detachment from philosophical psychology, the theory of estrangement reveals persistent links to the philosophical tradition. V. Shklovsky himself associated the effect of the unusual with the ancient concept of wonder (*admiratio)*. In later interpretations, estrangement draws closer to the phenomenological attitude of "to the things themselves": much like phenomenological reduction suspends habitual interpretations, estrangement disrupts established modes of understanding and restores to the object a sense of its immediate presence.

Further development of the concept involved a shift from a mechanistic "totality of elements" to a systemic linguistic analysis. Roman Jakobson and the Prague Linguistic Circle interpreted estrangement through the theory of *foregrounding*, in which textual elements are highlighted by deviating from the "background norm" [6, p. 70–71]. In this model, estrangement evolves from an isolated device into a systemic principle of message organization.

In the next stage, this principle was elevated to the level of genre, a shift most fully reflected in Darko Suvin's theory. In *Metamorphoses of Science Fiction* (1979), science fiction is defined as the literature of *cognitive estrangement*. Here, the genre functions as a synthesis of two forces: estrangement creates a distance between the reader and the text, while cognition provides the internal logic of the world, transforming the work into a thought experiment based on the *"what if?"* principle [2].

The central concept of the Suvinian model is the *novum*: a "strange newness" or fantastic assumption that radically transforms the familiar environment. It is a qualitatively distinct innovation, absent from empirical reality, which fundamentally alters the depicted world. A novum may be technological, biological, social, or epistemological; however, its defining characteristic is cognitive validity. It must be explainable within a rational discourse, even if the explanation remains hypothetical. Consequently, science fiction is inherently historical: it presents norms and institutions as mutable constructs rather than sacred absolutes, thereby functioning as a diagnostic tool for the present.

It should be noted that in Suvin's model, estrangement is established primarily at the level of genre and world-building through the introduction of the novum as the fundamental organizing element of an alternative reality. However, for a comprehensive analysis of a science fiction text, it is crucial to consider not only the presence of the novum but also its realization within specific narrative forms. It is at this level – the level of language and textual organization – that contemporary linguostylistic research allows for a more precise understanding of how estrangement functions within the literary work.

Expanding upon this theoretical foundation, Alexandra Berlina draws on Guy Cook's classification to propose a multi-level model of estrangement encompassing *sensory perception, textual structure, and linguistic form*. This systemic analysis suggests that in science fiction, the effect of strangeness often shifts from surface-level stylistic devices to the ontological foundations of the depicted world [7].

This position is further developed by Simon Spiegel in *Things Made Strange*, who offers a refinement of the Suvinian model. S. Spiegel observes that while estrangement functions at the generic level, the internal mechanics of the text often rely on the naturalization of the strange. Fantastic ele-

ments are introduced as self-evident; characters react to them pragmatically, and pseudo-scientific explanations render the unusual logical [2]. Consequently, estrangement shifts from the stylistic to the ontological level: the strangeness lies not in *how* the text is written, but in *what* constitutes its quasi-reality.

In the interpretation of Simon Spiege, estrangement is primarily an internal mechanism of the fictional world that manages the distribution of reality and irreality within the text itself. However, the further evolution of the theory suggests that this mechanism can be understood beyond the realm of poetics, within a broader cultural and historical context. It is in this direction that the Ukrainian academic tradition unfolds, shifting the focus from the analysis of artistic form to the processes of meaning-making during periods of cultural change. In Tetiana Riazantseva's research, estrangement is viewed as a means of transcending habitual perceptual frameworks during shifts in normative systems, where the effect of the unusual is used to re-evaluate meanings and renew perceptions of reality [4].

Tetiana Grebeniuk's research on Ukrainian science fiction of the 1920s demonstrates that estrangement can liberate perception from imposed interpretations [5]. Under conditions of political and cultural inequality, the conception of what is considered "normal" is often shaped from the outside. In such a context, estrangement targets not only specific depicted objects but the very mechanisms of establishing the norm through language, institutions, and historical interpretations. From this perspective, the Ukrainian approach expands the Suvinian model: the fantastic assumption acquires significance linked to cultural identity, and its persuasiveness relies not only on scientific explanation but also on collective memory and historical experience.

The above points align with Simon Spiegel's logic regarding the naturalization of the strange. However, the Ukrainian school raises the question not only of *how* the strange is naturalized within a text, but also *what* exactly is being naturalized, *by whom*, and in *whose interests*. Naturalization can be seen not merely as a neutral poetic procedure, but as a form of ideological pressure. In this context, estrangement functions as an intellectual strategy of resistance against such impositions.

In our view, the connection between Suvin's understanding of cognitive estrangement and Spiegel's concept of the naturalization of the strange can be demonstrated through the analytical approach proposed in the dissertation research by G. O. Oleinikova, which examines the science fiction text through the components of *Space, Time, and Character* [8].

This model allows us to pinpoint which "node" of the "other-world" is activated by the novum (spatial, temporal, or character-based) and to track how estrangement and naturalization are distributed across the levels of the text.

Alterations related to *Time and Space* are generally more susceptible to rational explanation and are more quickly perceived as the new norm of the fictional world. Conversely, novums affecting *Characters* and modes of cognition tend to retain the sensation of unfamiliarity longer, as they touch upon fundamental conceptions of identity, language, and the limits of understanding.

The works of Ursula K. Le Guin offer a particularly clear demonstration of the relationship between the novelty of a fantastic assumption and its gradual assimilation within the text. In the novel *The Left Hand of Darkness* [9], the anthropological premises of androgyny and kemmering create a profound sense of estrangement. Within the *Space / Time / Character* framework, this novum functions as follows:

Character: The primary node of estrangement is localized in the physiology and psychology of the Gethenians. The merging of male and female traits radically alters the character's structure, making them a vessel for a non-human experience that resists the reader's initial identification.

Space: The effect of strangeness is systematically softened (naturalized) through the detailed depiction of the harsh climate of the planet Winter. The ethnographic narrative style presents the protagonists' physiology as a natural adaptation to the frozen environment, rendering biology a logical extension of geography.

Time: The temporal cycle of *kemmering* introduces a rhythmic quality to societal life, transforming biological "strangeness" into a predictable, calendar-based process. This turns the deviation into a stable norm that organizes social time.

This process of naturalization is explicitly reflected in the author's own meta-commentary. Discussing the linguistic challenges of depicting an androgynous society, Le Guin noted:

"The use of the pronoun 'he' was regrettable but unavoidable" [10, p. 168].

By openly acknowledging the inadequacy of gendered language, the text rationalizes the 'missing' linguistic tools, integrating this deficit into the narrative structure. Within the *Space / Time / Character* model, this example primarily concerns the *Character* component, as the novum affects the core of bodily identity. This case demonstrates the maximum degree of assimilation: even the inability to find precise terms does not disrupt the narrative but becomes an integral part of it through authorial reflection. This linguistic limitation is transformed into a tool for *naturalization*. Consequently, radical alterity is not stylistically emphasized but rather stabilized through a restrained, analytical delivery, establishing the Gethenians' reality as a stable norm within the constraints of human discourse.

In the novel *The Dispossessed* [11], the socio-political novum, an anarchist societal organization, is presented through descriptive and explanatory forms, portraying the alternative order as an everyday reality. Within our analytical framework, this is manifested across several levels:

Space: The detailed depiction of the desert planet Anarres naturalizes the absence of private property through harsh environmental conditions, where collectivism becomes the only viable logic for survival.

Time: The dual-timeline narrative structure (alternating chapters between past and present) creates an effect of estrangement by clashing the protagonist's perception with two distinct social systems at different stages of his life.

Character: The protagonist, Shevek, serves as a vessel for an alternative mindset. Through his "outsider's gaze," our familiar world (the planet Urras) is estranged: institutions of property and power that we take for granted appear to him as strange and irrational.

"There was no lawgiver, no central authority, no government" [11, p. 34].

While Le Guin uses naturalization to bridge the gap between the reader and the "other," Margaret Atwood employs it to create a chilling moral distance.

Within the body of Margaret Atwood's work, the process of naturalizing the strange often reaches a critical threshold, transforming into a source of so-called *«reverse estrangement»* (or *inverse defamiliarization*). The reader experiences alienation precisely because the characters do not perceive the events as anomalous. In the novel Oryx and Crake [12], the biotechnological novum is described in an utterly mundane, pragmatic manner:

"It was standard procedure. Everyone knew about it" [12, p. 74].

Within the *Space / Time / Character* analytical model, this example relates primarily to the *Time* component. Here, the novum functions not as a sudden rupture with the present, but as the result of a gradual, historically continuous evolution of technological practices. The biotechnological alterity is embedded in the everyday temporal continuum of the novel's world and is perceived by the characters as an already established norm.

Such a tone renders radical biotechnological changes within the fictional world entirely familiar; however, it simultaneously evokes a sense of profound anxiety in the reader. The future is perceived not as fundamentally "other," but as an all-too-logical and consistent extension of the present. Thus, the fantastic assumption performs a diagnostic function, exposing and bearing the latent tendencies of modernity.

A similar mechanism operates in *The Handmaid's Tale* [13], where the socio-legal premise, the establishment of a theocratic regime, is presented not as a sudden collapse of order, but as the result of gradual and ostensibly rational changes:

"Nothing changes instantaneously: in a gradually heating bathtub you'd be boiled to death before you knew it" [13, p. 173].

Within the *Space/Time/Character* analytical model, this example primarily relates to the *Time* component. The novum is realized as the result of cumulative, historically continuous shifts rather than an instantaneous ontological rupture. The social transformation unfolds in such a way that the loss of the former norm becomes apparent only in retrospect.

The metaphor of the "heating bathtub" functions as a cognitive commentary on the mechanism of naturalization: estrangement arises at the level of the reader's awareness of the irreversibility of these gradual changes, while within the fictional world, the events maintain the status of a rationally explainable and "natural" situation.

The proposed approach allows us to view the science fiction text as a balanced system where the disruption of familiar concepts (estrangement**)** is counterpoised by their temporal ordering (*naturalization)*. Analyzing the works of Ursula K. Le Guin and Margaret Atwood through the lens of the Space / Time / Character components reveals *three stable patterns* in the functioning of cognitive estrangement.

1. *Dependence of Naturalization on the Dominant Component*

The first pattern indicates that the degree of assimilation of the unusual directly depends on which aspect of the "other-world" the novum activates. When changes are localized within the categories of Space or Time, the mechanisms of rational stabilization operate more rapidly. Spatial and temporal shifts are more easily explained through a "quasi-scientific" framework, quickly becoming the mundane background of the narrative action.

Conversely, a novum that activates the *Character* component, particularly in an anthropological form, retains its effect of strangeness longer. It touches upon core cognitive categories of identity and language rather than the external coordinates of the world. This is clearly demonstrated in Le Guin's work: in *The Left Hand of Darkness* (an anthropological novum), the estrangement remains radical, whereas in *The Dispossessed*, the socio-political novum (the Space component) is naturalized through a restrained, "documentary" narrative style. The absence of property in the latter is presented as a natural form of life, thereby stabilizing the unreal world for the reader.

2. Naturalization as a Source of "Reverse Estrangement"

The second pattern concerns a functional distinction in naturalization: it can either facilitate immersion into the world or become a source of *"reverse estrangement."* In the works of Margaret Atwood, this effect reaches its limit. In the novel *Oryx and Crake*, biotechnological horrors are presented as commonplace practices that evoke no surprise from the characters.

It is precisely this emphasized mundanity that generates a sense of profound anxiety in the reader. The tension arises not from a lack of logic, but from its excessive persuasiveness: the future appears not as a fantastic rupture, but as a logical extension of the present. In *The Handmaid's Tale*, the *Time* component plays the leading role. The social catastrophe unfolds as a chain of small, rationally justified steps. Here, estrangement arises through the effect of *"retrospective shock"*: the reader realizes the magnitude of the changes precisely because they were fully naturalized within the text.

3. *Rational Justification and the Diagnostic Function*

The third pattern relates the type of novum to the method of its internal explanation. While Darko Suvin posits that the novum must be rationally grounded, our analysis shows that this justification serves different purposes. In Le Guin's work, rationality constructs a cohesive social model through language and ethics. In Atwood's work, persuasiveness is built upon proximity to contemporary reality: it is not the technologies themselves that appear logical, but the social mechanisms of their adoption. The closer a fantastic assumption is to the practices of the present, the more easily it is naturalized within the text, and the more intensely the effect of estrangement is transferred to the reader's perception, performing a diagnostic function.

The application of the *Space / Time / Character* model confirms that estrangement and naturalization are not opposing poles but an interconnected mechanism. Estrangement creates distance and the effect of novelty, while naturalization ensures the stability of the fictional world. The nature of their

interaction is determined by the dominant component: spatial and temporal changes are more quickly transformed into a "new norm," whereas novums involving the transformation of the *Human (Character)* require the deepest naturalization to maintain a cognitive connection with the reader.

Conclusions. This study demonstrates that estrangement in science fiction has evolved from a formalist device into a structural cognitive category. Expanding upon the concepts of D. Suvin and S. Spiegel, we argue that the genre functions not through continuous rupture, but as a system of managed tension between cognitive estrangement and narrative stabilization.

The proposed *Space / Time / Character* analytical model reveals that strategies for assimilating the unreal depend on the type of novum:

– *Space:* Social and spatial shifts are naturalized through descriptive presentation as a "new norm."

– *Time:* Temporal shifts emphasize historical continuity.

– *Character:* Anthropological assumptions require restrained narration and linguistic reflection.

We conclude that the more radical the unreality of the depicted world, the greater the need for a stable narrative form to facilitate reader cognition. Ultimately, science fiction serves as a unique mode of artistic knowledge, making the "other" accessible for reflection and functioning as a vital tool for the critical analysis of contemporary reality.

BIBLIOGRAPHY:

1. Shklovsky V. Art as Device. *Russian Formalist Criticism: Four Essays* / ed. by L. T. Lemon, M. J. Reis. Lincoln : University of Nebraska Press, 1965. P. 3–24.
2. Suvin D. Metamorphoses of Science Fiction: On the Poetics and History of a Literary Genre. New Haven, London: Yale University Press, 1979. 317 p.
3. Spiegel S. Things Made Strange: On the Concept of "Estrangement" in Science Fiction Theory. *Science Fiction Studies*. 2008. Vol. 35, No. 3. P. 369–385. DOI: 10.5167/uzh-8369
4. Рязанцева Т. Ю. Стилістика та прагматика зачудування: монографія. Київ : Наукова думка, 2011.168.
5. Гребенюк Т. В. Подія в художній системі сучасної української прози: морфологія, семіотика, рецепція: монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2010. 412 с.
6. Jakobson R. *Language in Literature* / ed. by K. Pomorska, S. Rudy. Cambridge, MA : Belknap Press, 1987. 548 p.
7. Berlina A. Viktor Shklovsky: A Reader. New York, London : Bloomsbury Academic, 2017. 320 p.
8. Олейнікова Г. О. Композиційно-мовленнєві засоби вираження іншосвіття в англомовному науково-фантастичному тексті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2009. 20 с.
9. Le Guin U. K. The Left Hand of Darkness. New York : Ace Books, 1969. 286 p.
10. Le Guin U. K. The Language of the Night: Essays on Fantasy and Science Fiction. New York : Perigee, 1979. 210 p.
11. Le Guin U. K. The Dispossessed. New York : Harper & Row, 1974. 387 p.
12. Atwood M. Oryx and Crake. New York : Nan A. Talese, 2003. 389 p.
13. Atwood M. The Handmaid's Tale. Toronto : McClelland and Stewart, 1985. 311 p.

Дата першого надходження статті до видання: 20.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

UDC 811.133. 1’367’342.8
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-5

DOMINANTES LEXICO-SÉMANTIQUES ET STYLISTIQUES DANS LA RÉALISATION DE LA STRATÉGIE INTERMÉDIALE DANS LES TEXTES LITTÉRAIRES DE P. QUIGNARD

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ДОМІНАНТИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕРМЕДІАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ П. КІНЬЯРА

Stanislav O. V.,
orcid.org/0000-0003-4600-5328
docteur ès lettres, professeur,
chef du département de philologie romane
Université Nationale de Volhynie Lessia Oukraïnka

Cet article explore la stratégie intermédiale de construction d'un texte littéraire à partir de l'œuvre de l'écrivain français contemporain P. Quignard. Le style individuel de l'écrivain consiste à combiner dans ses œuvres littéraires deux types d'arts – la littérature et la musique – qui forment une synthèse, un nouveau type de prose musicale.

Le recherche affirme que toute la base compositionnelle des œuvres de P. Quignard, c'est-à-dire la structure du texte, son intonation, son rythme et son organisation sémantique, est fondée sur un code musical. P. Quignard fait appel à la musique dans sa conception philosophique et esthétique aux niveaux scénaristique, sémantique, stylistique, phonétique. Dans ses œuvres en prose l'écrivain utilise habilement les techniques musicales et les lois de la composition musicale pour enrichir le texte et obtenir un effet de musique.

Notre étude met l'accent sur les moyens lexico-sémantiques et stylistiques qui constituent les éléments constitutifs du texte littéraire de P. Quignard. L'analyse des textes a montré que le vocabulaire dominant est celui qui désigne les réalités de l'art musical: terminologie musicale, noms d'instruments de musique, titres d'œuvres musicales, noms de compositeurs, noms de genres musicaux, types de voix, etc.

On a également établi que la vision du monde de l'auteur s'appuie sur les dominantes stylistiques telles que: l'antithèse, pour dépeindre la perception extraordinaire du monde du héros; les répétitions syntaxiques, pour souligner et créer la base problématique et thématique des œuvres; les comparaisons, pour donner de l'expressivité aux images des héros et de la nature; les épithètes et les métaphores, pour souligner la tragédie du musicien. À l'aide de ces moyens stylistiques P. Quignard exprime sa propre attitude particulière envers les problèmes de l'humanité et envers la personnalité du musicien en particulier.

Les résultats de la recherche scientifique menée ont prouvé l'utilisation d'une approche intermédiale dans la construction des textes littéraires dans l'œuvre de P. Quignard, et l'analyse des dominantes lexicales, sémantiques et stylistiques permet une lecture et une compréhension plus approfondies de ses œuvres.

Mots clés: littérature française, stratégie intermédiale, code musical, moyens lexico-sémantiques, moyens stylistiques.

У статті розглядається інтермедіальна стратегія побудови художнього тексту на матеріалі творчого доробку сучасного французького письменника П. Кіньяра. Індивідуальний стиль письменника полягає в поєднанні у художніх текстах двох видів мистецтв – літератури та музики, які утворюють синтез, новий вид музичної прози.

Дослідження стверджує, що вся композиційна основа творів П. Кіньяра, тобто структура тексту, його інтонація, ритміка та смислова організація заснована на музичному коді. П. Кіньяр звертається до музики в своїй філософсько-естетичній концепції, на сюжетно-персонажному, семантичному, стилістичному, фонетичному рівнях. У своїх прозових творах письменник майстерно використовує прийоми музичної техніки, закони музичної композиції для збагачення тексту та досягнення ефекту музичного звучання.

© Stanislav O. V., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Наше дослідження акцентує увагу на лексико-семантичних та стилістичних засобах, які виступають текстоутворювальними елементами художнього тексту П. Кіньяра. Аналіз матеріалу засвідчив, що домінантною є лексика на позначення реалій музичного мистецтва: музична термінологія, назви музичних інструментів, назви музичних творів, імена композиторів, назви музичних жанрів, типи голосів тощо.

Встановлено також, що авторська картина світу вибудується на основі таких стилістичних домінант, як: антитеза, для зображення неординарної картини світу героя; синтаксичні повтори, для наголошення та створення проблемно-тематичної основи творів; порівняння, для надання експресивності образам героїв та природи; епітети та метафори, для підкреслення трагедії музиканта. За допомогою цих художніх засобів П. Кіньяр виражає власне особливе ставлення до проблем людства та до особистості музиканта зокрема.

Результати проведеної наукової розвідки довели використання інтермедіального підходу побудови художніх текстів у творчості П. Кіньяра, а аналіз лексико-семантичних та стилістичних домінант уможлив більш глибоке прочитання і розуміння його творів.

Ключові слова: французька література, інтермедіальна стратегія, музичний код, лексико-семантичні засоби, стилістичні засоби.

Introduction. La littérature française contemporaine est extrêmement riche, variée et marquante. Elle reflète les événements historiques de l'époque, les crises psycologiques et les recherches philosophiques de l'humanité. Les écrivains ont tenté de montrer au lecteur une nouvelle vision du monde et de présenter les nouvelles images artistiques en utilisant les moyens et les techniques les plus modernes.

Dans ce contexte, l'œuvre de l'écrivain français contemporain Pascal Quignard est au centre de l'intérêt des chercheurs du monde entier. Sa littérature s'appuie sur des thèmes musicaux et se distingue par une manière originale de créer un texte artistique. La manière dont les éléments musicaux sont utilisés dans la structure du texte littéraire aux niveaux thématique, personnel, scénaristique, poétique et compositionnel témoigne de la stratégie intermédiale de l'écrivain, motivée par des aspects biographiques, les opinions philosophiques et esthétiques de l'auteur [1, p. 308–311].

Actualité de cette étude réside dans l'analyse des liens entre la littérature et d'autres formes d'art, notamment la musique, à la base des œuvres de P. Quignard. La pertinence du sujet de cette recherche scientifique est également due à l'intérêt croissant des linguistes pour une approche multidisciplinaire et intermédiale de l'analyse des textes littéraires. Les recherches dans le domaine des méthodes d'analyse intermédiale sont théoriquement justifiées dans les travaux de savants tels que A. Hansen-Löve, S. Sher, A. Gir, J. Schreter, V. Wolf, J. Müller, S. Matsenko, O. Vorobyova et bien d'autres, cependant, ce sujet reste au centre de l'attention de nombreux linguistes.

But de recherche est d'explorer la stratégie intermédiale de construction du texte artistique dans l'œuvre créative de P. Quignard et d'analyser les principaux moyens lexico-sémantiques, stylistiques utilisés pour représenter les images de la musique et du musicien dans ses œuvres, afin de mieux comprendre son talent.

Résultats de recherche. La littérature et la musique, deux genres indissociables, sont toujours présents dans l'œuvre de P. Quignard. Depuis son enfance l'écrivain est passionné par la musique et la littérature. Dans ses œuvres il soulève des questions importantes et attire l'attention sur l'influence de la musique sur l'expression personnelle de l'écrivain. P. Quignard a souffert dans son enfance de mutisme, un trouble du langage qui se traduit par un refus de parler. Il était difficile pour l'écrivain de trouver un nouveau moyen d'expression, c'est pourquoi il s'est tourné vers un art dont l'un des «instruments» les plus importants est le silence.

La conception de la «musicalité de la littérature» de P. Quignard se compose de principes théoriques présentés et expliqués dans les essais de l'écrivain «La leçon de musique» (1987), «La haine de la musique» (1996), ainsi que dans de nombreux interviews et articles.

Dans son essai «La leçon de musique», l'écrivain écrit que la littérature ne cesse d'osciller entre deux processus: la lecture et l'écriture. Il affirme que nous acquérons les compétences de la conversation avant celles de l'écriture et qu'à un certain moment la conversation devient insaisissable. C'est

précisément cette période qui devient cruciale pour l'écrivain, c'est là que se manifeste le concept de musicalité de la littérature, représenté comme une nostalgie de l'influence perdue de la voix sur la conscience humaine [2, p. 90].

Il convient de noter que les héros de P. Quignard se tournent précisément vers la musique instrumentale, la musique sans paroles, non seulement parce qu'elle imite la voix humaine, mais aussi parce qu'elle ramène à un état de silence, c'est-à-dire à un état pré-linguistique. La musique est pour l'écrivain un moyen de transmettre ses propres souvenirs et associations sous la forme qui lui est la plus compréhensible [3, p. 55–60]. Selon l'écrivain, la musique peut être représentée comme un voile à travers lequel on peut voir l'existence primitive de l'homme, l'état dans lequel il se sent le plus protégé. L'interprétation musicale, comme dans le roman «Tous les matins du monde», est un acte important qui permet de faire revivre ce qui est irrémédiablement perdu. Par exemple, dans la scène où M. de Sainte Colombe joue pour sa femme décédée et, grâce à l'influence de la musique, «matérialise» son image. La perte suscite chez les personnages de P. Quignard de fortes émotions, des sentiments qui ont pour but de revenir à un état de sécurité, de paix.

P. Quignard est un écrivain qui a réussi non seulement à combiner deux formes d'art, à savoir la littérature et la musique, mais aussi à représenter l'influence de la musique sur la littérature et vice versa, tout en créant une nouvelle façon de transmettre la musique à travers les mots. L'auteur lie son concept principal à l'objectif de montrer les particularités de la musique et de prouver qu'elle fait partie intégrante de l'œuvre littéraire [4, p. 100–102]. Dans ses travaux, on retrouve l'utilisation de la méthode intermédiale et de l'analyse comparative pour souligner l'expression originale des idées.

La recherche affirme que toute la base compositionnelle des œuvres de P. Quignard, c'est-à-dire la structure du texte, son intonation, son rythme et son organisation sémantique, repose sur un code musical. P. Quignard considère la musique comme quelque chose d'irréel qui n'a pas d'origine terrestre, elle précède l'apparition de l'homme sur terre, ses capacités linguistiques et la littérature emprunte des moyens d'expression à la musique les considérant comme un idéal. On peut citer comme exemple le destin de l'élève de Saint-Colombe, M. Marais qui étudiait la musique dans la chorale de l'église Saint-Germain l'Auxerrois, d'où il fut expulsé en raison d'une mutation. Pour trouver une issue et *domestiquer la mue*, M. Marais décide de devenir musicien et de jouer de la viole de gambe.

L'esthétique musicale de l'auteur se manifeste dès le titre de son roman «Tous les matins du monde», qui cache une série de symboles implicites reflétant la conception musicale de l'écrivain. La naissance et la renaissance qui émergent de l'obscurité, apportent avec elles le silence dont les personnages de P. Quignard ont besoin pour créer. L'image de la perte dans le symbole de la nuit qui mène à la mort (le suicide de Madeleine dans la nuit): *Tout ce que la mort ôtera est dans sa nuit.* Cependant, la nuit et le matin ne s'opposent pas tant qu'ils coexistent. Si la mort est la nuit et la vie le matin, alors, à l'instar de la nuit qui succède au matin, la mort fait partie de la vie, c'est pourquoi le coucher du soleil de M. de Sainte Colombe est remplacé par l'aurore de M. Marais: *Il faut une aurore à cette nuit. Seule la musique semble provenir d'un autre monde, où règne le silence et où l'art n'obéit à aucun ordre du temps* [5, p. 78].

Dans «Tous les matins du monde», M. de Sainte Colombe est le protagoniste qui a perdu sa femme et se plonge dans la musique qui l'aide à la ressusciter, établissant entre eux une communication qui relie les mondes mystique et réel: *La musique aussi est une langue humaine.* Le musicien compose ses œuvres en l'honneur de sa femme décédée: *Tombeau des Regrets, Le Pleurs, Les Enfers, l'Ombre d'Enée, la Barque de Charon.* Les titres de ces œuvres et des instruments de musique ont une signification particulière, révélant explicitement le code musical du roman. La mélancolie de M. de Sainte Colombe devient son salut et un refuge pour son âme.

Tous les personnages du roman sont liés à la musique, mais seuls deux d'entre eux ont une voix unique: M. de Sainte Colombe et M. Marais. La *voix rauque* de M. Marais symbolise sa personnalité brisée. Se sentant comme une *bête bêlante* il choisit la voie de la musique, motivé davantage par l'ambition d'un jeune carriériste que par le désir de découvrir le monde de la musique.

L'image de M. de Sainte Colombe s'oppose à tous les personnages liés au monde terrestre. Le son de M. de Sainte Colombe dans le silence, son mode de vie distant et silencieux constituent un défi à la réalité et à ses lois, c'est pourquoi il refuse de devenir musicien de cour et de jouer pour le roi. Pour lui, la parole n'est qu'un simple son, elle a perdu son sens, elle est devenue un attribut du monde extérieur, alors que la musique, au contraire, a un caractère sacré et une origine céleste. M. de Sainte Colombe trouve l'harmonie avec cet autre monde, on peut dire qu'il voit la réalité à travers le prisme de la musique qui est devenue pour lui un espace vital.

Il convient de noter que P. Quignard ne se réfère pas seulement à la musique dans sa conception philosophique et esthétique (au niveau de l'intrigue et des personnages), il utilise aussi avec succès certains éléments musicaux pour enrichir le texte et obtenir un effet musical. L'écrivain utilise des techniques musicales qui correspondent aux lois de la composition de la musique musicale. Comme le montre l'un des chapitres culminants de la structure idéologique du roman: la conversation entre M. de Sainte Colombe et sa femme. La division du texte en grands paragraphes au milieu du chapitre confirme la présence de pauses qui soulignent la retenue et les sentiments intérieurs. Les phrases d'introduction suggèrent au lecteur une atmosphère sereine: *Le petit air de badinage que lui avait joué l'enfant lui revenait parfois à l'esprit et il en était ému* [5, p. 21].

Puis survient un changement dans l'intrigue, qui révèle la ligne musicale du couple (M. de Sainte Colombe et sa femme) – les relations entre les personnages: *La quatrième fois où il sentit le corps de son épouse à ses côtés, détournant les yeux de son visage, il lui demanda: Parlez-vous, Madame, malgré la mort?* [5, p. 21].

Le développement du thème est illustré par la description de la voix de la femme et des sentiments que ressent le musicien lorsqu'il l'entend:

Il frémit parce qu'il avait reconnu sa voix. Une voix basse, du moins contralto. Il avait le désir de pleurer mais n'y parvint pas tant il était surpris, dans le même temps, que ce songe parlât [5, p. 21].

Le dialogue entre les personnages se poursuit:

Pourquoi venez-vous de temps à autre? Pourquoi ne venez-vous pas toujours? Je ne sais pas, dit l'ombre en rougissant. Je suis venue parce que ce que vous jouiez m'a émue. Je suis venue parce que vous avez eu la bonté de m'offrir à boire et quelques gâteaux à grignoter…. Madame! s'écria-t-il [5, p. 21].

Le point culminant de l'intrigue et de la musique survient lorsque M. de Sainte Colombetente d'embrasser sa femme, et qu'elle lui crie: «*Non* !»

Soudain, la mélodie s'éteint et ce contraste est souligné par l'utilisation d'un vocabulaire particulier. Au moment où l'émotion est à son comble, l'auteur utilise des expressions telles que: *Il se leva [...], plein de violence, [...] il fit tomber son tabouret* et inversement, le vocabulaire s'adoucit, conférant douceur et docilité aux expressions: *Il baissa la tête* ; *elle lui dit doucement* [5, p. 23].

À la fin du chapitre, l'auteur souligne la dernière vague intense d'émotions lorsque Madame de M. de Sainte Colombe demande qu'on lui apporte du vin et que le héros sort en hâte. La dernière phrase met un point final à la ligne mélodique, ralentissant et s'éteignant comme une phrase musicale à la fin d'une œuvre musicale:

Quand il revint, Madame de Sainte Colombe n'était plus là [5, p. 31].

Notre étude met l'accent sur le groupe lexical et sémantique de mots propres aux œuvres de P. Quignard où le lexème *la musique* est l'élément principal constitutif du texte. Conformément au groupe lexical et sémantique nous pouvons examiner la série synonymique de cet élément. Elle comprend des lexèmes tels que *la voix, le son, la voix basse, l'instrument, la mue vocale, la mélodie, le soprano*. Les expressions lexicales voisines du phénomène de l'art musical dans les textes artistiques de P. Quignard sont les verbes *chanter et jouer*. La verbalisation du thème de l'art musical se fait également à travers les noms des genres musicaux, tels que: *chant, mélodie, sonate, opéra, tragédie, ode*.

On a été établi que la catégorie de verbalisation d'une œuvre d'art se fait par l'utilisation de nominations individuelles de représentants d'œuvres musicales, parmi lesquelles les lexèmes principaux

sont: *musicien, virtuose, chanteur, compositeur*. Dans les œuvres on rencontre souvent l'utilisation de noms propres pour désigner un représentant individuel d'une œuvre d'art qui coïncide avec l'interprète réel ou le résultat de l'imagination de l'auteur. Parmi eux, on trouve les héros des œuvres de *M. de Sainte Colombe*et *M. Marais*, le célèbre compositeur *Mozart*, *Franz Schubert, Joseph Haydn* les auteurs de théâtre *Racine* et *Molière*.

En outre, le roman et l'essai mentionnent d'autres instruments de musique, tels que *la viole, la guitare* et *le luth,* que l'auteur utilise à la fois au sens propre et au sens figuré. La représentation des instruments de musique par l'auteur permet de suivre l'état émotionnel et psychologique des personnages et d'examiner objectivement le phénomène de l'art musical dans son ensemble. P. Quignard familiarise ses lecteurs avec les types de voix: *la voix sonore, la voix basse, le soprano, les altérations de la voix, l'alto, le castrat*, etc.

On observe que, sur la base de l'utilisation de noms d'animaux, l'auteur propose une analyse conceptuelle originale comparant le «langage des animaux» et la musique, ce qui confirme l'origine de l'art musical et son lien avec la nature à tous les niveaux. Parmi les noms d'animaux, les espèces suivantes dominent: *les grenouilles, les cochons, les oies, le petit koala, le gigantesque gorille, les abeilles, le chien, le bouc.* Le personnage de P. Quignard, M. de Sainte Colombe, crée des compositions extraordinaires, combinant harmonieusement ses mélodies avec les voix des animaux. Si les animaux émettent des sons enjoués, la mélodie du musicien est douce et émouvante, mais s'il s'agit du *coassement éperdu de la grenouille*, la musique est alors empreinte de tristesse et de mélancolie.

En étudiant l'œuvre de P. Quignard, on ne peut ignorer les particularités de son style unique, inimitable, émotionnel et expressif.

En analysant les particularités du style littéraire de P. Quignard nous avons constaté que les antithèses constituent les éléments dominants de la composition, de l'imagerie et du contenu des œuvres de l'écrivain. À l'aide de l'antithèse, P. Quignard parvient à mettre en évidence des concepts importants qui constituent un certain modèle de ses pensées.

Dans l'œuvre «Tous les matins du monde», P. Quignard crée, à l'aide de l'antithèse textuelle, deux mondes différents qui s'opposent comme le bien et le mal. Le monde réel dans lequel vit Saint-Colombe, où il est entouré de ses proches, mais ce monde est rempli de trahisons, de pertes et de malheurs. La mort de sa femme, de sa fille et la trahison de son élève rendent ce monde extrêmement cruel. Il s'oppose au monde de la musique, où règnent l'harmonie et la créativité, l'inspiration, sa femme vivante et avec laquelle il partage la beauté du monde musical.

Un autre exemple d'utilisation de l'antithèse au niveau du texte est la confrontation entre la vie mondaine du roi, entouré de courtisans et du luxe des palais, et la vie simple dans un village, où règne le calme et la tranquillité, où les gens ne sont pas troublés par le luxe et ne succombent pas à la tentation de la richesse. En outre, dans le roman, l'auteur oppose des personnages aux valeurs opposées: M. Marais apprécie le pouvoir monarchique absolu, où il devient musicien à la cour du roi, tout en se limitant au domaine de la musique, car il est contraint de se soumettre aux canons déjà établis des musiciens de la cour. Pour M. de Sainte Colombe, cette idée est odieuse, le héros n'est pas prêt à abandonner tout ce qui lui permet de s'épanouir en tant que musicien dans son univers, il n'est pas prêt à se soumettre aux canons, même pour la rémunération et la richesse offertes par le roi:

Sans doute avez-vous trouvé une place qui est d'un bon rapport. Vous vivez dans un palais et le roi aime les mélodies dont vous entourez ses plaisirs. À mon avis, peu importe qu'on exerce son art dans un grand palais de pierre à cent chambres ou dans une cabane qui branle dans un mûrier. Pour moi il y a quelque chose de plus que l'art, de plus que les doigts, de plus que l'oreille, de plus que l'invention: c'est la vie passionnée que je mène [5, p. 34].

Nous avons mis en évidence une autre antithèse qui renvoie à la problématique philosophique de l'existence. La vie du musicien est présentée par l'auteur comme l'une des formes d'existence à deux niveaux. Le premier monde est celui où vous êtes jeune et pouvez profiter de votre talent pour le chant, et le second monde est celui où vous perdez ce qui est le plus précieux pour vous en tant qu'ar-

tiste, à savoir votre voix. Ainsi, en construisant son œuvre sur la base d'antithèses, l'auteur donne une certaine caractéristique de la compréhension du style individuel.

Au cours de l'étude des œuvres, il a été constaté que pour donner de l'expressivité, pour souligner, mettre en évidence certains éléments, l'écrivain répète délibérément des mots et des expressions. Exemple de répétition anaphorique:

Quelque chose de bas qui les sépare à jamais du simple pouvoir de répéter les premiers mots de l'enfance. Quelque chose de bas et de sombre qui les sépare des femmes. Quelque chose de tout à coup plus bas dans leur langue... [6, p. 5].

On sait que pour développer les thèmes qui doivent être justifiés, l'écrivain utilise largement les figures rhétoriques, dont les plus courantes sont les questions rhétoriques. Et ce sont précisément celles-ci: *Qu'appelle-t-on mue humaine? Où est mon enfance? Où est ma voix?...* [6, p. 15].

Notons que pour représenter l'émotivité et donner de l'expressivité à ses œuvres, P. Quignard utilise avec succès divers tropes stylistiques. Parmi eux, les comparaisons sont les plus courantes. À leur aide, l'écrivain crée une image particulière des concepts et des définitions. Par exemple:

Il se sentait seul, comme une bête bêlante…

Un jour, rouge comme la crête d'un vieux coq [6, p. 17].

Des petites grenouilles coassent comme les homes parlent… [6, p. 4].

Comme on peut le voir, la plupart des comparaisons stylistiques de P. Quignard sont liées à des phénomènes naturels. L'auteur cherche à montrer au lecteur son lien étroit avec la nature, et le musicien se distingue par sa capacité à écouter la mélodie unique de ce monde.

Pour donner de la couleur aux descriptions dans l'œuvre, nous rencontrons constamment des figures de style telles que l'épithète et la métaphore. En examinant les particularités des épithètes, l'auteur utilise souvent ces figures de style dans un sens négatif, par exemple: *le visage fondu, voix sombre, les hommes assombri, le coassement éperdu, la blessure immortelle, les doigts fatigués.* En d'autres termes, en utilisant des épithètes aux connotations négatives et des couleurs sombres, l'auteur crée un sentiment de tristesse lié à la perte, dépeignant de manière expressive la douleur qui envahit le musicien lorsqu'il perd tout ce qui lui est cher.

On a remarqué que la métaphore constitue un autre élément important de la composition linguistique du roman et de l'essai de P. Quignard. On peut citer comme exemple l'attribution de qualités et de capacités humaines à la voix: *voix qui a quitté leur gorge, voix qui sépare les hommes, le gazouillis, le chantonnement, le cri.* L'utilisation de métaphores par l'auteur permet d'affirmer que ce procédé stylistique joue un rôle structurant, car il unit les différents éléments du texte en un tout cohérent.

On peut donc conclure que l'auteur utilise des moyens stylistiques tels que: l'antithèse, pour dépeindre l'image extraordinaire du monde du héros ; des répétitions syntaxiques, pour souligner et créer la base thématique et problématique des œuvres ; des comparaisons, pour donner de l'expressivité aux images des héros et de la nature ; des épithètes et des métaphores, pour souligner la tragédie du musicien. P. Quignard exprime sa propre attitude particulière envers les problèmes de l'humanité, en particulier envers la personnalité du musicien dans sa vision individuelle du monde.

Conclusions et perspectives de recherche. On peut définir que le style individuel de P. Quignard consiste à combiner dans ses œuvres artistiques deux types d'arts – la littérature et la musique – qui forment un nouveau genre de prose musicale. On a déterminé que la base compositionnelle des œuvres repose sur un code musical, c'est-à-dire sur la structure musicale du texte, son intonation, son rythme et son organisation sémantique. On a également prouvé que la vision du monde de l'auteur s'appuie sur des dominantes lexicales, sémantiques et stylistiques telles que: le vocabulaire désignant les réalités de l'art musical, les antithèses, les répétitions, les épithètes, les métaphores, les comparaisons, etc. Nous pouvons donc affirmer que la stratégie intermédiale de P. Quignard crée un type unique d'œuvre littéraire.

Au cours de la recherche scientifique, on a observé que la créativité de P. Quignard n'est pas seulement orientée vers la musique, mais englobe également d'autres formes d'art connexes: la peinture

(«Terrasse à Rome», 2000), la sculpture («Escaliers de Chambord», 1989), la danse («Les origines de la danse », 2013) ce qui confirme l'approche intermédiale de sa stratégie d'auteur et ouvre de nouvelles perspectives pour la recherche scientifique.

BIBLIOGRAPHIE:

1. Мацюк А. А. Система мотивів у романі П. Кіньяра «Вілла Амалія». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія.* 2014. № 1107, вип. 70. С. 137–140. URL: http://nbuv.gov.ua/ UJRN/VKhIFL_2014_1107_70_30
2. Pautrot J-L. Dix questions à Pascal Quignard. *Etudes françaises.* 2004. Vol. 40, № 2. P. 87–92.
3. Pautrot J-L. La musique de Pascal Quignard. *Etudes françaises.* 2004. Vol. 40, № 2. P. 55–76.
4. Sautel. N. Pascal Quignard, la nostalgie du perdu. *La magazine litteraire.* 2002. № 412. P. 98-103.
5. Quignard P. Tous les matins du monde. Paris: Gallimard, 2010. 134 p.
6. Quignard P. La leçon de musique. Paris: Gallimard, 2002. 128 p.

Дата першого надходження статті до видання: 28.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

UDC 811.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-6

DISCURSIVE STRATEGIES OF POPULISM IN DONALD TRUMP'S RHETORIC

СТРАТЕГІЇ ПОПУЛІЗМУ В ІДІОДИСКУРСІ ДОНАЛДА ТРАМПА

Shevchenko I. S.,
orcid.org/0000-0003-3492-1425
Doctor of Sci., Professor,
Head of the Department of Business Foreign Languages and Translation
V.N. Karazin Kharkiv National University

Bondarenko I. V.,
orcid.org/0000-0003-0654-1791
Doctor of Sci., Professor,
Professor at the Department of English Philology and Foreign Language Teaching Methods,
V.N. Karazin Kharkiv National University

Onishchenko N. A.,
orcid.org/0000-0002-9387-4991
PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Romance-Germanic Philology
V.N. Karazin Kharkiv National University

This article focuses on the complex study of Donald Trump's political rhetoric during his presidencies. It gives a brief overview of modern research in this area. The politician's rhetoric is understood as a unique personalized system of idiolect and idiostyle, as an inseparable complex of lexical, grammatical, stylistic, and pragmatic means employed to construct and entrench ideologically charged meanings aimed at influencing the audience. Drawing on a corpus of speeches, debates, and interviews from the current decade, the study analyzes the individual characteristics of Donald Trump's political discourse that distinguish it from the discursive practices of other Republican politicians. The analysis identifies a set of semantic, grammatical, stylistic, and pragmatic markers of the politician's rhetoric, including ideologically loaded vocabulary, the use of informal colloquial language, fragmented and simplified syntax, highly expressive stylistics dominated by evaluative and affective markers, as well as the frequent use of directive, commissive, and expressive speech acts. Taken together, these features testify to the dominance of populist strategies in Donald Trump's political discourse.

This present study also argues that Donald Trump's rhetoric may be characterized as a specific form of *rally-style political rhetoric*, that is an emotionally charged, performative mode of communication employed at large public gatherings to establish strong affective bonds with the audience, mobilize supporters, and present the politician as an authentic and charismatic leader. Trump's narratives are cognitively and linguistically simplified, often lacking logical coherence and exhibiting a high degree of theatricality; they appeal primarily to shared identity rather than to detailed policy debate, foregrounding spectacle and direct emotional engagement with the audience.

Key words: emotional expressiveness, ideological meaning construction, idiolect and idiostyle, political rhetoric, populism, simplification, theatricality.

Ця стаття присвячена комплексному дослідженню політичного ідіодискурсу Дональда Трампа періоду його президентств. У ній подано стислий огляд сучасних наукових досліджень у цій галузі. Ідіодискурс

© Shevchenko I. S., Bondarenko I. V., Onishchenko N. A., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

політика тлумачиться як унікальна персоналізована система ідіолекту та ідіостилю – нерозривно пов'язаних лексичних, граматичних, стилістичних і прагматичних засобів конструювання та укорінення ідеологічних смислів, спрямованих на здійснення впливу на аудиторію.

На матеріалі промов, дебатів та інтерв'ю поточного десятиліття здійснено аналіз індивідуальних характеристик політичного дискурсу Дональда Трампа, які відрізняють його від дискурсивних практик інших політиків-республіканців. У результаті дослідження виявлено семантичні, граматичні, стилістичні та прагматичні маркери ідіодискурсу політика, зокрема: ідеологічно навантажену лексику, чітко виражену неформальну розмовну лексику, фрагментований і спрощений синтаксис, високоекспресивну стилістику з домінуванням експресивних маркерів, а також частотне використання мовленнєвих актів директивного, комісивного та експресивного типів. Сукупність цих ознак засвідчує домінування популістських стратегій у політичному дискурсі Дональда Трампа.

Дослідження доводить, що ідіодискурс Дональда Трампа можна кваліфікувати як своєрідну *мітингову політичну риторику*, тобто емоційно заряджену перформативну комунікацію, що використовується під час масових зібрань з метою встановлення тісного емоційного зв'язку з аудиторією, мобілізації прихильників та репрезентації політика як автентичного й харизматичного лідера. Наративи Дональда Трампа характеризуються когнітивною і мовною спрощеністю, частою відсутністю логічної послідовності та високим рівнем театральності; вони апелюють передусім до спільної ідентичності, а не до розгорнутого обговорення політичних програм, акцентуючи видовищність і безпосередній емоційний контакт з аудиторією.

Ключові слова*:* емоційність, ідіолект та ідіостиль, конструювання ідеологічних смислів, політичний ідіодискурс, популізм, спрощеність, театральність.

Problem statement. The institutional sphere of contemporary public communication in Europe and the United States is undergoing profound transformations driven by manipulation, disinformation, and populism. Emerging actors, influential figures, and social media bloggers disrupt traditional information flows and introduce changes in the lexicon, pragmatics, and stylistics of official discourse, underscoring the relevance of examining these phenomena. The distinctive features of Donald Trump's speech, which contribute to his unique and recognizable rhetoric, further highlight the urgent need for a systematic study of the lexical-semantic, stylistic, and pragmatic properties of his discourse.

Literature review. Trump's rhetoric has attracted significant scholarly attention in cultural studies, political science, and psychology [1]. Within linguistics, various aspects of his discourse, including verbal, non-verbal, and paraverbal ones, have been investigated using diverse methodological frameworks, such as cognitive, semantic, pragmatic, and stylistic approaches. Previous research has demonstrated that Trump's political discourse is characterized by impoliteness [2], sentence fragmentation and communicative efficiency [3], lexical-grammatical simplification [4], repetition [5], and logical inconsistency [6]. Scholars have addressed his stylistic idiosyncrasies [6; 7], gestural patterns [8], typical conceptual metaphors [9], and sociolinguistic features of communicative behavior [10]. Nevertheless, there remains a gap in understanding Trump's rhetoric as an integral system reflecting his idiolect, idiostyle, and pragmatics within personal discourse.

The study is grounded in both theoretical and empirical considerations, guided by the principles of explanatory analysis, neo-functionalism, and anthropocentrism. A comprehensive analytical approach was employed, integrating general scientific methods (systematization, induction, deduction, observation, and description) with theoretical-empirical methods (analysis, synthesis). The framework also includes semantic analysis of lexical units, discourse analysis to identify strategies, speaker's intentions, and the role of linguistic elements in their representation, contextual analysis to interpret stylistic features, and pragmatic analysis to examine typical speech acts.

Purpose of the study. This research aims to identify and analyze Donald Trump's rhetoric with particular focus on its lexical-semantic, syntactic, stylistic, and pragmatic features. The corpus consists of his official speeches, debate transcripts, and interviews of the current decade, as published in the media.

Findings and discussion. In this study, a politician's rhetoric is conceptualized as a unique personal system of idiolect and idiostyle, which is an inseparable combination of lexical, grammatical,

stylistic, and pragmatic resources used to construct and embed ideological meanings, aimed at influencing the electorate. Trump's rhetoric is notable for its frequent use of simple sentences, such as «*Make America great again*» and «*Build the wall*», and the repetition of key lexical items, including *win, sad,* and *great*. The data of oral content from Donald Trump's first presidential term indicate that his speech corresponded to a fourth-grade reading level, whereas Barack Obama's communication approximated a ninth-grade level [4]. Trump's simplified syntactic structures make his speeches easily comprehensible and memorable for the average American voter, which may partly explain their resonance with his campaign audience.

On the one hand, Trump's speeches frequently employ derived words and abstract nouns to confer weight and perceived depth to his statements. Many of these derivatives in political discourse refer to states, actions, qualities, or causes. Nouns derived from verbs constitute a stylistic feature of Trump's public speech, examples of which include *transition, establishment, triumph, celebration, movement, decision, immigration, protection, prosperity, goodwill, disagreement, renewal, regulation, enforcement, integrity, devotion,* etc. The use of abstract nouns creates a contrast with everyday talk, while the broad thematic range (including education, Iran's ballistic missile program, immigration, reform policies, and the like) renders Trump's speech more formal and substantive, portraying him as thoughtful and informed and thereby enhancing audience trust.

On the other hand, Trump's lexical-semantic repertoire relies on a repeated set of high-frequency, everyday lexical elements *dream, hope, wealth, great again* that are immediately intelligible to voters: «*Your voice, your hopes, and your dreams will define our American destiny. And your courage and goodness and love will forever guide us along the way*» (Donald Trump's inaugural address, January 20, 2017). This combination of simplicity, repetition, and concrete vocabulary contributes to the accessibility, memorability, and emotional impact of his rhetoric.

Trump's rhetoric is characterized by colloquial and informal vocabulary (*folks* etc.), and a predominant use of first-person singular and plural pronouns (*I, we, us*), which function as markers of his idiostyle and as effective means of promoting himself. The plural forms, in particular, are typical of Trump's *rally-style political rhetoric*: «*We love the Second Amendment, folks. Nobody loves it more than us*…» (Remarks at the NRA Annual Leadership Forum, 2016).

Trump's language, much like his political style, reflects zero tolerance and an overt disregard for established rules and norms of the use of language. He deliberately flouts the conventions of political correctness, which in American political discourse serve to prevent interethnic, racial, gender, age-related, and other forms of discrimination. Notably, Trump exhibits sexism and undermines the intellectual and professional capacities of women: «*Look at that face! Would anyone vote for that? Can you imagine that, the face of our next president?»* (referring to presidential candidate Carly Fiorina) or *«Rosie O'Donnell is disgusting – both inside and out. If you take a look at her, she's a slob*» (Interview with Rolling Stone Magazine, September 9, 2015).

Trump's deliberate violation of politically correct norms also extends to the interethnic domain, as evidenced by his direct insults to Mexican immigrants: «*When Mexico sends its people, they're not sending their best… They're bringing drugs. They're bringing crime. They're rapists. And some, I assume, are good people*» (Presidential campaign announcement speech, June 16, 2015). Such discourse strategies serve as markers of Trump's idiolect and reinforce the aggressive, populist dimension of his rhetoric.

A grammatical hallmark of Trump's idiolect is his use of fragmented sentences. According to Lakoff, such paratactic structures allow the speaker to be more intelligible: by leaving sentences unfinished he invites listeners to complete them mentally [11]. This technique fosters empathy and a sense of closeness, prompting automatic acceptance of Trump's ideas and positive affect toward him. For example: «*We've created associations, millions of people are joining associations. Millions. That were formerly in Obamacare or didn't have insurance. Or didn't have health care. Millions of people. That's gonna be a big bill, you watch. It could be as high as 50 percent of the people. You watch. So*

that's a big thing.» (M.S. Schmidt of The New York Times' interview, December 28, 2017). When Trump's listeners complete his sentences for him, they often fill the gaps with sentiments that resonate with their own experiences [12]. Thus, fragmentation emerges as a core element of Trump's charisma, facilitating interpretative flexibility and allowing diverse audiences to «hear what they want to hear».

Institutional forms of communication, including political discourse, are grounded in specific social rules and rituals consecrated by tradition and validated by historical experience [5]. The systematic violation of these norms, which is a distinctive marker of Trump's idiostyle, elicits an emotional response from the audience. Specifically, Trump's speeches are marked by pronounced «inconsistencies» [6]. Stylistically, they conform to the conventions of oral speech, deliberately deviating from the patterns of written political discourse. Key markers of this divergence include frequent repetition, ellipsis, and a lack of logical linearity, for example: «*I didn't wait long. I didn't wait long. I didn't wait long. I wanted to make sure, unlike most politicians, that what I said was correct. Not make a quick statement. The statement I made on Saturday, the first statement, was a fine statement*…» (The news conference, August 15, 2017).

Trump's idiostyle is further characterized by abrupt thematic shifts [11]. Specifically, Donald Trump departs from the primary topic more frequently than the average speaker [6]. A prime example of this is his tangential transition from the subject of nuclear weapons to his uncle at the Massachusetts Institute of Technology, and subsequently to the Wharton School of Finance: «*Look, having nuclear – my uncle was a great professor and scientist and engineer, Dr John Trump at MIT; good genes, very good genes, OK, very smart, the Wharton School of Finance, very good, very smart...*» (Presidential Debates, October 19, 2016).

The lexical markers of Trump's idiostyle include hyperbole, which manifests itself through linguistic exaggeration and the frequent use of intensifiers, such as the adverbs *really, extremely,* and *enormously*. Typically for the politician, nominations consistently contain semes of exaggeration, while evaluative descriptors are framed in extremes of *best* or *worst* [12]: *very, very; many, many; super-duper*. The following declarative sentence contains several markers of hyperbolization simultaneously: «*The American economy is by far the largest in the world and we've just enacted the most significant tax cuts and reform in American history*.» (Speech at the World Economic Forum in Davos, January 26, 2018).

Multiple repetitions also serve as stylistic markers of Trump's speech. While some observers have interpreted these repetitions as a «manifestation of his madness» [12], they actually fulfill critical functions: fostering solidarity with the audience, providing discursive cohesion, and enhancing the mnemonic retention of his primary theses. Most frequently, Donald Trump employs the pragmatic marker *you know* to establish common ground with the listener. Despite their outward appearance of being misplaced, his repetitions are strategically calculated to emphasize specific pieces of information [6].

Within his discourse, Trump frequently employs parallel structures, such as anaphora. A notable example is the repeated use of *Thank you*: «*Today, I am inviting all of you to become part of this incredible future we are building together. Thank you to our hosts, thank you to the leaders and innovators in the audience but most importantly, thank you, to all of the hard-working men and women who do their duty each and every day, making this a better world for everyone. <…> Thank you and god bless you all. Thank you very much.»* (Speech at the World Economic Forum in Davos, January 26, 2018). In this example, the use of parallelism (*each and every day*) together with intensifiers (*most, very much*) facilitates the construction of an image of the United States as a global superpower.

Typical invocations of the Divine and Trump's high-impact closing statements have the capacity to energize audiences profoundly, leaving a lasting impression and exerting influence: «*Thank you, God bless you, and God bless the United States*.» Accordingly, Trump's idiolect functions not merely as an expressive medium but as a strategically organized system for emotional influence on both opponents and the audience.

The individual specificity of Donald Trump's pragmatics is manifested in the strategies and tactics of his discourse, his repertoire of speech acts, and his interdiscursivity; together, these features contribute to the politician's distinctive charisma. Trump's political discourse typically mirrors advertising, privileging emotional persuasion over rational argumentation. He relies on vivid imagery, interspersed with striking words, and a style of language more characteristic of salespeople than statesmen [12]. Many of the politician's most famous catchphrases, such as «*Believe me*» and «*Many people are saying*», are adaptations of established verbal sales techniques. Lakoff [11] explains that when Trump says «*Believe me*», he employs a principle known as justified belief, emphasizing that he possesses the necessary experience and knowledge to render subsequent persuasion credible. This subtext is powerful because it shapes the listener's subconscious. The phrase «*Many people are saying*» often precedes statements that are factually unsubstantiated, making his speech appear more credible to listeners than a mere assertion of an unverified claim. Thus, Trump's claims of direct personal experience function as an effective manipulative strategy [11] because individuals are more likely to believe what seems to be shared knowledge.

Among the speech acts in Donald Trump's discourse, expressives and commissives predominate, while declaratives and directives also occur with high frequency. Expressives (following Searle's classification) convey the speaker's psychological state, attitude, or emotions. For instance, Trump expresses a sense of shared joy: «*This week, the United States celebrates the 230th Anniversary of the signing of our remarkable Constitution*.»

Commissives indicate the speaker's intention or bind the speaker to some future action, encompassing promises, commitments, oaths, offers, refusals, and threats. In Trump's discourse, future-oriented promises addressed to the American electorate are among the most frequent: «*Under my plan, I'll be reducing taxes tremendously, from 35 percent to 15 percent for companies, small and big businesses.*» (Presidential Debates, October 19, 2016).

Declaratives pertain to the state of affairs being reported, including acts such as blessings, dismissals, resignations, sentencing, etc. A characteristic feature of Trump's declaratives is their categorical and non-negotiable nature.

Directives express the speaker's desire to prompt the addressee to act, encompassing commands, requests, invitations, pleas, orders, and prohibitions. For example, «*So let us pledge allegiance to our flag, devote our hearts to our country, and demonstrate our love for one another – as Americans, as Patriots, and as the children of God*.» (Weekly presidential address, September 15, 2017).

Trump's rhetoric implements a range of strategies for conveying information. Of particular importance are strategies that draw attention to how candidates position themselves («positive» campaigning) or their opponents («negative» campaigning). The use of positive or negative campaigning typically depends on the candidates' relative standing; negative campaigning predominates when a candidate considers it more advantageous to highlight the opponent's weaknesses rather than their own strengths. However, Donald Trump completely disregards these conventional expectations of communicative behavior. In nearly all situations, he resorts to self-praise and positive evaluations of his own role, even where such claims may be unwarranted or misaligned with reality. For example: «*Nobody knows the system better than me, which is why I alone can fix it*» (Republican National Convention acceptance speech, July 21, 2016).

This strategy functions as a mechanism of self-presentation, where linguistic aggressiveness becomes a symbol of honesty, directness, and decisiveness. Consequently, political incorrectness in his discourse is transformed into a pragmatic tool for constructing the image of an «anti-establishment» leader. Thus, the discursive strategies and speech acts in Trump's rhetoric are both marked and contingent upon his personal world construal.

Conclusions. The results of this analysis indicate that Donald Trump's rhetoric represents a distinct type of political discourse, grounded in charismatic self-assertion and combining elements of populist rhetoric, mass communication, and performative speech. It is characterized by unpredictabil-

ity, extravagance, and the deliberate violation of linguistic norms and logic. Trump's rhetoric exhibits features of *rally-style political rhetoric*: it is emotionally charged and performative, deployed at large gatherings to mobilize supporters and present the politician as a strong, authentic leader. His narratives tend to appeal to emotions rather than engage in detailed policy debate.

Trump's idiolect demonstrates extreme syntactic simplification, frequent repetition, and paratactic structures that mimic natural spoken language. The semantic structure of his idiolect relies on a limited but strategically significant vocabulary, creating the illusion of closeness to the people as a hallmark of populism. His idiostyle is further characterized by hyperbole, anaphora, and parallelism, which serve not only as expressive devices but also as mechanisms for emotional contagion and mobilization of supporters.

The pragmatic potential of Trump's discourse is rooted in the predominance of directive, commissive, and expressive speech acts, reflecting the manipulative nature of his communication, which is oriented toward emotional rather than rational persuasion. Within this framework, political incorrectness in his statements functions as a deliberate rhetorical strategy, constructing the image of an «anti-establishment» leader and thereby reinforcing the speaker's charismatic authority.

Ultimately, these results suggest that a future inquiry lies in the multimodal analysis of political discourse, treating it as a multidimensional phenomenon where verbal, paraverbal, and visual elements converge.

BIBLIOGRAPHY:

1. Левицький В. В. Дональд Трамп: фашизм у добу метамодерну. *Наукові записки НаУКМА. Історія і теорія культури*. 2019. № 1. С. 42–45. DOI: https://doi.org/10.18523/2617-8907.2019.1.42-45.
2. Wodak R., Culpeper J., Semino E. Shameless normalisation of impoliteness: Berlusconi's and Trump's press conferences. *Discourse & Society*. 2020. P. 1–25. DOI: 10.1177/0957926520977217.
3. Benkler Y., Faris R., Roberts H. *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*. Oxford : Oxford University Press, 2018. 472 p.
4. Gordon R. M. Measuring the mental functioning of Putin, Trump, and Zelensky. *A Psychoanalytic Study of Political Leadership in the United States and Russia* / ed. by K. E. Messina. London : Routledge, 2018. P. 18–35.
5. Sedenski M. Trump's speaking style still flummoxes linguists. *Boston.com*. Associated Press. 2017. April 26. URL: https://www.boston.com/news/politics/2017/04/26/trumps-speaking-style-still-flummoxes-linguists (дата звернення: 2.10.2025).
6. Golshan T. Donald Trump's strange speaking style, as explained by linguists. *Vox*. 2016. October 19. URL: https://bit.ly/2Qw9NMM (дата звернення: 2.10.2025).
7. Rong J. An analysis on stylistic features of Donald Trump's speech. *International Journal of English Linguistics*. 2021. Vol. 11, № 3. P. 11–18. DOI: https://doi.org/10.5539/ijel.v11n3p11.
8. Hall K., Goldstein D. M., Ingram M. B. The hands of Donald Trump: Entertainment, gesture, spectacle. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*. 2016. Vol. 6, № 2. P. 71–100.
9. Дубан Н. Метафоричне мапування у дискурсі Дональда Трампа (на матеріалі політичних промов впродовж президентської кампанії 2015–2016 років у США). *Молодий вчений*. 2018. № 2 (54). С. 192–197. URL: https://www.molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5088 (дата звернення: 1.10.2025).
10. Sclafani J. T*alking Donald Trump: A Sociolinguistic Study of Style, Metadiscourse, and Political Identity*. New York : Routledge, 2018. 114 p.
11. Lakoff R. The hollow man: Donald Trump, populism, and post-truth politics. *Journal of Language and Politics*. 2017. Vol. 16, № 4. P. 595–606. DOI: https://doi.org/10.1075/jlp.17022.lak.
12. Inzaurralde B. This linguist studied the way Trump speaks for two years. Here's what she found. *The Washington Post*. 2017. July 7. URL: https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2017/07/07/this-linguist-studied-the-way-trump-speaks-for-two-years-heres-what-she-found (дата звернення: 1.10.2025).

Дата першого надходження статті до видання: 07.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

UDC 004:81’42:004.738.5
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-7

IT VOCABULARY AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL DIGITAL COMMUNICATION

ІТ ЛЕКСИКА ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ЦИФРОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Suima I. P.,
orcid.org/0000-0002-2209-8614
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English for Non-Philological Majors
Oles Honchar Dnipro National University

Novikova O. V.,
orcid.org/0000-0001-9119-5154
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English for Non-Philological Majors
Oles Honchar Dnipro National University

The article investigates information technology vocabulary as a key component of professional digital communication in the context of rapid digitalization of society and the globalization of the IT sector. The relevance of the study is determined by the growing role of information technologies in all areas of professional activity, which requires specialists to possess not only advanced technical knowledge but also a high level of linguistic, terminological, and communicative competence. Particular attention is paid to substantiating the significance of specialized IT vocabulary in ensuring accuracy, logical coherence, clarity, and effectiveness of professional communication among industry specialists in digital environments, as well as in interdisciplinary and intercultural interaction.

Based on the analysis of contemporary linguistic and pedagogical research, the article examines the structural, semantic, and functional features of IT vocabulary, including terminological units, abbreviations, neologisms, and complex multi-component denominations. The place of IT lexis within the system of professional discourse is identified, and its role in shaping professional identity, professional culture, and standards of digital communication is determined. Special attention is devoted to the challenges of acquiring specialized vocabulary in multilingual and intercultural professional environments, particularly those related to the rapid pace of terminological renewal, the dominance of English as the primary language of professional communication, and the lack of standardized equivalents in national languages.

The methodological framework of the study is based on general scientific methods of analysis and synthesis, descriptive and discourse analysis, as well as elements of a comparative approach. The article emphasizes the necessity of systematic and purposeful development of IT lexical competence within higher education institutions and professional development programs, taking into account the demands of the contemporary labor market. It is concluded that proficiency in professional IT vocabulary constitutes an integral component of digital communicative competence, an important factor of effective professional performance, and a prerequisite for the successful integration of specialists into the global digital space.

Key words: information technology, IT vocabulary, professional digital communication, specialized terminology, professional discourse, English for Specific Purposes, digital competence, intercultural communication, IT education.

У статті досліджується лексика інформаційних технологій як ключовий компонент професійної цифрової комунікації в умовах стрімкої цифровізації суспільства та глобалізації ІТ-сфери. Актуальність дослідження зумовлена зростаючою роллю інформаційних технологій у всіх сферах професійної діяльності, що потребує

© Suima I. P., Novikova O. V., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

від фахівців не лише глибоких технічних знань, а й високого рівня мовної, термінологічної та комунікативної компетентності. Особливу увагу приділено обґрунтуванню значення спеціалізованої ІТ-лексики у забезпеченні точності, логічності, зрозумілості та ефективності професійного спілкування між фахівцями галузі в цифровому середовищі, а також у процесі міждисциплінарної та міжкультурної взаємодії.

На основі аналізу сучасних лінгвістичних і педагогічних досліджень розглянуто структурні, семантичні та функціональні особливості ІТ-лексики, зокрема термінологічні одиниці, абревіатури, неологізми та складні багатокомпонентні найменування. Визначено місце ІТ-лексики в системі професійного дискурсу та її роль у формуванні фахової ідентичності спеціалістів, професійної культури та стандартів цифрової комунікації. Окрему увагу приділено проблемам засвоєння спеціалізованої лексики в умовах багатомовного та міжкультурного професійного середовища, зокрема труднощам, пов'язаним із швидкими темпами оновлення термінології, домінуванням англійської мови як мови професійного спілкування та відсутністю усталених відповідників у національних мовах.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи аналізу й синтезу, описовий та дискурсивний аналіз, а також елементи порівняльного підходу. У статті наголошується на необхідності системного та цілеспрямованого формування ІТ-лексичної компетентності в закладах вищої освіти та в програмах підвищення кваліфікації фахівців ІТ-галузі з урахуванням потреб сучасного ринку праці. Зроблено висновок, що володіння професійною ІТ-лексикою є невід'ємною складовою цифрової комунікативної компетентності, важливим чинником ефективної професійної діяльності та запорукою успішної інтеграції спеціалістів у глобальний цифровий простір.

Ключові слова: інформаційні технології, ІТ-лексика, професійна цифрова комунікація, спеціалізована термінологія, професійний дискурс, англійська мова для спеціальних цілей, цифрова компетентність, міжкультурна комунікація, ІТ-освіта.

Problem Statement. The development of digital technologies has fundamentally transformed professional communication in the twenty-first century. Information technology has become not only a specialized professional field but also a universal infrastructure supporting economic, educational, medical, and social systems. In this context, communication within the IT domain increasingly relies on a specific set of lexical units that differ significantly from general language vocabulary. These lexical units form what is commonly referred to as IT vocabulary.

The relevance of studying IT vocabulary lies in the fact that modern IT professionals operate in global digital environments where English functions as the primary language of communication. Project documentation, software specifications, user manuals, technical reports, code comments, and online collaboration platforms all require precise lexical choices. Inadequate knowledge of IT terminology may lead to misunderstandings, incorrect system implementation, security vulnerabilities, and reduced efficiency of teamwork.

Furthermore, the rapid evolution of technology leads to continuous lexical innovation. New terms emerge alongside technological advancements, while existing words acquire new meanings. As a result, IT vocabulary represents a dynamic and constantly expanding subsystem of the English language, which requires systematic linguistic analysis and pedagogical attention. This makes the problem of IT vocabulary development highly актуальною both from a linguistic and an educational perspective.

Analysis of Recent Research and Publications. Recent linguistic research has increasingly focused on professional discourse and specialized vocabulary within the framework of English for Specific Purposes (ESP). Scholars emphasize that specialized vocabulary plays a crucial role in professional identity formation, knowledge transmission, and effective communication in domain-specific contexts. One of the foundational contributions to this field was made by Averil Coxhead, whose concept of discipline-specific lexis demonstrated that technical vocabulary differs significantly from both general and academic vocabulary due to its restricted context of use, high semantic precision, and close connection to professional practices. Coxhead's work highlighted the necessity of identifying and teaching vocabulary that is directly relevant to specific professional domains rather than relying solely on general academic word lists [1].

Further theoretical grounding for the study of professional vocabulary can be found in the works of I. S. P. Nation, who emphasized vocabulary depth, frequency, and contextual usage as key fac-

tors in lexical competence [2]. Nation argued that mastery of specialized vocabulary requires not only knowledge of word meanings but also understanding of collocations, grammatical behavior, and pragmatic constraints, which is particularly relevant for IT terminology. Similarly, Ken Hyland explored the role of lexical choices in disciplinary discourse, demonstrating how vocabulary functions as a marker of professional identity and membership within expert communities. His research showed that specialized lexis contributes to the construction of authority and credibility in professional communication [3].

In the IT domain specifically, researchers have examined the influence of technological innovation on language change and vocabulary expansion. David Crystal analyzed the impact of digital technologies on language and highlighted the emergence of new lexical forms driven by online communication and technological development [4]. His work emphasized that IT vocabulary evolves rapidly and often enters general language use, blurring the boundaries between technical and everyday lexicon. This observation is further supported by studies conducted by Mark Warschauer, who investigated digital literacy and communication practices in technology-mediated environments. Warschauer argued that effective participation in digital communication requires not only technical skills but also mastery of the specialized vocabulary that underpins digital interaction [5].

Several scholars have also focused on the structural characteristics of IT vocabulary. Research indicates that IT terminology is marked by a high frequency of acronyms, abbreviations, compound nouns, and metaphor-based terms. For instance, metaphorical extensions such as *cloud*, *virus*, or *firewall* have been examined by cognitive linguists as examples of conceptual metaphor in technical discourse. These studies demonstrate how abstract technological concepts are understood and communicated through familiar real-world experiences, facilitating comprehension among professionals and non-specialists alike.

Another significant direction of research concerns digital communication practices and discourse hybridity. Sali Tagliamonte and Derek Denis explored linguistic innovation in digital communication, noting that professional online discourse often combines features of written and spoken language. In such hybrid discourse forms, IT vocabulary functions not only as a naming tool but also as a marker of professional competence, efficiency, and group membership. This aligns with discourse-based studies that emphasize the social and pragmatic functions of vocabulary in professional communities [6].

Despite the growing number of studies on professional discourse, ESP, and digital communication, relatively few works provide a comprehensive analysis of IT vocabulary as an integrated component of professional digital communication rather than a static collection of technical terms. Existing research often focuses on either linguistic structure or pedagogical methodology, leaving a gap in understanding how IT vocabulary simultaneously performs linguistic, communicative, and social functions in professional digital environments. This gap highlights the need for further interdisciplinary research that combines linguistic analysis, discourse studies, and educational perspectives.

Research Objective. The purpose of this study is to analyze IT vocabulary as an essential component of professional digital communication and to determine its role in ensuring effective interaction in IT-related professional contexts.

The specific objectives of the research include:

– examining the linguistic characteristics of IT vocabulary;
– identifying the communicative functions of IT lexis in professional digital environments;
– analyzing challenges related to the acquisition and use of IT vocabulary;
– substantiating the need for systematic IT vocabulary instruction in professional education.

Main Body of the Research. IT vocabulary constitutes a highly specialized lexical system with distinctive linguistic, semantic, and pragmatic features. It is shaped not only by technological developments but also by the communicative needs of professionals in the global digital environment. The lexical units in IT encompass terms borrowed from mathematics, computer science, engineering, and

natural sciences, as well as neologisms created to describe emerging technologies, methodologies, and software solutions. Structurally, IT terminology often manifests in multiple forms:

– **Compound nouns and technical phrases**: Examples include *data mining*, *machine learning*, *network security*, *cloud computing architecture*, and *distributed ledger technology*. Such compounds often reflect complex conceptual relationships within the IT domain.

– **Abbreviations and acronyms**: Short forms like *AI* (Artificial Intelligence), *UX* (User Experience), *IoT* (Internet of Things), and *API* (Application Programming Interface) serve as concise, standardized tools for communication within professional communities.

– **Multi-word expressions and collocations**: Phrases such as *version control system*, *agile development methodology*, and *continuous integration pipeline* indicate functional or procedural concepts crucial for IT practice.

Semantically, IT vocabulary is distinguished by precision, context-dependence, and conceptual density. Many terms possess highly specialized meanings that are valid only within technical contexts. For instance, the term *architecture* in IT refers to system design and structural organization rather than physical buildings; similarly, *thread* in programming does not denote sewing material but a sequence of execution in computing. This semantic specificity necessitates a high degree of contextual awareness from language users, as misuse may result in miscommunication, coding errors, or project inefficiencies [7].

Furthermore, IT vocabulary is dynamic and evolving, reflecting rapid technological innovations. New concepts such as *blockchain*, *quantum computing*, or *edge computing* are continually introduced, often before formal definitions appear in dictionaries or textbooks. This constant evolution underscores the necessity of lifelong lexical acquisition for IT professionals.

Professional digital communication in IT encompasses multiple modalities, including:

1. **Synchronous communication**: Online meetings, video conferences, pair programming sessions, and instant messaging platforms.

2. **Asynchronous communication**: Emails, project management tools (e.g., Jira, Trello), discussion forums, and collaborative coding platforms (e.g., GitHub, GitLab).

3. **Documentation and reporting**: Technical specifications, user manuals, system documentation, and bug reports.

4. **Customer and stakeholder communication**: Support tickets, product explanations, and client consultations.

In all these contexts, IT vocabulary plays several crucial roles:

Terminological accuracy: Precise use of terms ensures clarity in describing processes, implementing solutions, debugging code, and documenting procedures. Ambiguities in vocabulary can lead to costly errors or system failures.

Efficiency and conciseness: Using standardized terms allows complex ideas to be conveyed in fewer words, facilitating rapid communication within teams.

Professional alignment and identity: IT vocabulary signals expertise and belonging to a professional community. Correct usage enhances credibility and mutual understanding among colleagues.

Audience adaptation: Effective communication requires adjusting vocabulary according to the audience. For instance, technical jargon is suitable among developers but must be simplified when addressing clients or stakeholders with limited IT knowledge. This emphasizes the **pragmatic function** of IT vocabulary in digital communication [7].

Moreover, the interplay between technical accuracy and linguistic clarity is central to interdisciplinary projects, where IT specialists must communicate with engineers, data scientists, business analysts, and managers. Proficiency in IT vocabulary allows professionals to mediate knowledge between different disciplines without loss of meaning.

Despite its importance, mastering IT vocabulary presents several significant challenges:

1. **Rapid lexical change**: IT terminology evolves continuously as new technologies emerge. Educational materials and dictionaries often lag behind current professional usage.

2. **Language dominance**: English serves as the lingua franca of IT, which may pose difficulties for non-native speakers. Misinterpretation of English terms can affect international collaborations.

3. **Lack of equivalents in other languages**: Many IT terms do not have standardized translations, leading to borrowing or code-switching. This can introduce comprehension barriers in multilingual teams.

4. **Semantic ambiguity**: Certain terms possess multiple meanings depending on context. For example, *server* can refer to hardware, software, or a process depending on the situation.

5. **Integration into professional practice**: Memorization alone is insufficient. Effective acquisition requires exposure in practical, real-world contexts and repeated use in professional tasks.

Addressing these challenges requires both pedagogical innovation and personal strategies for autonomous learning, including the use of online glossaries, technical forums, and collaborative platforms.

From an educational perspective, IT vocabulary should be treated as an integral component of professional competence rather than an optional addition to language curricula. Traditional teaching methods based on rote memorization are insufficient because they fail to capture the contextual and functional dimensions of vocabulary use. Instead, contextualized, task-based, and project-based approaches are recommended:

– **Authentic materials**: Incorporating real technical documentation, code samples, and IT manuals exposes learners to genuine usage.

– **Collaborative learning**: Pair programming, group projects, and peer discussions reinforce lexical retention and practical application.

– **Problem-solving tasks**: Assignments that require troubleshooting, debugging, or writing technical specifications encourage active use of terminology.

– **Digital literacy integration**: Students should be trained to navigate online technical resources, participate in forums (e.g., Stack Overflow), and consult up-to-date documentation.

– **Intercultural awareness**: In multinational teams, understanding how terms may differ across regions or languages is essential for effective communication.

Additionally, professional development programs should incorporate continuous vocabulary enrichment strategies, including workshops, online courses, and mentoring by experienced IT specialists. This approach not only strengthens linguistic competence but also fosters professional identity and confidence.

Beyond individual communication, IT vocabulary serves as a bridge between disciplines. In projects involving software engineering, data analysis, cybersecurity, and management, terminology provides a shared framework for knowledge exchange. For global organizations, standardized IT lexis facilitates collaboration across borders, enabling teams in different countries to coordinate effectively despite cultural and linguistic differences [8].

Moreover, IT vocabulary contributes to the development of digital professional culture, encompassing both technical proficiency and the norms of professional communication. Understanding and using the correct terms signals expertise, fosters mutual respect, and ensures ethical and efficient collaboration in complex digital environments.

Conclusions. The analysis conducted in this study confirms that IT vocabulary is a crucial component of professional digital communication. It enables precise information exchange, supports professional collaboration, and facilitates participation in global digital environments. Given the dynamic nature of IT terminology, continuous vocabulary development should be recognized as a lifelong professional requirement for IT specialists.

The study demonstrates that IT vocabulary is not merely a set of technical terms but a system of linguistic resources that reflects the evolving knowledge, practices, and innovations within the IT sector. Mastery of IT-specific lexis enhances the clarity and efficiency of communication, reduces the risk of misunderstandings in collaborative projects, and ensures accurate documentation of technical

processes. This is particularly critical in international teams, where linguistic and cultural differences may otherwise hinder effective collaboration.

The findings suggest that higher education institutions and professional training programs should allocate special attention to systematic IT vocabulary instruction. Integrating IT lexical competence into curricula can strengthen both theoretical knowledge and practical communication skills, enabling graduates to navigate complex professional environments. The study also emphasizes the importance of contextualized learning, where students encounter terms in authentic situations such as coding projects, technical documentation, and collaborative problem-solving activities.

Furthermore, IT vocabulary contributes to professional identity formation. The ability to accurately use specialized terminology signals expertise, supports professional credibility, and facilitates engagement in global digital communities. Professionals with strong lexical competence are better equipped to adapt to emerging technologies, translate complex concepts for diverse audiences, and participate in interdisciplinary projects that require both technical and communicative proficiency.

Finally, the study underscores that IT vocabulary is an integral component of digital communicative competence, which encompasses not only linguistic accuracy but also pragmatic, cultural, and technical dimensions. By fostering lexical competence, organizations and educational institutions can cultivate highly skilled IT professionals capable of effective, precise, and contextually appropriate communication in increasingly interconnected and technologically complex work environments. In conclusion, the cultivation of IT vocabulary is essential for professional success in the modern digital economy. It ensures both operational efficiency and collaborative productivity, supports interdisciplinary understanding, and strengthens the capacity of IT specialists to innovate and respond to the demands of a rapidly changing technological landscape.

BIBLIOGRAPHY:

1. Coxhead Averil. A New Academic Word List. *TESOL Quarterly*. 2000. Vol. 34, No. 2. P. 213–238. DOI: https://doi.org/10.2307/3587951
2. Nation I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 477 p. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9781139524759
3. Hyland Ken. English for Academic Purposes: An Advanced Resource Book. London, New York : Routledge, 2006. 357 p. DOI: https://doi.org/10.4324/9780203006603
4. Crystal David. Language and the Internet. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 304 p.
5. Warschauer Mark. Digital Literacy Studies: Progress and Prospects. *Language Learning & Technology.* 2010. Vol. 14, No. 2. P. 1–10.
6. Tagliamonte Sali A., Denis Derek. Linguistic Innovation in Digital Communication. *American Speech.* 2008. Vol. 83, No. 1. P. 3–34. DOI: https://doi.org/10.1215/00031283-2008-001
7. Бистров Я. В. Англійська мова для професійної комунікації в ІТ-сфері. Київ : КНТ, 2020. 256 с.
8. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. 344 с.

Дата першого надходження статті до видання: 13.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

UDC 811.111’42
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-8

ABSTRACT AS A GENRE OF ENGLISH ACADEMIC DISCOURSE: RHETORICAL STRUCTURE AND LINGUISTIC FEATURES

АНОТАЦІЯ ЯК ЖАНР АНГЛОМОВНОГО АКАДЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ: РИТОРИЧНА СТРУКТУРА ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Tymoshchuk N. M.,
orcid.org/0000-0001-5638-5825
Web of Science Researcher ID L-8431-2018
Scopus-Author ID 58094116400
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation
of Vinnytsia Institute of Trade and Economics
of State University of Trade and Economics

Research article abstracts play a crucial role in academic communication, as they summarize research content and influence both editorial decisions and readers’ interest. The paper examines the abstract as a genre of English academic discourse using a comparative analysis of its rhetorical structure and linguistic features in philology journal articles. We have focused on abstracts published in Ukrainian Category A and Category B journals, which differ in terms of international visibility and academic prestige. The corpus includes 100 English-language research article abstracts selected from four philological journals, with an equal number (25 abstracts) representing each journal and each category (50 abstracts). The study employs a combination of descriptive, quantitative, and qualitative methods. The five-move rhetorical model was applied to identify the distribution of rhetorical moves. The linguistic analysis was simultaneously used to examine voice and tense patterns across the abstracts. Research findings show that abstracts of Category A journals have a more comprehensive and standardized rhetorical structure than those from Category B journals, particularly in the inclusion of methodological and concluding moves. Move 2 (Aim/Purpose) appears consistently across both categories, whereas the Conclusion/Suggestions move is the least frequent. The analysis of grammatical voice reveals a general preference for the active construction, particularly in the Introduction and Results/Findings sections, while the passive voice dominates in the Methods section. The analysis of tense usage shows that the Present Simple and Past Simple tenses are used most frequently, reflecting their functional roles in summarizing research aims and reporting results. The paper finds that rhetorical organization and linguistic choices are deeply connected in the abstracts. It therefore strongly suggests explicit instruction of both rhetorical and linguistic aspects in English for Academic Purposes classes aimed at novice Ukrainian researchers.

Key words: abstract, research article, academic discourse, linguistic features, English for Academic Purposes.

Анотації наукових статей посідають важливе місце в академічній комунікації, оскільки вони забезпечують стислий виклад основного змісту дослідження та суттєво впливають як на редакційні рішення щодо прийняття рукописів до публікації, так і на формування читацького інтересу. У статті анотацію розглянуто як самостійний жанр англійського академічного дискурсу крізь призму порівняльного аналізу її риторичної організації та лінгвістичних характеристик у публікаціях філологічних наукових журналів. Основну увагу зосереджено на анотаціях, опублікованих в українських журналах категорій А та Б, які різняться за вимогами до наукового письма. Корпус дослідження охоплює 100 анотацій англомовних наукових статей, відібраних із чотирьох фахових філологічних журналів, при цьому кожний журнал і кожна категорія представлені однаковою кількістю матеріалу. У межах дослідження використано п’ятикомпонентну риторичну модель. Лінгвістичний аналіз було застосовано для дослідження уживання активного та пасивного станів і часових форм в анотаціях. Результати дослідження свідчать, що анотації статей, опублікованих у журналах категорії А, характеризуються більш повною та стандартизованою риторичною структурою порівняно з

© Tymoshchuk N. M., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

анотаціями журналів категорії Б. Мета та завдання дослідження представлені в анотаціях обох категорій журналів, однак висновки та пропозиції є менш частотними. Лінгвістичний аналіз засвідчує превалювання активних конструкцій, зокрема у «Вступі» та «Результатах дослідженнях», тоді як у «Методах» домінує пасивний стан. Дослідження часових форм показує, що найчастіше автори в анотаціях використовують теперішній простий (Present Simple Tense) та минулий простий (Past Simple Tense) часи, що відображає їхні функціональні ролі в узагальненні мети дослідження та поданні отриманих результатів. У статті проаналізовано взаємозв'язок між риторичною організацією анотацій і лінгвістичними засобами їх реалізації. Авторкою обґрунтовується доцільність навчання як риторичних, так і лінгвістичних аспектів написання анотацій у межах курсів з англійської мови для академічних цілей, орієнтованих на молодих українських дослідників.

Ключові слова: анотація, наукова стаття; академічний дискурс, лінгвістичні особливості, англійська мова для академічних цілей.

Statement of the problem. Scholars have suggested that there has been a growing linguistic focus on analyzing academic discourse over the past several decades. Researchers have extensively studied effective argumentation, the rhetorical structure of academic texts, the expression of authorial stance, and methods for building engagement with the reader across various languages and genres of academic discourse [1, p. 34]. As a genre of English academic discourse, research article abstracts have garnered increasing attention from scholars due to their significance in scientific publications. According to Ventola, research article abstracts «have become a tool of mastering and managing the ever-increasing information flow in the scientific community» [2, p. 333]. They play a crucial role in academic publishing, serving as a key means for disseminating research findings and influencing decision-making: editors and reviewers often rely on them to assess submissions, while readers use them to judge the relevance and value of a paper. Belcher claims that an abstract is like an advertisement that markets an article [3].

In practice, many students find writing abstracts challenging, as it requires them to present their ideas clearly and write well-structured, high-quality text. The most common issues are limited writing skills in academic English for reporting research results, neglect of lexical and stylistic norms, and reliance on word-for-word translations from the source language. Thus, the research topic is closely related to the curriculum of the Vinnytsia Institute of Trade and Economics of the State University of Trade and Economics (VITE SUTE), especially the English for Academic Purposes course. Besides partially illustrating how a group of Ukrainian scholars constructs their English abstracts, the findings of this study are expected to inform higher educational institutions on teaching academic writing to novice Ukrainian researchers, thereby maintaining and increasing the national and international reputation of Ukrainian universities, as well as ensuring quality assurance.

The latest research analysis. Several previous studies have addressed the rhetorical organization of research article abstracts in various disciplines, which typically employ a five-part structure [4]. This rhetorical structure has been identified in abstracts from multiple scientific disciplines, such as applied linguistics [5], tourism studies [6], protozoology [7], and computer and communication systems engineering [8], Ukrainian scholar Natalia Ivanytska has established the linguistic and discursive characteristics of the cross-language transformation of nominalization in Ukrainian translations of academic texts [9]. Oksana Chepil has identified the criteria for writing a successful conference abstract, taking into account the ability to conduct linguistic analysis to develop academic writing skills [10].

The purpose of the article. To the best of our knowledge, most previous studies have been primarily descriptive, lacking a comparative analysis of the rhetorical structure and linguistic features of journal article abstracts across different quality levels.

This study addresses this gap by exploring the following research questions:

1. How are rhetorical moves employed in category A and B journal article abstracts in philology written by Ukrainian authors?

2. How are active and passive constructions used in these abstracts?

3. What are the patterns of tense usage in these abstracts?

Rhetorical moves and linguistic features are two key aspects to consider in abstract writing [11]. Accordingly, this study **aims** to examine the abstract as a genre of English academic discourse through a comparative analysis of its rhetorical structure and linguistic features in category A and B philology journal abstracts authored by Ukrainian scholars.

The primary material of the study. After the titles, the abstract is the most frequently read part of a scientific paper. Readers expect it to be a concise summary that captures the key ideas of the article. There are two types of abstracts: informative and indicative [12]. Informative abstracts encompass all parts of a scientific work. They are often used in original research reports and systematic reviews to guide the reader to seek more detailed information throughout the paper. Indicative abstracts are of simpler construction, used to express opinions or discuss facts, crafted to provide a context by which the reader can approach the content [13].

The professional academic publications in Ukraine are classified into two categories. Category A scientific journals are Ukrainian academic publications with international recognition, indexed in databases such as Scopus or Web of Science. Category B regional journals are Ukrainian academic publications that are not yet included in international databases. Nevertheless, publishing in these journals is also required to realize the key scientific goals of scholars.

For our research, 100 English-language research article abstracts were selected for analysis from two types of philological scholarly journals: Category A and Category B. These are the Alfred Nobel University Journal of Philology (Category A), the East European Journal of Psycholinguistics (Category A), and the Research Bulletin. Series: Philological Sciences (Category B), and Studia Philologica (Category B). 25 research article abstracts represent each journal. The selection of these journals was based on several criteria: they are open-access, nationally accredited, and internationally indexed, which serve as indicators of the quality and credibility of the published articles.

The research method used was a combination of descriptive, quantitative, and qualitative analysis of the communicative objectives and linguistic features of the abstract part of the research sample. In this study, the five-move model developed by Swales and Feak [4] was employed to analyze the rhetorical structure of research article abstracts. «A move is a functional, not a grammatical term, and it can vary in length from a phrase to a paragraph» [4, p. 5]. Our study adopts the definition proposed by Erika Gobekci, who defines a move as «a bounded communicative act that is intended to contribute to a single primary communicative goal» [1, p. 37].

Initially, the focus was on the rhetorical moves found in abstracts across the two groups of articles within the study's corpus. The study's results are presented in the following table.

Table 1

The Distribution of Moves in the Research Article Abstracts

Rhetorical Move		Category A n=50	Category B n=50	Total n=100
Moves	Description	Frequency	Frequency	Frequency
Move 1	Introduction	48	37	85
Move 2	Aim/Purpose	50	50	100
Move 3	Methods	49	32	81
Move 4	Results/Findings	47	35	82
Move 5	Conclusions/Suggestions	45	33	78

Table 1 shows the distribution of rhetorical moves in the abstracts of papers from two categories of journals: Category A and Category B (n = 50 for each category). Move 2 (100 %) is the most frequently used move across both categories, indicating its essential role in academic writing, regardless of journal quality. In contrast, Move 5 is the least frequent one, appearing in only 78% of the abstracts. A comparative analysis reveals that abstracts from Category A consistently demonstrate a more complete

rhetorical structure. For example, Move 1 appears in 48 Category A abstracts versus 37 Category B abstracts, and Move 3 appears in 49 Category A abstracts versus 32 Category B abstracts. Similarly, Moves 4 and 5 seem more frequent in Category A (47 and 45 instances, respectively) than in Category B (35 and 33 instances, respectively). These findings suggest that abstracts published in higher-ranking journals tend to follow a more standardized and comprehensive rhetorical structure. Notably, the substantial difference in the inclusion of methodological descriptions highlights the importance of methodological transparency in academic publishing, particularly in so-called prestigious journals.

Research data reveals a general preference for the active voice (57.5%) over the passive voice (42.5%). Active constructions dominate most of the time, particularly in Moves 4 and 1 (74.4% and 61.2%, respectively). Move 3 is the only one in which the passive voice is used more frequently (58%), in line with conventional academic reporting practices. Move 2 shows a more balanced distribution, indicating variation in stylistic choices depending on rhetorical function. For more detailed information, see Table 2.

Table 2

Passive and Active Sentences in Abstracts

Rhetorical Move		Category A n=50		Category B n=50		Total n=100		Total n=100
Moves	**Description**	**Active**	**Passive**	**Active**	**Passive**	**Active**	**Passive**	
Move 1	Introduction	31	17	21	16	52	33	85
Move 2	Aim/Purpose	28	22	26	24	54	46	100
Move 3	Methods	12	37	22	10	34	47	81
Move 4	Results/Findings	37	10	24	11	61	21	82
Move 5	Conclusions/ Suggestions	26	19	18	15	44	34	78

Two examples of passive and active sentences taken from the abstracts in the corpus of this study are given below:

«The study suggests a combined application of linguostylistic and empirical methods to investigate the specificity of the author's poetics as a system» [14, p. 169].

«*To achieve the aim and complete the tasks the contextual-interpretative method (to define the author's pragmatic aim concerning the socio-political topic of the text), the method of interactive modelling (to define and generalise the emotional elements of the meaning created and to hypothesise on the possible systemic nature of these means) and the method of structural analysis (to identify the linguistic means that help objectivise the pragmatic intention) are used*» [15, p. 234].

As shown in Table 3, the Present Simple Tense dominates in categories A and B, with 94 and 93 uses, respectively. This reflects its standard use in most cases, as it conveys well-known facts, confirms or refutes the authors' hypotheses, and summarizes the study's content. The Past Simple Tense appears 126 times (66 in category A and 60 in category B) and is typically used to describe data and research results. Our findings are in line with Kuznietsova's study regarding the frequent use of the Present and Past Simple Tenses in abstracts [16].

Table 3

The Distribution of Tenses in Abstracts

Tenses	Category A n=50	Category B n=50	Total n=100
	Frequency	**Frequency**	**Frequency**
Present Simple Tense	94	93	187
Past Simple Tense	66	60	126
Future Simple Tense	7	5	12
Present Perfect Tense	60	41	101

The following examples illustrate the use of the Present Simple and Past Simple tense forms taken from the corpus of our study.

«The study results showed that secondary predication structures are pretty common in the analytical and informational genre of mass media business publications, contributing to the conciseness and effectiveness of communication in the modern information-overloaded communication space» [17, p. 134].

«The test results show that the English associate the concept of betrayal with a traitor. They clearly identify the subjects of betrayal – specific persons (historical, public, political figures, heroes of cartoons and literary works) with whom the objects of betrayal were in a close, trusting relationship» [18, p. 169].

These examples are categorized as Move 4 (Results/Findings). Both scholars employ *that*-complement clause to present their study's findings, but use different verb tenses despite serving the same rhetorical function.

Conclusions. The research article abstracts in philology written by Ukrainian scholars generally follow the five-move rhetorical model, though there are notable differences across journal categories. Abstracts published in Category A journals demonstrate a more complete and standardized rhetorical structure than those in Category B journals, particularly in the inclusion of methodological and concluding moves. The grammar analysis reveals an overall preference for active constructions, especially in the Introduction and Results/Findings moves, while passive voice is more frequently used in the Methods move, in line with conventional academic norms. The Present Simple and Past Simple tenses dominate across both categories, reflecting their functional roles in summarizing research aims and reporting findings.

BIBLIOGRAPHY:

1. Gobekci E. Rhetorical Structure and Linguistic Features of Research Article Abstracts in the Humanities: The Case of Lithuanian, English, and Russian. *Taikomoji Kalbotyra*. 2023. No. 19. P. 33–56. DOI: https://doi.org/10.15388/Taikalbot.2023.19.4

2. Ventola E. Abstracts as an object of linguistic study. *Writing vs speaking: language, text, discourse, communication*. Gunter Narr Verlag, 1994. P. 333–352.

3. Belcher W. L. Writing a journal article in 12 weeks: A guide to academic publishing success. London: SAGE Publication Inc., 2009. 351 p.

4. Swales J. M., Feak C.B. Abstracts and the Writing of Abstracts. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009. 87 p.

5. Santos, M. B. D. The textual organization of research paper abstracts in applied linguistics. *Text & Talk*. 1996. Vol. 16.4. P. 481–500.

6. Ahmed S. Rhetorical organization of tourism research article abstracts. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2015. No. 208. P. 269–281. DOI: https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.203

7. Cross C., Oppenheim C. A Genre Analysis of Scientific Abstracts. *Journal of Documentation.* 2006. Vol. 62. P. 428–446. DOI: https://doi.org/10.1108/00220410610700953

8. San L. Y., Tan H. A comparative study of the rhetorical moves in abstracts of published research articles and students' term papers in the field of computer and communication systems engineering. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*. 2012. Vol. 1(7). P. 40–50. DOI: https://doi.org/10.7575/ijalel.v.1n.7p.137

9. Іваницька Н. Номіналізація в науковому дискурсі: перекладознавчий аспект. *Лінгвістичні студії*. 2022. Вип. 44. С. 75–86. DOI: https://doi.org/10.31558/1815-3070.2022.44.5

10. Чепіль О. Я. Критерії написання та аналіз лінгвістичних особливостей conference abstracts у розвитку навичок академічного письма (на матеріалі англомовних тез доповідей для наукових конференцій). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. 2023. Вип. 17(85). С. 102–106. DOI: https://doi.org/10.25264/2519-2558-2023-17(85)-102-106

11. Arsyad S., Hakim H., Astria H. Rhetorical structure and linguistic features of abstracts: A comparative study of local, national and international journals in English education written by Indonesian authors. *Komposisi: Jurnal Pendidikan Bahasa, Sastra, Dan Seni*. 2021. Vol. 22. No. 1. DOI: https://doi.org/10.24036/komposisi.v22i1.109987

12. Pereira M. G. O resumo de um artigo científico. *Epidemiologia e Serviços de Saúde*. 2013. Vol. 22(4). P. 707–708. DOI: http://dx.doi.org/10.5123/S1679-49742013000400017

13. Garcia D. C. F., Gattaz C. C., Gattaz N. C. The relevance of title, abstract, and keywords for scientific paper writing. *Revista de Administração Contemporânea*. 2019. Vol. 23. P. 1–9. DOI: https://doi.org/10.1590/1982-7849rac2019190178

14. Марущак Н. Поетика Е.А. По в контексті міждисциплінарних досліджень. *Studia Philologica*. 2025. № 1 (24). С. 169–182. DOI: https://doi.org/10.28925/2311-2425.2025.2412

15. Sazonova Ya., Oleksenko O. Evaluative Potential of Grammatical Gender Asymmetry in Ukrainian Socio-Political Media Discourse. *Alfred Nobel University Journal of Philology*. 2025. Vol. 1. Issue 29. P. 234–250. DOI: https://doi.org/10.32342/3041-217X-2025-1-29-14

16. Кузнєцова І. В. Мова англомовної наукової анотації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2024 № 69 Том 1. С. 187–190. DOI: https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.69.1.40

17. Іваницька Н. Б., Іваницька Н. Л. Вторинна предикація як засіб економії мовних ресурсів в аналітико-інформаційному жанрі англомовних бізнесових медіавидань. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 212. С. 133–141. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-212-19

18. Ivanchenko M., Kolegaeva I. The concept of betrayal in the consciousness of the English: A psycholinguistic study. *East European Journal of Psycholinguistics.* 2024. Vol. 11(2). P. 69–80. DOI: https://doi.org/10.29038/eejpl.2024.11.2.iva

Дата першого надходження статті до видання: 31.12.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.111’342’27
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-9

ТЕОРІЇ СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

THEORIES OF PERCEPTION AND ACQUISITION OF A FOREIGN LANGUAGE

Бабчук Ю. Й.,
orcid.org/0000-0003-1495-3112
кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри романо-германських мов
Національної академії Служби безпеки України

Бабій С. М.,
orcid.org/0000-0001-8356-719X
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри східної філології
Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Питання комунікації посідає одне з провідних місць у лінгвістичних, психологічних, фізіологічних дослідженнях сьогодення. Процес сприйняття мовлення розглядається у низці суміжних дисциплін, таких як психофізіологія та фізіологія мовлення, експериментальна та загальна фонетика, психолінгвістика та психології мовлення. Відтак у фонетиці, сприйняття розглядається як сукупність механізмів, що описують перехід від первинного фонетичного опису звуку чи звукової послідовності до інтерпретації його як певної одиниці мовлення.

Розглядаються способи і методи породження повідомлень, їх передачі та сприйняття реципієнтами. В умовах сучасної глобальної взаємодії різних мов і культур, успішна комунікація є досить важливою, тому дослідження сприйняття мовлення іноземної мови неносіями мови є надзвичайно актуальним. Автори статті вдаються до аналізу особливостей та механізмів сприйняття мовлення. У статті проілюстровано основні психологічні теорії сприйняття мовлення та фактори впливу на одиниці мовлення. Авторами проаналізовано основні етапи породження мовлення та мовленнєвої діяльності, а також наведено відповідні моделі мовлення. Зокрема, розглянуто аналітичну модель спілкування, яка характеризується трьокомпонентною складовою, а саме комунікативною, інтерактивною і перцептивною. У статті автори зазначають наступні фази мовленнєвої діяльності: фазу орієнтації, планування, реалізації та контролю, особливості їх реалізації. Визначено значення ролі створення висловлювання у процесі спілкування. Автори наголошують на двох фазах проходження процесу сприйняття мовлення комунікантом – власне сприйняттям і розуміння почутого або прочитаного.

Ключові слова: теорія, мовленнєве сприйняття мовлення, модель, реципієнт, підхід, комунікація, породження мовлення.

The issue of communication occupies one of the leading places in contemporary linguistic, psychological and physiological research. The process of speech perception is considered in a number of related disciplines such as psychophysiology and physiology of speech, experimental and general phonetics, psycholinguistics and psychology of speech. Thus, in phonetics, perception is considered as a set of mechanisms that describe the transition from the primary phonetic description of a sound or sound sequence to its interpretation as a specific unit of speech.

The ways and methods of generating messages, their convey and perception by recipients are considered. In the context of modern global interaction between different languages and cultures, successful communication is very essential, so research into the perception of foreign language speech by non-native speakers is extremely relevant. The article presents the results of a theoretical analysis of the characteristics and mechanisms of speech

© Бабчук Ю. Й., Бабій С. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

perception. It describes some of the most common psychological theories of speech perception and considers the factors that influence the perception of different speech units. The authors analyzed the main stages of speech formation and speech activity identifiying the corresponding speech patterns (models); in particular, they considered an analytical model of communication characterized by three constituents, namely communicative, interactive, and perceptual ones. In the article, the authors identify the following phases of speech activity: orientation, planning, implementation, and control, as well as the peculiarities of their implementation. The authors of the article determine the importance of the role of speech production in the communication process. The authors emphasize two phases of the process of speech perception by the communicant: actual perception and understanding of what has been heard or read.

Key words: theory, speech perception, model, recipient, approach, communication, speech generation.

Постановка проблеми. У сучасному світі питання комунікації посідає одне з провідних місць у лінгвістичних, психологічних, фізіологічних та інших, суміжних з цими дисциплінами, дослідженнях. Розглядаються способи і методи породження повідомлення, його передачі та сприйняття реципієнтом. В таких умовах сучасної глобальної взаємодії різних мов і культур, успішна комунікація є досить важливою, тому науковці досліджують сприйняття мовлення іноземною мови неносіями мови [1].

Процес сприйняття мовлення розглядається у таких дисциплінах як психофізіологія та фізіологія мовлення, експериментальна та загальна фонетика, у психолінгвістиці та психології мовлення.

О.О. Селіванова розуміє процес сприйняття з точку зору психології, трактуючи, що це "процес прийняття та перетворення сенсорної інформації" [2, с. 685]. Респондент отримує інформацію, звіряє з існуючими у свідомості зразками, обробляє і порівнює для розуміння тої мовної ситуації, яка склалась.

Розглядаючи процес сприйняття й відтворення мовлення як ієрархічної системи, слід вказати на взаємодію різних рівнів: нижчого, сенсорного та вищого смислових рівнів. Розуміння мовлення досягається через складний та багатоетапний процес обробки смислового сигналу. На прикладі класичної моделі сприйняття мовлення можна помітити трьохрівневу схему: розпізнавання, розбірливості мовлення, змістового сприйняття (осмислення упорядкованих звукосполучень) тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існують різні теорії сприйняття мовленнєвих повідомлень та визначення трьох взаємодіючих рівнів процесу сприйняття мовлення та його структурної організації: сенсомоторний рівень, лінгвістичний рівень, та психологічний (когнітивний).

Вчені налічують певну низку теорій впізнавання мовленнєвих сигналів та описують механізм їхньої дії.

Серед низки існуючих теорій слід виділити найбільш аргументовані: акустичну та моторну теорії. Вдаючись до процесу породження мовлення як одного із двох головних процесів мовленнєвої діяльності, не враховуючи сприйняття мовлення, слід розглядати планування та реалізацію мовлення у звуковому та графічному оформленні. Породження мовлення (вербалізація) – це сукупність дій, що характеризують процес переходу від мовленнєвого наміру до звукового тексту, який можна легко сприймати на слух.

У психолінгвістиці розглядають усі теорії сприйняття та класифікують за двома вагомими критеріями: тип сприйняття (моторний або сенсорний) та характер сприйняття (активний або пасивний).

Представники Хаскінської лабораторії дотримуються класичного розуміння моторної теорії сприйняття, яку, по суті, було започатковано саме в цій лабораторії. Моторна теорія полягає у процесі сприйняття мовлення людиною та визначає значення керівних моторних сигналів, що необхідні для створення повідомлення. Ця теорія здатна інтерпретувати потік вхідних звукових хвиль, що є представлені фонологічними одиницями, які ідентифікує слухач [3].

Основним принципом акустичних ознак сенсорної теорії є співставлення сигналу та еталону у свідомості реципієнта. Цей процес першочерговий та передує появі моторних образів, але не впливає або залежить від їх наявності чи відсутності.

Модель Стівенс та Халле представляє активну теорію сприйняття мовлення, що базується на залученні слухача до ідентифікації звукових хвиль. Принцип теорії полягає у її ототожненні. Реципієнт має можливість проаналізувати відтворення почутої одиниці мовлення та ототожнення із вже відомою фонологічною одиницею [4].

Пасивна теорія ілюструє протилежний характер сприйняття, в ході якої перцепція виконує роль простого засобу класифікації, що характеризується певними маркери акустичного сигналу для ідентифікації одиниць мовлення [5].

Мета дослідження є аналіз теорій сприйняття мовлення та визначення показників, що відображають ступінь можливості індивіда до розуміння мовленнєвого повідомлення іноземною мовою.

Виклад основного матеріалу. Сприйняття характеризується як акустичний класифікатор. Класифікатором називають засіб, що розподіляє інформацію на класи та категорії, використовуючи заздалегідь підготовлену базу даних іноземною мовою та попередні знання про явища навколишнього середовища рідною мовою [3].

Уніфікована теоретична Bayesian model of speech perception [3] була розроблена на основі моторної та сенсорної теорій та двох типів сприйняття, а саме активного та пасивного. Ця модель характеризує взаємодію чотирьох показників успішної комунікації – моторних навичок мовця, сенсорного сприйняття слухача, об'єкта комунікації як для мовця так і для слухача.

Усі існуючі теорії сприйняття мовлення можна поділити за двома основними показниками: 1) моторний або сенсорний принцип сприйняття; 2) активний або пасивний характер.

В основі моторного принципу передбачено визначення значення моторних сигналів слухання реципієнтом, які керують і які необхідні для породження повідомлення, які є подібними до почутих [6].

Сенсорний підхід характеризується зіставленням сигналу з еталоном за акустичними ознаками, при цьому моторний опис розглядають як побічне явище. Пасивні теорії сприйняття є прикладом теорій покрокового прийняття рішень, «наприклад граматика слухача» Ч. Хокетта.

На протиставлення пасивній теорії сприйняття представлено модель М. Халле та К. Стівенсона [4] – «аналіз через синтез». Суть теорії полягає у побудові синтаксичної моделі сприйняття висловлення, яка частково або повністю тотожна з моделлю продукування висловлення. Враховуючи зазначені погляди та збіг механізмів розуміння та породження мовлення, на думку Е. Леннеберга, ціла низка моделей, які представлені як моделі породження, є тотожними моделям сприйняття. У процесі сприйняття важливу роль надано евристичним прийомам [7; 8].

Когнітивна модель сприйняття за У. Кінчем розглядає концепцію розуміння мовлення, яка ґрунтується на граматичній ідеї пропозицій. Пропозиція складається з предиката (може бути представлена дієсловом, прикметником, прислівником або окремими іншими повнозначними частинами мови) та одного або кількох аргументів (зазвичай виражені іменниками). Провідна роль належить саме предикату. Отже, висловлення – це сукупність пропозицій, організовані в семантичну сітку згідно правила узгодження. До структури моделі У. Кінча входить «певна цільова схема», яка має на меті визначити ступінь важливості для читача у процесі розуміння тексту, відновлює попередньо пропущені умовиводи, визначає глибинну структуру висловлювання. На думку У. Кінча, оперування компонентами висловлення у процесі його розуміння й інтеграції базується на певній абстрактній уяві про змістове наповнення ситуації та накладанні пропозицій (У. Кінч) [9].

Розглянемо інші підходи несприйняття мовлення. Як стверджують багато прихильників підходу неправильного сприйняття, якщо можна показати, що типологічна асиметрія виникає без потреби в комплексі набору синхронних когнітивних упереджень, то діахронічний аналіз є найпростішим, і йому тому слід надавати перевагу. Прийнято вважати, що за відсутності

будь-яких емпіричних доказів, простіші пояснення слід прийняти замість більш складних і, безперечно, краще ставити під сумнів припущення щодо верховенства синхронного над діахронічним аналізом. Але зрештою питання буде вирішено на емпіричних підставах.

Більш емпіричний спосіб розрізнення двох підходів починається з незалежно встановлених правдоподібних механізмів, запропонованих кожною з теорій. У випадку неправильного сприйняття це може мати дві форми. По-перше, експерименти можуть використовувати для визначення, за яких умов слухачі фактично сприймають помилки, а результати можна порівняти з типологічними фактами. Р. Гуйон [10] показує, що послідовності [ki] і [tβi] дуже плутані, коли порівняно з аналогічними послідовностями, що може пояснити, чому велярна палаталізація перед [i] є загальним процесом синхронно і діахронічно.

Р. Мартін [11] зазначає, що сприйнятливість вивільнених приголосних (stops) припиняється в різних позиціях, співвідноситься з міжмовними моделями асиміляції місця.

По-друге, тому що помилкове сприйняття покладається на ефекти, які виникають у всьому світі під час спілкування спікерів і слухачів, а не у свідомості кожного. Можна використовувати індивідуальне комп'ютерне моделювання за участю кількох ораторів та дослідити, як упередження розвиваються та поширюються в мовленнєвій спільноті.

Вчені [11; 13] показують, що оптимально розподілені шиплячі можуть розвиватися протягом кількох поколінь, коли агенти продукують звуки, використовуючи ту саму граматику, яка використовується для сприйняття.

Подібне моделювання саме по собі не є прямим доказом цієї гіпотези неправильного сприйняття, але вони є вирішальним кроком у визначенні точного емпіричного передбачення, зроблені теорією.

Аналогічно, прихильники моделі когнітивних упереджень намагалися встановити її правдоподібність, шукаючи докази цих упереджень у сферах, до яких діахронічні пояснення не застосовуються. С. Кавахара [12] показує, наприклад, що у текстах японських реп-пісень використовується тип кінцевої рими, який не має попередників у японській поетичній традиції. С. Кавахара відзначає, що рими, засвідчені у корпусі текстів дотримуються ієрархії перцептивної схожості, яка не відіграє жодної ролі в решті японської фонології, що свідчить про те, що носії японської мови які написали ці тексти, володіють знаннями про перцептивну схожість відношення, яке не є вивченим [12].

К. Вілсон [13] дійшов подібного висновку, використовуючи експеримент з вивчення штучної мови. Він показує, що англомовні суб'єкти, яких навчають правилу велярної палаталізації, яке змінює /k/ на [tß] перед [e], узагальнюють це правило на контексти, в яких голосним є [i], в той час як суб'єкти, яких навчали правилу, що застосовується лише перед [i], не узагальнюють його на [e]. К. Вілсон пояснює ці результати упередженістю навчання упередженням, яке мотивоване знанням суб'єктів (імовірно, несвідомим) про те, що [ki] і [tβi] більш схожі на слух, ніж [ke] і [tße] [13].

Наступним кроком для обох теорій є пошук доказів того, що запропоновані ними механізми насправді працюють у реальному світі вивчення та використання мови. Як часто ті, хто вивчає мову, поза межами лабораторії, насправді неправильно сприймають звуки, і як часто має відбуватися неправильне сприйняття, щоб певна звукова зміна поширилася у мовній спільноті? Які існують докази того, що діти використовують упередженість у навчанні на ранніх стадіях засвоєння мови? В якій мірі типологічні закономірності зумовлені іншими історичними чинниками, окрім звукових змін, наприклад, переважним прийняттям або збереженням наприклад одних слів над іншими [11]. Відповісти на ці питання буде важко, але можливо, і відповідні дослідження здебільшого ще не проведені. Дані можуть бути отримані з детальних досліджень діахронічних змін, як тих, що тривають зараз, так і тих, про які є письмові свідчення або тих, для яких існують письмові записи, або з експериментів за участю великої кількості взаємодіючих суб'єктів, що більше нагадують реальне мовне середовище вивчення мови.

У певному сенсі обидві теорії погоджуються з тим, що лінгвістичні звукові системи оптимізовані для людського сприйняття – вони розходяться лише в тому, як ця оптимізація відбувається. Згідно з підходом на основі помилкового сприйняття, оптимізація відбувається глобально, як загальний ефект багатьох «невинних помилок». Теорія когнітивного упередження стверджує, що оптимізація є локальною і відбувається в свідомості кожного мовця. Ці дві теорії не є взаємовиключними. Обидві теорії не є взаємно несумісними. Цілком можливо, що упередження в діахронічних змінах формують фонологічні системи, і що мовці також стають упередженими, щоб легше засвоювати типи фонологічних моделей, з якими вони найчастіше стикаються [13].

Висновки. Вивчення фонології мови передбачає, серед іншого, коригування своїх очікувань відповідно до мови, яку ви вже чули. Це робить мовця більш здатним сприймати відмінності, що використовуються в його рідній мові, хоча й ціною зниження здатності сприймати відмінності, які не є її рідною мовою.

Успішність сприйняття мовлення слухачем має на меті співвідносити лінгвістичні сигнали, що надходять від висловлювання, які породжені артикуляторними навичками мовця, з лінгвістичними категоріями, представленими у свідомості реципієнта, що пов'язують їх з його особистісним сприйняттям навколишнього світу.

Для кращого розуміння іноземного мовлення реципієнт має вміти поступово адаптуватися до лінгвістичної ситуації мовлення, зіставивши з вже існуючими у свідомості ситуаціями, вміти обирати актуальні компоненти для комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Петрочук Н.О. Модель сприйняття іншомовного мовлення. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції *Ad orbem per linguas*, Київ, 2019. С. 252.
2. Селіванова О.О. Основи лінгвістичної теорії тексту і комунікації. Київ, 2020. 336 с.
3. Tatham M., Morton K. Developments in Speech Synthesis, 2019, P. 29. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/0470012609 (дата звернення: 20.11.2025).
4. Morris Halle, Kenneth Stevens. Mechanism of Glottal Vibration for Vowels and Consonants. *J. Acoust. Soc. Am. 1* (6_Supplement), 1967. P. 1613.
5. Halle M., Stevens K. Speech recognition: A model and a program for research. *IRE Trans. Information Theory.* 1968. 7. P. 155–159. https://doi.org/10.1109/TIT.1962.1057686.
6. Schwartz J., Boë L., Vallée N., Abry C. The Dispersion-Focalization Theory of vowel systems. *Journal of Phonetics.* 1997. 25. P. 255–286. https://doi.org/10.1006/jpho.1997.0043.
7. Lenneberg E.H. The biological foundation of language. John Wiley & Sons, 1967. 267 p.
8. Major R. Foreign accent: The ontogeny and phylogeny of second language phonology. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2001. 211 p.
9. Kintsch W. The Role of Knowledge in Discourse Comprehension: a Construction-Integration Model. *Psychological Review.* 1998. 95(2). P. 163–182. https:// doi.org/10.1037/0033-295X.95.2.163.
10. Guion S. The role of perception in the sound change of velar palatalization. *Phonetica.* 1998. 55. P. 18–52. DOI: 10.1159/000028423
11. Martin R.A. The psychology of humor: An integrative approach. Elsevier Academic Press, 2007, 326 p.
12. Kawahara S., Garvey K. Nasal place assimilation and the perceptibility of place contrasts. *Open Linguistics.* 2014. 1. P. 17–36. DOI 10.2478/opli-2014-0002
13. Wilson C. Learning phonology with substantive bias: An experimental and computational study of velar palatalization. *Cognitive Science.* 2006. 30. Is. 5. P. 945–982. https://doi.org/10.1207/s15516709cog0000_89

Дата першого надходження статті до видання: 05.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 821.111.09-311.9:115:7.038.6(73)Б.Крауч(045)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-10

КОНЦЕПТ «ЧАС» ТА ЙОГО НАРАТИВНА ФУНКЦІЙНІСТЬ У НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНОМУ РОМАНІ БЛЕЙКА КРАУЧА «РЕКУРСІЯ»

THE CONCEPT OF TIME AND ITS NARRATIVE FUNCTIONALITY IN BLAKE CROUCH'S SCIENCE FICTION NOVEL "RECURSION"

Бандура Т. Й.,
orcid.org/0000-0001-9999-0523
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

У статті досліджується специфіка художньої репрезентації концепту «час» та його наративні функції в науково-фантастичному романі Блейка Крауча «Рекурсія». Проаналізовано темпоральну структуру твору, механізми конструювання множинних часових ліній, а також взаємозв'язок між концептуалізацією часу та побудовою оповіді. Доведено, що концептуальна модель часу в романі заснована на ідеї нелінійної темпоральності та множинності реальностей, що підсилюють гуманістичну й екзистенційну тональність оповіді роману. Зазначено, що час постає не як абстрактна величина, а як вимір людського досвіду, нерозривно пов'язаний із пам'яттю, ідентичністю та міжособистісними стосунками, тому концепт «час» виконує у творі структуротвірну функцію, визначаючи парадигму текстотворення: рекурсивна наративна побудова, множинна фокалізація та складна система анахроній безпосередньо випливають із темпоральної концепції роману та створюють художню форму тексту філософського характеру.

Акцентується увага на тому, що темпоральна нестабільність у творі функціонує як платформа для філософської рефлексії над природою реальності, свободи волі та етичних наслідків маніпулювання минулим, що сприяє розкриттю фундаментальних питань про співвідношення об'єктивного та суб'єктивного, про можливість автентичного досвіду в умовах «зсуву реальності», про цінність індивідуального вибору в детермінованому всесвіті.

Досліджено, що в романі «Рекурсія» подорожі в часі руйнують класичний ефект причинності, створюючи різні часові лінії, які співіснують у пам'яті персонажів. У такий спосіб реалізується актуальний експеримент з наратологічними моделями, де фрагментарність і нелінійність оповіді стають домінантними.

Виявлено, що складна часопросторова структура роману Б. Крауча формує специфічну рецептивну стратегію, що вимагає від читача постійного переосмислення попередньо прочитаного та відтворення рекурсивної логіки персонажів. Це створює ефект когнітивного відчуження, характерний для науково-фантастичного жанру, але водночас забезпечує емоційне залучення через ідентифікацію екзистенційним вибором героїв.

Ключові слова: концепт часу, науково-фантастична література, наратив, темпоральність, постмодернізм.

The article examines the specificity of the artistic representation of the concept time and its narrative functions in Blake Crouch's science fiction novel «Recursion». The temporal structure of the work, the mechanisms of construction of multiple timelines, as well as the relationship between the conceptualization of time and the construction of the narrative are analyzed. It is proved that the conceptual model of time in the novel is based on the idea of non-linear temporality and multiplicity of realities, which reinforce the humanistic and existential tonality of the novel's narrative. It is noted that time does not appear as an abstract value, but as a dimension of human experience, inextricably linked with memory, identity and interpersonal relationships, therefore the concept of time performs a structure-creating function in the work, determining the compositional organization of the work:

© Бандура Т. Й., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

recursive narrative structure, multiple focalization and a complex system of anachronies directly derive from the temporal concept of the novel and create an artistic form of the philosophical text character

Emphasis is placed on the fact that temporal instability in the work functions as a platform for philosophical reflection on the nature of reality, freedom of will, and the ethical consequences of manipulating the past, which contributes to the disclosure of fundamental questions about the relationship between the objective and the subjective, about the possibility of authentic experience in conditions of «reality shift», about the value of individual choice in a deterministic universe.

It is studied that in the novel «Recursion» time travel destroys the classical effect of causality, creating different time lines that coexist in the memory of the characters. In this way, an actual experiment with narratological models is implemented, where the fragmentation and non-linearity of the narrative become dominant.

It was revealed that the complex time-space structure of B. Crouch's novel forms a specific receptive strategy, which requires the reader to constantly rethink what he has previously read and reproduce the recursive logic of the characters. This creates the effect of cognitive alienation typical of the science fiction genre, but at the same time provides emotional engagement through identification with the characters' existential choices.

Key words: concept of time, science fiction literature, narrative, temporality, postmodernism.

Постановка проблеми. Сучасна науково-фантастична проза демонструє неабиякий інтерес до концепту «час» та експериментує з його функційністю, зокрема в аспекті наративної моделі. Важливим чинником такої зумовленості вважаємо актуальність проблеми темпоральності в постмодерній та метамодерній епістемах. У науковому обігові дослідження концепту часу крізь призму наратологічної природи наразі зустрічається нечасто. Безумовно, категорія часу є однією з ґрунтовних художніх універсалій, що відіграють ключову роль в естетичній парадигмі художнього твору і почасти занурюється в традиції класичної літератури (приміром, подорожі часом у художніх версіях таких романів: Г. Веллс «Машина часу», М. Твен «Янкі з Коннектикуту при дворі короля Артура», Е. Белламі «Погляд назад, 2000–1887», Р. Бредбері «Гуркіт грому», К. Воннеґут «Бійня номер п'ять», Р. Гайнлайн «За власними слідами» та ін.). Актуальність дослідження зумовлена тим, що в науково-фантастичному творі час набуває специфічної маркерованості, тобто не є лінійною й незмінною величиною, а постає як рухома, гнучка, керована константа або така, що піддається маніпуляціям авторської свідомості. Тож виникає нагальна потреба дослідження наративних стратегій, пов'язаних з авторською версією художньої темпоральності, альтернативних часових моделей і трансформації причинно-наслідкових зв'язків в оповідній структурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Час як художній концепт, образ-символ, складник художнього хронотопу, зокрема фантастичного, часто ставав предметом дослідження у працях А. Гурдуза, Д. Дроздовського, Н. Копистянської, В. Смирніва, О. Стужук, С. Хороб та ін. Зокрема, А. Гурдуз, досліджуючи фентезійний роман у монографії «Український фентезійний роман 2000–2020 рр. у слов'янському, англійському й американському контекстах: особливості національного міфотворчого коду», вперше акцентує увагу на національному міфотворчому коді українського роману фентезі перших десятиліть XXI ст. й виокремлює в цьому завданні роль фантастичного часу. Дослідниця О. Стужук у дисертаційному дослідженні «Художня фантастика як метажанр (на матеріалі української літератури XIX–XX ст.)» аналізує місце фантастичного хронотопу в структурі тексту, наголошуючи на його ролі в створенні світу, відмінного від реального, хоч і з ускладненнями в класифікації, як-от у випадках раціонально-фантастичних романів. Літературознавець Д. Дроздовський у праці «Множинність реальності в англійському постпостмодерністському романі» вивчає специфіку постмодерного й метамодерного хронотопу в літературному творі. У дисертації С. Хороб «Жанрові особливості української фантастики кінця XX – початку XXI століття» досліджується жанрова природа української фантастики, зокрема жанротвірний ідентифікатор в естетиці художнього часу.

Мета дослідження. Метою нашої розвідки є дослідження концепту «час» та його функційності в наративній моделі роману сучасного американського письменника Блейка Крауча, науково-фантастична проза якого наразі активно завойовує свого поціновувача-реципієнта.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роман Блейка Крауча «Рекурсія» (2019) посідає особливе місце в сучасній фантастичній літературі, в якій осмислюється код часу в альтернативній реальності, оскільки пропонує оригінальну художню модель часової нелінійності, заснованої на концепції «множинних реальностей» (Д. Дроздовський) і рекурсивних темпоральних вузлів. Осмислюючи оригінальність Блейка Крауча в репрезентації часового контексту, можемо виділити основні аспекти художнього вияву. Так, роман Б. Крауча транслює характерну для сучасної науково-фантастичної прози тенденцію до філософського осмислення часу як багатовимірного феномену, що виходить за межі лінійної каузальності. Зокрема, текст демонструє складну наративну архітектоніку, в якій темпоральна структура безпосередньо визначає композиційну організацію та герменевтичну рецепцію твору. Водночас аналіз концепту «час» у «Рекурсії» дозволяє виявити специфіку сучасного науково-фантастичного дискурсу, що синтезує наукові теорії, філософські концепції та художні стратегії метамодернізму.

У композиційному плані роман складається з п'яти книжок (розділів) та післямови, кожна з яких демонструє алогічність хронологічної послідовності. Таким чином у творі втілена інтенційно зумовлена нелінійність темпоральної структури оповіді, що чергує час в діапазоні 2007–2019 років. Головні герої Гелена та Баррі занурюються у вир різних часових ліній з метою уникнення трагічних помилок сучасності. Простежуємо певний інтертекстуальний перегук із пригодницькою прозою Дена Брауна («Код да Вінчі», «Інферно» та ін.), у якій, як правило, головні герої чоловік і жінка, близькі у своїй місії з порятунку світу від глобальної загрози, через низку подоланих проблем і перешкод успішно відвертають біду від людства, ризикуючи життям. Схожа позиція і в головних суб'єктів оповіді роману Блейка Крауча, які одержимі ідеєю застерегти людство від зловживання маніпуляціями спогадами, що ведуть до нестабільного часу і масового божевілля.

Початок роману заглиблює оповідь в особисті трагедії головних героїв Гелени і Баррі, для яких час і пам'ять відіграють ключову роль в їхньому світоосягненні. Наративна організація тексту розмежовує процеси образотвірного акту по кожному з героїв: спочатку пізнаємо історію детектива Баррі, який розслідує дивний випадок самогубства жінки (стрибнула з даху хмарочосу), і перед цим страшним вчинком вона говорить, що не може жити з хибними спогадами, які мучать її альтернативними моментами, де у неї була щаслива родина, а в іншій реальності сім'ї немає, вона самотня. Цей стан стає нестерпним для Енн Восс Пітерс, і вона наважується на найстрашніше. Баррі розгублений і пригнічений ситуацією, адже історія втрати Енн сина у такий ірреальний спосіб його шокує, водночас біль втрати він теж переживав, коли загинула його шістнадцятирічна донька Меган. Ще більш дивним для копа став той факт, що Енн йому встигла сказати про те, що колишня дружина її чоловіка теж вкоротила собі віку в такий спосіб. Сюжетна колізія спіралеподібним чином закручується навколо хибної реальності, яка полонить свідомість людей, знищуючи їх розуміння приналежності у часі і просторі, так, часовий стрижень пам'яті героїв роману трансформується циклічно, демонструючи залежність героїв від ефекту раптовості в їх бутті. Синдром хибної пам'яті (СХП) знищує життя в дусі пандемії, вірусі, карантину, невідворотної миті життя: «Баррі придушує в собі бажання розвернутися та кинутися навтіки. Авжеж, йому доводилося чути про синдром хибної пам'яті, але людину з ним він бачить вперше. Цього синдрому не мав жоден з його знайомців. Він ще не дихав одним повітрям з такими людьми. І Баррі не знає, чи варто йому намагатися її зупинити. Йому хочеться віддалитися від неї… Якщо Енн схоче стрибнути, Баррі спробує врятувати її, а як підчепить СХП, то так і буде» [1, с. 9]. Ризик «заразитися» синдромом хибної пам'яті лякає Баррі, але його віра в розгадку таємниці змушує чоловіка заглибитись в загадку людської пам'яті й змінного часу перебування.

Друга система образотвірного акту формується навколо героїні Гелени Сміт. Вона нейробіологиня і досить успішно вивчає мозок людини. Хвороба матері (Альцгеймера) підштовхує Гелену до серйозного винаходу: жінка створює «крісло пам'яті», яке засобом високих тех-

нологій зберігає спогади хворих на Альцгеймера людей. Її винаходом зацікавився філантроп Маркус Слейд, і розробка проєкту змінює свій гуманістичний ракурс на загрозливий фактор, бо зловмисник задумує використовувати крісло як машину часу, що зможе переміщати людей в минуле через найяскравіші спогади, від моменту яких в житті людини починається новий етап, інша часова лінія.

У такий спосіб концептуальна модель часу, репрезентована в романі, базується на ідеї нелінійної темпоральності як форми травматичної пам'яті та можливості множинних часових реальностей, що існують симультанно. На відміну від класичної лінійної моделі часу, де події розгортаються в незворотній послідовності від минулого через теперішнє до майбутнього, в «Рекурсії» час постає як мультилінійна структура, де кожна зміна в минулому породжує нову часову лінію, створюючи розгалужену темпоральну мережу. Так, в осмисленні проблеми руйнівного впливу «крісла пам'яті», яке винаходить Гелена, зіштовхуються два відправні світи: світ Баррі, який використовує шанс повернутись в часі на одинадцять років назад і врятувати доньку від наїзду автомобіля, таким чином перемістивши її в інше часове поле, та світ Гелени, яка застрягає в моментах свого життя, «вмираючи» в депривaційній капсулі кожного разу, щоб «відродитись» в певній миті і розпочати для когось інше життя, яке було під загрозою знищення. Однак кожне таке повернення не просто змінює минуле, а створює інший часовий вимір, породжуючи феномен «синдрому хибної пам'яті» – стан, коли люди пам'ятають події, що ніколи не відбувалися в поточній реальності. Згодом такі експерименти приводять Гелену і Баррі до усвідомлення згубної сили винаходу, який використовувався як політична зброя і спричинив ядерну катастрофу.

Жанр науково-фантастичного роману детермінує наявність значного наукового пласту оповіді, який в романі «Рекурсія» вже обґрунтовується заголовком, адже рекурсія – це науковий термін, що означає процес самоповторення. За влучним спостереженням О. Гонюк, «концептуальність назви роману… є вказівкою на сконденсовано ідейно-тематичний спектр твору» [2, с. 7]. Блейк Крауч оперує цим терміном у значенні метафори часу, що має здатність повертатись, тобто самоповторюватись, багато разів відновлюватись.

Оригінальна концептуалізація часу в романі апелює, на нашу думку, до сучасної квантово-механічної теорії, зокрема інтерпретації Г'ю Еверетта про множинні світи, де кожна квантова подія породжує розгалуження реальності. Письменник Крауч, однак, переосмислює цю наукову концепцію в гуманістичному ключі, зосереджуючись не на фізичних параметрах часу, а на екзистенційних наслідках темпоральної нестабільності для людської ідентичності та свідомості, тим самим демонструючи змогу виходу тексту в «зовнішньотекстовий контекст, вихід з тексту в нетекстовий простір, зв'язок із зовнішнім світом: літератури, культури, науки» [3, с. 279]. Роздум Баррі про час його життя радикальний: «Баррі міркує, що скоро зима, а там і кінець року, і наступний рік колись спіткає така сама доля. Час летить чимраз швидше. Не цього він чекав від життя, коли був молодим і жив в ілюзії, що можна чимось керувати. Керувати не можна нічим. Можна тільки терпіти» [1, с. 23]. Наукова описовість, властива оповідній канві роману, ампліфікується розлогими позасюжетними вставками, де фокус нарації зміщується на констатацію дослідницької діяльності Гелени: «Гелена керує групою, що займається головною проблемою (яка є також її спеціалізацією): розмічення і каталогізація нейронних груп, пов'язаних з конкретним спогадом, та створення на базі цих даних цифрової моделі мозку, яка дозволить відстежувати й розмічувати спогади» [1, с. 42].

Наративна структура роману «Рекурсія» демонструє складну темпоральну організацію, що безпосередньо корелює з концептуальною моделлю часу, трансльованою на рівні сюжету й образотворення. Блейк Крауч використовує кілька взаємопов'язаних наративних стратегій для художньої репрезентації нелінійного часу. Так, роман характеризується множинною фокалізацією з чергуванням перспектив двох суб'єктів нарації – Баррі Саттона та Гелени Сміт. Ця подвійна фокалізація не є простим технічним прийомом, а виконує важливу функцію в демон-

страції темпоральної множинності: кожен персонаж переживає власну версію часової послідовності подій, що лише поступово конвергують у спільну часову лінію. Згодом наратив демонструє складну систему аналепсисів і пролепсисів, які, на думку Т. Кушнірової, «порушують хронологічну послідовність оповіді» [4, с. 131]. Проте у романі «Рекурсія» ці анахронії набувають особливого статусу: те, що на перший погляд видається флешбеком (поверненням у минуле), насправді виявляється проживанням альтернативної часової лінії, а те, що здається передбаченням майбутнього, є спогадом про попередню ітерацію реальності. До того ж роман використовує рекурсивну композиційну структуру, де певні епізоди повторюються з варіаціями, відображаючи множинні проходження персонажів через одні й ті самі темпоральні точки.

Дослідник фентезійного роману А. Гурдуз справедливо стверджує про доцільне оформлення «у метажанрі перших десятиліть XXI ст. «парадигмального зсуву», коли засаднича бінарність протистояння добра і зла трансформується у тричленну парадигму: добро – (умовно) нейтральна змінна – зло» [5, с. 216]. Ця рекурсивність створює ефект наративної петлі, де кінець оповіді семантично співвідноситься з початком, але на новому рівні усвідомлення як персонажами, так і читачем. Так, Гелена змушена проживати своє шістнадцятиріччя декілька разів, щоб повернути до життя Баррі, з яким пов'язана сакральними почуттями, тим самим усвідомлюючи парадоксальність часу: «Перед нами виникає ще одна ілюзія. Парадокс оманливого «зараз». Те, що ми називаємо «зараз», у реальності не вкладається в одну мить. Це відтинок недавнього часу – довільний відтинок. Зазвичай дві-три останні секунди. Але впорсніть у свою нервову систему дозу адреналіну, запустіть мигдалину в мозочку на всю її міць – і створите суперяскравий спогад, де час немовби сповільнюється чи зупиняється взагалі. Змінюючи спосіб, у який наш мозок обробляє подію, ми змінюємо і тривалість «зараз». Ми фактично змінюємо точку, в якій «зараз» стає минулим. Є ще один приклад того, що концепт «зараз» – лише ілюзія, яку викладає зі спогадів наш мозок» [1, с. 49]. Таким функційним спогадом-тригером для Гелени була згадка про молодих батьків: похід з батьком на риболовлю, коли «він, як ніколи, був самим собою» [1, с. 61]; щирі розмови з матір'ю про підліткові проблеми, дотики, посмішки, турбота. Для Баррі певним психологічним трампліном був спогад про вечір, коли він дивився матч з футболу, а, як виявилося, в цей час його донька гине під колесами авто. Під час перегляду він перекинувся парою слів з Меган, яка йшла до друзів, подивився їй услід – і це була остання мить, коли він її бачив живою.

Зловмисник Маркус Слейд запропонує Баррі врятувати доньку, для цього він його помістить в депривацийну капсулу, і Баррі вдасться це зробити і прожити вже «прожитий» відрізок часу знову, по-новому. Але коли Меган дізнається правду про своє повторюване життя, то не стерпить мук хибного існування і стане жертвою «синдрому хибної пам'яті», закінчить життя самогубством. Тож спроба Баррі терпить поразку. Бажання Гелени допомогти матері не втратити пам'ять теж виявиться безуспішною, бо Слейд скористається «кріслом пам'яті» на свій розсуд, тим самим породивши в Гелени одержиму ідею будь-що знищити крісло, щоб застерегти біду.

Своєрідної наративної доцільності набирає в романі художня дихотомія «час/пам'ять», в авторській інтенції формується екзистенційна концепція, яка не просто інтерпретує минулі події, а конструює інваріантну реальність: «…час відчувається як щось вторинне стосовно первинного, справжнього рушія – пам'яті, можливо, пам'ять є чимось фундаментальним, основою, а час – це її похідна» [1, с. 359]. Синдром хибної пам'яті, що охоплює людство після винайдення крісла Гелени, демонструє трагічні наслідки розриву між об'єктивною хронологією подій і суб'єктивним досвідом їх проживання.

Герої роману опиняються в ситуації екзистенційної невизначеності, коли неможливо достовірно встановити, які спогади відповідають «справжньому» минулому, а які є артефактами альтернативних часових ліній. Ця проблематика резонує з постмодерністською філософією, зокрема з концепцією Жана Бодріяра про гіперреальність, де симулякр витісняє оригінал,

а межа між істинним і уявним стає невловимою. Водночас Блейк Крауч не обмежується постмодерністським скепсисом щодо можливості достовірного знання, в ейдологічному порядку він утверджує цінність суб'єктивного досвіду та міжособистісних зв'язків (Гелена й Баррі закохуються й намагаються весь час «воскрешати» одне одного для омріяного подружнього щастя), що зберігаються попри темпоральні катаклізми. Їхні стосунки, що розвиваються через множинні ітерації реальності, набувають характеру екзистенційної константи, що протистоїть часовому хаосу. На етапі чергового межового вибору Гелена у відчаї викрикує: «Досить і того, що я змушена бачити, як крісло руйнує світ. Через мій витвір люди стрибають з вікон. А бачити, як руйнується життя людини, яку любиш, – це взагалі за межами» [1, с. 295].

У фінальних сценах екстраполюється вагомий складник жанрової ідентифікації роману – елемент психологічного трилера. Головні герої стають свідками найстрашнішого результату дії Геленіного «крісла пам'яті» – ядерного вибуху, атомної катастрофи, згоряння заживо людей від радіації. Апокаліптичні картини транспонуються в художню версію самознищення світу від техногенного божевілля. Політичний аспект оповіді підсилює ефект генологічної природи антиутопії в наративному структуруванні тексту твору (ведеться боротьба між серйозними політичними гравцями-державами за більший вплив на використання геніального винаходу). Під впливом згаданих жанрових чинників оповідь у романі конструюється за формулами декількох наративних моделей: науково-фантастичної, психологічного трилера, антиутопії та філософсько-сповідальної. Вважаємо, що роман «Рекурсія» демонструє характерне для сучасної науково-фантастичної літератури поєднання жанрових конвенцій із постмодерністськими наративними стратегіями і метамодерністським пафосом вболівання за людство. Автор використовує науково-фантастичний концепт часової подорожі як засобу філософського осмислення природи реальності та людської ідентичності – питань, характерних для постмодерністської онтологічної поетики. Зокрема, функціонування у романі розгалуженої системи часоліній корелює з постмодерністською ідеєю плюралізму інтерпретацій і відсутності привілейованої позиції, з якої можна було б оцінювати «автентичність» тієї чи іншої версії подій. Водночас науково-фантастичний жанр дозволяє Б. Краучу імплементацію конкретної екзистенційної ідеї в оригінальну художню форму, де подорож часом – це метафора пам'яті, травми й відповідальності людини за власне минуле.

Можемо стверджувати, що в сучасному культурному контексті роман виступає художнім дослідженням того, як абсурд надлишкової пам'яті та прагнення змінити час можуть призвести до руйнування як особистої ідентичності, так і самого світу. Так, Баррі, роздумуючи про «зсув реальності», припускає: «Його життя – як сон, що перетікає з однієї реальності в іншу, спогади стають реальністю, реальність перетворюється на кошмар. Усе, що відбувається зараз, – справжнє, але швидкоплинне. Пейзажі та емоції постійно змінюються, однак у цьому присутня своя перекручена логіка – сновидіння, що має сенс, поки ти спиш» [1, с. 317]. Авторська свідомість апелює до інтертекстуальної паралелі з драмою яскравого представника бароко Педро Кальдерона «Життя – це сон», де імперативується думка про альтернативність людської екзистенції.

Важливо зазначити, що попри складність концептуальної моделі та наративної структури, роман «Рекурсія» зберігає характерну для масової науково-фантастичної літератури динамічність сюжету та емоційну насиченість. Це дозволяє класифікувати твір як приклад високохудожньої літератури, що синтезує інтелектуальну глибину з гостросюжетністю, філософську рефлексію з пригодницькою фабулою.

Висновки. Отже, концептуальна модель часу в романі Блейка Крауча «Рекурсія» базується на ідеї нелінійної темпоральності та множинності реальностей, що підсилюють гуманістичну й екзистенційну тональність оповіді роману. Час постає не як абстрактна величина, а як вимір людського досвіду, нерозривно пов'язаний із пам'яттю, ідентичністю та міжособистісними стосунками. Концепт «час» виконує у творі структуротвірну функцію, визначаючи парадигму текстотворення: рекурсивна наративна побудова, множинна фокалізація та складна

система анахроній безпосередньо випливають із темпоральної концепції роману та створюють художню форму тексту філософського характеру.

Темпоральна нестабільність функціонує як платформа для філософської рефлексії над природою реальності, свободи волі та етичних наслідків маніпулювання минулим, що сприяє розкриттю фундаментальних питань про співвідношення об'єктивного та суб'єктивного, про можливість автентичного досвіду в умовах «зсуву реальності», про цінність індивідуального вибору в детермінованому всесвіті. У «Рекурсії» подорожі в часі руйнують класичний ефект причинності, створюючи різні часові лінії, які співіснують у пам'яті персонажів. У такий спосіб реалізується актуальний експеримент з наратологічними моделями, де фрагментарність і нелінійність оповіді стають домінантними. Час виконує тут наративну функцію дезорієнтації, змушуючи читача переживати хаос разом із героями.

Складна часопросторова структура роману Б. Крауча формує специфічну рецептивну стратегію, що вимагає від читача постійного переосмислення попередньо прочитаного та відтворення рекурсивної логіки персонажів. Це створює ефект когнітивного відчуження, характерний для науково-фантастичного жанру, але водночас забезпечує емоційне залучення через ідентифікацію екзистенційним вибором героїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крауч Б. Рекурсія : роман / пер. з англ. А. Саган. Київ : Видавництво РМ, 2024. 392 с.
2. Гонюк О. Концепт пам'яті в романі любові Голоти «Епізодична пам'ять». *Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту): зб. наук. праць.* Дніпро : Ліра, 2020. Вип. 25. 146 с. URL : https://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/ffil/program_629f90739c99d.pdf (дата звернення: 03.01.2026).
3. Копистянська Н. Час і простір у мистецтві слова : монографія. Львів : ПАІС, 2012. 344 с.
4. Кушнірова Т. Наратив як літературознавча категорія: генеза, ознаки, типологія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2019. Т. 1, № 39. С. 130–133. DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.39.1.31
5. Гурдуз А. Український фентезійний роман 2000-2020 рр. у слов'янському, англійському й американському контекстах: особливості національного міфотворчого коду : монографія. Миколаїв : Іліон, 2023. 527 с.

Дата першого надходження статті до видання: 15.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.161.2’42:070.19:001.8
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-11

ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ДИСКУРС: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

PUBLICIST DISCOURSE: THEORETICAL PRINCIPLES OF RESEARCH

Барановська Л. В.,
orcid.org/0000-0002-1912-9029
здобувачка 1 курсу третього рівня вищої освіти спеціальності В11 Філологія,
асистентка кафедри загального та прикладного мовознавства і слов’янської філології
Донецького національного університету імені Василя Стуса

У статті подано комплексний аналіз публіцистичного дискурсу як складного комунікативного явища, що формується у взаємодії мовних і позамовних чинників. Розглянуто міждисциплінарну природу поняття «дискурс», його етимологію та еволюцію в лінгвістичній науці від визначення З. Харріса до концепції Т. ван Дейка. Проаналізовано співвідношення понять «дискурс» і «текст», де дискурс постає як динамічна форма актуалізації тексту в конкретних ментальних і прагматичних умовах.

Особливу увагу приділено вітчизняним дослідженням дискурсу, зокрема працям Ф. Бацевича, А. Загнітка, які розглядають дискурс як когнітивно-комунікативне й соціолінгвістичне явище з двовимірною структурою: екстралінгвальною та внутрішньолінгвістичною. Проаналізовано типологію дискурсів за різними критеріями, зокрема соціально-ситуативним і функціонально-стильовим параметрами. Детально описано публіцистичний дискурс як найпоширеніший і найдинамічніший тип сучасної комунікації. Розкрито його лінгвостилістичні основи, співвідношення з публіцистичним стилем, комунікативні параметри та функції.

Визначено специфіку публіцистичного дискурсу як інституційного типу комунікації: інформування масового адресата про суспільно значущі події, формування соціальної оцінки та управління громадською думкою, поєднання раціональних (логічність, аргументованість, фактографічність) та емоційних (експресивність, оцінність) компонентів. Проаналізовано особливості адресата як потенційної аудиторії, яку автор моделює за різними соціальними ознаками.

Окрему увагу приділено сучасним трансформаціям публіцистичного дискурсу під впливом інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема формуванню інтернет-дискурсу з його специфічними мовними характеристиками. Розглянуто зміни в жанровій структурі публіцистики, пов'язані з переходом від друкованих до електронних медіа. Обґрунтовано актуальність дослідження публіцистичного дискурсу в межах критичного дискурс-аналізу та теорії мовленнєвого впливу. Окреслено перспективи подальших досліджень, зокрема лексикографічного опису публіцистичного дискурсу.

Ключові слова: дискурс, текст, публіцистичний дискурс, типологія дискурсу, мовленнєва діяльність, публіцистичний стиль, медіадискурс.

The article presents a comprehensive analysis of journalistic discourse as a complex communicative phenomenon formed through the interaction of linguistic and extralinguistic factors. The interdisciplinary nature of the concept of "discourse," its etymology, and evolution in linguistic science from Z. Harris's definition to T. van Dijk's conception are examined. The relationship between the concepts of "discourse" and "text" is analyzed, where discourse emerges as a dynamic form of text actualization in specific mental and pragmatic conditions.

Particular attention is paid to Ukrainian research on discourse, notably the works of F. Batsevych and A. Zahnitko, who consider discourse as a cognitive-communicative and sociolinguistic phenomenon with a two-dimensional structure: extralingual and intralinguistic. The typology of discourses according to various criteria, particularly social-situational and functional-stylistic parameters, is analyzed. Journalistic discourse is characterized in detail as

© Барановська Л. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

the most widespread and dynamic type of contemporary communication. Its linguostylistic foundations, relationship with journalistic style, communicative parameters, and functions are explored.

The specificity of journalistic discourse as an institutional type of communication has been identified: informing mass audiences about socially significant events, forming social evaluation, and managing public opinion through the combination of rational components (logicality, argumentativeness, factual accuracy) and emotional components (expressiveness, evaluativeness). The characteristics of the addressee as a potential audience modeled by the author according to various social characteristics are analyzed.

Special attention is devoted to contemporary transformations of journalistic discourse under the influence of information and communication technologies, particularly the formation of internet discourse with its specific linguistic characteristics. Changes in the genre structure of journalism associated with the transition from print to electronic media are examined. The relevance of studying journalistic discourse within the framework of critical discourse analysis and the theory of speech influence is substantiated. Prospects for further research, particularly the lexicographic description of journalistic discourse, are outlined.

Key words: discourse, text, journalistic discourse, typology of discourse, verbal activity, publicistic style, media discourse.

Постановка проблеми. Публіцистичний дискурс уже кілька десятиліть є предметом активних мовознавчих досліджень. Водночас у сучасній науковій літературі досі немає загальноприйнятого визначення публіцистичного дискурсу як складного комунікативного явища, що формується у взаємодії мовних і позамовних чинників. Відсутність єдиного підходу до його тлумачення зумовлює потребу в комплексному осмисленні цього поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дискурсу активно досліджується в сучасній українській лінгвістиці. Так, Ф. Бацевич [1] обґрунтував дискурсивний підхід у межах комунікативної лінгвістики, А. Загнітко [2] систематизував основні поняття та методологічні засади дискурсології, І. Шевченко [3] розглянула типологію дискурсу в когнітивно-комунікативному аспекті. Питання публіцистичного дискурсу досліджували Я. Брухаль [4], О. Мосейчук [5], К. Разумна [6], які наголошували на його комунікативних і прагматичних характеристиках. Проте, попри значний обсяг досліджень, питання формування чіткого й практично придатного визначення дискурсу й досі залишається відкритим.

Мета статті – подати узагальнену теоретичну характеристику публіцистичного дискурсу. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати низку взаємопов'язаних завдань: розкрити зміст поняття «дискурс», з'ясувати відмінності між поняттями «дискурс» і «текст», визначити основні ознаки дискурсу, окреслити типи дискурсів у межах сучасної лінгвістики, а також схарактеризувати специфіку публіцистичного дискурсу як окремого виду соціально зумовленої комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній лінгвістиці поняття «дискурс» є багатозначним, що пояснюється його міждисциплінарним характером і використанням у різних галузях гуманітарного знання, зокрема в літературознавстві, семіотиці, психології, філософії, соціології, педагогіці та інших. Особливого значення це поняття набуває в психолінгвістиці, когнітивній лінгвістиці, прагмалінгвістиці, лінгвокультурології та етнолінгвістиці, де дискурс розглядають як складну когнітивно-комунікативну структуру.

З латинської мови слово «дискурс» перекладають як «мовлення», «міркування», у французькій воно означає «промова», «виступ» із додатковими семантичними відтінками «розгалужування», «розбігання». Як зазначає Л. Павлюк, «кожна нова структура життя – колектив, рух, ідея – освоює простір нових можливостей дискурсними засобами» [7, с. 4].

Уперше поняття «дискурсу» як лінгвістичного терміну було вжито ще в 50-х рр. XX ст. американським лінгвістом і соціологом З. Гаррісом, який визначив дискурс як «послідовність сказаних або написаних одною чи кількома людьми речень у конкретній ситуації» [8, с. 2].

Найбільш визнане мовознавцями тлумачення дискурсу ввів у науковий обіг Т. ван Дейк [9], визначивши його як «…зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, історичними та соціокультурними, психологічними та іншими чинниками». Дослідник під-

креслює, що дискурс є комунікативною подією, в якій беруть участь мінімум два учасники – той, хто говорить, і той, хто слухає. Текст є статичним об'єктом, а дискурс – способом його актуалізації в певних ментальних і прагматичних умовах [цитується за 10].

Поняття дискурсу потребує співвіднесення його з такою категорією, як текст, адже спостерігаються спроби ототожнення цих понять. У семантичному вимірі дискурс близький до поняття тексту, однак відрізняється від нього процесуальною й динамічною природою комунікативної взаємодії. Якщо текст характеризується цілісністю та зв'язністю, то дискурс виявляє фрагментованість і розчленованість, зумовлені ситуативністю та змінністю умов спілкування. У цьому сенсі дискурс постає інструментом, що поєднує мовленнєву дію, її ситуаційний контекст та взаємодію між учасними спілкування.

Дослідивши різницю між дискурсом і текстом, Т. ван Дейк зазначає, що «дискурс» – це актуально виголошений текст, тоді як «текст» – абстрактна граматична структура вимовленого. Текст – це абстрактний теоретичний конструкт, що реалізується в дискурсі. Натомість дискурс – складне комунікативне явище, яке містить текст (усний чи письмовий) та екстралінгвістичні фактори (цілі адресата, думки, установки, знання про світ), які необхідні для розуміння тексту. В дискурсі відображається менталітет і культура [9, с. 7].

Згідно з формулюванням Д. Метісона: «Найефективніші підходи до дискурсу – це ті, які поєднують детальний аналіз мови… з аналізом соціальної структури та культурної практики» [11, с. 12]. Такий підхід акцентує на взаємодії мовних форм і соціальних умов їх функціонування.

Означена проблематика знайшла ґрунтовне осмислення і в працях українських лінгвістів. Так, Ф. Бацевич тлумачить дискурс як «тип комунікативної діяльності, мовленнєвий потік та інтерактивне явище, що має різні форми прояву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями й тактиками учасників спілкування, являє собою синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психологічних тощо) чинників, залежних від тематики спілкування, а також має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів» [1, с. 30–31].

Комплексне визначення дискурсу пропонує К. Сережим, розглядаючи його як «складний соціолінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища», який, по-перше, детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими (конституюючими чи фоновими) чинниками, по-друге, має «видиму» – лінгвістичну (зв'язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) та «невидиму» – екстралінгвістичну (знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру і, по-третє, характеризується спільністю світу, який «будується» впродовж розгортання дискурсу його репродуцентом (автором) та інтерпретується його реципієнтом (слухачем, читачем тощо). Дискурс – це, образно кажучи, життя тексту в нашій свідомості, це накладання інформації, яку ми отримуємо з цього тексту, і нашого знання про обставини, спонуки його породження на ментально-чуттєве інформаційне поле нашого індивідуального «Я» [12, с. 13].

Мовознавець А. Загнітко розглядає discourse як довільний фрагмент тексту, що складається більше ніж з одного речення або незалежної частини речення, який здебільшого, хоча не завжди, концентрується навколо певного опорного концепту; створює загальний контекст, що описує діючих осіб, об’єкти, обставини, час, вчинки тощо, визначаючись не стільки послідовністю речень, скільки тим спільним для творця дискурсу та його інтерпретатора світом, що будується під час розгортання дискурсу – це погляд, «етнографія мовлення» [2, с. 10].

У функціональному аспекті дискурс постає як форма реалізації мовлення. Так, Е. Кущ визначає його як «реалізацію мови як системи знаків, мовлення, що актуалізує цю систему знаків для взаємодії людей через механізми їх свідомості, і мовленнєвої діяльності як цілеспрямованої соціальної дії» [13, с. 261–263].

Узагальнюючи наведені підходи, дискурс можна розглядати як складне когнітивно-комунікативне й соціолінгвістичне явище, що характеризується двома взаємопов'язаними аспектами: по-перше, процесом створення та інтерпретації зв'язних усних або письмових текстів, об'єднаних спільною темою та комунікативною метою; по-друге, функціонуванням цих текстів у конкретній комунікативній ситуації під впливом екстралінгвістичних (прагматичних, соціокультурних, психологічних) чинників. Таке розуміння дискурсу створює теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження його окремих різновидів, зокрема публіцистичного дискурсу.

Важливою характеристикою дискурсу є також його оцінний вимір. На думку Н. Карпчук, характерною рисою будь-якого дискурсу є фактичне протиставлення його змісту, який дослідниця назвала «диктумом», та його інтерпретації адресантом (тобто індивідуальної оцінки автора повідомлення) – «модусу» [14, с. 14–15].

Це спостереження має важливе значення для типологізації дискурсів. Н. Карпчук зазначає, що тип дискурсу – це «клас об'єднаних загальною комунікативною метою текстів, які застосовуються в типових ситуаціях спілкування, мають однакову прагматичну установку та спільні лінгвостилістичні риси» [14, с. 11].

Типологія дискурсів будується на різних підставах. І. Шевченко та О. Морозова, як критерії розрізнення типів і підтипів дискурсу, запропонували соціально-ситуативний параметр, за яким виокремлюють науковий, політичний, адміністративний, юридичний, військовий, релігійний, медичний, діловий, рекламний, педагогічний, спортивний, електронний (інтернет-дискурс), медійний дискурс (засобів масової інформації), і критерій формальності та змістовності в функціонально стильовому аспекті відповідно до жанрів і регістрів мовлення, у межах якого виділяють художній, публіцистичний, офіційний та неофіційний [3, с. 233–236]. Зауважимо, що типологічно різні дискурси корелюють між собою, детермінують один одного й у своїй структурі мають спільні ознаки [15, с. 122].

Публіцистичний дискурс є найбільш поширеним й динамічним типом сучасної комунікації. Завдяки розвитку інформаційного суспільства, технологій, зростає роль засобів масової інформації та їхньої ролі в суспільній комунікації. Тексти цього типу дискурсу висвітлюють актуальні суспільно-політичні, економічні, культурні та інші проблеми сучасності в періодичній пресі й окремих виданнях. Поняття публіцистичного дискурсу корелює із поняттям публіцистичного стилю, що є одним із функціональних стилів літературної мови. А. Загнітко дає наступне визначення:

Стиль публіцисти́чний (лат. publicus – суспільний, народний) – один з функціональних стилів літературного мовлення, призначений для передачі масової інформації. Сфера використання: громадсько-політична, суспільно-культурна діяльність, освіта. Основне призначення – розв'язування суспільно-політичних питань, активний вплив на слухача або читача, спонукання його до діяльності; пропаганда певних думок, переконань, агітація за їхнє втілення. Основні ознаки: поєднання логічності доказів, точності висловлення з емоційно-експресивною образністю. Основні мовні засоби: суспільно-політична лексика, емоційно забарвлені слова й вислови. Властиве вживання іменних словосполучень, речень з однорідними членами, різного типу відокремлень, стилістичних фігур і тропів. Для публіцистичного стилю характерні такі підстилі: 1) власне-публіцистичний (повідомлення, хроніка, прокламації, відкриті листи, огляди міжнародного життя); 2) науково-публіцистичний (ємні матеріали на теми сучасної політики, економіки та суспільних відносин, літературно-критичні статті, наукові та літературно-мистецькі огляди, рецензії); 3) художньо-публіцистичний (нариси, фейлетони, памфлети, мемуари, політичні доповіді); 4) мовлення преси (інтерв'ю, репортаж, хроніка, нарис); 5) мовлення радіо і телебачення (мова ведучих); 6) усне публічне мовлення (промови, виступи на зборах, мітингах); 7) стиль церемоній. Кожний з цих підстилів має свої мовні й жанрові особливості [16, т. 3, с. 388].

Цієї ж думки дотримуються М. Шкрібляк та В. Бялик. Вони також зазначають, що провідна функція публіцистичного стиля − донесення до масової аудиторії інформації про актуальні суспільні процеси та явища. Ця комунікативна мета визначає стильові домінанти: спирання на перевірені факти, прагнення до об'єктивності, чітку логічну організацію викладу та обґрунтованість суджень. Дослідники виокремлюють наступні мовні та стильові особливості публіцистичного дискурсу:

− високий ступінь стандартизації мовних одиниць, великий відсоток сталих і клішованих виразів, журналістські штампи, стандартні терміни і назви тощо;

− експресивність мови як спосіб залучення уваги адресата, вираження ставлення до поданої інформації; наявність оцінних епітетів; прямих звертань до адресата;

− насиченість порівняннями, реаліями, алюзіями й цитатами;

− використання розмовної, зниженої, сленгової та ненормативної лексики з метою формування певного ставлення широкого загалу до запропонованого матеріалу, створення певного образу і стилістичного ефекту у так званій «бульварній пресі»;

− широке використання фразеологізмів та ідіом, гри слів, каламбурів, прислів'їв і приказок;

− широке використання інших стилістичних засобів (гіпербол, літоти, образних порівнянь, метафор, евфемізмів тощо);

− особлива риса писемних текстів публіцистики – газетні та журнальні заголовки, побудовані на грі слів, каламбурах, цитатах, алюзіях [17, с. 73].

Як бачимо, публіцистичний стиль впливає на дискурс та зумовлює його. Водночас поняття публіцистичного дискурсу є ширшим, ніж поняття публіцистичного стилю, оскільки дискурс охоплює не лише мовностилістичні характеристики текстів, а й екстралінгвістичні параметри комунікативної ситуації, соціокультурний контекст, прагматичні настанови учасників комунікації та механізми впливу на масову аудиторію. На мовному рівні публіцистичному дискурсу властива дихотомія раціонального (логічність, аргументованість) та емоційного (експресивність, оцінність) компонентів. Це виявляється в активному використанні фразеологічних одиниць, компаративних і метафоричних конструкцій, що забезпечують впливовий потенціал тексту та реалізують його соціально-оцінну функцію [18, с. 462].

Як слушно зазначає О. Мосейчук, «публіцистичний дискурс є середовищем систематичного поширення повідомлень серед численних розосереджених аудиторій з метою здійснення впливу на формування та зміну оцінок, думок, переконань і поведінки людей у вигляді передачі прагматично призначеної інформації… Для цього, як правило, використовуються непрямі номінативні засоби та синтаксичні конструкції, які здатні опосередковано впливати на свідомість … Велику роль у процесі впливу на свідомість відіграє апеляція до емоцій адресата. Досить часто мовці замінюють логічні доводи емоційною оцінкою, асоціацією, апеляцією до усталеної суспільної думки, здорового глузду або ж загальноприйнятного символу» [5, с. 175].

Специфіка адресата публіцистичного дискурсу полягає в тому, що це «не присутній у ситуації комунікативного акту реальний індивід, а потенційна, невизначена безліч осіб. Тому автор тексту масової інформації сам моделює свого типового адресата, здійснюючи комунікативний акт, розрахований на певну групу, що виокремлюється за гендерною, віковою, національною, соціальною, конфесійною, світоглядною тощо ознаками» [5, с. 176].

О. Мосейчук підкреслює, що «публіцистичному дискурсу, у якому суб'єкту приписується найбільш еластична соціальна роль (виражати, тією чи іншою мірою, інтереси соціуму) належить домінантна роль у сучасному світі... До функцій публіцистичного дискурсу можна віднести функцію впливу, інформаційну, рекламну, розважальну функції та функцію конструювання соціальної дійсності за допомогою ідеологій певних соціальних груп. Публіцистика є призмою, що трансформує інформаційний зміст текстів інших функціональних стилів у форму, що доступна розумінню широкої аудиторії» [5, с. 174–175].

Подібної думки дотримуються В. Ліпич та Н. Павлик: «Засоби масової комунікації є не тільки своєрідними посередниками між представниками різних суспільно-політичних інституцій і масовим адресатом, але й агентами соціалізації суспільства, розповсюджувачами соціальних норм і стереотипів… Публіцистичному дискурсу притаманні політико-ідеологічний акцент подання матеріалу, соціальна оцінність і авторська позиція, а також прагматична спрямованість на адресата, що виявляється у виборі експресивних засобів вираження, які забезпечують впливовий потенціал публіцистичного тексту…Головне завдання публіцистичного дискурсу – привернути увагу до соціально-політичних проблем якомога ширшого кола громадян, спонукати їх до дії, викликати відповідну реакцію на інформацію чи просто висловити свою позицію щодо важливих суспільних явищ…Публіцистика належить до переконувального типу дискурсу, в основі якого лежить процес вербальної взаємодії суб'єктів комунікації й котрий реалізує авторську інтенцію впливу та переконання» [19, с. 35].

За Н. Карпчук, дискурс – вербалізована у тексті комунікативна інтеракція адресанта й адресата, яка відбувається в конкретних комунікативних, соціальних та прагматичних ситуаціях і спрямована на здійснення конкретного когнітивного, емоційного чи інтелектуального прагматичного впливу на адресата [14, с. 11].

Загалом дослідники виділяють такі риси публіцистичного дискурсу, як діалогічність (передусім, у значенні орієнтованості на реципієнта), інтерактивність (тобто розмаїття форм), динамічність (досить швидко відображає зміни у світі та суспільній свідомості) [20, с. 237].

Підсумовуючи сказане, публіцистичний дискурс – це динамічний тип масової комунікації, що поєднує текстову частину (реалізовану через публіцистичний стиль із його специфічними мовними засобами) та позатекстову частину (комунікативну ситуацію, соціокультурний контекст, механізми впливу на реципієнта). Він характеризується орієнтацією на широку аудиторію, актуальністю тематики, переконувальною спрямованістю та здатністю конструювати соціальну реальність через поєднання інформаційної, оцінної та маніпулятивної функцій.

Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій спричинив появу нових типів дискурсу (електронний дискурс, метадискурс) та зумовив формування нових методологічних підходів до їх дослідження. Унаслідок активного впровадження комп'ютерних технологій та інтернету в суспільне життя формується специфічний різновид дискурсу – інтернет-дискурс. Сферою його виникнення й функціонування є глобальний комунікативний простір. Особливості інтернет-дискурсу виявляються на різних мовних рівнях, зокрема в графічному та орфографічному оформленні, лексичному складі й граматичній організації мовлення.

У публіцистичному дискурсі є сторона, що продукує контент (авторабо інституція), сторона, що сприймає контент (індивід і аудиторія), канал (и) комунікації (передачі контенту). В сучасному динамічному житті характеристики публіцистичного дискурсу швидко змінюються, оскільки зміни відбуваються в кожній з цих складових частин дискурсу. Те, наскільки швидко і суттєво змінюється ситуація в публіцистичному дискурсі в цілому можна зрозуміти по змінах в кількості і якостях каналів комунікації. Наприклад, з появою Інтернету з'явились електронні групи й розсилки, вебсайти та форуми, соціальні мережі й месенджери, Youtube [21, с. 37].

На сьогодні художні приймання традиційної публіцистики все менше використовуються у ЗМІ, що пов'язано зі зміною медійного простору – від друкованого слова до електронного, в якому майже відсутня потреба в такого типу жанрах. Художньо-публіцистичні жанри в основному, як зауважують медіалінгвісти, залишилися у традиційній пресі, культурно-мистецькій періодиці, на телебаченні в деяких науково-популярних програмах, блогосфері та авторській журналістиці [22, с. 152].

Всі зазначені фактори впливають на публіцистичний дискурс і потребують подальшого вивчення цього впливу, нових можливостей і потреб в рамках як наявних, так і нових масових каналів комунікації.

Висновки. Аналіз теоретичних підходів до розуміння дискурсу засвідчує відсутність єдиного універсального визначення цього поняття, що зумовлено його міждисциплінарною природою та багатовимірністю. Дискурс розглядається з різних теоретичних позицій: як комунікативний процес, текст, система чи комунікативна подія. Проте всі підходи сходяться на тому, що дискурс постає не лише як текст чи мовленнєвий процес, а як складний лінгвокультурний феномен, який характеризується двовимірною структурою – екстралінгвальною (соціокультурний контекст, прагматичні умови) та внутрішньолінгвістичною (когнітивні механізми породження й інтерпретації).

Дискурс як соціокультурне явище характеризується структурованістю тематичного поля, власною внутрішньою логікою та композиційною цілісністю. Він реалізується в різних формах і каналах комунікації, регулюється специфічними стратегіями й тактиками учасників та функціонує як механізм формування колективного знання в межах певної комунікативної спільноти. Кожен тип дискурсу моделює специфічну картину світу – організовану систему знань, уявлень і оцінок щодо предмета комунікації, яка постійно розвивається й трансформується. Такий підхід дає змогу розглядати дискурс як динамічну форму соціальної комунікації, що моделює картину світу та впливає на суспільну свідомість.

Лінгвостилістичне осердя аналізованого зразка комунікації становить публіцистичний стиль, проте категорія дискурсу є значно об'ємнішою. Вона охоплює не лише мовні особливості, а й екстралінгвальні чинники: соціокультурне тло та прагматичні механізми впливу на аудиторію. Специфіка аналізованого явища як інституційної взаємодії виявляється в триєдності функцій: оперативному інформуванні суспільства, формуванні ціннісної (соціальної) оцінки подій та стратегічному управлінні громадською думкою. Як один із найдинамічніших сегментів сучасного інформаційного простору, цей комунікативний формат визначуваний чіткою прагматичною спрямованістю та орієнтацією на масового реципієнта.

На мовному рівні публіцистичному дискурсу властива дихотомія раціонального (логічність, аргументованість) та емоційного (експресивність, оцінність) компонентів. Його мовна організація характеризується одночасним поєднанням стандартизації та експресивності, активним використанням фразеологічних одиниць, компаративних і метафоричних конструкцій, стилістичних засобів, образності та інтертекстуальності, що забезпечують впливовий потенціал тексту та реалізують його соціально-оцінну функцію. Публіцистичний дискурс особливо виразно демонструє впливовий потенціал дискурсу як явища, позначаючись як на масовій свідомості, так і на розвитку мовної системи. Саме тому його дослідження в межах теорії мовленнєвого впливу, що вивчає засоби й стратегії оптимізації процесу спілкування, є актуальним і перспективним.

Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовив трансформацію публіцистичного дискурсу та появу нових форм його реалізації, зокрема інтернет-дискурсу. З'явилися нові канали комунікації (соціальні мережі, месенджери, блогосфера), що сприяє зміні мовних, жанрових і прагматичних характеристик публіцистичних текстів. Це підтверджує динамічний характер цього типу дискурсу та його здатність адаптуватися до сучасних соціокультурних умов.

Об'єктну сферу критичного дискурс-аналізу становлять інституційні різновиди комунікації: політичний, медійний, судовий, медичний, військовий, гендерний, економічний дискурси. Дослідницький інтерес до цих дискурсивних практик детермінований їхньою суспільною вагомістю, потужною ідеологічною частиною та здатністю до конструювання соціальної реальності. Одним із головних тематичних напрямів критичного аналізу дискурсу, актуальним у сучасній лінгвістиці, є публіцистичний дискурс.

Таким чином, публіцистичний дискурс постає як багатовимірний феномен сучасної комунікації, що поєднує мовні й соціальні аспекти, виконує важливі суспільні функції та відіграє значну роль у формуванні громадської думки й соціальної реальності. Його подальше

дослідження є перспективним напрямом сучасної лінгвістики, зокрема в межах критичного дискурс-аналізу, що дозволяє глибше осмислити механізми впливу медійних текстів на суспільство, проаналізувати нові жанрові форми й комунікативні стратегії, що виникають у цифровому медіапросторі. Перспективою подальшого дослідження є також публіцистичний дискурс як об'єкт лексикографічного опису.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф. Термінологія комунікативної лінгвістики: аспекти дискурсивного підходу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології.* 2002. № 453. С. 30–34.
2. Загнітко А. Основи дискурсології. Донецьк : ДонНУ, 2008. 195 с.
3. Шевченко І., Морозова О. Проблеми типології дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. Харків : Константа, 2005. С. 233–236.
4. Брухаль Я. Комунікативний підхід до вивчення публіцистичного дискурсу. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки.* 2014. № 2. С. 23–28.
5. Мосейчук О. Публіцистичний дискурс як контекст реалізації комунікативного впливу на масового адресата. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2012. № 65. С. 174–177. URL: https://eprints.zu.edu.ua/9237/1/34.pdf (дата звернення: 10.01.2026).
6. Разумна К. Англійськомовний публіцистичний дискурс у дзеркалі сучасних лінгвістичних розвідок. *Науковий вісник ДДПУ імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство).* 2018. № 10. С. 121–125. URL: http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhivnomerov/2018/NV_2018_10/28.pdf (дата звернення: 10.01.2026).
7. Павлюк Л. С. Текст і комунікація: основи дискурсного аналізу. Львів : ПАІС, 2009. 76 с.
8. Harris Z. Discourse analysis. *Language.* 1952. Vol. 28, № 1. P. 1–30.
9. Dijk T. A. van. Studies in the Pragmatics of Discourse. The Hague : Mouton Publishers, 1981. 331 p
10. Куліш А. Дискурсологічні студії в Україні: основні поняття, терміни й проблеми. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Вип. 25. Том 1. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.1.33
11. Matheson D. Media Discourses: Analysing Media Texts. New York : Open University Press, 2005. 228 p.
12. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики) : монографія. Київ : КНУ, 2002. 392 с.
13. Кущ Е. Критична перспектива дослідження дискурсу в сучасній лінгвістиці. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.* Серія : Філологічні науки. 2017. Вип. 153. С. 261–265.
14. Карпчук Н. Адресованість в офіційному та неофіційному англомовному дискурсі (комунікативно-прагматичний аналіз) : монографія. Луцьк : Вежа, 2006. 159 с.
15. Ковальська Н. Питання типології дискурсу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Лінгвістика.* 2014. № 21. С. 120–123.
16. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 402 с. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi83/0063246.pdf (дата звернення: 10.01.2026).
17. Шкрібляк М., Бялик В. Загальна характеристика публіцистичного дискурсу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Германістика та міжкультурна комунікація*. 2020. Вип. 1. С. 70–74. DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-1-10
18. Сіора В. Публіцистичний дискурс як об'єкт вивчення лінгвістики. *Авіація, промисловість, суспільство : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф.* Харків : ХНУВС, 2022. С. 462–464. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12327 (дата звернення: 10.01.2026).
19. Ліпич В., Павлик Н. Прагмалінгвістичні параметри публіцистичного дискурсу. *Наукові записки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Серія : Філологічні науки.* 2024. Вип. 5. С. 34–38. DOI: https://doi.org/10.32782/philspu/2024.5.6.
20. Сизоненко А., Кущ Е. Загальна характеристика та жанрова варіативність англомовного публіцистичного дискурсу. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2020. Вип. 31, т. 2. С. 235–239. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/31.213976.
21. Ємельянова О., Багрін Ю. Публіцистичний дискурс як особливий тип дискурсу. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства:* Матеріали десятої Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, 27–28 квітня 2023 р.) / уклад.

М. М. Набок. Суми : Сумський державний університет, 2023. Стор. 32–40. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8b34f807-00b6-4d9b-8bc3-366de86d9304/content (дата звернення: 10.01.2026).

22. Теорія медіалінгвістики : підручник / Лариса Шевченко, Дмитро Сизонов / за ред. Л.І. Шевченко. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2021. 214 с. URL: http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/4582/1/2021.pdf (дата звернення: 10.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 30.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811’367.623:791
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-12

ПЕРИФЕРІЙНІ СИНОНІМІЧНІ РЯДИ ПРИКМЕТНИКІВ РОЗМІРУ, ЩО ВХОДЯТЬ ДО МІКРОПОЛЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ МАЛОГО ЗАГАЛЬНОГО РОЗМІРУ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

PERIPHERAL SYNONYMIC ROWS OF ADJECTIVES OF DIMENSION INCLUDED IN THE MICROFIELD FOR THE DESIGNATION OF SMALL GENERAL SIZE IN ENGLISH

Береговенко Н. С.,
orcid.org/0000-0001-8279-0613
асистент кафедри романо-германської філології та перекладу
Білоцерківського національного аграрного університету

Столбецька С. Б.,
orcid.org/0000-0002-0903-8756
старший викладач кафедри романо- германської філології та перекладу,
Білоцерківського національного аграрного університету

У статті здійснено лексико-семантичний аналіз периферійних синонімічних рядів англійських прикметників розміру, що входять до мікрополя на позначення малого загального розміру. Метою дослідження є формування корпусу прикметників зі значенням «мала величина» та виявлення їхніх диференційних ознак у межах лексико-семантичної групи шляхом синонімічного та семасіологічного аналізу. Матеріалом дослідження слугували дані тлумачних, синонімічних, етимологічних і частотних словників сучасної англійської мови, зокрема The Oxford English Dictionary, Webster’s Collegiate Thesaurus, Webster’s New Dictionary of Synonyms, Crabb’s English Synonyms.

У роботі застосовано семасіологічний підхід, що передбачає вивчення значеннєвої структури прикметників у межах лексико-семантичної групи з урахуванням польової організації значення. Встановлено, що мікрополе «мала величина» характеризується наявністю центрального та периферійних синонімічних рядів, формування яких зумовлене різноманітними диференційними ознаками, зокрема ступенем градації ознаки, експресивністю, стилістичною маркованістю та особливостями сполучуваності. Доведено, що прикметники зі значенням малого розміру виявляють високий рівень експресивності, який реалізується через квантифікативні компоненти значення, метафоризацію та словотворчі засоби. Окреслено роль запозиченої лексики у формуванні периферійних синонімічних рядів та простежено етимологічну неоднорідність аналізованих прикметників. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному описі функціонально-семантичних характеристик прикметників малого розміру та встановленні їхнього місця в системі параметричних прикметників сучасної англійської мови. Практична значущість роботи визначається можливістю використання її результатів у курсах лексикології, стилістики та перекладознавства.

Ключові слова: параметр, прикметник, синонім, семантика, синонімічний ряд, лексико-семантична група.

The article presents a lexical and semantic analysis of peripheral synonymic rows of English adjectives of dimension that form the microfield denoting small general size. The aim of the study is to compile a corpus of adjectives expressing the meaning of “small size” and to identify their differential features within the lexical-semantic group by means of synonymic and semasiological analysis. The research material is based on data from explanatory, synonymic, etymological, and frequency dictionaries of modern English, including The Oxford English Dictionary, Webster’s Collegiate Thesaurus, Webster’s New Dictionary of Synonyms, and Crabb’s English Synonyms.

© Береговенко Н. С., Столбецька С. Б., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The study employs a semasiological approach that focuses on the analysis of the semantic structure of adjectives within a lexical-semantic group, taking into account the field organization of meaning. It is established that the microfield of "small size" is characterized by the presence of both central and peripheral synonymic rows, whose formation is determined by various differential features, such as the degree of gradation of the feature, expressiveness, stylistic markedness, and patterns of lexical compatibility.

The research demonstrates that adjectives denoting small size exhibit a high degree of expressiveness, which is realized through quantificational components of meaning, metaphorical extension, and word-formation devices. Particular attention is paid to the role of borrowed vocabulary in the formation of peripheral synonymic rows and to the etymological heterogeneity of the analyzed adjectives. The scientific novelty of the study lies in the comprehensive description of the functional and semantic characteristics of adjectives denoting small size and in determining their place within the system of parametric adjectives in modern English. The practical significance of the research consists in the possibility of applying its results in courses on lexicology, stylistics, and translation studies.

Key words: dimension, adjective, synonym, semantics, synonymous rows, lexical and semantic group.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена недостатньою визначеністю ступеня подібності й розмежування прикметників зі значенням «мала величина», а також труднощами добору адекватного синоніма відповідно до конкретного контексту вживання. Повноцінне оволодіння лексичними ресурсами іноземної мови, зокрема англійської, неможливе без ґрунтовного аналізу семантичної структури слова, його значеннєвих відтінків, здатності до сполучуваності та участі у формуванні синонімічних рядів. У цьому зв'язку особливої ваги набуває проблема виокремлення та опису диференційних ознак лексико-семантичної групи прикметників розміру зі значенням «мала величина».

Матеріалом дослідження послугували дані, отримані з тлумачних, синонімічних і частотних словників. Приклади, що ілюструють основні принципи сполучуваності лексем, узято з The Oxford English Dictionary [1], Webster's Collegiate Thesaurus [2], Webster's New Dictionary of Synonyms [3]. Для аналізу мовних одиниць застосовано семасіологічний підхід, у межах якого лексико-семантична група розглядається як найбільш репрезентативна форма об'єднання семантично споріднених слів однієї частини мови. Основним критерієм виокремлення такої групи виступає семантичний чинник, що передбачає наявність стійких смислових зв'язків між лексичними значеннями її компонентів.

Практична значущість дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів у викладанні лексикології та стилістики англійської мови, а також у процесі підготовки студентських курсових і кваліфікаційних робіт. Окрім того, поданий матеріал може слугувати довідковою базою для коректного використання аналізованих прикметників у різних комунікативних ситуаціях. Теоретична значущість роботи полягає у поглибленні вивчення параметричних прикметників, зокрема в аспекті їх словотвірних особливостей і визначення продуктивних моделей творення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика прикметників розміру широко представлена у працях вітчизняних і зарубіжних мовознавців. Параметричні прикметники досліджувалися на матеріалі різних мов та з позицій різних наукових підходів. Зокрема, увагу науковців було зосереджено на їхніх структурно-семантичних характеристиках (В. В. Архелюк, Г. Н. Гумовська, Н. І. Дзеньдзюра, В. В. Жукова, О. В. Соловйова, Т. Гівон), парадигматичних і синтагматичних властивостях (В. В. Архелюк, В. В. Левицький, Д. Боліндже р), особливостях лексичної сполучуваності (А. Ф. Андрусь, В. В. Архелюк, Г. М. Пахолок), а також явищах синонімії та антонімії (Г. В. Аксьонова-Пашковська, О. В. Бублик, С. П. Денисова) [4, с. 50]. Попри значні напрацювання у сфері вивчення параметричних прикметників, низка аспектів залишається недостатньо висвітленою. Зокрема, актуальними є питання польової організації їхньої семантики, широкого спектра сполучуваності та чіткої диференціації ознак лексико-семантичної групи прикметників розміру зі значенням «мала величина».

Метою дослідження є формування корпусу прикметників зі значенням «мала величина» та виявлення їхніх диференційних ознак у межах лексико-семантичної групи шляхом синонімічного та семасіологічного аналізу. Для реалізації поставленої мети в роботі передбачено розв'язання таких завдань: по-перше, систематизувати лексичні одиниці шляхом об'єднання їх у тематичні групи та визначити диференційні ознаки синонімічних рядів прикметників малого розміру; по-друге, обґрунтувати підвищену експресивність прикметників цієї лексико-семантичної групи, зумовлену значним відхиленням позначуваної ознаки від норми; по-третє, виокремити периферійні синонімічні ряди параметричних прикметників і описати специфіку їхніх семантичних розбіжностей.

Виклад основного матеріалу. Поняття розміру, що лежить в основі досліджуваної ЛСГ параметричних прикметників, відноситься до числа найважливіших категорій буття, що характеризує явища та предмети реальної дійсності. Будь-яка діяльність людини, її існування здійснюється в рамках певного простору і часу. Тому не викликає подиву той факт, що пізнавальна категоризація цих понять є досить важливою і спрямована на систематизацію даних про навколишнє середовище [4, с. 51]. Перш ніж перейти до класифікацій досліджуваних прикметників, варто розібратись, що ж таке розмір та як ми визначаємо розмір предметів. Розмір кожного предмету описується через наступні параметри: його висоту, глибину, довжину та широту. Окрім загального розміру, якому відповідають прикметники із двома основними семами "*великий, величезний, здоровий* та інші" або "*маленький, невеликий* та інші" та "*розмір*", існує можливість описати розмір предмета за одним із параметрів, виділяючи певну окрему характеристику предмета. Кожен із даних параметрів так само має два значення: "*великий за висотою / глибиною / довжиною*" та "*маленький*". Цим значенням відповідають антонімічні пари, в яких представлені три семи "*розмір*", "великий / маленький" та "висота / ширина / довжина": *високий – низький, глибокий – мілкий, довгий – короткий, широкий – вузький* [5, с. 4]. У мовознавстві існує безліч класифікацій параметричних прикметників. Ми ж, у свою чергу, найбільше схиляємось до класифікації, яку запропонувала Тетяна Линник у своїй монографії «Параметричні прикметники та їх становлення» [6, с. 6]. Її класифікація є, на нашу думку, набагато точнішою, оскільки дослідниця виходить із понять центру або ядра та периферії. Периферійні слова ототожнюються з центральними семантично, групуючись навколо них і формуючи в лексико-семантичній групі розміру відповідно конфронтовані за значенням величини мікрополя: 1) загального розміру: а) великого; б) малого; 2) висоти: а) великої; б) малої; 3) товщини: а) великої; б) малої; 4) ширини: а) великої; б) малої; 5) довжини: а) великої; б) малої ; 6) глибини: а) великої; б) малої [6, с. 10].

У нашому дослідженні ми виділяємо чотири групи синонімічних рядів (далі СР) параметричних прикметників. Як вже було зазначено, лексичне значення слова має польову структуру, у ньому виокремлюються ядро і периферія. До ядра належать постійні, до периферії – ймовірнісні компоненти. Однак ядерні та периферійні семи можуть мінятися в різних СР. Величина предметів, їх розмір є чітко вираженою якістю, ознакою предмета. Ця властивість відображена і закріплена в мові з найдавніших часів. Важливою в даному контексті є проблема диференціації ознак синонімічних рядів (СР) прикметників розміру зі значенням «мала величина». Новизна дослідження полягає в тому, що, хоча окремі прикметники розміру були предметом досліджень, але загальна картина функціонально-семантичних характеристик пласту прикметників малого розміру, що мають просторову орієнтацію в довжину, ширину, висоту, глибину, товщину, та їх участі в побудові системи семантичних груп прикметників англійської мови детально не розроблена. Слова, що складають лексичну систему мови, утворюють об'єднання на основі певних, заданих дослідником семантичних зв'язків. Подібним об'єднанням є лексико-семантична група (ЛСГ) – реальний об'єкт існування лінгвістичних елементів і, водночас, певний спосіб, що використовується для класифікації лексики. У межах ЛСГ із значенням «мала величина» можна виділити певні підгрупи, елементи яких об'єднуються синонімічн-

ними зв'язками. Вони і утворюють синонімічні ряди. Центральне місце в ЛСГ «мала величина» займає СР – *small* (маленький), *little* (маленький), *diminutive* (крихітний, мініатюрний), *petite* (малого зросту, витончений), *wee* (крихітний), *tiny* (крихітний), *teeny-weeny* (крихітний), *minute* (дрібний), *microscopic* (мікроскопічний), *atomic* (атомний), *miniature* (мініатюрний), *manikin* (мініатюрний), *minimal* (мінімальний), *homeopathic* (дрібний, гомеопатичний), *minuscule* (маленький), *infinitesimal* (нескінченно малий), *tiddley* (маленький), *slender* (крихкий), *bijou* (маленький, витончений). Всі ці прикметники характеризують об'єкти малого розміру. Кількість синонімів, що входять до синонімічних рядів, варіюється в різних словниках. СР розглядаються або дуже вузько: так, у словнику «Crabb's English Synonyms» [7] до синонімів розглянутого ряду зараховуються лише два прикметники: *small* (маленький) і *little* (маленький); або дуже широко: так, в «Webster's Collegiate Thesaurus» [2] до синонімів зараховуються прикметники *small* (маленький), *bantam* (карликовий), *monkey* (маленький), *little* (маленький), *petite* (малого зросту, витончений), *smallish* (дрібний). Якщо в дефініції прикметника *bantam* (карликовий) ще можна виявити сему малого розміру (*a small variety of the domestic fowl*), то в прикметнику *monkey* (маленький) вона відсутня. Укладачі деяких словників, наприклад, «Webster's New Dictionary of Synonyms» [3], реєструють параметричні прикметники з різним ступенем градації ознаки в одному випадку в різних статтях, тобто не зараховують їх до синонімів, а в інших – в одній словниковій статті, тобто зараховують їх до синонімів. У даній статті прикметники, що виражають різний ступінь ознаки, включені в один СР, оскільки члени такого ряду знаходяться в кількісній опозиції якісно тотожної ознаки. При кількісному протиставленні автори виходять не з якихось абсолютних мір ознаки, а з кількості ознаки більше або менше деякої середньої, нормальної величини у даного класу речей. Найчастіше нас цікавить не стільки порівняння предметів різних класів за абсолютною мірою ознаки, скільки відносне зіставлення за цією ознакою всередині кожного класу. Тому в кожному класі речей відносна наближена міра ознаки має різну абсолютну величину. Так, наприклад, у сполученнях *diminutive bird* (крихітна пташка), *diminutive pine* (крихітна сосна), *diminutive cottage* (крихітний котедж) зазначені предмети є крихітними тільки стосовно свого класу предметів, оскільки навіть найкрихітніший будиночок буде незрівнянно більшим навіть за найбільшу пташку. Таким чином, семантика подібних ознакових слів відносна, абсолютна міра ознаки для них не існує, тому що вона діє лише в рамках того чи іншого класу і передбачає знання приблизних співвідношень за кількістю ознаки. Категорія квантифікації належить до числа універсальних категорій. У сучасній логіці під квантифікацією розуміється точне виявлення, визначення обсягів суб'єкта і предмета суджень, що досягається введенням у судження кванторних слів [8, с. 78]. Квантифікація являє собою будь-яке вимірювання об'єкта найменування, метою якого є відображення його кількісних характеристик. Кількісна визначеність є величиною наявності чого- небудь, яка в результаті порівняння може бути виражена приблизно або практично точно. На відміну від якості, яка визначається характером явища, тим, що воно собою являє, будь-яка конкретна кількість характеризує, скільки є такого явища. Кількість є визначеністю явища, що представляє собою величину (ступінь) наявності, вираженості чогось. Таким чином, кількість, величина, інтенсивність, ступінь – ознаки, які складають кількісні характеристики об'єкта найменування [8, с. 79]. Інтенсифікація – один із засобів квантифікації як більш широкого поняття будь-якого виміру ознаки. Значення квантифікації можуть бути представлені не тільки як лексичне значення, але і як лексико- граматичне (ступінь порівняння прикметників), а також як словотворче значення. У словникових дефініціях прикметників присутні ідентифікатори, які вказують на ступінь прояву ознаки. Наприклад: *wee* (крихітний, дуже маленький) – *extremely small* (високий ступінь прояву ознаки); *tiny* (крихітний) – *very small* (високий ступінь прояву ознаки); *small* (маленький) – *of comparatively little size* (помірний ступінь прояву ознаки); *smallish* (дрібний) – *rather little* (помірний ступінь прояву ознаки). У дослідженні У. Бакланда [9, с. 126] наводиться класифікація ідентифікаторів за вираженим ними ступенем наявності

ознаки. Ідентифікаторами значень квантифікації служать слова з префіксами ***over-*** і ***super-.*** Значення квантифікації в суфіксальній системі похідних прикметників англійської мови не має свого спеціального вираження, а включається в смислову структуру словотворчих моделей разом з іншими значеннями. О. Есперсен виділяє значення «повний» у похідних прикметників із суфіксами *-full* і *-ous*. Значення «дещо, певним чином» у похідних з суфіксами *-ish* і *-y* [8, с. 69]. Г. Мерченд включає похідні з суфіксами – *ish*, *-like*, *-ly*, *-y* в семантичну структуру наближеності [10, с. 29]. Таким чином, всі квантифікативні характеристики в значенні синонімів будуть враховуватися при визначенні диференційних ознак членів синонімічних рядів. Інваріантним значенням СР з домінантою *small* (маленький), тобто загальним компонентом у змісті всіх членів ряду, є сема *small in size* (маленького розміру). Дуже близьким до домінанти є прикметник *little* (маленький). Однак однією з ознак домінанти цього прикметника є віднесення до нейтрального стилю. *Little* (маленький) вживається в основному в художньо-белетристичному стилі, а *small* (маленький) – як в художньому, так і в науковому, побутово-діловому та офіційному функціональних стилях мовлення. У більшості випадків *little* (маленький) набуває конотації емоційно-суб'єктивної оцінки. Значення «маленький, невеликий за розміром» не є для нього провідним, оскільки в ньому переважає значення емоційної оцінки. Деякі науковці висловлюють точку зору, що в сучасній англійській мові *little* (маленький) не позначає розміру предмета як такого. На основі *little* (маленький) утворено велику кількість колоквіалізмів, наприклад: *itty* (малюк, крихітка) використовується стосовно дітей і маленьких домашніх тварин; *itty-bitty* (крихітка, крихітка), *itsy-bitsy* (крихітка, крихітка), *little + bitsy* (крихітка, крихітка) зі значенням *small* (*charmingly* (чарівно)) або з протилежним емоційним значенням (*disparagingly* (зневажливо)). *Small* (маленький) на правах неодмінного компонента в дефініції входить в семантичну структуру інших членів СР, наприклад: *diminutive* (крихітний) – *of less size or degree than the ordinary* (меншого розміру або ступеня, ніж зазвичай), *small* (маленький), *little* (маленький); *tiny* (крихітний) – *very small* (дуже маленький); *minute* (дрібний) – *very small in-size, extent, amount or degree* (дуже маленький за розміром, кількістю або ступенем); *wee* (крихітний) – *extremely small, tiny* (надзвичайно маленький, крихітний). У слів-синонімів межі охоплення дійсності виявляються вужчими, ніж у слів, що відображають конкретну предметно-понятійну співвіднесеність у повному обсязі. Тут діє системна семантична залежність як відносна властивість мовного знака, що породжує процес «утиску» і «пристосування» слів одне до одного і визначає взаємовідношення слова з лексичною системою даної мови, процес їх семантичного взаємовідношення [6, с. 169]. Однак чим ширша понятійна ознака прикметника, тобто чим більшій кількості різнорідних категорій, предметів, артефактів, людей притаманна дана ознака, тим бідніший зміст даної понятійної ознаки. Таке узгодження і взаємообмеження слів, що належать до одного семантичного поля, спостерігається і в досліджуваному СР. Диференціальні ознаки в значенні синонімів описуваного ряду визначаються на основі як словникових дефініцій, так і даних синтагматичного аналізу. Про наявність окремих диференціальних ознак свідчать не співпадаючі частини словникових дефініцій, а також контексти, де неможлива взаємозамінність синонімів, і більш вузька сфера вживання одного зі слів. Так, наприклад, *diminutive* (крихітний) не тільки передбачає більше відхилення від нормального розміру, ніж *small* (маленький) або *little* (маленький), але часто крайнє або навіть неприродне відхилення від норми. Це прикметник вживається як з одухотвореними, так і з неживими іменниками. Межі охоплення дійсності прикметника *petite* (маленького зросту, витончений) виявляються набагато вужчими і обмежуються лише описом стрункої елегантної жінки. *Wee* (крихітний) вживається або в діалектній мові (шотландська мова) замість *small* (маленький) або *little* (маленький), або як еквівалент *diminutive* (крихітний). *Tiny* (крихітний), у порівнянні з *diminutive* (крихітний) і *wee* (крихітний), передбачає крайню малість розміру однорідних предметів або предметів, що розглядаються в порівнянні з іншими предметами. У прикметників *wee* (крихітний) і *tiny* (крихітний) є велика кількість варіантів: *weeny* (крихітний), *weensy*

(крихітний), *teeny- weeny* (крихітний), *teeny* (крихітний), *teenty* (крихітний), *teensy* (крихітний) і деякі інші. Всі вони характерні для дитячої мови або жартівливої манери розмови. Емоційність досягається завдяки суфіксу *-y* або інкорпорованому суфіксу *-s*, а також редуплікації. Повтор як морфологічний процес словотворення в сучасній літературній мові малопродуктивний. Однак у просторіччі повтор – продуктивний спосіб словотворення і досить поширений. Також він стає особливим типом підсилювальних форм словотворення в сучасній літературній мові. Оскільки варіанти не несуть додаткової інформації, їх можна вважати рівнозначними існуючими формами, що забезпечує їх вільне варіювання в межах одного стилю. Наступний член СР *minute* (дрібний, найдрібніший) передбачає вкрай малий розмір предмета відносно абсолютного масштабу, тобто мікроскопічний або близький до мікроскопічного. *Microscopic* (мікроскопічний) характеризує предмети, які настільки дрібні, що їх буквально можна розглядати під мікроскопом. Однак прикметник може вживатися і в переносному значенні. *Atomic* (найдрібніший, атомний) визначає настільки малі предмети, що вони вже неподільні. Це найабсолютніший і найемфатичніший термін, тому що, як би не були предмети малі, вони, тим не менш, складаються з багатьох атомів. *Miniature* (мініатюрний) характеризує предмети, які досконалі за формою, але представлені в мініатюрі, в меншому масштабі, наприклад, *miniature camera* (мініатюрний фотоапарат). *Homeopathic* (дрібний, гомеопатичний) позначає щось крихітне, подібно до доз у гомеопатії, а *minuscule* (маленький) – подібно до мінускулів. Ці значення є переносними. Вони виникли на основі основного номінативного значення прикметників. *Homeopathic* (дрібний) має позначку *ironical* (з іронією). Автором цього прикметника є німецький лікар С. Гахнеман, засновник науки гомеопатії. Своєрідність вживання слів в іронічному сенсі відзначав ще в 1884 році В. І. Шерцль і відносив це явище до енантіосемії [10, с. 55]. Близьким за значенням до *homeopathic* (дрібний) є прикметник *manikin* (мініатюрний), але тут передбачається ще й витонченість. Крім того, це слово відноситься до рідкісної лексики. *Infinitesimal* (нескінченно малий) означає щось настільки маленьке, що його неможливо виміряти. Воно виникло на основі математичного терміна і використовується в гіперболічному значенні. Таким чином, у даному СР ознака малого розміру позначається за ступенем градації ознаки *small – little – diminutive*, *tiny – minute – microscopic – atomic*. Градація – це окремий випадок конкретизації, оскільки базується на ступені вираженості ознаки. Градація – порівняння видових понять між собою. Важко визначити на цій шкалі місце таких прикметників, як *petite* (маленький, мініатюрний), яке фіксує розмір тільки для певної групи об'єктів, *homeopathic* (дрібний, гомеопатичний), *miniscule* (маленький), які використовуються в гіперболічному сенсі, *wee* (крихітний) як діалектизм, *miniature* (мініатюрний), яке відноситься до будь-якого об'єкта, представленого в зменшеному масштабі. Даний СР пройшов певний шлях розвитку. До споконвічної лексики відносяться прикметники *small* (маленький), *little* (маленький), *wee* (крихітний). Споконвічно англійськими словами вважаються слова із загальними індоєвропейськими коренями, загальнонімецькі слова і власне англійські [8, с. 88]. До XVII ст. з тих, що збереглися донині, до них додалися *diminutive* (крихітний, мініатюрний), *tiny* (крихітний), *minute* (дрібний, найдрібніший), *infinitesimal* (нескінченно малий). У XVIII ст. – *petite* (маленький, мініатюрний), *miniature* (мініатюрний), *microscopic* (мікроскопічний). У XIX ст. додалися ще два прикметники – *atomic* (крихітний, атомний) і *miniscule* (маленький). Лексика запозичувалася в основному з французької мови: *petite* (маленький, мініатюрний), *atomic* (крихітний, атомний), *miniature* (мініатюрний), *diminutive* (крихітний, мініатюрний), *minuscule* (маленький), а також з латинської мови: *microscopic* (мікроскопічний), *minute* (дрібний, найдрібніший). *Infinitesimal* (безмежно малий) утворено за допомогою суфікса *-al* від латинського слова *Infinttesimus*. Це слово має свого автора. Воно було створено філософом Карлом Лейбніцем. Прикметник *tiny* (крихітний) існує в англійській мові з періоду Середньовіччя, але джерело його походження невідоме [8].

Висновки. Таким чином, ми з'ясували, що всі члени даного СР мають свої диференціальні ознаки. Вивчення диференціальних ознак синонімів на основі словникових дефініцій показало, що поряд з нейтральною лексикою в синонімічних рядах представлена емоційно забарвлена лексика. В емоційній лексиці номінативні відносини ускладнені оціночно-характеристичними смисловими відтінками. Емоційна оцінка може входити в номінативне значення прикметників, може виражати емоційну оцінку в переносних значеннях, а також за допомогою афіксів. Емоційність безпосередньо пов'язана з оціночністю, оскільки позитивна оцінка передається через позитивну емоцію, а негативна оцінка – через негативну емоцію; поряд з позитивною і негативною оцінкою виділяється нульова оцінка, яка виражає суто раціональний зміст. Внутрішня форма багатьох прикметників виявляється мотивованою вихідною одиницею, що робить більш опуклою ту частину семантики слова, яка співвідноситься з його мотивувальною ознакою. Мотивованість – одне з найважливіших засобів емоційно-експресивного компонента слова.

У формуванні емоційного шару лексики велику роль відіграє метафорична номінація, що дозволяє позначити нові реалії, а також виділити і матеріалізувати в мовній формі нові грані відомого. Відмінності в значенні синонімів можуть полягати в здатності прикметників відображати різний ступінь ознаки. Категорія квантифікації належить до числа універсальних категорій. Кількісні характеристики об'єкта найменування складають такі ознаки, як кількість, величина, інтенсивність, ступінь. Вивчення етимологічних основ синонімічних рядів показало, що більшість домінант синонімічних рядів належить до споконвічної лексики. Будучи стилістично нейтральними, вони мають набагато вищу частотність, ніж емоційно забарвлені прикметники. Величезна роль у поповненні ЛСГ прикметників із значенням «мала величина» належить запозиченням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Oxford English Dictionary. Oxford: Oxford University Press, 1977. 13 vols.
2. Webster’s Collegiate Thesaurus. Springfield, MA: G. & C. Merriam Co., 1976. 894 p.
3. Webster’s New Dictionary of Synonyms. Springfield, MA: Merriam Webster, 1984. 909 p.
4. Береговенко Н. С., Рєзнік В. Г. Синонімічні особливості прикметників розміру, що входять до мікрополя на позначення великого загального розміру в англійській мові. Н*аукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2025. Вип. 1 (212). С. 49–55. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-212-7
5. Соловйова О. В. Семантична еволюція прикметників розміру в англійській мові : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Чернівці, 2010. 20 с.
6. Линник Т. Г. Параметричні прикметники і їх становлення. Київ: Наукова думка, 1982. 198 с.
7. Crabb G. Crabb’s English Synonyms. London: Grosset & Dunlap, 1977. 742 p.
8. Jespersen O. A Modern English Grammar on Historical Principles: Part VI. Morphology. London: George Allen & Unwin, 1946. 214 p.
9. Buckland U. The Collocation of Adverbs of Degree in English. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 1970. 341 p.
10. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation: A Synchronic-Diachronic Approach. Wiesbaden: Harrassowitz, 1980. 379 p.

Дата першого надходження статті до видання: 07.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 81’25:001.4:004.738.5:658.012.2
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-13

ФУНКЦІЙНА АДАПТАЦІЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ КОРИСТУВАЦЬКОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ІСПАНСЬКІЙ ЛОКАЛЯХ В УМОВАХ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ПРОЦЕСУ

FUNCTIONAL ADAPTATION OF USER DOCUMENTATION TERMINOLOGY IN UKRAINIAN AND SPANISH LOCALES WITHIN AN AUTOMATED TRANSLATION PROCESS

Бондаренко К. Л.,
orcid.org/0000-0002-2964-5123
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Бондаренко О. С.,
orcid.org/0000-0002-3148-8753
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики
Центральноукраїнського держаного університету імені Володимира Винниченка

У статті досліджено особливості адаптації користувацьких посібників кухонних побутових приладів для української та іспанської локалей у контексті автоматизованого перекладацького процесу. Дослідження ґрунтується на матеріалі багатомовних користувацьких інструкцій компанії Philips (NA110, NA120, NA32X/ NA33X/NA34X, HD928X, HD9876, HD9100), а також інструкції до вбудованої кухонної техніки TEKA (ML 822 BIS/ ML 8220 BIS/ ML 82-G1 BIS/ ML 82-VGogh BIS, MS 6220 BIS/ MS 6226 BIS). Досліджувані тексти належать до жанру технічної та інструктивної документації масового користування та характеризуються високим рівнем макроструктурної уніфікації. Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні жанрово-функційного та зіставного аналізу англомовних, українських та іспанських версій користувацької документації кухонних побутових приладів різних поколінь, що дозволило виявити вплив автоматизованого перекладацького процесу на стабільність і варіативність локалізованих текстів. Встановлено, що системне використання пам’яті перекладів забезпечує термінологічну стабільність і когнітивну цілісність локалізованого продукту (іспанська локаль), тоді як її відсутність призводить до невиправданої варіативності та зниження зручності користування документацією (українська локаль). На матеріалі посібників для користувачів доведено, що відхилення від стандартних стратегій відтворення назв кулінарних страв як реалій – це, здебільшого, не перекладацька помилка, а усвідомлене локалізаційне рішення, спрямоване на адаптацію універсальних побутових приладів до національних кулінарних практик харчування. Дослідження довело, що локалізація користувацької документації кухонних побутових приладів у межах автоматизованого перекладацького процесу ґрунтується передусім на стратегії функційної адаптації, коли відхилення від формально-семантичних відповідників зумовлені прагненням відтворити очікуваний результат приготування з урахуванням національних харчових практик і технологічних параметрів приладу.

Ключові слова: локалізація, автоматизований перекладацький процес, пам’ять перекладів, посібник користувача, кухонні побутові прилади, кулінарна термінологія, функційна адаптація.

The article examines the specific features of adapting user manuals for kitchen household appliances to the Ukrainian and Spanish locales within the context of an automated translation process. The study is based on

© Бондаренко К. Л., Бондаренко О. С., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

multilingual user instructions issued by Philips (NA110, NA120, NA32X/NA33X/NA34X, HD928X, HD9876, HD9100), as well as manuals for built-in kitchen appliances by TEKA (ML 822 BIS / ML 8220 BIS / ML 82-G1 BIS / ML 82-VGogh BIS, MS 6220 BIS / MS 6226 BIS). The analyzed texts belong to the genre of technical and instructional documentation for mass users and are characterized by a high level of macrostructural standardization.

The research methodology combines genre-functional and contrastive analysis of the English, Ukrainian, and Spanish versions of kitchen appliance user documentation for different product versions, which made it possible to identify the impact of the automated translation process on the stability and variability of localized texts. It has been established that the systematic use of translation memory ensures terminological stability and cognitive coherence of the localized product (Spanish locale), whereas its absence leads to unjustified variability and reduced usability of the documentation (Ukrainian locale). Based on the analysis of user manuals, it is demonstrated that deviations from standard strategies for rendering the names of culinary dishes as realia are, in most cases, not translation errors but deliberate localization decisions aimed at adapting universal household appliances to national culinary practices. The study also shows that localization of kitchen appliance user documentation within an automated translation process is primarily grounded in a functional adaptation strategy, whereby deviations from formal-semantic equivalents are motivated by the need to reproduce the expected cooking outcome while taking into account national food practices and the technological parameters of the appliance.

Key words: localization, automated translation process, translation memory, user manual, kitchen household appliances, culinary terminology, functional adaptation.

Постановка проблеми. Локалізація користувацької документації набуває особливої актуальності в умовах глобалізації ринків побутової техніки та зростання ролі автоматизації у виробничих циклах індустрії лінгвістичних послуг. Функціонал сучасних побутових приладів здебільшого уніфіковано, але їх ефективне використання безпосередньо залежить від здатності супровідної документації коректно відтворити сценарії взаємодії користувача з продуктом у конкретному мовному й культурному середовищі. За таких умов лінгвістичні рішення в інструкціях (посібниках) для користувача перестають бути суто лінгвістичними та набувають функційного характеру, оскільки мають забезпечити адекватне розуміння режимів роботи приладу та очікуваного результату. У фундаментальних працях з локалізації наголошується, що процес адаптації лінгвальної складової продуктів виходить за межі міжмовного трансферу й передбачає пристосування тексту до очікувань і практик цільової аудиторії [1; 2]. У цьому контексті користувацька документація розглядається як особливий тип текстів, у яких мовні рішення безпосередньо пов'язані і зумовлені діями користувача та сценаріями використання продукту. Об'єкт нашого дослідження – користувацька технічна документація кухонних побутових приладів як різновид технічних текстів масового користування, адаптованих для української та іспанської локалей. Предмет розвідки – кулінарна термінологія (номінації продуктів та страв), представлена в таблицях приготування та інструктивних фрагментах користувацької документації кухонних побутових приладів у їх функційно зумовленій локалізаційній варіативності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Адаптація кулінарної термінології для різних локалей була предметом розгляду значної кількості вчених. Українські дослідники зазначають, що основними способами перекладу є калькування, використання повного або часткового еквівалента та описовий переклад. У разі неможливості адекватного відтворення кулінарних найменувань зазначеними способами перекладач застосовує перекладацькі трансформації з метою досягнення функційної й семантичної еквівалентності [3; 4]. Закордонні дослідники звертають увагу на те, що адаптація кулінарних рецептів вимагає врахування не лише лінгвістичних характеристик, а й технологічних параметрів приготування їжі і локальних кулінарних традицій [5]. Дослідники локалізації меню в мобільних застосунках доставки їжі доводять, що вибір назв страв і способів їх опису тісно пов'язаний з очікуваннями цільової аудиторії та культурними харчовими практиками [6].

Мета дослідження полягає у виявленні та обґрунтуванні стратегій функційної адаптації термінології користувацької документації кухонних побутових приладів в українській та іспанській локалях в умовах автоматизованого перекладацького процесу. Для досягнення

поставленої мети в роботі передбачено: встановлення жанрово-функційних особливостей користувацької документації кухонних побутових приладів як об'єкта локалізації в умовах автоматизованого перекладацького процесу; визначення ролі пам'яті перекладів і повторного використання сегментів у забезпеченні якості локалізованого продукту; виявлення домінантних локалізаційних стратегій, що застосовуються для адаптації кулінарної термінології в користувацькій документації.

Матеріалом дослідження слугували багатомовні користувацькі інструкції до побутових кухонних приладів компанії Philips (моделі NA110, NA120, NA32X/NA33X/NA34X, HD928X, HD9876, HD9100), а також інструкції до вбудованої кухонної техніки TEKA (ML 822 BIS/ ML 8220 BIS/ ML 82-G1 BIS/ ML 82-VGogh BIS, MS 6220 BIS/ MS 6226 BIS). Усі тексти на офіційних сайтах виробників подано у вигляді уніфікованих PDF-документів, що містять паралельні версії одного й того самого вихідного тексту. Таке форматне рішення забезпечує високу ступінь текстової відповідності між мовами, що уможливлює коректний зіставний аналіз перекладацьких рішень.

Методологічною основою дослідження став комплексний підхід, що поєднує елементи зіставного та жанрово-функційного аналізу текстів користувацької документації в умовах автоматизованого перекладацького процесу. На першому етапі було здійснено жанрово-функційний аналіз користувацьких інструкцій кухонних побутових приладів з метою визначення їх макроструктурних характеристик, типових функцій та комунікативних завдань. Це дало змогу встановити ступінь уніфікації текстів та релевантність їх використання універсальних функцій як *tertium comparationis* для зіставного дослідження локалізаційних рішень. Другий етап передбачав зіставний аналіз вихідної (англомовної) та паралельних мовних версій (української та іспанської) моделей різних поколінь, що дозволило простежити вплив автоматизованого виробничого процесу на якість перекладу. Інтерпретація результатів ґрунтувалася на принципах функційної адаптації, відповідно до яких адекватність лінгвістичних рішень (у тому числі відносно ключової термінології) оцінювалася не лише за формально-семантичними параметрами, а й з огляду на його придатність до відтворення реальних сценаріїв використання приладу в конкретній локалі. Це дало змогу розглядати відхилення від стандартних перекладацьких стратегій не як помилки, а як свідомі локалізаційні рішення, зумовлені технологічними та культурними чинниками.

Виклад основного матеріалу. Матеріал нашого дослідження (характеризується стандартизованою структурою (опис функцій, режими приготування, назви страв, інструкції з експлуатації, застереження з безпеки), типовою для індустріальної технічної документації, а також наявністю значної кількості кулінарної термінології, адаптованої до різних мовних і культурних локалей. Це робить зазначені інструкції репрезентативними для дослідження перекладацьких і локалізаційних стратегій в умовах автоматизованого виробничого процесу. Разом із тим, попри спільну структуру, інструкції демонструють низку відмінностей на рівні функційного наповнення, що безпосередньо відображається у змісті розділів. Так, наприклад, у моделях різних поколінь TEKA (ML 822 BIS/ ML 8220 BIS/ ML 82-G1 BIS/ ML 82-VGogh BIS, MS 6220 BIS/ MS 6226 BIS) у новішій – розширений блок налаштувань керування, зокрема додаткове меню (*secondary menu*), окремий таймер, демонстраційний режим (*showroom mode*) та докладніше структурування інтерфейсу користувача. Натомість у першій моделі ці елементи або відсутні, або імпліцитно інтегровані до базових функцій. Суттєвою відмінністю між моделями є також наявність у другій інструкції окремого розділу, присвяченого використанню спеціальної підрум'янювальної пластини (*browning plate*), що розширює кулінарні сценарії приготування їжі та зближує функційність мікрохвильової печі з комбінованими духовими приладами. Обидві інструкції містять ідентичні за структурою розділи, присвячені режимам приготування та розморожування, включно з ручним і автоматичним розморожуванням за вагою, поєднанням мікрохвильового та гриль-режимів, а також рекомендаціями щодо приготування овочів і риби.

Водночас у другій моделі вища ступінь деталізації таблиць і рекомендацій, що свідчить про орієнтацію на ширше розмаїття користувацьких сценаріїв. Розділи, присвячені вибору посуду та матеріалів, догляду за приладом, усуненню несправностей і технічним характеристикам, у цілому зберігають термінологічну та структурну єдність.

У сучасній індустріальній локалізації технічної та користувацької документації автоматизовані системи, що базуються на використання пам'яті перекладів (tranalstion memory – TM) виконує не лише допоміжну, а системоутворюючу функцію. Для продуктових ліній характерним є створення єдиної корпоративної ТМ, що акумулює переклади типових сегментів і повторно використовується для локалізації новіших моделей виробника. Використання пам'яті перекладів забезпечує термінологічну єдність, стилістичну стабільність, скорочення часу та вартості локалізації та покращення контролю якості через повторне використання перевірених сегментів. Зауважимо, що локалізований за допомогою якісної ТМ продукт – додатковий аргумент для лояльності користувачів: людина, яка звикла до формулювань в інструкціях до попереднього покоління приладів, вірогідніше за все, очікує побачити такі самі формулювання та терміни в наступному поколінні приладу, який він/вона обирає.

За результатами нашого дослідження засвідчуємо системне використання пам'яті перекладів для адаптації TEKA (ML 822 BIS/ ML 8220 BIS/ ML 82-G1 BIS/ ML 82-VGogh BIS, MS 6220 BIS/ MS 6226 BIS) для іспанської і відсутність такої практики для української локалі. В адаптованих для іспанської локалі продуктах ідентичними виявились заголовки розділів і підрозділів (*Información sobre seguridad; Las ventajas de las microondas; ¿Qué tipo de vajilla se puede utilizar?* тощо), формулювання типу *Ocultar/Mostrar el Reloj; Microondas + Grill; Descongelación por peso (automático), що опосередковано свідчить про використання пам'яті перекладів.* В адаптованих для української локалі продуктах варіативність свідчить про нижчий ступінь локалізаційної зрілості розробників (ймовірно використання різних ланцюгів постачання перекладу, відсутність розуміння значення пам'яті перекладів тощо). Так в адаптованих для української локалі продуктах одна й та сама функція/розділ названа по-різному: *Загальні правила безпеки / Загальні заходи безпеки; Очищення та технічне обслуговування / Очищення і догляд; Чому продукти нагріваються? / Чому їжа підігрівається?; Приготування страв у мікрохвильовій печі / Готування мікрохвилями; Приготування страв на грилі / Функціонування гриля; Які типи посуду можна використовувати? / Який посуд можна використовувати?; Усунення несправностей / Що робити, якщо піч не працює?; Заміна освітлення / "Заміна лампочки".* Зауважимо, що спостерігається певна тенденція до використання дружніших до користувача формулювань через функційну адаптацію макроструктури тексту. Зрозумілішими для користувача виявляються формулювання, що є коротшими, конкретнішими та орієнтованими на типові користувацькі запити й дії, а не на опис внутрішнього функціонування пристрою. Так, перевага надається назвам із побутовою лексикою (*їжа, лампочка, догляд*) та питальній моделі навігації (*Що робити, якщо піч не працює?*), які безпосередньо відображають сценарії взаємодії користувача з приладом. Натомість системоцентричні й термінологічно навантажені номінації (*технічне обслуговування, функціонування, усунення несправностей*) знижують інтуїтивну зрозумілість документації. Наведені нижче (рис. 1, рис. 2) приклади адаптації змісту вихідного продукту для української та іспанської локалей продуктів різних поколінь унаочнюють відмінності на структурному та лінгвальному рівнях.

Як бачимо, врахування інструктивної специфіки продукту відбувається вже на рівні розробки посібника користувача (в вихідному англомовному варіанті), але належність користувача до тієї чи іншої локалі визначає стратегії локалізаторів вже на етапі лінгвістичного опрацювання тексту. Функційний вимір локалізації детально розкривається у працях, присвячених користувацькій орієнтації продуктів. Навіть сам процес перекладу розглядається дослідниками як user-localization практика [7], де локалізований текст має відповідати не лише мовним нормам, а й сценаріям взаємодії користувача з продуктом у конкретній локалі. Дослідники

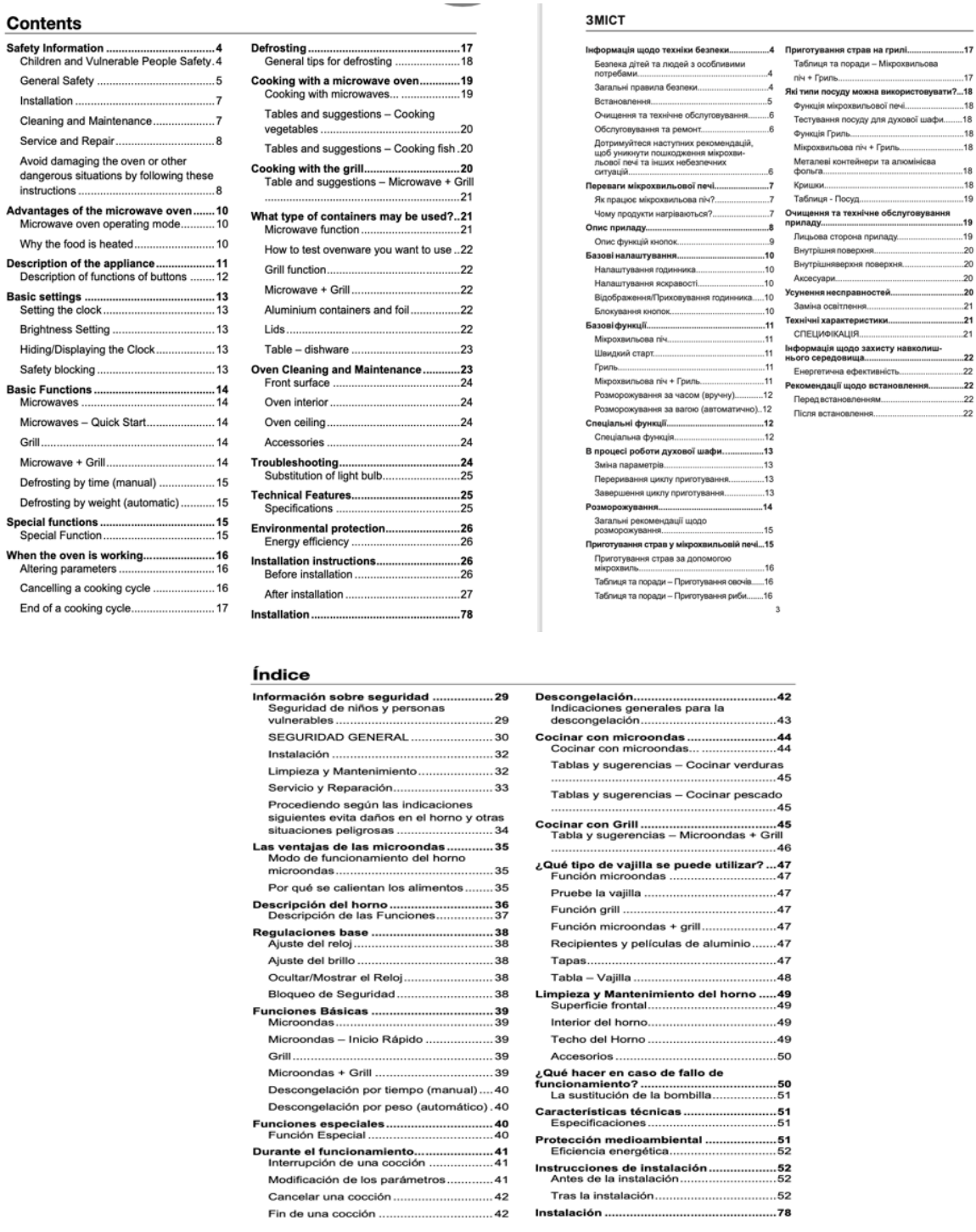

Contents

Safety Information 4
Children and Vulnerable People Safety.4
General Safety 5
Installation 7
Cleaning and Maintenance 7
Service and Repair 8
Avoid damaging the oven or other dangerous situations by following these instructions 8
Advantages of the microwave oven 10
Microwave oven operating mode 10
Why the food is heated 10
Description of the appliance 11
Description of functions of buttons 12
Basic settings 13
Setting the clock 13
Brightness Setting 13
Hiding/Displaying the Clock 13
Safety blocking 13
Basic Functions 14
Microwaves 14
Microwaves – Quick Start 14
Grill 14
Microwave + Grill 14
Defrosting by time (manual) 15
Defrosting by weight (automatic) 15
Special functions 15
Special Function 15
When the oven is working 16
Altering parameters 16
Cancelling a cooking cycle 16
End of a cooking cycle 17
Defrosting 17
General tips for defrosting 18
Cooking with a microwave oven 19
Cooking with microwaves 19
Tables and suggestions – Cooking vegetables 20
Tables and suggestions – Cooking fish ..20
Cooking with the grill 20
Table and suggestions – Microwave + Grill 21
What type of containers may be used? ..21
Microwave function 21
How to test ovenware you want to use ..22
Grill function 22
Microwave + Grill 22
Aluminium containers and foil 22
Lids 22
Table – dishware 23
Oven Cleaning and Maintenance 23
Front surface 24
Oven interior 24
Oven ceiling 24
Accessories 24
Troubleshooting 24
Substitution of light bulb 25
Technical Features 25
Specifications 25
Environmental protection 26
Energy efficiency 26
Installation instructions 26
Before installation 26
After installation 27
Installation 78

ЗМІСТ

Інформація щодо техніки безпеки 4
Безпека дітей та людей з особливими потребами 4
Загальні правила безпеки 4
Встановлення 5
Очищення та технічне обслуговування 6
Обслуговування та ремонт 6
Дотримуйтеся наступних рекомендацій, щоб уникнути пошкодження мікрохвильової печі та інших небезпечних ситуацій 6
Переваги мікрохвильової печі 7
Як працює мікрохвильова піч? 7
Чому продукти нагріваються? 7
Опис приладу 8
Опис функцій кнопок 9
Базові налаштування 10
Налаштування годинника 10
Налаштування яскравості 10
Відображення/Приховування годинника 10
Блокування кнопок 10
Базові функції 11
Мікрохвильова піч 11
Швидкий старт 11
Гриль 11
Мікрохвильова піч + Гриль 11
Розморожування за часом (вручну) 12
Розморожування за вагою (автоматично) ..12
Спеціальні функції 12
Спеціальна функція 12
В процесі роботи духової шафи 13
Зміна параметрів 13
Переривання циклу приготування 13
Завершення циклу приготування 13
Розморожування 14
Загальні рекомендації щодо розморожування 15
Приготування страв у мікрохвильовій печі ..15
Приготування страв за допомогою мікрохвиль 16
Таблиця та поради – Приготування овочів 16
Таблиця та поради – Приготування риби 16
Приготування страв на грилі 17
Таблиця та поради – Мікрохвильова піч + Гриль 17
Які типи посуду можна використовувати? ..18
Функція мікрохвильової печі 18
Тестування посуду для духової шафи 18
Функція Гриль 18
Мікрохвильова піч + Гриль 18
Металеві контейнери та алюмінієва фольга 18
Кришки 18
Таблиця - Посуд 19
Очищення та технічне обслуговування приладу 19
Лицьова сторона приладу 19
Внутрішня поверхня 20
Внутрішняверхня поверхня 20
Аксесуари 20
Усунення несправностей 20
Заміна освітлення 21
Технічні характеристики 21
СПЕЦИФІКАЦІЯ 21
Інформація щодо захисту навколишнього середовища 22
Енергетична ефективність 22
Рекомендації щодо встановлення 22
Перед встановленням 22
Після встановлення 22

3

Índice

Información sobre seguridad 29
Seguridad de niños y personas vulnerables 29
SEGURIDAD GENERAL 30
Instalación 32
Limpieza y Mantenimiento 32
Servicio y Reparación 33
Procediendo según las indicaciones siguientes evita daños en el horno y otras situaciones peligrosas 34
Las ventajas de las microondas 35
Modo de funcionamiento del horno microondas 35
Por qué se calientan los alimentos 35
Descripción del horno 36
Descripción de las Funciones 37
Regulaciones base 38
Ajuste del reloj 38
Ajuste del brillo 38
Ocultar/Mostrar el Reloj 38
Bloqueo de Seguridad 38
Funciones Básicas 39
Microondas 39
Microondas – Inicio Rápido 39
Grill 39
Microondas + Grill 39
Descongelación por tiempo (manual) 40
Descongelación por peso (automático) ..40
Funciones especiales 40
Función Especial 40
Durante el funcionamiento 41
Interrupción de una cocción 41
Modificación de los parámetros 41
Cancelar una cocción 42
Fin de una cocción 42
Descongelación 42
Indicaciones generales para la descongelación 43
Cocinar con microondas 44
Cocinar con microondas 44
Tablas y sugerencias – Cocinar verduras 45
Tablas y sugerencias – Cocinar pescado 45
Cocinar con Grill 45
Tabla y sugerencias – Microondas + Grill 46
¿Qué tipo de vajilla se puede utilizar? ...47
Función microondas 47
Pruebe la vajilla 47
Función grill 47
Función microondas + grill 47
Recipientes y películas de aluminio 47
Tapas 47
Tabla – Vajilla 48
Limpieza y Mantenimiento del horno 49
Superficie frontal 49
Interior del horno 49
Techo del Horno 49
Accesorios 50
¿Qué hacer en caso de fallo de funcionamiento? 50
La sustitución de la bombilla 51
Características técnicas 51
Especificaciones 51
Protección medioambiental 51
Eficiencia energética 52
Instrucciones de instalación 52
Antes de la instalación 52
Tras la instalación 52
Instalación 78

28

Рис. 1. Зміст посібника для користувача продукту TEKA MS 6220 BIS/ MS 6226 BIS в англомовній, україномовній та іспаномовній версіях

наголошують, що навіть для нефахівців у сфері локалізації, а наприклад, для розробників продукту, маркетологів тощо ключовим є розуміння того, що мовні рішення стосовно адаптації продуктів для локалей визначаються, у тому числі, й функціями продукту [8; 9].

Так базовими функціями продукту TEKA (моделі ML 822 BIS / ML 8220 BIS / ML 82-G1 BIS / ML 82-VGogh BIS, MS 6220 BIS / MS 6226 BIS) є: розігрів, приготування стандартних страв у різних режимах, очищення й технічне обслуговування. Таблиці продуктів (див. рис. 3)

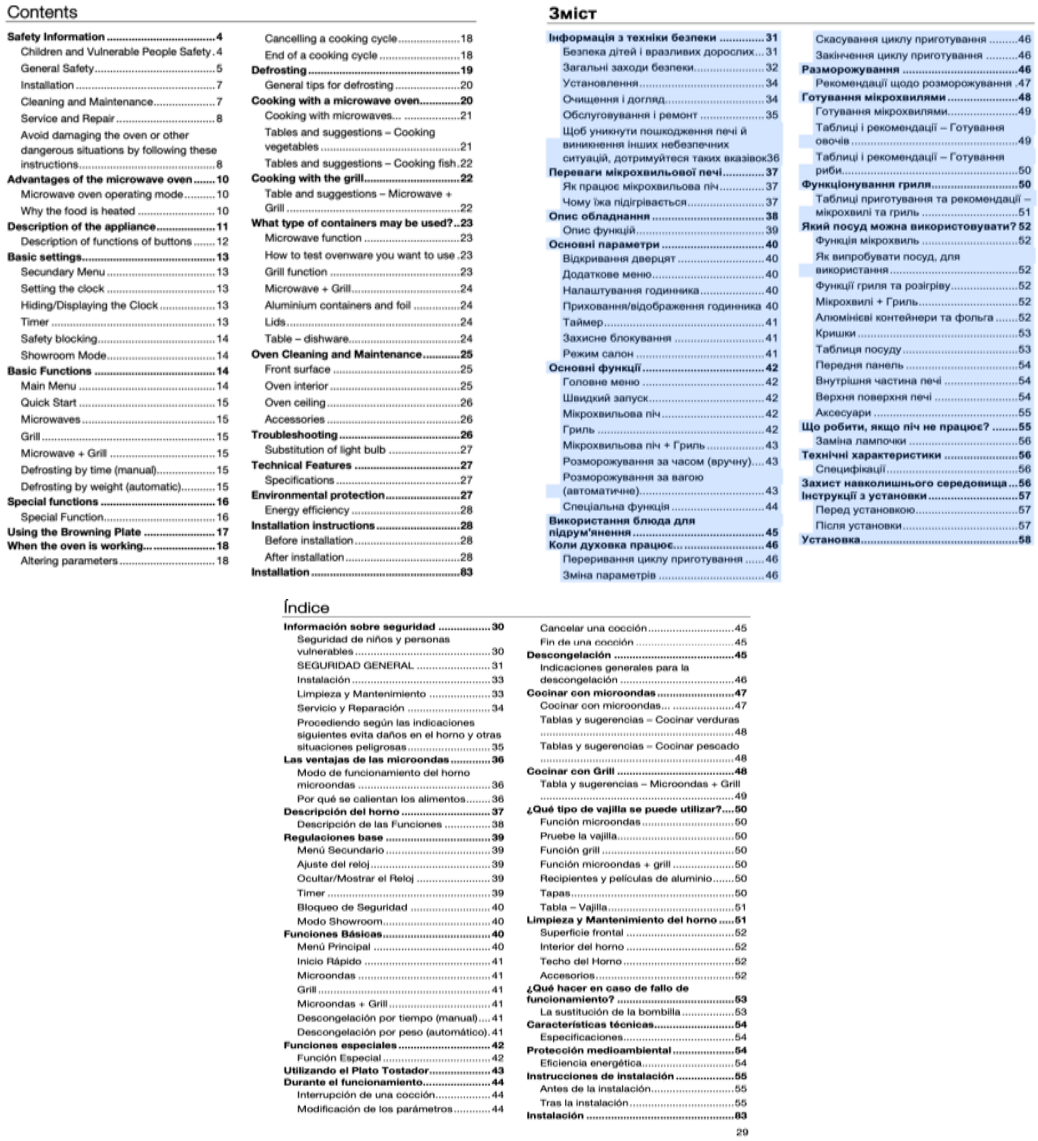

Contents

Safety Information 4
Children and Vulnerable People Safety . 4
General Safety 5
Installation 7
Cleaning and Maintenance 7
Service and Repair 8
Avoid damaging the oven or other dangerous situations by following these instructions 8
Advantages of the microwave oven 10
Microwave oven operating mode 10
Why the food is heated 10
Description of the appliance 11
Description of functions of buttons 12
Basic settings 13
Secundary Menu 13
Setting the clock 13
Hiding/Displaying the Clock 13
Timer 13
Safety blocking 14
Showroom Mode 14
Basic Functions 14
Main Menu 14
Quick Start 15
Microwaves 15
Grill 15
Microwave + Grill 15
Defrosting by time (manual) 15
Defrosting by weight (automatic) 15
Special functions 16
Special Function 16
Using the Browning Plate 17
When the oven is working 18
Altering parameters 18
Cancelling a cooking cycle 18
End of a cooking cycle 18
Defrosting 19
General tips for defrosting 20
Cooking with a microwave oven 20
Cooking with microwaves 21
Tables and suggestions – Cooking vegetables 21
Tables and suggestions – Cooking fish . 22
Cooking with the grill 22
Table and suggestions – Microwave + Grill 22
What type of containers may be used? . 23
Microwave function 23
How to test ovenware you want to use . 23
Grill function 23
Microwave + Grill 24
Aluminium containers and foil 24
Lids 24
Table – dishware 24
Oven Cleaning and Maintenance 25
Front surface 25
Oven interior 25
Oven ceiling 26
Accessories 26
Troubleshooting 26
Substitution of light bulb 27
Technical Features 27
Specifications 27
Environmental protection 27
Energy efficiency 28
Installation instructions 28
Before installation 28
After installation 28
Installation 83

Зміст

Інформація з техніки безпеки 31
Безпека дітей і вразливих дорослих ... 31
Загальні заходи безпеки 32
Установлення 34
Очищення і догляд 34
Обслуговування і ремонт 35
Щоб уникнути пошкодження печі й виникнення інших небезпечних ситуацій, дотримуйтеся таких вказівок 36
Переваги мікрохвильової печі 37
Як працює мікрохвильова піч 37
Чому їжа підігрівається 37
Опис обладнання 38
Опис функцій 39
Основні параметри 40
Відкривання дверцят 40
Додаткове меню 40
Налаштування годинника 40
Прихування/відображення годинника 40
Таймер 41
Захисне блокування 41
Режим салон 41
Основні функції 42
Головне меню 42
Швидкий запуск 42
Мікрохвильова піч 42
Гриль 42
Мікрохвильова піч + Гриль 43
Розморожування за часом (вручну) ... 43
Розморожування за вагою (автоматичне) 43
Спеціальна функція 44
Використання блюда для підрум'янення 45
Коли духовка працює 46
Переривання циклу приготування 46
Зміна параметрів 46
Скасування циклу приготування 46
Закінчення циклу приготування 46
Розморожування 46
Рекомендації щодо розморожування . 47
Готування мікрохвилями 48
Готування мікрохвилями 49
Таблиці і рекомендації – Готування овочів 49
Таблиці і рекомендації – Готування риби 50
Функціонування грилю 50
Таблиці приготування та рекомендації – мікрохвилі та гриль 51
Який посуд можна використовувати? 52
Функція мікрохвиль 52
Як випробувати посуд, для використання 52
Функції гриля та розігріву 52
Мікрохвилі + Гриль 52
Алюмінієві контейнери та фольга 52
Кришки 53
Таблиця посуду 53
Передня панель 54
Внутрішня частина печі 54
Верхня поверхня печі 54
Аксесуари 55
Що робити, якщо піч не працює? 55
Заміна лампочки 56
Технічні характеристики 56
Специфікації 56
Захист навколишнього середовища ... 56
Інструкції з установки 57
Перед установкою 57
Після установки 57
Установка 58

Índice

Información sobre seguridad 30
Seguridad de niños y personas vulnerables 30
SEGURIDAD GENERAL 31
Instalación 33
Limpieza y Mantenimiento 33
Servicio y Reparación 34
Procediendo según las indicaciones siguientes evita daños en el horno y otras situaciones peligrosas 35
Las ventajas de las microondas 36
Modo de funcionamiento del horno microondas 36
Por qué se calientan los alimentos 36
Descripción del horno 37
Descripción de las Funciones 38
Regulaciones base 39
Menú Secundario 39
Ajuste del reloj 39
Ocultar/Mostrar el Reloj 39
Timer 39
Bloqueo de Seguridad 40
Modo Showroom 40
Funciones Básicas 40
Menú Principal 40
Inicio Rápido 41
Microondas 41
Grill 41
Microondas + Grill 41
Descongelación por tiempo (manual) ... 41
Descongelación por peso (automático) . 41
Funciones especiales 42
Función Especial 42
Utilizando el Plato Tostador 43
Durante el funcionamiento 44
Interrupción de una cocción 44
Modificación de los parámetros 44
Cancelar una cocción 45
Fin de una cocción 45
Descongelación 45
Indicaciones generales para la descongelación 46
Cocinar con microondas 47
Cocinar con microondas 47
Tablas y sugerencias – Cocinar verduras 48
Tablas y sugerencias – Cocinar pescado 48
Cocinar con Grill 48
Tabla y sugerencias – Microondas + Grill 49
¿Qué tipo de vajilla se puede utilizar? ... 50
Función microondas 50
Pruebe la vajilla 50
Función grill 50
Función microondas + grill 50
Recipientes y películas de aluminio 50
Tapas 50
Tabla – Vajilla 51
Limpieza y Mantenimiento del horno ... 51
Superficie frontal 52
Interior del horno 52
Techo del Horno 52
Accesorios 52
¿Qué hacer en caso de fallo de funcionamiento? 53
La sustitución de la bombilla 53
Características técnicas 54
Especificaciones 54
Protección medioambiental 54
Eficiencia energética 54
Instrucciones de instalación 55
Antes de la instalación 55
Tras la instalación 55
Instalación 83

29

Рис. 2. Зміст посібника для користувача продукту TEKA (ML 822 BIS/ ML 8220 BIS/ ML 82-G1 BIS/ ML 82-VGogh в англомовній, україномовній та іспаномовній версіях

Food	Quantity (g)	Dish	Power (Watt)	Time (min.)	Standing time (min.)
Cheese topped pasta	500	Low dish	180	17-20	3-5
Cheese topped potatoes	800	Low dish	600	24-28	3-5
Lasagne	approx. 800	Low dish	600	15-20	3-5
Grilled cream cheese	approx. 500	Low dish	180	18-20	3-5
2 fresh chicken legs (grilled)	200 each	Low dish	360	15-20	3-5
Chicken	approx. 1000	Low and wide dish	360	40-45	3-5
Cheese topped onion soup	2 x 200 g cups	Soup bowls	360	4-8	3-5

Рис. 3. Таблиця продуктів у вихідній версії продукту TEKA MS 6220 / 6226 BIS

подають найменування продуктів разом із точними кількісними показниками, вираженими як у стандартних одиницях вимірювання (*грами, мілілітри*), так і в побутових обсягах, звичних для користувача (*чашка, тарілка* тощо).

Окрім назв страв і кількісних параметрів, таблиця містить низку технічно та функційно релевантних показників, що безпосередньо впливають на результат приготування: тип посуду (*Dish*) вказує на рекомендовану форму й глибину ємності (*низька, широка, миски для супу*), що корелює з рівномірністю нагрівання та запобігає переливанню або пересушуванню страви; по**тужність (Power, Watt)** визначає інтенсивність теплового впливу мікрохвиль; **час приготування** подається у вигляді діапазону, що відображає варіативність результату залежно від початкової температури продуктів, їх структури та кількості; час відстоювання (*Standing time, min*.) позначає період після завершення нагрівання, необхідний для рівномірного розподілу тепла всередині продукту. Цей показник має критичне значення для безпеки споживання та досягнення оптимальної текстури страви. У сукупності ці параметри формують **алгоритм приготування**, де кожен показник пов'язаний із функціональними можливостями приладу та спрямований на забезпечення передбачуваного й відтворюваного результату для кінцевого користувача.

Критично важливим для аналізованих пристроїв є те, що вони передбачають приготування стандартних страв, які (інгредієнти для яких) більшість користувачів може придбати (у тому числі, й як напівфабрикати) в доступному торгівельному закладі своєї локалі. При цьому спільним знаменником залишаються наведені вище технічні характеристики приготування. Так, наприклад, стравами, які можна приготувати у пристроях Philips за 15–25 хвилин при температурі 180–200 °C є *hamburger / hamburguesa / гамбургер*; *meat chops / chuletas / м'ясні відбивні*; *chicken breast / pechuga de pollo / куряча грудка*.

У випадку з іншими стравами, як-от, англо-американською стравою *meat loaf* іспанський відповідник *budín de carne* може вважатися функційно спорідненим, однак таким, що має рецептурні відмінності. У страві *meat loaf*, типовій для англо-американської кухні, основою зазвичай слугує яловичий або комбінований м'ясний фарш із додаванням панірувальних сухарів чи хліба, молока та яєць як зв'язувальних компонентів. Смак формується за рахунок цибулі, часнику, перцю та соусів, зокрема вустерського, а характерною рисою страви є томатна або кетчупна глазур, яка наноситься зверху під час запікання. У результаті формується щільна, соковита страва, орієнтована на споживання як гаряча основна страва з гарніром. Натомість *budín de carne* в іспаномовній кулінарній традиції тяжіє до моделі запіканки. Окрім м'ясного фаршу до складу часто входять яйця, замочений хліб, іноді сир або вершки, а також спеції та зелень, що надають страві м'якшого й більш нейтрального смакового профілю. Соус не є обов'язковим елементом, а текстура зазвичай менш щільна й більш ніжна. Таку страву можуть подавати як гарячою, так і холодною, що розширює її функційне призначення в межах повсякденного харчування. *М'ясний хлібець*, запропонований як відповідник до *meat loaf, в цілому, ближчий до іспанської страви. Схожі стратегії, використані в адаптованих для різних локалей версіях, свідчать про те, що ключовим фактором для підбору відповідників була не стільки рецептурна точність, скільки функціонал пристрою, який дозволяє приготувати страву*.

Визначені українськими перекладознавцями стратегії відтворення назв страв як реалій за допомогою транскрибування реалізуються в посібниках зрідка, а їх використання зумовлене усталеністю в кулінарному дискурсі локалі. Так, наприклад, відповідниками для *Muffins* в усіх версіях локалізованих українською продуктів були *Мафіни,* а в локалізованих іспанською – *Magdalenas;* водночас відповідниками для *chicken nuggets* в локалізованих іспанською версіях були *Taquitos de pollo* (Philips HD928X, NA110, HD9100, NA120) та *nuggets de pollo* (Philips HD9876), а в локалізованих українською – *курячі шматочки* (Philips HD928X, NA110).

Звернімо увагу на досить показовий випадок функційної адаптації кулінарного терміну (*Frozen) spring rolls* в іспанській та (особливо!) в українській версіях продуктів. *Spring rolls* –

це своєрідна закуска з тонкого рисового паперу, в який загорнуто начинки. Те, що приготування цієї страви – звичне для локалей, в яких було створено пристрій, пояснює її наявність у посібнику; те, що в таблиці страв наведено заморожений напівфабрикат цієї страви, опосередковано свідчить про її доступність у торгівельних закладах; те, що для доготування потрібен кухонний пристрій, – свідчення того, що її вживають не як холодну страву. В іспанських версіях відповідниками стали *rodillos de primavera* (Philips HD928X, NA110, HD9100, NA120) та *rollitos de primavera* (HD9876). Різниця між *rollo* та *rodillo* у тому, що перше загортається як один рулет, а друге – порційно, при цьому компонент *primavera* (*spring*) збережено в усіх варіантах. Те, що обидва варіанти відповідників супроводжуються прикметником *congelado (frozen*) свідчить про те, що заморожені напівфабрикати (загорнуті в рисовий папір рулети з різними начинками) є широкодоступними для іспанських споживачів. Натомість для української локалі відповідниками в усіх версіях продукту стали *Заморожені налисники*, страва, яка за складовими значно відрізняється від *Spring rolls*, однак за формою, доступністю (в тому числі, в замороженому стані) і технологією при/доготування схожа на страву в вихідній версії.

Загалом компонент *rolls* – виклик для локалізаторів, зважаючи на те, що традиції загортання інгредієнтів у тісто є доволі поширеними, а страви, які виходять внаслідок такого загортання – національно-специфічними. Так відповідником для *Pre-baked toast / bread rolls* в українській версії продукту Philips HD9876 є *Попередньо підсмажені тости / булочки*, в іспанській – *Tostadas/bollitos de pan precocinados*; в українській версії продукту Philips HD928X, NA110 HD9100 – *Попередньо спечений хліб/ рогалики* та *Pan/bollitos precocinados*, при цьому *Hometade rolls – Домашні булочки* та *Panecillos caseros.* Як бачимо, у випадку зі *Spring rolls* лінгвісти намагались відтворити форму і наявність начинки вихідної страви, натомість тут зафіксовано лише один варіант *рогалики* в одній модифікації локалізованого продукту.

Наявність національно-специфічних страв у вихідній версії продукту свідчить про недостатній рівень інтернаціоналізації при розробці технічної документації, однак нехтування специфікою вживання такого продукту може призводити до незадоволення користувача, який користується локалізованим посібником користувача.

Як уже зазначалося вище, адаптація для української локалі продуктів компанії TEKA без використання корпоративної пам'яті перекладу призводить до того, що навіть за змістом посібник користувача не виглядає таким, який описує різні модифікації одного пристрою. Відсутність системності в локалізації продукту призводить і до невиправданої варіативності (табл. 1) локалізованих продуктів і страв.

Як бачимо, локалізована для новішої модифікації продукту українська версія у порівнянні з попередньою значно змінена: замість кальки з російської *Кольорова капуста – Цвітна капуста*; замість недиференційованої *цибулі* – конкретний різновид *Цибуля-порей;* замість дослівного *Суп з цибулею, покритий сиром – Цибулевий суп із сирною скоринкою.* Найкритичнішим для розуміння споживача стала зміна *капуста* на *квашена капуста* як відповідник для *Sauerkraut*. Проблемою в попередній версії посібника була навіть не невідповідність свіжого і ферментованого варіанту (чого, враховуючи, відсутність сталих кулінарних традицій до ферментування таких овочів, немає і в іспанських версіях), а у відповідності продукту одиницям вимірювання (1*/2 cups*). Так у версії ML 822 BIS/ ML 8220 BIS/ ML 82-G1 BIS/ ML 82-VGogh BIS_UK об'єм *капусти* (вочевидь і сирої) пропонувалось вимірювати у стаканах. У наступній модифікації продукт було названо *квашена капуста,* при цьому одиниці вимірювання не змінились.

Зауважимо, що в поодиноких випадках, ішлося про помилкові варіанти, які не могли бути виправданим особливостями локалі. Так у локалізованій українською версії продукту Philips HD9100 відповідником для *chicken breast*, яке в інших версіях продуктів було передано як *куряча грудка*, стала *куряча грудинка.*

Висновки. Жанрово-функційний аналіз користувацької документації кухонних побутових приладів засвідчив високий рівень макроструктурної уніфікації та орієнтацію на інструктивну

Таблиця 1

Вихідні та адаптовані для української та іспанської локалей таблиці продуктів посібників користувача TEKA User Manual

ML 822 BIS/ ML 8220 BIS/ ML 82-G1 BIS/ ML 82-VGogh BIS /MS 6220 BIS/ MS 6226_EN	ML 822 BIS/ ML 8220 BIS/ ML 82-G1 BIS/ ML 82-VGogh BIS_UK	MS 6220 BIS/ MS 6226 BIS_UK	ML 822 BIS/ ML 8220 BIS/ ML 82-G1 BIS/ ML 82-VGogh BIS/ MS 6220 BIS/ MS 6226 BIS_ES
Peas & carrots Frozen carrots	*Горох & морква, заморожена морква*	Боби та морква Заморожена морква	Guisantes y zanahorias, Zanahorias congeladas
Paprika Leek	Перець Цибуля	Перець Цибуля-порей	Pimiento Puerro
Frozen Brussel sprouts	Заморожена брюссельська капуста	*Заморожена брюссельська капуста*	Col de Bruselas, congelada
Sauerkraut	Капуста	*Квашена капуста*	Repollo
Cheese topped pasta	Паста під сиром	*Паста під сиром*	Pasta gratinada
Cheese topped potatoes	Картопля під сиром	*Картопля під сиром*	Patatas gratinadas
Lasagne	Лазанья	*Лазанья*	Lasaña
Grilled cream cheese	Запечений вершковий сир	*Запечений вершковий сир*	Requesón gratinado
2 fresh chicken legs (grilled)	2 свіжі курячі ніжки (запечені)	*2 свіжі курячі ніжки (на грилі)*	2 muslos de pollo, fresco (sobre el grill)
Chicken	Курча	Курка	Pollo
Cheese topped onion soup	Суп з цибулею, покритий сиром	*Цибулевий суп із сирною скоринкою*	Gratinar sopa de cebolla

функцію. Водночас мовні рішення в межах цього жанру мають не лише описовий, а й чітко виражений функційний характер, оскільки безпосередньо впливають на здатність користувача коректно реалізувати сценарії взаємодії з приладом. Роль пам'яті перекладів у забезпеченні якості локалізованого продукту виявилася ключовою. Системне використання ТМ у процесі адаптації документації для іспанської локалі забезпечує термінологічну стабільність, повторюваність формулювань і цілісне сприйняття різних моделей як елементів єдиної продуктової лінійки. Натомість відсутність системного підходу для адаптації для української локалі призводить до внутрішньої неузгодженості та варіативності навіть у межах одного бренду. Аналіз локалізаційних стратегій адаптації кулінарної термінології показав домінування стратегії функційної адаптації. Відхилення від формально-семантичних відповідників (зокрема у випадках назв страв і продуктів) у більшості випадків є не перекладацькою помилкою, а свідомим локалізаційним рішенням, спрямованим на відтворення очікуваного результату приготування з урахуванням національних харчових практик. Варіативність українських локалізованих версій має подвійний характер. З одного боку, вона інколи відображає прагнення до більш дружньої до користувача подачі матеріалу (коротші формулювання, побутова лексика, питальні моделі навігації). З іншого боку, відсутність системності призводить до невиправданої варіативності у назвах продуктів і страв, що ускладнює когнітивне сприйняття документації та знижує ефект накопичення користувацького досвіду. Добір відповідників кулінарним термінам (зокрема, назвам страв) здійснювався з урахуванням доступності продуктів у конкретній локалі, типових форм напівфабрикатів і технологічних параметрів приготування, що підтверджує залежність лінгвістичних рішень від функціоналу приладу, а не лише від вихідного тексту. У цілому результати дослідження підтверджують, що локалізація користувацької документації в умовах автоматизованого перекладацького процесу є комплексним процесом, де лінгвістичні, технологічні та культурні чинники перебувають у тісній взаємодії. Ефективна локалізація можлива лише за умови системного використання пам'яті перекладів і чіткого усвідомлення функційного призначення тексту в конкретній локалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Schmitz K.-D. Terminology and localization. *Handbook of Terminology*. Vol. 1. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2015. P. 451–463. https://doi.org/10.1075/hot.1

2. Jiménez-Crespo M. A. Localization in translation. London; New York: Routledge, 2024. 356 p. https://doi.org/10.4324/9781003340904

3. Державецька І.О. Глютонічний дискурс: перекладацький аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2015. Вип. 52. С. 93–96.

4. Чернова Ю., Гаращенко Т. Кулінарна термінологія та проблеми її перекладу. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (64). С. 148–151. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-38

5. Stahl C., Gateau B., Ferrini K. Experiments on the localisation of cooking recipes content using semantic food descriptions. *Proceedings of the 15th International Workshop on Semantic and Social Media Adaptation and Personalization (SMA)*. 2020. P. 1–5. https://doi.org/10.1109/SMAP49528.2020.9248466

6. Al-Batineh M. Translation and localization of food menus on mobile delivery apps in the United Arab Emirates: a multimodal and reception study. *Perspectives*. 2024. P. 1–26. https://doi.org/10.1080/0907676X.2024.2414273

7. Gonzales L., Zantjer R. Translation as a user-localization practice. *Technical Communication*. 2015. Vol. 62, № 4. P. 271–284.

8. Valli P. Fundamentals of localization for non-localizers. *Translation and Localization*. London; New York: Routledge, 2019. P. 111–133. https://doi.org/10.4324/9780429453670-6

9. Bondarenko K. Ukrainian localization: Cultural aspects. *Traducción e interpretación como mediación (inter)cultural: Visiones y perspectivas de futuro*. 2024. P. 229–245. https://doi.org/10.3726/b21173.

Дата першого надходження статті до видання: 20.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.161.2’42:811.111’42:81’22:316.347
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-14

КОНЦЕПТИ *СВОБОДА* ТА *FREEDOM* В УКРАЇНОМОВНІЙ ТА АНГЛОМОВНІЙ СВІДОМОСТІ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ, ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА ПРАВНИЧИЙ АСПЕКТИ

CONCEPTS OF *СВОБОДА* AND *FREEDOM* IN UKRAINIAN-LANGUAGE- AND ENGLISH-LANGUAGE CONSCIOUSNESS: LINGUO-CULTURAL, PHILOSOPHICAL AND LEGAL ASPECTS

Борисов О. О.,
orcid.org/0000-0001-6159-199X
Scopus-Author ID:57979563400
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов
Пенітенціарної академії України

Свобода є фундаментальною загальнолюдською цінністю, сутність якої полягає в здатності людини діяти згідно зі своїми інтересами та цілями, здійснювати власний вибір без залежності від кого-небудь. Універсальне поняття свободи має свої етнічні інтерпретації, які, у контексті даного дослідження, вивчаються на основі лінгвокультурних концептів СВОБОДА та FREEDOM україномовної та англомовної колективної свідомості. Ключовими ЛСВ структур полісемантичних одиниць *свобода* та *freedom* є такі $ЛСВ_1$: *відсутність політичного й економічного гноблення, утиску та обмежень; воля* та *the state, power or right to act, speak, or think without being controlled or restricted*. Якщо свобода в англомовній свідомості представляється у вигляді здатності діяти (ментально чи фізично) поза контролем та обмеженнями, то в україномовній вона пов’язана із правопорядком, законністю, комфортним соціальним існуванням. Аналіз ЛСВ української одиниці показав, що $ЛСВ_3$ (*життя, існування і т. ін. без залежності від кого-небудь, можливість поводитися на свій розсуд*) характеризується найвищим ступенем абстракції свого значення серед інших семем структури, які відповідно деталізують та розширюють його за рахунок додаткових сем різних ЛСВ (‘політичний’, ‘економічний’, ‘фізичний’, ‘галузь’, ‘утруднень у чому-небудь’, ‘гноблення’, ‘у якій-небудь галузі’ тощо). Саме цей ЛСВ найчіткіше відбиває понятєві ознаки концепту СВОБОДА в українській етносвідомості – «людина», «буття», «соціальна (не-)залежність». Ознаки понятєвого ядра концепту FREEDOM становлять “person”, “state”, “power”, “right”, “act”, “without control / restriction”. За наявності спільних характеристик «людина» / “person”, «соціальна (не-)залежність» / “without control / restriction”, та позитивної оцінки, яка народжується шляхом заперечення негативного оцінювання явища *соціальної залежності*, відмінність полягає у функціонуванні ознак “існувати” та “to act”, а також “state”, “power”, “right” поняття англомовної свідомості. На концептуальному рівні йдеться про репрезентацію одиницями *свобода* та *freedom* спільного акціонально-посесивного фрейму зі своїми варіаціями.

Ключові слова*:* свобода, лексема, лексико-семантичний варіант, поняття, концепт, оцінка, фрейм.

Freedom is a fundamental universal value, the essence of which lies in a person’s ability to act in accordance with their interests and goals, to make their own choices without dependence on others. The universal concept of *freedom* has its own ethnic interpretations, which, in the context of this study, are examined on the basis of the linguo-cultural concepts of СВОБОДА and FREEDOM in the Ukrainian- and English-language consciousness. The key lexico-semantic variants of the polysemantic units *свобода* and *freedom* are as follows: LSV_1 *відсутність політичного й економічного гноблення, утиску та обмежень; воля* and LSV_1 *the state, power, or right to act, speak, or think without being controlled or restricted*. If *freedom* in English-language consciousness is represented as the ability to act (mentally or physically) without control and restrictions, then in Ukrainian-language consciousness it is related to law and order, legality, and comfortable social existence. The analysis of the LSVs of

© Борисов О. О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

the Ukrainian unit showed that LSV_3 (*життя, існування і т. ін. без залежності від кого-небудь, можливість поводитися на свій розсуд*) is characterized by the highest degree of abstraction of its meaning among other sememes of the structure, which respectively specify and expand it at the expense of additional semes of various LSVs ('політичний', 'економічний', 'фізичний', 'галузь', 'утруднень у чому-небудь', 'гноблення', 'у якій-небудь галузі' тощо). It is this LSV that most clearly represents the notional features of the concept of СВОБОДА in Ukrainian ethnic consciousness, namely «людина», «буття», «соціальна (не-)залежність». The notional core of FREEDOM consists of the following elements: "person," "state," "power," "right," "act," and "without control/ restriction." Given the common characteristics "person," "social (in)dependence"/ "without control/restriction," and a positive assessment, the difference lies in the functioning of the features "існувати" та "to act", as well as "state", "power", "right" in the English-language consciousness. At the conceptual level, this concerns the representation of the common action-possessive frame with its variations by the units *свобода* and *freedom*.

Key words: freedom, lexeme, lexical-semantic variant, notion, concept, assessment, frame.

Постановка проблеми. Антропологічний підхід до вивчення мови, який панує в сучасній лінгвістиці, дозволяє розглядати мову як інтерпретативно-конструктивний засіб, що використовується для етнокультурно зумовленого творення образу світу [1, с. 8]. За мовними знаками стоять не тільки об'єкти дійсності, але й способи інтеріоризації та інтерпретації, зокрема аксіологічної, різних граней пізнаваних сутностей. Силами лінгвоспільноти, яка одночасно функціонує в історичному та сучасному часових вимірах, створюється той унікальний культурний простір, який віддзеркалює етнічні цінності, стереотипи, настанови, поняття, концепти, асоціації колективної свідомості, що відокремлює його від інших інтерпретацій дійсності. Особа в соціальному плані не може існувати поза його межами, адже саме в ньому їй надаються всі необхідні засоби та способи вербалізації індивідуального досвіду. Отриманий досвід є етноспецифічним й через те, що сам субстанційно-ідеальний мовний континуум моделює специфічні риси національного світосприйняття та національного складу мислення на всіх ярусах мовної системи [2, с. 99]. У свою чергу, сама людина як частина культури є тією адаптивною системою, яка інтеріоризуючи світ, здатна до лінгвокреативної діяльності [1, с. 57], в процесі якої створюються нові поняття та мовні знаки.

Одним із значущих об'єктів мовної референції будь-якої культури є свобода. Ця філософська категорія та найвища цінність характеризує людину та все її існування [3, с. 39; 4]. Особиста свобода безпосередньо пов'язана з повсякденним життям і діяльністю людей, окремого суспільства та народів [5, с. 108]. Тож свобода – це одночасно універсальний та ідіоетнічний культурний феномен. Її сутність може бути сформульована, наприклад, так: ***здатність людини діяти відповідно до своїх інтересів та цілей*** (пор., *capacity of people to work towards their goal* [6]), ***можливість робити вибір у своїх діях*** [7, с. 358; 8, с. 201] (пор., *Freedom is the power of a sentient being to exercise its will*) [6] ***за відсутності внутрішнього чи зовнішнього примусу*** [4; 9]. Інакше кажучи, це – наявність відкритих варіантів вибору (*possession of open options*) [10] при усвідомленні можливісних меж власної поведінки в конкретній життєвій ситуації [11]. Свобода у філософській інтерпретації україномовним та англомовним етносами – це завжди діяльнісний акт, здійснений відповідно до своїх знань і можливостей згідно із поставленою ціллю. Реалізація здатності діяти за самостійно сформульованим наміром зазвичай розглядається як передумова моральної відповідальності: дії, за які людина може бути нагороджена або покарана, є саме тими, які здійснюються вільно [12].

Будучи абстрактною сутністю, універсальний концепт СВОБОДА зазнає конкретизації в межах певної лінгвокультури, залишаючись при цьому відкритою та семантично «минливою» ментальною моделлю колективної етносвідомості. Якщо йдеться про такі неспоріднені лінгвоспільноти, як україномовна та англомовна, то ключовими позначеннями самої ідеї «свобода» є номінації *свобода* та *freedom*. Ідея – поняття, яке є раціональним ядром будь-якого концепта. Схематичне представлення в свідомості сутності об'єкта у вигляді структури взаємопов'язаних його головних ознак визначає природу концепта та відокремлює його від інших ментальних

моделей. *Метою* праці є виокремлення та зіставлення семантичної структури одиниць *свобода* та *freedom* та опис поняттєвого ядра лінгвокультурних концептів СВОБОДА та FREEDOM, які відтворюються цими лексемами в українській та англійській мовах.

Актуальність запропонованого дослідження зумовлена наступними фактами: 1) загальною тенденцією вивчення універсальних та ідіоетнічних концептів, вербалізованих в національних мовах світу, 2) невеликою кількістю розвідок у сфері зіставної лінгвокультурології, які б вивчали ті чи інші аспекти лінгвокультурних концептів СВОБОДА та FREEDOM україномовної та англомовної етноспільнот; 3) власне актуальністю сьогодення, коли Україна виборює свою свободу, а допомагають цьому топ-країни, зокрема англомовного світу, які пропагують свободу як безумовну та беззаперечну цінність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свобода як об'єкт дослідження неодноразово була у фокусі уваги сучасних вчень із філософії [13], політичної філософії [5; 14], юриспруденції [15; 16], літературознавства [17], лінгвістики, де вона розглядалася на прикладі політичного дискурсу [3; 18], літературних творів [19], лексикографічних джерел [20; 21], зокрема в зіставному плані [22; 23; 24]. При цьому до цього фокус уваги не ставився на зіставленні семантичних структур одиниць *свобода* та *freedom*, ЛСВ яких відтворюють відповідні лінгвокультурні концепти в сучасній українській та англійській мовах. Щодо методики дослідження, то її складовими виступають метод аналізу словникових дефініцій, компонентний, описовий, зіставний, концептуальний аналіз.

Метою праці є виокремлення та зіставлення семантичної структури одиниць *свобода* та *freedom* та опис поняттєвого ядра лінгвокультурних концептів СВОБОДА та FREEDOM, які відтворюються цими лексемами в українській та англійській мовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз тлумачних словників сучасної української мови [25; 26; 27; 28], які фактично дублюють *Академічний словник сучасної української мови* [29], виявив те, що поняттєва складова концепту СВОБОДА реалізується на рівні восьми значень лексеми *свобода*. Інакше кажучи, одиниця має розгалужену семантичну структуру, представлену вісьмома ЛСВ, які актуалізують різні смисли *свободи*. Схематично структуру лексеми (СЛ) можна представити у вигляді *СЛ* = $ЛСВ_1$+$ЛСВ_2$ …+$ЛСВ_8$:

$ЛСВ_1$ Відсутність політичного й економічного гноблення, утиску та обмежень; воля.

$ЛСВ_2$ Перебування не під арештом, не ув'язненим, не в неволі і т. ін.

$ЛСВ_3$ Життя, існування і т. ін. без залежності від кого-небудь, можливість поводитися на свій розсуд.

$ЛСВ_4$ Можливість діяти без перешкод і заборон у якій-небудь галузі.

$ЛСВ_5$ Можливість вияву суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи і суспільства.

$ЛСВ_6$ Легкість, відсутність утруднень у чому-небудь.

$ЛСВ_7$ заст., *рідко*. Простота, невимушеність у поводженні.

$ЛСВ_8$ розм., *рідко*. Вільний від праці час.

Згідно з трьома авторитетними джерелами, ключовим для українського етносу видається ситуація людської екзистенції, яка характеризується, насамперед, *відсутністю політичного й економічного гноблення, утиску та обмежень*; *воля*, що зафіксовано $ЛСВ_1$ (*воля* – відсутність обмежень [29]). Інакше кажучи, справедливою є думка, що свобода тісно пов'язана із правопорядком та законністю [22, с. 111], що, наприклад, в юриспруденції визначається як *суб'єктивна можливість людини і громадянина здійснювати чи не здійснювати конкретних дій, що засновані на її конституційних (основних) правах і свободах* [30, с. 472]. У свою чергу, $ЛСВ_2$ семантично конкретизує, скоріш за все, параметр 'обмеження' $ЛСВ_1$, відтворюючи ідею відсутності фізичного позбавлення волі (*перебування не під арештом, не ув'язненим, не в неволі*).

При більш детальному погляді на структуру лексеми, можна побачити, що $ЛСВ_3$ є своєрідним семантичним стрижнем, навколо якого групуються як найбільш частотні з погляду вжи-

вання $ЛСВ_1$ та $ЛСВ_2$, так і решта ЛСВ. На нашу думку, $ЛСВ_3$ (*життя, існування і т. ін. без залежності від кого-небудь, можливість поводитися на свій розсуд*) характеризується найвищим ступенем абстракції значення серед інших семем структури, які відповідно специфікують та розширюють його за рахунок додаткових семантичних компонентів різних ЛСВ (напр., 'політичний', 'економічний', 'фізичний', 'галузь', 'природа та суспільство', 'утруднень у чомунебудь', 'гноблення', тощо). Якщо звернутися до етимологічного словника української мови, то свобода, яка трактується лексикографами як «становище вільного, свого члена роду» [31, с. 198] за значенням, як здається, є найбільш наближеною саме до третього значення сучасної одиниці. Тому, на наш погляд, у випадку $ЛСВ_1$ та $ЛСВ_3$ відмічаємо зсув від родового значення до видового ($ЛСВ_3$ $ЛСВ_1$), позначений збагаченням новими смисловими елементами, найбільш релевантними на сьогоднішній момент. Відмітимо, що й інше вітчизняне філософське визначення свободи як *здатності людини вільно визначати підстави своїх дій і відповідно реалізувати себе* [32], в якому ще додатково ставиться акцент на самореалізації особи, що позитивно позначається на її духовному та/або матеріальному існуванні, також підтверджує міркування про центральний характер $ЛСВ_3$. Периферійні смисли лексеми *свобода* представлені $ЛСВ_7$ та $ЛСВ_8$, які, за тих чи інших причин, рідко вживаються на сьогоднішній день, що фіксується в словниках поміткою *рідко*.

Тож поняття «свобода» української етносвідомості, яке об'єднує всі ці лексико-семантичні варіанти, найбільш однозначно відтворено $ЛСВ_3$, а його ознаки можна представити так: «людина», «буття», «соціальна (не-)залежність». Ці компоненти по-різному висвітлюються на семантичному рівні, що призводить до формування значень різних ЛСВ, ключове з яких на сьогодні ($ЛСВ_1$) виформовується з таких «уточнюючих» семантичних ознак як (субстантивні) – 'відсутність', 'гноблення', 'утиск', 'обмеження' та (атрибутивні) – 'політичний', 'економічний'. На концептуальному рівні ядро СВОБОДА представляємо, використовуючи методику аналізу С. Жаботинської [33]: [ДЕХТО 1: власник існує ТАК: оцінка *незважаючи на* / (не-)має [ДЕХТО 2: агенс *створює*] ТАКИЙ: соціальний ДЕЩО: об'єкт/результат/передумова (залежність)]. Як бачимо, $ЛСВ_1$ експлікує акціонально-посесивний фрейм – основу інших ЛСВ.

Під час побудови семантичної структури лексеми *freedom* суттєвим було з'ясувати на прикладі різноманітних англомовних словників її головне значення. Вибудова структури саме в такому, а не в іншому порядку, залежала від частоти появи того чи іншого ЛСВ на певній позиції в словниках. Аналіз показав, що, згідно з більшістю словників [34; 35; 36; 37; 38; 39; 40], $ЛСВ_1$ можна представити у вигляді: *the state, power or right to act, speak, or think without being controlled or restricted*. Різнопланове уточнення цих ознак фіксується різними ЛСВ *freedom*, загальною кількістю десять компонентів ($СЛ = ЛСВ_1 + ЛСВ_2 \ldots + ЛСВ_{10}$):

$ЛСВ_1$ the state, power or right to act, speak, or think without being controlled or restricted.

$ЛСВ_2$ the state of not being a prisoner or slave.

$ЛСВ_3$ the quality or state of being exempt or released from something onerous.

$ЛСВ_4$ the state of not being ruled by a foreign or cruel government; autonomy, self-government, political or national independence.

$ЛСВ_5$ the right or privilege of unrestricted use or access.

$ЛСВ_6$ ease or facility of movement.

$ЛСВ_7$ honorary citizenship of a place, entitling one to certain privileges.

$ЛСВ_8$ ease or frankness of manner; candour.

$ЛСВ_9$ *improper* familiarity.

$ЛСВ_{10}$ *archaic* boldness in behavior; lack of modesty or reserve.

Периферійний компонент $ЛСВ_{10}$ не зафіксований у більшості проаналізованих словників. Імовірно, відповідь на це криється в тому, що в [37] знаходимо особливу позначку вживання ЛСВ – *archaic*.

Розгляд семантичної структури лексеми *freedom* дозволяє зробити висновок про те, що ЛВС$_1$ відтворює ключову семему з найбільш абстрактним смислом, який конкретизується іншими ЛСВ. Поняття, яке стоїть за ним, має такі ознаки: “person” («людина»), “state” («стан»), “power” («сила»), “right” («право»), “act” («фізична/ментальна дія»), “without control/restriction” («соціальна (не)залежність»). У термінах фреймової семантики ознаки поняття корелюють зі слотами акціонально-посесивної структури: [ДЕХТО 1: агенс/власник (людина) [*має* ТАКИЙ 1: внутрішній ДЕЩО 1: власність (стан, сила, право)] *діє незважаючи на* ТАКИЙ 2: соціальний [ДЕХТО 2: агенс *створює*] ДЕЩО 2: об’єкт/результат/передумова (залежність) ТАК: оцінка].

Зіставлення напрацьованого матеріалу дозволяє констатувати, що в обох мовах полісемантичні лексеми насичені значеннями, при цьому структура лексеми *freedom* є дещо більш представленою порівняно з українською (десять ЛСВ *freedom* та вісім ЛСВ *свобода*). Відзначаємо суттєву різницю у виборі ключової ЛСВ цими етносами, тобто ЛСВ$_1$, яка відбиває найбільш актуальне значення одиниці в цей історичний період: англомовні словники представляють свободу як право, можливість, стан діяти на власний розсуд, тоді як українські джерела відтворюють політичну чи економічну свободу як ту, що має найбільшу цінність для етносу. Під час звернення до англомовних філософських джерел з’ясувалося те, що ЛСВ$_1$ *freedom* співпадає з інтерпретацією *freedom* в них: *the human capacity to act (or not to act) as we choose or prefer, without any external compulsion or restraint* [12], що лаконічно формулюється як *the absence of constraint* (відсутність примусу) [9], а в юридичному словнику – *absence of restraint; the opposite of slavery* (відсутність обмеження; протилежність рабству) [41].

Таке розуміння, як ми бачимо, корелює з українською філософською інтерпретацією – *здатність людини діяти згідно зі своїми інтересами та цілями, здійснювати власний вибір* та ЛСВ$_3$ лексеми *свобода*. Спільним є те, що позиції ЛСВ$_2$ в обох структурах займають ЛСВ, які наголошують на ідеї фізичної свободи: *перебування не під арештом, не ув’язненим, не в неволі і т. ін.* та *the state of not being a prisoner or slave*. Іншу ізоморфну семантичну кореляцію фіксуємо вже між різними ЛСВ: ЛСВ$_7$ *простота, невимушеність у поводженні* та ЛСВ$_8$ *ease or frankness of manner; candour*. Інші ЛСВ одиниць *свобода* та *freedom* містять інформацію, яка фактично актуалізується лише в межах національних мов. Спільним є й те, що останню позицію в структурах займають ЛСВ, які виходять чи вийшли із вжитку; при цьому за значеннями вони різні.

Поняттєва структура концепту FREEDOM є більш насиченою порівняно з ядром концепту СВОБОДА. Співпадіння фіксуємо на рівні характеристик «людина» та «соціальна (не-)залежність». Відмінності полягають у тому, що свобода в англомовній свідомості характеризується фізичними або ментальними діями (“act”, “speak”, “think”), тоді як в українській – насамперед, буттям або існуванням («буття»). На концептуальному рівні різниця виявляється в тому, що ДЕХТО 1 (людина) в англомовній свідомості додатково отримує семантичну роль агенса, а його роль власника, яка є ізоморфною для обох структур, пов’язана, передусім, з унікальною пропозицією [*має* ТАКИЙ 1: внутрішній ДЕЩО 1: власність (стан, сила, право)]. Існування або дія (діяльність) поза соціальними зв’язками (ДЕЩО 2: об’єкт/результат/передумова (залежність)), які виявляються у формі контролю чи обмежень, є спільною рисою обох фреймів.

Оцінна складова лінгвокультурних концептів СВОБОДА та FREEDOM переплетена з понятєвою, визначаючи саму сутність ментальних одиниць та її вербальних репрезентантів. Так, в український лексемі, в її ЛСВ$_1$-ЛСВ$_4$ та ЛСВ$_6$, можна побачити «мерехтіння» пари «+» та «–», розташованої в раціональному секторі оцінної шкали. У кожному випадку плюс перекриває мінус (слот ТАК: оцінка (не-негативний)), адже відкидається з таким результатом (категоризується як плюс) те, що заважає (категоризується як мінус, напр., ‘утиск’, ‘залежність’, ‘restrict’ тощо) людині діяти самостійно, на власний розсуд. У ЛСВ$_7$-ЛСВ$_8$ та ЛСВ$_5$ такі перешкоди імплікуються. В англійський лексемі таку «гру» спостерігаємо на рівні ЛСВ$_1$-ЛСВ$_5$. У ЛСВ$_6$-ЛСВ$_8$ негативні оцінні елементи відсутні. У ЛСВ$_9$ така свобода поведінки маркується негативною позначкою *improper*. Застарілий ЛСВ$_{10}$ має подвійну аксіологію людської поведінки: позитивну

– boldness in behavior, та негативну – lack of modesty or reserve. Отже, обидва лінгвокультурні концепти є ціннісними ментальними утвореннями, у яких представлені уявлення про цінність, так і антицінність буття. Однак, концепти марковані позитивно: йдеться про здатність особи *самостійно* приймати рішення та здійснювати вчинки.

Висновки. Свобода є універсальною загальнолюдською цінністю, яка характеризується високим ступенем значущості в будь-якій культурі. У цій розвідці у фокусі уваги перебували ідіоетнічні концепти СВОБОДА та FREEDOM свідомості україномовної та англомовної спільнот. Ключовими лексемами позначення поняттєвого ядра концептів є одиниці *свобода* та *freedom*. Встановлення, аналіз, порівняння та синтез дефініцій, представлених у сучасних лексикографічних джерелах, дав змогу виявити вісім ЛСВ української лексеми, десять ЛСВ англійської та констатувати факт полісемантичності цих одиниць. Крім того, зафіксовано суттєву різницю у виборі ключової $ЛСВ_1$, яка відбиває найбільш актуальне значення одиниці: якщо англомовні словники представляють свободу як право, можливість, стан діяти поза контролем або обмеженнями (*the state, power or right to act, speak, or think without being controlled or restricted*), то українські джерела відтворюють політичну чи економічну свободу як ту, що має найбільшу цінність для етносу (*відсутність політичного й економічного гноблення, утиску та обмежень*). Аломорфним є те, що в структурі української лексеми найбільш абстрактне значення репрезентується $ЛСВ_3$, у той час як в англійській – $ЛСВ_1$. Поняттєвими ознаками лінгвокультурного концепту СВОБОДА є «людина», «буття», «соціальна (не-) залежність», концепту FREEDOM – “person”, “state”, “power”, “right”, “act”, “without control / restriction”. Отже, за наявності спільного поняттєвого фрагменту, що містить і заперечення негативної оцінки, відмінність полягає у функціонуванні ознак “існувати” та “to act” (“діяти”), а також ‘state” («стан»), “power” («сила»), “right” («право») англомовного поняття. На концептуальному рівні йдеться про репрезентацію одиницями *свобода* та *freedom* складного акціонально-посесивного фрейму.

Перспективним у подальшому є реконструкція компаративного фрейму лінгвокультурних концептів СВОБОДА та FREEDOM, представлених ЛСВ одиниць *свобода* та *freedom* сучасних української та англійської мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колесник О. С. Мова та міф у вимірі міждисциплінарних студій. Чернігів : Десна Поліграф, 2016. 239 с.
2. Голубовська І. О. Перспективи розвитку сучасної зіставної лінгвокультурології. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2009. Вип. 3. С. 98–102.
3. Каліщук Д., Лазука О. Особливості вербалізації концепту FREEDOM в американському політичному дискурсі в період глобалізації. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Л. Українки*. 2015. № 4. С. 38–43.
4. Simply Philosophy. *Scalar*. URL: https://scalar.usc.edu
5. Soltanov I. Socio-Philosophical Analysis of the Category “Freedom”. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2019. № 24. С. 107–110. DOI: https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.24.14
6. Philosophy now. URL: https://philosophynow.org/
7. Гречанівська П. Діалог. *Культурологічний словник термінів*. К. : Національна академія керівних кадрів культури та мистецтва, 2015. С. 164.
8. Філософія: словник термінів та персоналій. Укл. В.С. Бліхар та ін.. К. : КВІЦ, 2020. 274 с.
9. Blackburn S. The Oxford Dictionary of Philosophy. URL: https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199541430.001.0001/acref-9780199541430-e-1309?rskey
10. Routledge Encyclopedia of Philosophy. *Informa UK Limited*. URL: https://www.rep.routledge.com.
11. Філософський енциклопедичний словник. *SLOVARonline*. URL: https://9.slovaronline.com.
12. Philosophy Pages. URL: https://www.philosophypages.com/dy/f9.htm#free.
13. Vrapca L. The Concept of Freedom by Kant and Mill. *Knowledge. International Journal*. 2022. 53(1). P. 199–204.

14. Schmidt, A. Freedom in Political Philosophy. In W.Thompson (Ed.), *Oxford Research Encyclopedias*: *Politics.* Oxford : Oxford University Press, 2022. P. 1–28.

15. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні. К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 350 с.

16. Савченко В. О. Правова природа свободи волі: основоположні ідеї та дефініція. *Journal Science-Rise: Juridical Science*. 2023. № 3(25). С. 4–10. DOI: 10.15587/2523-4153.2023.286533

17. Пилинський М. Я. Концепт СВОБОДА в художній літературі США і України: дисертація доктор. філософії. Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2025. 242 с.

18. Ковалів С.-М. В. Вербалізація концепту Свобода у політичних промовах Віктора Ющенка. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Сер.: Філологія*. 2024. № 69. Т. 1. С. 19–23. DOI: https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.69.1.4

19. Борисов О. О. Свобода як індивідуальний та соціальний феномен у творі Дж. Орвелла «1984». *Європейські антитоталітарні культурні практики*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 26-27 червня 2020 р.). Чернігів : Десна Поліграф, 2020. С. 77–79.

20. Борисов О. О. Семантична структура лексеми free (на матеріалі сучасних британських лексикографічних джерел та роману Джорджа Орвелла «1984»). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки*. 2019. 1(89). С. 36–42. DOI: 10.35433/philology.1(89).2019.36-42

21. Борисов О. О. Семантична структура лексеми Freedom у британській мовній картині світу (на матеріалі лексикографічних джерел та роману Джорджа Орвелла «1984»). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки*. 2019. Вип. 11. С. 9–13. DOI: https://doi.org/10.24919/2663-6042.11.2019.175459

22. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: монографія. К. : Логос, 2004. 284 с.

23. Каракевич Р. О., Радченко О. А. Диференціація концептів «Воля» і «Свобода» у контексті української та німецької лінгвокультур. *Modern Philology*. 2025. 3. С. 65–71. DOI: https://doi.org/10.32782/modernph-2025.3.9

24. Нікішина Т. І. Лексичні поля концептів свобода, freedom, liberté в українському, англійському, французькому політичних дискурсах. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2016. 2(12). С. 232–237.

25. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. С. 1300.

26. Словник української мови online. Томи 1-14. URL: https://sum20ua.com

27. Словник Укрліт.org. URL: http://ukrlit.org/slovnyk

28. Словник.ua. URL: https://slovnyk.ua21

29. Академічний тлумачний словник сучасної української мови в 11 томах. К. : Наукова думка, 1970-1980. Webmezha. URL: https://sum.in.ua

30. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права. Заг. ред. д. ю. н., проф. Л. Р. Наливайко. К. : «Хай-Тек Пресс», 2016. 628 с.

31. Етимологічний словник української мови. Під ред. О. С. Мельничука. Том п'ятий. К. : Наук. думка, 2006. 704 с.

32. Філософський енциклопедичний словник. URL: http://slovopedia.org.ua/104/53409/1085176.html

33. Zhabotynska S. A. Principles of Building Conceptual Models for Thesaurus Dictionaries. *Когниция, коммуникация, дискурс*. 2010. № 1. P. 75–92. DOI: 10.26565/2218-2926-2010-01-05

34. Cambridge Dictionary online. URL: https://dictionary.cambridge.org

35. Chambers 21st Century Dictionary. URL: https://chambers.co.uk

36. Collins Cobuild English Language Dictionary online. URL: http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english

37. The Free Dictionary by Farlex. URL: https://www.thefreedictionary.com

38. Oxford Learner's Dictionaries. URL: https://en.oxforddictionaries.com

39. Longman Dictionary of Contemporary English online. URL: https://www.ldoceonline.com

40. Webster Dictionary. URL: https://www.merriam-webster.com

41. The Law Dictionary. *Your Free Online Legal Dictionary. Featuring Black's Law Dictionary*, 2nd Ed. URL: https://thelawdictionary.org.

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 821.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-15

ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИЙ ТЕКСТ У КООРДИНАТАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНГВІСТИКИ

PROFESSIONALLY ORIENTED TEXT WITHIN THE FRAMEWORK OF MODERN EDUCATIONAL LINGUISTICS

Вакулович Л. Л.,
orcid.org/0000-0003-2189-6275
викладач кафедри української та іноземних мов
Національного університету фізичного виховання і спорту України

Назаренко Н. Г.,
orcid.org/0009-0006-3421-4957
старший викладач кафедри української та іноземних мов
Національного університету фізичного виховання і спорту України

Регушевська І. А.,
orcid.org/0009-0000-8994-8989
старший викладач кафедри української та іноземних мов
Національного університету фізичного виховання і спорту України

Статтю присвячено проблемі формування професійної ідентичності майбутніх фахівців у процесі роботи з текстами професійного спрямування на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Особлива увага приділяється фаховому тексту, який виступає не лише джерелом знань, а й ефективним засобом розвитку професійного мовлення, засвоєння спеціалізованої термінології та формування у студентів усвідомлення специфіки майбутньої професійної діяльності. У статті розглянуто різні підходи до використання текстів професійного спрямування у навчальному процесі, включно з вправами, що сприяють аналізу, узагальненню та інтерпретації інформації, а також активному застосуванню термінів у усному і писемному мовленні. Особливо підкреслюється, що систематичне опрацювання науково-фахових текстів допомагає студентам розвивати аналітичне мислення, критичні навички оцінки інформації, уміння виділяти головне, структурувати матеріал і аргументовано висловлювати власну позицію. Акцентується увага на тому, що інтеграція таких текстів у навчальний процес підвищує мотивацію студентів до вивчення української мови, сприяє формуванню професійної компетентності та ідентичності, а також допомагає підготувати їх до реальної професійної діяльності, де необхідно застосовувати мовні та комунікативні навички. Крім того, опанування структурованою мовою й спеціалізованою лексикою сприяє глибшому розумінню професійної сфери, розвитку умінь саморедагування текстів та ефективної комунікації у професійному середовищі. Таким чином, робота з текстами професійного спрямування виступає потужним освітнім ресурсом, який формує мовну компетентність, професійну ідентичність і забезпечує підготовку компетентних, самостійних та впевнених у собі майбутніх фахівців. Окреслені в статті проблеми дозволяють розглядати фаховий текст не лише як дидактичний матеріал, а як засіб професійного самовизначення студента. Увага до змісту, мовного оформлення та комунікативної спрямованості текстів сприяє усвідомленому ставленню до майбутньої професії. Це, своєю чергою, посилює роль української мови як важливого чинника професійного становлення особистості.

Ключові слова: фаховий текст, професійна ідентичність, мовленнєва компетентність, професійна підготовка, науково-фахове мовлення.

© Вакулович Л. Л., Назаренко Н. Г., Регушевська І. А., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article addresses the issue of forming the professional identity of future specialists through working with professionally oriented texts in Ukrainian for Specific Purposes classes. Particular attention is paid to the professional text, which functions not only as a source of knowledge but also as an effective means of developing professional speech, mastering specialized terminology, and shaping students' awareness of the specifics of their future professional activity. The study examines various approaches to the use of professionally oriented texts in the educational process, including exercises aimed at analyzing, generalizing, and interpreting information, as well as the active use of terminology in both oral and written communication. It is emphasized that systematic work with scientific and professional texts contributes to the development of analytical thinking, critical evaluation skills, the ability to identify key information, structure material, and express one's position in a reasoned manner. The article highlights that integrating professionally oriented texts into the learning process increases students' motivation to study the Ukrainian language, promotes the formation of professional competence and professional identity, and prepares students for real professional activity that requires well-developed linguistic and communicative skills. In addition, mastering structured language and specialized vocabulary ensures a deeper understanding of the professional field, fosters self-editing skills, and enhances effective communication in a professional environment. Thus, working with professionally oriented texts is viewed as a powerful educational resource that supports the development of linguistic competence and professional identity of future specialists. The outlined provisions allow professional texts to be regarded not merely as didactic material, but as a means of students' professional self-determination, strengthening the role of the Ukrainian language as an important factor in personal professional development.

Key words: professional text, professional identity, speech competence, professional training, scientific and professional discourse.

Постановка проблеми. Сучасна система вищої освіти спрямована не лише на оволодіння професійними знаннями і навичками, а й на формування цілісної особистості фахівця, здатного ефективно комунікувати у професійному середовищі. У цьому контексті важливим стає поняття професійної ідентичності, яке передбачає усвідомлення індивідом своєї належності до певної професійної спільноти, прийняття її цінностей, норм та моделей поведінки. Професійна ідентичність полягає у ставленні людини до обраної професії, усвідомленні себе як компетентного спеціаліста, а також в оцінюванні професійного оточення, в рамках якого здійснюється діяльність. Формування професійної ідентичності визначають різні чинники: об'єктивні (зовнішні), що пов'язані з вимогами професійної діяльності, та суб'єктивні (особистісні, внутрішні), які включають самосвідомість, самоактуалізацію, рефлексію, компетентність і творчість. Серед зовнішніх чинників можна виділити вплив навколишнього середовища, зокрема медіапростору, а також традиції й атмосферу в університеті. Водночас внутрішні фактори тісно пов'язані із зовнішніми та формують основу «Я-концепції».

Потреба переосмислення функції фахового тексту в освітньому процесі з точки зору формування професійної ідентичності студентів обумовлює актуальність цього дослідження. Зокрема, це стосується навчання української мови за професійним спрямуванням. Традиційно фаховий текст розглядають здебільшого як засіб передачі спеціалізованої інформації, тоді як його потенціал у зміцненні професійної ідентичності студентів залишається недостатньо висвітленим. Завдяки роботі з такими текстами студенти отримують доступ до професійної термінології та норм комунікації, що сприяє формуванню усвідомлення своєї належності до конкретної професії. Фахові тексти можна назвати дієвим дидактичним інструментом, який допомагає формувати не лише мовленнєву компетентність, а й професійну загалом. Вивчення того, як фаховий текст сприяє розвитку професійної ідентичності майбутніх фахівців, є важливим як з теоретичної, так і практичної точки зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях українських авторів акцентується увага на тому, що формування професійної ідентичності студентів відбувається на перетині особистісних, когнітивних та соціальних чинників. Так О. Семеног у своїх дослідженнях наголошує, що мовнокомунікативні стратегії є (аргументація, запитання, уточнення) є компонентами професійної підготовки. Практичне застосування цих стратегій сприяє розвитку навичок усного та письмового спілкування, формує вміння вибирати адекватні мовні засоби залежно від комунікативної ситуації.

Л. Скуратівський підкреслює, що формування професійної ідентичності охоплює не лише знання і практичні навички, а й ціннісно-мотиваційні орієнтації студентів. Наприклад, студент, який усвідомлює соціальну та етичну значущість своєї професії, демонструє більшу активність у професійних дискусіях і уважніше опрацьовує фахові тексти, а це, у свою чергу, підвищує якість комунікації. Проблеми функціонування фахової термінології детально аналізують Л. Масенко та І. Кочан. Вони відзначають, що термін у професійному дискурсі виконує когнітивну, комунікативну та ідентифікаційну функції. Наприклад, точне використання термінів «реабілітаційна програма», «м'язова сила», «професійна компетентність» не лише забезпечує взаєморозуміння між фахівцями, але й структурує професійне мислення студента, спрямовуючи його на системне усвідомлення понять і процесів у професійній сфері. У контексті компетентнісної парадигми сучасної мовної освіти ключовим є розвиток професійної мовленнєво-комунікативної компетентності. Дослідження О. Біляєва та М. Вашуленка демонструють, що регулярне виконання вправ на складання науково-фахових текстів, підготовку презентацій та участь у професійних дискусіях підвищує здатність студентів формулювати аргументовані висновки та адекватно передавати професійну інформацію. Таким чином, ефективне використання мовних стратегій та фахової термінології створює умови для формування висококваліфікованого фахівця, здатного до самостійного професійного мислення, адекватного професійного спілкування та активної участі в науково-професійному середовищі.

Метою статті є з'ясування ролі та особливостей функціонування професійно орієнтованих текстів у сучасній лінгвістиці, а також визначення їх дидактичного потенціалу в мовній підготовці студентів та можливості формування професійної ідентичності майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Ідея професійної ідентичності була предметом активних досліджень у лінгвістиці. Усвідомлення професійної ролі особистості включає розуміння нею своєї робочої позиції, прийняття цінностей і норм конкретної професійної спільноти та готовність виконувати свої обов'язки відповідно до встановлених стандартів. Поняття ідентичності може стосуватися розвитку уявлення про специфіку особистості в різних академічних галузях. Це означає, що в процесі професійної ідентифікації визначається рівень професійних знань, умінь та навичок, що включає також мовну компетентність. Тож мовнокомунікативна професійна компетентність майбутнього фахівця є інтегрованою особистісною якістю [1].

З лінгвістичного погляду професійна ідентичність формується через засвоєння фахової мови, термінології, жанрів професійного мовлення та комунікативних стратегій. Мовна поведінка фахівця відображає рівень його професійної соціалізації та інтеграції в професійне середовище. Якщо особа володіє всіма складовими комунікації, дотримується мовленнєвого етикету, вміє впливати на учасників комунікації, то вона справляє позитивне враження, з нею хочуть спілкуватися [2, с. 272].

У процесі навчання у закладі вищої освіти саме мова стає інструментом, за допомогою якого студент переходить від побутового до професійного мислення. Цей перехід значною мірою забезпечується систематичною роботою з фаховими текстами, що моделюють реальні ситуації професійної комунікації.

Фаховий текст є різновидом спеціалізованого тексту, який функціонує в межах певної галузі знань і спрямований на передачу професійно значущої інформації. До основних ознак фахового тексту належать термінологічна насиченість, точність, логічність, об'єктивність викладу, нормативність і жанрова визначеність.

Фаховий текст відображає не лише зміст професійної діяльності, а й специфіку професійного мислення, систему цінностей і комунікативних норм певної галузі. Через засвоєння фахових текстів студенти опановують не лише терміни й поняття, а й способи аргументації, структурування інформації, прийняті в професійному середовищі. Робота з фаховими текстами дає змогу не лише засвоїти відповідний лексико-граматичний інструментарій, а й усвідомити принципи побудови професійно орієнтованого висловлювання.

Таким чином, фаховий текст виступає своєрідною моделлю професійної комунікації, що дозволяє майбутньому фахівцеві поступово інтегруватися в професійний дискурс, він виконує функцію посередника між студентом і професійною спільнотою. Робота з такими текстами передбачає не лише їх розуміння, а й аналіз комунікативної мети, структури, мовних засобів. У результаті студенти знайомляться з типовими мовними моделями, що згодом відтворюються у власному мовленні. Таким чином, фаховий текст виступає не лише джерелом знань, а й засобом формування професійно зумовленої мовної поведінки.

Необхідно зазначити також, що професійна діяльність сучасного спеціаліста будь-якої галузі перш за все ґрунтується на наукових знаннях, тому дотримання норм наукового стилю, зокрема знання особливостей побудови та мовного вираження, принципів укладання наукових текстів, характеристик, структурно-смислових аспектів і змістовних частин є важливим показником культури наукової та фахової мов. Культура фахової мови є конкретно-історичним явищем, яке реалізується в повсякденній професійній мовній практиці за допомогою фахової (предметної) мови – сукупності використовуваних у професійній сфері комунікації мовних засобів з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють в цій галузі [3]. Насамперед ідеться про **термінологічну систему**, яка структурує професійне знання та формує спеціалізоване мислення. Засвоєння термінів сприяє переходу від описового до категоріального осмислення професійних явищ.

Важливу роль відіграють також **типові мовні моделі та кліше**, характерні для певного фаху. Вони забезпечують стандартизацію професійного мовлення та полегшують комунікацію між представниками однієї професійної спільноти.

Окрім того, фаховий текст формує вміння дотримуватися таких категорій наукового й професійного мовлення, як точність, логічність, доказовість та об'єктивність. Оволодіння цими мовними категоріями сприяє усвідомленню студентом себе як повноправного учасника професійної комунікації.

У тісному взаємозв'язку з фаховими текстами перебувають наукові тексти, утворюючи єдину систему професійної комунікації. Їх послідовне та взаємодоповнювальне використання в освітньому процесі забезпечує формування мовної поведінки, комунікативних стратегій і професійної ідентичності студентів, що відповідає сучасним вимогам вищої освіти. Їх взаємодія відіграє важливу роль у процесі формування мовної поведінки та професійної ідентичності майбутнього фахівця.

Науковий текст орієнтований передусім на спільноту дослідників і має на меті аргументоване представлення нових знань. Він характеризується високим рівнем абстрагованості, логічною структурованістю та термінологічною насиченістю. Фаховий текст спрямований на практичне застосування знань у професійній діяльності, що зумовлює його більшу прикладну спрямованість, стандартизованість і орієнтацію на конкретну комунікативну ситуацію.

Попри відмінності, науковий і фаховий тексти перебувають у відношенні функціональної наступності. Науковий текст слугує джерелом термінологічного підґрунтя для створення фахових текстів, тоді як фаховий текст адаптує наукові знання до потреб професійної практики. У цьому процесі відбувається трансформація складних теоретичних положень у доступні для практичного використання мовні моделі.

У навчальному процесі взаємодія наукового і фахового текстів має особливе значення. Робота з науковими текстами формує у студентів уміння аналізувати, узагальнювати та аргументувати інформацію, тоді як опрацювання фахових текстів сприяє засвоєнню нормативних моделей професійного мовлення та комунікативних стратегій. Мовнотермінологічна компетенція особистості виявляється у вмінні доречно використовувати термінологію певної спеціальності [4, с. 172]. Поєднання цих двох типів текстів забезпечує цілісність підготовки майбутнього фахівця, поєднуючи теоретичну й практичну складові.

Науковий текст, за визначенням відомої дослідниці культури мови О. М. Семеног, є цілісним комунікативним блоком, що має чітку логічну структуру з внутрішньо завершеними частинами (розділами, підрозділами, параграфами тощо), насиченими відповідною термінологією [4].

Науковий текст завжди співвідноситься з комунікативною ситуацією: між автором й адресатом, суб'єктом мовлення та його партнером (або партнерами) у комунікації. Такий текст містить певне наукове знання, якому притаманні онтологічність (тлумачення явищ об'єктивної дійсності, що існують незалежно від свідомості людини), методологічність, аксіологічність, комунікативність. У процесі роботи з фаховими текстами в студентів формуються базові стратегії, зокрема комунікативні, інформативні тощо, спільні для представників різних спеціальностей. Такі стратегії можна визначити як узагальнені способи організації мовлення відповідно до мети спілкування та умов конкретної комунікативної ситуації.

Інформативна стратегія реалізується у здатності студента виокремлювати ключову інформацію, встановлювати смислові зв'язки між окремими компонентами тексту, адекватно відтворювати його зміст відповідно до комунікативної мети, а також здійснювати анотування, складати резюме та конспекти, що є необхідними складниками професійної комунікації незалежно від галузі підготовки.

Такі види мовленнєвої діяльності формують навички логічної організації висловлювання та забезпечують цілісність мовної поведінки. Застосування цієї стратегії передбачає орієнтацію на об'єктивність викладу, термінологічну точність і дотримання норм наукового або офіційно-ділового стилю. Інформативна стратегія забезпечує точне та лаконічне передавання професійної інформації. Пояснювальна стратегія спрямована на інтерпретацію складних понять і термінів. Аргументативна стратегія реалізується через логічне обґрунтування висновків і позицій. Регулятивна стратегія пов'язана з формулюванням інструкцій та рекомендацій, а оціночна – з критичним аналізом і редагуванням текстів.

Системне використання фахових текстів активізує зазначені стратегії та сприяє формуванню усвідомленої мовної поведінки студентів.

У процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням фаховий текст виступає ефективним дидактичним засобом формування як мовної, так і професійної компетентності. Робота з автентичними фаховими текстами дозволяє студентам наблизитися до реальних умов професійної діяльності.

Аналітичні завдання (аналіз термінології, структури тексту, мовних засобів) сприяють усвідомленню специфіки професійного мовлення, тоді як продуктивні завдання (створення власних фахових текстів) формують навички професійної комунікації та закріплюють професійну ідентичність. А систематичне залучення професійно-орієнтованих ситуаційних вправ на занятті наближає до реальних умов викладання шкільного курсу української мови і забезпечує успішне проходження педпрактики в майбутньому [5].

Навчальні професійно орієнтовані тексти повинні відповідати певним критеріям: бути тематично спрямованими, логічно структурованими, мати чітко визначену комунікативну мету. Студенти повинні опановувати текст як комунікативну систему, здатну передавати професійну інформацію, визначати тему, основну думку, тип мовлення, стильові та жанрові особливості тексту [6].

Зацікавлення студентів майбутньою професійною діяльністю та формування стійкої мотивації до вивчення української мови значною мірою залежить від змісту навчальних посібників, в яких повинні поєднуватися базові відомості з обраного фаху, фахова термінологія та продумана система вправ і завдань. Важливо, щоб ці завдання були спрямовані не лише на механічний переклад термінів, а й на розвиток умінь усного й писемного мовлення, навичок слухання та активного використання термінології в професійному контексті.

Особливої уваги потребує вдосконалення методики роботи з науковими фаховими текстами. Такі тексти мають не лише відображати інтелектуальний зміст відповідної галузі знань, а й

відповідати нормам культури наукового мовлення. Систематична робота з ними сприяє формуванню у студентів умінь коректно оперувати фаховою термінологією, здійснювати саморедагування власних висловлювань, а також чітко й аргументовано формулювати думки.

Висновки. Отже, в результаті проведеного дослідження встановлено, що фахові тексти відіграють ключову роль у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням і є важливим чинником формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Робота з фаховими текстами сприяє розвитку професійного мовлення студентів, зокрема опануванню галузевої термінології, засобів наукового й офіційно-ділового стилів, а також моделей фахової комунікації. Важливим є також мотиваційний аспект використання фахових текстів, оскільки їхній безпосередній зв'язок із майбутньою професійною діяльністю сприяє усвідомленню практичної цінності української мови як інструменту професійного спілкування.

Використання професійно орієнтованих текстів не лише підвищує продуктивність формування в студентів умінь комунікативно виправдано вживати мовні засоби, а й забезпечує свідому мотивацію й відповідальність їх за результат власної текстової діяльності.

Доведено, що систематичне залучення фахових текстів у навчальний процес активізує пізнавальну діяльність студентів, формує вміння аналізувати, порівнювати та узагальнювати інформацію, що позитивно впливає на розвиток критичного мислення й аналітичних умінь. Таким чином, фахові тексти є важливим лінгводидактичним інструментом формування професійно-мовленнєвої компетентності студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Курс лекцій з української мови (за професійним спрямуванням) : навч. посіб. для самостійної роботи студентів нефілологічних спеціальностей / К. Я. Климова, І. В. Голубовська, Н. Д. Охріменко, О. А. Левківська ; за ред. К. Я. Климової. Житомир : ПП «Рута», 2011. 115 с.

2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 376 с.

3. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови : навч. посіб. Київ : Академія, 2007. 360 с. (Alma mater).

4. Семеног О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 216 с.

5. Друженеко Р. Професійно орієнтовані навчальні ситуації на заняттях із методики викладання української мови як передумова успішної виробничої практики майбутнього вчителя-філолога. *Витоки педагогічної майстерності.* 2024. № 34. С. 56–62. DOI: 10.33989/2075-146X.2024.34.317983.

6. Мордовцева Н. Особливості реалізації текстоцентричного підходу в навчанні професійного мовлення студентів. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка.* 2022. № 38(2). С. 63–68. DOI: 10.28925/2311-2409.2022.3810.

7. Попова Л. О. Професійно орієнтований текст у компетентнісній парадигмі сучасної освіти. Лінгвістика : зб. наук. пр. / за ред. проф. К. Д. Глуховцевої. 2018. № 1 (38). С. 186–192.

8. Тимкова В. Використання фразеологізмів на уроках української мови як необхідний елемент формування мовної культури майбутніх фахівців. *International Science Journal of Education & Linguistics.* 2023. № 2(1). С. 69–76. https://doi.org/10.46299/j.isjel.20230201.07.

Дата першого надходження статті до видання: 22.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.133.1’373.46
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-16

БАГАТОЗНАЧНІСТЬ ФІЗИЧНИХ І ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

POLYSEMY OF PHYSICAL AND TECHNICAL TERMS AND THEIR TRANSLATION SPECIFICS (BASED ON FRENCH LANGUAGE)

Галян О. В.,
orcid.org/0000-0002-1811-0107
Scopus Author ID: 56605087400
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романської філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Хайчевська Т.М.,
orcid.org/0000-0003-3842-1348
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романської філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Хірочинська О. І.,
orcid.org/0000-0002-2441-2654
старший викладач кафедри романської філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті досліджено особливості полісемії у французькій фізичній та технічній термінології як одного з визначальних аспектів розвитку наукової мови. Полісемія розглядається як закономірне явище, що виникає внаслідок семантичної еволюції лексем і відображає динаміку формування та функціонування терміносистеми. Проаналізовано підходи до тлумачення багатозначності термінів у лінгвістичних дослідженнях та окреслено дискусійні аспекти співвідношення моносемії й полісемії в науковому мовленні.

На матеріалі французької фізичної та технічної термінології визначено основні джерела виникнення полісемії, зокрема перехід загальновживаної лексики у фахову сферу та метонімічні перенесення, що зумовлюють формування категоріальної багатозначності. Установлено, що один і той самий термін може репрезентувати різні логічні категорії (явище, процес, величину, властивість, дію або результат дії), зберігаючи при цьому спільну семантичну основу. Доведено, що така багатозначність не призводить до комунікативної невизначеності, оскільки значення терміна чітко актуалізується в контексті фахового тексту.

Окрему увагу приділено особливостям перекладу, семантичній еволюції фізичних та технічних термінів та їх здатності виходити за межі вузької терміносистеми, поширюючись на суміжні галузі знань і загальновживану лексику. Визначено, що полісемія є невід’ємною рисою французької фізичної та технічної термінології і відображає процеси вторинної номінації, міжгалузевої взаємодії та розвитку мовної системи загалом.

У роботі висвітлено роль контексту як ключового чинника інтерпретації полісемних термінів у науковому дискурсі. Показано, що системний підхід до аналізу полісемії сприяє кращому розумінню процесів концептуалізації наукового знання. Результати дослідження можуть бути застосовані в лексикології, термі-

© Галян О. В., Хайчевська Т.М., Хірочинська О. І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

нознавстві, перекладознавстві та практиці перекладу науково-технічних текстів. Це підтверджує важливість комплексного аналізу полісемії для розвитку теорії й практики сучасного термінознавства.

Ключові слова: полісемія, багатозначність, категоріальна багатозначність, метонімія, семантична еволюція, терміносистема.

The article examines the features of polysemy in French physical and technical terminology as an important aspect of the development of scientific language. Polysemy is treated as a systematic phenomenon arising from the semantic evolution of lexemes and reflecting the dynamics of the formation and functioning of terminological systems. The study analyzes approaches to interpreting terminological polysemy in linguistic research and outlines debated aspects of the relationship between monosemy and polysemy in scientific discourse.

Based on French physical and technical terminology, the main sources of polysemy are identified, including the transfer of general-language vocabulary into specialized domains and metonymic shifts leading to categorical polysemy. It is established that the same term may represent different logical categories (phenomenon, process, quantity, property, action, or result of an action) while retaining a common semantic core. Such polysemy does not cause communicative ambiguity, as the meaning of a term is clearly actualized in the context of a specialized text.

Special attention is given to translation issues, the semantic evolution of physical and technical terms, and their ability to extend beyond narrow terminological systems into related fields of knowledge and general vocabulary. Polysemy is identified as an inherent feature of French physical and technical terminology, reflecting processes of secondary nomination, interdisciplinary interaction, and the overall development of the language system.

The study also highlights the role of context as a decisive factor in interpreting polysemous terms. A systematic approach to analyzing polysemy contributes to a deeper understanding of knowledge conceptualization, and the findings can be applied in lexicology, terminology studies, translation studies, and the practice of translating scientific and technical texts. This confirms the importance of a comprehensive analysis of polysemy for the development of theory and practice in modern terminology.

Key words: polysemy, multiple meanings, categorical polysemy, metonymy, semantic evolution, terminological system.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток науки і техніки, зростання обсягу наукової інформації та активна міждисциплінарна взаємодія зумовлюють постійне оновлення й ускладнення термінологічних систем. Фізична та технічна термінологія французької мови формувалася й розвивалася в різні історичні періоди, зазнаючи впливу як внутрішньомовних процесів, так і позамовних чинників. У цьому контексті особливої актуальності набуває явище полісемії, яке традиційно розглядається як явище, що потребує чіткого контекстуального розмежування, однак фактично є закономірним наслідком семантичної еволюції термінів.

Формування багатозначних фізичних і технічних термінів відбувається внаслідок переходу загальновживаної лексики у фахову сферу, метонімічних перенесень, що призводить до розширення або трансформації значень уже наявних терміноелементів. За відсутності системного аналізу полісемічних відношень у межах терміносистеми зростає ризик неоднозначного тлумачення термінів, що ускладнює їх переклад та фахову комунікацію.

Отже, проблема полісемії фізичних і технічних термінів французької мови потребує комплексного дослідження з урахуванням семантичної структури терміна, контексту його функціонування та перекладацьких аспектів, що є необхідною умовою для забезпечення точності й адекватності наукового дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні основи дослідження полісемії термінів у мовознавстві пов'язані з працями вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, зокрема М. П. Кочергана [1], О. О. Селіванової [2], П. В. Джандоєвої [3], Ж. Дюбуа [4] та інших учених, які зробили вагомий внесок у вивчення семантики й проблем багатозначності спеціальної лексики.

Метою дослідження є комплексний аналіз полісемії термінів як семантичного явища, виявлення механізмів формування багатозначності в термінологічній лексиці, з'ясування особливостей функціонування полісемічних термінів у фахових текстах, а також дослідження специфіки їх перекладу з урахуванням контексту та галузевої належності.

Виклад основного матеріалу. Полісемія, або багатозначність лексем у французькій мові, широко вивчається на матеріалі як загальновживаної, так і фахової лексики. Вона визначається

як сукупність значень слова, що групуються навколо спільного семантичного ядра. Існує поширена думка, що наукова мова повинна бути однозначною, а кожен термін – чітко закріпленим за конкретним смисловим значенням. Проте практика показує, що поряд із моносемічними термінами існують і полісемічні, що відображають закономірні семантичні трансформації та розвиток терміносистем загалом. Водночас однозначність терміна не гарантує повної номінації, адже його значення реалізується через використання у фаховому контексті [5, с. 104].

Полісемія у фізичній та технічній лексиці характеризується специфічними особливостями та має різні джерела формування. Одним із основних шляхів виникнення багатозначності у фізичній і технічній термінології є ***залучення слів із загальновживаної лексики***, які в науковому контексті набувають уточненого або спеціалізованого значення. До цієї групи належать, зокрема, такі терміни:

– **défaut** «дефект» у фізиці позначає порушення ідеальної кристалічної ґратки речовини [6, с. 75], тоді як у загальномовному вжитку це слово означає недолік, ваду, помилку або несправність;

– **force** «сила» у фізиці є векторною величиною, що характеризує взаємодію між тілами [6, с. 259], водночас у загальновживаній французькій мові семантика лексеми force охоплює значення «могутність», «влада», «зусилля», «примус»;

– **équilibre** «рівновага» визначається як стан механічної системи, за якого всі її елементи перебувають у спокої або рухаються рівномірно відносно обраної системи відліку [6, с. 249], тоді як у повсякденній мові це слово використовується на позначення балансу, узгодженості або стабільності;

– **son** «звук» у фізичному розумінні трактується як пружні хвилі, що поширюються в матеріальному середовищі й можуть сприйматися органами слуху залежно від частоти та інтенсивності [6, с. 116]; у загальновживаній лексиці son означає суб'єктивне психофізіологічне відчуття.

До цієї ж групи можна віднести й інші терміни, зокрема **champ** «поле», яке в фізиці означає форму існування матерії, через яку здійснюється взаємодія між частинками, тоді як у загальновживаній лексиці champ позначає «простір», «галузь діяльності» [6, с. 231]; **onde** «хвиля», що в науковому контексті має чітке фізичне визначення, а в повсякденному мовленні вживається метафорично [6, с. 305].

Наведені приклади засвідчують, що у термінах, утворених на основі загальновживаної лексики, актуалізується одна або кілька семантичних ознак, які в процесі термінологізації зазнають уточнення й доповнюються новими смисловими компонентами, пов'язаними з родовою семантикою вихідного слова.

Інший шлях виникнення полісемії термінів пов'язаний із **метонімічними перенесеннями.** Метонімічне перенесення полягає у вживанні назви одного об'єкта для позначення іншого, між якими існує тісний асоціативний або смисловий зв'язок. У фізичній і технічній термінології такий тип багатозначності є доволі поширеним і виникає в тих випадках, коли значення терміна формується на основі ознак, що належать до різних логіко-семантичних категорій. Наприклад: явище – процес, величина – процес, дія – результат дії, величина – явище, властивість – величина, тощо. Таку полісемію часто називають «категоріальною багатозначністю» [7, с. 12]. Наприклад:

– **явище – процес:** термін *émission* використовується як для позначення явища (емісії), так і для номінації процесу випромінювання. Подібну семантичну двоїстість виявляє *thermalisation*, що функціонує і як назва явища термалізації, і як процес уповільнення нейтронів. Лексична одиниця *transformation radioactive* може репрезентувати як явище радіоактивного розпаду, так і процес відповідного перетворення [8, с. 378].

– **величина – процес:** семантична структура терміна *aimantation* охоплює значення фізичної величини (магнітного моменту) та процесу намагнічування. Аналогічна категоріальна

багатозначність притаманна лексемі *accélération*, яка позначає як фізичну величину, так і процес зміни швидкості руху [8, с. 378].

– **величина – явище:** лексема *gravitation* може співвідноситися як із фізичною величиною (силою тяжіння), так і з явищем гравітації. Термін *inductance* функціонує у значеннях коефіцієнта самоіндукції (величини) та індуктивності як фізичного явища. Подібну семантичну кореляцію демонструє *transmissibilité*, що означає або коефіцієнт прозорості (величину), або проникність як фізичне явище.

– **дія – результат дії:** термін *cristallisation* може позначати як сам процес кристалізації, так і його наслідок – формування кристалічної структури. Лексема *irradiation* вживається для номінації як процесу опромінювання, так і стану об'єкта після дії випромінювання.

– **властивість – величина:** термін *capacité de polarisation* використовується для характеристики поляризованості як властивості та водночас як її кількісного вираження – поляризаційної ємності. Лексема *densité* може означати як якісну характеристику (щільність, густину), так і конкретну фізичну величину (питому вагу). Термін *résistance à chaud* функціонує як назва властивості матеріалу (теплостійкості) і як показник опору в умовах підвищеної температури [8, с. 378].

У фізико-технічній термінології простежується тенденція до розширеної семантичної універсальності, коли одна й та сама лексична одиниця охоплює більше ніж дві категорії за умови збереження спільної родової семи. Наприклад [8, с. 378]:

– **властивість – прилад – величина:** термін *inductance* може позначати індуктивність як властивість, котушку індуктивності як технічний пристрій, а також коефіцієнт самоіндукції як фізичну величину.

– **властивість – прилад – явище – процес:** лексема *dispersion* функціонує у значеннях дисперсності (властивість), дисперсної системи (об'єкт або технічний засіб), дисперсії як фізичного явища та процесу диспергування.

Полісемія терміна зумовлює формування складного семемного комплексу й відображає динамічний характер розвитку його семантичної структури. Так, термін *radiation* (від лат. *radiātus* – «сяючий, оточений сяйвом») первісно був пов'язаний із категорією «властивість речовини», зберігаючи спільну родову семантичну ознаку з латинським етимоном. Згодом, у процесі дослідження властивостей радіоактивних матеріалів, ця лексема стала позначати фізичний процес, що полягає у виникненні частинок під час трансформації ядер нестійких ізотопів одних елементів у ядра інших елементів [6, с. 241].

Останнім етапом розвитку лексеми стало формування нових напрямів у фізиці та техніці, зокрема фізики ядра, фізики елементарних частинок, радіаційної фізики твердого тіла та технічних застосувань у галузі обладнання і приладів. У цьому процесі термін набуває значення складного фізичного явища і починає застосовуватись у медичній сфері та загальновживаній лексиці. При цьому виникають складні терміни, що складаються з кількох терміноелементів, причому їх компоненти не обов'язково походять із фізичної лексики: *radiation solaire* ('сонячне випромінювання'), *radiation lumineuse* ('світлове випромінювання'), *radiation calorifique* ('теплова радіація'). Іноді, через процес усічення частин слова, формуються рідше складні термінолексеми, наприклад: *radiohygiène* ('радіаційна гігієна'), *radiochirurgie* ('радіохірургія'). На прикладі *radiation* можна простежити поступову еволюцію семантики терміноелемента. Варто зазначити, що в межах «категоріальної багатозначності» значення термінів зазвичай обмежується сферою фізики та техніки. Проте дослідження *radiation* демонструє, що семантичний розвиток деяких лексем може виходити за межі конкретної терміносистеми та становити об'єкт аналізу для ширшої мовної системи.

Метонімічні перенесення, що ґрунтуються на співвіднесенні одного наукового поняття з іншим, яке формально належить до іншої терміносистеми, є цілком закономірними, особливо в межах суміжних галузей знання. Так, загальновживане слово *rayon* первинно означає «спиця»,

тоді як у фізичній, математичній і технічній терміносистемах воно функціонує як термін зі значенням «промінь» або «радіус». Усі ці значення поєднані між собою через когнітивно-асоціативні зв'язки. У фізиці промінь трактується як пряма лінія, що має початкову точку й не має кінцевої, що, ймовірно, зумовило асоціацію з образом спиці на етапі формування терміна. Аналогічно, поняття радіуса під час окреслення дуги кола також пов'язується з відповідною одиницею загальновживаної лексики. Показовим є те, що саме у фахових терміносистемах лексема *rayon* характеризується високим рівнем словотвірної активності [9, с. 154].

Таким чином, загальновживане слово набуває статусу терміна за умови істотних змін у його семасіологічній структурі. Французька загальновживана лексика, з одного боку, слугує важливим джерелом формування нових терміноелементів, а з іншого – призводить до порушення ізоморфізму між системою понять і системою фізичної та технічної термінології. У процесі аналізу фізичних та технічних текстів така асиметрія не ускладнює їх сприйняття, натомість сприяє активізації поліморфних зв'язків, які стимулюють динаміку лексико-семантичних змін.

Водночас необхідно зазначити, що поза межами фізичної та технічної терміносистем семантична організація окремих термінів часто не вкладається у традиційну модель полісемії. Показовим у цьому аспекті є приклад лексеми *cavité*. У загальновживаній французькій мові вона означає «порожнину», «бульбашку»; у металургійній галузі – «дутловину», «раковину»; у фізиці ж функціонує як спеціальний термін зі значенням «об'ємний резонатор».

У межах загальномовного вжитку та металургійної терміносистеми простежуються виразні полісемічні зв'язки, об'єднані спільною родовою семою, що репрезентує ідею локалізованої порожнини в певному середовищі. Однак співвіднесення цих значень із фізичним термінологічним уживанням виявляє умовність полісемії: на міжгалузевому рівні вона наближається до омонімії. Виникнення спеціалізованого значення «об'ємний резонатор» мотивоване функціональною характеристикою відповідних порожнин, які здатні виступати ефективними резонаторами електромагнітних хвиль. Таким чином, лексема *cavité* ілюструє феномен зовнішньої (міжгалузевої) полісемії, що реалізується на внутрішньосемантичному рівні, тоді як подальша конкретизація фізичних дефініцій може зумовлювати процес омонімізації.

У межах фізичної та технічної терміносистем не виявлено омонімів, які були б абсолютно тотожними за графічним і фонетичним оформленням та водночас повністю розмежованими семантично. Поява подібних одиниць суперечила б принципу однозначності лексико-семантичних кореляцій і спричиняла б смислову амбівалентність у фізичних та технічних текстах. Разом із тим міжгалузева омонімія є характерною рисою функціонування фізичних і технічних терміноелементів.

Кількість таких випадків є значною. Зокрема, *fenêtre* у загальномовній та технічній лексиці означає «вікно», «віконний проріз», «діафрагму», тоді як у фізичній терміносистемі набуває значення «селективний імпульс». Лексема *variance* у загальновживаній та математичній сферах пов'язана зі значеннями «варіація», «відхилення», «дисперсія», однак у фізичному дискурсі функціонує як термін на позначення «числа ступенів вільності». Термін *accrochage* у повсякденному та технічному вжитку репрезентує дії «підвішування», «прикріплення», тоді як у фізиці він використовується для номінації процесів збудження паразитних коливань або явища самозбудження. Лексема *filerie* у текстильній галузі означає «прядильну майстерню» чи «прядильний цех», проте в межах фізичної терміносистеми вона вживається у значенні «електричне коло» [9, с. 155].

Основними джерелами формування омонімів у загальновживаній і спеціальній лексиці є: по-перше, розщеплення двох або кількох значень багатозначної лексеми, тобто процес дивергенції; по-друге, зближення слів, які раніше відрізнялися за звучанням, що відповідає явищу конвергенції; по-третє, запозичення з різних мовних джерел, а також калькування й переклад. У фізичній та технічній лексиці провідним механізмом утворення омонімів є саме перший із зазначених шляхів. Це пояснюється тим, що в межах фізичної та технічної терміносистем між-

галузева омонімія виникає внаслідок поступового послаблення або втрати асоціативно-семантичних зв'язків між значеннями. Про це свідчить наявність у фізичній та технічній лексиці таких одиниць, семантичний статус яких у суміжних галузях складно однозначно інтерпретувати як прояв полісемії чи омонімії [7, с. 12].

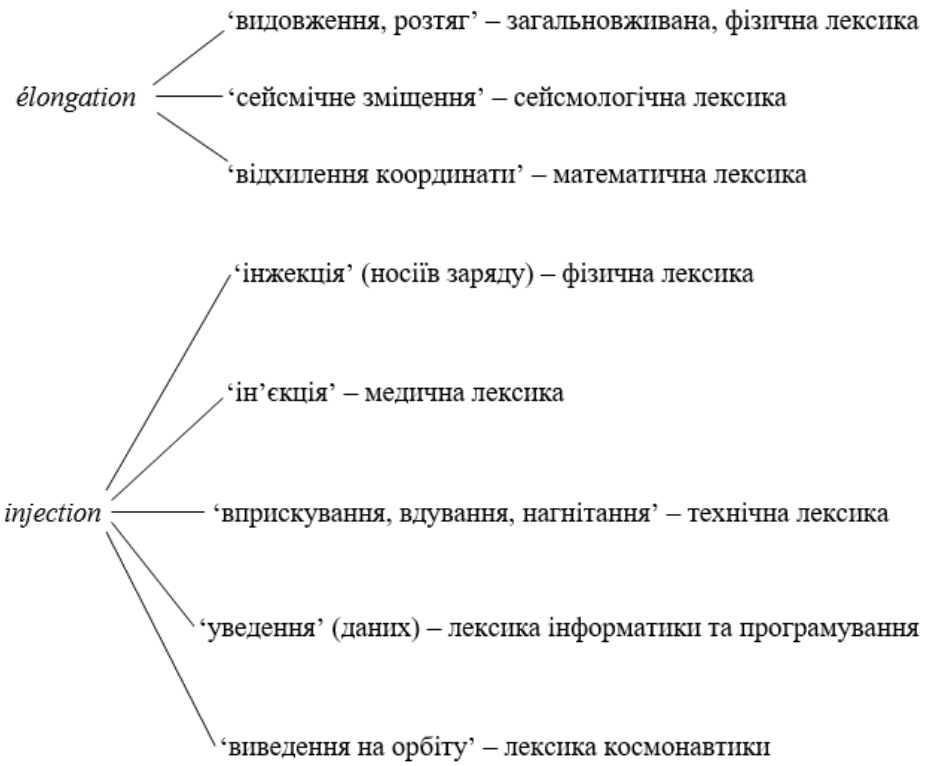

Визначення таких полісемант перебуває на межі зникнення спільної семантичної ознаки. Водночас слід наголосити, що функціонування термінологічних одиниць відбувається в різних семантичних полях, що не створює перешкод для адекватного розуміння спеціалізованого тексту. На відміну від омонімії, полісемія характеризується збереженням семантико-етимологічних зв'язків, що виступає одним із ключових критеріїв розмежування цих мовних явищ.

Висновки. Проведений аналіз термінологічних одиниць крізь призму полісемії дає підстави стверджувати, що багатозначність є закономірною характеристикою фізичної та технічної лексики. Дослідження матеріалу спеціалізованих словників засвідчує стійку тенденцію до збільшення питомої ваги полісемних терміноелементів порівняно з моносемічними одиницями. З'ясовано, що ключовими джерелами формування полісемії у фізичній та технічній терміносистемі є залучення ресурсів загальновживаної лексики та метонімічні перенесення, серед яких вагому роль відіграє категоріальна багатозначність.

Семантичний розвиток багатозначних термінів часто супроводжується їх функціональним виходом за межі фізико-технічного напряму, що сприяє формуванню міжгалузевих полісемантичних кореляцій. Разом із тим подальша спеціалізація та уточнення змісту окремих лексем можуть зумовлювати процеси міжгалузевої омонімізації термінів.

У площині перекладацької діяльності полісемія фізичних та технічних термінів становить підвищену складність, оскільки коректний добір еквівалента можливий лише за умови врахування контекстуального оточення, галузевої специфіки та обсягу дефініції конкретної термінологічної одиниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. 3-тє вид. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 464 с.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
3. Теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства: Збірник студентських статей. Вип. 13. Х.: НТМТ, 2012. 204 с.
4. Dubois J. Dictionnaire de linguistique. Paris: Librairie Larousse, 2002. 516 p.
5. Галян О. В., Гуз О. П. Поняття терміна та його місце в мовній системі. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2025. Вип. 1 (212). С. 104–109. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-212-15
6. Біленко І. І. Фізичний словник. 2-ге вид., перероб. і допов. К. : Вища шк., 1993 р. 319 с.
7. Галян О. В. Формування та функціонування фізичних термінів у французькій мові: автореф. дис. … к-та філол. наук: 10.02.05 «романські мови». Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 20 с.
8. Галян О.В. Семантична варіативність фізичних термінів у французькій мові. *Науковий вісник Східноєвропейського університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки.* Луцьк «Вежа-Друк», 2017. Вип. 3 (352). С. 377–382
9. Галян О. В. Формування та функціонування фізичних термінів у французькій мові: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.05 «Романські мови». Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, МОН України, 2018. 228 с.

Дата першого надходження статті до видання: 04.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.161.2’373.45:004
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-17

ФОНЕТИЧНА МІМІКРІЯ ЯК СТРАТЕГІЯ АДАПТАЦІЇ АНГЛОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ІТ-ДИСКУРСІ

PHONETIC MIMICRY AS A STRATEGY FOR ADAPTING ENGLISH BORROWINGS IN UKRAINIAN IT DISCOURSE

Гончарук О. В.,
orcid.org/0000-0001-8811-9601
кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри української філології та суспільствознавчих дисциплін
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

Стаття присвячена дослідженню фонетичної мімікрії як однієї з провідних стратегій адаптації англомовних запозичень в українському ІТ-дискурсі. Актуальність роботи зумовлена стрімкою цифровізацією суспільства та інтенсивним насиченням української мови комп’ютерною термінологією, яка часто не встигає проходити процес офіційної кодифікації. Основну увагу зосереджено на специфічному середовищі професійної комунікації програмістів та системних адміністраторів, де англіцизми піддаються творчому переосмисленню. Фонетична мімікрія розглядається не просто як механічна транслітерація, а як свідома лінгвокреативна стратегія, що дозволяє «приручити» іншомовну лексему шляхом її уподібнення до вже наявних у мові-реципієнті слів або морфем.

У статті проаналізовано наукові погляди на явище мімікрії в науці та в лінгвістиці зокрема. Представлено термін «фонетична мімікрія» як такий, що найбільше відповідає поняттю адаптації («наслідування») звукової форми запозиченого ІТ-англіцизму до фонетичного вигляду морфем чи цілих слів української мови.

Виокремлено ключові моделі адаптації, серед яких: 1) субституція фонем (заміна англійських звуків найбільш близькими українськими відповідниками); 2) морфонологічна кореляція, що представлена парадигматичною адаптацією (морфологічне засвоєння англіцизмів через віднесення іменників до певного граматичного роду та типу відмінювання відповідно до їхнього формального вигляду) і суфіксальною адаптацією та словотвірною розбудовою (додавання українських суфіксів до англійського кореня для створення нових частин мови, що відповідають українській граматиці); 3) асиміляція за принципом співзвучності (підбір українського слова, яке фонетично подібне до англійського, але має зовсім інше (часто побутове) значення і таким чином отримує «звукового двійника» в українській мові, що створює ефект мовної гри).

У процесі дослідження встановлено, що за ступенем фонетичного та морфемного збігу мімікрія реалізується через дві основні моделі: повне та часткове уподібнення. Повна мімікрія (омонімічна) передбачає абсолютний звуковий збіг із загальновживаним словом, що знімає психологічний бар’єр у використанні ІТ-спеціалістом складного терміну. Часткова мімікрія фокусується тільки на збереженні частини фонетичної структури запозиченого слова, або слово видозмінюється за допомогою афіксів. Таким чином, фонетична мімікрія виконує чимало важливих функцій: від економії мовних зусиль до професійної ідентифікації та іронічної детермінологізації. Перспективи дослідження вбачаються у вивченні впливу штучного інтелекту на подальшу трансформацію ІТ-дискурсу.

Ключові слова: фонетична мімікрія, ІТ-дискурс, англіцизми, мовна адаптація, ІТ-спеціаліст, мовна гра.

The article explores phonetic mimicry as one of the leading strategies for adapting English borrowings within the Ukrainian IT discourse. The relevance of this study is driven by the rapid digitalization of society and the intensive influx of computer terminology into the Ukrainian language, which often bypasses official codification. The focus is centered on the specific professional communication environment of programmers and system administrators, where anglicisms undergo creative reinterpretation. Phonetic mimicry is viewed not merely as mechanical transliteration,

© Гончарук О. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

but as a conscious linguo-creative strategy that "domesticates" a foreign lexeme by likening it to existing words or morphemes in the recipient language.

The article analyzes scientific perspectives on the phenomenon of mimicry in science and linguistics in particular. The term "phonetic mimicry" is presented as the most accurate descriptor for the adaptation ("imitation") of the sound form of borrowed IT anglicisms to the phonetic appearance of Ukrainian morphemes or entire words.

Key adaptation models are identified, including: 1) Phonemic substitution (replacing English sounds with the closest Ukrainian equivalents); 2) Morphonological correlation, represented by paradigmatic adaptation (morphological assimilation of anglicisms by assigning nouns to a specific grammatical gender and declension type based on their formal appearance) as well as suffixal adaptation and word-building expansion (adding Ukrainian suffixes to an English root to create new parts of speech that comply with Ukrainian grammar); 3) Assimilation based on consonance (selecting a Ukrainian word that is phonetically similar to the English one but carries a completely different, often everyday, meaning, thereby creating a "sound double" in Ukrainian and generating a wordplay effect).

The study establishes that, based on the degree of phonetic and morphemic coincidence, mimicry is realized through two main models: complete and partial assimilation. Full mimicry (homonymic) involves absolute sound coincidence with a common word, which removes the psychological barrier for IT specialists when using complex terms. Partial mimicry focuses only on preserving a part of the phonetic structure of the borrowed word or involves modification through affixes. Thus, phonetic mimicry performs several vital functions: from linguistic economy to professional identification and ironic determinology. Future research prospects lie in studying the impact of artificial intelligence on the further transformation of IT discourse.

Key words: phonetic mimicry, IT discourse, anglicisms, linguistic adaptation, IT specialist, wordplay.

Постановка проблеми. Невід'ємною частиною сучасного суспільства стали комп'ютерні технології, які не тільки вплинули на динаміку діяльності практично в усіх сферах нашого життя, а й викликали реакцію української мови на стрімке насичення іншомовною термінологією. На сьогодні у лексичному запасі носіїв української мови наявна значна кількість запозичень з англійської мови у зв'язку з безперервним процесом цифровізації. При цьому, тотальна частка англіцизмів використовується тими людьми, які безпосередньо працюють у комп'ютерній сфері. Відповідно український ІТ-дискурс став специфічним комунікативним середовищем, де лексичний склад оновлюється швидше, ніж мовна система встигає його кодифікувати. У контексті адаптації англіцизмів до нашої дійсності виникає питання щодо способів їх утворення в українській мові. Існують різноманітні класифікації методів інтеграції запозичень, проте значну увагу викликає саме шлях формування мовного ІТ-дискурсу у зв'язку з накопиченням у сфері інформаційних технологій чимало комп'ютерних термінів та понять, яких ще немає у словнику української мови.

Особливе зацікавлення у професійному спілкуванні ІТ-спеціалістів викликає явище фонетичної мімікрії – стратегії, коли англомовне запозичення не просто транслітерується, а свідомо підлаштовується під звучання вже наявних або співзвучних лексем української мови. Це створює ефект «мовної гри», полегшує професійну ідентифікацію та згладжує фонетичний дисонанс, що робить дослідження такого механізму актуальним для сучасної соціолінгвістики та неології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема запозичень в українській мові досліджувалася багатьма лінгвістами. Зокрема, загальні аспекти адаптації англіцизмів до української мови висвітлені у працях О. О. Селіванової [1], яка розглядала когнітивні механізми словотворення. Питання термінологічної деривації в комп'ютерному дискурсі аналізували Н. В. Артюх [2] та О. М. Турчак [3], акцентуючи увагу на семантичній трансформації. Також питаннями семантичної деривації та графічної адаптації (переходу з латиниці на кирилицю) на прикладі терміносистеми програмування, коли запозичене слово набуває нових відтінків значення в українському контексті, займалася Н. В. Олексенко [4]. Т. Т. Кияк [5], О. С. Ковальчук [6], Л. О. Ставицька [7] , О. Ю. Тупиця [8] детально вивчали інтеграцію англіцизмів в українську мову на фонетичному та морфологічному рівнях, зокрема детально розглядали такі способи їх формування, як: калькування, напівкалькування, фонетична мімікрія, метафоризація, абревіація і т.д.

Метою статті є аналіз та систематизація моделей фонетичної мімікрії як стратегії адаптації англіцизмів в українському ІТ-дискурсі, а також з'ясування їхніх основних функцій у професійній комунікації.

Виклад основного матеріалу. Одним з основних завдань у процесі формування мовленнєвого середовища комп'ютерників є адаптація англіцизмів ІТ-спрямування до української мовної системи та спроба зробити їх придатними для постійного використання. Існує чимало способів виникнення професіоналізмів, який використовують фахівці у сфері інформаційних технологій. Загалом можна виділити такі основні шляхи адаптації англомовних запозичень, як:

1. **Калькування:** повне запозичення іншомовного слова (наприклад, *user* – ***юзер***).

2. **Напівкалькування:** часткове пристосування слова до норм української мови (наприклад: *chat* – ***чатитися***).

3. **Фонетична мімікрія:** фонетичний збіг терміна та загальновживаного слова (наприклад: *error* – ***Єгор***; *shareware* – ***Шаровари***; *windows* – ***Вінди***).

4. **Метафоризація:** перенесення значення за подібністю, тобто надання загальновживаним словам нового значення (наприклад: *мишка* – ***криса***).

5. **Абревіація:** утворення скорочень (наприклад: *Post Scriptum* (після написаного) – ***ЗІ***, оскільки в українській розкладці клавіатури *PS* збігається із ***ЗІ***; *In My Humble Opinion* (На мою скромну думку) – ***ІМХО***).

На окрему увагу заслуговує стратегія фонетичної мімікрії, яка в сучасному мовознавстві розглядається не просто як звукове запозичення, а як «активне пристосування чужого слова до внутрішніх законів мови-реципієнта з елементами гри» [9, с. 62]. Як зазначає О. О. Селіванова, у процесі адаптації запозичень «когнітивна база мовця шукає аналогії серед уже наявних лексем, що призводить до явища паронімічної атракції» [1, с. 142].

Т. Р. Ілик у процесі вивчення звукової схожості англійського слова до українського розглядав різні терміни на позначення такого способу утворення нових слів, а саме: морфофонетичний збіг, заміна слова паронімом, фонетична мімікрія, проте дійшов висновку, що найбільш вдалою назвою такого шляху творення лексем є саме «фонетична мімікрія». [10, с. 115–116]. «Мімікрія (англ. mimicry, від грец. … – наслідую) – 1) подібність одних тварин і рослин (чи їхніх органів) до інших або предметів навколишнього середовища. Мімікрія – захисне пристосування, подібність деяких метеликів до сухого або пожовклого листя; 2) перен. пристосовництво, здатність залежно від обставин змінювати свої погляди, поведінку тощо» [11, с. 360]. Як бачимо, спершу цей термін використовувався тільки в **біології** (зоології та ботаніці) для опису наслідування одним організмом іншого або неживого об'єкта для захисту чи полювання, а вже пізніше його почали застосовувати у сферах **соціології** та **політології** для опису адаптації людини до соціальних умов.

Фонетична мімікрія в лінгвістичному контексті – це процес часткового або повного уподібнення звукової форми запозиченого слова до фонетичного вигляду морфем чи цілих слів мови-реципієнта. На відміну від прямого запозичення (транскрипції), мімікрія передбачає творчу переробку слова. І саме в ІТ-дискурсі цей процес набуває специфічного забарвлення. У професійній комунікації комп'ютерників спосіб фонетичної мімікрії вже не певне стихійне явище, а свідомий інструмент професійної сублінгви. На відміну від термінологічної деривації, мімікрія часто ігнорує семантику оригіналу, фокусуючись лише на звуковій схожості. Наприклад, англійське *site* трансформується у сленгове ***«сайтівка»***, де корінь мімікрує під модель українських іменників на *-івка* (подібно до «чернігівка» чи «шпаргалка»), що робить слово фонетично «своїм». Л. О. Ставицька підкреслює, що такий механізм є ознакою «мовної вітальності та здатності жаргону до самоорганізації через іронічне переосмислення чужого» [7, с. 88]. Таким чином, мімікрія виступає своєрідним фільтром, що пом'якшує агресивне втручання англіцизмів у фонетичну систему української мови.

Процес адаптації англіцизмів до української мови в ІТ-сфері репрезентується такими моделями фонетичної мімікрії, як: 1) субституція фонем; 2) морфонологічна кореляція: а) пара-

дигматична адаптація; б) суфіксальна адаптація та словотвірна розбудова; 3) асиміляція за принципом співзвучності.

За словником іншомовних слів термін «субститу́ція (лат. substitute, від substituo – підставляю, замінюю) – заміщення одного іншим, звичайно функціонально схожим (напр., заміна одного металу іншим, одного звука в мові іншим…)» [12, с. 554]. У мовознавстві субституція – це заміна специфічних англійських звуків, яких немає в українській мові, найбільш близькими за артикуляцією або акустичними ознаками українськими фонемами. До найбільш поширених аспектів субституції належать:

А. Заміна міжзубних [θ], [ð] на [т], [д] або [с], [з]: *thread* → ***[т]ред*** (субституція [θ] на [т]).

Б. Заміна губно-губного [w] найчастіше на [в] або [у]: *hardware* → ***хард[в]ер*** (субституція [w] на [в]).

В. Заміна голосного [æ] на [е] або [а] залежно від традиції: *backup* → ***бек[а]п*** (субституція [æ] на [а]).

Г. Фонемний паралелізм [h] та [g]: англійський звук [h] часто передається українським [х] або [г], а [g] – [г]: *google* → ***[г]угл*** (субституція [g] на [г]), *hash* → ***[х]еш*** (субституція [h] на [х]), *hosting* → ***[г]остін*** (субституція [h] на [г]).

Морфонологічна кореляція в мовознавстві відображає **взаємозв'язок між формою слова (морфологією) та його звуковим вираженням (фонологією) або семантикою,** що представлено закономірними змінами звуків, які залежать від позиції або інших морфологічних факторів, наприклад, чергування голосних чи приголосних при словотворенні або словозміні. Це не просто зміна звуків, а їхня залежність від морфологічної структури, що дозволяє пояснити, як одна й та ж морфема може мати різні звукові форми. Тобто це процес, при якому фонетична форма запозичення в ІТ-дискурсі змінюється відповідно до морфологічних законів української мови і в слові поруч із процесом субституції відбувається накладання українських флексій та парадигми відмінювання. Наприклад, при запозиченні дієслів, таких як *to slice* (нарізати дизайн), адаптація відбувається не тільки методом транскрипції, а й накладанням української дієслівної парадигми: ***слайс-и-ти***, де фонемний склад англійського кореня адаптується до типового українського закінчення *-ити*. Під час переходу в українську мову ці слова не лише змінюють звуки, а й підпадають під дію закону відкритого складу та милозвучності за допомогою парадигматичної адаптації, суфіксальної адаптації та словотвірної розбудови.

У процесі парадигматичної адаптації «морфологічне засвоєння англіцизмів найчастіше виявляється у віднесенні іменників до певного граматичного роду та типу відмінювання відповідно до їхнього формального вигляду» [13, с. 82]. Найчастіше англійські іменники, які в мові-оригіналі мають категорію середнього роду (it) або є гендерно нейтральними, в українській мові набувають роду залежно від їхнього закінчення або родового поняття. Більшість ІТ-запозичень на приголосний автоматично зараховуються до іменників чоловічого роду (нульове закінчення), що автоматично зумовлює твердість кінцевого приголосного для кореляції із флексіями відмінкової парадигми іменників ІІ відміни, що є типовим для української морфології. Наприклад: *browser* → ***браузер*** → ***браузер-а***, ***-ом*** (чол. рід, ІІ відміна), *framework* → ***фреймворк*** → ***фреймворк-а***, ***-ом*** (чол. рід, ІІ відміна), *interface* → ***інтерфейс*** → ***інтерфейс-у***, ***-ом*** (чол. рід, ІІ відміна), *back-end* → ***бекенд-у***, ***-ом*** (чол. рід, ІІ відміна).

Деякі слова ІТ-дискурсу адаптуються до української мови шляхом додавання закінчення *-а/-я*, якщо вони асоціюються з українськими відповідниками жіночого роду під впливом аналогії до вже існуючих у мові слів або через семантичну близькість. Тоді відповідно слово отримує флексію *-а/-я*, що скеровує його до іменників І відміни. Наприклад: *variable* → **варіабла** (в професійному жаргоні, замість «змінна»), *library* → **лібра́** (скорочено-адаптоване від «бібліотека»), *cookie* → **кука** (вживання в однині жіночого роду).

Зокрема, існує думка, що українська мова тяжіє до відкритих складів і тому англійські слова з кінцевими приголосними отримують додаткові голосні найчастіше у сленгових формах.

Наприклад: *bug* → ***бага***, де додавання флексії ***-а*** не тільки змінює рід, а й полегшує вимову в потоці мовлення.

Спосіб суфіксальної адаптації та словотвірної розбудови передбачає додавання українських суфіксів до англійського кореня для створення нових частин мови, що відповідають українській граматиці. «Найбільш продуктивним засобом адаптації дієслів є суфікс ***-ува-***, який дозволяє запозиченій основі органічно ввійти в систему українського дієвідмінювання» [14, с. 145]. Наприклад: *link* → ***лінк*** → *to link* → ***лінк-ува-ти***, *ping* → ***пінг***→ *to ping* → ***пінг-ува-ти***. Тут з'являється суфікс ***-ува-***, що є класичним прикладом української дієслівної морфонології. Окрім того, англійські дієслова або іменники для функціонування в реченні отримують суфікси ***-и-, -ну-*** *(*для позначення одноразової дії), наприклад: *to vibecode* → ***вайбкод-и-ти***, *to ban* → ***бан-и-ти***, *message* → ***меседж***→ *to message* → ***меседж-и-ти***, *to debug* → ***дебаж-и-ти*** (відбувається кореляція звука [g] з українським [ж] перед суфіксом *-и-), to commit* → **коміт-ну-ти**.

Спосіб асиміляції за принципом співзвучності є одним із найцікавіших і найскладніших способів адаптації запозичень в українському ІТ-дискурсі. Його суть полягає у підборі українського слова, яке фонетично подібне до англійського, але має зовсім інше (часто побутове) значення. Тобто принцип такого механізму полягає у пошуку ІТ-запозиченням «звукового двійника» в українській мові. Цей процес часто називають народною етимологією або семантичною мімікрією. Українські лінгвісти розглядають спосіб асиміляції за принципом співзвучності як прояв креативності та мовної гри у професійних субкультурах. Зокрема, О. А. Стишов у своїй праці, присвяченій динамічним процесам у лексиці, зазначає, що подібна адаптація допомагає "приручити" чужорідне слово через асоціативні зв'язки і є «своєрідним виявом народної етимології … переоформлення запозичених слів на основі їхньої звукової подібності до лексем... Це створює певний комічний ефект і сприяє детермінологізації професійної лексики» [14, с. 142–145]. Асиміляція за принципом співзвучності дає можливість комп'ютерникам, трансформуючи «чужорідні» англіцизми у лексеми, які вже існують у мові, надавати іронічного відтінку або показувати свою обізнаність та впевненість в ІТ-сфері. Наприклад: *hard drive* → ***хард*** / ***харциз*** – відбувається накладання діалектного, архаїчно українського слова «харциз» (розбійник), що додає ІТ-терміну експресії; *motherboard* → *мамка* – прямий переклад *mother* поєднується з фонетичною схожістю першого складу, створюючи демінутивну форму, характерну для української морфології. Загалом, асиміляцію за принципом співзвучності можна представити у вигляді механізму «англіцизм → фонетична схожість →наявне українське слово → нове значення», за яким утворено такі лексеми, як: *share* → ***шара*** (спільний доступ до папки або ресурсу) – в українській мові слово «шара» має значення чогось безкоштовного, а оскільки «розшарені» ресурси зазвичай у вільному доступі, то семантика англійського слова ідеально наклалася на український фоно-морфологічний шаблон; *email* → ***мило*** (електронна пошта) – замість прямого запозичення «імейл», програмісти обрали слово «мило» через схожість звуків [*m-i-l*], що не тільки полегшує вимову, а й додає іронічного забарвлення; *keyboard* → ***Клава*** (клавіатура) – спостерігається усічення та адаптація під українське ім'я, що робить ІТ-термін більш «антропоморфним» та звичним; **Jenkins → Женька / Євген** – популярний інструмент CI/CD під час адаптації антропоморфізувався (набув людських рис) через співзвучність з іменем, що зробило інструмент «колегою»; **Python → Пітон / Пайта** – найпопулярніша мова програмування в DS, назва якої походить від комедійної групи Монті Пайтон, проте в українському ІТ-дискурсі вона асимілювалася через назву змії; *fix* → ***фікса*** (виправлення помилки в коді); *processor* → ***процик / проц*** (центральний процесор); *cookie* → ***куки / печиво*** (файл з даними про користувача); *bug* → ***букашка / жук*** (помилка в програмі) і т.д. Цей спосіб асиміляції свідчить про те, що українська мова не просто пасивно приймає ІТ-англіцизми, а активно трансформує їх, адаптуючи до власних фонетичних та семантичних законів. Сучасний ІТ-дискурс демонструє доволі високий рівень лінгвістичної гри, де спосіб асиміляції за принципом співзвучності часто поєднується з професійним

гумором, мета якого полягає у перетворенні складних технологічних концепцій на зрозумілі побутові образи.

У процесі детального аналізу можемо побачити, що фонетична мімікрія в ІТ-дискурсі за ступенем фонетичного та морфемного збігу представлена моделями «повного та часткового уподібнення» [15, с. 168] до української мови.

Модель повної фонетичної мімікрії репрезентує такий вид адаптації, де англійський термін за звучанням повністю збігається з українським словом, що має зовсім інше значення. У цьому випадку відбувається свого роду «переодягання» терміна в оболонку загальновживаного слова, що створює певний ігровий ефект. Для моделі повного звукового уподібнення також використовують термін «омонімічна мімікрія». Наприклад: *I seek you* (від *ICQ*) → ***аська*** – відбувається фонетичне уподібнення до жіночого імені, що знімає технічну «сухість» назви протоколу; *Windows* → ***вінця*** – спостерігається процес повної фонетичної мімікрії до українського слова «вікно» (буквальний переклад) із звуковою адаптацією до розмовного стилю; *linux* → ***лінух*** – повна паронімічна заміна кінцевого приголосного на ***-х*** робить слово подібним до зневажливих або грубих українських назв (наприклад: ***лопух***); *Corel Draw* → ***король дров / кольорові дрова***; *button* → ***батон*** (клавіша); *Java* → ***жаба*** (мова програмування); *unerase* → ***енурез*** (відновлення видалених файлів); *Quake* → *квака* (комп'ютерна гра) і т.д.

Модель часткового уподібнення фонетичної мімікрії – це вид адаптації, при якому зберігається лише частина фонетичної структури запозиченого слова, або слово видозмінюється за допомогою суфіксів чи префіксів, характерних для української мови, що робить його подібним до української словоформи. Тобто запозичення такого типу не просто копіює існуюче слово, а «підлаштовується» під граматичні та морфологічні норми української мови, але зберігає при цьому впізнаваність кореня через звукові асоціації та звуконаслідування. Наприклад, ІТ-лексема при частковій фонетичній мімікрії може набувати форм українського дієслова: *to fix* → ***фіксити*** (виправляти, ремонтувати) – суфікс ***-ити*** робить слово схожим на українське дієслово; *to check in* → ***зачекінитися*** (зареєструватися) –використання префікса ***за-*** та постфікса ***-ся*** створює ілюзію власне українського зворотного дієслова; *to share* → **розшарити** (поділитися) – фонетично корінь ***-шар-*** сприймається як частина українського лексичного фону (подібно до «шарувати», тобто ділити, розщеплювати однорідну масу на шари чи пласти, або ж утворювати такі пласти), хоча семантика повністю англомовна; *to zip* → ***зіпнути*** (стиснути файл архіватором) – використано англійський корінь, а афікси – українські. Також часто у процесі часткового уподібнення англіцизму до українізму утворюються іменникові моделі. Наприклад: *gigabyte* → ***гіг*** – відбулося спрощення складної фонетичної структури до односкладового слова, що легко адаптувало його до відмінкової системи (***гіга, гігом***); *game* → ***гама*** – за звучанням нагадує назву грецької літери, але вживається як сленгова назва гри; ***батонодав*** (від англ. *button* + укр. *давити*) – жартівлива назва того, хто просто натискає кнопки, де *button* мімікрує під «батон»; *home page* → ***хом'як*** (домашня сторінка); *IE* → *вислючок* (програма перегляду веб-сторінок Internet Explorer); *Netscape Navigator* → ***нескафе*** (програмний продукт *Netscape Navigator*); ***думер*** → гравець у комп'ютерну гру DOOM. Як бачимо, повна мімікрія зменшує психологічну дистанцію між складними технологіями та користувачем, роблячи ІТ-професіоналізми «своїми» і менш офіційними. Тоді як явище часткової мімікрії більш спрямоване на перенесення звучання англійського слова в українську мову з мінімальними змінами, необхідними для того, щоб слово могло «функціонувати» в реченні через адаптацію до морфологічної структури (отримати рід, число, відмінок).

Висновки. Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що явище фонетичної мімікрії в українському ІТ-дискурсі – це стратегія адаптації англомовних термінів до фонетичної системи української мови, яка базується на прагненні комп'ютерників до мовної економії, ігрового осмислення професійних термінів та швидкої інтеграції англіцизмів у фонетичну та морфологічну систему української мови. Здебільшого механізм інтеграції англіцизмів

в українськомовний ІТ-дискурс відбувається за допомогою таких моделей фонетичної мімікрії, як: 1) субституція фонем; 2) морфонологічна кореляція: а) парадигматична адаптація; б) суфіксальна адаптація та словотвірна розбудова; 3) асиміляція за принципом співзвучності. Також процес фонетичної мімікрії виділяємо за ступенем фонетичного та морфемного збігу, який представлений моделями повного та часткового уподібнення. Повна фонетична мімікрія характеризується повним уподібненням ІТ-професіоналізму до українського загальновживаного слова. Частковій фонетичній мімікрії властиве лише часткове уподібнення, яке побудоване на звукових асоціаціях та звуконаслідуваннях.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні впливу штучного інтелекту та голосових інтерфейсів на інтеграцію певних мімікрованих форм англомовних ІТ-запозичень в українську мовну систему, а також у відстеженні динаміки переходу цих одиниць з пласту ІТ-професіоналізмів до загальновживаної розмовної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
2. Артюх Н. В. Англіцизми в сучасній українській комп'ютерній термінології. *Мовознавство*. 2018. № 3. С. 45–52.
3. Турчак О. М. Адаптація англомовних комп'ютерних термінів в українській мові: фонетико-морфологічний аспект. *Наукові записки НаУКМА*. 2020. Т. 3. С. 12–18. DOI https://doi.org/10.18523/2617-4715.2020.3.12-18
4. Олексенко Н. В. Стратегії адаптації англомовних запозичень в українській термінології програмування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2014. Вип. 49. С. 176–178.
5. Кияк Т. Переклад англомовних термінів-неологізмів у сфері інформаційних технологій. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія: Філологічна*. 2015. Вип. 52. С. 132–134.
6. Ковальчук О. С. Комп'ютерний сленг як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Вип. 46. С. 97–99.
7. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.
8. Тупиця О. Ю. Способи творення одиниць комп'ютерного сленгу. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Філологія. Мовознавство*. 2013. Т. 222, Вип. 210. С. 91–94.
9. Масенко Л. Т. Суржик: між мовою і язиком. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 135 с.
10. Ілик Т. Про деякі специфічні шляхи творення нових лексем у комп'ютерному сленгі. *Лінгвістичні студії*. Донецьк, 2002. Вип. 9. С. 114–119.
11. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 683 с.
12. Словник іншомовних слів. С. 554. URL: https://archive.org/details/slovninshomovn/page/n681/mode/2up?q=%D1%81%D1%83%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D1%8F
13. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в лексиконі сучасної української мови : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. 335 с.
14. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : монографія. 2-ге вид. Київ : Пугач, 2005. 388 с.
15. Кондратенко Н. В. Український політичний та комп'ютерний дискурс: специфіка маніпулятивного впливу : монографія. Одеса : Астропринт, 2007. 248 с.

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.161.2’373.21:908(477.64-22)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-18

ОКУПОВАНІ НАЗВИ-ОБЕРЕГИ: МІКРОТОПОНІМИ СЕЛА ВОСКРЕСЕНКА ПОЛОГІВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

OCCUPIED NAMES-TALISMANS: MICROTOPONYMS OF THE VILLAGE OF VOSKRESENKA IN THE POLOHIVSKYI DISTRICT OF THE ZAPORIZHIA REGION

Даниленко Л. В.,
orcid.org/0000-0002-8617-6378
кандидат філологічних наук,
професор кафедри української мови
Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій

Стаття присвячена народним мікротопонімам – назвам частин території та її об’єктів. Для дослідження обрано неофіційну топоніміку села Воскресенка Пологівського району Запорізької області, яке вже чотири роки окуповане російськими військами. Мета наукової розвідки – зафіксувати мікротопоніми заради їх збереження, обґрунтувати етимологію та словотворення цих назв, пояснити, як на мікротопоніміці відобразилися регіональна специфіка мислення і мовлення українців.

У статті подано коротку історичну довідку про село Воскресенку, охарактеризовано його географічні, економічні та культурні особливості, що вплинули на народну топонімічну картину.

Мікротопоніми села Воскресенка як продукт колективної народної творчості творилися впродовж історії, використовуються в усній формі і виявляють психохарактер та соціальну позицію місцевих жителів, а саме: несприйняття колоніальних установок, інтерес до яскравих моментів життя, повага до моралі, прив’язаність до важливих для життєдіяльності споруд тощо.

На основі мовозначого дискурсу виділено кілька груп мікротопонімів, що стосуються села Воскресенка: назви частин території, назви закритих водоймищ, назви лісонасаджень і парків, назви автомобільних шляхів, автобусних і залізничних зупинок, назви пасажирського транспорту (потяга), назви мостів. Найменування пов’язані з історичними, соціально-економічними чинниками (функціонування залізниці, колгоспів, цегляного заводу, а також мостів, парків, доріг), складним рельєфом (балки, пагорби, яри, глинища, потічки), великою площею села та умовним поділом його на частини.

Мікротопоніми Воскресенки мають традиційні топонімічні принципи словотворення: перенесення назв з одного топоніма на інший, застосування форм відносних і присвійних прикметників. Водночас їм притаманне трансформування кон’юктурних (особливо радянських) назв, спрощення слів відповідно до місцевої говірки.

Ключові слова*:* село Воскресенка, народна мікротопоніміка, назви частин села, назви водоймищ, назви зупинок, окупована територія.

The article is devoted to folk microtoponyms – names of parts of the territory and its objects. The study focuses on the unofficial toponymy of the village of Voskresenka in the Polohivsky district of the Zaporizhzhia region, which has been occupied by Russian troops for four years. The purpose of scientific research is to record microtoponyms for the sake of their preservation, to substantiate the etymology and word formation of these names, and to explain how regional specifics of Ukrainian thinking and speech are reflected in microtoponymy.

The article provides a brief historical overview of the village of Voskresenka and describes its geographical, economic, and cultural features that have influenced the folk toponymic landscape.

The microtoponyms of the village of Voskresenka, as a product of collective folk creativity, have been created throughout history, are used in oral form, and reveal the psychological character and social position of local

© Даниленко Л. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

residents, namely: rejection of colonial attitudes, interest in vivid moments of life, respect for morality, attachment to structures important for life, etc.

Based on linguistic discourse, several groups of microtoponyms related to the village of Voskresenka have been identified: names of parts of territory, names of closed reservoirs, names of forest plantations and parks, names of motorways, bus and railway stops, names of passenger transport (trains), and names of bridges. The names are associated with historical and socio-economic factors (the functioning of the railway, collective farms, brick factory, as well as bridges, parks, roads), complex terrain (ravines, hills, gullies, clay pits, streams), the large area of the village and its conditional division into parts.

The microtoponyms of Voskresenka follow traditional toponymic principles of word formation: transferring names from one toponym to another, using relative and possessive adjectives. At the same time, they are characterized by the transformation of opportunistic (especially Soviet) names and the simplification of words in accordance with the local dialect.

Key words: Voskresenka village, folk microtoponymy, names of village parts, names of reservoirs, names of bus stops, occupied territories.

Постановка проблеми. Мікротопоніми – найменування тих об'єктів території, які люди облаштовують для зручності співжиття в обширах свого населеного пункту. Це назви-характеристики, назви-маркери, створені на основі спостережень, мислення, досвіду, особливостей вибору місця для господарювання, спілкування, творення культури. Мікротопоніми, як і топоніми загалом, – духовна спадщина народу. Вони зберігають історичну пам'ять і етнічні риси, вказують на причетність до місця, визначають земляцтво, об'єднують покоління.

Проблема збереження мікротопоніміки певних населених пунктів України загострилася в час російсько-української війни. Багато міст і сіл знищено, багато залишаються під контролем ворожої армії, а в політичних колах ведуться дискусії щодо можливих територіальних поступок взамін на оманливий мир, який пропонує агресор.

Нині дуже важливо зафіксувати суспільне надбання, особливо те, що існує лише в усному мовленні, а саме народні мікротопоніми. Завдання нелегке, але посильне. Варто покластися на пам'ять людей, усну народну творчість, архівні матеріали, краєзнавчі розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мікротопоніми вивчаються в загальному контексті топоніміки – розділі мовознавства та історичної науки. Дослідження опираються на етимологію, яка знаходить і пояснює первинні назви понять; на історію, яка відкриває факти минулого; на географію, яка демонструє особливості земної поверхні. Тому, описуючи назви в окремому населеному пункті, будемо орієнтуватися не лише на лінгвістичні теорії, а й на наукові розвідки в інших галузях.

Дослідники різних напрямів мають спільний інтерес до того, як і коли відбувалося найменування територій. Завдяки поєднанню наукових напрацювань щодо розвитку мови, фольклорної та етнографічної спадщини, археологічних знахідок, історичних фактів, географічного аналізу виявлено джерела походження топонімів. Мовознавиця А. Коваль, наприклад, називає такі з них: характер земної поверхні; види птаства, тварин, рослин; свідчення про історичні події, прикмети суспільного життя народу, виробництва, торгівлі побуту; пам'ять про племена і народи, причетних до території [1, с. 20]. Окремо науковці виділяють топоніми тюркського походження, зокрема такі групи: «назви, що утворилися від відомих уже топонімів (назв населених пунктів, пагорбів, гір, земельних ділянок)» і «назви, що утворилися від гідронімів (назв річок)» [2, с. 170].

Цікавий і зворотній процес, коли назва є не загадкою, а підказкою. «Саме топонімія підсумовує властивості, які дозволяють використовувати топоніми для вивчення образів культурних та природних ландшафтів, – зазначила географ Т. Купач [3, с. 149]. Вибір мовцями певної ознаки території вона розглядає як «основу процесу ідентифікації» [3, с. 149] і вказує: «Сучасний стан топонімії України, її вербальний образ…, уособлює в собі унікальну мовно-географічну систему» [3, с. 151].

Важливий аспект мовознавчих досліджень – деривація топонімів. А. Коваль виділяє такі типи словотворення: від двох основ (град, город, поль, піль); перенесення старих назв на нові, розщеплення назв; перейменування; від особових назв; числові [1, с. 177–277]. Топоніміка не

застигла в своєму існуванні. Назви поселень створювалися в минулому і створюються тепер, виявляючи специфіку мислення і досвід суспільства.

Мікротопоніми – шар топоніміки, що демонструє особливу народну спостережливість, уважність до дрібніших частин топосу. За енциклопедичним визначенням, мікротопоніми – це «різновиди топонімів, власні назви локального географічного об'єкта лісу, урочища, поля, пасовища» [4, с. 46]. Це також назви сінокосів, стежок, окремих каменів [5, с. 345]; господарських угідь, мікроспоруд (колодязів, мостів, будок, вишок, зимівель, кордонів, мисливських будиночків) [6, с. 122] тощо.

Науковий інтерес до мікротопонімів поки обмежений через малопомітність у загальному контексті назв і регіональною приналежністю. Багато з таких найменувань не є офіційними і побутують лише в усному мовленні. Ідеться про народні назви, або народну термінологію – «місцеві географічні терміни» [7, с. 7]. Народні мікротопоніми – цінний матеріал, який може відкрити таємниці про минуле народу, його матеріальні й нематеріальні надбання, що формувалися в локальних середовищах. Природа мікротопонімів відповідає законам топоніміки, але й має свої особливості.

Останнім часом проблема мікротопонімів розширює наукове коло зацікавлених. Функціонування народних назв у різних регіонах України описано і систематизовано в працях В. Баньої [8], Д. Бучко [9], Г. Волчанської [10], О. Заінчковської [11], Л. Лонської [12], М. Паньківа [13], Л. Сегіна [14]. В основі їхніх досліджень – походження і словотворення мікротопонімів (сільських територій, парків, площ, ринків, полів, пасовищ, садів, ставків, вулиць, провулків, шляхів сполучення, будівель, поховань тощо). Інтерес до мікротопонімів – це увага до колективної творчості в позначенні місця спільного проживання, а, відповідно, до творення спільної культури, до формування ідентичності, до пам'яті.

У статті передбачено опис народних, неофіційних, мікротопонімів села Воскресенка Пологівського району Запорізької області. **Мета розвідки** – зафіксувати назви заради їх збереження; обґрунтувати етимологію і вказати на способи словотворення; пояснити, як на мікротопонімах відобразилися регіональна специфіка мислення і мовлення жителів українського села.

Виклад основного матеріалу

Історичний портрет населеного пункту. Село Воскресенка Пологівського району на Запоріжжі розташоване в степовій частині України, на правому березі річки Конки (притоки Дніпра), яка в давнину, в різний час, була кордоном між землями запорозьких козаків та ногайців, Кримського ханства і Османської імперії. Уздовж річки колись розміщувалися козацькі зимівники. На початку другої половини XVIII століття сюди прибули переселенці з Полтавщини та Чернігівщини. Багаті поклади білої і червоної глини стали для них ресурсом гончарського промислу, а село, відповідно, отримало назву Гончарівка (за записами Гончариха). Пізніше село перейменували на Воскресенку. Це сталося після великої пожежі. Активний розвиток села припадає на початок 1900-х років. Якраз тоді було прокладено залізницю, що з'єднала Олександрівськ (Запоріжжя) і Юзівку (Донецьк), та введено в дію цегляний завод. У той час земство збудувало церкву, чотири школи, лікарню, міст через Конку. З'явилися приватний паровий млин та олійниця. Діяв ярмарок.

У ході часу – колонізації російським царизмом, обох світових війн, Української революції, радянщини, краху СРСР, відновлення Незалежності, село творило свої традиції, прагнуло розвитку, втрачало і набувало. У 1934 році комуністична влада перейменувала його на штучно-ідеологічне – Чапаєвку. У 2016 р. назву Воскресенка повернуто.

Історія села збережена в пам'яті місцевих жителів, у фольклорі, фотографіях, раритетних речах, в архітектурі та меморіалах. Характер Воскресенки зчитується ще й з місцевої топоніміки – своєрідного маркування території і колективної творчості водночас.

Нині Воскресенка перебуває у великій біді. Від 4 березня 2022 року вона окупована російськими військами. Потерпає, сама собі вже видається чужиною, але залишається оберегом українства.

Походження і засоби словотворення мікротопонімів Воскресенки

Народні назви, сформовані в межах села, відображають уяву про події, соціум, розташування і вигляд об'єктів минулого. Більшість із мікротопонімів пов'язані з історичними процесами, що є підказкою для встановлення періоду їх створення. Багато з назв чіпко прижилися в народному побутуванні. Колоритні, дотепні і влучні, вони існують у місцевих переказах, анекдотах, бувальщинах. Є назви й більш практичні, але так само вдатні.

Назви частин території села. Село Воскресенка має повздовжню географічну форму площею майже 12 тисяч квадратних кілометрів, простягається вздовж річки на 10 кілометрів. Для зручності орієнтування місцеві мешканці поділили село на умовні «сектори», за якими прижилися й відповідні назви. Найбільші територіальні частини такі: *Профінтер, Зірка, Центр, Петровська, Совхоз, Солошина*.

Вірогідно, що найстаріша з назв частин села, яка збереглася до нашого часу, – *Солошина*. За популярною сільською легендою, цей мікротопонім пов'язаний із прізвищем пана Солохи, який, начебто, мав тут маєток і був доброю людиною. Наївний народний термін втілює бажане, щось світле й надійне в історичній долі воскресенців. Утім більш імовірно, що Солошина – це похідна назва від топоніма *Солошина балка*.

Більша частина найменувань територій – це інтерпретовані назви перших колгоспів. У 1929 році їх було п'ять: «Профінтерн», «Червона Зірка», «Авангард», імені Петровського, «Боротьба». Комуністичні назви люди використовували по-своєму. У слові «профінтерн» зникла остання літера, через що нівелювалося його лексичне значення; словосполучення «червона зірка» втратило прикметник, а з ним ідеологічну символічність; найменування-присвята «імені Петровського» не асоціювалося з персоною, тож не мало ніякої комуністичної сакральності, а через понятійну прив'язку (частина, територія) існує у формі жіночого роду. Назва «Авангард» взагалі не утвердилася в народі, її витіснила більш зрозуміла – «Центр». Найменування «Боротьба» не залишило про себе жодного знаку. З часом перші колгоспи об'єдналися в один, який спочатку назвали «Дружба», а згодом – імені Дзержинського. Жодна з нових офіційних назв не замінила раніше сформовані народні мікротопоніми. У час Незалежності землі були розпайовані між селянами і стали основою для створення агрофірми «Батьківшина». Ця назва до війни вживалася лише на позначення конкретної території – господарства, де розміщені контора, гараж, склади.

У 1960-х рр. в селі, окрім колгоспу, було організовано ще й радгосп з назвою «40 років Радянській Україні». Через зросійщення суспільно-економічної сфери і несприйняття кон'юктурного кліше серед місцевих жителів побутувало спрощене слово «совхоз». Воно й прижилося як народна ідентифікація території.

Насаджені комуністичною владою назви трансформувались у народному мисленні і мовленні, а отже не виконували ідеологічної ролі. Залишившись у такому вигляді на топонімічній мапі села, вони лише свідчать про історичні процеси та про ставлення до тих процесів звичайних людей. Цим мікротопонімам майже 100 років. Про вкоріненість народних найменувань свідчать утворені від них назви мешканців: *профітерці, зірчанці, центрянці, петровчани, солошанці*, а також відносні прикметники, що стали частиною інших мікротопонімів (назв споруд, закладів, насаджень, місць поховань тощо) – *Профінтерський клуб*, *Центрянський клуб*, *Зірчанський магазин, Петровчанське кладовище* тощо.

Кожна з названих територій подрібнена ще на менші. Через складний рельєф села, особливо в західній його частині (тут багато балок, пагорбів, глинищ, ярів), вулиці не мають чіткого планування. Вони формувалися відповідно до скупченого заселення, утворюючи своєрідні топографічні «острівці» – клини, кутки, виселки. Виникнення їх найменувань різне. Це похідні від первинних ***назв об'єктів рельєфу***: *Лиса* – територія на узвишші, поблизу гори *Лиса*; *Бакай* – місцевість побіля потічка, бакая за суттю і Бакая за власним іменем; ***від назв первинних поселень***: *Куберня* – територія на місці колишнього німецького заселення Куберле. Існують також

семантично спрощені назви, такі, що дають пряму локаційну характеристику. Наприклад, розповсюджені мікротопоніми *Балка*, *Куток* (таких назв у селі кілька). Більш нові мікротопоніми утворені ***від назв важливих для села господарств*: *Бригада*, *Гараж, Грядина, Завод, Лікарня, Тік, Школа тощо.**

Назви закритих водоймищ. У селі Воскресенка і неподалік від нього існує кілька ставків, у назвах яких відтворилися буквальні вказівки на вигляд і сутність, буденні уподобання селян:

Новий. Смислове значення прикметникової назви – вказівка на недавнє виникнення. Утім ставку щонайменше сімдесят років. Його назва залишається незмінною та втратила вказівку на час.

Ротковий або *Старий*. Мікротопонім *Ротковий,* за однією із версій, походить від прізвища Ротко (в селі Воскресенка є кілька сімей Ротків). Але зв'язку між прізвищем та мікротопонімом поки не проглядається. Існує й інша версія: найменування ставка походить від слова «родник» (так у селі називають «джерело»). Можливо, спочатку існувала назва Родниковий, а потім відбулося її скорочення з подальшим уподібненням [д] до [т]. Складнощі в етимологічному пошуку точно підтверджують лише те, що цей мікротопонім дуже давній. Як доказ – паралельна назва *Старий* (антонім відносно до гідроніма Новий).

Старе Русло – найменування ставка, утворене шляхом унаслідування назви місцини, старого русла річки Конки.

Курячий – іронічна назва, що вказує на мілководдя, особливо в посушливу пору року (тоді, мовляв, і курі можуть купатися). Таких ставків у селі щонайменше два.

Кар'єр – штучний ставок на місці глинища в одній із балок, що утворився внаслідок видобутку глини для будівництва другої колії залізниці на початку 1980-х рр. На сьогодні ставка не існує, але заглиблене поросле місце зберегло його назву, інколи з уточненням – *Колишній Кар'єр*.

Назви лісонасаджень і парків. У селі є кілька парків, висаджених у різний час.

Штучне лісове насадження на околиці населеного пункту відоме як *Солошанський ліс*. Відносний прикметник у назві вказує на приналежність уже не до балки, а до території.

Вишуканістю у плануванні і породами дерев довгий час приваблював парк біля річки, облаштований ще кимось із поміщиків (питання досліджується). Народне найменування, яке донині використовується на позначення цього місця, – *Казьонний сад*.

Наприкінці 1950-х рр. голова колгоспу «Профінтерн» Сушко Іван Федотович, плекаючи мрію облагородити село, зайнявся побудовою Будинку культури, а також парку розваг на луках біля річки. Будинок культури було звелено, він справді довгий час був окрасою і справжнім місцем культури. Селяни назвали його звично і зрозуміло для себе – *Профінтерський клуб*. А от з парком вийшло не все, як планувалося. Дерева висаджено, але задуману інфраструктуру (алеї, атракціони, кіоски) не вдалося реалізувати. Це місце хоч і приваблювало людей, але не доглядалося, з часом запустіло, перетворившись на чагарник, а пізніше піддалося стихійній вирубці. Про благородну місію колишнього голови колгоспу свідчить лише мікротопонім – *Парк* або *Парк, той що біля річки*.

Більшість парків Воскресенки не мають офіційних назв. Народна ідентифікація їх банальна – *біля Школи, біля Клубу* тощо.

Назви шляхів сполучення

Назви автомобільних шляхів та автобусних зупинок. Кілька важливих автомобільних доріг у селі та біля нього більш відомі за народними назвами, а не за офіційними.

Уздовж села з північного боку тягнеться один із найстаріших шляхів *Генералка*, що сполучає село Пологи та село Балочки Пологівського району. Назва походить від прикметника «генеральний», тобто критично важливий. Цей шлях активно використовувався для військових маневрувань під час Другої світової війни та для забезпечення польових робіт у мирний час.

Головну дорогу, що проходить через село і по якій прокладено рух пасажирських автобусів, місцеві жителі завжди називали Центральною, хоч формально десятки років то була вулиця Леніна. У зв'язку з деколонізацією вулицю перейменовано. Центральною вона стала офіційно (чи не єдиний випадок перенесення народної назви в картографію села).

У 1960-х рр. до Воскресенки з Поліг було прокладено два автобусні маршрути. По селу автобуси рухалися центральною дорогою від центру до двох протилежних частин – західної і східної. Зупинки на цих маршрутах отримали невибагливі народні назви з прив'язкою до первинних мікротопонімів і вказівкою на точне місце прибуття-очікування: *«Зірка», «Магазин», «Трансформатор», «Бригада», «Зелена Школа», «Клуб», «Совхоз», «Солошина».*

Назви залізничних зупинок. До повномасштабного вторгнення через Воскресенку курсував пасажирський потяг Пологи – Комиш Зоря. Безпосередньо в селі потяг зупинявся на станції «Гусарка» та на зупинках (зупинних пунктах з позначенням певного кілометра відстані). Окрім цього, воскресенці користувалися ще двома зупинками, які розташовувалися за 1–2 кілометри від села. Замість офіційних залізничних нумерацій місцеві жителі вигадали свої назви, влучні і колоритні.

Зупинка *«Лисянська»* (зупинний пункт 290 км.). Походить від назви гори Лиса та відповідної території.

Зупинка *«Казарма»* (зупинний пункт 292 км.). Назва вказує на місце розміщення колійних казарм – житлових приміщень для залізничників, збудованих водночас із самою залізницею.

Зупинка *«Марчéнкова»* (зупинний пункт 293 км.) – форма присвійного прикметника пов'язана з прізвищем. Розповідають, шо біля зупинки на «Будці» (будівлі залізничників) жив дивакуватий чоловік Семен Марчéнків. Той привертав до себе увагу неадекватною поведінкою, викликав у людей сміх або обурення. Ім'я і прізвище чоловіка послужило не тільки для назви залізничної зупинки, а й для створення приказки. «Що ти як Семен Марчéнків» – кажуть тим, хто вчиняє щось непорядне.

Зупинка «*Ярмаркова»* (зупинний пункт 295 км). Форма присвійного прикметника вказує на місце проведення ярмарків у давніші часи. Більш уживана назва цієї зупинки серед сучасних жителів – *Центр*.

Зупинка «Совхоз» (зупинний пункт 300 км.) названа шляхом перенесення назви з іншого народного мікротопоніма.

Назва пасажирсього транспорту (потяга). Воскресенці придумали назву і для пасажирського потяга – *Дашній*. Це відносний прикметник від слова «дача». Первинна назва – *Дачний*, тобто потяг, який курсує до дач. При вимові відбулася заміна приголосних *[ч] – [ш]*. Назва потяга, очевидно, така ж давня, як і сама залізниця та первинна інфраструктура навколо неї, і вже є призабутою.

Назви мостів. Велика протяжність залізниці і річки на території села потребували будівництва кількох мостів. Їх найменування залежало від місця розташування, кольору, форми, і вигляду конструкцій. Залізничний міст через річку (колись червоного кольору) – *Красний*, міст із двома коліями – *Двойний*. Існує ще три мости тунельної форми з однаковою назвою – *Труба*.

Побутування мікротопонімів лише в усному мовленні утримує їхнє життя в кількох поколіннях воскресенців. Вживання цих назв за межами села стало ідентифікатором причетності до краю.

Через російсько-українську війну село Воскресенка переживає чи не найскладніший період своєї історії. Вимушений виїзд мешканців, а отже вихолощення місцевого соціального простору; присутність ворожого війська, а отже моральне подавлення людей, які залишилися в окупації, ідеологічний вплив на культуру й освіту, – руйнівні чинники не лише для конкретного села, а й для України загалом. Тому збереження духовних набутків населеного пункту зокрема й мікротопоніміки, – завдання тих, хто дбає про цілісність держави. Проблема вивчення мікротопонімів, як надбання колективної народної творчості, на часі.

Висновки. Багато мікротопонімів Воскресенки – продукт колективної народної творчості. Вони формувалися впродовж історії, передавалися з покоління в покоління, використовувалися в усній формі і дотепер майже повністю заміщують офіційні назви. Специфіка називання територій і територіальних об'єктів виявляє характер мислення та поведінки місцевих жителів, риси колективу з поколіннєвою тяглістю, а саме: несприйняття колоніальних установок, інтерес до яскравих моментів життя, прихильність до тих, хто робить добрі справи, прив'язаність до важливих для життєдіяльності споруд тощо.

Серед груп мікротопонімів у селі Воскресенка можна виділити такі: назви частин території, назви закритих водоймищ, назви лісонасаджень і парків, назви автомобільних шляхів та автобусних зупинок, назви залізничних зупинок, пасажирського транспорту (потяга), назви мостів. Усі найменування пов'язані з історичними, соціально-економічними чинниками, складним рельєфом, великою площею села та умовним поділом його на більші й менші частини.

Мікротопоніми Воскресенки мають традиційні топонімічні принципи словотворення: перенесення назв, застосування форм відносних і присвійних прикметників. Водночас їм притаманне спрощення слів відповідно до місцевої говірки. Народні назви мікротопонів села – то обереги українства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваль А. Знайомі незнайомці. Походження назв поселень України. Наук.-попул. вид. Київ : Либідь. 2001. 304 с.

2. Ільченко І., Лугова Д. Відтопонімічні назви тюркського походження Запорізької області. *Вісник науки і освіти. Серія: Філологія, культура і мистецтво, педагогіка, історія та археологія, соціологія.* 2023. № 3. С. 166–177. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3(9)-166-177

3. Купач Т. Топонімія як мовний образ території України. *Наукові Записки Вінницького педуніверситету. Сер. Географія.* 2010. Вип. 21. С. 149–156.

4. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 2. Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : Видавничий центр «Академія». 2007. 624 с. (Енциклопедія ерудита).

5. Українська мова: Енциклопедія. Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид.-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана. 2004. 824 с.

6. Словник української ономастичної термінології. Уклад. Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. Харків : Ранок-НТ, 2012. 256 с.

7. Янко М. Гомін землі: Загадки топонімії. Київ : Веселка, 2000. 127 с.

8. Баньоі В. Мікротопонімія басейну річки Ужа: (на матеріалі українських говірок Закарпаття): автореф. дис. … канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2009. 20 с.

9. Бучко Д. Лексико-мотиваційні та структурно-словотвірні особливості мікротопонімії Перегінщини. Історична та сучасна українська ономастика: Вибрані праці. Чернівці : «Букрек», 2013. С. 384–394.

10. Волчанська Г. Мікротопонімія села Миронівки. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство).* Кіровоград : Видавець Лисенко В. Ф., 2014. Вип. 129. С. 368–373.

11. Заінчковська О. Мікротопонімія Південно-Східного Поділля (на матеріалі Кіровоградської області): автореф. дис. … канд. філол. наук/ Кіровоград, 2009. 28 с.

12. Лонська Л. Словотвірні типи мікротопонімів Черкащини. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2014. Вип. 11. С. 117–122.

13. Паньків М. Топоніми та мікротопоніми національних меншин в Івано-Франківській області. М. І. Паньків. Галичина. 2018. Ч. 31. С. 39–49.

14. Сегін Л. Структурно-словотвірні особливості мікротопонімів Донеччини. *Мова: класичне – модерне–постмодерне.* 2021. №7. С. 143–161. DOI: https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2021.7.143-162.

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.161.2’373.611
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-19

НОВОТВОРИ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ДИСКУРСУ: СЛОВОТВІР, СЕМАНТИКА, ФУНКЦІЇ

NEOLOGISMS OF MODERN INFORMATION DISCOURSE: WORD FORMATION, SEMANTICS, FUNCTIONS

Демешко І. М.,
orcid.org/0000-0002-2982-8675
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

У статті з’ясовано семантико-словотвірну специфіку та функції новотворів на матеріалі друкованих видань та інтернет-джерел, розглянуто мотиваційні функції, тенденції, принципи системної організації структури нових похідних. Установлено, що позамовні та мовні чинники, активність як поняття мовної практики, продуктивність як результат словотвірної активності в інформаційному дискурсі передбачають реалізацію деривaційних ресурсів у похідних. Зазначено, що функціювання та активне використання новотворів в інформаційному дискурсі пояснюється врахуванням суспільних потреб у номінації процесів, опредметнених дій, явищ із прагматичним спрямуванням та використанням у публіцистичному та художньому стилях. Усі структурні компоненти нових слів відповідають мовній і мовленнєвій системності мовного знака й мовної практики, активності словотвірної та морфонологічної моделей, деривaційних ресурсів української мови.

У дослідженні встановлено, що лексико-семантична та словотвірна системи активно реагують і відображають зміни в національній мові. Новотвори виникають за рахунок питомих та запозичених ресурсів. Зазначено, що помітна тенденція до поєднання іншомовних основ із питомими формантами. Продемонстровано, що національно марковані новотвори, **які сприяють унікальності та динаміці мови,** утворено переважно морфологічним способом словотворення. Інноваційні лексико-словотвірні процеси сприяють формуванню та інтерпретації мовної картини світу. Зазначено, що актуалізація мотиваційного змісту формантної частини в похідному свідчить про вибір і ментальне функціювання форманта, орієнтацію на частиномовну належність твірного, формантну базу, характерну для похідних певної частини мови, орієнтацію на граматичну, семантичну та словотвірну категоризацію.

Установлено, що новотвори сучасного інформаційного дискурсу виконують номінативну, соціально-комунікативну, словотвірну, емоційно-оцінну, компресивно-інформативну, діагностичну, характерологічну, естетичну, інтегративну, прагматичну, когнітивну, соціально-культурну, експресивну, стилістичну, комунікативну функції.

Ключові слова: словотвір, семантика, новотвори, лексико-словотвірні інновації, інформаційний дискурс, функції.

The article examines the semantic and word-formation specificity as well as the functions of neologisms based on materials from print media and Internet sources. It analyzes the motivational functions, trends, and principles of the systemic organization of the structure of new derivatives.

It has been established that extralinguistic and linguistic factors, activity as a concept of language practice, and productivity as a result of word-formation activity in informational discourse presuppose the realization of derivational resources in word-formation. It is noted that the functioning and active use of neologisms in informational discourse are explained by the consideration of social needs for the nomination of processes, reified actions, and phenomena with a pragmatic orientation and their use in journalistic and literary styles.

© Демешко І. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

All the structural components of new words comply with the language and speech-systemic nature of the language sign and speaking practice, the activity of word-formation and morphonological models, and the derivational resources of the Ukrainian language.

The study establishes that the lexico-semantic and word-formation systems actively respond to and reflect the changes in the national language. Neologisms arise through both native and borrowed resources. It is noted that there is a marked tendency to combine foreign-language stems with native formants. It is demonstrated that nationally marked neologisms, which contribute to the uniqueness and dynamism of the language, are formed predominantly by the morphological means of word formation. The innovative lexical and derivatives processes contribute to the formation and interpretation of the language picture of the world. It is noted that the actualization of the motivational content of the formant component in a derivative indicates the selection and mental functioning of the formant, orientation toward the part-of-speech affiliation of the base, the formant base characteristic of derivatives of a particular part of speech, and orientation toward grammatical, semantic, and word-formation categorization.

It has been established that neologisms of contemporary information discourse perform nominative, socio-communicative, word-formative, emotional-evaluative, compressive-informative, diagnostic, characterological, aesthetic, integrative, pragmatic, cognitive, socio-cultural, expressive, stylistic, and communicative functions.

Key words: word-formation, semantics, neologisms, lexico-word-formation innovations, informational discourse, functions.

Постановка проблеми. Лексико-семантична та словотвірна системи постійно перебувають в активному розвитку, що зумовлено впливом глобалізаційних процесів та внутрішньоеволюційними закономірностями. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю установлення специфіки новотворів новітнього періоду української мови, визначення семантичних груп, інноваційних процесів словотворення, основних джерел та функцій новотворів сучасної української мови, номенів, які поповнюють українську лексико-семантичну систему. Динамічний розвиток мови, активні суспільні, технологічні, культурні зміни спричиняють оновлення лексичного фонду. Новотвори української мови відображають сучасні реалії, спосіб мислення реципієнтів, комунікативні потреби мовців, тому їхній аналіз сприяє глибшому розумінню, усвідомленню механізмів, принципів еволюції мови, словотвірних тенденцій, семантичних процесів (звуження або розширення семантики слова) сучасної мови. Вивчення структурно-семантичної специфіки новотворів необхідне для мовної норми, мовної політики, лексикографії, перекладознавства, стилістики, оскільки це дає змогу впорядкувати та кодифікувати нову лексику, розглянути функціювання номінацій у різних стилях та забезпечити ефективну професійну міжкультурну комунікацію.

Словотворення – одне з найважливіших джерел поповнення лексико-семантичної системи сучасної української мови, що виникає на основі питомих та запозичених деривaційних ресурсів. Досить активно використовуються словотвірні новотвори, неосемантизми, які на сучасному етапі набули, крім денотативного, ще й конотативного значення. Формантоцентричний підхід демонструє оновлення твірної бази словотвірної номінації. Ефемеризми (слова-одноденки) ілюструють стабільність словотвірної системи, яка зберігає свою самобутність, забезпечує номінацію похідних. Висвітлення деривaційних проблем при творенні новотворів, моделювання структури похідних сучасного інформаційного дискурсу, з'ясування їхніх функцій у стилістичному аспекті набувають актуальності і потребують розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексні словотвірні одиниці (словотвірне тип, словотвірна категорія, словотвірна парадигма, словотвірне гніздо) – ментально-мовні категорії, що унаочнюють ієрархічну системність організації мови, сприяють вербалізації і концептуальному моделюванню мовної картини світу, що становить динамічну, етнонаціональну, соціальну, фрактальну система, яку доцільно розглядати як цілісну структуру, ураховуючи специфіку і взаємодію мовних рівніх (основних і проміжних).

Проблемам словотвірної номінації, української оказіональної деривації присвячено праці Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, О. О. Тараненка, О. А. Стишова, С. П. Гриценко, Ж. В. Колоїз, Л. П. Кислюк, В. П. Олексенка, А. М. Нелюби, М. І. Степаненка, А. А. Таран,

Л. М. Колібаби, Д. В. Мазурик, Г. М. Віняр, Л. В. Кухарук, О. А. Олексенко, Є. О. Редька, Ю. В. Теглівець, О. В. Гурко, А. М. Гладченко, Л. В. Підкамінної, Т. М. Левченко, Л. Є. Рибачківської, Є. Б. Новікової, В. Д. Пономаренко, Л. В. Шевчук, Н. О. Рябокінь, Т. В. Чубань, Т. С. Шинкар та ін. Частина неолексем утворена способом телескопії, що полягає в структурній інтерференції та усіченні (утинанні) самостійних компонентів, у яких семантичну домінувальну функцію виконує мотиватор. Телескопічні одиниці досліджували Ю. А. Зацний, С. М. Єнікєєва, Л. Ф. Омельченко, Т. Р. Тимошенко, К. Т. Баранцев, І. М. Галишин, І. І. Гамерська, О. І. Дзюбіна, І. М. Савчин, Н. М. Бобер ін.

Є. А. Карпіловська розглянула вплив інновацій на стабільність мовної системи української мови, зазначила про збереження «стійкої рівноваги між новою непохідною й похідною лексикою», між питомими та іншомовними деривaційними ресурсами та способами номінації [1, с. 158]. Л. М. Колібаба виокремила причини, що «спонукають мовців послуговуватися реактуалізованими словотвірними типами» – 1) прагнення «національно свідомої частини суспільства відновити» питомі основи української мови, відродити її національну ідентичність; 2) оновлення, урізноманітнення традиційних виражальних засобів, «розширення номінативно-експресивних та стильових можливостей мовного самовираження суспільства» [2, с. 10]. Л. П. Кислюк зазначила про необхідність розрізняти оказіоналізми стилістично нейтральні та емоційно марковані, створені для авторської оцінки повідомлюваного [3, с. 41]. О. О. Тараненко розглядає новітнє словотворення в ракурсі віддзеркалення системи соціальних цінностей, пріоритетів та аспекті системно-нормотворчих процесів. Автор звертає увагу на утворення з компонентами *україно-*, *націє-*, *євро-* [4, с. 21]. Інноваційні процеси у творенні композитів – мовна реакція на зміни в політичному житті країни, що сприяє розширенню словотвірних гнізд як із позитивною, так і негативною семантикою: *україноцентризм*, *націєтворення*; *Ющенкогейт*.

В. П. Олексенко з'ясував семантичний і функційний потенціал іншомовних префіксів *полі-* і *мульти-* в сучасному українському словотворенні, визначив їхню роль у процесах номінації при творенні емоційно-експресивної лексики [5]. Розгляд інновацій у семантико-словотвірному аспекті сприяє з'ясуванню структурно-семантичної специфіки та обґрунтуванню функцій новотворів української мови.

На розвиток лексико-семантичної системи української мови впливають позамовні та мовні чинники. Позамовні чинники – утвердження незалежності України, демократизація суспільства, підвищений інтерес суспільства до мовних питань, розбудова політичних, економічних, культурних установ та організацій, розширення міжнародних контактів (політичних, економічних, наукових, культурних) з іншими етнічними групами, міграційні процеси, упровадження інноваційних технологій, зміна естетичних уподобань, інтелектуалізація суспільства та ін. Сучасні мовці намагаються передавати свої лінгвістичні смаки та вподобання через експресивні повідомлення. Мовні чинники – ієрархічна система мови, актуалізація та збагачення питомих структурних ознак, урахування та оновлення лексико-граматичних норм мови, тенденція до інтеграції елементів мови, принцип економії в словотвірній номінації, черезкрокове словотворення, обмежувачі деривaційно-морфонологічних процесів, переваги емоційно-експресивним формам, дія аналогії в словотворі, мовні смаки [6, с. 21], тенденція до новизни, конотації, експресивного впливу на реципієнта. У сучасних медіатекстах словниковий склад сучасної української мови поповнюється інноваційними поняттями, що зумовлені глобалізацією, технологізацією, комп'ютеризацією суспільного життя. Словотворення сучасної української мови – динамічний і відкритий процес, що поєднує традиційні моделі і нові запити суспільства. Мова самооновлюється, поповнюється новими лексичними одиницями.

Мета статті – з'ясувати семантико-словотвірну специфіку новотворів на матеріалі друкованих видань та інтернет-джерел, дослідити функційне навантаження, тенденції функціонування новотворів сучасного інформаційного дискурсу. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати чинники, які наповнюють похідними словотвірні

зони в словотвірних парадигмах, збагачують лексико-словотвірну систему сучасної української літературної мови; 2) визначити тематичні групи новотворів та джерела лексико-семантичних інновацій української мови; 3) установити способи словотворення інновацій; 4) розглянути інноваційні процеси в словотворенні сучасної української мови; 5) з'ясувати специфіку функціонування новотворів у сучасній українській мові.

Новотвори поєднують об'єктивну (як маркер часових меж) і суб'єктивну (психологічне відчуття новизни) складові. Вияв автохтонізації сприяє відродженню питомих словотворчих засобів, словотвірних типів і моделей. Оновлення лексико-семантичної системи відбувається інтенсивно. Семантична деривація – дієвий чинник інноваційних процесів у мові, що відбиває українську національну специфіку, сприяє розширенню семантики лексем.

Виклад основного матеріалу. Лексико-словотвірні інновації, що сприяють унікальності та динаміці мови, утворені переважно морфологічним способом словотворення. Інноваційні лексико-словотвірні процеси сприяють формуванню та інтерпретації мовної картини світу [6]. Доречно зазначити, що новотвори, частково втративши новизну, мають багато спільного з регулярним українським словотвором, тому органічно ввійшли в українську мову похідні на позначення: 1) назв осіб за родом занять: *державотворець*, *ексдержсекретар*, *студіянт*, *спецнаслант*, *деолігархізатор* [7, с. 31], *екоактивіст*, *смайліст*, *хеппімейкер*; 2) назви абстрактних понять: *великодуховність*, *градобійність*, *самоприниженість*; *безмир*; 3) назви конкретних понять, механізмів, пристроїв: *йогуртниця*, *термообмежувач*, *термовимикач*, *терморегулятор*, *подрібнювач*; 4) назви суспільно-політичних понять, процесів, реалій: *роздержавлення*, *україновиховання*; 5) опредметнені дії, процеси: *зомбування*, *оскоплення, охіршення, оквартилення*; 6) зменшено-пестливі форми особи: *айтішеня*, *притуленя*, *чорноволята*; 7) назви ознаки, якості: *наукозацікавлений*, *нагуглений*, *двонаціональний*, *середньоєвропейський*; 8) назви дій, процесів: *унезалежнитися*, *укомфортитися*, *косплеїти* ('виконувати косплей (костюмоване відтворення персонажів якихось ігор чи фільмів)') [7, с. 60]. О. А. Олексенко зазначає, що іменники з «абстрактим значенням, які покликані інтелектуалізовувати мову, можуть бути показниками її одемократнення» [8, с. 70]. Мовознавці зазначають, що в процесі творення неолексем від онімних основ маємо такі типи вияву конотації: 1) яка закріплена в конкретній часопросторовій картині світу; 2) онімна конотація підсилюється залежно від специфіки форманта; 3) накладання кількох конотацій, що додатково експревізує неолексему [10, с. 134]: *залужнівець*, *притуліст*, *обандеритися*, *захерсонити*, *відбутусений*, *прозеленський*, *фаріонізувати*; *Орбаностан*, *путіноленд*, *ТРАМПець*.

На сучасному етапі основні джерела новотворів української мови: 1) суспільно-політична лексика: *волонтерити*, *деокупація*, *джавелінити*, *зрадофіл*, *холодомор*, *ялинкопад*; 2) лексеми із цифрового та медіапростору,

ІТ-сфери: *відеоблог*, *інфошум*, *тіктокер*, *репостнути*, *зумитися* ('спілкуватися через Zoom'), *залайкати*, *зафейчений* ('неправдивий, підроблений'), *апдейт*, *баг*, *браузер*, *кеш*; 3) запозичення: *дедлайн*, *стартап*, *лайк*, *стрім*, *хейтер*, *чат*, *бот*; 4) семантичне розширення значення слова: *хмара* ('цифрове сховище даних'), *друг* ('контакт у сомережі'), *контейнер* (1. 'Технологія ізоляції застосунків'. 2. 'Сховище для об'єктів'), *контент* – (1. 'Інформаційне наповнення ресурсів'. 2. 'Зміст, інформація'), *клас* (1. 'Опис структури об'єкта в коді'. 2. 'Категорія або група об'єктів'). 5) зміни гендерної свідомості: *модераторка***,** *служка***.** Також набуває продуктивності конверсія: 1) N→V: google – *гуглити*, *моніторити*, *забанити*, *тегнути*, *френдити*; 2) V→N: to cover – *кавер*, to clutch – *клатч*, to look – *лук*; 3) Adj→N: *мурал*, *крейзі*. У медіатекстах помітна тенденція метафоричних переосмислень запозичень в українській мові: *токсична пропаганда*, *токсичні люди*, *токсичні стосунки*: «*Небезпечна* ***токсична пропаганда****, якою кремль замінував інформаційний простір, дедалі частіше б'є по самих носіях брехні*» [9].

Характерно, що запозичення адаптуються до словотвірних норм сучасної української літературної мови: пор., *волонтерство*, *фейкар***,** *зафейкати*, *мантієносець*, *професмінітивник*; *тік-*

токерка [7]. Л. П. Кислюк зазначає, що «словотвірні підгнізда, утворені від запозичень виявляють процеси спеціалізації, утворюють похідні з оцінною семантикою» [11, с. 20]. У похідних на позначення назв осіб реалізовано оцінно-прагматичний потенціал новотворів, пор., *перемирник*, *перепощувач*, *апелювач*; *піаргаздиня*, *магиня*; *модераторчик*; *книгопоглинач*, *словороб*, *орденовладець*.

В українській мові продуктивні такі питомі і запозичені префікси та префіксоїди: ***за-***, ***зне-***, ***над-***, ***пра-***, ***пере-***, ***недо-***, ***напів-***, ***спів-***, ***після-***: *заукраїнити*, *знеросійщення*, *наденергія*, *надлюдина*, *праукраїнець*, *перепост*, *недоукраїнець*, *недопарад*, *напівкерівник*, *співлізинг*, *післясмак*; ***анти-***, ***де-***, ***ре-***; ***гіпер-***, ***екс-***, ***квазі-***, ***міні-***, ***мега-***, ***нано-***, ***нео-***, ***супер-***, ***пара-***, ***псевдо-***: *антиглобаліст*, *декомунізація*, *реприватизація*, *гіперзростання*, *квазіуряд*, *мініспровідь*, *мегапропозиція*, *наносупутник*, *неофеодалізм*, *суперідея*, *супернація*, *суперлітературознавка*, *паратоталітаризм*, *псевдовибори*. Словотворчі маркери в новотворах субстантивного блоку – це питомі суфікси;

-изн-, ***-ість***, ***-н'н'-***, ***-ен'н'-***, ***-ець (-анець)***, ***-ар***, ***-ач***, ***-ик***, ***-н(я)***, ***-ств(о)***, ***-иськ(о)*** та суфікси іншомовного походження ***-аці/j/-***, ***-атор***, ***-ер***: *ріднизна*, *градобійність* (І. Фарина), *всевідання*, *МОНоперетворення*, *фейкар*, *перепощувач*, *нетровисько*; *розметафоризація*, *ухиляйтер*; фемінітиви: *гуриня*, *магиня*, *уклоністка*, *шкарлетка*; вербативного блоку – це питомі суфікси ***-и(ти)***;

-ува(ти): *марафетити*, *твітувати*; ад'єктивного блоку – це питомі суфікси;

-н(ий), ***-ист(ий)***, ***-лив(ий)***: *ріднокрайний* (І. Фарина), *оглядистий*, *колихливий*; адвербіального блоку – *всякгодинно* [7, с. 32], *листопадно*. Інновації, утворені способом основоскладання, частково або повністю поєднують семантику компонентів: *душеспокій*, *екопосадовець*, *словостій*, *сушкопад*, *фейкороби*: «*Ворожі* ***фейкороби*** *знову завели шарманку про «утиски російськомовних*» [12]. Новотвори, утворені префіксальним способом, адаптовані до норм української мови: пор., *відВСУшити*, *зукраїнити*, *мініснути*, *безмир*; *антидрон*, *антишахедний*, *кіберфронт*, *кіберкозаки*, *суперлітературознавка* [7].

Значний за обсягом корпус похідних – суфіксальні, префіксально-суфіксальні новотвори субстантивного блоку на позначення назв осіб за родом діяльності, абстрактних та збірних понять: *антикризовик*, *перепощувач*, *професмінітивник*, *фейсбуківець*, *українішання*, *оскоплення*, *ухвалорішення*, *незадовілля*. Лексико-словотвірні інновації в контексті надають експресивних якостей. О. А. Стишов виділив автохтонгізацію як одну головних тенденцій у розвитку сучасного словникового складу української мови [13, с. 14].

Тенденція до автохтонізації (етнізації) – процес відродження та збереження національної ідентичності, самобутності рідної мови – застосування питомих мовних явищ, трансформацій і похідних, у яких зреалізовано ознаки автентичності, унікальності. Продуктивні такі суфікси ***-ик***, ***-ич***, ***-ач***, ***-ець (-івець)***, ***-ун***, ***-Ø***, ***-іст***, ***-ств-***, ***-нн(я)***, ***-уг-***, ***-ість***, ***-щин-***, ***-ин'-***, ***-к-***,

-иц'-, ***-ат-***: *незламник*, *витрачальник*, *байрактарич*, *додзвонювач*, *радівець*, *знесун*, *перéсіч*, *дроноводство*, *ЗСУіст*, *антисуржикізм*, *путінізм*, *українішання*, *омудлення*, *сепаратюга*, *коаліційність*, *байрактарщина*, *бакановщина*, *есемеска*; *блогериня*, *теоретичка*, *ратниця*, *чорноволята*. Продуктивні запозичені форманти ***-ер***, ***-инг***, ***-ист***, ***-ізм***, ***-ацій-***, ***-іад-***: *спойлер*, *моніторинг*, *притулист*, *пушкінізм*, *баканізація*, *могилізація*, *трухініада* [7].

У словотвірній системі вияви глобалізації помітні в калькуванні неолексем: *виживання* (англ. survival), *новомова* (англ. new speak), *рукоборство* (англ. arm-wrestling); *інтенсифікації* іншомовних аброморефм (основ і скорочень): ***блог***, ***аудіо-***, ***відео-***, ***веб-***, ***ІТ-***, ***кібер-***, ***крипто-***, ***медіа-***: *мегаблогер*, *аудіосторіс*, *відеоесе*, *вебпортал*, *ІТ-сфера*, *медіапростір*, *кіберколега*, *криптовалютний*; суфіксоїдів: ***-бад***, ***-гейт***, ***-їд***, ***-фоб***, ***-фобій-***, ***-цид***: *Кернесобад*, *керамгейт*, *інфоїд*, *нейроїд*, *технофоб*, *порохофобія*, *екоцид*; префіксоїдів: ***моно-***, ***нано-***, ***пост-***: *моно-слуга*, *наноботи*, *постправда*; телескопії: *Змієбаївка*, *стефанчуха́мія*, *пересидент*, *путільярд*, *ТРАПМлін* [7].

Стильова диференціація простежується в десубстантивах субстантивного, вербативного, ад'єктивного, адвербіального блоків: *сміхоенергія*, *Лукашенкоюгенд*, *модераторствувати*, *прошкарлетний*, *по-зеленськи*, *по-орбанськи*; девербативах субстантивного, ад'єктивного блоків: *фейкометання*, *книгопоглинач*, *кулевловлювач*, *орденохватець*; *недовідставка*, *ялинкопад*; *водо-*, *холодомор*; *спутінізований*, *хитрозакручений*, *пост'європровальний*.

У сучасних текстах переважають дериваційно-стилістичні марковані засоби, характерні для словотвірних, граматичних, стилістичних норм сучасної української мови. Ця тенденція спостерігається і в індивідуально-авторських новотворах: пор., *розкнижнення* (В. Базилевський), *узневажнити* (О. Забужко), *териконія* (С. Жуковський), *терноцвітний* (Л. Яцкова), *тишолад* (В. Рябий). Ураховуючи морфологічну належність до певної частини мови, новотвори виконують відповідну синтаксичну функцію.

Отже, при творенні українських новотворів продуктивний морфологічний спосіб творення: 1) префіксальний: *оскоплення* (п//пл), *перед'яр*, *поселфитися*, *проплагіатний*; 2) суфіксальний: *перепощувач*, *ранковість*, *хмар'я*, *хунтенята*, *шкарлетство*; 3) основоскладання: *віршоград*, *серцестук*, 4) основоскладання із суфіксацією: *градобиття*, *фейкометання*, *чорнодення* (В. Базилевський).

Для відсубстантивних ад'єктивів-новотворів характерне черезкрокове словотворення, що поступово стає словотвірною нормою: *Гугл Сколар – «гуглосколаризувати» – гуглосколаризація*, *хірш – «охіршити» – охіршення*, *катастрофа – «перекатастрофити» – перекатастрофлений*. *безсенсовість*, *шапітолій*, *невтіковість, позморшкуватішати* [7]. Для цих похідних властиве таке морфонологічне явище, як консонантні альтернації: *орк – «поорчити» – поорчений* (к//ч), *Скопус – «оскопити» – оскоплення* (п//пл). А. М. Нелюба зазначає, що «умови перебігу процесів черезкрокового словотворення … залежать від структури мотивувальної бази, … словотвірного ланцюжка і його подібності до моделі (структури) самого деривата» [14, с. 150].

Спостереження над медіатекстами та текстами соціальних мереж доводять, що на сучасному етапі новотвори виникають унаслідок семантичної та словотвірної деривації і запозичення. Семантична деривація – процес продукування неолексем та розширенні семантичної структури в похідному. Тенденції в розвитку української мови класифікують із позицій націоналізації / інтернаціоналізації; інтелектуалізації / демократизації [11, с. 17].

Новотвори, крім номінативної, словотвірної (передбачає творення нових слів різними способами словотворення), емотивно-оцінної функцій, виконують компресивно-інформативну, діагностичну (розкривають менталітет народу, стан мови в певний період), характерологічну, інтегративну (новотвір може бути замінений описово), соціально-комунікативну, експресивну [6, с. 63]. Новотвори-вербативи виконують і прагматичну функцію, виявляючи протилежні значення: *україннішати – розукраїнювати*; *окупація – деокупація*.

Таким чином, мотиваційні функції розкривають принципи системної організації структури нових похідних, сприяють узгодженню з ментальною онтологією української мови, забезпечують існування словотвірних та морфонологічних моделей, усі компоненти яких релевантні щодо змісту та структури мовленнєвої діяльності мовців. Актуалізація мотиваційного змісту формантної частини в похідному свідчить ментальне функціювання форманта, орієнтацію на частиномовну належність твірного, словотвірно-морфонологічну специфіку формантної бази, характерну для похідних певної частини мови, орієнтацію на граматичну, семантико-словотвірну категоризацію [15, с. 33].

При визначенні синтаксичної функції новотворів ураховуємо контекст, новизну, стилістичне забарвлення: ***Гречкозалежність*** *– діагноз найактивніших виборців* (підмет) (Л. Булава). *Швидко вони* ***сталініють*** (присудок) (В. Омельченко). *Де ж ви погубили своїх* ***зоренят****?* (додаток) (Б. Чепурко). *Мина осанний й* ***чистолюдний*** (узгоджене означення) *день* (Й. Фиштик). *Вдячний, що були ви скраю* ***у сезон градобиття*** (обставина часу) (В. Базилевський). ***Марнографія*** (головний член односкладного номінативного речення) (О. Стусенко). ***Зеленосвят***

(В. Рябий). Головні члени речення (двоскладного або односкладного) найбільш стилістично вагомі, оскільки становлять не тільки синтаксичний, а й логіко-семантичний центр висловлювання. Другорядні члени речення увиразнюють мовлення, виконують роль конкретизації, уточнення. Тип речень із новотворами – двоскладні прості (неускладнені, ускладнені), поширені та складнопідрядні з'ясувальні. Новотвори виконують будь-яку синтаксичну роль у реченні. Їхня специфіка в новизні та в стилістичній експресивності.

Висновки. Позамовні та мовні чинники, активність як поняття мовної практики, продуктивність як результат словотвірної активності в інформаційному дискурсі передбачають реалізацію дериваційних ресурсів у похідних. На початку XXI ст. у розвитку лексичного складу української мови продуктивні такі процеси, як глобалізація, автохтонізація, гібридизація. Помічено, що переважають емоційно-експресивні мовні форми.

Найпоширеніші способи творення новотворів в українськомовних медіатекстах – словотвірний, семантичний, запозичення. Реципієнти масової комунікації добирають найраціональніші неологійні дериваційні засоби для творення інновацій. Лексико-семантична та словотвірна системи активно реагують і відображають зміни в національній мові. Новотвори виникають за рахунок питомих та запозичених дериваційних ресурсів, належать до відповідних граматичних класів і виконують певні синтаксичні функції. Помітна тенденція до поєднання іншомовних основ із питомими формантами. Національно марковані новотвори, утворені переважно морфологічним способом словотворення.

Новотвори в інформаційному дискурсі виконують номінативну, словотвірну, емоційно-оцінну, компресивно-інформативну, діагностичну, характерологічну, інтегративну, соціально-комунікативну, оцінно-прагматичну, соціально-культурну, естетичну, соціально-культурну, експресивну функції.

Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні семантико-словотвірної специфіки, функцій новотворів у структурно-семантичному та стилістичному аспектах сучасної української мови новітнього періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карпіловська Є. А. Вплив інновацій на стабільність мовної системи: регулятори системної рівноваги. *Мовознавство*. 2008. № 2–3. С. 148–158. URL: https://movoznavstvo.org.ua/component/attachments/download/430.html (дата звернення: 21.01.2026).

2. Колібаба Л. М. Реактуалізація префіксально-суфіксальних дієслів в українських наукових та публіцистичних текстах. *Українська мова*. 2019. № 3. С. 81–90. https://doi.org/10.15407/ukrmova2019.03.081

3. Кислюк Л. П. Узуальне й оказіональне словотворення в різностильовій мовній практиці. *Українська мова*, 2020. № 2. С. 31–44. https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.02.031

4. Тараненко О. О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець XX – початок XXI ст.). Київ, 2015. URL: https://www.inmo.org.ua/assets/files/Taranenko.%20Aktualizovani%20modeli%20(2015).pdf (дата звернення: 21.01.2026).

5. Олексенко В. П. Функційно-семантичний потенціал іншомовних префіксів *полі-* і *мульти-* у сучасному українському словотворенні. *Південний архів (філологічні науки)*. 2025. Вип. 101 (Ч. 2). С. 16–25. https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2025-101-2

6. Демешко І. М. Лексико-словотвірні інновації в медіадискурсі періоду війни. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2023. Вип. 2(205). С. 58–64. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-205-8

7. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2017–2021). Словник / заг. ред. А. Нелюби. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2022. 124 с.

8. Олексенко О. А. Інноваційні субстантиви з абстрактним значенням як вияв інтелектуалізації та демократизації мови. *Лінгвістичні дослідження :* зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2016. Вип. 42. С. 65–71. https://doi.org/10.5281/zenodo.48969

9. Кущ П. Тисячі фейків, а правда одна. *Урядовий кур'єр*. 24 січня 2026. URL: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/tisyachi-fejkiv-pravda-odna/ (дата звернення: 26.01.2026).

10. Нелюба А. М., Губарева Г. А., Трифонов Р. А. Відонімні інновації: словотвірні і конотаційні аспекти. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. 2025. Вип. 2(213). С. 134. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-16

11. Кислюк Л. П. Словотвірна номінація в сучасній українській мові: система – узус – ідіолект. 10.02.01 : автореф. дис. … д-ра філол. наук. Київ, 2018. 39 с.

12. Вікарчук О. *Армія inform*. 14 вересня 2025. URL: https://armyinform.com.ua/2025/09/14/vorozhi-fejkoroby-znovu-zavely-sharmanku-pro-utysky-rosijskomovnyh/ (дата звернення: 26.01.2026).

13. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква : Авторитет. 2019. 189 с. URL: https://chtivo.org.ua/literature/navchalna/5669-dinamika-leksichnogo-skladu-suchasnoyi-ukrayinskoyi-movi-leksikologija-leksikografija.html (дата звернення: 26.01.2026).

14. Нелюба А. М. Економія в словотвірній номінації української мови (системний вимір) : монографія. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2014. 184 с.

15. Демешко І. М. Мотиваційні функції та словотвірно-морфонологічна специфіка новотворів. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2023. № 204. С. 28–34. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-204-4.

Дата першого надходження статті до видання: 28.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 81'37=811.11
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-20

СУБСТАНТИВНІ КОМПОЗИТИ-НОВОТВОРИ ТА ЇХ СКЛАДНИК-ДОМІНАНТА ПОЛІСЕМІЧНОЇ МОДЕЛІ З ТРЬОМА ЗНАЧЕННЯМИ У БУДОВІ РЕЧЕННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ПРЕСИ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗУСИЛЬ

SUBSTANTIVE COMPOUND NEOLOGISMS AND THEIR DOMINANT COMPONENT OF A POLYSEMIC MODEL WITH THREE MEANINGS IN THE SENTENCE STRUCTURE OF THE GERMAN-LANGUAGE PRESS: A SYNERGETIC DIMENSION OF EFFORT CONSERVATION

Дребет В. В.,
orcid.org/0000-0003-2824-793X
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри німецької філології та методики навчання німецької мови
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Представлена робота є третім етапом дослідження іменників-новотворів з різним семантичним обсягом їх домінантної складової у простих та складних реченнях сучасної німецькомовної преси з позицій лінгвосинергетики. У представленій статті такий синергетично виважений аналіз сконцентровано на субстантивну лексику композитів-новотворів зі складником-домінантою, що представлений у словнику полісемічною моделлю іменника з трьома значеннями. Методологічно принциповим у дослідженні є положення про те, що рушійним фактором виступає синергетичний закон збереження мовної енергії та мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування складних іменників-новотворів з домінантою семантичного обсягу полісемічної моделі слова з трьома значеннями. Словник як репрезентант мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності представлено з лінгвосинергетичних позицій у співвідношенні з ментальним лексиконом. Отримані на підставі синергетично-квантитативного підходу результати екстрапольовано на синергетичні моделі у співвіднесенні декодованих номінацій першого головного та похідних другого та третіх значень складника-домінанти досліджуваного полісемічного формату з простими та складними реченнями німецькомовної преси. Доведено, що синергетичний механізм мінімізації зусиль у німецькій мові сформував на сьогодні такий семантичний вимір, що полісемічна модель іменника з трьома значеннями найоптимальніше врівноважує затрати мовної енергії за таким принципом як «просте/складне речення – конденсація іменникового змісту новотвору найдальшою полісемічною відстанню третього похідного значення у форматі трьох значень». Це свідчить про те, що полісемічна модель іменника з трьома значеннями як фактор все більш зростаючої економії обмеженої кількості мовних знаків завдяки активаціям свого третього похідного значення найефективніше поглиблює конденсацію змісту складних іменників-новотворів для позначення ними набагато більшої кількості реалій позамовної дійсності у структурній будові як простого, так і складного речення німецькомовної преси.

Ключові слова: субстантивний композит-новотвір, складник-домінанта, полісемічна модель з трьома значеннями, декодовані номінації першого головного / похідних другого та третього значень, ментальний лексикон людини, лінгвосинергетика, синергетичний вимір збереження зусиль.

The present study represents the third stage of research into compound noun neologisms with different semantic scopes of their dominant component in simple and complex sentences of the contemporary German-language press from the perspective of linguosynergetics. In this article, such a synergistically balanced analysis focuses

© Дребет В. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

on the substantive lexicon of compound neologisms whose dominant component is represented in dictionaries by a polysemic noun model with three meanings. Methodologically, a fundamental principle of the study is the assumption that the driving force is the synergetic law of linguistic energy conservation and effort minimization, which directs the human mental lexicon towards decoding compound noun neologisms whose dominant component corresponds to the semantic scope of a three-meaning polysemic word model. The dictionary, as a representative of linguistic generalisation concerning the structured body of knowledge of extralinguistic reality, is considered from a linguosynergetic perspective in relation to the mental lexicon. The results obtained through a synergetic-quantitative approach are extrapolated onto synergetic models by correlating the decoded nominations of the first (primary) meaning and the derived second and third meanings of the dominant component of the studied polysemic format with simple and complex sentences in the German-language press. It is demonstrated that the synergetic mechanism of effort minimisation in German has led to the formation of a semantic dimension in which the polysemic noun model with three meanings most optimally balances the expenditure of linguistic energy according to the principle of *"simple/complex sentence – condensation of the nominal content of a neologism through the greatest polysemic distance of the third derived meaning within a three-meaning format"*. This indicates that the polysemic noun model with three meanings, as a factor of the increasing economy of a limited number of linguistic signs, through the activation of its third derived meaning, most effectively intensifies the condensation of meaning in compound noun neologisms, enabling them to designate a significantly broader range of extralinguistic realities within the structural organisation of both simple and complex sentences in the German-language press.

Key words: substantive compound-neologism, dominant component, polysemic model with three meanings, decoded nominations of the primary and derived second and third meanings, human mental lexicon, linguosynergetics, synergetic dimension of effort conservation.

Постановка проблеми. Предмети, процеси та явища утворюють незчисленну сукупність складних взаємовідношень у позамовній дійсності, а це викликає необхідність створення мовних понять для їх позначення. Відповідно, це визначає складну систему семантичних зв'язків. Засвоєння екстралінгвістичної реальності неминуче породжує слова-новотвори, коли оказіональні продукти стають неологічними, внаслідок чого отримують статус самостійних лексичних одиниць у словниковому складі певної мови. Здебільшого осягнуті речі та явища об'єктивної реальності у циклі такої лексикалізації отримують частиномовний формат іменникової лексики, яка найменує засвоєні екстралінгвістичні реалії. Не викликає сумніву, що іменникові композити-новотвори, які є відсутніми у словнику, заслуговують на особливе дослідження у дихотомії «мова-мовлення». У цьому контексті доцільним буде представити запропонований нами у цій статті лінгвосинергетичний підхід до вивчення генерування іменникового змісту шляхом утворення композитів-новотворів зі складником-домінантою полісемічної моделі слова з трьома значеннями у кореляції зі структурною будовою простого та складного речення у німецькомовних текстах преси

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безсумнівним є той факт, що інтерес мовознавців завжди був прикутий до іменникової лексики, оскільки засвоєні екстралінгвістичні реалії носіями мови переважно бачаться субстантивами. Цю частину мови досліджено з найрізноманітніших позицій та у найрізноманітніших аспектах (наприклад, див. В. Флейшер [1], О. Ладдіссов [2], Е. Майнеке [3], Б. Прімус [4]). Слова та їх значення є основою всіх семантично сфокусованих досліджень. Тому й новоутвореним словам, а отже, й композитам-новотворам, присвячено низку праць, зокрема, у галузі германського мовознавства (напр. Г. Вельманн [5], К. Цюрн [6], Г. Ельзен [7],). Попри всі надбання у лінгвістичних працях такого характеру, потрібно звернути увагу на те, що іменникова лексика німецької мови потребує поглибленого вивчення з лінгвосинергетичних позицій. Завдяки становленню лінгвосинергетичної парадигми досліджень з'явилися умови для переосмислення природи мовного знаку (Т. І. Домброван [8]). У такій парадигмі здійснено, зокрема, вивчення синергетичних процесів нелінійності, ієрархічності та динамічності мови із залученням квантитативні методи (Р. Келер [9]). Зважаючи на все викладене вище, вважаємо доцільним продовжувати започатковані нами дослідження, присвячені системності генерування складних іменників-новотворів з позицій лінгвосинергетики за принципом мінімізації зусиль і збереження мовної енергії.

Мета дослідження полягає у вивченні дії синергетичного законузбереження мовною енергії мінімізації найменших зусиль, направлених на декодування складних іменників-новотворів з їх домінантною складовою полісемічної моделі з трьома значеннями у співвіднесенні з простою та складною структурною будовою речень у сучасній німецькомовній пресі.

Виклад основного матеріалу. Свого часу американським лінгвістом Дж. Ціпфом універсальний принцип найменшого докладання зусиль у поведінці та діях людини спроектовано на мову [10, с. 255]. Р. Келер зазначає, що «принцип дії докладання найменших зусиль постулює існування двох потреб мовців, які тією чи іншою мірою може задовольнити мовна система, а саме – мінімізація необхідних затрат пам'яті та мінімізація необхідних затрат продукування» [9, с. 20]. У нашому дослідженні, очевидно, під збереженням мовної енергії та мінімізацією зусиль потрібно розуміти синергетичний принцип саморегуляції, що скеровано на новотвір складних іменників, семантичне кодування і декодування яких повинно бути найзручнішим і найоптимальнішим для ментального лексикону людини.

Зі свого боку К. Рейхенбергер у призмі автоматичної або комп'ютерної обробки текстів робить цікаве спостереження відмінностей між формальними та природними мовами. Вчений звертає нашу увагу на семантичну мережу для вираження понять у формальних мовах як відмінну від природних мов з їх великими можливостями опису понять. Зокрема, він пише: «Це є лише вершиною айсбергу, бо сюди належать ще перефразування, абстракції, конкретизація – в природній мові існує дуже багато способів вираження понять. Ця різноманітність вираження у формальних мовах значно звужена, так само й у семантичній мережі. Проте на відміну від інших формальних репрезентацій, семантичні мережі повинні прокласти місток, тобто не тільки змогти формально описати стан справ, але й віднайти його у текстах» [11, с. 6]. У мовленнєвому акті актуалізуються знання, збережені в пам'яті людини. Остання структурує цей досвід у формі **ментального лексикону**, забезпечуючи доступ до необхідних лексем та семем. У цьому відношенні повністю поділяємо думку С. Лебнера про те, що «лексеми утворюють лексикон мови, велетенську комплексну структуру у головах мовців» [12, с. 48]. Це визначення є аргументом того, що між словником та ментальним лексиконом людини потрібно бачити схожості в структуризації та організації. Очевидно, що й прокладання семантичною мережею містка у комп'ютерній обробці стосуватиметься не тільки тексту, але й ментального лексикону людини, зокрема для опрацювання пам'яттю складних слів-новотворів у певній мовленнєвій ситуації.

У лексикографічній практиці першим або головним значенням зазначають те значення, яке найпершим з'являється у свідомості носіїв мови, що свідчить про їх найбільшу когнітивну **пріоритетність**. З когнітивістського погляду ментальний лексикон «не є довільним накопиченням внесеної інформації, він представляє собою структуровану систему, в якій кожне внесення визначається своїм рангом, тобто своїм відношенням до інших внесень у лексикон, тому лексичні одиниці зберігаються у вигляді організованих взаємозв'язків» [13, с. 126]. У такому трактуванні значення співвідноситься із знаннями, внесеними у ментальний лексикон людини. Отже, в синергетичному розумінні доцільно проводити паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесень, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесень. Якщо в синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні містять закодовану структуровану інформацію, то в цьому ж руслі потрібно розглядати реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації [14, с. 51; 15, с. 119].

Творення нових слів-композитів у межах однієї контекстуальної ситуації вказує на невичерпний потенціал **оптимізації методів семантизації** у словниках. Коли певний композит-оказіоналізм відсутній у словнику, потрібно здійснювати його сегментацію та інтерпретувати описово. Е. Майнеке наголошує, що головне слово повинно служити вихідним пунктом при перефразу-

ванні значення [3, с. 290]. Очевидно, що у синергетичному циклі *порядок – хаос – порядок* опис та перефразування є неминучим життєвим шляхом лексикалізації від оказіоналізмів до неологізмів. Також є очевидним, що на шляху лексикалізації оказіоналізми та неологізми об'єднані рушійною силою новотвору. Тому доцільним бачимо оперувати поняттям новотвору як альтернативою до інтерпретації оказіоналізмів та неологізмів (детальніше див. [15, с. 120]).

Представлена робота є третім етапом дослідження декодування іменників-новотворів з різним семантичним обсягом їх домінантної складової у простих та складних реченнях. На цьому етапі пропонуємо проаналізувати декодування субстантивних композитів-новотворів з їх домінантною складовою полісемічної моделі з трьома значеннями на словниковому рівні, а отже, й на мовному (наші попередні етапи дослідження див. [14; 15]).

Матеріалом дослідження слугують тексти з інтернет-видань сучасної німецької, австрійської та швейцарської преси. Для отримання даних про семантичні характеристики іменникової лексики у співвіднесенні з трансформованими номінаціями залучено авторитетний тлумачний словник *Duden Onlinewörterbuch* [16]. Таким чином, на цьому етапі дослідження шляхом фрагментарної вибірки отримано 267 іменників-новотворів зі складником-домінантою полісемічної моделі з трьома значеннями, реалізованих у простих реченнях німецькомовної преси, та 451 таких іменників-новотворів – у складних реченнях. Відповідно, це склало 718 реалізацій з поміж усіх 5 000 складних іменників-новотворів, взятих для дослідження у співвіднесенні зі структурною будовою речень у німецькомовній пресі. Узагальнення та інтерпретацію результатів дослідження здійснено з позицій лінгвосинергетики.

Кодований семантичний обсяг полісемічної моделі з трьома значеннями у словнику скорочено позначатимемо як *ПМСО 3* (полісемічна модель, семантичний обсяг 3 значення). Декодований семантичний обсяг першого головного, другого та третього похідних значень цієї полісемічної моделі слова тлумачитимемо як реалізовані у реченнях досліджуваної нами німецькомовної преси номінації семантичного обсягу першого, другого та третього значень (скорочено – *НСО 1, НСО 2, НСО 3*).

Для виконання поставленої перед нами мети ефективним статистичним методом нам бачиться критерій χ^2 (хі-квадрат). Мінімальна теоретично значуща сума критерію хі-квадрат складає χ^2=3,84, що свідчитиме про існуючий зв'язок між досліджуваними величинами з показником від 3,84 і більше (детальніше див. [17, с. 86 і далі]). Тому всі показники від 3,84 і вище є позитивними, а ті, що менше – негативними.

Складені синергетичні моделі семантичного декодування слугуватимуть прогнозуванню подальшої долі семантичного обсягу новотворів. Тут заслуговує свого розвитку думка представників динамічної мовної теорії В. Вілдгена та Л. Моттрона щодо стохастичного руху частинок від одного пункту до іншого: «Якщо ми спостерігатимемо за сукупністю частинок, то ми зможемо не тільки встановити типові властивості, тенденції або флуктуації, але й вийти за ці межі та дослідити кооперативні ефекти, тобто зможемо поставити собі запитання, як рух окремої частинки залежить від руху іншої частинки» [18, с. 63]. Саме таку залежність руху демонструють наші синергетичні моделі декодування. При цьому синергетичні моделі корелюють з показниками хі-квадрат, які можуть бути інтерпретовані і як показники рівноваги. Вони у нашому випадку виступають індикаторами дії збереження мовної енергії і сил, що оптимально скеровує ментальний лексикон людини на кодування і декодування семантичного обсягу слів-новотворів.

1. Декодування складних іменників зі складником-домінантою ПМСО 3 у простих реченнях німецькомовної преси. Наприклад:

1) *Mit einem weiteren Programm soll der Kreditfluss an die Kommunen aufrechterhalten werden* [19].

У наведеному простому реченні ми спостерігаємо реалізацію складного іменника-новотвору *Kreditfluss*, якого на час нашого дослідження не було зафіксовано у словнику, а тому він

належить до складних слів-новотворів для одного контексту. У цьому випадку складне утворення *Kreditfluss* трансформуємо в описовий контекст *Fluss des Kredits*.

У словнику ДУДЕН наведені дефініції окремо для іменника *Kredit* і окремо для іменника *Fluss*. Перша частина новотвору, якою є іменник *Kredit*, враховуючи контекстуальний зміст речення, представлена словниковими дефініціями головного або першого значення: ***der Kredit – 1.a)*** *(im Rahmen eines Geschäfts) befristet zur Verfügung gestellter Geldwert, Betrag; Darlehen* (Duden). Другий і основний компонент, яким є слово *Fluss*, у змістовому зіставленні з семантикою першого компонента *Kredit*, є реалізацією похідного, зокрема, другого словникового значення: ***der Fluss – 2.*** *fließende Bewegung; stetiger, ununterbrochener Fortgang* (Duden).

У наведеному прикладі іменник *Fluss* як основна частина складного слова (das Grundwort) виступає вихідним пунктом або домінантою для тлумачення складного слова *Kreditfluss*. Семантичний обсяг на словниковому рівні або рівні мови представлений полісемічною моделлю з трьома значеннями (ПМСО 3). З урахуванням атрибутивного компонента, яким є слово *Kredit,* іменник *Kreditfluss* демонструє декодування складного новотвору з домінуванням семантичного обсягу номінації другого значення складника-домінанти *Fluss*, тобто НСО 2.

Таким чином, з позиції лінгвосинергетики констатуємо у нашому випадку конденсацію іменникового змісту, що передбачає мінімізацію зусиль і вироблення мовної економії у синергетичному форматі співвіднесення кодованого і декодованого обсягу *ПМСО 3 – НСО 2* з простим реченням німецькомовної преси.

Всього у простих реченнях німецькомовної преси зафіксовано 267 реалізацій складних іменників-новотворів з домінуванням семантичного обсягу полісемічної моделі слова з трьома значеннями (ПМСО 3). Номінації семантичного обсягу першого значення (НСО 1) цієї полісемічної моделі домінують у 181 реалізації іменників-новотворів, номінації семантичного обсягу другого значення (НСО 2) домінують у 45 реалізаціях, а номінації семантичного обсягу третього значення (НСО 3) – у 41 реалізації. Створену на основі показників хі-квадрат синергетичну модель декодування цієї групи подано на рисунку 1.

Графічне зображення рисунка 1 показує, що крива декодування складних іменників-новотворів з домінантою номінацій семантичного обсягу третього значення цієї полісемічної моделі сягнула тут найвищої точки 31,63 у напрямку плюс, крива декодування складних іменників-новотворів з домінантою номінацій семантичного обсягу першого значення досягла тут

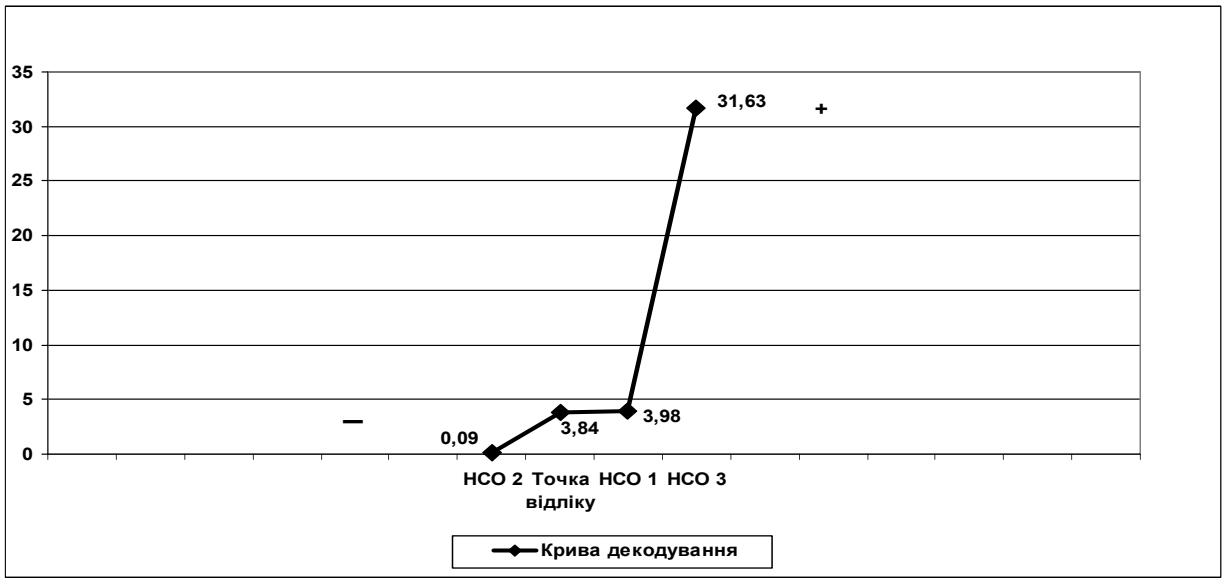

Рис. 1. Синергетична модель взаємозв'язку між кодованим семантичним обсягом 3 значення полісемічної моделі слова та декодуванням його номінацій як складників-домінант іменникових композитів-новотворів у простих реченнях німецькомовної преси

точки 3,98, що є вже вище критично значимої величини 3,84 у напрямку плюс. У напрямку мінус спостерігаємо декодування складних новотворів з домінантою номінацій семантичного обсягу другого значення (0,09). Отож констатуємо статистично доведений і теоретично значущий зв'язок між кодованим семантичним обсягом полісемічної моделі з трьома значеннями (ПМСО 3) та декодуванням номінацій семантичного обсягу третього (НСО 3) і першого значення (НСО 1) в основному компоненті складного новоутворення у простих реченнях німецькомовної преси.

2. Декодування складних іменників зі складником-домінантою ПМСО 3 у складних реченнях німецькомовної преси. Наприклад:

2) *Und er kennt auch die Mahnungen der Ökonomen, dass der beste Nachfrageimpuls verpufft, wenn er zu spät kommt* [20].

У наведеному вище складному реченні ми спостерігаємо реалізацію іменникового композиту-новотвору *Nachfrageimpuls*, який на час нашого дослідження ще відсутній у словнику. Відповідно, цей іменник демонструє оказіональне утворення на мовленнєвому рівні.

У словнику ДУДЕН наведені дефініції окремо для іменника *Nachfrage* і окремо для іменника *Impuls*. Перша частина новотвору, якою є іменник *Nachfrage*, враховуючи контекстуальний зміст речення, представлена словниковими дефініціями похідного, зокрема, другого значення у словнику: ***die Nachfrage – 2.*** *Bereitschaft zum Kauf bestimmter Waren* (Duden). Другий компонент новотвору іменник *Impuls* тут виступає складником-домінантою. У змістовому зіставленні з семантикою першого компонента він демонструє реалізацію головного або першого словникового значення: ***der Impuls – 1.a)*** *Anstoß, Anregung* (Duden). У таких змістових кореляціях трансформуємо слово *Nachfrageimpuls* в описовий контекст, який у семантичному вимірі буде ширшим: *Impuls für die steigende Marktnachfrage*.

Отож констатуємо, що іменник *Impuls* як основна частина складного слова (das Grundwort) виступає вихідним пунктом або домінантою для тлумачення нашого оказіонального утворення. Семантичний обсяг на словниковому рівні або рівні мови іменника *Impuls* представлений полісемічною моделлю з трьома значеннями (ПМСО 3). З урахуванням атрибутивного компонента, яким є слово *Nachfrage,* іменник *Nachfrageimpuls* демонструє декодування складного новотвору з домінуванням семантичного обсягу номінації головного значення слова *Impuls*, тобто НСО 1.

Таким чином, з позиції лінгвосинергетики констатуємо у нашому випадку конденсацію іменникового змісту, що передбачає мінімізацію зусиль і вироблення мовної економії у синергетичному форматі співвіднесення кодованого і декодованого обсягу *ПМСО 3 – НСО 1* зі складним реченням німецькомовної преси.

Всього у складних реченнях німецькомовної преси зафіксовано 451 реалізацію складних іменників-новотворів з домінуванням семантичного обсягу полісемічної моделі слова з трьома значеннями (ПМСО 3). Номінації семантичного обсягу першого значення (НСО 1) цієї полісемічної моделі домінують у 252 реалізаціях іменників-новотворів, номінації семантичного обсягу другого значення (НСО 2) домінують у 111 реалізаціях, а номінації семантичного обсягу третього значення (НСО 3) – у 88 реалізаціях. Створену на основі показників хі-квадрат синергетичну модель декодування цієї групи подано на рисунку 2.

Графічне зображення рисунка 2 показує, що крива декодування складних іменників-новотворів з домінантою номінацій семантичного обсягу третього значення цієї полісемічної моделі сягнула тут найвищої точки 123,47 у напрямку плюс, що є одним з найкращих показників для НСО 3 у нашому дослідженні. Крива декодування складних іменників-новотворів з домінантою номінацій семантичного обсягу першого значення сягнула тут у напрямку плюс нижчої точки 74,37, а крива декодування складних новотворів з домінантою номінацій семантичного обсягу другого значення – найнижчої точки 25,99 у напрямку плюс. Отож констатуємо статистично доведений і теоретично значущий зв'язок між кодованим семантичним обсягом полісе-

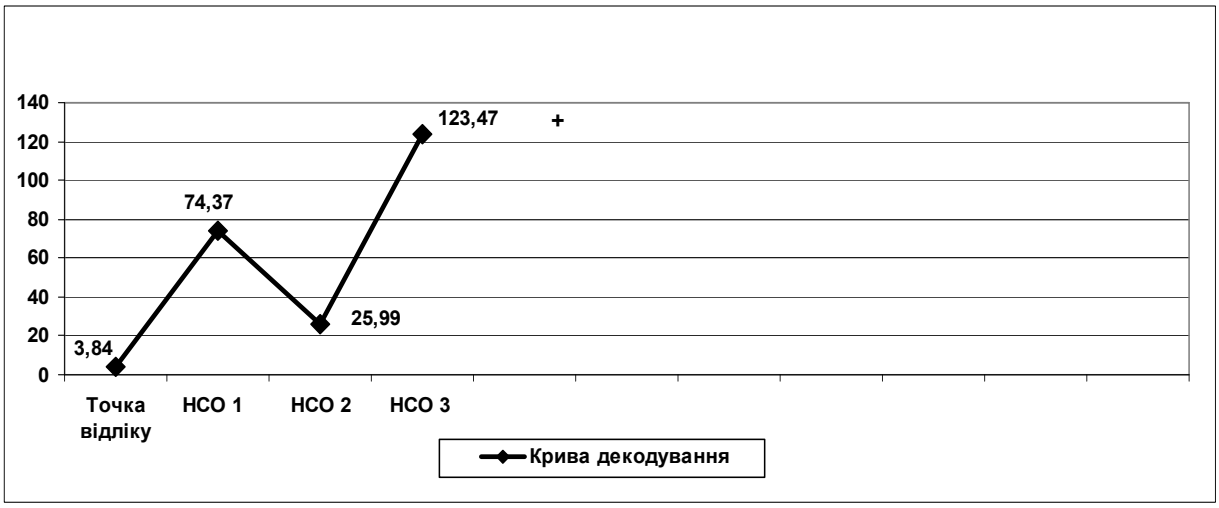

Рис. 2. Синергетична модель взаємозв'язку між кодованим семантичним обсягом 3 значення полісемічної моделі слова та декодуванням його номінацій як складників-домінант іменникових композитів-новотворів у складних реченнях німецькомовної преси

мічної моделі з трьома значеннями (ПМСО 3) та декодуванням усіх наявних тут номінацій, а саме номінацій семантичного обсягу першого (НСО 1), другого (НСО 2) і третього (НСО 3) значень в основному компоненті складного новоутворення у складних реченнях німецькомовної преси (див. рис. 2).

Висновки. У результаті дослідження синергетичного формату кодування і декодування іменникових композитів-новотворів з їх складником-домінантою полісемічної моделі з трьома значеннями у структурі речення німецькомовної преси ми дійшли наступних висновків:

1) синергетичний формат співвіднесення кодованого і декодованого обсягу «ПМСО 3» – «НСО 3 – НСО 1» з простим реченням німецькомовної преси є оптимальним форматом, що демонструє мовний логіцизм конденсації іменникового змісту на користь 1) вироблення мовної економії та 2) мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування складних іменників-новотворів з домінантою номінацій семантичного обсягу третього похідного і першого головного значень полісемічної моделі слова. Отож конденсація іменникового змісту у синергетичному форматі співвіднесення домінанти кодованого і декодованого обсягу «ПМСО 3» – «НСО 3 – НСО 1» з простим реченням німецькомовної преси демонструє вплив зовнішньої енергії у напрямку прогресу, а для «ПМСО 3» – «НСО 2» – регресу;

2) синергетичний формат співвіднесення кодованого і декодованого обсягу «ПМСО 3» – «НСО 3 – НСО 1 – НСО 2» зі складним реченням німецькомовної преси є оптимальним форматом, що демонструє мовний логіцизм конденсації іменникового змісту на користь 1) вироблення мовної економії та 2) мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування складних іменників-новотворів з домінантою номінацій семантичного обсягу спочатку третього похідного, потім першого головного та другого похідного значень полісемічної моделі слова. Конденсація іменникового змісту у синергетичному форматі співвіднесення домінанти кодованого і декодованого обсягу «ПМСО 3» – «НСО 3 – НСО 1 – НСО 2» оптимально врівноважує потреби вибудовування складних синтаксичних конструкцій у німецькомовних текстах преси. Стає очевидним вплив зовнішньої енергії у напрямку прогресу;

3) синергетичний механізм мінімізації зусиль у німецькій мові сформував на сьогодні такий семантичний вимір, що полісемічна модель іменника з трьома значеннями найоптимальніше врівноважує затрати мовної енергії за таким принципом як «просте/складне речення – конденсація іменникового змісту новотвору найдальшою полісемічною відстанню третього похідного значення у форматі трьох значень». Це свідчить про те, що полісемічна модель іменника з

трьома значеннями як фактор все більш зростаючої економії обмеженої кількості мовних знаків завдяки активаціям свого третього похідного значення найефективніше поглиблює конденсацію змісту складних іменників-новотворів для позначення ними набагато більшої кількості реалій позамовної дійсності у структурній будові як простого, так і складного речення німецькомовної преси. Хоча ця відстань і є найдальша у цьому форматі, але сам формат не є ще глибоким резервуаром зберігання полісемічних значень слова. Він належить до першого ступеню полісемічності від 2 до 4 значень;

4) можна прогнозувати, що якщо під впливом флуктуацій або зовнішньої енергії співвіднесення кодованого і декодованого обсягу «ПМСО 3» – «НСО 2» у складних новотворах не відповідатиме синергетичному закону збереження мовної енергії та мінімізації зусиль у генеруванні простих речень, то синергетичний закон відтіснятиме формат «ПМСО 3» – «НСО 2» на задній план і розвиватиме для іменників-новотворів формат домінанти «ПМСО 3» – «НСО 3 – НСО 1». Згодом такі зміни у лексичній структурі іменника, які пройшли синергетичний цикл *порядок – хаос – порядок*, прогнозують і проектують відповідну фіксацію змін на мовний рівень, носієм якого є словниковий склад німецької мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Fleischer W. Kommunikativ-pragmatische Aspekte der Wortbildung. *Sprache und Pragmatik: Lunder germanistische Forschungen.* 1979. № 48. S. 317– 329.
2. Ladissow A. Konnotation in der nominalen Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. *Entwicklungen der Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache.* Hrsg. Fleischer Wolfgang. Berlin. 1983. S. 21–48.
3. Maineke E. Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER, 1996. 496 S.
4. Primus B. Semantische Rollen. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER. 2012. 99 S.
5. Wellmann H. Morphologie der Substantivkomposita. *Deutsche Wortbildung 4: Substantivkomposita (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen I). Sprache der Gegenwart*. Hrsg. vom Institut für deutsche Sprache. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1991. Bd. 79. S. 3–111.
6. Zürn Constanze. Untersuchungen zur Semantik okkasioneller Nominalkomposita: Doktorarbeit. München: GRIN Verlag. 2013. 331 S.
7. Elsen Hilke. Neologismen: Ein Studienbuch. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2022. 195 S.
8. Домброван Т. І. Актуалізація синергетичного підходу в сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Записки з романо-германської філології*. Одеса: Фенікс, 2011. Вип. 26. С. 51–58.
9. Köhler R. Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik. Bochum: Studienverlag Brockmeyer, 1986. 200 S.
10. Zipf G. K. Human behavior and the principle of least effort. Cambridge: Addison–Wesley, 1949. 573 p.
11. Reichenberger, Klaus. Kompendium semantische Netze. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag, 2010. 210 S.
12. Löbner S. 2015. Semantik: Eine Einführung. 2., aktualisierte und stark erweiterte Aufl. Berlin/Boston: Walter de Gruyter. 462 S.
13. Schwarz-Friesel M. Einführung in die Kognitive Linguistik. 2. überarbeitete Aufl. Tübingen und Basel: Francke Verlag, 1996. 238 S.
14. Дребет В. В. Складні іменники-новотвори з моносемічним складником-домінантою у структурі речення німецькомовної преси: синергетика мінімізації зусиль. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2024. Вип. 1 (208). С. 149–156. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-20
15. Дребет В. В. Іменникові композити-новотвори та їх складник-домінанта полісемічної моделі з двома значеннями у структурі речення німецькомовної преси: синергетичний вимір. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2025. Вип. 1 (212). С. 117–125. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-212-17
16. Duden Onlinewörterbuch.URL: https://www.duden.de
17. Дребет В. Декодування іменників у німецькомовних текстах художньої прози та преси (синергетично-квантитативний підхід): монографія. Тернопіль: Астон, 2016. 400 с.
18. Wildgen W., Mottron L. Dynamische Sprachtheorie: Sprachbeschreibung und Spracherklärung nach den Prinzipien der Selbstorganisation und der Morphogenese. Bochum: Studienverlag Dr. N. Brockmeyer, 1987. 423 S.

19. USA: Weiterhin Streit um eine Billion Dollar gegen den Absturz. URL: https://www.wienerzeitung.at/nachrichten/wirtschaft/international/2055386-USA-Weiterhin-Streit-um-eine-Billion-Dollar-gegen-den-Absturz.html

20. Warum der Vizekanzler die schwarze Null so liebt. URL: https://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/olaf-scholz-vor-iwf-treffen-warum-der-vizekanzler-die-schwarze-null-so-liebt-a-1291942.html

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.1/.2
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-21

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ЗІСТАВНИЙТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

PHRASEOLOGICAL UNITS OF LATIN ORIGIN IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES: A CONTRASTIVE AND CULTURAL ASPECT

Жовновач Т. А.,
orcid.org/0000-0003-1037-4383
Scopus-Author ID: 57374191100
старший викладач кафедри менеджменту
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Черкаська філія Приватного закладу вищої освіти «Європейський університет»

Глущенко А. В.,
orcid.org/0000-0002-1190-7316
викладач кафедри іноземних мов,
Навчально-науковий інститут
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Трубенко І. А.,
orcid.org/0000-0002-5802-2929
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

У статті досліджується фразеологізми англійської та української мов крізь призму латинської спадщини. Розглянуто певні ідіоми та прислів'я як особливі мовні одиниці, що мають ідіоматичне значення, характеризуються стійкістю, відтворюваністю та є носіями культурно-історичної пам'яті народу. Фразеологізми розглядаються як лексико-семантичні єдності, значення яких не виводиться з окремих компонентів, але формується в межах усталеної мовної традиції. У дослідженні проаналізовано наукові підходи до визначення фразеологічної одиниці, окреслено її основні ознаки (відтворюваність, стабільність, ідіоматичність) та наголошено на ролі фразеології як носія культурної пам'яті. Метою наукової розвідки є виявлення ролі та значення латинських прислів'їв і ідіом у формуванні фразеологічних систем англійської та української мов. У фразеології вищезгаданих мов склалися свої системи сталих мовних символів, що відбивають найбільш важливі поняття в наочних образах. Сукупність значень, втілена у мовних символах, має універсальний характер. Набувають символічного значення, як правило, назви найбільш відомих звичних для людини реалій: знарядь праці, рослин, тварин, природних явищ. Матеріалом дослідження слугували прислів'я, ідіоми з компонентами флори та фауни, відібрані зі словників латинської, англійської та української мов, а також приклади їх сучасного функціонування в англомовних соціальних мережах за останні п'ять років. У роботі здійснено зіставний аналіз прислів'їв із зоонімними та флористичними компонентами, що ґрунтуються на універсальних образах природи й водночас відображають національно-культурну специфіку. Виявлено спільні та відмінні образи, семантичні паралелі й культурно зумовлені особливості. Доведено, що значна частина латинських висловів зберегла своє семантичне ядро в англійській та українській мовах, адаптувавшись до їхніх мовних норм. Результати засвідчують певний вплив латинської мови на формування фразео-

© Жовновач Т. А., Глущенко А. В., Трубенко І. А., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

логічних систем англійської та української мов і підтверджують актуальність прислів'їв у сучасному цифровому дискурсі. Дослідження підкреслює міжкультурну спадкоємність фразеології та окреслює перспективи подальших студій у галузі зіставної фразеології та культурної лінгвістики. Отримані результати підтверджують важливу роль фразеологізмів як засобу міжкультурної комунікації та перспективність подальших зіставних фразеологічних досліджень.

Ключові слова: фразеологізм, ідіома, прислів'я, латинська мова, англійська мова, українська мова, міжкультурні запозичення, зооморфізми, флористичні компоненти.

The article explores phraseological units of the English and Ukrainian languages through the prism of Latin heritage. Selected idioms and proverbs are examined as specific linguistic units that possess idiomatic meaning, are characterized by stability and reproducibility, and function as carriers of a people's cultural and historical memory. Phraseological units are interpreted as lexico-semantic unities whose meanings cannot be derived from their individual components but are formed within established linguistic traditions. The study analyzes scholarly approaches to defining the concept of a phraseological unit, outlines its key features (reproducibility, stability, idiomaticity), and emphasizes the role of phraseology as a repository of cultural memory. The aim of the research is to identify the role and significance of Latin proverbs and idioms in shaping the phraseological systems of the English and Ukrainian languages. Within the phraseology of the languages under consideration, distinct systems of stable linguistic symbols have developed, reflecting the most significant concepts through vivid imagery. The set of meanings embodied in such linguistic symbols is largely universal. As a rule, symbolic value is acquired by names denoting the most familiar and customary realities of human life, such as tools, plants, animals, and natural phenomena. The research material consists of proverbs and idioms containing zoonymic and floristic components, selected from Latin, English, and Ukrainian dictionaries, as well as examples of their contemporary usage in English-language social media over the past five years. The study employs a comparative analysis of proverbs with animal- and plant-related components, which are based on universal images of nature while simultaneously reflecting national and cultural specificity. Common and divergent images, semantic parallels, and culturally conditioned features are identified. It is demonstrated that a substantial number of Latin expressions have preserved their semantic core in both English and Ukrainian, having adapted to the linguistic norms of these languages. The findings indicate a tangible influence of Latin on the formation of the phraseological systems of English and Ukrainian and confirm the continued relevance of proverbs in contemporary digital discourse. The study highlights the intercultural continuity of phraseology and outlines prospects for further research in the fields of contrastive phraseology and cultural linguistics. The results obtained confirm the important role of phraseological units as a means of intercultural communication and the перспективність of further comparative phraseological studies.

Key words: phraseological unit, idiom, proverb, Latin language, English language, Ukrainian language, intercultural borrowings, zoomorphisms, floristic components.

Постановка проблеми. Кожна мова має власний корпус усталених мудрих висловів, які надають поради щодо способу життя та передають базові ідеї, принципи й цінності певної культури. Вони є складовою частиною нашого мовленнєвого доробку, а також традицій народу. Ці фразеологічні одиниці мають велике значення для мовної комунікації та для розвитку національної мови. Такі вислови називають *ідіомами*, а у разі більш розгорнутої форми – *прислів'ями*. Ці словосполучення характеризуються наявністю *переносного (фразеологічного) значення*, яке не завжди випливає з буквального значення окремих компонентів. Фразеологізми можна вважати витворами словесного мистецтва, адже в них слова, поєднуючись, здатні створювати несподівані образи. Фразеологічні одиниці є лексикалізованими сполученнями слів, які ніби прагнуть поєднатися в одну лексему, але у той же час ще не втратили форми словосполучення [1, с. 82]. У сучасній мовознавчій науці існує більш ніж два десятки визначень фразеологічної одиниці. Для прикладу, вітчизняний учений К. С. Бондарчук [2] вважає фразеологізми стійкими нерозкладними сполученнями слів [2, с. 19]. У Словнику фразеологізмів української мови фразеологізми визначено як своєрідні мовні знаки, які становлять основу обличчя кожної мови, виявляючи специфічний національний колорит [3, с. 3]. Відповідно до дефініції, поданої в «Словнику лінгвістичних термінів», фразеологізм – це лексико-граматична єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, але неподільна лексично стійка за своїм складом і структурою, яка, маючи цілісне значення, відтворюється в мові [4, с. 324–325].

Фразеологія мови – це не просто набір стійких висловів, усталених словосполучень чи крилатих слів, а це скарбниця культурного досвіду та історичної пам'яті народу, яка заслуговує на ґрунтовний аналіз. Стійкі мовні конструкції, що використовуються в повсякденному спілкуванні, відбивають не лише лінгвістичні здобутки, а й культурні, соціальні, а інколи й політичні реалії суспільства, у якому вони виникли. Зокрема, фразеологізми виражають колективне несвідоме, утілюючи в собі глибинні уявлення про світ і людські цінності. Їх аналіз відкриває можливості для глибшого розуміння менталітету та світогляду, що склалися в різних культурних контекстах [5, с. 147]. У цьому дослідженні тлумачимо фразеологізм як семантичну єдність принаймні двох слів, значення якої не можна вивести із значення кожного окремого слова. При цьому усвідомлюємо, що такі усталені єдності відповідають таким вимогам як відтворюваність, стабільність компонентів та ідіоматичність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами фразеології займались багато українських та зарубіжних науковців. Зокрема, серед вітчизняних мовознавців можна згадати дослідження Л.Г. Скрипник [6], К.Т. Баранцева [7], Ж.В. Колоїз [8]. Фразеологію англійської мови досліджував Д. Сінклер [9], британський лінгвіст, один із піонерів корпусної лінгвістики, який досліджував фразеологізми в контексті ідіоматики та колокацій. Розамунда Мун [10] є авторкою робіт з фразеології, зокрема *"Fixed Expressions and Idioms in English"*, де аналізувала структуру та семантику фразеологізмів. У сучасному світі ідіоми використовуються в різних сферах діяльності, включаючи політику, економіку та рекламу. Вони завжди залишатимуться важливою складовою мови та культури кожного народу. І через це питання її вивчення завжди буде актуальним.

Мета дослідження. Метою даної наукової розвідки є дослідження *прислів'їв* та ідіом, які перейшли з латинської мови у систему фразеології англійської та української мов з метою виявлення їх ролі та значення в культурі та мовленні двох народів. Матеріалом дослідження є фразеологізми латинської, англійської і української мови, виокремлені методом суцільної вибірки зі словника Latin Phrase-Book. Project Gutenberg. 2024 [11], Oxford Dictionary of Proverbs. Oxford University Press, 2015 [12], Англо-українського фразеологічного словника. Київ: Знання, 2005 [7]. Проаналізували *прислів'я,* які входять до латинської спадщини сучасної фразеологічної системи англійської мови, і визначити які з них найчастіше вживалися за останні 5 років в англомовних соцмережах. Матеріалом дослідження є соціальні мережі Facebook, Instagram, Twitter API [13].

Виклад основного матеріалу. Виникнення фразеологічних одиниць є результатом відображення картини світу певним народом, його сприйняття навколишнього середовища і особливостей національної культури. Саме це і зумовлює національно-культурну природу фразеологічних одиниць. Вербалізовано інтерпретуючи навколишнє середовище, народи світу демонструють власне розуміння того, що відбувається навколо, вкладаючи в нього особливий смисл – часто зрозумілий лише для представників того чи іншого народу. Адже в таких вербалізованих елементах часто втілено національний характер, історичну спадщину, менталітет тощо [14, с. 91].

Опанування ідіом є необхідною умовою повноцінного розуміння будь якої мови в її реальному, повсякденному функціонуванні, оскільки вони широко використовуються в усному та писемному мовленні. Ідіома розглядається як стійке словосполучення, що може вживатися як у буквальному значенні окремих компонентів, так і, переважно, у переносному значенні. Найбільш вживаними ідіомами, як вважається більшістю науковців, є прислів'я. Прислів'ям вважається стійке узагальнююче висловлювання, що має переносне значення. Вони завжди відображають якусь загальну істину. Як і інші мови, англійська і українська мови мають велику кількість ідіом, кожна з яких характеризується усталеним значенням. Обидві мови мають спільні корені, хоча належать до різних гілок (англійська до германської, українська до слов'янської). Хоча англійська – аналітична мова (використовує службові слова, порядок

слів і аналітичні форми для вираження граматичних значень), а українська – синтетична мова (використовує закінчення, префікси, суфікси та інші морфемні зміни для передачі граматичних значень) обидві мають щось спільне, а саме:

1. Наявність флексій. Обидві мови використовують закінчення, але в українській вони грають набагато важливішу роль.

2. Частини мови. Іменники, дієслова, прикметники тощо, хоча їх функції можуть відрізнятися.

3. Використання службових слів. Прийменники, сполучники, частки – навіть у синтетичній українській мові вони є, хоча грають меншу роль, ніж у англійській.

Англійська мова більше покладається на порядок слів і допоміжні слова, тоді як українська – на відмінки, закінчення та внутрішні зміни слів. Однак обидві мови мають спільні риси, пов'язані з їх індоєвропейським походженням [15, с. 256].

Англійська мова, різнорідна й плинна, поглинула в себе елементи від римських і норманських завойовників, а пізніше від широкого кола колоніальних культур. Це відбилося у фразеології, яка містить широкий спектр відсилань до мореплавання, війни та міжнародної торгівлі. Українська мова з її давньослов'янським корінням і наскрізним впливом інших культур і мов, зокрема польської, турецької, і навіть монгольської, відобразила у своїй фразеології багатогранну путь національного розвитку. Вислови, які мають глибокі історичні корені, зберегли своє значення до сучасних днів. Ці різнорівневі мови збагатили свої фразеологічні системи через унікальні історичні шляхи, у яких переплелися боротьба за незалежність, колоніальні здобутки, війни, мир і культурний обмін. Фразеологічні одиниці цих мов є свідченням соціальної та культурної динаміки, яка змінила й продовжує змінювати їхні суспільства [5, с. 147].

Важливим джерелом ідіом української та англійської мови є запозичення з однієї з класичних мов, а саме з латинської. Наприклад, «Res ipsa loquitur» – «Діло красномовніше за слова», «Quigladum ferit, gladio perit» – «Хто меч носить, той від меча і загине», «Quot homines, tot sententiae» – «Скільки людей, стільки й думок». Останній вислів належить перу римського драматурга Теренція, як і багато інших [16, с. 21]. Латинська мова відігравала надзвичайно важливу роль в античному світі і у добу Середньовіччя, і мала значний вплив на політичне, культурне та інтелектуальне життя європейської цивілізації. Латина виконувала функцію мови міжкультурного спілкування. У процесі територіальної експансії Риму латинська мова поширювалася серед різних народів Європи, Північної Африки та Малої Азії, поступово асимілюючі з місцевими мовами, що сприяло культурній інтеграції та формуванню спільного цивілізаційного простору. Латинська мова слугувала основною мовою науки та освіти. Вона була мовою викладання у перших університетах Європи (Париж, Болонья, Оксфорд). Всі наукові трактати з філософії, медицини, математики, астрономії та права писалися латиною, що забезпечувало можливість міжнародного обміну знаннями. Внаслідок цього значна кількість ідіом – *прислів'їв* з латини потрапила в англійську і в українську мови.

Серед англійських ідіом є такі, які були запозичені з латини майже без змін. Наприклад:

1. Латина: *Carpe diem.* Англійська: *Carpe diem.* Українська: *Лови мить.*

2. Латина: *Veni, vidi, vici.* Англійська: *Veni, vidi, vici.* Українська: *Прийшов, побачив, переміг.*

3. Латина: *Qui pro quo.* Англійська: *Quid pro quo.* Українська: *Послуга за послугу. Рука руку миє.*

4. Латина: *Tempus fugit.* Англійська: *Time flies.* Українська: *Час летить.*

5. Латина: *Errare humanum est.* Англійська: *To err is human.* Українська: *Людині властиво помилятися.*

6. Латина: *Sub rosa.* Англійська: *Under the rose.* Українська: *Під трояндою (таємно, конфіденційно).*

7. Латина: *Fructus laboris dulcis.* Англійська: *The fruit of labor is sweet.* Українська: *Плоди праці солодкі.*

8. Латина: *Semina futurae messis.* Англійська: *The seeds of the future harvest.* Українська: *Насіння майбутнього врожаю.*

9. Латина: *Roma non uno die aedificat est.* Англійська: *Rome wasn't built in one day.* Українська: *Рим не за один день будувався.*

10. Латина: *Fortuna semel ianuam pulsat.* Англійська: *Fortune knocks once at every man's door.* Українська: *Щастя раз стукає в двері.*

Є значна кількість прислів'їв, які зберегли однакове значення в усіх зазначених мовах, але без збереження однакового написання в латинській і англійській.

Наприклад:

1. Латина: *Alea iacta est.* Англійська: *The die is cast.* Українська: *Жереб кинуто.*

2. Латина: *Mens sana in corpore sano.* Англійська: *A sound mind in a sound body.* Українська: *У здоровому тілі – здоровий дух.*

3. Латина: *Verba volant, scripta manent.* Англійська: *Spoken words fly away, written words remain.* Українська: *Слова відлітають, написане залишається.*

4. Латина: *Sic transit gloria mundi*. Англійська: *Thus passes the glory of the world.* Українська: *Так минає земна слава.*

5. Латина: *Omnia vincit patientia.* Англійська: *Everything comes to him who waits.* Українська: *Терпіння і праця все перетруть.*

6. Латина: *Acta, non verba.* Англійська: *Actions speak louder than words.* Українська: *Не слова, а справи важливіші.*

7. Латина: *Ubi voluntas, ibi via.* Англійська: Where there's a will, there's a way. Українська: *Де є воля, там є шлях.*

8. Латина: *Antequam ad pontem venias, ne transeas.* Англійська: *Don't cross the bridge until you come to it.* Українська: *Не переходь міст, поки до нього не дійдеш.*

9. Латина: *Facies non indicat mentem.* Англійська: *You can't tell a book by its cover.* Українська: *Не суди книгу за обкладинкою.*

10. Латина: *Miser eram quod calceos non haberem, donec vidi hominem qui pedes non haberet.* Англійська: I felt sorry for myself because I had no shoes, until I met a man who had no feet. Українська: *Я шкодував себе, що не маю взуття, доки не зустрів людину без ніг.*

11. Латина: *Festinatio erroris mater est.* Англійська : *Haste makes waste.* Українська: *Поспішиш – людей насмішиш.*

12. Латина: *Verbum dulce iram frangit.* Англійська : *A kind word melts ice.* Українська: *Тепле слово й кригу розтопить.*

13. Латина: *Amicus certus in re incerta cernitur.* Англійська: *A friend in need is a friend indeed.* Українська: *Друзі пізнаються в біді.*

14. Латина: *Nullum malum sine bono.* Англійська: *Every cloud has a silver lining.* Українська: *Немає лиха без добра.*

15. Латина: *Sine labore non erit panis.* Англійська: *No pain, no gain.* Українська: *Хто не працює, той не їсть.*

16. Латина: *Bis cogita, semel fac.* Англійська: *Measure twice, cut once.* Українська: *Сім разів відмір – один раз відріж.*

Значна кількість фразеологізмів – прислів'їв латини, англійської і української мов мають у своєму складі компонент – орнітономен або компонент – зоонім. У мові можна знайти зооморфізми як окремі слова, так і частину зоофразеологічних одиниць. Наприклад, українська фразеологія містить приклади зооморфізмів, таких як «хоч вовком вий» або «битому собаці й кия не показуй» [7]. Ці приклади є результатом спостережень за природою і її представниками, що є сталими образами в культурі народу. Багато приказок та прислів'їв з зоокомпонентом мають аналогічні вирази в інших мовах, наприклад, англійська мова має прислів'я «hold wolf by the ears» та «barking dogs seldom bite» [12]. У англійській мові фразеологізмам із зоонімом

dog властива переважно негативна конотація, що вказує на бідність, злидні, наприклад: англ. «dog's life» – «собаче життя», «go to the dogs» – «розоритися» [12]. Українська мова використовує зоонім миша, щоб виразити значення бідності, наприклад, «бідний як церковна миша» [7]. У обох мовах є значна кількість зооморфізмів із компаративним значенням, таких як український «жити як кіт з собакою» [7] і англійський «work like a racing dog» – «пахати як віл», «fight like a cat and dog» – «сваритися» [12].

Звертаючи увагу на дослідження лексичних особливостей латинських, англійських та українських прислів'їв, що містять компоненти флори та фауни, можна зробити висновок про значну різноманітність лексичного складу. Світ природи представлений через фразеологічні образи. Це пов'язано з тим, що в дохристиянські часи люди розглядали себе як частину природи та надавали їй людські якості. У різних народів та їхніх культурах виникли власні стереотипи та уявлення про тваринний світ [6, с. 187]. Багато прислів'їв з зоокомпонентом мають аналогічні вирази в різних мовах. Давайте розглянемо приклади.

1. Латина: *Homo homini lupus est.* Англійська: *Man is a wolf to man.* Українська: *Людина людині – вовк.*

2. Латина: *Aquila non captat muscas.* Англійська: *An eagle does not catch flies.* Українська: *Орел мух не ловить.*

3. Латина: *Lupus in fabula.* Англійська: *Speak of the wolf.* Українська: *Про вовка промовка.*

4. Латина: *Vulpes pilum mutat, non mores.* Англійська: *The fox changes its fur, not its habits.* Українська: *Лисиця змінює хутро, але не вдачу.*

5. Латина: *Corvus corvo oculum non eruit.* Англійська: *A crow does not pluck out another crow's eye.* Українська: *Ворон ворону ока не виклює.*

6. Латина: *Montem ex musca facere.* Англійська: *Don't make a mountain out of an anthill.* Українська: *Робити з мухи слона.*

7. Латина: *Plus valet in manibus avis quam duae in silva.* Англійська: *A bird in the hand is worth two in the bush.* Українська: *Краще синиця в руках, ніж журавель у небі. Краще птах у руці, ніж два в кущі.*

8. Латина: *Noli numerare pullos antequam excludantur.* Англійська: *Don't count your chickens before they hatch.* Українська: *Не рахуй курчат, перш ніж вони вилупляться. Не кажи гоп поки не перескочиш.*

9. Латина: *Pardus maculas suas non mutat.* Англійська: *A leopard can't change its spots.* Українська: *Вовка як не годуй, а він у ліс дивиться. Горбатого могила вирівняє.*

10. Латина: *Canes dormientes non excites.* Англійська: *Let sleeping dogs lie.* Українська: *Не буди лихо, поки воно спить тихо.*

11. Латина: *Duos aves uno lapide occidere.* Англійська: *Kill two birds with one stone.* Українська: *Вбити двох зайців одним каменем.*

12. Латина: *Aurora musis amica.* Англійська: *The early bird gets the worm.* Українська: *Рання пташка черв'яка ловить. Хто рано встає, тому Бог дає.*

13. Латина: *Curiositas felem interemit.* Англійська: *Curiosity killed the cat.* Українська: *Цікавість згубила кішку. Цікавість до добра не доведе.*

14. Латина: *Equum ad aquam ducere potes, sed bibere eum cogere non potes.* Англійська: *You can lead a horse to water, but you can't make him drink.* Українська: *Коня до води приведеш, а пити не змусиш. Можна дати шанс, але не змусиш ним скористатися.*

15. Латина: *Dulce multa capit, aceto parum.* Англійська: *You can catch more flies with honey than you can with vinegar.* Українська: *Більше мух можна спіймати медом, ніж оцтом.*

16. Латина: *Insaniam petere.* Англійська: *Go on a wild goose chase.* Українська: *Шукати голку в копиці сіна.*

17. Латина: *Bos locutus est.* Англійська: *When pigs fly.* Українська: *Коли рак на горі свисне.*

18. Латина: *Asinus ad lyram.* Англійська: *Casting pearls before swine.* Українська: *Сипати перли перед свинями.*

Також багато прислів'їв з компонентом–флоризмом мають аналогічні вирази в поданих мовах.

Наприклад:

1. Латина: *Per aspera ad astra.* Англійська: *Through hardships to the stars.* Українська: *Крізь терни до зірок.*

2. Латина: *Radix malorum est cupiditas.* Англійська: *The root of all evil is greed.* Українська: *Корінь усякого зла – жадібність.*

3. Латина: *Arbor mala, mala mala.* Англійська: *A bad tree bears bad fruit.* Українська: *Від лихого дерева – лихі плоди.*

4. Латина: *Ubi arbor, ibi umbra.* Англійська: *Where there is a tree, there is shade.* Українська: *Де дерево – там і тінь.*

5. Латина: *Alienum pratum semper viridius est.* Англійська: *The grass is always greener on the other side of the fence.* Українська: *Добре там, де нас нема.*

6. Латина: *Silvam propter arbores non videre.* Англійська: *Not see the wood for the trees.* Українська: *Не бачити головного за дрібницями. Не бачити лісу за деревами.*

7. Латина: *Ut duae pisi in vaina.* Англійська: *Like two peas in a pod.* Українська: *Як дві горошини в стручку. Як дві краплі води.*

8. Латина: *Tam vigens quam rosa.* Англійська: *As fresh as a daisy.* Українська: *Свіжий, як огірочок.*

9. Латина: *Vita non est ludus.* Англійська: *Life is not a bed of roses.* Українська: *Життя прожити – не поле перейти.*

10. Латина: *Qui quaerit, reperit.* Англійська: *A rolling stone gathers no moss.* Українська: *Хто шукає, той знаходить.*

Далі давайте розглянемо топ 5 англійських *прислів'їв*, які за останні 5 років найчастіше вживалися у англомовних соцмережах. Аналіз проведено на основі англомовних соціальних мереж (Twitter, Facebook, Instagram). Подані прислів'я регулярно фігурують у новинах, коментарях, аналітичних матеріалах, колонках, репортажах, блог-постах та інтерв'ю. Ними часто ілюструють загальні істини, культурні спостереження чи універсальні ситуації:

1. *The early bird catches the worm.* Цитата використовується в твіті з хештегами про успіх і підготовку: "The Early bird catches the worm." #success #preparation #effort. Часто використовують під #motivation, #MondayMotivation.

2. *Actions speak louder than words.* Частий підпис до фото або відео у Instagram, що підкреслює важливість вчинків над словами: "Actions speak louder than words. Let them show you their true priorities.

3. *The grass is always greener on the other side.* Про тенденцію заздрити іншим; часто постять у контексті лайф-коучингу.

4. *Haste makes waste.* Часто вживається в Instagram під фото або видео з невдалими спробами.

5. *Life is not a bed of roses.* Часто вживається у філософських сторіс, текстах про життєві випробування у Twitter.

Користувачі соціальних мереж часто цитують ці прислів'я як мотиваційні, життєві істини, жартівливі підписи, меми, або моральні настанови. Часто прислів'я продовжують використовуватися в заголовках та текстах новин. Вживаються як метафоричні рамки для пояснення подій. Наприклад, про позитивні уроки; про важливість конкретних кроків у політиці чи громадському житті; у навчальних або культурних текстах як загальний принцип. Вони є не лише в освітніх або культурних матеріалах, але й у політичних та суспільних темах, щоб передати загальноприйняту істину або підсилити аргумент.

У ході дослідження було встановлено, що фразеологічні одиниці, зокрема ідіоми та прислів'я вище згаданих мов, є важливим складником мовної картини світу та носіями культурно-історичного досвіду народу. Вони відображають базові цінності, світоглядні установки та ментальні особливості суспільства, формуючи національну специфіку мовлення. Фразеологізми виступають не лише мовними одиницями, а й своєрідними культурними кодами, що акумулюють колективну пам'ять і передають її від покоління до покоління.

Аналіз латинських, англійських та українських прислів'їв і ідіом засвідчив значний вплив латинської мови на формування фразеологічних систем англійської та української мов. Багато латинських висловів збереглися майже без змін або ж адаптувалися до мовних норм і культурних реалій приймаючих мов, зберігши при цьому спільне семантичне ядро. Це свідчить про універсальність людського досвіду та спільність базових морально-етичних уявлень різних народів.

Висновки. Порівняльний аналіз показав, що значна кількість прислів'їв в англійській та українській мовах має повні або часткові семантичні відповідники, незважаючи на відмінності у структурі, образності чи лексичному наповненні. Особливо продуктивними виявилися фразеологічні одиниці з компонентами флори та фауни, які ґрунтуються на універсальних спостереженнях за природою, але водночас відбивають національно-культурні стереотипи й асоціації.

Дослідження сучасного функціонування англійських прислів'їв у соціальних мережах підтвердило їх актуальність і високу комунікативну цінність у XXI столітті. Прислів'я активно використовуються в цифровому дискурсі як засоби мотивації, аргументації, оцінки подій та узагальнення життєвого досвіду, що свідчить про їх здатність адаптуватися до нових форм комунікації.

Отже, фразеологізми латинського походження в англійській та українській мовах є яскравим прикладом міжкультурної спадкоємності та мовної взаємодії. Їх вивчення сприяє глибшому розумінню не лише мовних процесів, а й культурних зв'язків між народами, а також відкриває перспективи для подальших досліджень у галузі зіставної фразеології, культурної лінгвістики та дискурс-аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хайдарі Н.І. Проблема розпізнання та виокремлення фразеологізмів у тексті. *Закарпатські філологічні студії.* 2018. Вип. 5. Т. 2. С. 82–86. https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/25046.
2. Бондарчук К. Українська мова: навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 288 с.
3. Словник фразеологізмів української мови / уклад. Білоноженко В. та ін. Київ: Наукова думка, 2003. 787 с.
4. Ганич Д., Олійник І. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
5. Дроботенко В. Віддзеркалення одвічних сфер людського життя у фразеології різноструктурних мов (української, англійської, іспанської). Закарпатські філологічні студії. 2025. Вип. 33. Том 1. С. 145–149. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.33.1.25.
6. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. К. : Наукова думка, 1973. 280 с.
7. Англо-український фразеологічний словник: близько 30 000 фразеологічних виразів / уклад. К. Баранцев. Київ : Знання, 2005. 1056 с.
8. Колоїз Ж., Малюга Н., Шарманова Н. Українська пареміологія : навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. 349 с.
9. Sinclair J. Corpus, Concordance, Collocation. Oxford University Press. 1991.179 c.
10. Moon R."Fixed Expressions and Idioms in English". Clarendon Press, 1998. 338 p.
11. Meissner C. "Latin Phrase-Book". Project Gutenberg. 2024. 340 p.
12. Oxford Dictionary of Proverbs / edited by J. Speake. Oxford University Press, 2015. 416 p.
13. Twitter API Developer Portal. URL: https://developer.twitter.com/ (дата звернення: 20.12.2025).

14. Мірошник С. Антропоніми в англійських фразеологізмах: історично-типологічний аспект. *Закарпатські філологічні студії.* 2023. Вип. 29. Том 2. С. 90–93. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.2.17

15. Жовновач Т., Глущенко А. Лексика латинського походження в англійській мові, запозичена українською. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2025. Вип. 213. С. 254–260. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-35.

16. Овсянко О. Структурно-семантичні модифікації англомовних прислів'їв у художньому та публіцистичному дискурсах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Запоріжжя, 2017. 21 с. https://phd.znu.edu.ua/page/aref/02_2017/Ovsyanko_aref.pdf.

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.111’373.43:504.7
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-22

НЕОЛОГІЗМИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЗМІНИ КЛІМАТУ: СЕМАНТИКА ТА МЕХАНІЗМИ ТВОРЕННЯ

NEOLOGISMS IN THE CONTEXT OF GLOBAL CLIMATE CHANGE: SEMANTICS AND MECHANISMS OF CREATION

Жулінська М. О.,
orcid.org/0000-0001-9110-649X
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов та перекладу
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Стаття присвячена комплексному лінгвістичному аналізу сучасної неолексики, що виникла як реакція на глобальні екологічні виклики XXI століття.

У роботі використано метод суцільної вибірки неологізмів з Кембридзького словника англійської мови. Досліджено процес формування кліматичних лексичних інновацій, які відображають перехід людства від епохи стабільності до періоду кліматичного хаосу.

Проведено ґрунтовну класифікацію лексичних інновацій за чотирма змістовими категоріями: КЛІМАТИЧНІ АНОМАЛІЇ, СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ, ЕКОНОМІЧНІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ, КЛІМАТИЧНА АДАПТАЦІЯ ТА ПРОТИДІЯ ЗМІНАМ. У категорії КЛІМАТИЧНІ АНОМАЛІЇ розглянуто терміни, що описують екстремальні природні явища і для яких характерно посилення емоційного забарвлення мови, що простежується у заміні нейтральних термінів на драматичні, та використання метафор. У категорії СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ проаналізовано слова, що описують зміну ментального стану суспільства та нові побутові стратегії. У категорії ЕКОНОМІЧНІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ досліджено вплив екології на фінансовий сектор та міграційні процеси. У категорії КЛІМАТИЧНА АДАПТАЦІЯ ТА ПРОТИДІЯ ЗМІНАМ окреслено лексику, що стосується системних рішень людства – від технологічних споруд до нових управлінських посад.

Представлено приклади кліматичних неологізмів. Проведено семантичний аналіз особливостей вибраних лексичних одиниць і тлумачення їх українською мовою. Проаналізовано причини виникнення вибраних лексичних інновацій.

Виконано аналіз механізмів словотворення вибраної лексики, серед яких виділено словоскладання, телескопію, метафоризацію та афіксацію.

У роботі обґрунтовано важливість вивчення неологізмів у контексті глобальної зміни клімату для відстежування трансформацій суспільної свідомості, соціальної поведінки та технологічних наслідків.

Ключові слова: неологізм, трансформація свідомості, глобальне потепління, екстремальні явища, різкі зміни.

The article is devoted to a comprehensive linguistic analysis of modern neolexics, which arose as a reaction to the global environmental challenges of the 21st century.

The paper uses the method of continuous sampling of neologisms from the Cambridge English Dictionary. The process of formation of climatic lexical innovations, which reflect the transition of humanity from an era of stability to a period of climatic chaos, has been investigated.

A thorough classification of lexical innovations has been carried out according to four content categories: CLIMATIC ANOMALIES, SOCIOPSYCHOLOGICAL CONSEQUENCES, ECONOMIC AND TECHNOLOGICAL CONSEQUENCES, CLIMATIC ADAPTATION AND RESISTANCE TO CHANGE.

© Жулінська М. О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The CLIMATE ANOMALIES category examines terms that describe extreme natural phenomena and have been characterized by an increase in the emotional colouring of language, which is traced in the replacement of neutral terms with dramatic ones, and the use of metaphors.

In the SOCIOPSYCHOLOGICAL CONSEQUENCES category, words describing changes in the mental state of society and new everyday strategies have been analysed.

The ECONOMIC AND TECHNOLOGICAL IMPACTS category explores the impact of ecology on the financial sector and migration processes. The CLIMATE ADAPTATION AND RESPONSE TO CHANGE category outlines vocabulary related to systemic solutions for humanity – from technological structures to new management positions.

Examples of climatic neologisms have been presented. A semantic analysis of the features of selected lexical units and their interpretation in Ukrainian has been carried out. The reasons for the emergence of selected lexical innovations have been analysed.

An analysis of the word formation mechanisms of the selected vocabulary has been performed, among which word compounding, telescoping, metaphorization, and affixation have been highlighted.

The paper substantiates the importance of studying neologisms in the context of global climate change for tracking transformations in public consciousness, social behaviour, and technological consequences.

Key words: neologism, transformation of consciousness, global warming, extreme phenomena, abrupt changes.

Постановка проблеми. Зміна клімату перестала бути суто науковим терміном і перейшла у площину повсякденного життя. Це спричинило появу цілого пласта лексики, яку дослідники називають «кліматичним неословом». Актуальність роботи зумовлена необхідністю систематизувати ці терміни для розуміння трансформації суспільної свідомості.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю фіксації та систематизації нових лексичних одиниць, які стають інструментами не лише наукової комунікації, а й масової свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна лінгвістика демонструє стійкий інтерес до вивчення лексичних інновацій, що підтверджується численними дослідженнями у соціолінгвістичному, когнітивному та прагматичному руслах (праці І. В. Андрусяк, Л. Гілбера, Ю. А. Зацного, С. М. Єнікеєвої, А. Кеняна, Д. Крістала та ін.).

Попри значний теоретичний доробок, низка питань залишається дискусійною. Зокрема, потребує детальнішого вивчення динаміка англійської лексики у різних суспільних сферах, а також розробка чітких критеріїв класифікації та систематизації нових одиниць. Особливої уваги вимагають проблеми тлумачення та перекладу неологізмів, зумовлені впливом екстралінгвальних чинників та специфікою комунікації в інтернет-середовищі. Це зумовлює необхідність створення універсальної методології дослідження новітніх мовних явищ.

Мета дослідження полягає у виявленні лінгвокогнітивних та структурно-семантичних особливостей неологізмів кліматичної сфери в сучасній англійській мові та систематизації способів їхнього утворення.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу вибраних лексичних інновацій, нову лексику, пов'язану зі зміною клімату, можна розділити на кілька категорій.

І. Кліматичні аномалії. Епоха зміни клімату, яку в наукових колах часто називають Антропоценом, – це сучасний період в історії Землі, коли людська діяльність стала головною силою, що змінює екосистему та клімат планети. Ця епоха характеризується переходом від стабільної норми до кліматичного хаосу. Необхідність номінації екстремальних природних явищ спричинила появу цілої низки нової лексики. Наприклад, ***Pyrocene*** *– сучасна епоха, в яку внаслідок зміни клімату трапляються частіші та серйозніші лісові пожежі.* Іншими словами, це окреслення сучасної епохи як періоду глобального вогню. Термін утворений за аналогією до геологічних епох (Holocene, Anthropocene). Використання суфікса *-cene* надає слову наукового статусу та глобального масштабу, визначаючи цілу еру через домінування пожеж [1; 2].

Інший приклад: ***precipitation whiplash*** *– явище різкої зміни посухи на зливи*. Слово «whiplash» (хлистова травма) в контексті клімату перетворюється на метафору, яка описує різкий перехід від однієї екстремальної фази до іншої, різкий і руйнівний стрибок. Виникнення неологізму

спричинене необхідністю опису швидких і різких змін, намаганню створення тривожного образу, що привертає увагу до проблем глобального потепління [1; 3].

Замість словосполучення «global warming» з'являється неологізм ***global boiling*** *– дуже швидке та різке підвищення світової температури, спричинене такими газами, як вуглекислий газ, що накопичуються в повітрі навколо Землі та перешкоджають виходу тепла в космос.* Як бачимо, цей термін демонструє посилення емоційного забарвлення [1].

Наступні лексичні інновації побудовані за аналогією до слова «heatwave»: ***thirstwave*** *– період спекотної, сухої погоди, через яку ґрунт і рослини втрачають дуже велику кількість води через випаровування;* ***firewave*** *– серія неконтрольованих пожеж на трав'янистій ділянці міста, зазвичай спричинених дуже спекотною погодою;* ***smog wave*** *– період екстремального та тривалого забруднення повітря, коли суміш диму, газів та хімічних речовин в атмосфері ускладнює дихання та може бути шкідливою для здоров'я* [1].

Слід зазначити, що компонент *-wave* у цих словах вже не означає фізичну морську хвилю, а є метафорою, яка вказує на тривалість, інтенсивність і масштабність. Оскільки описані природні явища не існують ізольовано, неологізми, які виникли для їх номінації, мають спільний антропоцентричний характер: вони описують вплив на життя людини та її середовище. Так, якщо *firewave* та *smog wave* акцентують на загрозі для міського простору та здоров'я населення, то *thirstwave* фокусується на втраті ресурсів, необхідних для сільського господарства та виживання екосистем. Також ці неологізми об'єднані семантикою тривоги та терміновості, вони виконують функцію «лінгвістичної сигналізації»: замість нейтральних описів використовуються яскраві, майже апокаліптичні образи (вогонь, спрага, смог), тобто перехід від «зміни клімату» до «кліматичної кризи», що привертає увагу, викликає емоційну реакцію та спонукає до дій. Таким чином, концепт екстремальності стає фактором, що об'єднує, тобто нові слова маркують нову нормальність 21-го століття, коли погодні аномалії стають не випадковими подіями, а регулярними хвилями, до яких суспільство вимушене адаптуватися навіть на рівні мови.

Інші приклади нових слів, які описують екстремальні погодні явища: ***heat storm*** *– період надзвичайно спекотної погоди та високої вологості, що триває кілька днів;* ***gigafire*** *– лісова пожежа, яка охопила понад 1 мільйон акрів (405 000 гектарів) землі;* ***flash drought*** *– раптовий період невеликої кількості дощу або його відсутності;* ***danger season*** *– новий спосіб позначення літа через підвищену ймовірність посухи, лісових пожеж та екстремальної спеки, спричинених зміною клімату* [1].

II. Соціально-психологічні наслідки. Кліматична криза також змінює спосіб життя та емоційний стан людей, внаслідок чого утворюються нові лексичні одиниці. Цей процес активно демонструють наступні приклади. ***Coolcation*** *– відпустка в прохолодних, не спекотних місцях.* Це один з головних трендів у сучасному туризмі. Його суть полягає у відмові від традиційного відпочинку в спекотних країнах на користь регіонів із помірним кліматом.

Climate quitting *– звільнення з роботи через те, що організація, в якій ви працюєте, не робить достатньо для боротьби зі зміною клімату.* Іншими словами, це відмова працювати на «брудний бізнес» на користь компаній, які реально дбають про планету. Цей феномен став особливо помітним серед представників покоління Z та міленіалів.

Doomerism *– почуття занепокоєння та страху, що ситуація не покращиться, особливо щодо зміни клімату.* Суть терміну полягає у вірі в те, що колапс цивілізації є неминучим і наслідком стає відмова від планування майбутнього. ***Climate doomism*** *– переконання, що зміна клімату тепер незворотна і що немає сенсу докладати будь-яких зусиль, щоб зупинити її погіршення.* Це вужча, радикальна форма еко-тривоги, результатом якої стає бездіяльність як механізм психологічного захисту, тобто простіше здатися, ніж нести тягар відповідальності і надії. ***Ecological grief*** *– почуття великого смутку, спричинене наслідками надзвичайної кліматичної ситуації* [1]. Дані неологізми демонструють широку культурну та психологічну установку, яка виходить за

межі лише екології. На відміну від «doomerism», який фокусується на майбутньому фіаско, «ecological grief» – це реакція на втрати, що відбуваються прямо зараз [1; 4].

До даної категорії можна віднести також нові типи споживачів: ***cyan shopper*** *– той, хто намагається купувати лише екологічно чисті продукти* (еко-свідомий покупець); ***wish-cycling*** *– кидання предмета у контейнер для перероблення в надії, що його можна буде переробити, зазвичай коли предмет насправді не підлягає переробленню* (наївне сортування сміття) [1].

Термін «cyan shopper» походить від кольору «cyan» (яскраво-блакитний), який у маркетингу часто асоціюється з чистотою, водою та еко-технологіями. Це еволюція поняття «green shopper». Для «cyan shoppers» важливо уникати «greenwashing» – ситуацій, коли компанії лише вдають екологічність через маркетинг, не змінюючи реальних процесів виробництва.

Хоча мета «wish-cycling» здається благородною, насправді це завдає шкоди, оскільки один брудний контейнер від їжі або невідповідний тип пластику може зробити всю партію сировини непридатною для переробки. Сортування «сміття серед вторсировини» вимагає додаткового часу та людських ресурсів, що робить переробку дорожчою.

III. Економічні та технологічні наслідки. Неологізми, які містить ця категорія, описують, як клімат змінює рух капіталу, вартість життя та кордони проживання.

Наприклад, нові фінансові ризики, з якими стикаються банки та пересічні громадяни: ***greenflation*** *– зростання цін внаслідок переходу до зеленої економіки*. Попит на метали для електромобілів та сонячних панелей зростає, що призводить до здорожчання зелених технологій та життя загалом. *Або* ***green swan*** *– дуже серйозна подія, особливо та, що спричиняє збої на світових фінансових ринках, спричинена наслідками зміни клімату.* Термін, введений Банком Міжнародних розрахунків, означає кліматичну подію, яка провокує системну фінансову кризу [1; 5].

Також лексика даної категорії стосується соціальної нерівності та нерухомості: ***climate gentrification*** *– процес, за допомогою якого місце, яке вважається менш схильним до ризику наслідків зміни клімату, перетворюється з бідного регіону на багатший.* Іншими словами, це зміна соціального ландшафту через безпеку. Або ***climate mobility*** *– кліматична мобільність, переїзд з району, постраждалого від зміни клімату, до місця проживання в іншому місці.* Термін охоплює всі види переміщення: від вимушеної втечі до стратегічного переїзду молоді в регіони, де більше води або більш помірна температура [1; 6].

В межах даної категорії також утворюються слова, що описують «точки неповернення» в промисловості: ***carbon bomb*** *(вуглецева бомба) – проєкт з видобутку викопного палива з землі, який спричинить викиди вуглекислого газу понад одну гігатонну* [1].

IV. Кліматична адаптація та протидія змінам. Ця категорія охоплює лексичні інновації, які виникли у зв'язку з необхідністю номінації антропогенних рішень для кліматичних проблем. Найчастіше вони описують нові об'єкти та ролі, створені людиною для протидії змінам. Це можуть бути дії: ***climate repair*** *– акт подолання наслідків зміни клімату;* ***heat day*** *– день, коли дітям не потрібно ходити до школи, а іноді й дорослим не потрібно ходити на роботу, бо погода надто спекотна;* ***eco score*** *– інформація, що надається на упаковці харчових продуктів, зазвичай у вигляді літери та цифри, яка показує вплив харчового продукту на навколишнє середовище;* ***cli-fi*** *– книги, фільми тощо про негативні події, що відбуваються через зміну клімату, такі як лісові пожежі та посухи*.

Конкретні споруди, наприклад ***smog tower*** *– висока, вузька споруда, яка використовує вентилятори та фільтри для очищення повітря в районі з високим рівнем забруднення повітря.* Або ***energy island*** *– платформа, побудована на морі, яка використовується для виробництва та зберігання електроенергії від вітрових турбін*. Першим масштабним проєктом «energy island» є данський острів у Північному морі. Це величезний хаб, який збирає енергію від сотень офшорних вітрових турбін і розподіляє її між країнами або використовує для виробництва зеленого водню.

Стратегія: ***carbon insetting*** *– діяльність зі внесення змін у компанії з метою зменшення шкоди, яку вона завдає навколишньому середовищу.* На відміну від «offsetting» (компенсації викидів десь в іншому місці, наприклад, через купівлю квот), «insetting» означає, що компанія інвестує в екологічні проєкти всередині власного ланцюга постачання. Наприклад, виробник шоколаду допомагає фермерам, у яких купує какао-боби, висаджувати дерева на їхніх плантаціях.

Також інновації: ***climate tech*** *– бізнес з використання технологій для створення продуктів і послуг, які дозволять суспільству адаптуватися до наслідків зміни клімату*. Це може бути навіть посада: ***chief heat officer*** *– хтось, хто несе загальну відповідальність за боротьбу з підвищенням температури в місті, спричиненим зміною клімату*. Це людина, яка координує підготовку міста до хвиль екстремальної спеки: від планування тінистих зон до модернізації систем кондиціонування в лікарнях.

Також це неологізми, які стосуються того, як ми облаштовуємо наш життєвий простір: ***cooling centre*** *– таке місце, як бібліотека, музей чи інша громадська будівля, куди можна піти, щоб охолонути в періоди сильної спеки;* ***eco-city*** *– місто, спроєктоване таким чином, щоб мінімізувати його вплив на зміну клімату та довкілля;* ***green screen*** *– велика сталева сітка, густо вкрита плющем, яка, як вважається, діє як бар'єр для забруднення повітря* (жива стіна, яку часто встановлюють біля дитячих майданчиків або шкіл поруч із дорогами, оскільки листя плюща ефективно затримує дрібні частинки пилу та діоксид азоту [1; 7; 8].

Як бачимо, нова лексика цієї категорії демонструє активну відповідь людства на кризу і стає термінологією системної адаптації до кліматичних змін.

Ці терміни свідчать про те, що людство перейшло від стадії «усвідомлення проблеми» до стадії «будівництва нової цивілізації», яка зможе функціонувати в нових кліматичних умовах.

Проаналізувавши надані приклади, можна виділити кілька переважних механізмів словотворення, які використовує сучасна мова для опису кліматичної кризи. Словоскладання – один з найпродуктивніших способів утворення виділених неологізмів: ***heat + storm = heat storm:*** підкреслює інтенсивність явища, коли спека прирівнюється до стихійного лиха; ***flash + drought = flash drought***: використання метафори «спалаху» для опису швидкості настання посухи; ***energy + island = energy island:*** створення візуального образу автономного технічного об'єкта; ***giga + fire = gigafire***: пожежа гігантських масштабів.

Телескопія (блендинг) також є продуктивним способом утворення кліматичних лексичних інновацій: ***cool + vacation = coolcation****: заміна традиційного очікування відпустки в спекотному місці на потребу в прохолоді;*

climate + fiction = cli-fi *(за аналогією до Sci-fi), що свідчить про формування нового культурного жанру;* ***green + inflation = greenflation****: економічний термін, що вказує на специфічну причину зростання цін;* ***wish-cycling*** *= wish + recycling: практика сортування сміття за принципом «сподіваюсь, це перероблять»;* ***pyrocene*** *(pyro- від грец. «вогонь» + -cene від «Pleistocene/ Holocene»): епоха вогню;* ***thirst + heatwave = thirstwave****: метафоричне поєднання спраги та аномальної спеки.*

Слід зазначити, що цей спосіб утворення слів шляхом злиття частин двох слів створює містки, «вірусні» терміни, що швидко поширюються в медіа.

Метафоризація та термінологічне переосмислення – один із засобів утворення кліматичних неологізмів. Найчастіше це використання вже наявних слів у абсолютно новому контексті для підсилення драматизму ситуації: ***carbon bomb***: метафора вибухового пристрою вказує на незворотність та руйнівну силу великих проєктів викопного палива; ***green swan***: переосмислення теорії «Чорного лебедя» Нассіма Талеба для фінансових ризиків, спричинених екологією; ***precipitation whiplash*** (опадовий «удар батогом»): яскрава метафора для різкої зміни погоди від екстремальної посухи до повені; ***global boiling***: підсилювальна заміна терміну «global warming».

Одним з найпоширеніших способів утворення кліматичних лексичних інновацій є також афіксація та використання префіксоїдів, тобто використання сталих морфем, що задають тематичний вектор. Аналіз вибраної лексики дозволяє виділити префікси *eco-* та *climate-* як найпродуктивніші. Префікс *eco-* маркує будь-яке поняття як таке, що належить до сфери відповідального ставлення до довкілля: ***eco-city, eco-score, ecological grief***. Префікс *climate-* стає універсальним визначником для соціальних та юридичних категорій: ***climate tech, climate quitting, climate mobility***. Суфікс *-ism* у кліматичному контексті характеризує перехід від простого спостереження за проблемою до певного фаталістичного стану душі: ***doomerism, doomism.***

Висновки. Дослідження неологізмів кліматичної сфери показало, що англійська мова оперативно реагує на екологічні виклики, створюючи цілий пласт нової лексики. Мова трансформується з інструменту опису природи на інструмент соціальної тривоги та мобілізації, замінюючи нейтральні терміни на експресивні та катастрофічні.

Більшість проаналізованих неологізмів мають чіткий зв'язок із людською діяльністю та її наслідками для суспільства. Це підтверджується появою лексем, що описують нові емоційні стани, зміну трудової етики та нові економічні ризики. Таким чином, кліматична криза в мові постає не як зовнішня подія, а як невід'ємна частина людського буття.

Аналіз способів утворення термінів «кліматичного словника» демонструє, як мова адаптується до нових реалій і свідчить про те, що старі терміни вже не здатні описати інтенсивність та швидкість сучасних змін. Мова стає більш емоційною та тривожною, щоб привернути увагу до проблеми.

Отже, лексичні інновації кліматичної сфери є індикатором змін у суспільній свідомості. Вони виконують функцію «лінгвістичної сигналізації», що маркує «нову нормальність» 21-го століття, де аномалії стають регулярними подіями, а екологічна відповідальність – обов'язковим компонентом мовної та соціальної компетенції людини.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні когнітивних механізмів формування нової лексики та вивченні мовних змін у контексті кліматичної етики та психології, що дозволить глибше зрозуміти роль мови у формуванні глобальної стратегії виживання людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. A blog from Cambridge Dictionary. Category: New Words. URL: https://dictionaryblog.cambridge.org/category/new-words/ (дата звернення: 15.01.2026).

2. Pyne S. Welcome to the Pyrocene. *Smithsonian magazine*. 2025. URL: https://www.smithsonianmag.com/science-nature/welcome-to-the-pyrocene-180985896/ (дата звернення: 15.01.2026).

3. Mullens E., Engström J. Drought to Flood to Drought: A Review of Definitions of Precipitation Whiplash Events, What Causes Them and Their Impacts Over the Continental United States. *International Journal of Climatology*. 2025. Vol. 45. Is. 8. DOI:10.1002/joc.8850

4. Silva M. Why is climate 'doomism' going viral – and who's fighting it? *BBC*. 2022. URL: https://www.bbc.com/news/blogs-trending-61495035 (дата звернення: 15.01.2026).

5. Bolton P., Després M., Awazu Pereira da Silva L., Samama F., Svartzman R. The green swan. *BIS*. 2020. URL: https://www.bis.org/publ/othp31.htm. (дата звернення: 16.01.2026).

6. Gamboa L., Goh D. What Is Climate Mobility, and Why Should We Care? URL: https://carnegieendowment.org/research/2025/06/what-is-climate-mobility-and-why-should-we-care?lang=en (дата звернення: 15.01.2026).

7. Agoston C., Urban R., Nagy B., Csaba B., Kov˝ary Z., Kovacs K., Varga A. et.al. The psychological consequences of the ecological crisis: Three new questionnaires to assess eco-anxiety, eco-guilt, and ecological grief. *Climate Risk Management*. 2022. Vol. 37. DOI:10.1016/j.crm.2022.100441

8. What is carbon insetting. *GoodShipping.* 2024. URL: https://www.goodshipping.com/news/carbon-insetting (дата звернення: 15.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 19.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.111’276.6:81’37
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-23

ЛЕКСИЧНІ МАРКЕРИ ТАКТИКИ ЕМОТИВНОГО ВПЛИВУ В АНГЛОМОВНОМУ БІЗНЕС-ОРІЄНТОВАНОМУ ЖАНРІ TED TALKS: КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ

LEXICAL MARKERS OF EMOTIVE PERSUASION TACTICS IN ENGLISH BUSINESS TED TALKS: A CORPUS-BASED ANALYSIS

Іваницька Н. Б.,
orcid.org/0000-0002-9925-1285
Scopus ID: 59093262700
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземної філології та перекладу
Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету

Терещенко Л. Я.,
orcid.org/0000-0002-2774-8540
Scopus ID: 57716371300
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету

У статті здійснено лінгвістичний аналіз лексичних маркерів реалізації тактики емотивного впливу в жанрі англомовних бізнес-орієнтованих виступів TED Talks. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі емоційного компонента в сучасній бізнес-комунікації, а також недостатньою розробленістю проблеми системного опису мовних засобів емотивного впливу з позицій корпусної лінгвістики. Метою статті є виявлення, класифікація та кількісно-якісний аналіз лексичних засобів об’єктивації емотивного впливу в бізнес-виступах. Матеріалом дослідження слугував авторський корпус, сформований на основі 35 транскриптів виступів TED Talks рубрики Business загальним обсягом 51 894 слововживання. Методологічну основу роботи становить комплексний підхід, що поєднує методи корпусної лінгвістики (частотний, контекстуальний та конкордансний аналіз), а також елементи прагмалінгвістичного та функціонально-стилістичного аналізу. Обробку мовного матеріалу здійснено за допомогою корпусного менеджеру AntConc. На основі корпусної вибірки виокремлено п’ять основних груп лексичних маркерів емотивного впливу: іменники на позначення емоцій і почуттів, дієслова емоційного стану та переживання, емоційно-оцінні прикметники, інтенсифікатори та аксіологічно марковану лексику. Кількісний аналіз засвідчив переважання одиниць із позитивною емоційною та оцінною семантикою, що сприяє створенню позитивного емоційного фону, формуванню довіри та залученості аудиторії. Водночас використання лексем із негативною або амбівалентною конотацією виконує функцію контрасту й підсилює персуазивний потенціал виступів через апеляцію до особистого досвіду слухачів. Наукова новизна дослідження полягає в системному корпусному описі лексичних маркерів емотивного впливу в жанрі TED Talks як складника мовленнєвої стратегії впливу в бізнес-дискурсі. Практичне значення роботи полягає в можливості використання отриманих результатів у курсах з дискурсології, прагмалінгвістики, бізнес-комунікації та аналізу публічних виступів.

Ключові слова*:* бізнес-дискурс, жанр TED Talks, стратегія мовленнєвого впливу, тактика емотивного впливу, лексичні маркери, корпусна лінгвістика, корпус, відносна частота.

© Іваницька Н. Б., Терещенко Л. Я., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article presents a linguistic analysis of lexical markers of emotive influence tactics in the English-language business-oriented TED Talks genre. This study is of relevance for two principal reasons. Firstly, it addresses a significant gap in the existing literature by examining the increasing role of the emotive component in contemporary business communication. Secondly, and perhaps more importantly, it addresses a crucial yet insufficiently explored area of study by offering a new and innovative approach to the systematic description of linguistic means of emotive influence from the perspective of corpus linguistics. The objective of the study is to identify, categorise and quantitatively and qualitatively analyse the lexical means of objectifying emotive influence in business speeches. The research material comprised an author's corpus formed from 35 transcripts of TED Talks speeches from the Business section, totalling 51,894 words. The methodological basis of the work is a comprehensive approach that combines methods of corpus linguistics (frequency, contextual and concordance analysis), as well as elements of pragmatics and functional-stylistic analysis. The linguistic material was processed using the AntConc corpus manager. The identification of five main groups of lexical markers of emotive influence was based on the corpus sample. These groups include nouns denoting emotions and feelings, verbs of emotional state and experience, emotionally evaluative adjectives, intensifiers, and axiologically marked vocabulary. Quantitative analysis demonstrated a predominance of units characterised by positive emotional and evaluative semantics, thereby contributing to the establishment of a positive emotional background, the formation of trust, and audience engagement. Concurrently, the deployment of lexical elements bearing negative or ambivalent connotations serves as a contrast tactic, thereby enhancing the persuasive efficacy of orations by appealing to the personal experiences of listeners. The scientific novelty of the study lies in the systematic description of a corpus of lexical markers that influence emotion in the TED Talks genre, as a component of the speech strategy of influence in business discourse. The practical significance of the work lies in the possibility of using the results obtained in courses on discourse studies, pragmatics, business communication and analysis of public speeches.

Key words: business discourse, TED Talks genre, speech persuasion strategy, emotive persuasion tactics, lexical markers, corpus linguistics, corpus, relative frequency.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації, інтенсивного розвитку інформаційних технологій та зростання конкуренції на ринку праці ефективна бізнес-комунікація виступає ключовим чинником успішної діяльності у багатьох сферах. Така комунікація передбачає не лише обмін інформацією, а й вміле використання комунікативних стратегій для переконання, впливу та прийняття рішень. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує мовознавчий аналіз бізнес-комунікації (інші терміни – «ділова комунікація», «діловий дискурс», «бізнес-дискурс»), спрямований на встановлення специфіки використання лексичних, граматичних, стилістичних і прагматичних ресурсів для реалізації стратегії впливу.

Одним із найбільш популярних і водночас відносно нових жанрів бізнес- дискурсу вважають виступи TED (Technology, Entertainment, Design). Цей жанр об'єднує елементи науково-популярної лекції, мотиваційного виступу та презентації бізнес-ідей, завдяки чому здатен ефективно поєднувати інформативність, логічність аргументації та емоційне залучення аудиторії. Виступи TED вирізняються високим рівнем комунікативної культури, структурованістю матеріалу та застосуванням різноманітних тактик впливу, що робить їх цінним об'єктом дослідження. Водночас наявні напрацювання лінгвістів наразі не охоплюють усіх проблем, дотичних до цього жанру бізнес-комунікації. Це актуалізує заявлену в статті тему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нашому дослідженні ми спираємося на відпрацьовані в лінгвістиці теоретичні положення бізнес-комунікації, її дискурсивної та жанрової специфіки. Як зауважує українська мовознавиця І. Сєрякова, «англомовний бізнес-дискурс – це специфічна форма комунікації, яка використовується для передачі інформації, обговорення питань, прийняття рішень та взаємодії між учасниками бізнес-середовища… Цей тип дискурсу характеризується специфікою мовленнєвих засобів, термінологією, структурою та стилем від інших форм мовленнєвої діяльності» [1, с. 48]. Бізнес-комунікацію розглядають як цілеспрямований обмін інформацією, зреалізований через використання різних стратегій і тактик для досягнення організаційних цілей [2; 3]. Автори праці «Communication and Persuasion: Psychological Studies of Opinion Change», розглядачи ділову комунікацію в аспекті її впливу та переконання, зазначають: «Комунікація – це процес, за допомогою якого

індивід (комунікатор) передає стимули (зазвичай вербальні) з метою зміни поведінки інших індивідів (аудиторії)» [4, с. 18].

У нашому дослідженні ми також спираємося на розроблені питання мовленнєвого впливу як комунікативної стратегії, яка має глибоке теоретичне підґрунтя. Мовленнєвий вплив досліджувався в межах когнітивної лінгвістики та дискурс-аналізу (Дж. Лакофф, К. Гайленд та ін.). В українській науковій традиції проблему мовленнєвого впливу розроблено в межах комунікативної пргаматики (Ф. Бацевич), експресивності та оцінності (Л. Ставицька), сугестії (Н. Кондратенко) та ін. Проблему мовленнєвого впливу в межах бізнес-комунікації розглядали Д. Кайсіна [5], О. Мунтян [6], Я. Гнєзділова [7].

У цьому контексті виступи TED Talks як відносно новий жанр бізнесового дискурсу видаються науково релевантними, оскільки забезпечують актуальний емпіричний матеріал для дослідження мовних засобів ефективного мовленнєвого впливу на аудиторію [8–11].

Наше дослідження реалізовано із застосуванням методик корпусної лінгвістики. Як зауважують Р.К. Махачашвілі та К. Білик, «Корпусна лінгвістика передбачає застосування загальних принципів побудови, обробки лінгвістичних корпусів текстів, які здійснюються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, розробку методик збору мовних явищ» [12, с. 151]. Залучення корпусних методик для інтерпретації є доцільним, оскільки вони забезпечують об’єктивну, кількісно підтверджену основу для інтерпретації результатів, дозволяючи виявляти регулярні мовні закономірності, а не поодинокі приклади, підвищують надійність і відтворюваність лінгвістичних висновків [13]. Зауважимо також, що корпусні методики були апробовані в попередніх дослідженнях авторів [14].

Мета дослідження полягає у виявленні, систематизації та кількісному аналізі лексичних засобів реалізації тактики емотивного впливу в жанрі TED Talks на основі корпусного підходу, а також у з’ясуванні їхньої функціонально-прагматичної ролі в забезпеченні результативного впливу на аудиторію.

Матеріал та методологія дослідження. Матеріалом дослідження слугує спеціально укладений авторський корпус транскриптів англомовних виступів у форматі TED Talks. До корпусу включено транскрипти виступів, опублікованих на офіційній платформі TED у рубриці Business (https://www.ted.com/talks?sort=newest&topics%5B0%5D=business), що забезпечує автентичність і жанрову однорідність мовного матеріалу. Формування корпусу відбувалося із дотриманням принципів репрезентативності, тематичної цілісності та функціональної відповідності. До корпусу було залучено тематично релевантні скрипти англомовних спікерів, виголошених на платформі протягом 2024–2025 рр. Сформований корпус налічує 35 виступів загальним обсягом 51 894 слововживань, що є цілком достатнім для виявлення показових лексико-семантичних зразків у межах жанру TED Talks та забезпечує валідність кількісних показників при аналізі емоційно маркованих лексичних одиниць. Тексти було уніфіковано за форматом, очищено від технічних і позамовних елементів (зокрема тайм-кодів та службових позначок), після чого інтегровано до корпусного менеджера *AntConc* для здійснення подальшого кількісного та контекстуального аналізу. Корпус має спеціалізований характер і є закритим, оскільки створювався відповідно до конкретних дослідницьких завдань.

На початковому етапі корпусного аналізу було сформовано список пошукових одиниць як маркерів реалізації тактики емотивного впливу. Виокремлення таких лексем базувалося на положеннях сучасної лінгвоемоціології, яка, за твердженням О. Залужної, «переживає бурхливий розвиток, зосереджуючись на дослідженні того, як емоції кодуються, передаються та сприймаються через мову» [15, с. 228]. Такий підхід дав змогу сформувати семантичне ядро емотивного впливу, на основі якого в подальшому здійснювався аналіз відносної частотності (визначалася шляхом нормалізації абсолютної частоти одиниць щодо загальної кількості токенів корпусу та подавалася як кількість уживань на 10 000 слововживань). Крім того, кожну лек-

сичну одиницю було проаналізовано з огляду на контекст її вживання та прагматичну функцію в реалізації мовленнєвого впливу.

Виклад основного матеріалу. Загальновизнаною є думка про те, що успішна бізнес-комунікація не обмежується лише обміном інформацією; її кінцева мета – досягнення поставлених цілей через зміну переконань або моделі поведінки адресата. Така цілеспрямована дія є сутністю мовленнєвого впливу як ключової комунікативної стратегії ділового дискурсу. Мовленнєвий вплив у широкому сенсі – це будь-яка комунікативна дія, що призводить до зміни в свідомості або поведінці реципієнта. Дослідники розглядають його як інструмент, за допомогою якого адресант вносить корективи в сприйняття світу адресатом, його емоційний стан або модель поведінки. У вузькому ж значенні мовленнєвий вплив є інтенсивною, цілеспрямованою дією, що здійснюється за допомогою ретельного добору лінгвістичних і паралінгвістичних засобів.

Жанр TED Talks, що функціонує на перетині інформаційного та мотиваційного типів мовлення, характеризується підвищеним потенціалом мовленнєвого впливу, який реалізується як через логічні, так і через емотивні компоненти. Емотивний вплив є потужним засобом залучення уваги і формування певного ставлення аудиторії. На думку дослідників, «переконання не завжди відбувається через логіку – часто ключову роль відіграють історії, що викликають емоційний відгук і сприяють зміні ставлення» [16, с. 9]. Використання тактики емотивного впливу має на меті викликати емоційний відгук у слухачів, зокрема співпереживання, довіру, натхнення, гнів, надію тощо. На думку Я. Гнєзділової, «емотивний дискурс як різновид публічного мовлення є мотивованою, заздалегідь спланованою експресивною мовленнєвою діяльністю, ретельно продуманою у плані вибору мовних засобів та мовленнєвих стратегій і тактик, які розраховані на емоційний вплив на адресата» [17, с. 178].

У роботі ми поділяємо думку науковців про те, що «емотивність передбачає навмисний вияв емоцій і певну стратегію комунікативної поведінки, оскільки застосовується з метою прогнозування ситуацій та впливу на поведінку аудиторії» [18, с. 160]. Прогнозованим є і те, що спікери TED Talks добирають емоційно марковані лексичні засоби для емотивного впливу на аудиторію [19].

Переходячи до безпосереднього аналізу лексичних маркерів тактики емотивного впливу, коротко зауважимо, що вибір лексем для корпусного аналізу зумовлений прагматичною природою тактики емотивного впливу, яка реалізується через вербалізацію емоційного стану мовця, оцінне осмислення подій та інтенсифікацію висловлювання [17; 19]. До аналізу було залучено 1) лексеми з прямою номінацією емоцій, 2) дієслова емоційного ставлення та переживання, 3) емоційно-оцінні прикметники, 4) інтенсифікатори та 5) одиниці з аксіологічною семантикою, що дозволило охопити як експліцитні, так і імпліцитні засоби емотивності. Зауважимо також, що початковий список пошукових лексем було сформовано на основі теоретичних положень про мовну репрезентацію емоцій, після чого він уточнювався та розширювався шляхом аналізу частотності, колокацій і контекстів уживання в межах авторського корпусу.

Варто додати, що виділені нами групи лексичних маркерів не є вичерпними. Крім того, лексичні засоби завжди взаємодіють із граматичними структурами. Проте ми свідомо залишаємо їх поза межами нашого дослідження, зосередившись на систематизації та аналізі саме тих лексичних маркерів, які були визначені як основні для реалізації емотивного впливу. У подальших дослідженнях планується розширити аналіз інших потенційних лексичних та граматичних засобів, щоб більш повно оцінити комплексні механізми мовленнєвого впливу в жанрі TED Talks.

Першу групу лексичних маркерів реалізації тактики емотивного впливу формують номінативні одиниці на позначення емоцій та почуттів. Такі одиниці забезпечують експліцитну вербалізацію внутрішнього стану мовця або очікуваної реакції адресата. Виділена група містить іменники на позначення базових емоцій (радість, сум, страх, любов, гнів тощо). Залучення

таких мовних одиниць формує емоційне підґрунтя впливу на аудиторію, адже вони апелюють до базових почуттів слухачів і сприяють їхній емоційній залученості. У нашому корпусі були виявлено такі іменники: *love* (6,1)[1], *fear* (4,8), *joy* (4,0), *passion* (2,5), *hope* (2,3), *anxiety* (1,3), *confidence* (1,2), *pride* (1,1), *trust* (0,9), *loneliness* (0,6).

Так, наприклад, у реченні *Because **love** is the ultimate win-win-win strategy* іменник «love» репрезентує абстрактну концепцію, формуючи персуазивний ефект. У реченні *And I wish for all of you great **love** in your life* виокремлений іменник виконує роль емоційного маркера, який активізує залучення аудиторії та підсилює ефект мовленнєвого впливу.

Отримані результати корпусного дослідження унаочнено на рисунку 1.

Аналіз частотних показників свідчить, що домінування позитивних маркерів *love* (6,1) та *joy* (4,0) будує міцний емоційний фундамент для встановлення довіри з аудиторією. Водночас високий показник слова *fear* (4,8) вказує на активне використання тактики контрасту, де страх як одна із базових емоцій слугує потужним тригером для залучення уваги та підсилення комунікативного ефекту. Нижча частотність таких одиниць, як *hope* (2,3), *confidence* (1,2) та *trust* (0,9), демонструє їхню допоміжну роль у вербалізації очікуваних реакцій адресата, що дозволяє мовцеві не лише експліцитно виражати внутрішній стан, а й скеровувати почуття слухачів у потрібне стратегічне русло, роблячи вплив більш рельєфним.

Другу групу залучених до аналізу лексичних маркерів тактики емотивного впливу сформували дієслівні лексеми на позначення емоційного стану та переживання. Здатність дієслівних лексем передавати «процесуальність переживання» [20, с. 6] перетворює абстрактне почуття на живий процес, дозволяючи слухачеві «прожити» емоцію разом із мовцем від її виникнення до кульмінації. Оскільки такі одиниці часто є елементами наративів особистого досвіду, вони значно підвищують рівень довіри до сказаного. Описуючи свої дії крізь призму емоційного стану спікер розраховує на ефект співпереживання. Відповідно аудиторія сприймає інформацію як особисту історію спікера, мимоволі «втягуючись» в емоційне коло спікера. Залучення дієслів-

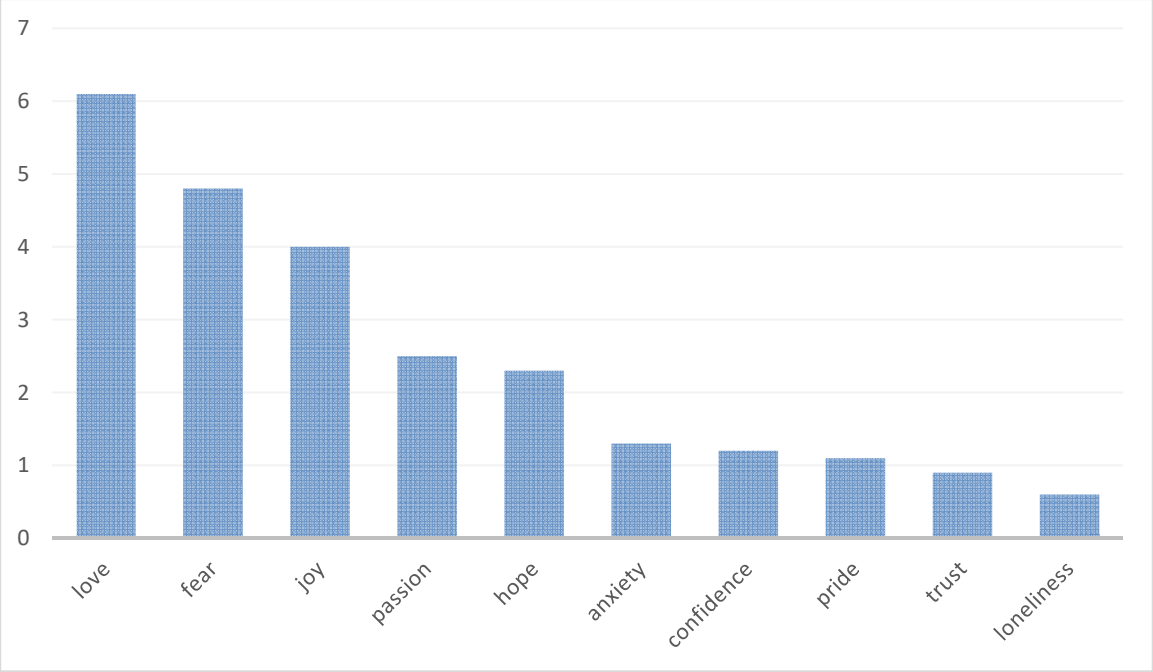

Рис. 1. Відносна частотність вживання емоційно маркованих іменників як маркерів тактики емотивного впливу

[1] Тут і далі в дужках вказуємо відносну частотність уживання лексичної одиниці.

ної лексики перетворює пасивне сприйняття на активне емоційне залучення. У нашому корпусі було виявлено такі дієслові лексеми на позначення емоційного стану: *feel* (6,9), *believe* (6,3), *l*ove (5,1), *care* (4,6), *enjoy* (4,1), *worry* (3,1), *struggle* (1,1), *suffer* (0,9), *hate* (0,6).

Проаналізуємо декілька контекстів із дієслівними маркерами емотивного впливу. Так, дієслово *enjoy* у реченні *In the future, companies will succeed or fail based on how much their people* ***enjoy*** *their work* вербалізує позитивний емоційний стан, акцентуючи задоволення співробітників від праці. Це дозволяє слухачам ідентифікуватися з мовцем та прийняти запропоновану перспективу як привабливу. У цьому контексті *enjoy* сфокусовано на емоційній реакції аудиторії через позитивну асоціацію «приємне = успіх». Така асоціація підсилює переконливість аргументу, роблячи твердження більш життєвим і реалістичним, а отже слугує стратегічним засобом формування емоційного зв'язку між спікером і слухачами.

У реченні *Many people* ***believe*** *some of the best actions are when we show up in tough times, and that's true* дієслово *believe* вербалізує внутрішнє переконання мовця або загальноприйняту думку, формуючи відчуття авторитетності та спільної ціннісної позиції. Воно залучає слухачів до когнітивної та емоційної згоди, посилює переконливість висловлювання, створюючи ефект спільних цінностей.

Результати кількісних підрахунків вживання емоційно насичених дієслів унаочнено на рисунку 2.

На основі аналізу корпусних даних можна припустити, що дієслівні лексеми реалізують тактику емотивного впливу через акцент на суб'єктивізації та процесуальності досвіду, де домінантні показники дієслів *feel* (6,9) та *believe* (6,3) вказують на внутрішні відчуття та переконання спікерів. Висока частотність одиниць із позитивною конотацією, таких як *love* (5,1), *care* (4,6) та *enjoy* (4,1), може свідчити про прагнення мовців встановити етичний зв'язок з адресатом через активізацію атмосфери емпатії та небайдужості. Водночас залучення лексем на позначення складних станів (*worry* (3,1), *struggle* (1,1) та *suffer* (0,9)) відображає реальні життєві наративи особистого досвіду, що значно підвищує рівень довіри аудиторії через механізм співпереживання.

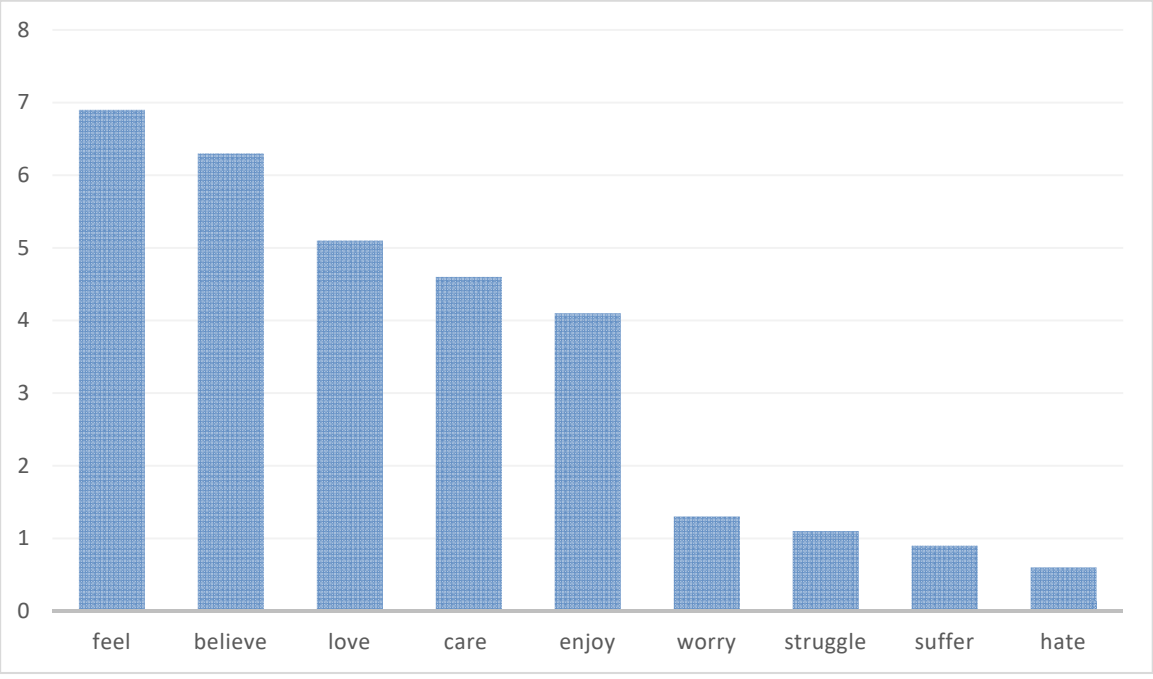

Рис. 2. Відносна частотність вживання дієслів емоційного стану як маркерів реалізації тактики емотивного впливу

Наступну групу лексичних маркетів тактики емотивного впливу формують емоційно-оцінні прикметники. Такі одиниці забезпечують аксіологічну (ціннісну) інтерпретацію повідомлення. Вони виступають ефективними інструментами впливу, оскільки маркують навколишню реальність через суб'єктивну призму «позитив/негатив», формуючи у слухача певне ставлення до предмета мовлення. У бізнес-орієнтованих текстах (зокрема в жанрі TED Talks) прикметники мінімізують дистанцію між оратором і слухачем, перетворюючи абстрактні бізнес-ідеї на персоналізовані, емоційно насичені концепти, що легше інтегруються в свідомість реципієнта. До нашої вибірки увійшли такі лексичні одиниці: *powerful* (4,8), *amazing* (3,1), *incredible* (1,7), *wonderful* (1.6), *impressive* (1,1), *beautiful* (1.1), *remarkable* (0.9), *outstanding* (0,7).

Проаналізуємо декілька прикладів із виокремленими одиницями. Так, у реченні *Two very **powerful** things happen in that one moment* прикметник *powerful,* підсилений прислівником *very*, підкреслює інтенсивність і значущість подій. Він привертає увагу слухачів, створює ефект захоплення та надає більшої переконливості висловлюванню, що, у свою чергу, формує емоційно забарвлений наратив.

Розгляенмо наступний приклад: *I found, personally, that a heart-centric approach to life can unlock **remarkable** power, **immense** joy, and in fact, provide clarity and resilience to focus on what is possible while others are petrified by what's probable. It provides journeys unfolding in **amazing** ways with **extraordinary** outcomes.* У наведеній частині промови прикметники *remarkable, immense, amazing, extraordinary* виконують роль стратегічних лексичних засобів емоційного впливу, вказують на позивну цінність досвіду. Вони формують емоційно насичений наратив, підсилюючи переконливість виступу та збільшуючи залученість аудиторії.

Результати аналізу емоційних прикметників у досліджуваному дискурсі унаочнює рисунок 3.

Отримані результати корпусного аналізу (рис. 3) дають підстави припустити, що домінантна позиція лексеми *powerful* (4,8) допомагає спікерам підкреслити значимість та авторитетність презентованих ідей. Висока частотність ад'єктивів *amazing* (3,1) та *incredible* (1,7) сприяє мінімізації дистанції між мовцем і аудиторією. Це употужнює раціональні аргументи, перетворючи їх на емоційно насичені концепти для більш легкого інтегрування в свідомість реципі-

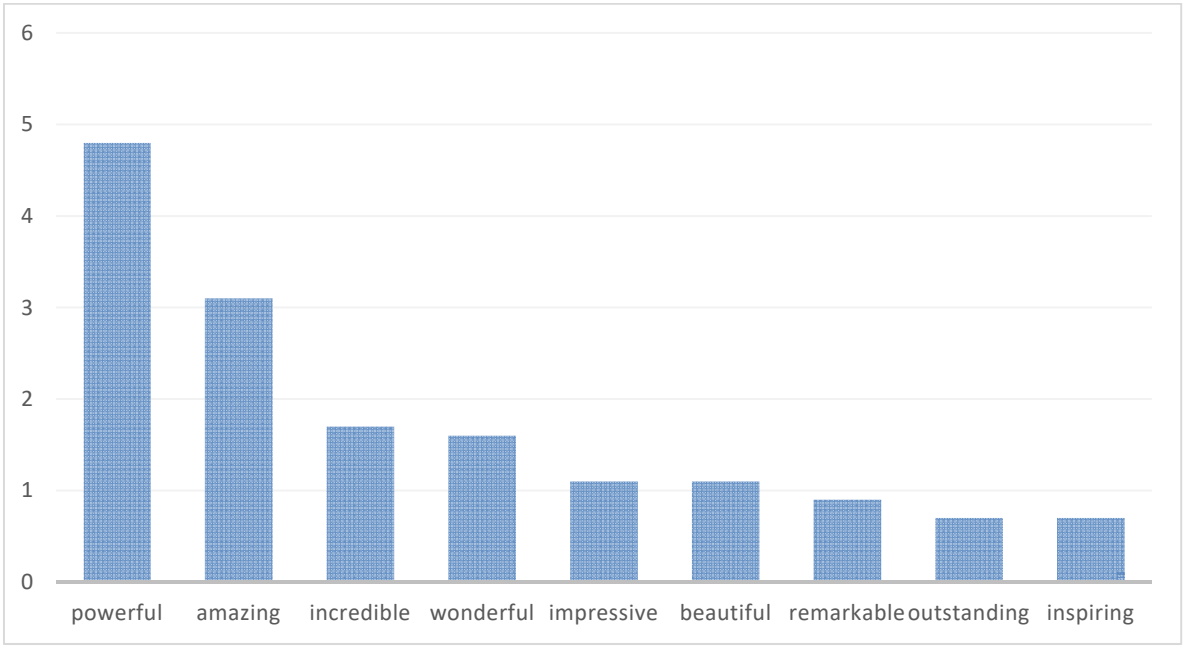

Рис. 3. Відносна частотність вживання емоційно забарвлених прикметників як маркерів реалізації тактики емотивного впливу

єнта. Залучення одиниць *wonderful* (1,6), *impressive* (1,1) та *beautiful* (1,1) створює сприятливий емоційний фон для сприйняття досвіду. Прикметники, що належать до периферії вибірки, є вужчими за семантикою і використовуються ораторами для точкового акцентування винятковых результатів чи явищ.

Наступну групу лексичних маркерів формують інтенсифікатори, призначення яких полягає в збільшенні сили вияву ознаки чи дії. Такі прислівникові лексеми здебільшого розглядають як вторинні маркери емотивності, оскільки вони підсилюють емоційно-оцінний компонент висловлювання. До нашої вибірки увійшли такі лексеми: *very* (10,8), *really* (9,6), *deeply* (3,2), *highly* (3,1), *absolutely* (2,9), *truly* (2,3), *extremely* (2,1).

Проаналізуємо використання інтенсифікатора *very* в прикладі *This is a topic that I'm personally* ***very*** *passionate about, and at the time, I was looking to take my experience from a local to a global level of support*. У межах цього дискурсу інтенсифікатор *very* можна розглядати як ключовий інструмент прагматичного фокусування. Він навмисне збільшує емоційну напругу лексеми *passion*. Крім того, поєднання цього маркера з лексемою *personally* підсилює експліцитну вербалізацію внутрішнього стану мовця, що дозволяє встановити глибокий емпатичний контакт із аудиторією та здійснити перехід від індивідуального досвіду до глобальних бізнес-цілей.

Результати корпусного аналізу інтенсифікаторів унаочнено на рисунку 4.

Аналіз корпусних даних свідчить, що інтенсифікатори як лексичні маркери емотивного впливу забезпечують масштабування останнього. Вони функціонують як вторинні маркери емотивності, призначені для підсилення емоційно-оцінного компонента та збільшення сили вияву ознак чи дій. Домінування у вибірці лексем *very* (10,8) та *really* (9,6) у поєднанні з адвербіальними одиницями *deeply* (3,2), *highly* (3,1) та *absolutely* (2,9) дозволяє ораторам не лише інтенсифікувати логічну аргументацію, а й створювати сугестивне поле впливу, що забезпечує максимальне емоційне залучення аудиторії та підвищує загальний впливовий потенціал бізнес-комунікації.

Ще одну групу лексичних маркерів реалізації тактики емотивного впливу формують аксіологічні лексеми, які, апелюючи до спільних цінностей, викликають емоції опосередковано. Такі одиниці кваліфікуємо як імпліцитні засоби емотивного впливу, оскільки вони активують емо-

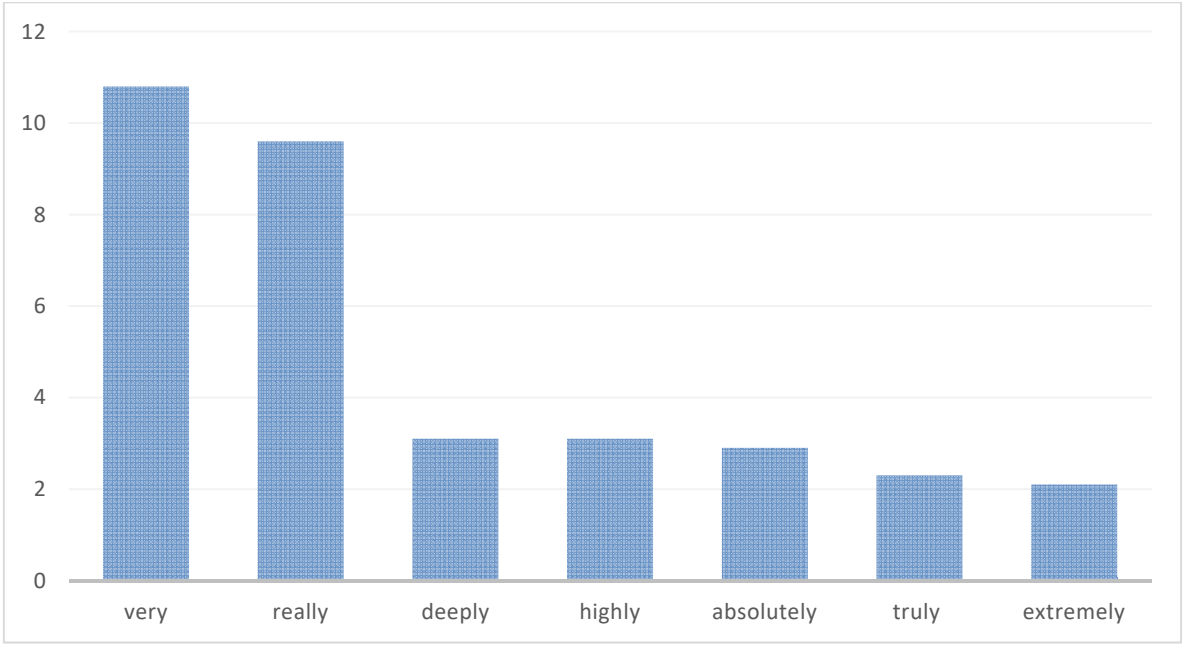

Рис. 4. Відносна частотність вживання інтенсифікаторів як маркерів реалізації тактики емотивного впливу

ційну реакцію адресата через звернення до ціннісних орієнтирів. До корпусної вибірки увійшли такі одиниці: *change* (6,9), *life* (6,5), *success* (4,4), *future* (3,9), *freedom* (2,1), *justice* (2,1).

Проаналізуємо використання аксіологічно маркованої одиниці в прикладі *Not comfortable because we've had multiple years of* ***success****, but always starting with that day one energy.* У контексті бізнес-комунікації лексема *success*, яка має виразну позитивну оцінну семантику, репрезентує ціннісні орієнтири. Вживаючи таку одиницю, спікер актуалізує в свідомості адресата уявлення про стабільність і професійну реалізацію, впевненість. У поєднанні з квантифікатором *multiple years* ця одиниця підсилює ефект тривалості позитивного результату.

Рисунок 5 унаочнює наші спостереження щодо відносної частотності аксіологічних одиниць у нашому корпусі .

За результатами корпусного аналізу в межах досліджуваної вибірки можемо припустити, що лексеми із найвищими показниками відносної частотності *change* (6,9) та *life* (6,5) виступають базовими концептами емотивного впливу в жанрі TED Talks, оскільки опосередковано вказують на позитивні трансформаційні особистісні процеси. Лексема *success* (4,4) посідає проміжну позицію, актуалізуючи цінність досягнення та професійної реалізації. Одиниці *future* (3,9) та *freedom* (2,1) відображають спрямованість дискурсу на перспективність і автономію, формуючи позитивні очікування аудиторії, тоді як *justice* (2,1) репрезентує етичний вимір оцінки.

Висновки. Емотивний вплив є однією із ключових тактик комунікативної стратегії впливу в жанрі TED Talks, що зумовлено гібридною природою цього дискурсу, в якому поєднано інформативність, мотиваційність та персуазивність. Формат досліджуваного жанру передбачає використання емотивного складника як ретельно спланованої тактики мовленнєвого впливу на слухачів. Напрацювання попередників у галузі лінгвістики емоцій та власні спостереження в межах укладеного корпусі скриптів виступів дозволили систематизувати основні групи лексичних маркерів емотивного впливу. У роботі до лексичних засобів об'єктивації тактики емотивного впливу було віднесено: номінативні одиниці на позначення емоцій і почуттів, дієслова емоційного стану та переживання, емоційно-оцінні прикметники, інтенсифікатори та аксіологічно марковану лексику. Така класифікація охоплює як експліцитні, так і імпліцитні засоби

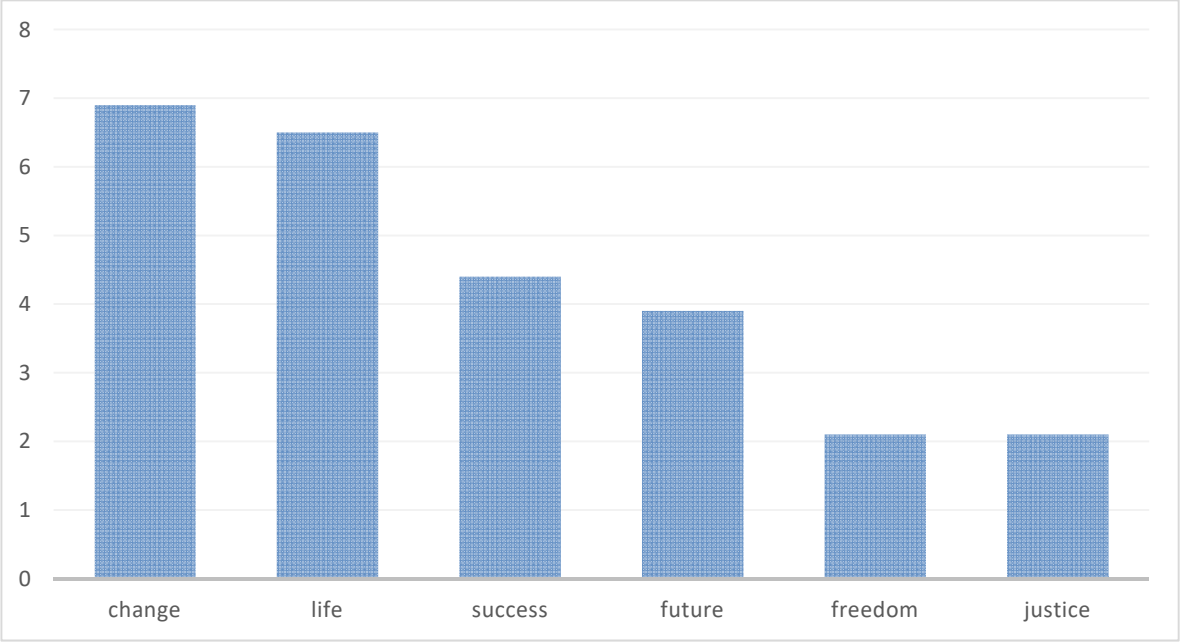

Рис. 5. Відносна частотність вживання аксіологічної лексики як маркерів реалізації тактики емотивного впливу

емотивності, що забезпечує багатовимірну реалізацію впливу на адресата. Корпусний аналіз виокремлених одиниць на предмет їхньої абсолютної та відносної частоти засвідчив домінування лексем із позитивною емоційною та оцінною семантикою (*love, joy, feel, believe, powerful, amazing, very, really, change, life)*, що засвідчує орієнтацію спікерів на створення позитивного емоційного фону та етичного зв'язку з аудиторією. Водночас використання одиниць на позначення складних або негативних емоцій (*fear, worry, struggle, suffer*) виконує функцію контрасту та сприяє підвищенню довіри через залучення реального життєвого досвіду. Можемо припустити, що лексичні маркери емотивності в бізнес-дискурсі TED Talks функціонують як інструменти «м'якого впливу», які дозволяють оратору мінімізувати дистанцію з реципієнтом, суб'єктивізувати професійний досвід та трансформувати раціональні бізнес-конструкції в особистісно значущі ціннісні орієнтири. Перспективи подальших досліджень убачаємо в залученні до дослідницького поля граматичних і стилістичних засобів емотивності, а також екстраполяції відпрацьованої методики на дослідження інших типів дискурсів, у тому числі в зіставному та перекладацькому аспектах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сєрякова І. Стратегія позитивного враження як апелювання до риторичного етосу в англомовному бізнес-дискурсі. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Філологія.* 2024. Вип.1 (11). С. 48-53. DOI: DOI https://doi.org/10.32689/maup.philol.2024.1.9

2. Зінукова Н.В. Реалізація комунікативних стратегій англомовного ділового спілкування. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки».* 2020. № 2 (20). С. 175–184. DOI: https://doi.org/10.32342/2523-4463-2020-2-20-18

3. Науменко Л.П., Бігас Л.М. Мовні засоби реалізації риторичних стратегій бізнес-комунікації та їх кореляція з зонами впливу людини. *Записки з українського мовознавства.* 2019. № 26. Том 2. С. 249–260. DOI https://doi.org/10.18524/2414-0627.2019.26.181756

4. Hovland C.I., Janis I.L., Kelley H.H. Communication and Persuasion: Psychological Studies of Opinion Change. Martino Fine Books, 2020. 178 p.

5. Кайсіна Д.М. Стратегії мовленнєвого впливу в англомовному дискурсі. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки».* 2016. № 5. Т 1. С. 131–135.

6. Мунтян О. Способи мовленнєвого впливу під час ділового спілкування. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Філологія.* 2023. Вип. 2(7). С. 28–62. DOI: https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.2.9

7. Гнезділова Я.В. Персуазивна vs маніпулятивна функції метакомунікації. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. 2018. Вип. 1. С. 63–68. DOI: https://doi.org/10.35433/philology.1(87).2018.63-68

8. Літвінова М.М. Мовна реалізація комунікативних стратегій і тактик в Ted Talks виступах. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34 (73). № 2. Ч. 1. С. 87–-96.

9. Ludewig J.K. TED Talks as an Emergent Genre. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*. 2017. Vol. 19. No 1. P. 2–8.

10. Mattiello E.A corpus-based analysis of scientific TED talks: Explaining cancer-related topics to non-experts. *Discourse, Context & Media*. 2019. № 28. P. 60–68. DOI: 10.1016/j.dcm.2018.09.004

11. Kraisriwattana Jittima, Poonpon Kornwipa. Discourse Analysis of Speech Structure from TED Talks Corpus. *Research Journal of Humanities and Social Sciences (Graduate Studies).* 2021. Vol. 9 No.: 2. May – August. P. 59–71. ttps://so04.tci-thaijo.org/index.php/gskkuhs/article/view/241408

12. Махачашвілі Р.К., Білик К.М. Корпусне дослідження текстів рубрики «Надзвичайні новини» у французькій, англійській та українській мовах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 43. С. 151–154. DOI: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.43.4.36

13. Капранов Я.В. Корпусний менеджер AntConc та його можливості для визначення частоти ключових слів різних мов. *Інженерія знань як фактор міжкультурної кооперації України з Японією, КНР і Республікою Корея: матеріал II Міжнародної науково-практичної відеоконференції*, 1–2 грудня 2021 року. Видавничий центр КНЛУ, 2021. С. 100–102.

14. Іваницька Н.Б., Терещенко Л.Я. Корпусний підхід до виявлення фокалізаторів у романі Айріс Мердок «Пора Янголів». *Сучасні дослідження з іноземної філології.* 2025. №1 (127). С. 285–295. DOI: https://doi.org/10.32782/2617-3921.2025.27.285-295

15. Залужна О., Колісник Д. Лінгвоемоціологія як міждисциплінарна наука: генеза, еволюція, основні концепції. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 78, Том 1. С. 228–235. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/78-1-32

16. Brady E. Emotional Insight: The Intuitive, Cognitive, and Language of Emotions. Oxford University Press, 2013. 219 p.

17. Гнезділова Я.В. Емоційність та емотивність сучасного англомовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук. Київ, 2007. 190 с.

18. Тютюнник Л. Мовні засоби вираження емотивності у текстовому медіаконтенті. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. № 80(4). С. 159–168. https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-80-4-159-168

19. Боримська О.І. Лінгвістичні засоби вираження емотивності (на матеріалі TED-Talks). *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Т. 2, Вип. 19. С. 143–147. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.19.2.28

20. Іваницька Н.Б. Дієслівні системи української та англійської мов: парадигматика і синтагматика: монографія. Вінниця : СПД Главацька, 2011. 636 с.

Дата першого надходження статті до видання: 20.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.111’36
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-24

СИНТАКСИЧНЕ УЗГОДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ЗБІРНИХ ІМЕННИКІВ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ТА БРИТАНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

SYNTACTICAL AGREEMENT OF ENGLISH COLLECTIVE NOUNS IN AMERICAN AND BRITISH POLITICAL DISCOURSE

Кочубей В. Ю.,
orcid.org/0000-0003-0015-6884
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик викладання
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Статтю присвячено особливостям синтаксичного узгодження англійських збірних іменників з дієсловом-присудком в британському та американському політичному дискурсі. Незважаючи на те, що принципи узгодження підмета з присудком чітко встановлені в англійській граматиці, питання узгодження збірних іменників належить до варіативних аспектів англійського синтаксису та є актуальним, оскільки воно демонструє, як граматика взаємодіє зі значенням. Метою статті є з’ясування особливостей узгодження збірних іменників в англійській мові в контексті англомовного політичного дискурсу, а також виявлення впливу семантичних факторів на узгодження збірних іменників з дієсловом-присудком. Збірні іменники становлять окрему категорію, синтаксичні особливості якої визначаються значенням слова. Вибір політичних промов як практичного матеріалу дослідження обумовлений тим, що такі тексти публіцистичного стилю розраховані на широку аудиторію, поєднують інформативність та експресивність, а також мають значний перлокутивний ефект. На прикладі вживання збірного іменника “government” в американському та британському політичному дискурсі з’ясовано, що на синтаксичне узгодження збірних іменників впливають контекст та комунікативна мета. Вибір форми дієслова-присудка, з яким узгоджується збірний іменник, також залежить від національного варіанта англійської мови. В політичних промовах американських політиків збірний іменник «government» вживається виключно в однині. В британському варіанті англійської мови спостерігаються відмінності: в офіційних промовах іменник «government” зазвичай вживається в однині, підкреслюючи ідею єдності нації та цілісності уряду як керівної інституції, у той час як в промовах лідерів опозиції та в парламентських дебатах зафіксовано вживання форми множини, що можна пояснити наміром наголосити на відповідальності кожного члена уряду за політичні та управлінські рішення. Доведено, що узгодження не є виключно синтаксичним явищем, оскільки визначення форми присудка, що узгоджується із збірним іменником, залежить також і від семантичних нюансів та контексту. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у з’ясуванні особливостей узгодження збірних іменників в інших функціональних стилях англійської мові.

Ключові слова: збірні іменники, синтаксичне узгодження, політичний дискурс, британський та американський варіанти англійської мови, семантичний фактор.

The article is devoted to the peculiarities of syntactic agreement of English collective nouns with a verb-predicate in British and American political discourse. Although the principles of subject-predicate agreement are clearly established in English grammar, the issue of collective noun agreement belongs to the variable aspects of English syntax and is relevant because it demonstrates how grammar interacts with meaning. The aim of the article is to clarify the features of the agreement of collective nouns in English in the context of English-language political discourse, as well as to identify the influence of semantic factors on the agreement of collective nouns with a verb-predicate. Collective nouns constitute a separate category, the syntactic features of which are determined by the meaning of the word. The choice of political speeches as practical research material is determined by the fact that such journalistic style texts are designed for a wide audience; they combine meaning and expressiveness, and have a significant perlocutionary effect. Using the example of agreement of the collective noun “government” in

© Кочубей В. Ю., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

American and British political discourse, it is found that the syntactic agreement of collective nouns is influenced by context and communicative purpose. The choice of the form of the verb-predicate with which the collective noun agrees also depends on the national variant of the English language. In political speeches by American politicians, the collective noun "government" is used exclusively in the singular. In British English, there are differences. In official speeches, the noun "government" is usually used in the singular, emphasizing the idea of the unity of the nation and the integrity of the government as a governing institution, while in speeches of opposition leaders and in parliamentary debates, the use of the plural form is registered, which can be explained by the intention to emphasize the responsibility of each member of the government for political and administrative decisions. The article proves that agreement is not exclusively a syntactic phenomenon, since the determination of the form of the predicate that agrees with a collective noun also depends on semantic nuances and context. We see the prospect of further research in clarifying the features of agreement of collective nouns in other functional styles of the English language.

Key words: collective nouns, syntactic agreement, political discourse, British and American English, semantic factor.

Постановка проблеми. Англійська мова як знакова система була та залишається об'єктом численних наукових досліджень. Словниковий склад мови зазнає постійних змін: слова запозичуються, трансформуються, розширюють або звужують своє значення, у той час як граматичні значення та граматичні категорії в мові є фіксованими, граматичні правила є відносно стабільними, їх вживання є унормованим і кодифікованим. В порівнянні з лексикою та фонетикою, граматичні значення мають більший рівень абстракції і меншу варіативність. Незважаючи на це, деякі граматичні аспекти досі залишаються не повністю вивченими і становлять як теоретичній інтерес мовознавців, так і практичну значущість для всіх, хто вивчає мову.

В структурі мови синтаксис як система правил і засобів зміни й побудови словосполучень та речень [1, с. 696] відіграє ключову роль. Синтаксисом також називають граматику зв'язного мовлення [2, с. 263]. Знання синтаксичних правил і моделей дозволяє організувати слова в речення – мінімальну комунікативну одиницю. Два аспекти речення – структурний та комунікативний – тісно пов'язані між собою, тому володіння правилами правильної побудови речення є однією з передумов комунікативної компетентності.

Принципи узгодження підмета з присудком чітко встановлені в англійській граматиці: якщо іменник стоїть в однині, то й дієслово повинно мати форму однині. Саме підмет визначає зміст речення та форму присудка – однину чи множину. Водночас питання узгодження збірних іменників залишається дискусійним у граматиці англійської мови. Дослідження синтаксичної узгодженості англійських збірних іменників є важливим, оскільки воно показує, як граматика взаємодіє зі значенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню граматичного узгодження присвячена низка робіт зарубіжних науковців. У своїй ґрунтовний праці Г. Хейг та Д. Форкер (Haig & Forker) [3] здійснили огляд узгодження в типологічному контексті, охопивши декілька мов, включаючи англійську. Науковці дійшли висновку, що узгодження не є виключно синтаксичним явищем, оскільки визначення форми присудка залежить також і від дискурсивних факторів, таких як виразність та актуальність. Окремо дослідники розглянули збірні іменники, моделі узгодження яких варіюють відповідно до намірів мовця.

Впливу різноманітних факторів на граматичне узгодження присвячена також праця Джонг-Бок Кім (Jong-Bok Kim) "Hybrid Agreement in English" [4], в якій доведено, що узгодження відбувається шляхом взаємодії синтаксичних, семантичних і прагматичних факторів.

Актуальною дослідницькою проблемою також є визначення причин та природи помилок, яких припускаються при узгодженні підмета і присудка. Проаналізувавши випадки неправильного вживання форми дієслова індонезійськими студентами, які вивчають англійську мову, І Нуграхені (I. Nugraheni) [5] дійшов висновку, що вони здебільшого обумовлені інтерференцією граматичних навичок рідної мови. Психолінвістичні причини появи помилок під час узгодження описані К. Бок та С. Міллер (Bock & Miller) у праці "Broken Agreement in Sentence Production" [6]. В статті обґрунтовано явище ефекту привабливості (attraction effect), коли

розташовані поруч з підметом слова впливають на правильний або помилковий вибір форми дієслова.

Метою нашої наукової розвідки є з'ясування особливостей узгодження збірних іменників в англійській мові в контексті англомовного політичного дискурсу, а також виявлення впливу семантичних факторів на узгодження збірних іменників з дієсловом-присудком.

Виклад основного матеріалу. Узгодження як тип синтаксичного зв'язку полягає в тому, що форма залежного слова повторює (дублює) форми стрижневого (головного) слова [1, с. 826]. В англійській мові цей тип синтаксичного зв'язку досить обмежений, стосується в основному словосполучень іменників та вказівних займенників (*this student – these students*). На рівні речення важливим є узгодження підмета з дієсловом-присудком в числі та особі. Таке узгодження називають моноперсональним (на відміну від біперсонального узгодження, де дієслово-присудок узгоджується одночасно і з підметом, і додатком; такий тип узгодження характерний для невеликої кількості палеоазіатських та інших мов) [1, с. 827].

Терміном «узгодженість», позначають систематичну коваріацію між двома окремими елементами, такими як іменник та дієслово [4, с. 1]. Формулу узгодження зазвичай описують так: 'X agrees with Y in Z' (X узгоджується з Y в Z). В англійській мові правило узгодження формулюється так: «The predicate verb (agreement target) agrees with the subject (agreement controller) in the agreement features (number and person)» (Дієслово-присудок (цільове слово) узгоджується з підметом (контролююче слово) у категоріях узгодження (число та особа) [4, с. 2].

Узгодження також трактують як певний вид нелокальної реплікації граматичних ознак: ознаки одного контролюючого слова, реплікуються через граматичні формотворні засоби, пов'язані з іншим словом, цільовим словом, у певній синтаксично визначеній області [3, с. 715]. Хоча контролююче слово передбачає жорсткий, односторонній синтаксичний механізм копіювання ознак, узгодженість часто залежить також від прагматичних та семантичних факторів [3, с. 715]. Саме поєднанням трьох факторів – синтаксичного, прагматичного і семантичного – можна пояснити узгодження в таких реченнях, де відбувається неспівпадіння форми іменника та дієслова.

Питання узгодження збірних іменників належить до варіативних аспектів англійської граматики. В «Словнику лінгвістичних термінів» А. Загнітко [1] збірними іменниками називають ті іменники, які виражають неозначену множину (сукупність) предметів або осіб як єдине неподільне ціле [1, с. 245]. Звернемось за визначенням до словника Meriam-Webster, де під поняттям «збірний іменник» розуміють низку осіб або речей, що розглядаються як одна група або ціле [7]. Збірні іменники становлять окрему категорію, синтаксичні особливості якої визначаються значенням слова. М. Левін, відносить іменник до категорії збірних іменників тоді, коли він може поєднуватися як із дієсловом у однині, так і з дієсловом у множині [8] .

У довідниках з граматики англійської мови "Practical English Usage" М. Свона [9], а також "Advanced Grammar in Use" М. Г'юінза [10] роз'яснюється, що збірні іменники, які позначають групу людей, такі як *family, team, government*, можуть узгоджуватись з дієсловом як в однині, так і в множині. Якщо контекст речення визначає цю групу, як зібрання людей, які виконують індивідуальні дії, а саме прийняття рішення, висловлення своїх сподівань чи бажань, то збірний іменник узгоджується з дієсловом в множині. Якщо ж цей іменник розглядається як одиниця соціуму, особливо в контексті статистичної інформації, тоді збірний іменник використовується з дієсловом в множині [9, с. 526; 10, с, 80]. Одним з визначальних факторів вибору дієслова в однині є використання перед збірним іменником таких означувальних слів, як *a/an, each, every, this, that*. Цим правилом пояснюється використання різних форм дієслова в таких прикладах:

The team are full of enthusiasm.

A team which is full of enthusiasm has a better chance of winning.

М. Левін (Magnus Levin) в своїй роботі "Agreement with Collective Nouns in English" спирається на праці О. Єсперсена (O. Jespersen), який стверджує, що узгодження збірного іменника

з дієсловом-присудком у множині використовується, коли іменник позначає живих істот, тобто має семантику оживленості (animacy) [8, с. 12]. Ідею О. Єсперсена далі розвинув Г. Перссон (G. Persson), зазначивши, що збірні іменники визначаються семантичними ознаками оживленості (animacy), волі (volition) та мобільності (mobility). Ці три семантичні ознаки пояснюють різницю у використанні слів «club» (клуб), «army» (армія), «litter» (послід кошенят) та «race» (раса). Слово «club» може вживатись як в однині, так і в множині, оскільки клуб включає людей (жвавість), які можуть приєднатися до нього за власною волею (воля), і вони можуть його покинути (мобільність). Те саме стосується іменника «army». Семантичні ознаки слова «litter» (послід кошенят) інші. В цьому випадку відсутня семантична ознака волі, оскільки кошенята не мають вибору, чи народжуватися їм у посліді, чи ні. Водночас кошенята можуть віддалятися від братів і сестер, що є показником мобільності [8, с. 12–14].

Слово «race» (раса) у значенні «кількість людей» характеризується відсутністю волі та мобільності: люди народжуються в межах однієї раси і не можуть добровільно її змінити. Немає правил без винятків: зареєстровано кілька випадків, коли слова «race» та «nation» використовувалися з дієсловами у множині, очевидно, з акцентом на ідеї, що люди, які належать до нації чи раси, можуть діяти індивідуально, хоча вони точно не обирають, у якій расі чи нації вони народжуються [8, с. 13].

Ще однією важливою особливістю збірних іменників є те, що вони охоплюють три важливі сутності класичної драми: місце, час та дію [8, с. 12]. Це пояснює різницю між іменниками «crowd» (натовп) та «clergy» (духовенство). Слово «crowd» може вживатися як з дієсловами в однині, так і з дієсловами в множині. Це слово означає групу людей, які збираються в громадському місці в певний час з метою зібратися разом. Натомість слово «clergy» використовується лише у множині. Семантично це слово не містить ідей місця та часу, зберігаючи значення дії, оскільки священнослужителі об'єднані для спільної діяльності [8, с. 12].

В межах нашого дослідження ми розглянемо узгодження одного збірного іменника "government" в американському та британському політичному дискурсі, з'ясуємо, як на узгодження впливають контекст та комунікативна мета.

Вибір політичних промов як практичного матеріалу обумовлений тим, що такі тексти публіцистичного стилю розраховані на широку аудиторію, поєднують інформативність та експресивність, а також мають значний перлокутивний ефект.

Збірний іменник "government" доволі часто зустрічається в промовах американських та британських політиків. Для з'ясування узгодження цього іменника ми звернулись до інавгураційних промов американських президентів. Корпус матеріалу дослідження охопив інавгураційні промови за весь період існування інституту президентства в США: від першої інавгураційної промови Джорджа Вашингтона 30 квітня 1789 року до другої інавгураційної промови Дональда Дж. Трампа (20 січня 2025 року) [11; 12].

В ході дослідження 58 інавгураційних промов президентів США з'ясовано, що збірний іменник «government» (уряд) було вжито 646 разів [13]. В переважній більшості випадків цей іменник не виконував роль підмета або ж був ужитий з дієсловами у минулому часі чи з модальними дієсловами. Водночас у тих випадках, коли простежувалася граматична узгодженість між підметом і присудком, іменник «government» завжди поєднувався з дієсловом у формі однини.

У більшості випадків збірний іменник «government» вживався в значенні «група людей, відповідальних за управління країною», як у наведених прикладах:

"*The great essential to our happiness and prosperity is that we adhere to the principles upon which the* ***Government was established*** *and insist upon their faithful observance.*" (William McKinley's first inaugural address, March 4, 1897) [11].

"*Values have shrunken to fantastic levels; taxes have risen; our ability to pay has fallen;* ***government*** *of all kinds* ***is faced*** *by serious curtailment of income. We of the Republic sensed the truth that*

democratic ***government has*** *innate capacity to protect its people against disasters once considered inevitable.*" (Franklin D. Roosevelt' s first inaugural address, March 4, 1933) [11].

Діючий президент США Дональд Дж. Трамп також у своїй інавгураційній промові 20 січня 2025 року також говорив про уряд, вживаючи його з дієсловом-присудком в однині:

We have a ***government that has*** *given unlimited funding to the defense of foreign borders but refuses to defend American borders or, more importantly, its own people."* [12].

Інавгураційні промови часто звертаються до теми державного устрою демократичних країн, тому в них нерідко трапляється іменник «government» у значенні «система чи спосіб управління державою». У цьому випадку слово вживається з дієсловом-присудком у формі однини.

"In this past third of a century, ***government has*** *passed more laws, spent more money, initiated more programs, than in all our previous history.*" (Richard Milhous Nixon's first inaugural address, January 20, 1969) [11].

"Bad local ***government is*** *certainly a great evil, which ought to be prevented."* (James A. Garfield's inaugural address, March 4, 1881) [11].

Проаналізувавши використання збірного іменника «government» в сучасному американському дискурсі 21 століття, ми спостерігаємо ту саму тенденцію – використання його в однині. Наприклад:

"*The government has an obligation to ensure that affordable health care is within reach.*" (Barack Obama, Address to Joint Session of Congress on Health Care, 2009).

"*The government has the power to protect the sacred right to vote.*" (Joe Biden, Speech on Voting Rights, 2022).

На відміну від американських політичних промов, де "government" узгоджується з дієсловом-присудком в однині, в мовленні британських політиків використання цього іменника більш варіативне.

В більшості випадків спостерігаємо узгодження досліджуваного збірного іменника з дієсловом-присудком в однині, що чітко демонструють такі приклади:

"*The* ***government is*** *committed to delivering economic stability.*" (Rishi Sunak, Budget statement, House of Commons, 2023) [14].

"*This* ***government is*** *taking decisive action to reduce inflation.*" (Jeremy Hunt, Autumn Statement, 2023) [15].

"*The* ***government is*** *determined to protect our borders*." (Suella Braverman, Home Office speech, 2022) [16].

Водночас нерідкими є приклади, де іменник «government" вживається з дієсловом-присудком у множині.

"*The* ***government are*** *not listening to the concerns of small businesses*."(Ed Davey, Liberal Democrat Conference, 2023) [17].

"*The* ***government are*** *presiding over record levels of child poverty*." (Angela Rayner Commons debate, 2023) [18].

В британському політичному дискурсі спостерігається тенденція використання іменника 'government' в однині, оскільки уряд, керування підкреслює ідею єднання всіх урядових інституцій, що має узгоджений курс та консолідовану політику. Проте в парламентських дебатах, в промовах критичного характеру фіксуємо вживання іменника 'government' в множині. Вживаючи множинну форму, політики мають на увазі людей, які входять в уряд, підкреслюючи відповідальність кожного члена уряду за політичні та урядові рішення.

Висновки. Незважаючи на відносну сталість граматичних конструкцій в порівнянні з лексико-семантичною та фонетичною мовними підсистемами, граматичне узгодження збірних іменників демонструє варіативність. В політичних промовах американських політиків збірний іменник «government» вживається виключно в однині, що доводять результати аналізу вживання цього збірного іменника в інавгураційних промовах американських президентів за період

з 1789 року (інавгураційна промова Дж. Вашингтона) до інавгураційної промови діючого президента США Д. Трампа в 2025 році. В британському варіанті англійської мови спостерігаються відмінності: в офіційних промовах і звернення британських прем'єр-міністрів Р. Сунака та К. Стармера іменник «government" вживається в однині, підкреслюючи ідею єдності нації та цілісності уряду як керівної інституції, у той час як в промовах лідерів опозиції та в парламентських дебатах фіксуємо вживання іменника «government" з дієсловом-присудком у формі множини, що можна пояснити наміром наголосити на відповідальності кожного члена уряду за політичні та управлінські рішення, а також підкреслити те, що політика уряду не є завжди консолідованою. Проведене дослідження доводить, що на узгодження збірних іменників з дієсловом-присудком впливають дискурсивні та стилістичні фактори. Узгодження не є виключно синтаксичним явищем, оскільки визначення форми присудка, що узгоджується із збірним іменником, залежить також і від семантичних нюансів та контексту. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у з'ясуванні особливостей узгодження збірних іменників в інших функціональних стилях англійської мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.

2. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. К. : Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.

3. Geoffrey Haig, Diana Forker. Agreement in grammar and discourse: A research overview. In: *Linguistics: an interdisciplinary journal of the language sciences*. 2018. Vol. 56, Nr. 4, pp. 715–734. Berlin: De Gruyter Mouton, doi: 10.1515/ling-2018-0014.

4. Jong-Bok Kim. Hybrid Agreement in English. *Linguistics*. 2004 42(6). P. 1105–1128. DOI: 10.1515/ling.2004.42.6.1105

5. Nugraheni, I. An Error Analysis on Subject – Predicate Agreement in English Made by the Second Year Student of SMK Muhammadiyah Gentan, Susukan, 2010. https://www.academia.edu/102891668/An_Error_Analysis_on_Subject_Predicate_Agreement_in_English_Made_by_the_Second_Year_Student_of_SMK_Muhammadiyah_Gentan_Susukan

6. Bock K., Miller C. A. Broken Agreement in Sentence Production. Cognitive Psychology, 1991. 23. P. 45–93/ https://shotam.github.io/LING712_papers/Bock_1991.pdf

7. Merriam-Webster Dictionary. URL://www.merriam-webster.com/dictionary/collective

8. Levin Magnus Agreement with collective nouns in English. Lund University, Sweden, 2001. 185 p.

9. Swan M. Practical English Usage. New edition. Oxford: OUP, 1995. 658 p.

10. Hewings M. Advanced Grammar in Use. Second edition, Cambridge University Press, 2005. 294 p.

11. United States Presidents' Inaugural Speeches from Washington to George W. Bush. URL: https://www.gutenberg.org/files/925/925-h/925-h.htm

12. President Donald J. Trump Inaugural Address URL://www.whitehouse.gov/remarks/2025/01/the-inaugural-address/

13. Kochubei V.Yu. Agreement of collective nouns in American political discourse. *Людина в мовному просторі: історична спадщина, проблеми, перспективи розвитку:* матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 24-25 квітня 2025 р. Запоріжжя: БДПУ, 2025. С. 17–21.

14. Rishi Sunak Budget statement, House of Commons, 2023. https://www.gov.uk/government/speeches/spring-budget-2023-chancellors-speech

15. Jeremy Hunt Autumn Statement, 2023 https://www.gov.uk/government/speeches/autumn-statement-2023-speech

16. Suella Braverman Home Office speech, 2022. https://www.gov.uk/government/speeches/suella-braverman-at-the-apcc-and-npcc-partnership-summit

17. Ed Davey Speech to Conference by Liberal Democrats, 26 September 2023. https://www.libdems.org.uk/news/article/ed-davey-a23

18. Angela Rayner Commons debate, 2023. https://hansard.parliament.uk/search/Angela%20Rayner

Дата першого надходження статті до видання: 30.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.111’373.611’373.46’25]:631
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-25

СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТЕРМІНІВ

WAYS OF FORMING AND TRANSLATING OF ENGLISH AGRICUTURAL TERMS

Лесінська О. М.,
orcid.org/0000-0002-7943-5212
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Сунько Н. О.,
orcid.org/ 0000-0002-5237-9361
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Край Х. С.,
orcid.org/0009-0000-1987-4291
асистент кафедри лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Статтю присвячено дослідженню англомовної термінології сільського господарства. У статті надається визначення поняття «термінологія сільського господарства», встановлюються способи творення та перекладу її англомовних одиниць українською мовою.

Термінологія сільського господарства розглядається в статті як сукупність терміноодиниць на позначення фахових понять сфери. Її формування в англійській мові почалося з предтермінів, що є донауковими та некодифікованими одиницями йменування сільськогосподарських понять. Формуванню аналізованого шару термінології сприяло надходження до неї запозичень із грецької та латинської, французької, німецької, іспанської, італійської, а також східних мов. Подібні одиниці надходили до англійської мови в різні часи, підлягаючи термінологізації в фахових контекстах і лексикографічній фіксації з часом.

Творення англомовної термінології сільського господарства здійснюється морфологічним шляхом, завдяки афіксації та скороченню. На відміну від скорочення, афіксальний спосіб творення термінів сфери є продуктивним, актуалізованим переважно суфіксальними одиницями. Морфолого-синтаксичний спосіб творення англомовної сільськогосподарської термінології представлено словоскладанням, вираженим складними цільнооформленими одиницями, а також конверсією.

Синтаксичний спосіб є найбільш продуктивним у творенні англомовної сільськогосподарської термінології. За його допомогою формуються її багатокомпонентні терміни. Серед них переважають дво- та трикомпонентні одиниці моделей N+N, Adj+N, N+Prep.+N, Adj+N+N, N+N+N. Семантичні аспекти формування аналізованої термінології пов’язані з процесами термінологізації та ретермінологізації, а також механізмами метафоризації та метонімізації. Наявні в англомовній сільськогосподарській термінології також епонімічні терміни.

Переклад сільськогосподарських термінів англійської мови здійснюється україномовними еквівалентами, транскодуванням, калькуванням, описово, додаванням, вилученням та перестановкою слів. Дода-

© Лесінська О. М., Сунько Н. О., Край Х. С., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

вання або вилучення може поєднуватися з перестановкою слів при відтворенні цих одиниць українською мовою.

Ключові слова*:* англійська мова, еквівалент, метафоризація, сільське господарство, способи творення, термінологія, переклад.

The article is devoted to the research of English terminology of agriculture. The notion of agricultural terminology is given in the article, ways of its forming and translating into the Ukrainian language are also determined in it.

Agricultural terminology is viewed in the article as a set of terminological units designating specialized concepts of the sphere. Its formation in the English language began with pre-terminological units that are prescientific and non-codified units of designation of agricultural notions. Formation of the analyzed layer of terminology was facilitated by the influx of borrowings from Greek, Latin, French, German, Spanish, Italian, as well as eastern languages. Such units came into the English language at different times, undergoing terminologization in specialized contexts and lexicographic fixation with time.

The formation of English agricultural terminology is carried out morphologically, due to affixation and shortening. Unlike shortening, the affixal way of terminological forming is productive in the analyzed terminology, actualized predominantly by suffixal units. Morphological-syntactical way of forming of agricultural terminology is represented by compounding, expressed by complex structurally integrated units, as well as conversion.

Syntactic way is the most productive one in the forming of agricultural terminology. Multicomponent units are formed syntactically. Two- and three-component units based on the models N+N, Adj+N, N+Prep.+N, Adj+N+N, N+N+N are most widespread among them. Semantic aspects of forming of the analyzed terminology are connected with the processes of terminologization and reterminologization, as well as the mechanisms of metaphorization and metonymyzation. Eponymic terms also exist in English agricultural terminology.

Its translation is carried out by means of Ukrainian equivalents, transcoding, calquing, descriptively, with adding, omitting or transposition of words. Adding, omitting or transposition can be combined when multicomponent terms are rendered into the Ukrainian language.

Key words: the English language, equivalent, metaphorization, agriculture, ways of forming, terminology, translation.

Постановка проблеми. Терміни є надважливими одиницями професійного спілкування, оскільки саме вони забезпечують його точність і правильність. Зазначене зумовлює їх безперервне та систематичне вивчення не тільки у термінознавстві, але й у перекладознавстві, з огляду на важливість адекватної передачі цих одиниць у іншомовному фаховому спілкуванні та відповідних текстах .

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на увагу науковців до терміноодиниць різних галузей і сфер професійної комунікації англійської мови, донині системному вивченню не підлягала англомовна термінологія сільского господарства. Її вивчення можна вважати спорадичним, висвітленим лише в окремих розвідках [1; 2], що й зумовлює *актуальність* цієї статті.

Мета статті полягає у дослідженні способів творення та особливостей перекладу англомовної термінології сільського господарства, що передбачає надання короткої загальної характеристики досліджуваної термінології та її галузі, а також з'ясування структурних і семантичних особливостей її одиниць, що підлягають розгляду.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство характеризують як галузь економіки, призначену забезпечувати людей продуктами харчування та отримувати сировину для низки галузей промисловості [3, с. 7], науку та мистецтво вирощування рослин, тварин і інших організмів з метою виробництва продукції, яка може буде використана для споживання людьми [4, с. 5]. Сільське господарство відносять до стратегічно важливих галузей економіки, що зумовлено його роллю у забезпеченні продовольчої безпеки людини [3, с. 8]. Термінологія сільського господарства, в тому числі й англомовна, представлена сукупністю усіх термінів, які називають поняття галузі.

Зауважимо, що Англія була переважно аграрною аж до XVII століття, коли в країні почала активно розвиватися промисловість, що поступово дозволило їй перетворитися на велику торгівельно-промислову країну. Вважається, що зміни, які відбулися у сфері сільського господарства країни, спровокували її промисловий переворот [5, с. 219].

Термінологія сільського господарства англійської мови почала зароджуватися з початку формування самої мови на основі таких англійських предтермінів, як *land – від давньоангл. land* [6, с. 739]*, plough – від давньоангл. plōh* [6, с. 892]*, harvest – від давньоангл. hærfest* [6, с. 331]*, seed – від давньоангл. sǣd* [6, с. 1008]*, to till – від давньоангл. to tillan* [6, с. 1062]*, to sow – від давньоангл. sāwan* [6, с. 1045]*, to breed – від давньоангл. brēdan* [6, с. 109]. Зауважимо, що предтермінами вважаються одиниці донаукового йменування неусталених фахових понять, які з'являються на початку розвитку термінології, що не підлягала кодифікації [7, с. 36]. Пізніше визначені одиниці термінологізувалися, почавши надходити до складу терміносполук і складних термінів, професійних текстів з аграрної тематики, галузевих словників, що власне й свідчить про формування окремого шару галузевої термінології в англійській мові. Найдавніші терміни є простими кореневими словами, що не містять афіксів, які формують ядро досліджуваної термінології, виступаючи засобами номінації її базових понять.

У різні часи англомовна сільськогосподарська термінологія поповнювалася та розширювалася також за рахунок терміноодиниць із інших мов:

– латини (*fertility – родючий, irrigation – зрошення*);

– грецької (*agronomist – агроном, hydroponics – гідропоніка*);

– французької (*marcottage – розмноження відводками, irrigation – зрошення*);

– німецької (*sheaf – сніп, hay – сіно*);

– іспанської (*maize – маїс, arenal – піщана місцевість*);

– італійської (*broccoli – брокколі, zucchini – цукіні*);

– арабської (*alfalfa – люцерна, saffron – шафран*);

– перської (*spinach – шпинат, peach – персик*) тощо.

Зауважимо, що запозичення вважаються одним із способів творення і поповнення термінолексики різних мов світу, англійської зокрема [8, с. 67; 9, с. 216].

До способів творення останньої у сфері сільського господарства відносимо також морфологічний, актуалізований афіксально, тобто додаванням суфіксів і префіксів, а також їх поєднанням, наприклад:

– *sowing, bearing, gardening, topping, chiseling, cultivation, calcination, fruitless, fruitful, juiceness, agronomist, fertilizer, brunchy, drainage, tillage, plowed, incubate*;

– *aftercrop, intercrop, immature, unwind, nonfarm, neophyte;*

– *interplanting, unsaturated, unfruitful, nonarable, nonbreeding*.

Наведені приклади унаочнюють, що префіксальне та префіксально-суфіксальне творення англомовних сільськогосподарський термінів поступається суфіксальному, що є найбільш продуктивним у формуванні аналізованих терміноодиниць.

Морфологічним способом творення лексичних і термінологічних одиниць вважається також скорочення [8, с. 104]. Хоча визначений спосіб творення не є продуктивним при формуванні англомовної термінології сільського господарства, за його допомогою утворено її окремі терміноодиниці, наприклад: *WP – wettable phase, GMO – genetically modified product, IPM – integrated pest management, FCR – feed conversion ratio, LWG – live weight gain*, *irrig. – irrigation.*

Аналізовані терміни формуються також словоскладанням, що є морфолого-синтаксичним способом творення лексичних і термінологічних одиниць, реалізованим поєднанням їх коренів і словотвірних основ [8, с. 106]. Утворені визначеним способом терміни пишуться разом або через дефіс, являючи при цьому окремі цільнооформлені одиниці, наприклад:

– *agrocoenosis*, *barnyard, grassland, headland, rangeland, livestock, strawberry, watermelon;*

– *air-blast, frost-resistent, shallow-rooted, legume-grass, soil-fertility*, *bean-stick, bean-pole*, *cereal-shoots*.

Приклади свідчать про те, що складні терміноодиниці сфери сільського господарства, походять переважно від іменників. Існують в аналізованій термінології і одиниці, що походять від дієслів і прикметників, до яких додаються іменники:

– *feedlot* (*to feed + lot*), *ploughsoil* (*to plough + soil*), *grazeland* (*to graze + land*), *checkrow* (*to check + row*);

– *fertilesoil* (*fertile + soil*), *topsoil* (*top + soil*), *blackberry* (*black + berry*), *blueberry* (*blue + berry*).

Наявними є також поодинокі терміни, утворені від інших частин мови, наприклад: *ever-green, bedding-up, all-mash*, *self-feeding, cross-feeding.*

До морфолого-синтаксичного способу творення лексичних і термінологічних одиниць відносять також конверсію, внаслідок якої відбувається зміна частиномовної приналежності мовної одиниці [8, с. 107]. Англомовні конверсійні терміни сфери сільського господарства можна поділити на ті, що утворено наступними шляхами:

– вербалізацією за моделлю N → V (*farm – to farm, harvest – to harvest, vegetable – vegetable, weed – to weed, ground – to ground, water – to water, soil – to soil*);

– субстантивацією за моделлю V → N (*to burn – burn, to cover – cover*);

– субстантивізацією за моделлю Adj → N (*organic – organic, green – green*);

– ад'єктивацією за моделлю N → Adj (*fallow – fallow*).

Наведені приклади унаочнюють продуктивність моделі N→V у творенні термінів сільського господарства в англійській мові.

Значна кількість англомовних термінів сільського господарства утворена синтаксичним шляхом, тобто йдеться про терміни-словосполуки, що є поєднанням двох і більше самостійних слів, пов'язаними синтаксично, узгодженими граматично та семантично [8, с. 108]. Найбільш поширеними серед інших терміносполук аналізованої сфери є двокомпонентні одиниці, утворені за наступними моделями:

– N+N (*conservation tillage, grain yield, combine harvester*);

– Adj+N (*small fruit, barren area, dairy cattle*);

– N+Prep.+N (*rotation of crops, grains o f maize, type o f plantation*).

– Продуктивними моделями творення трикомпонентних термінів сільського господарства в англійській мові є наступні:

– Adj+N+N (*domestic farm animals*, *chemical reclamation method*);

– N+N+N (*farm crop rotation, plant protection measure*).

Існують в аналізованій термінології також дво- та трикомпонентні одиниці, утворені за іншими моделями, а також терміни, що складаються з чотирьох та більше компонентів, зокрема: *deep plowing, broadcast feeding, atomizing burner, irrigated cropping, disk-cylinder separator, bag filling machine, cabbage white butterfly, improved seed varieties, to sow in rows, varietal plant breeding, area of risk farming, breeding female goat, farrowing cultivated crop, agrotechnical level of tilling, new lands for harvest, a field ploughed up anew, amount of milk drawn at one making, stripped hawthorn and hazel bushes.*

Наведені приклади свідчать про існування різних синтаксичних зв'язків між компонентами терміносполук, що забезпечують їх змістову та граматичну єдність: прилягання – *deep plowing,* узгодження – *certified organic farm*, керування – *land for cultivation*, поєднання різних типів зв'язку – *new lands for harvest* (*new → lands* – прилягання, *lands → for harvest* – керування).

Творення термінів сільського господарство здійснюється в англійській мові і семантичним шляхом, що передбачає переосмислення значення її не термінологічних (термінологізація) і термінологічних одиниць (ретермінологізація) [10, с. 72]. Термінологізацію актуалізує метафоризація, тобто «переосмисленням значення одиниці за ознаками схожості» [10, с. 73], наприклад: *princess* – загальновжив. *принцеса* – сільськогосп. *матка бджол*; *volunteer* – загальновжив. *доброволець* – сільськогосп. *рослина-самосів*; *leader* –загальновжив. *лідер* – сільськогосп. *головний пагін, основний сорт*.

Терміни сільського господарства утворюються в англійській мові також «на основі переосмислення значення за суміжністю» [10, с. 74], тобто йдеться про метонімічне переосмис-

лення значення лексичних одиниць, наприклад: *clearing* – загальновжив. *розчищення* – сільськогосп. *розчищення землі під рілля; trash* – загальновжив. *мусор* – сільськогосп. *рослинні поживні рештки*.

Своєрідністю англомовної термінології сільського господарства є її епонімічні терміни, що містять власні назви, які підлягли деонімізації, тобто втратили свою властивість виступати засобами особистої ідентифікації одиничного суб'єкта, об'єкта (антропоніма, топоніма та ін.), на честь якого або у зв'язку з яким у сфері сільського господарства було названо:

– вид сільськогосподарської культури (*Finlay barley, Marris Otto barley*);

– породу тварин, птахів (*Lacombe, Rouen duck*);

– вид сільськогосподарської техніки (*Case*, *Oliver cultivator*).

Епонімічні терміни сформовано на основі механізму антономазії – «виду метонімії, що виникає внаслідок деонімізації власної назви та онімізації загальної назви» [9, с. 217].

Прикладами ретермінологізованих одиниць, що поповнили склад сільськогосподарської термінології англійської мови, є наступні: *fertilizer – добриво* (хімічна сфера); *crop rotation – сивозміна* (rotation – зміна позиицій, військова справа) тощо.

Важливість правильного відтворення англомовної сільськогосподарської термінології зумовлює необхідність з'ясування способів їх перекладу. Ключовим способом, безумовно, є еквівалентний, оскільки значна кількість терміноодиниць сфери має свої відповідники, зафіксовані у словниках, наприклад: *agriculture – сільське господарство*, *blossom – цвітіння, cabbage – капуста, cattle – велика рогата худоба, fertility – родючість, harvest – врожай, dressing – добриво, farming – землеробство, furrow – борозна, greenhouse – парник*, *maturation – дозрівання*, *pasture – пасовище, rye – жито, trenching – глибока оранка.*

Також термінологія сільського господарства англійської мови відтворюється шляхом різних видів транскодування, переважно адаптивного, завдяки якому перекладену одиницю пристосовують до норм цільової мови, наприклад: *herbicide – гербицид, pecticide – пестицид, drainage – дренаж, дренування, agronomist – агроном, filtration – фільтрація*, *biocycle – біоцикл*, *fertigation – фертигація*.

Відтворення деяких терміносполук із двома та трьома компонентами відбувається калькуванням: *backcrossing – зворотнє схрещування*, *water-absorbing capacity – водопоглинальна здібність, primary cultivation – первинне оброблення, barking machine – корувальна машинка, drainage system – дренажна система, agricultural quota – сільськогосподарська квота.*

Терміносполуки зазначеної структури можуть відтворюватися також шляхом перестановки слів, наприклад: *field drainage − дренаж поля, soil drainage − дренування ґрунту, field pattern – конфігурація поля, grain output – намолот зерна.*

Іноді перестановка може супроводжуватися вилученням або додаванням прийменників, що сприяє пристосуванню перекладеної сполуки до норм мови перекладу, наприклад: *improvement of plant varieties – покращення сортів рослин, bean-pole – підпора для гороху.*

Деякі англомовні терміни сфери сільського господарства відтворюються українською мовою за допомогою описового перекладу, наприклад: *ram-tup – ярка (баранець) після першої стрижки, hay-mow – сіно, складене в сараї, reclaimed earth – земля, що використовується повторно, rotation grasses – трави, що входять до сівозміни, to shook – складати снопи в копи.*

Переклад англомовних метафоричних і метонімічних термінів сфери сільського господарства здійснюється, як правило, описовим шляхом, зокрема:

claw – загальновжив. *пазур* (птаха або тварини) – сільськогосп. *колектор доїльного апарата*.

Відтворення деяких англомовних терміносполук сфери сільського господарства вимагає також додавання або вилучення слів: *field trials – польові випробування сільськогосподарських культур; animal feeding practice – годівля тварин.*

Зауважимо, що переклад англомовних термінів сільського господарства може здійснюватися комбінованим способом, наприклад, із додаванням або вилученням слів і їх одночасною перестановкою, зокрема: *pest resistance – стійкість рослин для шкідників, plant protection measures – захист рослин. Вибір адекватного способу перекладу англомовних термінів сільського господарства залежить від майстерності перекладача, контексту вживання цих одиниць тощо.*

Висновки. Таким чином, англомовна термінологія сільського господарства почала розвиватися на етапі формування англійської мови у давньоанглійський період з предтермінів. Її поповненню сприяли також запозичення з класичних і східних мов. Творення визначеного шару англомовної термінології здійснювалося також морфологічним, морфолого-синтаксичним, синтаксичним і семантичним шляхом, внаслідок чого в ній з'явилися одиниці різної структури та семантики. Ці особливості термінологічних одиниць визначають вибір способу їх перекладу українською мовою. Він здійснюється еквівалентами, транскодуванням, калькуванням, шляхом опису, додаванням, вилученням і перестановкою слів, а також комбінованим способом. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з детальним аналізом способів творення та перекладу англомовних термінів сільського господарства із образним компонентом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Помігуєва Л. Логіко-семантичне співвідношення професійних понять і відповідних мовних знаків сільськогосподарських термінів. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2010. Вип. 89 (3). С. 378–383.

2. Тагільцева Я. М. Специфіка складних слів аграрної термінології (на матеріалі сучасної англійської мови). *Наукові записки Національного університету Острозька академія*. Серія: Філологічна. 2013. № 36. С. 75–76.

3. Осадчий О. С. Основи сільського господарства. Київ : Центр навчальної літератури, 2021. 294 с.

4. Шкуратов О. І., Чудовиська В. А., Вдовиченко А. В. Органічне сільське господарство : еколого-економічні імперативи розвитку : монографія. Київ : ТОВ «ДІА», 2015. 248 с.

5. Strong R. The Story of Britain: A History of the Great Ages : From the Romans to the Present. New York : Pegasus Books, 2020. 624 p.

6. Oxford Dictionary of English Etymology / ed. by Ch. T. Onions. Oxford : Oxford University Press Inc., 1986. 1312 p.

7. Мельник П. В. Аналітичні конструкції (квазітерміни й передтерміни) в терміносистемі українського інформаційного права. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71). № 6. Ч. 2. С. 35–38. DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-2/07

8. Павлова О. І. Основи термінознавства. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Рівне : Волинські обереги, 2011. 200 с.

9. Кущ Е. О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету.* 2010. № 1. С. 215–221.

10. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. дім «КМ Academia», 2000. 216 с.

11. Herren V. R. Agricultural Dictionary. New York : Delmar Cengage Learning, 1990. 560 p.

12. English-Ukrainian Agricultural Dictionary / Англійсько-український сільськогосподарський словник / упор. Є. С. Ткачова, С. Л. Мочалова та ін. Ірпінь : Перун, 2017. 704 с.

Дата першого надходження статті до видання: 04.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 81’42:81’373.612
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-26

КОНЦЕПТ «ПЕРЕМОГА» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ МЕДІАТЕКСТІВ)

THE CONCEPT OF “VICTORY” IN CONTEMPORARY UKRAINIAN (BASED ON MEDIA TEXTS)

Матвійчук Т. П.,
orcid.org/ 0000-0002-6512-3269
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій
Національного транспортного університету

Житар І. В.,
orcid.org/0000-0002-1336-7931
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українського ділового мовлення
Національної академії Служби безпеки України

У статті досліджено особливості репрезентації концепту «ПЕРЕМОГА» у сучасних українських медіатекстах. Поняття «медіадискурс» у роботі схарактеризовано як системну мовну практику, спрямовану на формування та трансляцію суспільно значущих цінностей і моделей інтерпретації реальності. Виявлено, що концепт «ПЕРЕМОГА» є смисловою домінантою, яка часто вживається в офіційних зверненнях і виступах посадових осіб, а також у новинних ресурсах. Визначено, що концепт «ПЕРЕМОГА» охоплює низку взаємопов’язаних семантичних компонентів, а саме: військовий, що виявляється в уявленні про перемогу як результаті збройного протистояння; політико-правовий, що має на увазі відновлення суверенітету і територіальної цілісності; морально-ціннісний, що передбачає відновлення єдності, ушанування героїв; екзистенційний, що характеризується як умова виживання, можливість розвитку держави; і персоналізований, який проявляється у збереженні ідентичності та приналежності. Встановлено, що саме ці семантичні складники формують багатовимірне смислове наповнення концепту «ПЕРЕМОГА» в сучасному українському медіадискурсі. У ході дослідження було виявлено, що в українських медіатекстах ключовим компонентом все ж таки залишається військовий, що виникає внаслідок збройного протистояння і націлений на досягнення мети. Однак, у сучасному медіадискурсі концепт «ПЕРЕМОГА» все частіше не лише описує результат військового конфлікту, а й виступає як комплексний соціокультурний символ. Як наслідок, простежено тенденцію до поступової втрати концептом «ПЕРЕМОГА» вузького значення виключно військового тріумфу та набуття ним ширшого екзистенційного наповнення, постаючи як умова виживання держави, збереження національної ідентичності та права українського народу на майбутнє. Зауважено, що в медіатекстах концепт «ПЕРЕМОГА» дуже часто поєднується із маркерами часу та оцінки, що свідчить про усвідомлення нацією важливості перемоги й складності шляху до неї.

Ключові слова: концепт, медіадискурс, медіатекст, семантичний компонент, смислове наповнення, соціокультурний символ.

The article studies the specific features of representing the concept of “VICTORY” in contemporary Ukrainian media texts. The notion of media discourse is defined in the study as a systemic linguistic practice aimed at shaping and transmitting socially significant values and models for interpreting reality. It is established that the concept of “VICTORY” functions as a semantic dominant frequently used in official addresses and speeches by public officials, as well as in news media. It has been determined that the concept of “VICTORY” encompasses a range of interrelated semantic components, namely: a military component, which manifests itself in the perception of victory

© Матвійчук Т. П., Житар І. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

as the outcome of armed confrontation; a political and legal component, implying the restoration of sovereignty and territorial integrity; a moral and value-based component, which presupposes the restoration of unity and the honoring of heroes; an existential component, characterized as a condition for survival and a possibility for the state's development; and a personalized component, manifested in the preservation of identity and a sense of belonging. It has been established that these semantic components collectively form the multidimensional semantic structure of the concept of "VICTORY" in contemporary Ukrainian media discourse. The study reveals that, in Ukrainian media texts, the military component still remains the key one, emerging from armed confrontation and aimed at achieving a specific goal. However, in modern media discourse, the concept of "VICTORY" increasingly not only describes the outcome of a military conflict but also functions as a complex sociocultural symbol. As a result, a tendency is observed toward the gradual loss of the narrow meaning of "VICTORY" as solely military triumph and the acquisition of a broader existential dimension, where it emerges as a condition for the survival of the state, the preservation of national identity, and the right of the Ukrainian people to a future. It is also noted that in media texts the concept of "VICTORY" is very often combined with time and evaluative markers, which indicates the nation's awareness of the importance of victory and the complexity of the path toward it.

Key words: concept, media discourse, media text, semantic component, semantic structure, sociocultural symbol.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну негативно вплинуло не лише на життя громадян, а й відобразилось у мовній картині світу українців. Український медіапростір періоду війни активно формує та закріплює ключові смисли, серед яких особливе місце посідає концепт «ПЕРЕМОГА».

У сучасних медіатекстах це поняття використовується не лише для позначення результату бойових дій, а й як символ національної єдності, опору та віри у світле майбутнє України [1]. Така семантична трансформація зумовлює потребу комплексного лінгвістичного аналізу мовної реалізації концепту «ПЕРЕМОГА».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українських мовознавчих дослідженнях значну увагу приділено аналізу концептів, пов'язаних із національною ідентичністю та соціальними трансформаціями [2]. Для прикладу, зважаючи на соціально-політичну ситуацію в державі, багато дослідників зосереджують свою увагу на концепті «ВІЙНА», зокрема Л. В. Зіневич та В. В. Красавіна розглядають концепт «ВІЙНА» у сучасному українському суспільно-політичному дискурсі [3]; Т. Левченко досліджує його в українській мовній картині світу [4]; Л. А. Ковбасюк узагальнює новітні студії концепту «ВІЙНА» у сучасному українському та зарубіжному мовознавстві [5]; Г. М. Яворська розглядає концепт «ВІЙНА» з погляду семантики та прагматики [6]. Серед культурно значущих концептів в українській мовній картині світу учені також досліджують такі концепти, як «ДОЛЯ» [7; 8], «ВОЛЯ» [9; 10], «БАТЬКІВЩИНА» [11], «ЗЕМЛЯ» [12], «РОДИНА» [13] тощо.

Наукові праці, в яких розглядається саме мова війни, здебільшого зосереджені на неологізації [14; 15; 16] та метафоризації [17; 18] лексики, проте концепт «ПЕРЕМОГА» в сучасному українському медіадискурсі залишається дослідженим не в повному обсязі.

Метою дослідження є аналіз мовної реалізації концепту «ПЕРЕМОГА» в сучасній українській мові на матеріалі медіатекстів періоду повномасштабної війни.

Виклад основного матеріалу. У сучасному мовознавстві концепт трактується як складна одиниця мовної свідомості, що поєднує логічний зміст, образні асоціації та оцінні характеристики [19, с. 73]. У воєнному дискурсі концепти набувають особливої ваги, оскільки вони виконують мобілізаційну та ідеологічну функції, впливаючи на суспільну свідомість [20, с. 64–65].

У межах цього дослідження поняття «медіадискурс» трактується як сукупність текстів масової комунікації, що функціонують у публічному просторі та відображають актуальні соціальні, політичні й культурні процеси [21, с. 267]. Під медіадискурсом у статті розуміємо системну мовну практику, спрямовану на формування та трансляцію суспільно значущих смислів, цінностей і моделей інтерпретації реальності, особливо в умовах кризових соціополітичних трансформацій. У воєнний період медіадискурс набуває виразного ідеологічного та

мобілізаційного характеру, що зумовлює активізацію ключових концептів, зокрема концепту «ПЕРЕМОГА».

Концепт «ПЕРЕМОГА» формується на перетині колективного досвіду, історичної пам'яті та актуального соціального контексту, набуваючи різних смислових реалізацій залежно від дискурсивного середовища. Як зазначає А. Вержбицька, концепти такого типу не є універсальними, а значною мірою зумовлені культурно-специфічними цінностями та національною мовною картиною світу [22, с. 128].

Концепт «ПЕРЕМОГА» у мовній картині світу репрезентує одну з базових ціннісних домінант, що відображає уявлення спільноти про успіх, подолання та досягнення значущої мети. У лінгвістичних дослідженнях наголошується, що подібні концепти виконують інтегративну функцію, поєднуючи раціональні уявлення з емоційно-оцінними компонентами та колективними смислами. Завдяки цьому концепт «ПЕРЕМОГА» виступає не лише одиницею когнітивної структури, а й важливим маркером національної ідентичності, що відображає систему цінностей та пріоритетів суспільства [23, с. 90].

Аналіз мовних репрезентацій концепту «ПЕРЕМОГА» у різних типах дискурсу засвідчує його динамічний характер і здатність трансформуватися під впливом соціально-історичних чинників. У різних дискурсивних практиках (політичній, медійній, публіцистичній) цей концепт актуалізується через різні семантичні компоненти, які змінюють свою ієрархію залежно від комунікативної мети та контексту [24, с. 217].

Дослідники медіадискурсу наголошують, що медіатексти відіграють ключову роль у конструюванні колективних уявлень та інтерпретацій суспільно значущих подій [25; 26] У межах українського медіадискурсу концепт «ПЕРЕМОГА» функціонує як соціокультурний символ, що акумулює та поєднує у собі різні смисли.

Відповідно до здійсненого аналізу українських медіатекстів варто зауважити, що концепт «ПЕРЕМОГА» охоплює низку взаємопов'язаних семантичних складників, які формують його багатовимірне смислове наповнення в сучасному українському медіадискурсі. У результаті проведеного аналізу встановлено, що концепт «ПЕРЕМОГА» в українському медіадискурсі має ієрархічну структуру та реалізується через низку взаємопов'язаних семантичних компонентів, які формують його багатовимірне смислове наповнення. Ключовий компонент концепту становить уявлення про перемогу як результат збройного протистояння та досягнення мети. До ближньої периферії належать політико-правові та морально-ціннісні смисли, пов'язані з відновленням суверенітету, територіальної цілісності, єдності суспільства й ушануванням героїв. Дальня периферія охоплює екзистенційні та персоналізовані інтерпретації перемоги, зокрема як умови виживання нації, збереження ідентичності та можливості майбутнього розвитку держави. Таке розуміння перемоги регулярно артикулюється в офіційних зверненнях та заявах керівництва держави [1].

Військовий компонент пов'язаний зі звільненням тимчасово окупованих територій, відновленням контролю над державними кордонами та успішними діями Збройних сил України. Так, у зверненні Президента України В. Зеленського від 13 листопада 2022 року зазначено: *«Усі ми вже відчуваємо, як наближається наша перемога»*, що підтверджує уявлення про перемогу як очікуваний результат тривалого військового протистояння та спільних зусиль суспільства й армії [27].

Політико-правовий складник закцентований на ідеї відновлення суверенітету та територіальної цілісності країни. У низці офіційних звернень Президент України включає концепт «ПЕРЕМОГА» до ключових стратегічних цілей нації. Наприклад, у зверненні від 3 червня 2022 року лідер держави сформулював три слова, задля яких українці борються: «мир», «перемога», «Україна», що підкреслює значення перемоги як стратегічної мети державної політики та волі суспільства: «Мир», «перемога», *«Україна» – три слова, задля яких ми боремося протягом уже ста днів після восьми років»* [28].

Морально-ціннісний складник концепту «ПЕРЕМОГА» простежується в емоційно забарвленому зверненні керівника держави, де перемога пов'язується зі стійкістю, єдністю й вірою у краще майбутнє. У зверненні від 23 червня 2023 року В. Зеленський побажав якнайшвидшої перемоги, відзначивши її як вшанування пам'яті героїв та символ моральної стійкості нації: *«Дякую кожному й кожній, хто обирає для себе бути українським офіцером, і бажаю двох абсолютно фундаментальних речей: якнайбільше знищити окупантів і якнайшвидшої перемоги»* [29].

Екзистенційний складник розглядає перемогу як право на існування та майбутнє нації. У сучасній українській мові загалом та в медіатекстах зокрема, концепт «ПЕРЕМОГА» осмислюється не лише як результат воєнного протистояння, а як фундаментальна умова виживання українського народу та збереження державності. Прикладом цього є висловлювання Президента України В. Зеленського, у якому перемога безпосередньо пов'язується з фактом національного буття: *«Для нас виживання – це перемога, тому що ми виживаємо зі своєю ідентичністю, зі своєю країною, зі своєю незалежністю»* [30]. Таке формулювання чітко фіксує екзистенційний вимір концепту «ПЕРЕМОГА», оскільки вона постає як альтернатива знищенню, як умова збереження життя, національної ідентичності та історії української держави в умовах збройної агресії.

Вищезазначені приклади демонструють, що в українській мові концепт «ПЕРЕМОГА» не лише описує результат військового протистояння, а й виступає як комплексний соціокультурний символ, що інтегрує військові, політичні, морально-ціннісні та екзистенційні сенси в мовній картині світу сучасних українців.

Загалом концепт «ПЕРЕМОГА» є смисловою домінантою, що часто використовується в офіційних зверненнях та виступах керівництва держави, а також новинних ресурсах. Досить поширеними є такі конструкції із використанням концепту «ПЕРЕМОГА»: «шлях до перемоги», «спільна перемога», «наша перемога», «перемога України», що активізують колективний характер цього поняття..

Варто зауважити, що в українській мові концепт «ПЕРЕМОГА» дуже часто поєднується із маркерами часу та оцінки, як-от: *«Перемога – це питання часу», «Ціна перемоги», «Кроки до перемоги»*, що свідчить про усвідомлення важливості перемоги та складності шляху, який долає Україна задля її досягнення [31].

У публічному дискурсі та соціальних мережах можна побачити як концепт «ПЕРЕМОГА» висвітлюється персоналізовано за допомогою фраз: повернення додому, безпека дітей, можливість жити у вільній державі [32], що вказує на розширення семантичного поля концепту та його глибоке вкорінення в повсякденну мовну свідомість українців.

На відміну від довоєнного періоду, в українській мові загалом та у сучасному українському медіадискурсі зокрема, концепт «ПЕРЕМОГА» поступово втрачає вузьке значення військового тріумфу та набуває ширшого екзистенційного наповнення, постаючи як умова виживання держави, збереження національної ідентичності та права українського народу на майбутнє.

Таким чином, аналіз мовних репрезентацій концепту «ПЕРЕМОГА» у сучасному українському медіадискурсі засвідчує його багатовимірність, динамічність та функціональну навантаженість. Активне функціонування цього концепту в різних жанрах і форматах медіакомунікації сприяє не лише інтерпретації воєнної реальності, а й формуванню колективної системи цінностей, спрямованої на консолідацію суспільства та підтримку національної стійкості.

Висновки. Отже, концепт «ПЕРЕМОГА» у сучасному українському медіадискурсі виступає багатовимірним соціокультурним і когнітивним утворенням, що виконує низку функцій: номінативну, оцінну, ідеологічну та мобілізаційну. Його мовна реалізація відображає трансформацію суспільної свідомості в умовах повномасштабної війни та засвідчує зміщення акцентів від суто військового результату до морально-ціннісного й екзистенційного осмислення перемоги. Така варіативність свідчить про відкритість концептуальної структури «ПЕРЕМОГИ» та

її чутливість до актуальних суспільних викликів, що робить цей концепт значущим об'єктом сучасних лінгвістичних досліджень. Перспективи подальших досліджень полягають у комплексному аналізі концепту «ПЕРЕМОГА» в сучасній українській мовній картині світу з урахуванням його семантичної, прагматичної та дискурсивної варіативності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. URL: https://president.gov.ua/ (дата звернення: 21.01.2026).
2. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд : монографія. К.: НДІУ, 2007. 444 с.
3. Зіневич Л. В., Красавіна В.В. Концепт «ВІЙНА» у сучасному українському суспільно-політичному дискурсі. *Одеський лінгвістичний вісник. Спецвипуск.* 2017. С. 70–72.
4. Левченко Т. Концепт ВІЙНА в українській мовній картині світу. *Теоретична і дидактична філологія*. 2025. № 40. С. 156–172. DOI: 10.31470/2309-1517-2025-40-156-172.
5. Ковбасюк Л. А. Новітні Студії Концепту «ВІЙНА» В Сучасному Мовознавстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2023. Вип. 1. С. 16–21. DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2023-1-2.
6. Яворська Г. М. Концепт «війна»: семантика і прагматика. *Стратегічні пріоритети. Серія : Філософія.* 2016. № 1. С. 14–23.
7. Кравець Л. В. Динаміка концепту ДОЛЯ в мові української поезії (на матеріалі творів т. Шевченка та письменників хх ст.). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2013. Сер. 10. Вип. 10. С. 14–18.
8. Мацько Л. І. Лінгвостилістема «ДОЛЯ» у сучасному українському дискурсі. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2017. Вип. 9. С. 89–95.
9. Письменна Ю. Концептосфера ВОЛЯ в українських публіцистичних текстах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2022. № 2 (32). С. 54–57. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.32.10.
10. Федурко М., Федурко О. Мовний образ-концепт ВОЛЯ в репрезентації поета Петра Карманського. *Рідне слово в етнокультурному вимірі.* 2022. С. 188–206. DOI: 10.24919/2411-4758.2022.242683.
11. Письменна Ю. Репрезентація концепту БАТЬКІВЩИНА в українських медіатекстах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика.* 2023. № 2 (34). С. 99–103. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2659.2023.34.19.
12. Голікова Н. Концепт «земля» в художньому дискурсі Павла Загребельного. *Українська мова.* 2017. № 2. С. 123–135. DOI: 10.15407/ukrmova2017.02.123.
13. Демченко Н. Д., Чала А. Г., Сапелка К. В. Особливості вербалізації концепту РОДИНА в діалектологічному дискурсі (на матеріалі говірки центральної слобожанщини). *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство).* 2021. № 16. С. 18–25. DOI: 10.24919/2663-6042.16.2021.3.
14. Житар І. В., Матвійчук Т. П. Неологізація мови у часи війни: структурносемантичні особливості новотворів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2024. № 65. С. 33–36. DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.65.8.
15. Гомон А. М., Чернявська С. М., Шокуров О.В. Неологізми в українській військовій термінології: лексико-семантичні особливості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2023. Том 34 (73). № 1. Ч. 2. С. 168–174. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.2/27.
16. Вусик Г. Л., Павлик Н. В. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Вип. 23. Том 1. С. 52–57. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.9.
17. Дем'янчук Ю. І. Метафори війни в експериментальній лінгвополітичній синергетиці: дисонанс між офіційною риторикою та емпіричною реальністю війни. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2025. № 73. С. 39–50. DOI: https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.73.8.
18. Костусяк Н. М., Шульська Н. М., Кострица Н. М. Метафорична вербалізація концепту ВІЙНА в сучасних медійних заголовках. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2022 № 56. С. 60–65. DOI: 10.32841/2409-1154.2022.56.13.
19. Калюжна А., Лавріненко І. Успіх чи перемога: порівняльний аналіз поняттєвих складників концептів VICTORY та SUCCESS. *Сучасні дослідження з іноземної філології.* 2024. №1(25). С. 72–82. DOI: https://doi.org/10.32782/2617-3921.2024.25.72-82.
20. Стаднік І. О. Лінгвістична відповідність понять «воєнний» дискурс vs «військовий» дискурс. *Science and Education a New Dimension. Philology,* IV (22). 2016. Is. 99. С. 63–66.

21. Коритнік Д. Ю., Баранова С. В. Медіадискурс як різнопланове явище сучасних медіа досліджень. *Збірник наукових праць «Нова філологія»* 2020. № 80. Том І. С. 266–271. DOI: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2020-80-1-39.

22. Wierzbicka A. Understanding Cultures Through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. New York; Oxford : Oxford University Press, 1997. 328 p.

23. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.

24. Kövecses Z. Metaphor: A Practical Introduction. Oxford : Oxford University Press, 2010. 375 p.

25. Fairclough N. Media Discourse. London : Edward Arnold, 1995. 214 p.

26. Van Dijk T. A. Discourse and Power. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2008. 308 p.

27. Усі ми вже відчуваємо, як наближається наша перемога – звернення Президента України. Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. URL: https://www.president.gov.ua/news/usi-mi-vzhe-vidchuvayemo-yak-nablizhayetsya-nasha-peremoga-z-79109 (дата звернення: 20.01.2026).

28. «Мир», «перемога», «Україна» – три слова, задля яких ми боремося протягом уже ста днів після восьми років – звернення Президента Володимира Зеленського Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. URL: https://www.president.gov.ua/news/mir-peremoga-ukrayina-tri-slova-zadlya-yakih-mi-boremosya-pr-75585 (дата звернення: 20.01.2026).

29. Хай перемога України та успішна трансформація державних інституцій буде найкращим ушануванням пам'яті всіх наших героїв – звернення Президента Володимира Зеленського Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. URL: https://www.president.gov.ua/news/haj-peremoga-ukrayini-ta-uspishna-transformaciya-derzhavnih-83777 (дата звернення: 22.01.2026).

30. Зеленський пояснив, що вважає перемогою для України. Українська правда. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2025/09/07/7529759/ (дата звернення: 22.01.2026).

31. Українська правда. URL: https://www.pravda.com.ua/ (дата звернення: 20.01.2026).

32. Суспільне. Новини URL: https://suspilne.media/ (дата звернення: 20.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 821.09.161.2»18/19»(092)НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-27

ВІДОБРАЖЕННЯ ДУХОВНОСТІ УКРАЇНЦІВ У ПОВІСТІ «КИЇВСЬКІ ПРОХАЧІ» ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

THE REFLECTION OF UKRAINIAN SPIRITUALITY IN THE NOVELLA "KYIV BEGGARS" BY IVAN NECHUI-LEVYTSKYI

Мелешко В. А.,
orcid.org/0009-0008-1193-5844
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

У статті проаналізовано художнє осмислення духовності українців у повісті «Київські прохачі» (1901) Івана Нечуя-Левицького.

Авторка публікації досліджує явище духовності й моралі, удаваної релігійності та паразитичного способу життя, що постає як форма духовної деградації окремих особистостей в українському соціумі XIX століття. Вона зауважує, що сам письменник стверджував про створення ним у «Київських прохачах» своєрідної «колекції» персонажів – жебраків з інтелігентів, пролетарів та інших соціальних прошарків ледарів, помічених ним у Києві. Найбільше його зацікавили ті, що просять милостиню біля Печерської лаври.

Особливу увагу у статті приділено контрасту між справжньою та нарочитою духовністю, ролі сатири як засобу художнього викриття, а також мовно-стилістичним особливостям, що підкреслюють ментальні риси українців. Науковка стверджує, що автор зобразив контраст між зовнішнім благочестям і внутрішньою порожнечею персонажів, що особливо виразно виявлено в мові, поведінці, дрібних учинках персонажів повісті.

Авторка статті вважає: у наш час моральних викликів питання духовності українського народу актуальне, тому науковці велику увагу приділяють аналізу та вивченню ролі духовності в національному житті України, зосібна в аспекті творчості І. Нечуя-Левицького. На її думку, І. Нечуй-Левицький порушує низку морально-етичних проблеми крізь призму бездуховності молодого покоління сімей персонажок – літніх жінок. У статті розглянуто образи «прохачів» – типових носіїв уявлень про совість, віру і чесність, а також роль письменника як морального судді.

У висновках наголошено на актуальності теми духовності в сучасному соціумі та значенні твору для осмислення суспільної кризи в історичному контексті; підкреслено, що повість «Київські прохачі» відбиває реалії буття українців другої половини XIX століття.

Ключові слова: І. Нечуй-Левицький, Київ, образ українця, духовність, моральність, лицемірство.

The article contains the thorough analysis of artistic interpretation of Ukrainian spirituality based on the Ivan Nechui-Levytskyi's novella "Kyiv beggars" (1901).

The author of the article explores the phenomenon of spirituality and morality, feigned religiosity, and parasitic lifestyles, which is revealed as a form of spiritual degradation of certain individuals in 19th-century Ukrainian society. She points out the fact that in the "Kyiv beggars" the writer himself claimed to have created a unique "collection" of characters – beggars – from the intellectuals, proletarians and other social strata of idlers whom he had observed in Kyiv. He was most interested in those who begged for alms near the Kyiv-Pechersk Lavra.

The researcher's deepest attention is paid to the contrast between genuine and feigned spirituality, the role of satire as a means of artistic exposure, as well as to lingual-stylistic features that highlight the mental traits of Ukrainians. The scholar notes that the writer depicted the contrast between the characters' outward piety and inner emptiness, which was particularly vivid in the speech, behavior, and minor actions of the characters of the novella.

© Мелешко В. А., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The author of the article believes that nowadays, in time of moral challenges, the issue of spirituality among the Ukrainians is highly relevant, that is why scholars pay great attention to analyzing and studying the role of spirituality in the national life of Ukraine, particularly in the oeuvre of Ivan Nechui-Levytskyi. In her opinion, the writer raises a number of moral and ethical issues through the prism of the spiritual emptiness of the younger generation of the characters' – elderly women – families. The article also contains examination of the images of "beggars" as typical bearers of ideas about conscience, faith, and honesty, as well as the role of the writer as a moral judge.

In conclusion, the researcher emphasizes the relevance of spirituality in contemporary society and the significance of the novella for understanding the social crisis in a historical context. It was also ascertained that the novella "Kyiv beggars" reflects the realia of Ukrainian life in the second half of the 19th century.

Key words: Ivan Nechui-Levytskyi, Kyiv, image of Ukrainians, spirituality, morality, hypocrisy.

Постановка проблеми. Твір «Київські прохачі» (1901) Івана Нечуя-Левицького – соціально-психологічна повість, у якій автор викрив моральну деградацію частини міщан та інтелігентів Києва. Письменник переніс увагу читача на явище паразитизму, на типи людей, які приїздять до Києва задля матеріального зиску, прикриваючись удаваною побожністю, каліцтвами. Отже, автор звертається до долі найбільш упослідженої частини суспільства – представників соціального дна. Оригінальним у такому художньому зверненні є те, що прозаїк-реаліст відтворює і буттєвий, і морально-духовний вимір «мешканців» дна. Важливим у цьому зв'язку бачимо свідчення самого автора: його твір – це «колекція прохачів з інтелігентів, пролетарів та деяких ледарів, назбирана мною в Києві з тих, що трусять торбами та живляться коло Печер та під монастирями в Києві» [1, с. 372].

Київ під пером відомого епіка – то не тільки осередок культури та поступу, але й місце концентрації морально спустошених чи доведених до безвиході людей, котрі існують за рахунок жебрацтва: «Яких старців, яких калік там не було! Тут стояли старі й молоді сліпці й сліпчихи, що змалку втратили зір, з поводатарями-дітьми, стояли видроокі сільські діди й баби, міщанки з Києва й з інших міст» [2].

Прозаїк зобразив контраст між зовнішнім благочестям і внутрішньою порожнечею персонажів, що особливо виразно виявлено в мові, поведінці, дрібних учинках героїв повісті (сварки, образи, приниження людської гідності, показна релігійність, емоційне маніпулювання, «штучна» мова, сповнена пафосом, штучною ввічливістю). Нерідко «прохачі» на папертях київських храмів, побіля монастирів повністю занурені у фальшиві моральні декларації та хитрі схеми виживання, які суперечать справжнім духовно-моральним цінностям людини, проте уможливлюють здобути хліб насущний.

І. Нечуй-Левицький порушив низку морально-етичних проблем крізь призму героїв повісті. Зокрема, удова капітана Ольга Семенівна Галецька, яку зневажають удома її власні діти, прибула до Києва в пошуках заробітку й помешкання. Проте жінці відмовляють у будь-якій роботі через її соціальний статус, вона змушена жебракувати, заробляючи собі на існування [2].

Таким чином, «Київські прохачі» – соціально-аналітичний твір, у якому розкрито духовну та соціальну кризи в міському середовищі другої половини XIX століття. Хоча дія повісті відбувається майже сто п'ятдесят років тому, порушені автором проблеми не втрачають своєї ролі й тепер, оскільки питання духовно-морального вибору та відповідальності за власне життя завжди визначальні для кожної особистості, важливі для розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наш час моральних викликів питання духовності українського народу актуальне, тож науковці велику увагу приділяють аналізу та вивченню ролі духовності в національному житті України, зосібна в аспекті творчості І. Нечуя-Левицького. Дослідження мистецького здобутку письменника, порушених ним духовно-релігійних та морально-етичних питань – основа для роздумів про духовний стан нації, її минуле й сьогодення.

Праці вітчизняних науковців – підґрунтя для вивчення проблеми духовності українського народу. Згадуємо доробок Григорія Сковороди, Пантелеймона Куліша, Івана Франка, Памфіла

Юркевича, Анатолія Колодного, Володимира Шинкарука, Василя Ярошовця та багатьох інших. Ці автори акцентують духовність як центр внутрішнього світу людини.

Проблему духовності аналізують у своїх розвідках вітчизняні літературознавці, як-от: Тарас Головань, Ігор Ісіченко, Анатолій Козлов та інші. Вони вивчають роль духовно-моральних цінностей у житті індивідууму, що є виявом його людської сутності та формують світогляд, поведінку, особисті цінності, прагнення, а також значною мірою визначають місце у світі. Зокрема, А. Козлов розглядає проблему прояву духовності в різних галузях людської діяльності, веде мову про переломлення її в художньому тексті, аналізує духовність персонажа у творі, зазначаючи, що «концепція духовності літератури будується на наслідках ґрунтовного спостереження за процесом формування уявлень і понять про душу й дух та категорію духовність <…>. Такий підхід і такий шлях вивчення духовності літератури може стати початком нового напрямку в літературознавстві» [3].

Філософський словник поняття *духовність* трактує як категорію «людського буття, що виражає його здатність до творення культури та самотворення. Прояснення природи людського буття через категорії "дух" та "духовність" означає, що людина може не тільки пізнавати та відображувати навколишній світ, а й творити його. Д. постає як інтеґральна категорія, що виражає теоретико-пізнавальну, художньо-творчу та морально-аксіологічну активність людини. У християнській антропології Д. є виразом вищого моральнісного спрямування людського буття до Бога» [4, с. 179]. Таким чином, духовністю людина керується не лише у взаємодії з іншими, а й із собою для власного самовдосконалення, самокритики, саморозуміння.

Сучасна філософиня Руслана Коперльос основні смисли духовного порядку загалом пов'язує з найважливішими проблемами буття людини – її призначенням, свободою, відповідальністю, самовдосконаленням і найвищою духовною самореалізацією. «Духовна самоідентифікація людини – це результат її духовного шляху від природного до соціального та далі, від соціального – до духовного "Я". Подібно до того як соціальна природа людини є цілеорієнтиром для трансформації її біологічної природи, так духовне "Я" є подальшим ступенем розвитку для "Я" соціального. Результатом людського сходження до досконалості є безцінний біологічний, соціальний та духовний досвід, який дух отримує у своєму проявів багатовимірній природі особистості» [5], – наголошує науковка.

Т. Головань, аналізуючи духовність українців, зазначив, що І. Нечуй-Левицький у релігії «вбачав один з етапів людських уявлень про світ (поруч із філософією та наукою)», а «концепція людини у творах Нечуя-Левицького містить елементи християнської антропології, зокрема учення про гріхи-пристрасті як осердя людської природи. Перекодувавши зумовленість (пристрасті розпалюють не метафізичне, а соціальне зло), письменник застосовує християнську антропологію як аргумент проти імперії» [6].

Аналіз досліджень, які стосуються духовності українців, уможливлює думку: духовність нашого народу, відображена в повісті «Київські прохачі», спирається на віру і традиції українців, ґрунтується на національній ідентичності та вказує шлях до національного відродження України. Саме духовність допомогала й допомогає нашому народові переживати складні часи, будувати адекватні стосунки в родині та міжособистісні взаємини.

Мета статті – проаналізувати вияв духовності і ознаки її занепаду поміж українців, відтворені Іваном Нечуєм-Левицьким у повісті «Київські прохачі».

Завдання статті: розкрити образи капітанші Галецької та її знайомої Мокрієвської; визначити стосунки близьких людей у родинах цих героїнь та взаємодію персонажів (головних і другорядних) із реаліями соціальної української дійсності того часу; розкрити умови та прояви духовності і традицій у Києві поміж духівництва, прочан, містян, що відображено у творі «Київські прохачі», окреслити ставлення автора до персонажів повісті та їхньої ролі в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. У «Київських прохачах» І. Нечуй-Левицький відтворює життя зубожілих «низів» київського соціуму, які змушені існувати лише на пожертви благодійників, бо

самі не здатні в системі суспільства XIX століття заробити собі на життя. «Я не на прощу прибула до Києва. Я прибула напитувати собі будлі-якого місця, бо я нігде не маю пристановища. Я хочу стати за няньку або за економку, бо я, бачте, безприхильна й безпричальна удова. Нема мені до кого й прихилитись» [2], – бідкається капітанша Галецька на початку повісті.

Проблема бездуховності окремих людей винесена автором на перші сторінки твору. У пані Галецької є син і невістка, але вони не утримують уже стару немічну матір, так само й держава не надає їй пенсійного забезпечення. Діти фактично виставили матір з дому та зовсім не опікуються її долею. Цим учинком автор підкреслює жорстокосердя і повну байдужість сина-невістки до найріднішої людини. Водночас церковна сторожиха Майбородиха, колишня київська міщанка, яка трапилася Галецькій, оповідає подібну історію: «Орудує [*невістка*] було мною, як наймичкою <…> ніяким способом не догодила їй <…> аж сікається до мене, цвікає мені в вічі, лається. А я ж її любила та пестила, як панянку!» [2].

Акцентуємо, що в «Київських прохачах» виразно порушені проблеми виховання, проблеми батьків і дітей. Ці та інші проблеми автор подає крізь призму бездуховності молодого покоління сімей персонажок – літніх жінок. Галецька зазначає: своїх «дітей гріх гудити та обносить. Терпи й мовчи <…> глитай сльози мовчки!» [2]. Проте зрозуміло: така поведінка не змінить на краще дорослих дітей, а іншого виходу в старенької немає.

Р. Коперльос справедливо зазначила, що головне «в духовності не здобуття освіти та накопичення знань, не кількість і не їх різноманітність, а їхній зміст» [6]. Вона слушно зауважила: означення-характеристики «освічений», «геніальний», «мудрий» не показники духовності людини; знання стають духовними тоді, коли вони є усвідомленим засобом розуміння та засвоєння вищих цінностей: істини, добра, моральності, краси, справедливості, благочинності, культурності, вихованості, взаємодопомоги і взаєморозуміння. Також науковка наголосила, що духовність передбачає свободу особистості, а, «формуючи свою духовність, людина піднімається до цих цінностей та ідеалів і реалізує їх у своєму житті <…> духовність виходить за межі емпіричного буття людини, долає її егоїзм, корисливість, зло, несправедливість тощо» [6].

Дослідник А. Козлов переконаний, що «найбільш масовим явищем з-поміж усіх персонажів більшості творів були, є й, напевне, довго ще будуть типи характерів таких людей, які керуються у своєму житті переважно принципами егоморалі», і продовжив: егоцентризм – «середній» принцип між альтруїзмом та егоїзмом і ґрунтується на свідомому ігноруванні інтересів та життя інших [3, с. 101]. У творі «Київські прохачі» І. Нечуя-Левицького це – рідні люди, так і часто байдужий чи навпаки милосердний соціум, адже жебраки живуть саме з пожертв інших людей.

А. Козлов справедливо помічає, що «егоцентрист свідомо підпорядковує власні дії і думки лише безпосередньо своїм інтересам і творить добро чи зло тільки для себе. А це значить, що і його духовність обмежується рамками його власного “Я” (“его”) – егодуховність... Може, тому й наслідки виховання засобами таких творів літератури досить незначні: у всіх програмах і завжди ставляться завдання виховати людину моральну й духовну, а у творах, визначених для вивчення в школах різних рівнів, найчастіше переважають *егоморальність* та *егодуховність* – це саме той індивідуалізм, який так активно пропагується сьогодні в багатьох програмах і доктринах навчання та виховання» [3, с. 102].

І. Нечуй-Левицький мистецьки показує, що жебраки попід храмами й монастирями Києва збирають собі значні пожертви, яких їм вистачає на життя, і акцентує: найбільше співчуття в тих, хто подає милостиню, викликають саме жебраки-інваліди: з підбитим оком, глухі, горбаті тощо.

У повісті порушено й проблему мізерності заробітної плати, що нерідко спонукає до жебрання. Дмитро Кміта, будучи чиновником, зметикував: платні йому не вистачить на сім’ю, і пішов на паперть. Він резюмує-роздумує: торба – «непоганий засіб і, мабуть, кращий, ніж писарювання в канцелярії», тому й прикинувся «торботрусом» та почав заробляти на гідне для родини життя [2].

«Тільки геть сліпий або національно чи расово ворожий недружелюбний українцям чоловік не помітить, якими мільйонолітніми, а тому й багатими та прекрасними природногенетичним дарами (наділила історія слов'ян і, зокрема, наш народ – щедрою землею, здоров'ям, силою, красою і неабияким інтелектом <…> Складніша справа в іншому – в тому, як у процесі становлення й утвердження саме цих (та й інших) ментальновизначальних рис і звичаїв формувалися душа, дух і духовність українця й цілої народу України – передовсім у художній літературі – справжньому людинознавстві», – слушно зазначає А. Козлов та наголошує, що про письменників-гуманістів XIX століття, «вже й годі говорити – для них наміри і дії добротворчого чи злотворчого характеру вже стали не скільки основними, стільки єдиними критеріями ідеальності чи антиідеальності, позитивності чи негативності, "моральності" чи "антиморальності" (духовності чи антидуховності), або й аморальності, адже в усі віки й у всі епохи звичайне життєстравлення ("животіння" <…>) вважаються бездуховними» [3, с. 234–235, с. 255].

Розглядаючи поняття «духовність» в аспекті національної літератури й суспільства загалом, А. Колодний стверджує, що «духовне життя українства – складна світоглядна панорама, але водночас вона постає як єдиний цілісний духовний процес, ідейні відтінки якого існують не для взаємовиключення чи протистояння, а як взаємодоповнювальні явища» [7, с. 4–5].

Отже, твердимо ми, у «Київськиї прохачах» духовність – це один із засобів характеристики саме суб'єктивного світу людини.

Українці в повісті Івана Нечуя-Левицького виписані чемними, милосердними; їхнє мовлення сповнене шанобливих звертань, слів подяки та взаємопідтримки: «Батюшка набудував на подвір'ї маленьких комірок для сільських прочан, де вони складають та кидають на день свої клунки, щоб не носитись з ними по церквах, і там ночують… Спасибі вам, дай вам, Боже, здоров'я, що ви мене оце нагодували й напоїли, – сказала Галецька… – …Побудьте в мене, а я тим часом обернусь до отця Онуфрія. Він людина добра. Може, попеклується вашою долею. Піду до нашого титаря та його дочок. Може, знайдуть яке шитво для вас, бо титар дуже сім'янистий, певно, робота в його знайдеться. А там далі побачимо. Стукай, то й "отверзяться" тобі двері, – втішала безталанну удову Майбородиха… Йдіть, пані, до мене; днюйте й ночуйте в моїй кімнатці, доки знайдете собі якесь пристановище. А я тим часом обернусь до нашого батюшки, побіжу до титаря. Може вони порадять вас, зарятують в біді й дадуть вам якусь роботу. В мене є ліжко; стоїть і тапчанчик. Будете спати на тапчані. Побудете, поживете, а там, що Бог дасть. Сякого-такого поживку постаче в мене і для вас, і для мене, – сказала добра Майбородиха» [2]. Автор виводить і персонажів, мова яких ненависницька, лукава, сповнена лайки та погроз один одному (наприклад, жебраки, що їх зустріла капітанша Галецька: вони борються за краще місце).

Твір передає настрої та проблеми людей «міського дна», шлях їхнього занепаду (Мокрієвська, Галецька, Кміта) чи виходу зі складних життєвих обставин. Зокрема, на прикладі Мокрієвської бачимо, що життєва незагартованість та надмірне бажання різних утіх приводять колишню багату панну до алкоголізму та цілковитого зубожіння. У постаті отця Онуфрія показані представники старого українського духовенства. Дослідник Т. Головань зазначає, що «у зображенні персонажів Нечуй застосовує християнську антропологію, зокрема учення про гріхи-пристрасті, але вкорінює їх не в метафізичне, а в суспільне зло. Пристрасті розпалює суспільство, усталену структуру якого підтримує імперія. У такий спосіб автор конструює аргумент проти імперської влади» [6].

Висновки. Отже, значний внесок Іван Семеновича Нечуя-Левицького в розвиток проблематики духовного світу українського народу уможливлює думку про самовдосконалення людини, ставить питання життя в соціумі за моральними нормами, показує нестандартні можливості виходу українців минулого зі складних обставин. Незважаючи на всі труднощі, обмеження, несприятливі обставини герої твору змогли вижити, знайти друзів, жити далі та «знайти своє місце під сонцем».

Компонентами духовності та бездуховності персонажів у повісті «Київські прохачі» можна вважати їхній розум, взаємопідтримку і взаємодопомогу, співчуття, культуру мислення та мовлення, поведінку, саморефлексію, емоційний, моральний розвиток та занепад тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нечуй-Левицький І. С. Зібрання творів: у 10 томах. Київ : Наукова думка, 1968. Т. 10. 587 с.

2. Нечуй-Левицький І. С. Повість «Київські прохачі». URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2638

3. Козлов А. В. Духовність як літературознавча категорія : Монографія. Київ : Акцент, 2005. 272 с. URL: https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/995

4. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ : Абрис, 2002. Т. VI. 742 с.

5. Коперльос Р. Ю. Духовність як одна із сутностей людини. *Актуальні проблеми філософії та соціології.* 2023. № 42. С. 43–47. DOI https://doi.org/10.32782/apfs.v042.2023.8.

6. Головань Т. П. Релігія в антиімперській стратегії Івана Нечуя-Левицького. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції.* Київ, 2023. № 22. URL: https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/622/571

7. Колодний А. М., Лобовик Б. О., Филипович Л. О. Релігія в духовному житті українського народу. Київ, 1994. 383 с.

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 81’42:796.332
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-28

КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ФУТБОЛЬНОГО КОМЕНТАРЯ ЯК ГІБРИДНОГО ЖАНРУ УСНОГО МОВЛЕННЯ

COMMUNICATIVE FEATURES OF MODERN FOOTBALL COMMENTARY AS A HYBRID GENRE OF ORAL SPEECH

Морозова І. Б.,
orcid.org/0000-0002-1905-7563
доктор філологічних наук,
професор кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету імені І .І. Мечникова

Теличко А. Г.,
orcid.org/0009-0006-0758-897X
студентка IV курсу факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

У фокусі представленого дослідження – комунікативна організація професійного футбольного коментаря в аспекті його синтаксичної архітектоніки та вербальних засобів здійснення емотивного впливу на аудиторію. У статті досліджено лінгвістичні та комунікативні механізми, за допомогою яких англомовний футбольний коментар репрезентує динаміку спортивної події та зацікавлює масову аудиторію. Проаналізовано мовленнєву організацію, синтаксичну архітектоніку й комунікативні патерни, що формують гібридний жанр усного спортивного медіадискурсу, у якому поєднуються інформативна функція та емоційно-експресивний вплив. З’ясовано, що футбольний коментар інтегрує риси ораторського мовлення, елементів акторської подачі та розмовної комунікації.

Матеріалом дослідження слугував автентичний відеозапис футбольного коментаря Стюарта Робсона та Дерека Рея під час матчу за Суперкубок Англії, який репрезентує професійно маркований різновид розмовного дискурсу зі специфічним поєднанням термінологічної лексики, фрагментованого наративу та емотивних лінгвальних засобів. Аналіз охоплює вивчення способів мовного відтворення оперативності, динамізму та драматизму, зокрема через використання уривчастих висловлювань, вигуків, неповних і еліптичних конструкцій, що порушують лінійність викладу. Застосування холістичної методики, яка поєднує прагматичний і поверхневий синтаксичний аналіз, дало змогу системно описати комунікативну специфіку цього жанру.

У статті також висвітлено особливості використання синтаксичних мовленнєвих стратегій, зокрема часові зсуви, уживання теперішнього часу для репрезентації минулих подій, а також змінність співвідношення простих і складних конструкцій залежно від ігрової ситуації. Встановлено, що аналітичність мовлення на початкових етапах матчу забезпечується складними синтаксичними структурами, тоді як у кульмінаційні моменти зростає роль простих, фрагментарних та окличних конструкцій, які моделюють стан напруги й драматизму. Перевага декларативних речень у поєднанні з активним використанням експресивних форм слів підсилює емоційну ескалацію спортивного коментаря.

Узагальнено, що футбольний коментар постає як ефективний інструмент моделювання високоінтенсивного змагального процесу, у межах якого мова виконує не лише інформативну, а й сугестивну функцію. Здійснений аналіз засвідчує, що фрагментація наративу, експресивні вигуки та еліптичні конструкції формують комунікативну модель, здатну оперативно інтерпретувати подію та посилювати її емоційне сприйняття широкою аудиторією.

Ключові слова: футбольний коментар, медіакомунікація, модель, мовленнєва стратегія, суггестивна функція, синтаксична структура, жанр.

© Морозова І. Б., Теличко А. Г., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The presented work is focused on the communicative organization of professional football commentary in terms of its syntactic architectonics and verbal means of making an emotional impact on the audience. The article examines linguistic and communicative mechanisms employed by the English language football commentary, while representing dynamics of a sporting event and making it interesting for the mass audience. We have analyzed the speech organization, syntactic architectonics, and communicative patterns that form a hybrid genre of the oral sports media discourse, the latter combining an informative function with the emotional-expressive impact. It is found out that football commentary integrates features of oratory, elements of acting, and conversational communication. Our study bases on the materials of authentic video recording of football commentary performed by Stuart Robson and Derek Ray during the English Super Cup match, It represents a professionally marked type of the spoken discourse with a specific combination of terminological vocabulary, fragmented narrative and emotional lingual means. Our analysis uncovers the ways of verbal reproduction of promptness, dynamics and drama, by means of particular uses of fragmentary utterances, exclamations, incomplete and elliptical constructions that violate the lineal style of the narrative.

The use of holistic methodology, which combines pragmatic and surface structure syntactic analysis, made it possible to give a systematic description of the communicative specificity of the genre under study. The article also highlights peculiarities of use of the syntactic speech strategies, and namely, time shifts, the use of the present tense to represent past events, as well as variability of the ratio of simple and complex constructions depending on the game situation. It has been established that the analytical nature of speech at the initial stages of the match is ensured by complex syntactic structures, while at the climaxes of the game the role of simple, fragmentary and exclamatory constructions increases, thus, adding to the tension and drama. Prevalence of declarative sentences combined with the active use of expressive word forms enhances the emotional escalation of the sports commentary.

It is summarized that the football commentary appears to be an effective means for modeling a highly intensive competitive process, within which language performs not only an informative but also a suggestive function. The carried out analysis demonstrates that narrative fragmentation, expressive exclamations, and elliptical constructions form a communicative model capable of the quick interpretation of the sports event and its increased emotional perception by the wide audience.

Key words: football commentary, media communication, model, speech strategy, suggestive function, syntactic structure, genre.

Постановка проблеми. Представлену роботу присвячено аналізу вербального аспекту футбольного коментаря із урахуванням його комунікативної спрямованості та синтаксичної архітектоніки, що розглядається крізь призму специфіки британської колективної національної гри. Звернення до вербальної специфіки футбольного коментаря мотивовано як стійкою зацікавленістю аудиторії у цьому виді спорту, так і тим фактом, що мовленнєвий супровід футбольного матчу займає особливе місце серед інших жанрів розмовного мовлення.

«Спортивна сфера є різноманітним та складним процесом та пов'язується в нашій свідомості з різними життєвими сферами, а саме: з політикою, професійною діяльністю, культурою, естетикою, культурою здоров'я. Саме тому спорт є об'єктом вивчення в різноманітних галузях знань, в тому числі й лінгвістики» [1, с. 88].

Зазначимо, що футбол як розповсюджений британський вид колективного спорту приваблює великі аудиторії глядачів і традиційно супроводжується професійним коментарем диктора. Спортивний коментатор – це людина, яка поясняє, що має місце впродовж гри, зауважує на моментах гри, професійних якостях гравців, іноді висвітлює важливі моменти біографії гравців тощо. Такий коментар є усталеною формою професійного спілкування диктора зі своїми слухачами, з одного боку, і належить до інституційного усного дискурсу регламентованим усталеними кліше, а з іншого боку, є емотивною творчою промовою, яка додає грі повноти, уявлення і розуміння аудиторії. Сьогодні саме він привертає дедалі більше уваги, адже відбувається певний процес переорієнтації суспільства на здоровий спосіб життя.

Спортивний коментар матчу, без якого не відбувається жодна футбольна подія, є невід'ємною складовою сприймання гри глядачами і з точки зору лінгвальної об'єктивізації представляє собою тип усного дискурсу, який знаходиться, за нашими спостереженнями, на перетині ораторської промови, акторського виступу та розмовного повідомлення. Отже, питання розбудови спортивного мовлення, як різновиду професійної комунікації в інформаційному просторі набуває своєї закономірної актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід згадати, що особливостям спортивної медіакомунікації, спортивному мовленню як різновиду професійної комунікації присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: **Богуславського С.С. «Футбольна термінологія в німецькій мові»** [2], Ю. Сазонової «Жанри статті-презентації та похвали у спортивній клубній пресі: синтез журналістського, паблік рилейшнз та рекламного дискурсів» [3], С. Островерха «Аналіз брендів футбольних клубів України на засадах кластерного підходу» [4], Г. Дігеля «Sport and television – trends and problems of a lucrative relationship» [5], Д. Роу «Global Media Sport: Flows, Forms and Futures» [6], Д. Стіда «Sport and the Media» [7] та ін.

Таким чином, проблема розвитку спортивного мовлення як форми професійної комунікації в сучасному інформаційному просторі стає закономірно актуальною, а традиційний коментар англійського футболу потребує окремого наукового аналізу з погляду його вербально-комунікативного вираження.

У сучасному світі завдяки глобалізації, цифровізації та зміні способів комунікації між фанатами, спортсменами й організаціями зростає популярність спортивного інтернет-дискурсу. Спортивний інтернет-дискурс характеризується жанровим різноманіттям, а самі жанри класифікують в залежності від цілей, типів учасників, сценарію, а також від форм спілкування.

У жанровій системі спортивного дискурсу коментар посідає важливе місце, «якому властиві три головні цілі: інформування, окреслення та оцінювання спортивної події» [1, с. 87–88].

Попри те, що багато аспектів футбольної гри (термінологія, правила) отримали достатнє висвітлення, у лінгвістиці існує певна прогалина у розгляді лінгвальної організації супроводження футбольного матчу. Інакше кажучи, традиційний коментар англійського футболу ще потребує спеціального розгляду в аспекті його вербально-комунікативної репрезентації.

Аналізуючи всі вищезазначені жанри спортивного інтернет-дискурсу, саме коментар є аналітичною складовою репортажу, оскільки здійснює емоційний вплив на аудиторію. *Об'єкт нашого дослідження* – мовленнєва організація спортивного професійного мовлення коментатора протягом футбольного матчу.

Предмет дослідження **–** комунікативні патерни коментатора у площині спортивної професійної комунікації.

Актуальність теми дослідження випливає із лінгвогносологічної необхідності виявлення вербальних особливостей, професійного спілкування у спорті, а також підсилюється практичною потребою як гібридного жанру усного мовлення.

Дослідження термінології та комунікативних стратегій спортивного коментаря сприяє глибшому розумінню взаємозв'язку мови, культури спорту та сучасних медіакомунікацій, що робить тему актуальною як для лінгвістики, так і для суміжних галузей – журналістики та спортивної комунікації.

Мета дослідження полягає у виявленні типових лінгвальних патернів англомовного футбольного коментаря з урахуванням професійної специфіки спортивного повідомлення.

Поставлена мета передбачає наступні завдання: конкретизувати поняття «спортивний коментар», «розмовний жанр», «ораторська промова», «акторський виступ»; виявити невід'ємні вербальні складові футбольного коментаря; розглянути лексичний склад та синтаксичну архітектоніку футбольного коментаря; визначити його типові ознаки і засоби емоційного впливу на аудиторію, синтаксичні конструкції, які вживаються у процесі коментування футбольного матчу.

Матеріалом дослідження слугували зразки футбольного коментаря Стюарта Робсона та Дерека Рея під час мовленнєвого супроводу футбольного матчу за Суперкубок Англії 2024 за участі команд Манчестер Юнайтед (*Manchester United*) і Манчестер Сіті (*Manchester City*), який мав місце на стадіоні Вемблі в Лондоні [8]. Загальний корпус фактичного матеріалу дослідження складає 150 хвилин часу гри.

У процесі дослідження використано холістичну методику аналізу, яка передбачає комплексний підхід до опрацювання фактичного матеріалу- автентичного відеозапису футболь-

ної трансляції. Отже, для формування узагальнених висновків було застосовано такі методи: *метод систематизації* (для впорядкування, узагальнення та класифікації виявлених мовних, прагматичних і структурних особливостей футбольного коментаря; *описовий метод* (для фіксації, інтерпретації та опису мовних явищ, притаманних коментарям); *порівняльно-аналітичний метод* (для зіставлення комунікативних особливостей англомовних коментаторів, виявлення спільних і відмінних рис жанрової організації мовлення); *прагматичний аналіз* – для визначення комунікативних стратегій і тактик коментатора, а також їхнього впливу на глядача; елементи *контекстуально-інтерпретаційного аналізу* (для з'ясування ролі екстралінгвістичних чинників: ситуації, емоційного тону матчу, культурного контексту) у побудові коментаря).

Комплексне застосування цих методів забезпечило всебічне, системне й об'єктивне вивчення комунікативної специфіки сучасного футбольного коментаря як гібридного жанру усного мовлення.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, «дискурс – це текст, занурений в життя» [9, с. 12–13], тобто до суто формальної репрезентації речень – повідомлень у мовленні коментатора додаємо так звані фонові знання, мовленнєву ситуацію, когнітивний досвід аудиторії і коментатора, навколишнє середовище тощо. З іншого боку термін «дискурс» – соціологічний, передбачає прагнення уточнити традиційні поняття стилю й індивідуальної мови. У свою чергу ми розуміємо дискурс як особливий тип комунікації зумовлений соціальними, лінгвальними, культурологічними та історичними чинниками.

Г.Г. Почепцов, як і більшість сучасних дослідників, дає описове, багатоаспектне визначення, розглядаючи дискурс як процес і діяльність. Він зазначає, що дискурс – це мовленнєва діяльність, що інтегрує в собі комунікативну ситуацію, соціокультурний контекст, когнітивні процеси, пов'язані зі сприйняттям і породженням повідомлень, і власне мовну форму. Дискурс – це мова в дії [10].

Як відомо, усі види дискурсу розподіляються на особистісно-орієнтовані та статусно-орієнтовані, інституційні і розмовні, усні і письмові.

Зазначимо, що *інституційним дискурсом* є спілкування у заданих межах статусно-рольових стосунків, що виділяється на підставі двох ознак: мети й учасників спілкування. Будь-який інституційний дискурс використовує певну систему: професійно-орієнтованих знаків або має власну субмову (спеціальну лексику, фразеологію). Він є гранично ширшим поняттям, що охоплює мовну систему (її специфічно орієнтовану на обслуговування цієї ділянки комунікацій частину), мовну діяльність (сукупності лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників) і текст.

Для сучасного суспільства релевантні такі типи дискурсів як науковий, масово-інформаційний, політичний, релігійний, педагогічний, медичний, військовий, юридичний, дипломатичний, діловий, рекламний, а також спортивний. Отже, футбольний коментар є особливим типом усталеного формально організованого усного мовлення. Попри своїх часових і традиційних обмежень, а також специфіки супроводу гри, футбольний коментар об'єднує в собі певні ознаки ораторської промови, акторського виступу і розмовного повідомлення.

Як відомо, ораторська *«промова – це публічний виступ»* [11], мета якого – вплинути на аудиторію за допомогою слова. Спільним із футбольним коментарем є орієнтація на слухача, необхідність утримувати увагу публіки, логічно й емоційно вибудовувати висловлення, добирати виразні мовні засоби для досягнення комунікативної мети. Ці риси яскраво виявляються в англомовному коментаторському мовленні, де спостерігається поєднання аналітичності, образності та виразного інтонаційного малюнка: *«Harland continues to be uh a bit of a pale limitation of himself in games at Wembley»*, *«Bernardo Silva, probably the smallest player, one of the smallest players on the field, just shows great determination»*, *«He's a left-footed player, he can come infield, but he can also go down the outside»* [8].

Акторський виступ передбачає емоційність, імпровізацію, володіння голосом і темпом мовлення, уміння передати настрій і напруження подій. Ці риси також властиві футбольному

коментарю, адже коментатор ніби «грає роль» посередника між подією на полі та глядачем, створюючи атмосферу драматизму та видовищності. Це чітко відчутно в емоційно насичених фрагментах англомовного репортажу, де інтонаційна виразність і динаміка мовлення працюють як елементи акторської гри: *«It's a lovely turn and the header from the birthday boy Bernardo Silva!!!»*, *«Brilliant from him!»*, *«Your Manchester City goal scorer!!!»* [8].

З іншого боку, у футбольному коментарі легко простежуються характерні риси розмовного мовлення. Як відомо, розмовна мова вирізняється вживанням розмовної лексики й фразеології, експресивним інтонуванням фраз [12, с. 560], спонтанністю, невимушеністю, природністю, використанням елементів живого усного мовлення – вигуків, повторів, неповних речень, емоційних інтонацій. Це виразно демонструють типові фрагменти англомовного репортажу, у яких спонтанність і розмовність проявляються у природних вигуках та коротких реактивних репліках: *«What a good cross that is on his weaker right foot into a good area!»*, *«So, here we go!»*, *«He shows no doubts, so it is 3-2!»* [8].

Такі особливості додають футбольному коментарю динаміки, невимушеності та створюють ефект безпосередньої присутності. Отже, футбольний коментар поєднує ознаки ораторського, акторського та розмовного мовлення, що зумовлює його гібридний характер і особливу комунікативну виразність.

У цьому контексті футбольний коментар постає як форма професійно зумовленої мовленнєвої діяльності, у якій індивідуальні риси коментатора корелюють із його статусно-рольовими характеристиками. Як зазначають І. Б. Морозова та О. О. Пожарицька, «вербальні патерни особистості завжди перегукуються з її соціальним статусом, віком, професією» [13], що виявляється у мовленні спортивного коментатора як представника інституційного медіадискурсу.

Спортивний дискурс – вид комунікації між учасниками спортивного змагання, основною функцією якого є відображення спорту як медіальної події. Спортивний дискурс функціонує всередині дискурсивної спільноти, об'єднаної спільними комунікативними намірами, стратегіями і тактиками мовної поведінки, загальним лексиконом і комунікативними установками сприйняття.

Узагальнюючи наші спостереження, можна зробити висновок, що *футбольний коментар* є унікальним явищем усної комунікації, *гібридним жанром,* у якому віддзеркалюються характерні ознаки ораторської промови, акторського виступу та розмовного повідомлення.

Розвиток спортивного мовлення нерозривно пов'язаний з історією спорту, зокрема футболу.

Футбол – це найпопулярніший у світі вид спорту, який розвивається вже понад століття. Історія футболу починається в античності, коли стародавні греки та римляни грали в різні ігри, схожі на сучасний футбол. Дискусії щодо батьківщини цього видовищного виду спорту ведуться і по сьогодення.

Сучасний футбол із фіксованими правилами інституціоналізувався у Великій Британії в XIX столітті, саме Англія виступила його безпосередньою батьківщиною. Незважаючи на існування численних давніх ігор з м'ячем у різних культурах, саме британська версія гри отримала назву «футбол» і була кодифікована 1863 року. Подальша глобалізація футболу відбулася шляхом експорту саме цієї стандартизованої англійської моделі, що започаткувало його світову популярність.

Важливо зазначити, що британська школа спортивного коментування футболу традиційно вважається еталонною, інтегруючи високу експертизу з динамічною наративною майстерністю. Такі коментатори, як Мартін Тайлер (Martin Tyler) і Гері Невілл (Gary Neville) є знаковими для медіапростору, оскільки їх голос асоціюється з епохальними моментами, демонструючи високий рівень стилістичної варіативності та глибоку тактичну обізнаність. Ці фахівці, функціонуючи на перетині спортивної журналістики та масової комунікації, суттєво вплинули на формування соціокультурного сприйняття футболу в сучасному медіаландшафті.

Попри свої часові традиційні обмеження, а також специфіки супроводу гри, спортивний коментар постає як особливий жанр мовлення, який поєднує елементи професійної терміно-

логії та живої розмовної мови. Такий бленд дозволяє коментатору виконувати одразу кілька функцій: пояснювати технічні аспекти гри, підтримувати емоційний градус трансляції та утримувати увагу глядачів. Він має бути інформативним, динамічним і доступним для широкої аудиторії, водночас зберігаючи точність у висвітленні спортивних подій. У цьому контексті доцільно звернутися до позиції дослідниці О. В. Колупаєвої, яка підкреслює, що спортивний коментар оперативно пояснює актуальні спортивні події, стисло аналізує вже відомі явища, розглядаючи їх у взаємозв'язку з іншими подібними подіями та процесами. «Цінність даного жанру спортивної журналістики обумовлена оригінальністю висвітлення та інтерпретації спортивних подій, не позбавленим емоційності баченням важливої події, переконливістю умовиводів та суджень…» [14, с. 308–309].

У контексті зазначеного варто підкреслити, що футбольний коментар – це не лише «сухий» аналіз гри, а й мистецтво передавати атмосферу матчу, захоплення глядачів і драматизм моментів. Емотивність коментаря допомагає передати атмосферу змагання, підкреслити напругу епізодів і зробити перегляд більш захопливим. У словнику сучасної лінгвістики зазначено, що емоти́вність (ім. від прикм. *емотивний*) – підкатегорія інформативності, що виявляється в емоційному навантаженні модулів дискурсу й компонентів тексту; властивість мовної одиниці передавати почуття, емоції [15, с. 26]. Емотивність тісно пов'язана з експресивністю та оцінкою.

Експре́сія (лат. *expressio* – вираження, висловлення, увиразнення від *exprimo* – зрозуміло вимовляю, висловлюю) – інтенсивна виразність тексту, що створюється фонетичними, лексичними, граматичними, стилістичними засобами мови; мовленні́єва (комунікати́вна) – насиченість повідомлень мовними та позамовними засобами вираження суб'єктивного ставлення адресанта до адресата або змісту комунікації, їхньої оцінки [15, с. 256]. Отже, емоційний компонент відіграє ключову роль у спортивному коментуванні, роблячи трансляцію яскравою, динамічною та захопливою, сприяючи утриманню уваги глядачів і створюючи виразний ефект присутності.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що висловлювання футбольного коментатора здатні істотно впливати на психоемоційний стан аудиторії, адже у спортивному коментарі простежується значний емотивний та сугестивний вплив на реципієнта. У цьому зв'язку доречно звернутися до положень сучасної психолінгвістики, яка акцентує увагу на ролі особистісного чинника у мовленнєвій діяльності. Як зазначає І. Б. Морозова, «сучасна психолінгвістика активно досліджує, яким чином тип особистості впливає на мовленнєву поведінку» [16, с. 121]. У цьому контексті доцільно звернутися до поняття сугестії як одного з основних механізмів мовленнєвого впливу на психоемоційний стан реципієнта. Під *сугестією* (від лат. *suggestio*) розуміємо «навіювання (сугестія) – будь-який психічний вплив однієї людини на іншу, що має на меті актуалізацію або зміну певних установок, ціннісних орієнтацій чи вчинків особи, яка виступає об'єктом. Механізм навіювання базується на зниженні свідомого контролю, критичного ставлення особистості до змісту навіювання» [17].

Проведений поверхневий синтаксичний аналіз футбольного коментаря дав змогу виявити структурні, комунікативні та стилістичні закономірності, характерні для цього жанру мовлення. Зіставлення фрагментів коментарів на різних етапах матчу – на початку гри, у середині, під час ключових моментів та у фінальних хвилинах, включно з післяматчевою серією пенальті, показало, що синтаксична організація спортивного дискурсу є динамічною та високозмінною, а її особливості безпосередньо залежать від розвитку ігрової ситуації.

На структурному рівні, а саме на початку матчу, спортивний коментар демонструє незначну перевагу складних речень – 53%, але з часом матч супроводжується простими конструкціями, нерідко еліптичними, що забезпечує оперативність та швидкість передачі інформації. У моменти детальніших пояснень або опису складніших ігрових епізодів зростає частка складносурядних (16%), складнопідрядних (26%) і змішаних речень (11%). Це добре ілюструють наведені англійські фрагменти репортажу, у яких складні синтаксичні структури переважа-

ють на початкових етапах гри: *«Here's the talented and versatile Rico Lewis, and there is no Kyle Walker today, nor John Stone, nor Phil Foden, nor Rodri, and of course, no finalist in Euro 2024, but that hasn't put off Kobbie Mainoo»; «You talked about Mason Mount playing through the middle, and both him and Bruno Fernandes are playing almost in a box midfield»* [8].

Така варіативність синтаксичних конструкцій дозволяє коментаторам одночасно виконувати інформаційно-аналітичну та емоційно-експресивну функції. Співвідношення простих і складних речень змінюється залежно від етапу матчу: у спокійні періоди домінують розгорнуті повідомлення, тоді як у драматичних моментах переважають уривчасті, динамічні висловлювання та вигуки. Наприклад, наприкінці матчу та під час післяматчевої серії пенальті частка простих речень значно зростає і становить 62%. Це підтверджують англомовні приклади, що відображають характерну уривчастість і швидкість мовлення в кульмінаційні моменти: *«He needs to keep Manchester United's advantage. Good penalty! Just egging Ederson along. Shootout for the Community Shield!»* [8].

Комунікативний аналіз засвідчив перевагу декларативних речень (73%), які забезпечують фактологічність коментаря, проте значна частка екскламативних конструкцій та поодиноких риторичних питань підкреслює емоційну насиченість спортивного дискурсу. Наведені англійські фрагменти коментаторського мовлення, що слугують прикладом такої синтаксичної організації, демонструють поєднання нейтральних констатацій із емоційно забарвленими репліками: *«He's a tall man with literally great striding power but he scored in a game against Barcelona I think in the States. Jarred Gillett is the referee, that's a late change. Mason Mount, who had a season to forget, really did come on the last few seconds of the cup final to get a winner's medal, having lost three in a row with Chelsea»* [8].

У кульмінаційні моменти, які помітно зростають із середини матчу, мовлення коментаторів набуває особливої експресивності: активізуються вигуки, окличні (39%) та еліптичні речення (23%), що посилює ефект присутності та сприяє залученню аудиторії. Це виразно простежується в наведених прикладах англомовного живого репортажу: *«How amazing was that save by the goalkeeper!; Pass to the penalty area… Shot. Goal!; Your Manchester City goal scorer!!! »* [8].

Крім того, аналіз текстів коментарів під час післяматчевих пенальті засвідчує максимальну концентрацію на коротких, інколи фрагментарних синтаксичних конструкціях, що відображають високу напруженість ситуації. Це добре відчутно в типових репліках коментаторів, де короткість висловлення поєднується з емоційною насиченістю: *«Rashford! Attack!», «Good penalty!», «Strike! Goal!»* [8]. Інтонаційна виразність, стрімкість мовлення та збільшення кількості екскламативних речень формують специфічну ритміку спортивного дискурсу в умовах пікового драматизму.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна констатувати, що сучасний футбольний коментар, як гібридний жанр усного мовлення та різновид професійно маркованого розмовного дискурсу, демонструє динамічну трансформацію під впливом глобалізаційних процесів і розвитку медіакомунікації.

Аналіз англомовного футбольного коментаря підтвердив, що його синтаксична організація спрямована на оперативну передачу інформації, створення емоційного напруження та підтримання безперервної уваги аудиторії. Загалом проведений аналіз переконливо демонструє, що розглянуті основні синтаксичні особливості футбольного коментаря, зокрема використання простих і складних речень, еліптичних конструкцій, вигуків, риторичних питань та інших синтаксичних засобів сприяють виразності мовлення.

Наше дослідження виявило, що футбольний коментар поєднує елементи спеціалізованої спортивної термінології з ознаками розмовності, формуючи комунікативну модель, адаптовану до швидкозмінного контексту гри. У мовленні коментаторів простежується виразний емотивно-сугестивний потенціал, зумовлений активним використанням оцінної лексики, суб'єктивних інтерпретацій, що посилюють вплив на психоемоційний стан аудиторії. Індивідуальний стиль

коментаторів, їхня комунікативна стратегія й культурно-мовні чинники відіграють значну роль у формуванні мовленнєвої специфіки спортивного дискурсу.

У цілому футбольний коментар постає як комплексний комунікативний феномен медіадискурсу, у якому органічно поєднуються інформативність, експресивність та адаптивність. Його лексичні та синтаксичні характеристики забезпечують ефективну взаємодію з аудиторією та сприяють формуванню цілісного й емоційно насиченого сприйняття спортивної події глобальною аудиторією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаврилюк О.О., Нікіфорова Є.Ю., Павліченко Л.В. Спортивна медіакомунікація в часи пандемії: комунікативно- дискурсивний аспект. *Молодий вчений.* 2021. № 1 (89). С. 88.

2. Богуславський С.С. Футбольна термінологія в німецькій мові: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2010. 291 с. URL: https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0411U001174/

3. Сазонова Ю.О. Жанри статті-презентації та похвали у спортивній клубній пресі: синтез журналістського, паблік рилейшнз та рекламного дискурсів. *Інформаційне суспільство*. 2013. Вип. 18. С. 106–110. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/zhanri-statti-prezentatsiyi-ta-pohvali-v-sportivniy-klubniy-presi-sintez-zhurnalistskogo-pablik-rileyshnz-ta-reklamnogo-diskursiv/viewer

4. Островерх С. Аналіз брендів футбольних клубів україни на засадах кластерного підходу. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2014. Вип. 149. С. 240–246.

5. Digel H. Sport and television – trends and problems of a lucrative relationship. URL: https://worldathletics.org/download/downloadnsa?filename=cb684e11-a022-4b93-9671-abbe7e458570.pdf&urlslug=sport-and-television-trends-and-problems-of

6. Rowe D. Global Media Sport: Flows, Forms and Futures. Bloomsbury Academic, London & New York, 2011. 192 pp. URL: https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/58706/1/9781849666763.pdf

7. Stead D. Sport and the Media. *Sport and Society: A Student Introduction.* 2nd Edition. SAGE Publications Ltd, 2008. Pp. 184–200. URL: https://cdn.website-editor.net/25dd89c80efb48d88c2c233155dfc479/files/uploaded/Sports%2520and%2520the%2520Media.pdf

8. FULL MATCH | Manchester City v Manchester United | 2024 Community Shield. *YouTube.* URL: https://youtu.be/X0we8220k74?si=bO19v_S8hvSIFjwn.

9. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : [монографія] / Ф. С. Бацевич. Львів : ПАІС, 2010. С. 12–13.

10. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. Київ : ВЦ Академія, 2001.

11. Словник: портал української мови та культури. URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=промова

12. Українська мова: енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В. М. Русанівський [та ін.]. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ. Вид-во Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004: іл. С. 560.

13. Morozova I. B., Pozharytska O. O. Literary Characters and their Verbal Mimicry through the Prism of Gestalt Analysis. Arab World English Journal (AWEJ). 2021. Vol. 12. Is. 2. Pp. 457–468. DOI: https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol12no2.31

14. Гаврилюк О.О. Комунікативні стратегії і тактики спортивних коментарів (на прикладі висвітлення WORLD CUP 2018 в англомовних ЗМІ) *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 308–309.

15. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. С. 26. С. 256.

16. Морозова І. Б. Протилежності сходяться: психолінгвістичні можливості вербального впливу на мовців-інтровертів та екстравертів. Нова філологія. 2025. № 99. С. 118–124. DOI: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2025-99-14

17. Словник психологічних термінів. URL: https://nuph.edu.ua/slovnik-psihologichnih-terminiv/

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 821.161.2-3.09:27-24
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-29

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХРИСТИЯНСЬКОЇ СИМВОЛІКИ В ПРОЗОВІЙ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ БАРКИ

SEMANTIC AND STYLISTIC FEATURES OF CHRISTIAN SYMBOLISM IN THE PROSE WORKS OF VASYL BARKA

Музика Т. Є.,
orcid.org/0000-0002-4469-9664
кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри української філології та суспільствознавчих дисциплін
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

Юрчак Г. М.,
orcid.org/0000-0002-2740-9012
кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету

У статті здійснено комплексний семантико-стилістичний аналіз християнської символіки у прозовій творчості Василя Барки як одного з ключових компонентів його художнього мислення та світоглядної системи. Святе Письмо та християнська мораль розглядаються як фундаментальні джерела формування авторської картини світу, що визначають ідейну спрямованість, образну структуру та смислову організацію художніх текстів письменника. У центрі уваги – символи Голгофи, Розп'яття, чаші, храму, раю, числа три, а також мотиви хресного шляху, страждання, спокути й духовного відродження, репрезентовані в романах «Жовтий князь», «Рай», «Спокутник і ключі землі».

Доведено, що християнські символи у прозі Барки виконують не лише естетичну чи композиційну функцію, а є повноцінними смислотворчими константами, які поєднують біблійну традицію, екзистенційну проблематику та національно-культурний досвід українського народу. Особливу увагу приділено осмисленню Голгофи та Розп'яття як універсальних архетипів, що в авторській інтерпретації набувають багатовимірного значення – особистісного, колективного й метафізичного, пов'язаного з трагедією Голодомору та моральним випробуванням нації.

Проаналізовано трансформацію сакральних образів у контексті тоталітарної реальності, зокрема мотиви осквернення храму, знецінення святинь, руйнування духовних основ суспільства. Обґрунтовано, що символіка Святих Тайн і християнських архетипів у творах Барки спрямована на утвердження морально-етичного канону, ідеї покаяння, жертовності та відповідальності людини за власний духовний вибір. Зроблено висновок, що християнська символіка є визначальним елементом художньої системи Василя Барки, засобом вираження його антропоцентричної концепції та духовного бачення історії й буття.

Ключові слова*:* Василь Барка, християнська символіка, прозова творчість, Голгота, морально-етичні цінності, семантико-стилістичний аналіз.

The article presents a comprehensive semantic and stylistic analysis of Christian symbolism in Vasyl Barka's prose works as a fundamental component of his artistic thinking and worldview. The Holy Scripture and Christian morality are examined as key sources shaping the writer's authorial model of the world, influencing the ideological orientation, imagery, and semantic structure of his texts. The study focuses on the symbols of Golgotha, the Crucifixion, the Chalice, the Temple, Paradise, and the number three, as well as on the motifs of the Way of the Cross, suffering, atonement, and spiritual renewal in the novels The Yellow Prince, Paradise, and The Redeemer and the Keys of the Earth.

© Музика Т. Є., Юрчак Г. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

It is argued that Christian symbols in Barka's prose perform not merely aesthetic or decorative functions but serve as core meaning-making constants that integrate biblical tradition, existential reflection, and the national and cultural experience of the Ukrainian people. Special attention is devoted to the interpretation of Golgotha and the Crucifixion as universal archetypes which, in Barka's artistic system, acquire multidimensional significance – personal, collective, and metaphysical – closely connected with the tragedy of the Holodomor and the moral trials faced by the nation.

The article analyzes the transformation of sacred images in the context of totalitarian reality, focusing on motifs of desecrated temples, the loss of spiritual values, and the destruction of moral foundations. It is substantiated that the symbolism of the Holy Sacraments and biblical archetypes in Barka's works aims to affirm a moral and ethical canon based on repentance, sacrifice, and personal responsibility for spiritual choice. The study concludes that Christian symbolism constitutes a defining element of Vasyl Barka's artistic system and functions as a means of expressing his anthropocentric concept and spiritual vision of history and human existence.

Key words: Vasyl Barka, Christian symbolism, prose, Golgotha, moral and ethical values, semantic and stylistic analysis.

Постановка проблеми. У сучасному літературознавчому дискурсі осмислення біблійної традиції та християнської символіки посідає важливе місце, оскільки Святе Письмо впродовж століть виступало потужним джерелом символічних смислів і морально-етичних орієнтирів, що визначали духовний розвиток суспільства та художні стратегії митців. Саме ця обставина зумовила активне звернення представників модерної літератури до біблійних образів, символів і мотивів як універсальних смислотворчих кодів.

Особливо виразно така тенденція простежується у творчості діаспорного українського письменника Василя Барки, для якого Святе Письмо стало не лише культурною традицією, а й глибинною основою світоглядного та художнього мислення. Упродовж усього життя митець черпав із Біблії духовні сили й наснагу, що знайшло безпосереднє відображення у системі символічних констант, християнських тем, образів і мотивів його прозової творчості.

Першоосновою художнього світу Василя Барки виступає християнська мораль як етичний і світоглядний фундамент його творчості, спрямованої на утвердження духовних цінностей і релігійної етики. Сучасник письменника Б. Рубчак у «Споминах в біографії» Барку «примітивним старовіром, який точно знав, скільки крил має кожного рангу ангел, як далеко від Бога він стоїть, які його функції» і який сприймав Бога «в наскрізь клерикальному вузькому сенсі» [1, с. 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на це, більшість дослідників творчості Василя Барки не могли, досліджуючи творчість письменника, не звертатися до питання глибокої релігійності автора, торкаючи зокрема й символічний аспект його творчості. Так, І. Дмитрів у дисертації «Християнська символіка у поезії католицьких письменників Західної України міжвоєнного періоду ХХ століття» [2] розглядає християнські мотиви у поезії, окреслюючи історико-літературний контекст, у якому формувалися символічні практики, близькі до творчості Барки. О. Маланій у праці «Художній часо-простір поезій Василя Барки» [3] аналізує організацію художнього простору та часу в його поезіях, що допомагає зрозуміти символічну тканину тексту. М. Кульчицька у дослідженні «Романи Василя Барки: художня візія тоталітарної дійсності» [4] розглядає романи Барки крізь призму відображення тоталітарної дійсності, виявляючи соціально-історичні підтексти християнських символів. М. Сокульський у статті «Міфопростір добра і зла в романі Василя Барки «Жовтий князь» [5] концентрується на морально-філософському значенні символів. І. Токарська у публікації «Образ-символ Євхаристії у творі «Жовтий князь» [6] Василя Барки» виділяє функцію Євхаристії як духовного та етичного коду тексту. В. Тихоша у статті «Семантико-стилістичні функції символів у романі Василя Барки «Жовтий князь» [7] акцентує роль символів у формуванні авторської символічної системи. Загалом, наявні дослідження окреслюють як концептуальні, так і естетичні аспекти християнської символіки в прозі Барки, створюючи базу для подальшого комплексного семантико-стилістичного аналізу.

Метою статті є виявлення та аналіз семантико-стилістичних особливостей християнської символіки в прозовій творчості Василя Барки, а також з'ясування її ролі у формуванні авторської картини світу та антропоцентричної концепції письменника. Дослідження спрямоване на визначення функцій християнських символів у художній структурі текстів, їхнього смислотворчого потенціалу та взаємодії з біблійною традицією, екзистенційною проблематикою і національно-культурним контекстом.

Виклад основного матеріалу. Важливим тлом для осмислення принципів уживання християнських образів, мотивів і смислових констант у прозовій творчості Василя Барки є його особистий духовний досвід, пов'язаний із образом «білого монаха», який був переконаний, що його твори – це співтворчість Вищих сил, диктованих йому навіть поза його свідомістю. Водночас докладне осмислення життєвого та духовного шляху письменника виходить за межі цього дослідження й може стати предметом окремого літературознавчого аналізу.

Витоки глибокої релігійності Василя Барки сягають ще його дитячих років. Як згадує письменник у своїй автобіографії, першим мистецьким враженням була ікона «Моління про чашу», на якій зображений Христос біля скелі, серед смутних дерев Гетсиманського саду. Використовуючи можливість безкоштовного навчання, Барка разом з двома братами навчався в духовному училилищі, що, мабуть, наклало певний відбиток на свідомість майбутнього письменника-мислителя. Не міг не вплинути на світогляд Барки, тоді ще малого семирічного Василька Очерета, випадок, коли від упавши з кручі, пережив клінічну смерть, оголошений лікарем вже мертвим.

Релігійні погляди все життя немов би були якоюсь перевіркою на міцність, на витривалість і вірність своїм ідеалам і принципам. Це і збірка «Шляхи», за яку був звинувачений у спробі «відновити релігійний пережиток капіталізму»; експозиція картин з релігійними сюжетами, організована митцем під час роботи в музеї, закінчилась «катастрофою з відданням під суд». Та надважкі життєві моменти під час Другої світової війни, напівзлиденне існування, інколи на грані життя і смерті, розлука з сім'єю, Україною лише утверджували сповідувані ідеї, підкріпляли, згодом знайшовши відображення у творах автора. Бо, як був твердо переконаний все життя Барка, «віра, яка не пройшла найтруднішого – нічого не варта» [8, с. 5].

Усе своє життя цей «білий самітник» шукав причин та шляхів вирішення морально занепаду суспільства, суцільної грізності, і знайшов її у гріху, тому й говорить про «всенародне покаяння», й спокуту, адже «гріхи без спокути і плодів спокути не скреслюються».

Звідси й насиченість його творів глибокою християнською символікою, мотивованої глибоким морально-етичним характером розвитку нації як єдиного правильного шляху збереження того націотворчого коду, пропонованого у творчості. Адже, як наголошує І. Дмитрів лише за допомогою символів можна виразити містичний досвід, зміст своїх творів [2, с. 6].

Символічні константи, християнські теми, образи, мотиви у творчості Василя Барки – чітка прикмета його творчого світу, про що свідчать навіть заголовки романів його «Рай» («*Книга Буття*») і «Жовтий князь» («*Апокаліпсис*»). На переконання М. Кульчицької, «смислова напруга заголовків викликає односпрямовані вібрації образних асоціацій, а вони задають і водночас містять у собі символічний код до розшифрування художнього змісту цих творів» [4, с. 11].

Релігійний символ у прозі Василя Барки втілюється через символізацію предметів культу (хрест, храм, труна), ритуальних дій (похорон), релігійної лексики (Бог, Дух, віра, ангел). Образ-символ Христа представлений найповніше і трактується як символічна повнота. Попри усталені символічні константи (символ віри, символ надії на порятунок; символ любові Бога до людей; символ любові Бога до людей та ін..) він мислиться автором і як символ особистого й національного страждання, життєвого шляху людини.

Багатозначним у прозовій творчості Барки є образ храму, що символізує знецінення загальнолюдських цінностей, занепад моралі, впадання в гріх через осквернення. Так, у романі «Жовтий князь» «біла, як празниковий хліб» церква, дім Господній перетворюється на склад

напівзігнилого зерна, обмерзлої картоплі, дощок: «всюди порохнява і павутиння в руїні, якою обернувся недавній храм, – а був чистий, мов зірка» [8, с. 43]. А у руїнах колишнього Срібного собору («Рай») тепер розташований склад картоплі. Ще одна церква, втративши своє справжнє призначення, стала місцем зборів правлячих структур, в якому «колись повчали: возлюби ближнього, як самого себе! – тепер безперестанку повчають: ненавидь ближнього, як самого себе!» [9, с. 78]

Цікавою у романі «Жовтий князь» є символіка сонця. Сонце виступає втіленням Бога; кленоточанам здається, що тільки воно чує їхні долі, споглядаючи з висоти, співчуває, сонце протиставляється «пошрамованому» місяцю. Символ сонця пов'язується автором із символом чаші як символ надії, близького спасіння, світло, що протиставляється плачу, смутку і смерті. Хліб, символ життя, – «добрий і чистий, живлющий, як сонце в великій милості». Сонце символізує надію на Бога, на провидіння.

Символічно наснаженим є у романі «Жовтий князь» образ чаші – «найдорожчої коштовності», яка стала «вмістилищем огню і світла небесного». Чаша – символ духовного відродження людськості, символ навернення людства до Божих заповідей; це символ спасіння людства через спокутування Христом гріхів пролиття власної крові. Вона символізує перемогу над людським гріхом: «тоді зійде чаша з глибини, крізь поверхню морозної смерті, в новий досвіт; відновляться дари Христові: для всіх, що грішні і не мають виправдання, крім молитви» [8, с. 56].

Символ раю в однойменному романі Василя Барки розкривається через антиномічну опозицію, що визначає його багатовимірну семантику [3, с. 11]. Важливу роль у розгортанні цього символу відіграють біблійні образи архетипного характеру – Розп'яття, Голгота, постаті Христа й Марії, які формують сакральний смисловий горизонт твору та спрямовують його ідейну домінанту. У цьому контексті показовою є концепція архетипів Карла Гюстава Юнга, який поділяв їх на «природні» та «культурні» й трактував як колективні образи, що в процесі тривалого історичного розвитку слугують для вираження вихідних положень і вічних істин людства, наголошуючи водночас, що «головні символічні фігури будь-якої релігії завжди виражають певну моральну установку» [цит. за: 9, с. 68]. У романі «Рай» названі біблійні символи функціонують саме в такому ключі: вони спрямовані на відтворення центральної ідеї твору й у його художньому просторі зберігають риси первинної нумінозності (сакральності) [9, с. 49].

Багато мотивів у прозовій творчості Василя Барки вибудовуються довкола одного наскрізного символу – Голгофи, осмисленої як знак розп'яття, хресної спокути та Хресного шляху Ісуса Христа. Витоки цього символічного мислення простежуються вже в ранніх життєвих враженнях письменника: у домі ще малого Василя Очерета була ікона «Моління про чашу», на якій зображено Христа в Гетсиманському саду. Надалі цей образ трансформується й набуває художнього втілення в прозі Барки, зокрема в романі «Жовтий князь», де мотив Христового розп'яття символічно репрезентований через зображення чаші з намальованим на ній хрестом, що підсилює асоціації з жертвою, стражданням і спокутою.

«Народ витерпів один із найвеличніших іспитів в історії своїй – в нім подолав супротивника моральними силами і – висходячи вслід своєму Спасителю на власну Голгофу: прийняти ніби хрещення огнем – у муках, подібних хресним, через відданість своїй правді-вірі» [8, с. 9]. Так, недаремно шляхом на свою Голгофу називає Барка пережите українським народом горе голодомору, вбачаючи у ньому передусім спокутування гріха.

Особливо вирізняється серед усієї Барчиної релігійної символіки – Голгота, «гори нашого земного страстотерпництва», автор розкриває зокрема крізь призму символічного навантаження, закладеного в число три. Всупереч усталеному поглядові на людську душу («ангел-демон»), «Рай» пропонує принципово нове потрактування: Голгота, цей «безсмертний символ», уособлює три основні складники душі (напевно, українців того часу): «той, що його втілює Син Божий», «той, що представляє грішник, схильний до каяття» і «той, що його пред-

ставляє нерозкаянний грішник, затятий в своїй жорстокості». Таким чином, такі головні компоненти символічного значення символу Голгота, як «випробування», «муки», «страждання» [9, с. 80] набувають у контексті роману якісно нової семантики. Так, відбувається художнє наповнення біблійного архетипу.

А по той бік кордону між життям і смертю стоїть Розп'яття, – «символ страждання і смерті для спасіння людства». Саме воно означає шлях до Бога, за Баркою, – шлях до вічного раю. Семантика символу розп'яття стає в творі особливо навантаженою. Автор наголошує про всесильність цього архетипу, який є втіленням вічного життя людської душі, не обтяженої мирським життя, турботами і стражданням. Адже «проти Розп'яття такі мізерні погрози сьогоднішнього генерального душогуба в Кремлі – мізерні, нещасні, смішні; навіть смерть проти нього тільки жалюгідна і потворна тінь» [9, с. 295].

Символ Голготи та Розп'яття знаходить своє подальше художнє втілення у романі «Спокутник і ключі землі», постаючи як архетипний образ спасіння людства та мірило всесвітнього хронотопу, точка відліку: до і після цієї події мислиться історія світу [10, с. 129], адже вона «стала в зміст вічности, так! – всієї вічности, всього, що зберігається, і стала в зосередженні її» [11, с. 233].

Біблійний символ Голготи відіграє ключову роль у розкритті моральної спрямованості творчості Барки. Розп'яття трактується автором як багатоплановий символ: спокутування гріхів, шлях до Бога, прояв Божої любові й доброти: «Відбулася найсуттєвіша зміна всієї земнонебесности ‹…› Гріх спокутуваний, він був спалений розп'яттям Христа, страждання Божого сина змінило світ повністю» [11, с. 243]. У подальшому його символіка розгортається у площину морально-етичного канону життя всесвіту: «Розп'яття вчить нас основної правди тут і в надсвітті: справжньої синовности для небесного Отця; і така наука – вища за всі останні» [11, с. 45].

Символіка числа «три» в цьому романі набуває особливого символічного смислу («три Марії приходять до замученого Спасителя, три Марії приходять до його труни»), і ця потрійність, разом із іншими атрибутами, організовує цілісну картину Барчиного райського (істинного) світу.

Особливо символічною у творі є атмосфера на міському кладовищі. Вона накладається на світосприйняття Споданейка і дозволяє, власне, говорити про вже згадуваний виразний, всеохопний містицизм досліджуваного роману. «Настрій відречення від усього, що заполонило землю», панує над кладовищем і передається глибокою символікою: пообламувані розп'яття, бронзові мармурові статуї з крилами, янголи на надгробних каменях. Особливо увиразнює художню ідею образ душі, висічений з білого мармуру, яку Антон Никандрович називає «безжурною», «неземною»; саме цей образ стає символом нетлінності, вічності, відірваності від буденної суєти, душа витає в голубих високостях, де знаходиться справжній рай. І про нього, наголошує Василь Барка, слід пам'ятати. Автор вносить у роман мотив перестороги: «трудимось, боремось, ненавидимо, любимо, творимо добро, заздримо, жертвуємо собою, вбиваємо, сумуємо, молимось, спокутуємо провини або забуваємо про них» [11, с. 233]. Найважливіші життєві орієнтації у творчості Василя Барки доволі часто знаходять своє вираження у символічній формі: християнські заповіді втілюються в глибоких архетипних символах.

Аналіз прози Василя Барки в контексті морально-ціннісних домінант засвідчує, що образи-символи в його творах мають переважно християнське підґрунтя й функціонують як смислотворчі елементи, наділені багатовимірною семантикою. У романі-притчі «Спокутник і ключі землі» притчевість зумовлює моралізаторське наповнення християнських мотивів і символів [10, с. 129].

Вагомого значення набуває символіка Святих Тайн – «дійсної крові й плоті Ісуса Христа», пролитих єпископом, що стають імпульсом до духовного випробування головного героя [11, с. 49]. Символ хресної дороги розгортається як шлях спокути Олега Паладюка – «вслід самому небесно Бесмертному, кого було присуджено на страшенний Хрест Ґолґоти» [11, с. 47].

Просторові образи цвинтаря й надгробних хрестів акцентують ідею швидкоплинності земного буття, тоді як «символічна яма» та спалення листа від коханої жінки репрезентують остаточний розрив із минулим і втрату земних прив'язаностей. Християнський мотив розп'яття осмислюється Баркою як символ очищення та осягнення істини через страждання. У результаті мотиви спокуси, гріха і спокути формують смислову вісь роману та визначають його морально-етичний зміст.

Висновки. Дослідження засвідчує, що християнська символіка у прозі Василя Барки виступає багатовимірним і поліаспектним інструментом формування авторської картини світу та морально-етичної перспективи творів. Символи Голгофи, Розп'яття, чаші, храму та числа три виконують не лише художню функцію, а й несуть глибокий смислотворчий потенціал, інтегруючи біблійну традицію, екзистенційні переживання персонажів і національно-культурний контекст.

Особливу роль у творах Барки відіграє символіка Святих Тайн та хресного шляху, що стає засобом морального очищення, спокутування гріхів і утвердження духовних цінностей. Символи у романах «Жовтий князь», «Рай» та «Спокутник і ключі землі» органічно поєднують біблійні архетипи з авторською символічною системою, що дозволяє читачеві глибше осмислити духовні підтексти твору та морально-етичні домінанти, закладені у сюжеті та композиції.

Система символів Барки формує цілісний художній світ, де моральні, релігійні та національні цінності переплітаються з життєвими стражданнями та надією на духовне відродження. Християнські мотиви стають не лише художнім засобом, а й інструментом вираження авторського світогляду, антропоцентричної концепції та бачення суспільного і особистого шляху людини.

Отже, прозова творчість Василя Барки демонструє, що християнська символіка є ключовим елементом формування духовного і морального простору тексту, способом передачі національної самосвідомості та осмислення універсальних людських істин, що робить його твори актуальними для сучасного літературознавчого аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойчук Б. Василь Барка. Спомини в біографії. К. : Факт. 2003. С. 83–89.
2. Дмитрів І. І. Християнська символіка у поезії католицьких письменників Західної України міжвоєнного періоду ХХ століття : автореф. дис. … канд. філол. наук :10.01.01. Львів, 2007. 20 с.
3. Маланій О. О. Художній часо-простір поезій Василя Барки: автореф. дис. … канд. філол. наук :10.01.01. К., 2003. 19 с.
4. Кульчицька М. О. Романи Василя Барки: художня візія тоталітарної дійсності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01. Львів. 2002. 20 с.
5. Сокульський М. Міфопростір добра і зла в романі Василя Барки «Жовтий князь». *Слово і Час.* 2023. № 6 (732). С. 67–79. https://doi.org/10.33608/0236-1477.2023.06.67-79
6. Тихоша В. Семантико-стилістичні функції символів у романі Василя Барки «Жовтий князь». *Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць.* 2013. Вип. 19. С. 108–112.
7. Токарська І. Образ-символ Євхаристії у творі «Жовтий князь» Василя Барки. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія».* 2021. Вип. 47. С. 224–230. https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.30
8. Барка В. Поезія. Жовтий князь: повість. К. : Наукова думка, 2000. 299 с.
9. Барка В. Рай. Роман. Ню Йорк : Свобода, 1953. 309 с.
10. Музика Т. Є. Релігійна природа творчого мислення Василя Барки: ціннісний аспект (на матеріалі роману «Спокутник і ключі землі»). *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*. 2014. Вип. 19. С. 127–132
11. Барка В. Спокутник і ключі землі. Роман-притча. Київ : Орій, 1992. 427 с.

Дата першого надходження статті до видання: 30.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.581’366’373’38’06:821.581-31Мо Янь
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-30

ГУСТАТИВНІ ЕПІТЕТИ В КИТАЙСЬКОМОВНІЙ ПРОЗІ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

GUSTATORY EPITHETS IN CHINESE PROSE: STRUCTURAL AND SEMANTIC ASPECTS

Нестеренко О. О.,
orcid.org/0000-0003-2294-1664
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мов і літератур
Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ця стаття присвячена вивченню структурно-морфемних та семантичних особливостей густативних епітетів сучасної китайської мови на матеріалі роману Мо Яня «Червоний ґаолян: історія одного роду» («红高粱家族», 1987 р.). Встановлено, що у китайському мовознавстві густативні лексичні одиниці (感觉词) належать до сенсорної лексики та охоплюють базові лексеми 苦 (гіркий), 酸 (кислий), 甜 (солодкий), 辣 (гострий) та 咸 (солоний).

У функції прикметників густативні одиниці можуть поєднуватись з конкретними та абстрактними іменниками. Прості та складні густативні епітетні структури здебільшого формуються за допомогою частки 的. Простий смаковий епітет складається з однієї густативної морфеми, складний – з двох морфем або прислівника ступеню та густативної морфеми.

У ході аналізу матеріалу дослідження виявлено, що морфему 苦 (гіркий) використано 125 разів, у емоційно-експресивній сфері здебільшого вказує на біль, переживання та сум. Так, при описі зовнішності, звуків та боротьби Мо Янь активно залучає епітет 痛苦 (болісно-гіркий). Морфему 酸 (кислий) використано 38 разів, але на відміну від 苦 (гіркий), вона функціонує в епітетних структурах для предметного опису. Прослідковуємо, що смакові структури з морфемою 甜 (солодкий) зустрічаються 46 разів та утворюють образні елементи як з позитивною, так і з негативною конотацією. Лексичну одиницю 辣 (гострий) використано 30 разів, у складі епітетної структури вона здебільшого поєднується з морфемами 热 (гарячий), 老 (старий, витриманий) та火 (вогняний). Визначено, що експресивно-виражальна сфера епітетів з морфемою 辣 (гострий) несе негативну конотацію, вказуючи на важкі переживання. Густативна морфема 咸 (солоний), яку у проаналізованому романі використано 33 рази, також надає негативного забарвлення епітетній структурі, створюючи експресивно-оцінне відчуття огиди.

У статті також окреслено стилістичний потенціал редуплікації, особливості густативних епітетів із вторинним смаковим значенням та морфемою 淡 (прісний).

Ключові слова: Епітет, густативна лексика, смак, стилістика, китайська мова, Мо Янь.

This article is dedicated to the study of structural-morphemic and semantic features of gustatory epithets in modern Chinese, based on the material from Mo Yan’s novel «Red Sorghum: A Family History» («红高粱家族», 1987). It has been established that in Chinese linguistics gustatory lexical units (感觉词) belong to sensory vocabulary and encompass basic lexemes such as 苦 (bitter), 酸 (sour), 甜 (sweet), 辣 (spicy) and 咸 (salty).

As adjectives, gustatory units can combine with both concrete and abstract nouns. Simple and complex gustatory epithets are predominantly formed using the particle 的. A simple gustatory epithet consists of a single gustatory morpheme, while a complex one consists of two morphemes or an adverb of degree combined with a gustatory morpheme.

During the analysis of the research material it was found that the morpheme 苦 (bitter) was used 125 times, predominantly indicating pain, suffering and sorrow in the emotional-expressive sphere. For instance, when

© Нестеренко О. О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

describing appearances, sounds, and struggles, Mo Yan actively employs the epithet 痛苦 (painfully bitter). The morpheme 酸 (sour) was used 38 times, however, unlike 苦 (bitter), it functions in epithetic structures for object description. It was observed that gustatory structures with the morpheme 甜 (sweet) appeared 46 times and create imagery elements with both positive and negative connotations. The lexical unit 辣 (spicy) was used 30 times, where it predominantly combines with morphemes like 热 (hot), 老 (old, aged), and 火 (fiery) within epithetic structures. It was noted that the expressive sphere of epithets containing 辣 (spicy) carries a negative connotation, indicating heavy emotional experiences. The gustatory morpheme 咸 (salty), which was used 33 times in the analyzed novel, also imparts a negative hue to the epithetic structure, creating an expressive-evaluative sense of disgust.

The article also outlines the stylistic potential of reduplication, features of gustatory epithets with secondary taste meanings and the morpheme 淡 (bland).

Key words: Epithet, gustatory vocabulary, taste, Stylistics, Chinese language, Mo Yan.

Постановка проблеми. Розуміння особливостей функціонування стилістичних тропів у мові є одним з ключових аспектів ефективної міжкультурної комунікації. Водночас художній текст характеризується органічним поєднанням одиниць мови, які семантичним тлом пов'язані із відчуттями, емоційністю та чуттєвістю [1, с. 18]. Як відомо, епітети «характеризуються високою емотивно-експресивною зарядженістю, оцінністю й образністю» та є елементами створення художніх образів [2, с. 145].

Епітет є своєрідним художнім означенням, адже описує ознаку чи властивість чогось. Виділяють епітети-кольороназви, одоративні (запахові), густативні (смакові), тактильні, акустичні та емотивні епітети [3, с. 281–298]. Як зазначає І. Прожогіна, термін «густативний» є вужчим за своїм значенням, ніж «кулінарний» та «гастрономічний», адже вказує саме на смакові якості [4, с. 202], а особливості сприйняття смакових характеристик у художньо-стилістичному розрізі віддзеркалюють культуру різних народів. У цьому ж аспекті актуальним постає і вивчення густативних епітетів сучасної китайської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стилістичний потенціал та асоціативно-образні функції епітетів сучасної української прози постають об'єктами дослідження Г. Асмаковської та Г. Ковальової, у праці яких окреслено епітетні сполуки різного семантичного наповнення, зокрема і зі смаковою образністю [1]. С. Ковпік, аналізуючи «густативний образ», зауважує, що це поняття охоплює цілісну систему змістовно-формальних, сутнісних та якісно-функціональних аспектів, котрі утворюють «ряди ольфатично-смакових та густативно-зорових вимірів» [5, с. 26]. Густативність вказує не лише на багатогранність якісно смакових характеристик, а й корелюється із планом філософсько-естетичного вираження [5, с. 39]. Водночас О. Волошина визначила специфіку функціонування густативної лексики у художньому мовленні як вагомого компоненту мовної картини світу. Дослідниця підкреслює, що найменування смаку корелюються з перцептивною складовою, належать до сенсорної лексики й можуть слугувати засобами творення художньої образності [6].

Їнь Чжун (Yin Zhong) та Чужень Хуан (Chu-Ren Huang) здійснили корпусне вивчення густативної лексики китайської мови, результати їх дослідження виявили тісний зв'язок між тактильними та смаковими відчуттями, що і репрезентується одиницями мови [7].

До вивчення метафоричного значення густативної лексики китайської мови звертається і Лі Яньянь (李艳艳), яка проаналізувала пряме та ідіоматичне значення «слів смаку» у китайській мові, а також представила рекомендації щодо особливостей їх викладання [8].

Мета дослідження. Метою цієї статті є аналіз морфемної структури та семантичних особливостей густативних епітетів сучасної китайськомовної прози. Для досягнення цієї мети було виокремлено такі завдання: 1) визначити основні підходи до тлумачення поняття густативної лексики; 2) окреслити особливості будови епітетної структури китайської мови; 3) проаналізувати густативні епітети з морфемами 苦 (гіркий), 酸 (кислий), 甜 (солодкий), 辣 (гострий) та 咸 (солоний). Як відомо, роман нобелівського лауреата Мо Яня (莫言) «Червоний ґаолян: історія одного роду» («红高粱家族», 1987 р.) [9] характеризується використанням виразних

натуралістичних звукових, колірних та смакових елементів [10, с. 130], тож може слугувати матеріалом для аналізу структурно-семантичних особливостей густативних епітетів в китайськомовній прозі.

Виклад основного матеріалу. У контексті лексикології китайської мови виділяють сенсорну лексику (感觉词), яка охоплює одиниці на позначення тактильних (触觉), смакових (味觉), одоративних (嗅觉), слухових (听觉) та зорових (视觉) чуттів [11, с. 2295].

В китайському мовознавстві на позначення густативної лексики використовують термін 味觉词. До цієї категорії слів традиційно відносять такі базові лексеми як 苦 (гіркий), 酸 (кислий), 甜 (солодкий), 辣 (гострий) та 咸 (солоний) [8, с. 1–4]. У функції епітетів ці прикметники поєднуються з: 1) конкретними іменниками, наприклад: 咸鸡蛋 (солоні яйця), 辣椒 (гострий перець), 酸杏子 (кислі абрикоси), 咸水 (солона вода) та 2) абстрактними іменниками, наприклад: 苦的生活 (гірке життя)，甜的梦想 (солодкі мрії).

Епітетні структури в китайській мові здебільшого утворюються за допомогою частки 的. Простий епітет формується з однієї морфеми, наприклад: 甜的微笑 (солодка посмішка), 苦的活儿 (гірка буденність). Водночас структура складного епітету може бути двох типів: 1) густативна морфема 1 + густативна морфема 2, наприклад: 甜酸的滋味 (кисло-солодкий смак) або 2) прислівник ступеня + густативна морфема, наприклад: 最苦的活儿 (найгіркіше життя), 非常辣的(酒) (дуже гострий алкоголь) [12, с. 106].

Морфема 苦 **(гіркий)** у емоційно-експресивній сфері здебільшого вказує на біль, переживання та сум (наприклад, 苦痛 (страждання), 苦恼 (муки), 苦闷 (печаль)). Хоча ці емоції дещо відрізняються, їх усі можна розглядати як перенесення смакового слова «гіркий» у психологічно-емоційну парадигму за допомогою метафори. Гіркота виражає високий ступінь неприємних смакових переживань, люди «мають найвищу чутливість до гіркоти та найнижчу толерантність до неї», тому, коли відчувають «гіркоту», часто асоціюють її з речами, що викликають біль [13, с. 111].

У романі «Червоний ґаолян: історія одного роду» морфема苦 зустрічається 125 разів, вона здебільшого формує епітетні структури, що вказують на важке життя, працю та скорботу, наприклад: 烧酒作坊里最苦的活儿是出甑。(*Найскладніша (найгіркіша) робота* на винокурні – випарювання).

Задля досягнення високого художньо-експресивного ефекту у проаналізованому романі Мо Янь активно використовує епітет 痛苦 (болісно-гіркий). Наприклад: 和尚的眼神是痛苦的、可怜的，他一时感到非常后悔。(*Очі* ченця були *болісно-гіркі*, його раптом охопила скорбота). Цей епітет здебільшого слугує художнім означенням при описі зовнішності (痛苦的老脸 (зболіле обличчя)), звуків (痛苦的呻吟声 (болісно-гіркий стогін), 痛苦的嚎叫 (болісне виття)) та боротьби (痛苦的挣扎 (гірка боротьба)). Як і в українській мові, в китайській прослідковуємо функціонування виразу 痛苦的泪水 (гіркі сльози).

Як зазначає Чу Цзяці (褚佳琦), слово 酸 (кислий) часто використовується для опису фізичної втоми, смутку та іронії, як-от у виразі 吃不到葡萄说葡萄酸 (виноград дістати не можеш, а кажеш, що він кислий), тобто в емоційно- експресивному аспекті ця одиниця здебільшого асоціюється з негативними емоціями [14, с. 559].

Морфему 酸 (кислий) у романі «Червоний ґаолян: історія одного роду» використано 38 разів, але на відміну від 苦 (гіркий), вона функціонує в епітетних структурах для предметного опису, наприклад: 汗酸的黑泥 (кисла чорна багнюка), 酸麻肿胀的肩头 (кисло-занімілі плечі). Очевидно, що епітети з цією морфемою метафорично створюють важку, пониклу атмосферу: 但父亲只喊了一遍，就被酸麻的泪水堵塞了咽喉…… (Але щойно батько крикнув один раз, як його горло перехопили *кисло-німі сльози*).

Образні функції морфеми 甜 **(солодкий)** в китайській мові пов’язують з спогадами (甜美的回忆 (солодко-прекрасні спогади)), приємним звуком (甜甜的声音 (солоденький голос)), успіхом (甜头 (користь, вигода)), гарним настроєм (心情甜蜜了。 (Настрій покращився.)). Цікаво,

що в китайській мові «солодкість» може приписуватись і певним негативним явищам, наприклад: 甜蜜的痛苦 (солодко-медові турботи), 甜甜的死亡 (солодка смерть) [15, с. 20–21].

У романі Мо Яня прослідковуємо, що епітетні структури з морфемою 甜 зустрічаються 46 разів та утворюють образні елементи як з позитивною конотацією (甜蜜的呼吸声 (солодко-медове дихання), 甜美笑容 (солодка посмішка)), так і з негативною (腥甜的热血味道 (солодко-рибний запах гарячої крові). Подекуди разом з епітетами використовується густативна лексика у порівняннях: 一股淡淡的、甜甜的、似酒非酒的味儿从木甑里透出来 (З дерев'яного пароплава долинав слабкий, *солодкий аромат*, чимось схожий на вино).

Варто зауважити, що окрім морфеми 甜 на позначення «солодкий» у китайській мові використовують також і морфему 甘, наприклад: 甘饴的回味 (солодко-сиропний післясмак), 甘苦的味道 (солодко-гіркий смак).

Як зазначає Цзі Вей, семантика густативної морфеми 辣 **(гострий)** охоплює не лише сферу смакового чуття, а й може вказувати на опис статурної жінки (辣妹 (гаряча дівчина)), душевні переживання (辣眼睛 (випікає очі, боляче дивитись)), поведінку та характер (泼辣 (грубий, сварливий)) та стиль мовлення (辛辣 (сатира, гострий на язик)) [16, с. 1138].

У романі «Червоний ґаолян: історія одного роду» лексичну одиницю 辣 (гострий) використано 30 разів, у складі епітетної структури вона здебільшого поєднується з морфемами 热 (гарячий) (两股热辣辣的泪水 (дві гарячо-гострі сльозини)), 老 (старий, витриманий) (两滴老辣的泪水 (дві гострющі сльозини)) та火 (вогонь) (火辣辣的痛楚 (пекельний біль)). Прослідковано, що експресивно-виражальна сфера епітетів з густативною морфемою 辣несе негативну конотацію, вказуючи на важкі переживання та високий прояв емоцій: 爷爷接过小姑姑，低头看着她因极度痛苦而抽搐着的小脸，两滴老辣的泪水啪哒啪哒落下来。(Дідусь прихилив до себе тітку, подивився на її маленьке личко, яке корчилося від нестерпного болю, і дві *гострі сльозинки* покотились по його щоках).

Метафоричне значення слова 咸 **(солоний)** характеризується негативною конотацією, адже може транслювати байдужість та невизначеність. Так, воно може використовуватись для опису когось, хто не реагує ні на що, наприклад: 平时不怎么发信息忽冷忽热不咸不淡 (Він зазвичай не надсилає повідомлень, а його ставлення непослідовне: ні тепле, ні холодне (досл. ні солоне, ні прісне)). Також зустрічається ідіома 咸鱼翻身 (солона риба перевертається), яка описує зміни у житті людини після зіткнення з негараздами [14, с. 560].

У ході дослідження простежуємо, що густативна морфема 咸 (солоний), яку у романі використано 33 рази, також надає негативного забарвлення епітетній структурі, наприклад: 女人的腥咸气息 (рибно-солоний запах жінки), 嘴里的咸滋味 (солоний смак у роті). При цьому створюється експресивно-оцінне відчуття огиди: 它瞅准机会叮到爷爷臂上沾血的白布上，一边从嘴里往外吐唾沫，一边往嘴里吸食腥咸的血。(Вона (муха) скористалася нагодою вкусити закривавлену білу тканину на руці дідуся, випльовуючи слину та всмоктуючи *солону кров* у рот).

Г. Асмаковська та Н. Шарманова зазначають, що смакові епітети можуть репрезентувати ідейно-естетичні настанови та художній вимір через вторинне смакове значення [1, с. 290–291]. До таких одиниць у проаналізованому романі можемо віднести слово 蜂蜜 (медовий), наприклад: 蜂蜜的甘饴回味 (медовий післясмак). Також Мо Янь активно формує епітетні структури, поєднуючи різні за значенням густативні морфеми, наприклад: 酸甜气息 (кисло-солодкий запах), 麻辣的痛楚 (терпко-гострий біль), 腥甜的气味 (рибно-солодкий запах), 苦涩微甘的气味 (кисло-терпкий солоденький аромат). Для емоційно-експресивного підсилення художнього змісту прослідковуємо використання редуплікації густативних епітетів: 甜甜的微笑 (солоденька посмішка), 辣辣的泪水 (пекельно гострі сльози).

Варто також зазначити, що в китайській мові є вираз 酸甜苦辣 (досл. кислий, солодкий, гіркий, гострий (про життєвий досвід)). У романі використано саме цей вираз, щоб художньо описати переживання героя: 心中虽有千般滋味却说不出个甜酸苦辣。 (Хоча моє серце сповнене тисячею емоцій, я не можу описати їх як *солодкі, кислі, гіркі чи гострі*).

Вважаємо, що до густативних епітетів також можна віднести структури, які містять морфему 淡 (прісний), Мо Янь здебільшого їх використовує для опису запахів, наприклад: 淡淡的味儿 (прісний аромат), 淡雅的腥气 (простий запах сирої риби), 淡薄的硝烟 (прісний аромат пороху).

Густативні епітети можуть також поєднуватись із: 1) одоративною лексикою: 它压倒了薄荷的幽香，压倒了高粱的甘苦… (Він перебив ледь помітний *аромат м'яти* та *гірко-солодкий смак ґаоляну…*); 2) лексикою на позначення тактильних чуттів: ……呼吸着又甜又凉的空气 (…вдихаючи *солодке та прохолодне повітря*); 3) колірними епітетами: 一个令人心酸的黑布补丁 (*чорна* латка, що *розривала серце* (досл. гірке серце)); 4) емотивними елементами: 和尚的眼神是痛苦的、可怜的…… (*Погляд монаха гіркий та жалібний…*).

Висновки. Отже, густативні епітети в сучасній китайськомовній прозі формуються морфемами 苦 (гіркий), 酸 (кислий), 甜 (солодкий), 辣 (гострий) та 咸 (солоний). Вони не лише виражають фізичні характеристики смаку, а й транслюють емоційно-експресивну складову художнього тексту. У романі Мо Яня «Червоний ґаолян: історія одного роду» морфема苦формує епітетні структури, що вказують на важке життя, працю та скорботу, особливо частотно вживаним є епітет 痛苦 (болісно-гіркий), а епітети з морфемою 苦 метафорично створюють важку, пониклу атмосферу. Епітетні струткутури з морфемою 甜 в китайській мові вказують не лише на позитивні емоції, а й навпаки – описують негативні явища. Експресивно-виражальна сфера епітетів з густативними морфемами 辣та 咸 вказує на негативну ситуацію та важкі переживання. Китайськомовні густативні епітети можуть поєднувати різноманітні смакові морфеми та редуплікуватись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Асмаковська Г. Г., Ковальова Г. М. Стилістичний ресурс епітета в забезпеченні виразності й оригінальності мовлення. *Закарпатські філологічні студії.* 2025. Вип. 39. Т. 1. С. 15–20. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.39.1.2.

2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля–К., 2006. 716 с.

3. Сучасний художній дискурс: мовностилістичний вимір / за ред. Ж. Колоїз. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С.В., 2024. 406 с.

4. Прожогіна І. Варіативність, структура і функціонування термінології кулінарної лінгвістики. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство.* 2025. Вип. 84. Т. 3. С. 198–205. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/84-3-28.

5. Ковпік С. І. Поетика густативів (на матеріалі творів української прози XIX ст.) : монографія. Кривий Ріг, 2014. 179 с.

6. Волошина О. В. Особливості вживання і функціонування тактильної лексики та густативної лексики у художньому мовленні. *Наукові записки. Серія: Соціально-гуманітарні науки.* 2014. Вип. 3. С. 6–15. URL: https://repository.vsau.org/getfile.php/9268.pdf (дата звернення: 02.01.2026).

7. Yin Zhong, Chu-Ren Huang, Sicong Dong. Bodily sensation and embodiment: a corpus-based study of gustatory vocabulary in Mandarin Chinese. *The Journal of Chinese Linguistics.* 2022. Vol. 50. no. 1. 196–230 pp. DOI:10.1353/jcl.2017.0102

8. 李艳艳. 味觉词与熟语及其引申义的教学研究.中国高校人文社会科学信息网. 2022. 1–8 页. URL: https://www.sinoss.net/upload/resources/file/2022/02/16/30168.pdf (дата звернення: 02.01.2026).

9. 莫言. 红高粱家族. 北京：当代世界出版社. 2003. 323 页.

10. Дроздовський Д. І. Репрезентація «галюцинаторного реалізму» в романах Мо Яня. *Китаєзнавчі дослідження*. 2021. № 2. С. 124–135. DOI: https://doi.org/10.51198/chinesest2021.02.102 .

11. 刘洪超，Francesca Striklievers，黄居仁. 现代汉语通感的自动抽取及映射方向性. 计算机工程与科学. 2015. №37 (12). 2294–2299 页. URL: https://ira.lib.polyu.edu.hk/bitstream/10397/68555/1/2015005050.pdf (дата звернення: 02.01.2026).

12. Нестеренко О. О. Структурно-семантичні особливості кольористичних епітетів у сучасній китайськомовній прозі (на матеріалі роману Мо Яня «Червоний ґаолян: історія одного роду»). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури.* 2025. № 1 (31). С. 105–110. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-242X.2025.31.12.

13. 李晶晶. 基于语料库的中日味觉词“苦”和「苦い」的对比研究. 现代语言学. 2024. № 12 (8). 108–118 页. DOI: https://doi.org/10.12677/ml.2024.128668.
14. 褚佳琦. 味觉中“酸”和“咸”的语义变化及其文化心理探究. 现代语言学. 2024. № 12 (1). 556–561 页. DOI: https://doi.org/10.12677/ml.2024.121078.
15. 陈哲卿, 王婀娜. 汉语味觉词“甜”词义扩展研究. 语言文学学术研究. 2024. № 4 (353). 19–21 页.
16. 季薇. 对外汉语中多义词“辣”的习得分析与教学建议. 教育进展. 2024. № 14 (2). 1136–1142 页. DOI: https://doi.org/10.12677/ae.2024.142173.

Дата першого надходження статті до видання: 13.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 81’373.7:81’37(=135.1=133.1)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-31

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОЛОРОНІМОМ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ СТАНУ ЗДОРОВ’Я ЛЮДИНИ (НА МАТЕРІАЛІ РУМУНСЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВ)

PHRASEOLOGISMS WITH COLORONYM AS REPRESENTATIVES OF THE STATE OF HUMAN HEALTH (BASED ON ROMANIAN AND FRENCH LANGUAGES)

Ніколаєску Е. В.,
orcid.org/0000-0002-1742-5991
Scopus Author ID: 58862101700
доктор філософії в галузі філології,
старший викладач кафедри східноєвропейських мов
Національної академії Служби безпеки України

Стаття присвячена дослідженню фразеологізмів із колоронімом у румунській та французькій мовах, які слугують засобом репрезентації фізичного стану здоров’я людини.

Фразеологізми є невід’ємною складовою будь-якої мови, що акумулюють у собі історичний досвід, культурні традиції, менталітет народу та специфіку його світосприйняття. Виявлено, що колороніми у складі фразеологізмів надають мові яскравості, образності й емоційної насиченості, підсилюючи її виразність і змістовність, а також стають засобами вираження різних станів здоров’я. З’ясовано, що у широкому розумінні, здоров’я слід розглядати як багатовимірне явище, яке охоплює фізичне, психічне, емоційне і соціальне благополуччя і характеризує загальний функціональний стан людини.

У роботі досліджені фразеологізми з колоронімом, що вербалізують фізичний стан здоров’я людини поділено на опозиції: фізично здоровий та фізично нездоровий. Стан фізично здоровий, тобто гарне самопочуття, бадьорість, здоров’я відображено у фразеологізмах із зеленим кольором, оскільки зелений колір є символом життя, здоров’я, молодості.

З’ясовано, що колірні метафори на позначення здоров’я людини базуються здебільшого на подібності до зовнішнього вигляду шкіри. Таким чином, маркерами поганого здоров’я, хворобливого фізичного стану людини є кольори *білий, чорний, жовтий, зелений, синій*, які у складі фразеологізмів позначають: блідий колір шкіри, виснаження, фізичну слабкість, напівнепритомний стан, втрату свідомості, тілесні ушкодження, зумовлені побиттям, біль, поганий зір тощо. Колороніми наявні й у складі назв хвороб, а також у фразеологізмах, що констатують хворобу.

Виявлено, що більшість фразеологізмів використовують метафоричні порівняння кольорів із неживими, холодними об’єктами (смерть, віск, саван, гіпс, свіча, стіна, тощо), створюючи образну парадигму фізичного нездоров’я.

Встановлено, що у румунській та французькій мовах фразеологізми з колоронімом, що позначають стан «фізично нездоровий» домінують над фразеологізмами, що позначають стан «фізично здоровий».

Ключові слова: фразеологізм, колоронім, здоров’я, фізичний стан, румунська мова, французька мова.

The article is devoted to the study of phraseological units with coloronyms in the Romanian and French languages, which serve as a means of representing the physical state of a person’s health.

Phraseological units are an integral part of any language, accumulating historical experience, cultural traditions, the mentality of the people and the specifics of their worldview. It has been found that coloronyms in the composition of phraseological units give the language brightness, imagery and emotional richness, enhancing its expressiveness and content, and also become a means of expressing various states of health. It has been found that in a broad sense,

© Ніколаєску Е. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

health should be considered as a multidimensional phenomenon that encompasses physical, mental, emotional and social well-being and characterizes the general functional state of a person.

The work investigates phraseologisms with a coloronym that verbalize the physical state of a person's health, divided into oppositions: physically healthy and physically unhealthy. The state of being physically healthy, that is, good health, cheerfulness, health is reflected in phraseologisms with the color green, since the color green is a symbol of life, health, youth.

It was found that color metaphors for designating human health are mostly based on the similarity to the appearance of the skin. Thus, markers of poor health, a person's painful physical condition are the colors white, black, yellow, green, blue, which in phraseologisms denote: pale skin color, exhaustion, physical weakness, semi-conscious state, loss of consciousness, bodily injuries caused by beatings, pain, poor eyesight, etc. Coloronyms are also present in the names of diseases, as well as in phraseological units that state the disease.

It was found that most phraseological units use metaphorical comparisons of colors with inanimate, cold objects (death, wax, shroud, plaster, candle, wall, etc.), creating a figurative paradigm of physical illness.

It was found that in Romanian and French, phraseological units with a coloronym that denote the state of "physically unhealthy" dominate over phraseological units that denote the state of "physically healthy".

Key words: phraseology, coloronym, health, physical condition, Romanian language, French language.

Постановка проблеми. Фразеологізми – це невід'ємна складова будь-якої мови, що акумулює у собі історичний досвід, культурні традиції, менталітет народу та специфіку його світосприйняття. Серед різноманіття фразеологічних одиниць особливу увагу привертають ті, що містять колороніми – слова, що позначають назви кольорів. Колір у мові відіграє не лише номінативну, а й глибоку символічну функцію: він здатний викликати певні емоції, асоціації, оцінні характеристики, а також формувати приховані смисли в межах фразеологічної структури. Однією із важливих тематичних груп фразеологізмів із колоронімом є ті, що позначають стан здоров'я людини, зокрема її фізичне та психологічне самопочуття.

Проблема репрезентації стану здоров'я у фразеологізмах із колоронімами полягає в тому, що вона охоплює кілька взаємопов'язаних площин – лінгвістичну (як виражається фізичний чи емоційний стан), когнітивну (які уявлення лежать в основі певних колірних асоціацій), культурну (які специфічні особливості має сприйняття кольору в певній мовній спільноті).

Таким чином, актуальним постає завдання виявити, які саме колороніми використовуються для позначення стану здоров'я людини та які значення вони набувають у фразеологізмах у румунській та французькій мовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки здоров'я є однією із найважливіших цінностей у житті людини, воно посідає помітне місце в наукових дослідженнях і лінгвістичних розвідках мовознавців. Концепт здоров'я у різних мовних картинах світу досліджували Н. Башук [1], О. Лемішка [2], О. Милик [3], Л. Мороз, Л. Ясногурська, Н. Мічуда [4], Л. Печенікова [5], О. Федько [6]. Фразеологізми на позначення фізичного стану людини вивчала Ю. Жарікова [7]. Ж. Краснобаєва-Чорна досліджувала анатомно-фізіологічні показники цінності «здоров'я» у фраземіці [8]. Компаративні фразеологічні одиниці на позначення здоров'я людини аналізувала Л. Печенікова [9]. Психосемантичне дослідження концептів «здоров'я» та «хвороба» розглядала М. Орап [10]. Однак, дослідження фразеологізмів із колоронімом як репрезентантів стану здоров'я людини в романських мовах, зокрема румунській і французькій, залишається малодослідженим. Переважно увага акцентувалась на концепті «здоров'я», а не на метафоричному інструментарії через колірні асоціації.

Метою статті є дослідження фразеологізмів із колоронімом, що репрезентують стан здоров'я людини в румунській та французькій мовах.

Виклад основного матеріалу. Фразеологізми як складова лексичної системи мови є важливими засобами вираження національно-культурної специфіки та мовної картини світу. Однією із важливих сфер, у якій фразеологія активно реалізується, є категорія фізичного та психоемоційного стану людини. Особливе місце в цьому контексті займають фразеологізми з коло-

ронімом. У різних мовах такі одиниці відображають не лише фізичне здоров'я, але й певні соціальні, психологічні, навіть моральні аспекти людського стану.

Загальновідомо, що колороніми становлять важливу складову образної репрезентації дійсності. Упродовж століть у румунській та французькій культурі відбувається накопичення життєвого досвіду, внаслідок чого у свідомості людини формуються сталі асоціативні зв'язки між кольорами та емоціями, станами людини. Назви кольорів наділені глибоким семантичним змістом і культурною символікою, є невід'ємною частиною образної картини світу багатьох народів. Попри існування універсальних характеристик у сприйнятті кольору, кожна етнокультурна традиція виробляє власну систему образно-символічних значень, що віддзеркалює її унікальний світоглядний досвід.

Згідно з дослідженнями вчених, ядром колірної групи є 11 прикметників-назв основних кольорів: *білий* (рум. *alb*, фр. *blanc*), *чорний* (рум. *negru*, фр. *noir*), *червоний* (рум. *roşu*, фр. *rouge*), *зелений* (рум. *verde*, фр. *vert*), *жовтий* (рум. *galben*, фр. *jaune*), *синій* (рум. *albastru*, фр. *bleu*), *коричневий* (рум. *cafeniu*, фр. *brun*), *фіолетовий* (рум. *violet*, фр. *violet*), *рожевий* (рум. *roz*, фр. *rose*), *помаранчевий* (рум. *portocaliu*, фр. *orange*), *сірий* (рум. *gri*, фр. *gris*). Вважається, що колірна ознака з'явилася у мові в такій діахронічній послідовності – *білий, чорний, червоний, зелений, жовтий, синій, коричневий, рожевий, помаранчевий, фіолетовий та сірий*, при чому *коричневий, рожевий* і *фіолетовий* є власне романською інновацією [11; 12]. Система сучасних румунських та французьких колоронімів є розгалуженою лексико-семантичною групою, за даними вчених, загальний список румунських та французьких колоронімів налічує понад 200 назв кольорів та їх відтінків.

Варто зазначити, що фразеологізми з колоронімом надають мові яскравості, образності й емоційної насиченості, підсилюючи її виразність і змістовність. Крім того, кольори є багатозначними. У фразеологізмах багатозначність кольорів нерідко виходить за межі буквального розуміння кольорової гами. Як правило, у фразеологізмах кольори часто символізують риси характеру, фізичні, емоційні стани або абстрактні поняття, які не завжди мають прямий зв'язок із їхньою природною семантикою. Завдяки цій метафоричності мовлення набуває більшої глибини, емоційної виразності та образності, стає яскравішим – як у прямому, так і в переносному значенні. Зауважимо, що той самий колір може бути в складі різних фразеологізмів, але його тлумачення залежить від контексту.

Дослідження показало, що колороніми у фразеологізмах стають засобами вираження різних станів здоров'я. Здоров'я є основною цінністю людського життя, оскільки саме завдяки йому людина здатна реалізовувати свої цілі, долати життєві виклики та досягати особистої і професійної гармонії.

Зауважимо, що поняття «здоров'я» не має усталеного, загальноприйнятого визначення. О. Федько підкреслює той факт, що сучасні дослідження використовують понад 400 різноманітних визначень поняття «здоров'я» [6].

За статутом ВООЗ, здоров'я – це не відсутність хвороби як такої або фізичних вад, а стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя; це природний стан організму, який характеризується його рівновагою з навколишнім середовищем і відсутністю будь-яких хворобливих змін [13].

У Словнику української мови зазначено, що здоров'я – це стан організму, при якому нормально функціонують усі його органи [14].

У широкому розумінні, здоров'я слід розглядати як багатовимірне явище, яке охоплює фізичне, психічне, емоційне і соціальне благополуччя і характеризує загальний функціональний стан людини. Таким чином, досліджуване поняття є складним і багатоаспектним. У межах даного дослідження основну увагу зосереджено на фізичному аспекті здоров'я.

Очевидно, що здоров'я забезпечує тривалість життя, фізичну й розумову працездатність, достатньо високий рівень самопочуття та здатність до народження здорових нащадків.

Водночас, стан здоров'я людини нерозривно пов'язаний із спадковістю, психосоматичною конституцією людини, її фізіологічними й ендокринними особливостями, рівнем санітарно-гігієнічної культури, харчуванням, специфікою звичаїв і традицій, способом життя, власним ставленням до здоров'я тощо [15, с. 76].

Усе це свідчить про те, що стан здоров'я не є сталим чи незмінним явищем. Здоров'я – це динамічний процес, отже, стан здоров'я може покращуватись або погіршуватись залежно від низки факторів.

Поняття «здоров'я» охоплює широкий спектр станів людини – від абсолютного, бездоганного здоров'я до граничних із хворобою станів, що яскраво відображено у фразеологізмах із колоронімом у румунській та французькій мовах.

Репрезентація стану здоров'я – одна з ключовий сфер, де колороніми набувають яскраво вираженої метафоричності. Саме через фразеологізми з колоронімами мова «малює» портрет людини в момент її слабкості, хвороби або навпаки, здоров'я, сили, енергії.

Отже, досліджені фразеологізми з колоронімом, що вербалізують фізичний стан здоров'я людини поділили на опозиції: фізично здоровий та фізично нездоровий.

Анатомо-фізіологічні характеристики є ключовими критеріями для визначення стану людини як здорового (норма) або хворобливого (відхилення від норми). До сфери нормативних ознак належить характеристика «фізично здоровий».

Стан *фізично здоровий,* тобто *гарне самопочуття, бадьорість, здоров'я* відображено у фразеологізмах: рум. ***verde ca bradul*** *– здоровий як дуб (здоровий, міцний, сильний)* [16; 17], фр. ***il est encore vert*** *– він ще бадьорий* [18; 19; 20]. Зелений колір є символом життя, здоров'я, молодості, а ялина / смерека – у румунській лінгвокультурі асоціюється із вічнозеленістю (довговічністю), силою, витривалістю. Разом вони створюють образ фізично сильної, здорової, витривалої людини.

Протилежну смислову структуру мають фразеологізми інтегровані контрарним значенням «фізично нездоровий», що відображають фізіологічні відхилення від норми, слугують об'єктивними індикаторами нездоров'я людини (хворобливий фізичний стан) та пов'язані з такими явищами, як: блідий колір шкіри, виснаження, фізична слабкість, напівнепритомний стан, втрата свідомості, тілесні ушкодження, зумовлені побиттям, біль, поганий зір, констатація хвороби тощо. Діапазон значень фразеологізмів із колоронімом на цю тему досить широкий, при тому, вони домінують над фразеологізмами, що позначають стан «фізично здоровий». Розглянемо детальніше.

Численну групу складають фразеологізми, що яскраво описують *блідий колір шкіри людини*, тобто ненормально світлий, знебарвлений колір обличчя, який є типовим симптомом поганого самопочуття та здоров'я. Отже, у контексті стану здоров'я людини *блідість* має чітко виражену негативну конотацію й часто слугує ознакою фізичного нездужання людини, що виражається у фразеологізмах із колоронімом.

У румунській мові *блідість* може бути ознакою слабкості, хвороби, болю, втрати крові тощо, що відображено у таких фразеологізмах: ***alb la față*** *– бути блідим*; ***la negru*** *– землистий колір обличчя (сірувато-блідий)*; ***verde la față*** *– позеленіти / виглядати мертвенно* [16; 17].

Французька мова вирізняється більшою кількістю фразеологізмів із колоронімами, що передають значення *блідості*, наприклад: ***être blanc*** *– бути блідим, погано виглядати*. На *сильну блідість* вказують фразеологізми: ***blanc comme une cire*** *– блідий як віск, мертвенно-білий*; ***blanc comme un linceul*** *– смертельно блідий*; ***blanc comme linge*** *– білий як полотно*; ***blanc comme un mort*** *– блідий як смерть; мертвенно-блідий*; ***blanc comme un mur*** *– блідий як стіна*; ***blanc comme plâtre*** *– білий як крейда* [18; 19; 20]. Як бачимо, усі ці фразеологізми виражають надмірну, неприродну блідість, оскільки основні джерела порівняння – білі, неживі, холодні об'єкти (віск, саван, полотно, смерть, стіна, гіпс). Це, відповідно, створює образ непритомності, мертвотності або крайньої слабкості.

Розмовну і живу французьку мову демонструє фразеологізм *розм. ірон.* ***blanc comme un cachet d'aspirine*** *– бути дуже білим, блідим* [19]. Порівняння у фразеологізмі відбувається не з типовим предметом на кшталт «полотно» чи «стіна», а з таблеткою аспірину – маленькою, круглою, майже неоново-білою. Водночас, цей розмовний, іронічний вираз влучно підкреслює надмірну блідість людини.

У румунській та французькій мовах *виснаження, фізична слабкість, блідий вигляд* часто передається у фразеологізмах із жовтим кольором: рум. ***a se face (a fi) galben ca ceara (ca turta de ceară, ca făclia de ceară, ca lămâia)*** *– бути жовтим як віск*; рум. ***galben de gras*** *– бути дуже худим і блідим* [16; 17].

У французькій мові знайдено такі фразеологізми: *розм.* ***jaune comme un cierge pascal*** *– жовтий як великодня свічка*; ***jaune comme cire*** *– жовтий як віск / воскова свічка*; ***jaune comme un citron (un coing, une orange)*** *– жовтий як лимон*; ***jaune comme du nankin*** *– жовтий як солома*; ***jaune comme souci*** *– жовтий як календула*; ***être jaune comme du safran*** *– 1) бути жовтого кольору; 2) страждати на жовтяницю* [18; 19; 20].

Із прикладів очевидно, що фразеологізми з компонентом «galben» у румунській та «jaune» у французькій мовах часто несуть негативне забарвлення й використовуються для передачі хворобливого вигляду людини, особливо виснаження, жовтяничного кольору обличчя.

Окрім вищезазначених кольорів, *блідість* у фразеологізмах може виражатися і через лексему *pâle (блідий)* – що має дуже світлий, тьмяний колір, позбавлений яскравості, насиченості, наприклад: фр. ***pâle comme un linge*** *– блідий як полотно*; фр. ***pâle comme la mort*** *– блідий як смерть*; *канад.* ***être pâle comme une vesse-de-carême*** *– бути дуже блідим* [18; 19; 20].

Приклади демонструють, що для позначення *блідості* домінантними є фразеологізми з колоронімами *білий* та *жовтий*, значно рідше у фразеологізмах зустрічаються колороніми *зелений* і *чорний* та прикметник *блідий*.

Напівнепритомний стан, втрату свідомості у румунській мові передають фразеологізми: ***a i se face (cuiva) verde înaintea ochilor / a i se face (cuiva) galben înaintea ochilor*** / ***a vedea verde*** *– запаморочилось у голові (потемніло в очах)* [16; 17]. Фразеологізми передають різке погіршення самопочуття, близького до запаморочення або непритомності, тобто впасти в хворобливий стан, коли втрачається відчуття рівноваги і все навколишнє середовище ніби хитається. *Зелений* та *жовтий* кольори у цих фразеологізмах передають зміну візуального сприйняття світу, коли людині стає погано й все пливе або змінюється перед очима.

У французькій мові цей стан передає наступний фразеологізм: ***faire des yeux blancs*** *– бути в напівнепритомному стані* [20]. Фразеологізм описує стан крайньої слабкості людини, коли перед втратою свідомості очі закочуються вгору, й видно лише білки.

Румунська й французька мови багаті на експресивні фразеологізми для позначення *побиття, нанесення тілесних ушкоджень*, наслідком яких є нездоров'я, синці, наприклад: фр. ***noir de coups*** *– весь у синцях (чорний від синців)*; фр. ***être noir de coups*** *– бути побитим до синців*; фр. ***l'œil (les yeux) au beurre noir*** *– 1) із підбитим оком; 2) із темними колами навколо очей*; фр. *розм.* ***accommoder au beurre noir*** *– наставити синець* [19]. *Чорний* колір у фразеологізмах метафорично позначає зміну кольору шкіри внаслідок ударів – синці, гематоми. Це образне поєднання передає візуальний стан людини після побиття, де тілесні ушкодження такі сильні, що шкіра виглядає буквально «чорною».

Фразеологізм рум. ***a vedea stele verzi*** *– аж зірки в очах замигтіли (аж зірки з очей посипались / бачити зорі / дістав по голові – аж світ потемнів)* [17] означає відчути раптовий, сильний біль, зазвичай після фізичного удару. «Зелені зірки» – художній образ, що символізує спотворене зорове сприйняття через біль, удар, шок. Це візуальний ефект, коли після удару перед очима «все блимає». В українській культурі теж є подібна образність: після сильного удару з'являються «зірочки», «іскри», «темрява».

Завдавати сильний біль передає канадський фразеологізм *канад.* ***faire un mal noir*** *– робити дуже боляче, завдавати жахливого болю* [19]. Чорний колір використовується метафорично для підсилення тяжкості болю. Відчуття сильного фізичного болю відображено у фразеологізмі рум. ***a-i sări (cuiva) stele verzi din ochi*** *– аж зірки з очей посипались (дістати так, що аж іскри вискочили / очі повилазили від болю)* [16]. Вислів «зірки вискакують із очей» викликає асоціації з ударом по голові / обличчю. «Зелені зірки» – художній прийом для гіперболізації фізичного болю.

*Поганий зір / втрата здатності нормально бачит*и відображено у фразеологізмі фр. ***voir rouge*** *– погано, нечітко бачити* [18]. Червоний колір у фразеологізмі вказує на втому очей.

Суб'єктивними ознаками фізіологічних відхилень від норми постають: *втома*, наприклад: фр. арго ***pâle des jambes (des genoux)*** *– бути втомленим, ледве триматися на ногах*; *виснаження*, наприклад: фр. ***avoir les ouïes pâles*** *– бути виснаженим, виглядати змученим* [20].

Констатацію хвороби виявлено у фразеологізмі фр. *прост.* ***avoir les jambes pâles / être pâle des jambes*** *– бути хворим* [19].

Колороніми наявні й в складі *назв хвороб*, наприклад: рум. ***boală neagră*** *– епілепсія*; рум. ***friguri galbene*** *– жовта лихоманка* [16]; фр. ***maladie bleue*** *– ціаноз (букв. синя хвороба)* [18].

Висновки. Фразеологізми з колоронімом у румунській та французькій мовах репрезентують один із найяскравіших пластів мовної картини світу, що дає змогу досліджувати фізичний стан здоров'я людини через призму кольорових асоціацій.

Специфіка фразеологізмів, що презентує стани фізично здоровий та фізично нездоровий зумовлена емоційною асоціацією, пов'язаною з конкретним компонентом фразеологізму, у даному дослідженні із колоронімами *білий, жовтий, зелений, чорний, синій, червоний*. Колірні метафори на позначення здоров'я людини базуються здебільшого на подібності до зовнішнього вигляду шкіри. Таким чином, фразеологізми із значенням «фізично здоровий» зазвичай виражаються *зеленим* кольором. Маркерами поганого здоров'я, тобто стану «фізично нездоровий» виступають кольори: *білий, чорний, жовтий, зелений, синій*.

Більшість фразеологізмів використовують метафоричні порівняння кольорів із неживими, холодними об'єктами (смерть, віск, саван, гіпс, свіча, стіна, тощо), створюючи образну парадигму фізичного нездоров'я.

Виявлено й конотативні маркери, що зафіксовані у фраземографічних джерелах (семи «іронічне», «просторіччя», «розмовне», «канадське»).

У межах досліджених фразеологізмів із колоронімом у румунській та французькій мовах кольори мають спільні конотації та асоціації. Крім того, в обох мовах переважають фразеологізми з колоронімом, що позначають незадовільний стан здоров'я. Це відображає аксіологічну важливість здоров'я як базової цінності, втрата якої фіксується з більшою експресивністю.

У перспективі нашого дослідження є аналіз фразеологізмів із колоронімом, що позначають емоційний стан людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Башук Н. П. Об'єктивація концепту здоров'я/gesundheit на основі українських та німецьких паремійних одиниць. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. 2023. № 59. Т. 1. С. 21–24. DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.1.4

2. Лемішка О. Я. Основні складові концепту «HEALTH» у сучасній англійській мові. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2012. № 26. С. 85–90.

3. Милик О. В. Вербалізація концепту «здоров'я» в латинських пареміях. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 46 (2). С. 514–522.

4. Мороз Л. В., Ясногурська Л. М., Мічуда Н. М. Концепт здоров'я/health в англомовній картині світу. *Природнича освіта та наука*. 2024. Вип. 6. С. 26–30. DOI https://doi.org/10.32782/NSER/2024-6.04

5. Печенікова Л. М. Концепт здоров'я в системі мови (на матеріалі українських фразеологізмів). *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2011. Вип. 31. С. 11–13.

6. Федько О. А. Багатоаспектність поняття здоров'я у сучасній науковій думці. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2009. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=76 (дата звернення: 07.01.2026).

7. Жарікова Ю. В. Фразеологізми на позначення фізичного стану людини в новогрецькій, українській та англійській мовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2014. Вип. 43. С. 106–109.

8. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Анатомо-фізіологічні показники цінності «здоров'я» у фраземіці: відхилення від норми. *Записки з українського мовознавства*. 2016. Вип. 23. С. 25–32.

9. Печенікова Л. М. Компаративні фразеологічні одиниці на позначення здоров'я людини. *Science and Education a New Dimension : Philology*. 2013. Vol. I(3), Is. 13. P. 121–123.

10. Орап М. О. Психосемантичне дослідження концептів «здоров'я» та «хвороба». *Humanitarium*. 2019. Т. 43, Вип. 1. С. 113–122. DOI 10.31470/2308-5126-2019-43-1-113-122

11. Kristol A. Color. Les langues romanes devant le phénomène de la couleur. Berne : Francke, 1978. 409 p.

12. Moroianu C. Originea şi evoluţia numelor de culori. Dublete etimologice «cromatice». *Studii de lingvistică. Omagiu doamnei profesoare Angela Bidu-Vrănceanu*. 2011. P. 223–233.

13. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599 (дата звернення: 07.01.2026).

14. Словник української мови: в 11 т. Т. 3. Київ : Наукова думка, 1972. 744 с.

15. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Здоров'я як цінність у фраземіці: оцінно-емотивна специфіка. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2016. Vol. 4. S. 75–83. DOI: 10.14746/sup.2016.4.09

16. Dexonline – Dicţionar explicativ al limbii române. URL : https://dexonline.ro/

17. Tomici M. Dicționar frazeologic al limbii române. București : Saeculum Vizual, 2009. 1278 p.

18. Венгренівська М. А., Венгреновська Г. Ф., Оратовський Т. Б. Українсько-французький і французько-український фразеологічний словник : близько 12 000 фразеологічних одиниць. Київ : Генеза, 2000. 276 с.

19. Dictionnaire d'expressions idiomatiques. URL : https://www.cnrtl.fr/dictionnaires/expressions_idiomatiques/index.php

20. Rey A., Chantreau S. Dictionnaire d'expressions et locutions. Paris : Le Robert, 2003. 1086 p.

Дата першого надходження статті до видання: 20.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.161.2’42:81’367.4
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-32

КОМПОЗИЦІЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ТЕКСТУ ЯК ОБ’ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТА СТИЛЬОВОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

COMPOSITION OF A SPECIALIZED TEXT AS AN OBJECT OF LINGUISTIC ANALYSIS AND STYLE INTERPRETATION

Овсієнко Л. М.,
orcid.org/0000-0002-8450-7305
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Бондар С. І.,
orcid.org/0000-0001-7307-7672
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

У пропонованій науковій розвідці порушено актуальну проблему осмислення композиції спеціалізованого тексту як самостійного об’єкта лінгвістичного аналізу та важливого чинника стильової інтерпретації у межах фахового дискурсу. Обґрунтовано доцільність розгляду композиції не лише як формально-структурної основи тексту, а й як інтегративного механізму організації наукового знання, що відображає когнітивні й комунікативні стратегії автора та забезпечує цілісність, логічну впорядкованість і функційну доцільність спеціалізованого висловлення.

У рецепції уточнено теоретичні засади вивчення композиції тексту, окреслено її співвідношення з категоріями зв’язності, цілісності та жанрової організації, а також визначено специфіку композиційної побудови спеціалізованих текстів у різних галузях наукового знання. У статті доведено, що композиційна організація фахового тексту зумовлюється типом наукового знання, адресованістю, комунікативною метою та жанровими нормами, а її варіативність відображає динаміку сучасного наукового дискурсу.

Особливу увагу приділено аналізу ієрархії смислових блоків спеціалізованого тексту та принципам їх функційної взаємодії. Доведено, що композиція виконує не лише структурно-організаційну, а й стилетвірну та когнітивну функції, оскільки моделює процес сприйняття й інтерпретації інформації адресатом. З’ясовано, що в умовах міждисциплінарності, інтердискурсивності та цифровізації наукової комунікації традиційні композиційні моделі зазнають трансформацій, що відображається зміною логіки подання матеріалу та способів аргументації.

Зроблено висновок, що композиція спеціалізованого тексту є системоутворювальним складником фахового мовлення, аналіз якого розширює інтерпретаційні можливості сучасної стилістики, теорії тексту та дискурсології.

Ключові слова: композиція тексту, спеціалізований текст, фаховий дискурс, науковий стиль, структура тексту, смислові блоки, стильова інтерпретація, комунікативна стратегія, когнітивний аспект, текстотворення.

The proposed scientific research raises the urgent problem of understanding the composition of a specialized text as an independent object of linguistic analysis and an important factor of stylistic interpretation within the framework of professional discourse. The feasibility of considering composition not only as a formal and structural basis of the text, but also as an integrative mechanism for organizing scientific knowledge is substantiated, which

© Овсієнко Л. М., Бондар С. І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

reflects the author's cognitive and communicative strategies and ensures the integrity, logical order and functional expediency of specialized expression.

The reception clarifies the theoretical principles of studying text composition, outlines its relationship with the categories of coherence, integrity and genre organization, and also determines the specifics of the compositional construction of specialized texts in various branches of scientific knowledge. The article proves that the compositional organization of a professional text is determined by the type of scientific knowledge, addressability, communicative purpose and genre norms, and its variability reflects the dynamics of modern scientific discourse.

Particular attention is paid to the analysis of the hierarchy of semantic blocks of a specialized text and the principles of their functional interaction. It is proven that the composition performs not only a structural and organizational, but also a style-forming and cognitive function, since it models the process of perception and interpretation of information by the addressee. It is found that in the conditions of interdisciplinarity, interdiscursiveness and digitalization of scientific communication, traditional compositional models undergo transformations, which is reflected in the change in the logic of presenting the material and methods of argumentation.

It is concluded that the composition of a specialized text is a system-forming component of professional speech, the analysis of which expands the interpretative capabilities of modern stylistics, text theory and discourse studies.

Key words: text composition, specialized text, professional discourse, scientific style, text structure, semantic blocks, stylistic interpretation, communicative strategy, cognitive aspect, text creation.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці спостерігаємо стійку тенденцію до переосмислення природи тексту як складного, багатовимірного об'єкта аналізу, що поєднує формально-структурні, семантичні, прагматичні та стильові характеристики. Особливого значення в цьому контексті набуває дослідження спеціалізованих текстів, які функціюють у межах фахової комунікації та обслуговують потреби різних галузей знання (науки, техніки, права, медицини, економіки тощо). Саме такі тексти є основним засобом трансляції професійної інформації, формування наукової картини світу та забезпечення ефективної комунікативної взаємодії між фахівцями.

Попри значну кількість праць, присвячених проблемам термінології, жанрової диференціації та функційно-стильових характеристик фахового мовлення, композиція спеціалізованого тексту досі залишається недостатньо систематизованим об'єктом лінгвістичного аналізу. Більшість дослідників композиційну організацію розглядають фрагментарно, як допоміжний складник жанрової структури або, як формальний корпус тексту, що не завжди пов'язується зі стильовою специфікою й комунікативними настановами автора. Такий підхід обмежує можливості глибшого осмислення механізмів текстотворення у фаховому дискурсі та звужує інтерпретаційний потенціал стильового аналізу.

Актуальність проблеми зумовлена також тим, що спеціалізований текст не є сталою одиницею. Його композиція змінюється залежно від типу наукового знання, адресата, комунікативної мети, жанру й умов функціювання. У сучасному науковому просторі, який характеризується міждисциплінарністю, інтернаціоналізацією та цифровізацією, вимоги до структури фахового тексту постійно ускладнюються. Це відображається, зокрема, у зростанні ролі логічної впорядкованості матеріалу, прозорості аргументації, чіткої ієрархії смислових блоків та узгодженості композиційних складників із домінантними стильовими ознаками.

У зв'язку з цим виникає потреба комплексного вивчення композиції спеціалізованого тексту не лише як формально-структурного утворення, а як значущого чинника стильової інтерпретації, що відображає когнітивні й комунікативні стратегії автора. За такої умови композиція постає інструментом реалізації стильової норми, засобом організації наукового знання та маркером приналежності тексту до певного різновиду фахового мовлення. Її аналіз дає змогу виявити закономірності співвідношення між структурною побудовою тексту та його функційно-стильовими характеристиками, а також уточнити критерії диференціації спеціалізованих текстів у межах наукового стилю.

Отже, осмислення композиції спеціалізованого тексту як об'єкта лінгвістичного аналізу та стильової інтерпретації є актуальним і перспективним напрямом досліджень, що відповідає сучасним викликам розвитку мовознавчої науки та потребам фахової комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські мовознавці (Ф. Бацевич, О. Селіванова, І. Кочан та ін.) аналізують текст, зосереджуючи увагу на його жанрових характеристиках, комунікативних настановах і категоріях зв'язності та цілісності. Структурні особливості тексту вони розглядають як складник загальної організації висловлення, проте композицію не виокремлюють як автономний об'єкт аналізу, а інтерпретують побіжно, в контексті дослідження типології жанрів, міждискурсивних процесів або реалізації авторського задуму. Така дослідницька позиція не дає можливості повною мірою зрозуміти специфіку композиційної організації спеціалізованих текстів і її роль у формуванні стильових ознак фахового мовлення.

Важливим теоретичним підґрунтям для аналізу тексту як цілісної комунікативної одиниці є праці Ф. Бацевича, у яких науковець розглядає його як результат мовленнєвої діяльності, детермінований комунікативною метою, інтенцією адресанта та умовами дискурсивної взаємодії. Учений наголошує, що структурна організація тексту не є нейтральною, а безпосередньо пов'язана зі стратегіями впливу та прагматичною спрямованістю висловлення, а це є особливо актуальним для спеціалізованих форм комунікації [1, с. 210–215]. Однак композиційні особливості тексту науковець розглядає здебільшого в загальнотеоретичному аспекті, і не зосереджує особливої уваги на специфіці фахового дискурсу.

Вагомий внесок у розуміння структурної організації тексту зробила О. Селіванова. Дослідниця характеризує його як багаторівневу структуру, у якій поєднуються когнітивні, семантичні та формально-структурні складники. Вона підкреслює, що композиція тексту є результатом концептуалізації знання та його вербалізації в конкретному дискурсивному форматі [2, с. 87–92]. Водночас питання композиційної специфіки спеціалізованих текстів залишається поза межами детального аналізу вченої.

Проблеми міждискурсивної організації тексту досліджують і Н. Ізотова та О. Жихарєва, які у статті «Інтердискурсивність художнього тексту: універсальні та ідіосинкратичні властивості» аналізують механізми взаємодії різних дискурсів у межах одного тексту. Авторки доводять, що інтердискурсивність зумовлює трансформації жанрово-стильових параметрів і впливає на структурну організацію тексту, зокрема на порядок подання смислових блоків і логіку розгортання наративу [3, с. 136–140]. Проте дослідження зосереджене на художньому матеріалі й не охоплює спеціалізовані тексти як окремий тип комунікації.

У статті Л. Трач «Функціональна та композиційна специфіка сучасного англомовного наукового тексту» авторка аналізує логічну й композиційну організацію наукового висловлювання й зосереджує увагу на значущості смислових блоків, які реалізують певні комунікативні функції. Композиційні одиниці дослідниця розглядає як семантично цілісні фрагменти, що у поєднанні забезпечують структурну цілісність тексту та логіку аргументації. Проте аналіз зосереджений переважно на англомовних наукових висловлюваннях, що обмежує розуміння композиції і стилістики українських спеціалізованих текстів [4, с. 133–138].

Н. Писарська, М. Завершенко та М. Лухіна у статті «Семантико-синтаксична організація наукового стилю» констатують, що структура наукового тексту тісно пов'язана з особливостями побудови речень, маркерів теми й логічних зв'язків, що забезпечують послідовність викладу та стильову зрозумілість. Дослідники розглядають синтаксичні конструкції як чинники, що зумовлюють текстову когерентність і впливають на композицію через розподіл інформаційних ролей у межах абзаців і блоків. Хоча в цій праці не здійснено окремого аналізу композиції спеціалізованих текстів, висвітлення саме семантико-синтаксичного аспекту проблеми дослідження сприятиме подальшому комплексному аналізові композиційної організації фахових текстів [5, с. 24–29].

Варто зазначити, що в одній із останніх наших праць ми теж звертали увагу на питання композиційної організації тексту й дискурсивні процеси («Інтердискурсивність як об'єкт лінгвістичного аналізу: стильові й композиційні зрушення в медійних і спеціалізованих текстах») та зауважували, що у спеціалізованому дискурсі спостерігається поєднання науково-раці-

ональних структур із елементами інших стилів, що змінює традиційні композиційні моделі побудови тексту й зумовлює нові комунікативні стратегії автора [6, с. 310–319]. Це засвідчує, що сучасні підходи до побудови композиції тексту повинні враховувати не лише формально-логічну структуру, а й взаємодію різних стильових частин усередині одного дискурсу. Проте наша розвідка фокусує увагу здебільшого на дискурсивних механізмах, тоді як безпосередньому структурно-композиційному аналізові окремих жанрів спеціалізованих текстів приділено значно менше уваги.

До питання композиції наукового висловлювання зверталися й учені-лінгводидакти, які розглядали її крізь призму професійної грамотності та лінгвістичної підготовки. Такі рецепції сприяють розумінню того, як, до прикладу, логіка побудови аргументації і тематичне членування впливають на загальну структуру спеціалізованого дискурсу, хоча не завжди в них предметом дослідження є власне композиційний аналіз.

Таким чином, аналіз сучасних публікацій із проблеми дослідження засвідчує, що питання композиційної організації спеціалізованого тексту привертає увагу лінгвістів, але розглядається здебільшого фрагментарно. У більшості рецепцій увагу зосереджено на синтаксичних, семантичних або дискурсивних аспектах, а комплексного аналізу композиції з урахуванням її стильових і функційних характеристик наразі немає. У цьому контексті спеціалізований текст постає як багатовимірний об'єкт, у якому взаємодія формально-структурних складників, логічної організації матеріалу та стильових засобів забезпечує ефективність професійної комунікації. Отже, подальше теоретичне уточнення закономірностей композиції та емпіричне дослідження різних жанрів фахових текстів є надзвичайно актуальними для розвитку лінгвістичної науки і поглиблення розуміння механізмів текстотворення та стильової інтерпретації у професійному дискурсі. Це зумовлює актуальність пропонованого дослідження та його наукову новизну.

Мета рецепції – дослідити композицію спеціалізованого тексту як об'єкта лінгвістичного аналізу та стильової інтерпретації, визначити її основні структурно-композиційні та функційно-стильові характеристики, а також окреслити закономірності взаємозв'язку між композиційною організацією тексту і комунікативними стратегіями автора у різних жанрах наукового дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Сучасні лінгвісти композицію тексту розглядають як одну з ключових категорій, що забезпечує його цілісність, зв'язність і функційну придатність у межах конкретного комунікативного акту. На відміну від суто формальної структури, яка фіксує зовнішню організацію тексту (поділ на абзаци, розділи, підрозділи), композиція відображає внутрішню логіку розгортання змісту, ієрархію смислових складників та порядок їх актуалізації відповідно до інтенції автора і потреб адресата. У цьому аспекті композиція є не механічним поєднання структурних елементів, а результатом цілеспрямованої текстотвірної діяльності, зумовленої когнітивними, комунікативними та стильовими чинниками.

У працях із теорії тексту композицію традиційно пов'язують із такими ключовими категоріями, як цілісність, зв'язність і завершеність. Так, Ф. Бацевич наголошує, що текст є продуктом мовленнєвої діяльності, який побудовано відповідно до комунікативної мети й прагматичної настанови мовця, а його внутрішня структура формується під впливом стратегії подання інформації та очікувань адресата [1, с. 210–215]. З огляду на це композиція не може бути нейтральною, адже вона відображає спосіб концептуалізації знання і є важливим засобом керування процесом сприйняття тексту. Саме через композиційні особливості автор визначає, які елементи знання є ключовими, які – допоміжними, а які виконують пояснювальну чи інтерпретаційну функцію.

Науковці дедалі частіше інтерпретують композицію як багаторівневе утворення, у якому поєднуються формально-структурний, семантичний і когнітивний рівні. О. Селіванова розглядає текст як складну ієрархічну систему, що формується внаслідок концептуалізації фрагмента

дійсності та його вербалізації в конкретному дискурсивному форматі [2, с. 87–92]. За умови такого підходу композиція постає механізмом організації концептів і смислів у часі та просторі тексту. Вона забезпечує не лише послідовність викладу, а й внутрішню узгодженість між різними рівнями змісту – від загальної теми до окремих мікротем і аргументів.

Зауважимо, що композиція тісно пов'язана з функційно-стильовими характеристиками тексту. У межах наукового стилю вона підпорядковується вимогам логічності, доказовості, об'єктивності й чіткої структурованості. Проте навіть у межах одного стилю композиційні моделі можуть істотно відрізнятися залежно від жанру, типу знання та комунікативної ситуації. Саме тому доцільно розглядати композицію не як універсальну схему, а як динамічну категорію, що адаптується до конкретних умов фахового спілкування.

У спеціалізованих текстах композиція набуває особливого значення, оскільки вони орієнтовані на передавання складної, часто абстрактної інформації, яка потребує чіткої логічної організації. Логіка розгортання матеріалу, послідовність аргументації, співвідношення теоретичних і прикладних аспектів безпосередньо впливають на ефективність комунікації між фахівцями. Як слушно зауважує Л. Трач, композиційні одиниці наукового тексту виконують конкретні комунікативні функції, забезпечуючи цілісність і зрозумілість викладу [4, с. 133–138]. У цьому контексті композиція виступає інструментом раціоналізації знання й водночас маркером належності тексту до певного жанрового різновиду.

Водночас композицію не слід аналізувати лише в логіко-структурному аспекті. Вона тісно взаємодіє з когнітивними процесами, оскільки відображає спосіб організації знання в свідомості автора і передбачувану модель його сприйняття адресатом. Послідовність подання матеріалу, повторюваність ключових смислових позицій, використання перехідних фрагментів між блоками сприяють формуванню когнітивної карти тексту, що полегшує орієнтацію читача в складному науковому матеріалі. Саме через композицію автор «керує» увагою адресата, визначаючи темп, глибину і напрям інтерпретації змісту.

Окремої уваги потребує питання співвідношення композиції і стильової норми. У фаховому мовленні композиційна організація є одним із чинників реалізації стильової доцільності. Вона узгоджується з нормами наукової аргументації, термінологійної точності, нейтральності викладу, але водночас може виявляти індивідуальні риси авторського стилю. У сучасних дослідженнях зазначається, що навіть у межах стандартизованих наукових жанрів композиція здатна варіюватися, відображаючи різні комунікативні стратегії та моделі подання знання [6, с. 312–315].

Таким чином, композиція постає як інтегративна категорія, що поєднує формально-структурні, семантичні, когнітивні та стильові параметри тексту. Її аналіз дає змогу виявити не лише зовнішню організацію матеріалу, а й глибинні механізми текстотворення, зумовлені специфікою фахового дискурсу. Саме таке розуміння композиції створює методологійне підґрунтя для подальшого аналізу спеціалізованого тексту як особливого різновиду професійної комунікації, у межах якої композиційна структура тісно пов'язана з жанровими, стильовими та комунікативними ознаками.

Відтак, ми переконані, що спеціалізований текст доцільно розглядати як окремий різновид фахового дискурсу, що функціює в умовах професійної комунікації та обслуговує потреби конкретної галузі знання. Його специфіка зумовлена не лише термінологійним насиченням чи тематичною обмеженістю, а й особливою композиційною організацією, яка забезпечує адекватну репрезентацію наукової або професійної інформації. Саме композиція є тим чинником, що поєднує когнітивний зміст, комунікативну мету та стильові норми фахового мовлення в єдину цілісну систему.

Спеціалізований текст формується в межах певного дискурсивного простору, де визначальними є статус адресанта й адресата, тип знання, що транслюється, та очікування професійної спільноти. Як зазначає Ф. Бацевич, дискурс є не лише комунікативним продуктом, а й сукуп-

ністю екстралінгвальних чинників, що впливають на вибір мовних і структурних засобів [1, с. 198–203]. У цьому контексті композиція спеціалізованого тексту є відображенням усталених моделей фахового мислення та норм подання знання, прийнятих у певній галузі.

Однією із ключових композиційних ознак спеціалізованого тексту є його адресованість. Орієнтація на фахівця зумовлює високий рівень інформаційної щільності, логічну впорядкованість матеріалу та мінімізацію пояснень, які є обов'язковими для науково-популярних або навчальних текстів. Водночас композиція таких текстів передбачає чітке маркування тематичних переходів, що забезпечує зручність навігації в межах складного матеріалу. Поділ на смислові блоки, абзаци, використання підзаголовків або внутрішніх логічних зв'язків є важливими засобами реалізації цієї настанови.

Комунікативна мета спеціалізованого тексту безпосередньо впливає на його композиційну модель. Тексти, які презентують результати досліджень, зазвичай вибудовують за принципом поступового розгортання аргументації: від окреслення проблеми до її теоретичного осмислення та узагальнення результатів. Така композиційна логіка забезпечує прозорість наукового викладу і відповідає вимогам доказовості та послідовності. Л. Трач наголошує, що композиційна структура наукового тексту є функційно зумовленою і відображає логіку наукового пізнання [4, с. 134–136].

Важливим параметром композиції спеціалізованого тексту є тип знання, який він репрезентує. Теоретичні тексти орієнтовані на концептуальний аналіз і систематизацію інформації, що зумовлює домінування абстрактних міркувань, дефініцій та узагальнень. Натомість прикладні тексти мають іншу композиційну організацію: у них значну роль відіграють опис процедур, алгоритмів, практичних рекомендацій, що зумовлює більш чітку сегментацію матеріалу та використання послідовних інструктивних блоків. Таким чином, композиція виступає індикатором типу фахового знання і способом його адаптації до потреб адресата.

Жанрова приналежність спеціалізованого тексту також визначає його композиційні характеристики. Наукова стаття, монографія, звіт, аналітична довідка або експертний висновок мають різні композиційні моделі, хоча всі вони функціюють у межах наукового або професійного стилю. Як засвідчують дослідження, жанрові обмеження впливають на побудову не лише зовнішньої структури тексту, а й внутрішньої логіки розгортання змісту, порядок подання аргументів і співвідношення основних і допоміжних смислових блоків [5, с. 25–27].

У сучасному науковому просторі композиція спеціалізованого тексту зазнає трансформацій під впливом міждисциплінарних і міждискурсивних процесів. Поєднання складників різних стилів і жанрів призводить до модифікації традиційних композиційних схем. У таких випадках спостерігаємо інтеграцію аналітичних, інтерпретаційних і пояснювальних фрагментів у межах одного тексту, що змінює порядок подання матеріалу і впливає на стильову інтерпретацію [6, с. 313–316]. Композиція тут виконує функцію узгодження різних дискурсивних стратегій, забезпечуючи цілісність і зрозумілість викладу.

Окремої уваги заслуговує вплив цифровізації на композицію спеціалізованих текстів. Орієнтація на електронні формати публікацій сприяє посиленню ролі структурної прозорості, чіткої сегментації та логічної завершеності висловлювань. Як засвідчують сучасні дослідження, у технічному й науковому дискурсах зростає значущість композиційних маркерів, що полегшують швидке сприйняття інформації та навігацію в тексті [7, с. 46–49]. Це, своєю чергою, актуалізує питання взаємодії композиції з когнітивними й комунікативними стратегіями автора.

Отже, спеціалізований текст як різновид фахового дискурсу характеризується сукупністю композиційних ознак, зумовлених адресованістю, комунікативною метою, типом знання, жанровою специфікою та сучасними умовами функціювання. Композиція в такому аспекті є не лише способом організації матеріалу, а й інструментом реалізації стильової норми і професійної доцільності. Усвідомлення цих параметрів є необхідною передумовою для подальшого

аналізу внутрішньої ієрархії смислових блоків спеціалізованого тексту та з'ясування ролі композиції у формуванні його стильової інтерпретації.

Композиційна організація спеціалізованого тексту реалізується передусім через ієрархію смислових блоків, які формують внутрішню логіку викладу й забезпечують цілісність наукового або професійного повідомлення. Смисловий блок у цьому контексті розуміємо як відносно автономну частину тексту, що має спільну мікротему, комунікативну функцію та когнітивне завдання. Сукупність таких блоків утворює композиційну структуру тексту, який визначає порядок розгортання змісту та спосіб його інтерпретації адресатом.

Ієрархічність смислових блоків передбачає наявність ключових і периферійних складників. Перші з них містять основні положення, концепти й аргументи, які формують смислову домінанту тексту. Саме вони визначають його наукову новизну, теоретичну значущість або практичну цінність. Периферійні блоки виконують допоміжні функції: уточнюють, пояснюють, ілюструють або інтерпретують ключові положення. Такий розподіл сприяє логічній впорядкованості матеріалу й забезпечує поступове нарощування змісту без перевантаження читача.

У наукових і спеціалізованих текстах ієрархія смислових блоків тісно пов'язана з категоріями теми й реми. Початкові фрагменти тексту, як правило, виконують орієнтувальну функцію: вони знайомлять із проблемою, окреслюють предмет дослідження та визначають його місце в науковому контексті. Подальші блоки розгортають основну тему через послідовне висвітлення нової інформації, аргументацію та інтерпретацію результатів. Така логіка відповідає загальним принципам наукового мислення і сприяє формуванню когерентного простору тексту [1, с. 216–219].

Важливим принципом організації смислових блоків є їхня функційна диференціація. У межах спеціалізованого тексту можна виокремити кілька типів блоків: проблемно-постановчі, теоретико-аналітичні, інтерпретаційні, аргументативні й узагальнювальні. Кожен із них має композиційне призначення і визначене місце в загальній структурі тексту. Так, проблемно-постановчі блоки зазвичай розташовані на початку і спрямовують вектор подальшого аналізу, тоді як узагальнювальні – завершують текст, фіксуючи основні результати й висновки.

Організація смислових блоків залежить також від жанрової специфіки спеціалізованого тексту. У науковій статті композиційна ієрархія жорстко регламентована, оскільки вона підпорядкована вимогам академічного жанру. Натомість в аналітичних звітах або експертних висновках допускається варіативність у розташуванні блоків, що зумовлено прагматичною настановою та очікуваннями адресата. Проте в усіх випадках зберігається принцип логічної послідовності й смислової залежності між окремими фрагментами тексту [5, с. 26–28].

Вагоме значення у формуванні ієрархії смислових блоків відіграють засоби зв'язності, які забезпечують когезію тексту. Лексичні повтори, тематичні ланцюги, кореферентні засоби та логічні конектори маркують межі блоків і водночас інтегрують їх у єдине ціле. Саме через такі засоби реалізується плавний перехід між мікротемами й підтримується цілісність композиції. Як зазначають Н. Писарська, П. Завершенко та Ю. Лухіна, семантико-синтаксична організація наукового стилю безпосередньо впливає на розподіл інформаційних ролей у межах тексту та визначає логіку його композиції [5, с. 24–29].

Окремо зосередимо увагу на когнітивному аспекті ієрархії смислових блоків. Композиція спеціалізованого тексту відображає не лише об'єктивну структуру знання, а й спосіб його ментальної організації автором. Послідовність подання матеріалу, повторюваність ключових понять, акцентування на окремих аспектах формують у свідомості читача певну модель знання, яка полегшує його засвоєння та інтерпретацію. У цьому сенсі композиція виконує функцію когнітивного посередника між автором і адресатом [2, с. 90–92].

У сучасному фаховому дискурсі спостерігаємо тенденцію до ускладнення ієрархії смислових блоків, що пов'язано з міждисциплінарністю та інтердискурсивністю. Інтеграція елементів різних наукових парадигм призводить до появи комбінованих блоків, які поєднують

аналітичну, інтерпретаційну та пояснювальну функції. Такі зміни впливають на традиційні композиційні моделі й вимагають від автора особливої уваги до логіки викладу та узгодженості стильових засобів [6, с. 314–317].

Таким чином, система смислових блоків є ключовим складником композиції спеціалізованого тексту. Вона забезпечує логічну впорядкованість, когерентність і стильову доцільність викладу, а також створює передумови для ефективної стильової інтерпретації.

Композиція спеціалізованого тексту відіграє визначальну роль у формуванні його стильових характеристик, оскільки саме через спосіб організації матеріалу реалізуються базові норми фахового мовлення. Стиль у цьому випадку постає не лише сукупністю мовних засобів, а й цілісною системою, що охоплює принципи добору, структурування й подання інформації. Композиційні задуми автора безпосередньо впливають на сприйняття тексту, визначаючи його стильову приналежність і комунікативну ефективність.

У науковому стилі композиція підпорядковується вимогам логічної послідовності, аргументованості й об'єктивності. Чітке структурування матеріалу, ієрархія смислових блоків, послідовний перехід від загального до конкретного забезпечують раціональний характер викладу та відповідають очікуванням професійної аудиторії. Як зазначає О. Селіванова, стильові ознаки тексту формуються на різних рівнях його організації, зокрема на композиційному, де відбувається узгодження когнітивного змісту з мовними засобами його реалізації [2, с. 91–92].

Композиція виступає також маркером жанрово-стильової диференціації спеціалізованих текстів. Так, наукова стаття характеризується відносно стабільною композиційною моделлю, що передбачає наявність постановки проблеми, аналізу попередніх досліджень, викладу основного матеріалу та висновків. Дотримання цієї моделі забезпечує впізнаваність жанру й сприяє стандартизації наукової комунікації. Водночас навіть у межах усталених жанрових схем можливі варіації, зумовлені індивідуальним стилем автора або специфікою досліджуваного матеріалу.

Важливим аспектом стильової інтерпретації є співвідношення композиції та авторської інтенції. Вибір порядку подання аргументів, розміщення теоретичних і емпіричних фрагментів, ступінь деталізації окремих блоків відображають стратегічне бачення автора й визначають характер взаємодії з адресатом. У цьому контексті композиція є інструментом реалізації комунікативної стратегії, що дає змогу акцентувати на певних положеннях, підкреслити наукову новизну або спрямувати інтерпретацію результатів у бажане для автора русло [1, с. 214–218].

У спеціалізованих текстах, що функціюють у міждисциплінарному просторі, композиція набуває особливого стильового значення. Поєднання різних наукових підходів і термінологійних систем вимагає від автора підвищеної уваги до логіки викладу й узгодженості смислових блоків. Саме композиція забезпечує інтеграцію різного матеріалу в єдину стильову цілісність, запобігаючи фрагментарності й семантичним розривам. Як засвідчують сучасні дослідження, міждискурсивність істотно впливає на композиційні моделі спеціалізованих текстів, змінюючи традиційний порядок подання матеріалу та розширюючи стильові межі наукового дискурсу [6, с. 315–318].

Стильова інтерпретація композиції тісно пов'язана з прагматичним аспектом тексту. У фаховій комунікації композиційна організація має бути зорієнтована на ефективне досягнення комунікативної мети – інформування, аргументацію, переконання або інструктаж. Відповідно, стильові ознаки тексту формуються з урахуванням того, яку роль відіграє кожен композиційний блок у загальній структурі. Наприклад, інтерпретаційні фрагменти можуть мати більш розгорнутий характер і містити пояснювальні елементи, тоді як ключові аналітичні блоки вирізняються лаконічністю й високим ступенем термінологійної насиченості.

Окремої уваги заслуговує взаємодія композиції з синтаксичною та семантичною організацією тексту. Розподіл інформації між абзацами, використання складних синтаксичних конструкцій, логічних переходів і повторів безпосередньо впливають на стильову цілісність

викладу. Як засвідчують дослідження семантико-синтаксичної організації наукового стилю, саме через синтаксичні структури реалізується композиційна логіка тексту, що визначає його стильову прозорість і зрозумілість [5, с. 24–29].

У сучасному цифровому науковому просторі стильова роль композиції посилюється. Орієнтація на електронні формати публікацій зумовлює потребу в більш чіткій сегментації тексту, логічній завершеності окремих фрагментів і прозорості внутрішньої структури. Це впливає не лише на композицію, а й на стильові параметри спеціалізованого тексту, зокрема на ступінь формалізованості викладу та способи виокремлення ключової інформації [7, с. 47–50].

Отже, композиція є одним із ключових чинників стильової інтерпретації спеціалізованого тексту. Вона забезпечує узгодження змісту з функційно-стильовими нормами, реалізує комунікативні стратегії автора та сприяє формуванню цілісного фахового дискурсу.

Сучасний спеціалізований дискурс розвивається в умовах інтенсивних наукових, технологійних і соціокультурних трансформацій, що неминуче позначається на композиційній організації фахових текстів. Традиційні композиційні моделі, сформовані в межах класичного наукового стилю, зазнають модифікацій під впливом міждисциплінарності, інтердискурсивності та цифровізації комунікативного простору. Унаслідок цього композиція спеціалізованого тексту дедалі частіше постає як динамічна структура, здатна адаптуватися до нових форматів подання знання й комунікативних потреб адресата.

Однією з визначальних тенденцій є міждисциплінарність, яка змінює не лише тематичний і термінологійний склад текстів, а й логіку розгортання їх композиції. У спеціалізованих рецепціях, що перебувають на перетині різних галузей знання, спостерігаємо тенденцію до поєднання різних способів аргументації, пояснення та інтерпретації матеріалу. Це зумовлює появу складніших композиційних структур, у межах яких аналітичні, теоретичні й прикладні блоки можуть чергуватися або інтегруватися в межах одного розділу. Як зауважують дослідники, така композиційна гібридність є наслідком необхідності узгодження різних наукових парадигм і когнітивних моделей у межах одного тексту [6, с. 316–318].

Інтердискурсивність також істотно впливає на композиційні параметри спеціалізованих текстів. Поєднання елементів наукового, публіцистичного, медійного дискурсів призводить до трансформації традиційних схем побудови тексту. У таких випадках композиція виконує функцію інтегративного механізму, що забезпечує цілісність і стильову узгодженість різних складників. Дослідження інтердискурсивних процесів засвідчують, що зміни в порядку подання матеріалу, використання вступних пояснювальних фрагментів або підсумкових інтерпретаційних блоків є характерною рисою сучасних спеціалізованих текстів [3, с. 138–142].

Вагомим чинником динаміки композиційних моделей є цифровізація наукової комунікації. Перехід до електронних форматів публікацій, поширення онлайн-журналів і відкритих наукових платформ сприяють переосмисленню традиційної лінійної структури тексту. У цифровому середовищі зростає значущість модульної композиції, за якої окремі смислові блоки мають відносну автономність і можуть сприйматися незалежно один від одного. Такий підхід зумовлює чіткішу сегментацію матеріалу, логічну завершеність окремих фрагментів і підвищену увагу до композиційних маркерів [7, с. 45–48].

У технічному й науковому дискурсах дедалі частіше спостерігаємо поєднання вербальних і невербальних засобів, що також впливає на композицію тексту. Таблиці, схеми, графіки та інші візуальні компоненти інтегруються в загальну структуру викладу, змінюючи традиційну ієрархію смислових блоків. Мультимодальний підхід до аналізу спеціалізованих текстів дає змогу розглядати композицію як взаємодію різних семіотичних систем, що разом формують цілісне наукове повідомлення [7, с. 49–53]. У такому контексті композиція виходить за межі суто вербальної організації й набуває багатовимірного характеру.

Динаміка композиційних моделей відображається також у зміні ролі окремих структурних складників тексту. Якщо в класичній науковій статті вступ і висновки виконували чітко окрес-

лені функції, то в сучасних спеціалізованих публікаціях вони можуть набувати розширеного або, навпаки, більш лаконічного характеру залежно від комунікативної стратегії автора та вимог видання. Це засвідчує поступовий перехід від жорстко регламентованих композиційних схем до більш гнучких моделей, які враховують контекст функціювання тексту.

Варто також зауважити, що динаміка композиції спеціалізованого тексту не означає відмову від стильових норм наукового мовлення. Навпаки, трансформації композиційних моделей відбуваються в межах функційної доцільності й спрямовані на підвищення ефективності комунікації. Зміни в структурі тексту слугують адаптації складного наукового знання до нових форматів і умов сприйняття, зберігаючи при цьому вимоги до логічності, доказовості й системності викладу.

Отже, сучасний спеціалізований дискурс характеризується динамікою композиційних моделей, зумовленою міждисциплінарністю, інтердискурсивністю та цифровізацією. Композиція в таких умовах постає гнучким інструментом організації знання, що забезпечує інтеграцію різних смислів, адаптацію до нових комунікативних форматів і підтримку стильової цілісності тексту.

Композиція спеціалізованого тексту є одним із провідних засобів реалізації комунікативних стратегій автора, оскільки саме через структурну організацію матеріалу здійснюється цілеспрямований вплив на процес сприйняття й інтерпретації наукової інформації. У фаховому дискурсі автор не лише транслює знання, а й моделює спосіб його осмислення адресатом, визначаючи послідовність аргументів, акценти та логіку розгортання смислів. У цьому контексті композиція постає як механізм стратегічного керування комунікацією.

Комунікативні стратегії автора спеціалізованого тексту зумовлені низкою чинників, з-поміж яких визначальними є мета дослідження, тип фахового знання, адресат і жанрові вимоги. Вибір композиційної моделі відображає прагнення автора забезпечити максимальну зрозумілість, переконливість і доказовість викладу. Як наголошує Ф. Бацевич, комунікативна діяльність адресанта передбачає прогнозування реакції адресата, а отже, текст вибудовується з урахуванням очікуваного способу його сприйняття [1, с. 212–218]. За такої умови, саме композиція виступає засобом реалізації цього прогнозування.

Однією з ключових комунікативних стратегій у спеціалізованих текстах є стратегія раціонального переконання. Вона реалізується через чітку ієрархію смислових блоків, логічну послідовність аргументації та поступове нарощування доказової бази. Композиційна організація тексту в такому разі спрямована на формування у читача відчуття логічної завершеності та внутрішньої узгодженості викладу. Кожен наступний блок ґрунтується на попередньому, що забезпечує когнітивну безперервність і сприяє прийняттю авторської позиції.

Іншою важливою стратегією є стратегія інформування, характерна для описових і аналітичних спеціалізованих текстів. У межах цієї стратегії композиція орієнтована на чіткий поділ матеріалу за тематичними ознаками, що полегшує навігацію в тексті та забезпечує швидкий доступ до потрібної інформації. Такий підхід особливо актуальний для технічних, правових і медичних текстів, де композиційна прозорість є запорукою ефективної професійної комунікації [7, с. 46–49].

Композиція відіграє також ключову роль у реалізації стратегії інтерпретації, коли автор не обмежується поданням фактів або результатів, а пропонує власне бачення проблеми, пояснює причинно-наслідкові зв'язки та формує концептуальну «картину» дослідження. У таких текстах спостерігаємо чергування аналітичних і інтерпретаційних блоків, що дає змогу авторові поступово знайомити читача з логікою власних міркувань. Подібна композиційна модель характерна для міждисциплінарних досліджень, де важливо узгодити різні наукові підходи й термінологійні системи [6, с. 317–319].

Суттєвим є й зв'язок композиції зі стратегією самопрезентації автора в науковому дискурсі. Хоча науковий стиль орієнтований на об'єктивність і безособовість викладу, композиційні

моделі можуть опосередковано відображати авторську позицію, рівень наукової впевненості та ступінь відповідальності за оприлюднені висновки. Розміщення ключових положень, спосіб підсумовування результатів і представлення новизни дослідження – усе це є елементами композиційної самопрезентації в межах фахового мовлення.

Комунікативні стратегії автора тісно пов'язані зі стильовими нормами спеціалізованого тексту. Композиція в цьому випадку виконує роль посередника між інтенцією автора та стильовими очікуваннями професійної спільноти. Дотримання усталених композиційних моделей забезпечує прийнятність тексту в науковому середовищі, тоді як помірна варіативність дає змогу адаптувати виклад до конкретних комунікативних завдань. Як зазначають дослідники семантико-синтаксичної організації наукового стилю, логічна структурованість тексту є важливим чинником його стильової нормативності [5, с. 27–29].

У сучасному спеціалізованому дискурсі комунікативні стратегії автора дедалі частіше реалізуються з урахуванням цифрового формату тексту. Це зумовлює підвищені вимоги до композиційної автономності окремих блоків, які мають бути зрозумілими навіть за фрагментарного сприйняття. Така стратегія впливає на загальну структуру тексту, сприяючи чіткішому маркуванню ключових положень і логічних переходів між ними [7, с. 50–53].

Отже, композиція спеціалізованого тексту є ефективним інструментом реалізації комунікативних стратегій автора. Вона забезпечує логічну впорядкованість, стильову доцільність і когнітивну доступність фахового знання, а також сприяє формуванню цілісного дискурсивного простору. Аналіз композиції в цьому аспекті дає змогу глибше зрозуміти механізми взаємодії між структурною організацією тексту, авторською інтенцією та очікуваннями професійної аудиторії.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що композиція спеціалізованого тексту є складною, багатовимірною категорією, яка виходить за межі формально-структурної організації й набуває статусу повноцінного об'єкта лінгвістичного аналізу та стильової інтерпретації. У межах фахового дискурсу композиція постає як інтегративний механізм, що поєднує когнітивні, комунікативні та стильові ознаки тексту, забезпечуючи його цілісність, логічну впорядкованість і функційну доцільність.

Композиційна організація спеціалізованого тексту детермінована низкою чинників, з-поміж яких ключовими є адресованість, комунікативна мета, тип фахового знання та жанрова приналежність. Саме взаємодія цих параметрів зумовлює вибір композиційної моделі, ієрархію смислових блоків і способи їх поєднання в єдину структурно-семантичну систему. Композиція в такому контексті виконує не лише організаційну, а й когнітивну функцію, оскільки моделює процес сприйняття й інтерпретації наукової інформації адресатом.

Ієрархія смислових блоків є ключовим складником композиції спеціалізованого тексту. Розмежування основних і периферійних компонентів, функційна диференціація блоків і використання засобів зв'язності забезпечують когерентність викладу та сприяють реалізації логіки наукового мислення. Водночас у сучасному фаховому дискурсі спостерігаємо тенденцію до ускладнення композиційних структур, що пов'язано з міждисциплінарністю, інтердискурсивністю та цифровізацією наукової комунікації.

Важливим чинником стильової інтерпретації спеціалізованого тексту є й композиційні задуми / наміри автора, оскільки вони відображають комунікативні стратегії, інтенцію адресанта та норми фахового мовлення. Композиція забезпечує узгодження змісту з вимогами наукового стилю й водночас допускає варіативність, необхідну для адаптації тексту до конкретних умов функціювання.

Отже, композиція спеціалізованого тексту є не допоміжним, а системоутворювальним складником фахового дискурсу. Її комплексний аналіз відкриває нові можливості для дослідження теорії тексту, стилістики й дискурсології. Перспективним напрямом подальших розвідок уба-

чаємо зіставний аналіз композиційних моделей різних жанрів спеціалізованих текстів, а також вивчення взаємодії композиції з мультимодальними засобами в умовах цифрового наукового простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 342 с.

2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.

3. Ізотова Н., Жихарєва О. Інтердискурсивність художнього тексту: універсальні та ідіосинкратичні властивості. *Studia Philologica*. 2025. № 1 (24). С. 134–145. DOI: https://doi.org/10.28925/2311-2425.2025.249.

4. Трач Л. Функціональна та композиційна специфіка сучасного англомовного наукового тексту. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету.* Серія: Філологія. 2016. Т. 19. № 1. С. 133–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknlu_fil_2016_19_1_20.

5. Писарська Н., Завершенко П., Лухіна Ю. Семантико-синтаксична організація наукового стилю. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2023. № 5. Т. 34 (73). С. 24–29. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.5/05.

6. Овсієнко Л., Бондар С. Інтердискурсивність як об'єкт лінгвістичного аналізу: стильові й композиційні зрушення в медійних і спеціалізованих текстах. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. № 92. С. 310–319. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/92-1-43.

7. Polycheva Y., Vetokhin V. Multimodal approach to the study of specialized texts in technical discourse. *Alfred Nobel University journal of philology.* 2023. № 2 (26/2). P. 45–58. DOI: 10.32342/2523-4463-2023-2-26/2-3.

8. Torchynska N., Shymanska V., Gontsa I., Dudenko O. Intertextuality as an Integral Component of the Modern Ukrainian Discourse (on the Example of Literary and Journalistic Styles). *Postmodern Openings*. 2021. № 12(4). P. 255–271. DOI: https://doi.org/10.18662/po/12.4/373.

Дата першого надходження статті до видання: 02.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 821.161.2.09-31
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-33

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОПОСІВ ДОРОГИ, ЛІСУ, РІКИ, ГОРИ У РОМАННІЙ ПРОЗІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

THE FUNCTIONING OF THE TOPOSES OF THE ROAD, FOREST, RIVER, AND MOUNTAIN IN MYROSLAV DOCHYNETS' NOVELISTIC PROSE

Остапова Л. В.,
orcid.org/0009-0001-3058-6757
викладачка кафедри української філології та суспільствознавчих дисциплін
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

У статті здійснено системний аналіз особливостей моделювання художнього простору в романній прозі сучасного українського письменника Мирослава Дочинця (на матеріалі романів «Вічник. Сповідь на перевалі духу», «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії», «Горянин. Води Господніх русел» та ін.). Актуальність дослідження зумовлена посиленням інтересу літературознавства до проблем екокритики, а також необхідністю осмислення феномена популярності філософсько-психологічної прози автора.

Метою розвідки є з'ясування специфіки функціонування та семантичного наповнення наскрізних топосів дороги, лісу, ріки та гори, які у творчості Мирослава Дочинця виступають ключовими елементами авторського художнього світу та духовного поступу героїв. У роботі проаналізовано топос дороги як універсальну метафору життєвого шляху та динамічного процесу самопізнання. Доведено, що рух у просторі творів є формою духовної ініціації, де кожен крок наближає персонажа до віднайдення власної сутності. Визначено роль топосу гори як сакральної вертикалі, що структурує художній світ за принципом ієрархічності. Гора інтерпретується як простір аскези, тиші та абсолютної свободи, де відбувається діалог людини з Творцем і гармонізація внутрішнього стану. З'ясовано символічне навантаження топосу ріки (води, джерела, криниці) як носія родової пам'яті та інструменту очищення совісті. На прикладі образу Криничаря розкрито філософію служіння та етичний вимір взаємодії з водною стихією. Топос лісу розглянуто як онтологічну категорію та терапевтичний простір, що виконує захисну функцію. Ліс постає альтернативою урбаністичному світу, місцем, де герой позбувається соціальних масок і повертається до першоджерел буття.

У висновках стверджується, що досліджувані топоси у прозі Мирослава Дочинця виходять за межі пейзажних описів, трансформуючись у глибокі філософсько-символічні коди. Вони формують цілісну натурфілософську концепцію, базовану на українській ментальності, де гармонія з природою є умовою збереження національної ідентичності та досягнення духовної зрілості.

Ключові слова: Мирослав Дочинець, топос, поетика, художній простір, романна проза.

The article presents a systemic analysis of the features of modeling artistic space in the novelistic prose of the contemporary Ukrainian writer Myroslav Dochynets (based on the novels «Vichnyk. Spovid na perevali dukhu» («The Eternal. Confession at the Pass of the Spirit»), «Krynychar. Diiariush naibahatshoho cholovika Mukachivskoi dominii» («Krynychar. Diary of the Richest Man in the Mukachevo Dominion»), «Horianyn. Vody Hospodnikh rusel» («The Highlander. Waters of the Lord's Riverbeds», and others). The relevance of the research is determined by the growing interest of literary studies in the problems of ecocriticism, as well as the need to comprehend the phenomenon of the popularity of the author's philosophical and psychological prose.

The study aims to clarify the specifics of the functioning and semantic content of the cross-cutting topos of the road, forest, river, and mountain, which, in M. Dochynets's works, act as key elements of the author's cosmogony and the spiritual evolution of the characters. The article analyzes the topos of the road as a universal metaphor for the life path and the dynamic process of self-knowledge. It is shown that movement within the work's space is a form of

© Остапова Л. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

spiritual initiation, in which each step brings the character closer to discovering their own essence. The role of the topos of the mountain is defined as a sacred vertical that structures the artistic world according to the principle of hierarchy. The mountain is interpreted as a space of asceticism, silence, and absolute freedom, where the dialogue between the human and the Creator takes place and the internal state is harmonized. The symbolic load of the topos of the river is clarified as a carrier of ancestral memory and a tool for cleansing the conscience. Using the image of the «Krynychar» as an example, the philosophy of service and the ethical dimension of interaction with the water element are revealed. The topos of the forest is examined as an ontological category and a therapeutic space that performs a protective function. The forest emerges as an alternative to the urban world, a place where the hero sheds social masks and returns to the primary sources of being.

The conclusions state that the investigated toposes in Myroslav Dochynets' prose go beyond landscape descriptions, transforming into deep philosophical and symbolic codes. They form a holistic, natural-philosophical concept rooted in Ukrainian mentality, in which harmony with nature is a condition for preserving national identity and achieving spiritual maturity.

Key words: Myroslav Dochynets, topos, poetics, artistic space, novel prose.

Постановка проблеми. Сучасне українське літературознавство перебуває в активному пошуку нових парадигм для осмислення художніх явищ кінця XX – початку XXI століття. У цьому контексті творчість Мирослава Дочинця посідає особливе місце, вирізняючись глибокою філософічністю, унікальним поєднанням міфопоетики, історичної пам'яті та етико-морального дискурсу. Мирослав Дочинець є одним із найпомітніших сучасних українських письменників, чия романна проза, зокрема такі твори, як «Вічник. Сповідь на перевалі духу» (2012 р.) [1], «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» (2012 р.) [2], «Горянин. Води Господніх русел» (2013 р.) [3] та інші, здобула широке читацьке визнання і викликала значний резонанс у культурному просторі сучасної української прози.

Центральною стилістичною ознакою творів Дочинця є триєдина оповідна манера, що втілюється через сповідь, медитацію та афористику. Модус сповіді, реалізований через переважно першоосібну нарацію, створює ефект інтимності та достовірності, трансформуючи розповідь про власне життя в етичний акт самоосягнення, спрямований на діалог із читачем [4, с. 82]. Елементи медитації виступають як структурні паузи, під час яких сюжетна динаміка сповільнюється, надаючи прозі трактатну глибину. У цих фрагментах, часто пов'язаних з описом хронотопу карпатської природи, відбувається філософське осмислення буття, що підкреслює належність творчості Дочинця до інтелектуальної та філософської прози.

Актуальність дослідження полягає в тому, що в добу урбанізації та глобалізаційних викликів проза Мирослава Дочинця пропонує альтернативну модель буття – повернення до першоджерел, гармонізацію стосунків у системі «людина – природа». Дослідження топосів лісу, ріки та гори дозволяє розкрити специфічну натурфілософію автора, де природні локуси виступають не лише середовищем існування, а й сакральними просторами духовної ініціації та самопізнання героя, що є важливим для розуміння тенденцій розвитку сучасної прози.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на популярність творів Мирослава Дочинця, його романна проза залишається недостатньо вивченою в аспекті системного аналізу художнього світу, образності та міфопоетики. Наукові розвідки та публікації критиків та сучасних літературознавців представлені переважно рецензіями, публіцистичними відгуками чи фрагментарними літературно-критичними розвідками, що акцентують увагу на окремих мотивах творчості митця. Зокрема, О. Іщенко [4–9] зосереджує увагу на філософічності прози письменника, самобутності світоглядної системи головного героя-мудреця, а також на екокритичному ракурсі його романів. Н. Мельник [10] досліджує художні твори М. Дочинця як фольклорний метатекст. У роботах Л. Горболіс [11–12] акцентовано увагу на екотілесному аспекті взаємин людини й природи в романах Дочинця та використанні українських народних традицій як важливої складової художнього світу, тоді як О. Талько [13] аналізує дидактизм та орієнтацію на формування національно свідомого суспільства. Дослідниця Л. Прокопович [14–16] здійснила комплексний лінгвістичний аналіз прози Мирослава Дочинця (зокрема

романів «Мафтей» та «Лис»), розкриваючи специфіку лексико-семантичної та словотвірної систем творів через вивчення діалектних одиниць, сакральної лексики, фразем та особливостей структурування тематичних мікрополів, що формують мовний портрет людини та художній простір текстів митця.

Метою цієї роботи є з'ясування специфіки функціонування та семантичного наповнення наскрізних топосів дороги, лісу, ріки та гори в романній прозі Мирослава Дочинця, а також визначення їхньої ролі у формуванні художньої моделі світу письменника та духовній еволюції його героїв.

Виклад основного матеріалу. Художній простір прози Мирослава Дочинця не є хаотичним нагромадженням локацій, а структурується навколо чіткої системи координат, де ключовими смислотворчими домінантами виступають природні топоси дороги, лісу, ріки та гори. Розглянемо детальніше специфіку функціонування кожного з них, розпочавши з аналізу топосу дороги як вихідного пункту сюжетного руху. Загалом топос дороги в українській літературі є універсальною метафорою життя, долі та екзистенційного пошуку, часто пов'язаний із вимушеною еміграцією чи поневіряннями.

У романах Мирослава Дочинця топос дороги художньо представлений у двох вимірах: як частина локального простору та як символ шляху до духовного самовдосконалення. Письменник зображує героїв у постійному русі: фізичному – переміщення в просторі (подорожі) та психологічному (подолання часопросторового континууму у вигляді спогадів). Життєвий шлях героїв своїх творів Дочинець розглядає як безперервний процес накопичування досвіду, практичної перевірки знань, отриманих від духовних наставників та представників родини. Оповідь автор вибудовує за принципом циклічності, який художньо реалізується шляхом повторювання окремих подій, образів, думок [5, с. 17].

У Дочинця дорога – це завжди шлях, що веде до внутрішньої трансформації, перетворюється на життєвий і духовний шлях людини. Дорога є лінією, що з'єднує або роз'єднує ключові топоси: гору і долину, хату і світ, Батьківщину і чужину. Рух дорогою символізує незворотність часу та необхідність вибору. У романі «Вічник» це часто «перевал» – місце, де дорога веде до оновлення: «Кожен мій крок – це викреслена ілюзія і додана частина правди. І вся моя дорога – це написана мною сповідь» [1, с. 9]. Для Андрія Ворона рух уперед супроводжується болісним, але необхідним прощанням із минулим «я». Автор підкреслює, що істина відкривається лише тому, хто здатен іти. Письменник актуалізує давню філософську традицію (зокрема ідеї Г. Сковороди), згідно з якою людина є мандрівником у цьому світі, а її життя – «сродним» шляхом до істини.

Варто наголосити, що дорога в художньому світі Мирослава Дочинця позбавлена векторності. Це не просто переміщення з пункту «А» в пункт «Б», а динамічний процес самопізнання. Якщо дім є простором статики та збереження, то дорога – це простір випробування, де людина змушена скидати соціальні маски й залишатися наодинці з власною сутністю [17, с. 27].

Особливе місце в топографії дороги займає перевал. Це не лише географічна точка в Карпатах, а символ критичного моменту вибору, точка людської долі. Перевал у Дочинця – це межа між «до» і «після», де герой переосмислює свій вантаж: «На перевалі ти розумієш, що зайве треба залишити в долині. Вгору піднімається тільки те, що має вагу духу, а не вагу речей» [1, с. 178–179].

Мирослав Дочинець наділяє своїх героїв здатністю «мислити ногами». Хода для них – це ритм, який синхронізує внутрішній стан із диханням світу. У романі «Горянин» цей мотив звучить як заклик до гармонізації внутрішнього хаосу: «Коли думки плутаються – іди. Дорога розплутає будь-який вузол, бо вона має свій ритм, який лікує розбите серце і прояснює затуманений розум» [3, с. 45]. Рух дорогою стає формою активної медитації, де кожен крок є «молитвою тіла». Це підтверджує думку про те, що топос дороги в Дочинця є антропоцентричним: дорога існує лише доти, доки нею йде людина, яка шукає сенс.

Попри зовнішню лінійність (рух від пункту до пункту), дорога в Дочинця завжди тяжіє до циклічності. Це шлях по спіралі, який зрештою повертає героя до витоків, але вже на новому рівні свідомості. Дорога до Батьківщини, до рідного порогу є головним лейтмотивом мандрів Мафтея: «Скільки б доріг ти не сходив, найважча і найважливіша – та, що веде до твого власного серця. Всі інші дороги – лише підготовка до цієї головної зустрічі» [18, с. 233].

Дорога виконує функцію медіатора. Вона з'єднує «гору» (сакральне) і «долину» (профанне), «хату» (своє) і «світ» (чуже) [9, с. 33]. Проте автор застерігає: на дорозі важливо не втратити свою «внутрішню хату»: «Важливо не те, скільки ти пройшов, а те, що ти зберіг у собі, коли пил чужих доріг забивав тобі очі» [1, с. 288]. Це підкреслює, що дорога в Дочинця – це ще й іспит на вірність самому собі та своїй національній ідентичності.

Дорога структурує сюжет як ланцюг ініціацій, де кожен «перевал» чи «крок» наближає героя до стану «вічника» – людини, яка подолала страх перед плинністю часу, знайшовши вічність у самому процесі руху до істини. Проте горизонтальний рух дорогою у художній системі Мирослава Дочинця неминуче трансформується у вертикальне сходження, де фізичні мандри знаходять своє вище онтологічне завершення в топосі гори.

Гора постає не просто географічною домінантою карпатського ландшафту, а символічним місцем, де мандрівник, подолавши втому доріг, переходить від процесу пошуку до стану осягнення сакральної істини та абсолютної тиші, місця, де людське життя вимірюється не годинником, а вічністю.

Гори (Карпати) – це простір сакрального випробування, аскези та пізнання. Вони є точкою, де герой дистанціюється від метушні «долинного» світу, щоб отримати духовну ясність. Гора функціонує як вісь світу, що з'єднує земне і небесне, профанне і сакральне. Гора – це символ незламності, волі та первісної чистоти. Тут зберігаються давні вірування, незалежні від змін цивілізації. У романі «Вічник» Андрій Ворон знаходить у горах життєві істини: «Тільки тут, на висоті, я зрозумів: гора – це не висота, це глибина. Глибина, де тебе ніхто не бачить, і ти мусиш бути чесним перед собою. На горі я вчуся бути самотнім, але не одиноким, бо тут зі мною говорять дерева, вітер і час, що застиг у камені» [1, с. 119]. Гора є місцем, де відбувається перетворення героя – його перехід на новий рівень свідомості, що відображено навіть у назві твору «Сповідь на перевалі духу».

У романі «Горянин» автор акцентує на тому, що гора не просто оточує людину, вона її формує, витесуючи характер, подібний до скелі. Герой твору зауважує: «Гора не терпить крику, вона любить силу, що мовчить. Хто навчився мовчати на вершині, той почує, як дихає небо» [3, с. 198]. Це підкреслює думку про те, що топос гори є зоною граничної концентрації духу, де відлуння людського его затихає, поступаючись місцем космічному порядку. Гора стає для персонажів своєрідним дзеркалом; перебування на висоті змушує героя зазирнути у внутрішню прірву власної душі, де «глибина» пізнання виявляється прямо пропорційною висоті підйому.

Важливим аспектом функціонування цього топосу є його герметичність. Гора оберігає таємницю буття від тих, хто не готовий до її сприйняття. У «Вічнику» Андрій Ворон підкреслює, що гора вимагає особливого стану душі – готовності до самотності, яка є не тягарем, а даром. «На полонині ти ближче до зірок, ніж до людей, і в цьому твоє спасіння. Тут час не тече, він стоїть, як камінь, і ти можеш обійти його з усіх боків, розглядаючи візерунки своєї долі» [1, с. 129]. Ця метафора застиглого часу перетворює гору на простір позачасовості, де минуле і майбутнє зливаються в єдине «тепер». Відтак, гора у Дочинця стає локацією, де відбувається остаточне примирення людини з власною смертністю. Смерть на горі не сприймається як трагедія, а радше як органічне повернення в першоматерію, у «камінь і світло» [13, с. 432].

Топос гори також тісно пов'язаний із концепцією свободи як незалежності від земних кордонів. Гора – це територія, де державні закони, ідеології та режими втрачають свою силу, розбиваючись об велич природи. У художньому світі письменника горянин – це людина, яка стоїть вище за соціальні ієрархії, бо її суддею є лише Бог і совість. «Моя держава – це вер-

шина, де я стою, мої закони – це вітер і сонце, мій народ – це душі тих, хто був тут до мене» [1, с. 250], – такі роздуми героїв Дочинця утверджують ідею духовного суверенітету особистості. Гора виступає як природний храм, де замість ікон – краєвиди, а замість молитов – саме життя героя, що перетворюється на безперервне служіння істині.

Отже, топос гори в романах Мирослава Дочинця є найвищою точкою в ієрархії національного образу світу. Вона структурує простір за принципом вертикалі, спрямовуючи шлях героя від побутового до буттєвого. Гора не лише дає прихисток тілу, а й виховує дух, перетворюючи звичайну людину на «вічника» – носія сакральної мудрості, який здатний споглядати світ із висоти вічності, зберігаючи при цьому внутрішню твердість каменя та прозорість гірського повітря. Через цей топос автор стверджує можливість гармонії між людиною і Творцем, де вершина гори стає місцем їхньої постійної, мовчазної зустрічі.

Однак статична велич гори та її кам'яна нерухомість у художньому світі Мирослава Дочинця не є ізольованими, адже вони знаходять своє динамічне продовження в топосі ріки. Якщо гора втілює вертикаль духу та незмінність істини, то ріка постає як жива артерія цього простору, що переводить абсолютний спокій вершини у вічний рух життєвої сили.

Річка в Дочинця часто стає метафорою долі та джерела життєвої сили. Ріка поєднує минуле (витоки) і майбутнє (гирло, море). У романі «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка» цей топос набуває особливого значення. Якщо гора символізує вертикальну вісь духу, то криниця і ріка втілюють горизонтальну вісь часу (плинність і пам'ять) та локалізовану сакральність.

Криничар повертається до джерела – до криниці, яку він чистить, що є ритуалом очищення і відновлення життя. Криниця – це замкнена ріка, око пам'яті: «Ти думаєш, я просто воду видобуваю? Ні. Я відкопую пам'ять. Кожна криниця – це зріз часу, це відбиток долі тих, хто пив із неї. І чим чистіша криниця, тим чистіша наша совість, бо вода – це обличчя Бога, що дивиться на тебе знизу» [2, с. 84].

Криничар повертається до свого призначення – копання і чищення криниць. Ця діяльність виходить за межі професії і стає метафізичним ритуалом та його способом життя. Чищення криниці для Криничаря – це не лише фізична праця, а й акт духовного очищення та відновлення зв'язку з родовою пам'яттю. Бруд, мул, зіпсута вода, яку він виносить, – це метафора людських гріхів та історичних нашарувань, від яких необхідно звільнити душу і суспільство: «Я не просто копаю. Я розкопую совість, я добуваю істину. Бо вода – це найчесніший свідок. Вона пам'ятає все, що падало в неї, і все, що з неї черпали. Криниця – це нерухомий відбиток нашої долі» [2, с. 100].

Заняття Криничаря дозволяє йому «приручити» воду, працюючи з її початком, а не кінцем. Це дає йому відчуття контролю над власним плином життя й усвідомлення себе як частини вічного закону природи: «Ріка – це те, що ми бачимо. А криниця – це те, що ми ховаємо. І чим глибше ти ховаєш, тим довше і чистіше воно б'є. Багатство не в тому, що ти маєш, а в тому, що ти можеш дати з джерела, яке не висихає» [2, с. 275].

У романі «Горянин. Води господніх русел» ріка виконує функцію динамічного очищення. Вона не просто змиває бруд із тіла, а виступає засобом ментальної гігієни. Для Горянина потік – це символ неперервного оновлення: «Вода забирає все зайве, все наносне. Вона вчить нас відпускати біль, як вона відпускає листя у свій далекий шлях. Хто вміє дивитися на воду, той знає, як очистити помисли» [3, с. 127]. Тут автор апелює до архетипу «живої води», яка в народній традиції мала здатність воскрешати та дарувати силу. У Дочинця ріка стає медіатором між земним і вічним, де процес омивання прирівнюється до акту каяття та відродження.

Окремим аксіологічним вектором у романістиці Мирослава Дочинця, зокрема у творі «Горянин», виступає концепція терапевтичності природного простору. Автор наділяє ліс, річку та гори не просто естетичними, а виразно цілющими, сакральними ознаками. Для героя Дочинця природа є первинною аптекою і духовним шпиталем, де відбувається зцілення не лише тіла, а й пошматованої соціальними катаклізмами душі.

Центральною в цьому контексті є цитата, що детермінує взаємини героя з довкіллям: «Ліс лікує мовчанням, ріка – плином, а земля – своєю невичерпною силою. Коли людина занепадає духом, вона має повернутися до витоків, припасти до грудей природи, як дитина до матері, бо тільки там є ліки від зневіри і втоми» [3, с. 199]. Це твердження обґрунтовує онтологічну цілющість природи в художньому світі автора.

У художній системі Мирослава Дочинця топос лісу посідає особливе місце, виступаючи не просто елементом ландшафту, а складною онтологічною категорією. Ліс у Дочинця – це амбівалентний топос: він одночасно є первісною стихією (хаосом) і сховищем таємниць та народної мудрості. Це простір, де закони цивілізації перестають діяти, а на зміну їм приходять універсальні закони буття.

Для головних героїв Дочинця, зокрема для Андрія Ворона («Вічник»), ліс стає місцем зустрічі зі своєю «тінню» та подолання людської слабкості. Потрапляючи в ліс, герой проходить через акт символічної смерті для соціуму та народження для вічності. Ліс оберігає від зовнішнього світу і часто стає останнім прихистком або місцем ініціації. У романі «Вічник» ліс виступає як межовий простір, що відділяє світ людський від світу первісного, природного, де панує глибинна істина: «У лісі слова не потрібні. Тут говорить мовчання. Дерева не брешуть, і час тут має запах не пилу, а вічності, настояної на хвоях. Ліс мене приймав, коли люди відкинули. Він – мій перший учитель терпіння і перший сповідник» [1, с. 44–45]. Це «мовчання лісу» за Дочинцем є формою найвищого знання, яке герой має засвоїти, щоб стати «вічником».

Ліс у прозі письменника населений не просто деревами, а живими істотами-символами. Старі дерева втілюють віковічну мудрість, а лісові мешканці виступають провідниками у світ природи. Герой сприймає ліс як ієрархічно впорядковану спільноту, де кожна рослина має свою місію: «Треба навчитися бачити довкола все живе і тішитися йому – травині, дереву, грибові, птиці, звіру, землі, небу. Вдивляйся в них добрими очима і уважним серцем – і відкриються такі знання, які не знайдеш у книгах. І побачиш у них себе – іншого, оновленого» [1, с. 121].

У контексті національного образу світу ліс у Дочинця функціонує ще як сакральна альтернатива церкві. Це місце, де людина перебуває в прямому, нічим не опосередкованому зв'язку з Творцем: відсутність «цивілізаційного шуму» дозволяє почути «голос неба»; перебування в лісі очищує героя від нашарувань ідеологій та соціальних страхів. Андрій Ворон зауважує, що саме ліс навчив його «не боятися самотності, бо в лісі ти ніколи не сам – ти з Богом» [1, с. 167].

З історичного погляду ліс у романах Дочинця («Вічник», «Мафтей») постає як простір опору. Коли зовнішній простір (місто, село) окуповується «чужим» (радянською владою, таборами), ліс залишається єдиною територією свободи. Це «зелена фортеця», де національна ідентичність зберігається в її первісному, неспотвореному стані.

Отже, функціонування топосу лісу в прозі Мирослава Дочинця ґрунтується на його трансформаційній силі. Ліс перестає бути географічним об'єктом і перетворюється на метафізичний простір, де герой позбувається соціальних масок і здобуває автентичність.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що художній простір романної прози Мирослава Дочинця є складною, ієрархічно впорядкованою системою, де наскрізні топоси дороги, гори, ріки та лісу виконують не лише описову, а й засадничу смислотворчу функцію. Вони трансформуються з елементів пейзажу в екзистенційні категорії, що визначають духовну еволюцію персонажів та авторську концепцію буття. Ці топоси в романах Мирослава Дочинця є носіями української культурної ідентичності та світогляду, де природа й духовне життя нерозривно пов'язані, забезпечуючи героям можливість повернення до першооснов, очищення та пізнання вічності, що й робить прозу Мирослава Дочинця філософською та глибоко національною.

Узагальнюючи, зазначимо, що специфіка функціонування топосів дороги, гори, ріки, лісу дозволяє говорити про формування Мирославом Дочинцем власної натурфілософської моделі світу. У ній природа є не об'єктом підкорення, а суб'єктом діалогу, джерелом етичних норм та

духовного здоров'я нації. Геопоетика письменника ґрунтується на глибокому відчутті «генія місця» карпатського регіону, підносячи локальні образи до рівня універсальних архетипів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево : Карпатська вежа, 2013. 280 с.

2. Дочинець М. Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії. Мукачево : Карпатська вежа, 2016. 332 с.

3. Дочинець М. Горянин. Води Господніх русел. Мукачево : Карпатська вежа, 2013. 312 с.

4. Іщенко О. Інтертекстуальна парадигма романів Мирослава Дочинця. *Філологічні трактати.* 2019. Том 11. № 1. С. 80–90.

5. Іщенко О. Інтертекстуальні домінанти роману «Горянин. Води Господніх русел» Мирослава Дочинця. Сучасні дослідження філологічних наук : проблеми та рішення : Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Запоріжжя, 25-26 серпня 2017 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. С. 17–19.

6. Іщенко О. Національна ідентичність героя романів «Вічник» та «Світован» Мирослава Дочинця. Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Запоріжжя, 23–24 грудня 2016 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. С. 9–12.

7. Іщенко О. Особливості творчої манери Мирослава Дочинця. Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук : Міжнародна науково-практична конференція (Одеса, 24–25 лютого 2017 р.). Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2017. С. 23–25.

8. Іщенко О. Психологізм романів Мирослава Дочинця : грані художнього вияву. *Sciences of Europe*. 2018. № 25. С. 40–45.

9. Іщенко О. Свій/Чужий хронотоп як маркер ідентичності героїв у романах Мирослава Дочинця. Літературний процес : методологія, імена, тенденції: збірник наукових праць. *Філологічні науки.* 2018. № 12. С. 33–39.

10. Мельник Н. Роман М. Дочинця «Вічник. Сповідь на перевалі духу» як фольклорний метатекст. *Літератури світу : поетика, ментальність і духовність.* 2020. Вип. 14. С. 198–206.

11. Горболіс Л. Екокультурний вектор образу головного героя роману Мирослава Дочинця «Горянин. Води Господніх русел». *Філологічні трактати.* 2017. Том 9. № 2. С. 124–132.

12. Горболіс Л. Екотілесний аспект осмислення взаємин людини і природи в романі Мирослава Дочинця «Світован. Штудії під небесним шатром». *Філологічні трактати.* 2017. Том 9. № 3. С. 98–107.

13. Талько О. Імпресіоністичні елементи поетики Мирослава Дочинця (за романом «Вічник. Сповідь на перевалі духу»). *Молодий вчений*. 2017. № 2. С. 431–435.

14. Прокопович Л. Семантико-стилістичні функції фразем у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки».* 2018. № 2. С. 65–73.

15. Прокопович Л. Лексико-семантичні особливості закарпатських говірок у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». *Вісник Запорізького національного університету «Філологічні науки»*. 2018. № 2. С. 76–82.

16. Прокопович Л. Семантико-стилістичні функції лексичної синонімії у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка. Серія «Філологічні науки» (мовознавство).* 2018. № 10. С. 117–121.

17. Васьків М. Наративні особливості «Криничара» М. Дочинця : повчання через розповідь. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації.* 2013. Вип. 1. С. 25–29.

18. Дочинець М. Мафтей. Книга, написана сухим пером: роман. Мукачево : Карпатська вежа, 2016. 352 с.

Дата першого надходження статті до видання: 23.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 821.161.2+82-311.6+114 Квітка-Основ'яненко
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-34

ФОЛЬКЛОРНІ МОТИВИ В ОПОВІДАННІ «МЕРТВЕЦЬКИЙ ВЕЛИКДЕНЬ» Г. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА

FOLKLORE MOTIFS IN THE SHORT STORY *«THE DEAD MEN'S EASTER»* BY HRYHORII KVITKA-OSNOVIANENKO

Павлюк Н. Л.,
orcid.org/0000-0001-7170-5743
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Грицько Х. Ю.,
orcid.org/0009-0007-9474-2679
здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти
2 року навчання історико-філологічного факультету
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

У статті проаналізовано фольклорні мотиви в оповіданні Г. Квітки-Основ'яненка «Мертвецький Великдень» у контексті української народної демонології та обрядової традиції. Особливу увагу зосереджено на поєднанні елементів бувальщини з авторським художнім переосмисленням фольклорних уявлень про потойбічний світ, межу між живими й мертвими, а також сакральний час великодніх свят. З'ясовано, що письменник активно використовує народні вірування, пов'язані з нечистою силою, гріхом, порушенням заборон і неминучою карою за зневагу до традиційних морально-етичних норм.

У роботі простежено образи та символи, запозичені з фольклорної спадщини, зокрема мотиви нічного зібрання мерців, «нечистого» простору й часу, а також символіку півня як провісника світанку та рятівника головного героя від потойбічної небезпеки. Показано, що сакральна символіка Великодня у творі зазнає своєрідної інверсії, адже святковий християнський час постає тлом для демонічних подій, що посилює містичну напругу оповідання. Наголошено, що ці образи виконують не лише сюжетотворчу, а й глибоку символічну функцію, спонукаючи читача до роздумів над межами дозволеного, значенням віри, покаяння та народної моралі.

Доведено, що фольклор у творі Квітки-Основ'яненка не є механічним запозиченням, а постає як органічна складова художньої структури оповідання, яка формує його повчальний і містично-реалістичний характер. «Мертвецький Великдень» репрезентує характерну для української прози першої половини XIX століття тенденцію синтезу народнопоетичної традиції та авторської творчої інтерпретації, сприяючи глибшому осмисленню національного світогляду й духовної культури.

Ключові слова: фольклор, бувальщина, народна демонологія, символіка, хронотоп, Великдень, потойбічний світ, Г. Квітка-Основ'яненко, українська проза XIX століття.

The article analyzes folklore motifs in Hryhorii Kvitka-Osnovianenko's short story *«The Dead Men's Easter»* within the context of Ukrainian folk demonology and ritual tradition. Particular attention is paid to the combination of elements of folk legend with the author's artistic reinterpretation of folkloric notions about the otherworld, the boundary between the living and the dead, and the sacred time of the Easter holidays. It is established that the

© Павлюк Н. Л., Грицько Х. Ю., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

writer actively employs folk beliefs associated with evil spirits, sin, the violation of prohibitions, and the inevitable punishment for disregarding traditional moral and ethical norms.

The study traces images and symbols borrowed from the folklore heritage, including the motif of the nocturnal gathering of the dead, the concept of «unclean» space and time, and the symbolism of the rooster as a harbinger of dawn and a savior of the protagonist from otherworldly danger. It is shown that the sacred symbolism of Easter in the story undergoes a specific inversion, as the Christian festive time becomes the backdrop for demonic events, which intensifies the mystical tension of the narrative. These images are emphasized as performing not only a plot-forming but also a profound symbolic function, encouraging the reader to reflect on the boundaries of what is permissible, the significance of faith, repentance, and folk morality.

The article demonstrates that folklore in Kvitka-Osnovianenko's work is not a mechanical borrowing but an organic component of the artistic structure of the story, shaping its didactic and mystical-realistic character. *«The Dead Men's Easter»* represents a characteristic tendency of Ukrainian prose of the first half of the nineteenth century toward the synthesis of folk-poetic tradition and the author's creative interpretation, contributing to a deeper understanding of the national worldview and spiritual culture.

Key words: folklore, folk legend, folk demonology, symbolism, Easter, the otherworld, Hryhorii Kvitka-Osnovianenko, Ukrainian prose of the nineteenth century.

Постановка проблеми. Досліджуючи багатогранну творчість Григорія Квітки-Основ'яненка, «батька» нової української прози та майстра художнього слова, не можна не відзначити його вміння черпати натхнення з народної культури, переказів і вірувань. Тарас Шевченко вважав його виразником історичної правди, прагнув знайти в ньому підтримку та духовну близькість:

«Утни, батьку, щоб нехотя
На ввесь світ почули.
Що діялось в Україні,
За що погибала.
За що слава козацькая
На всім світі стала!» [1, с. 108].

Твори Григорія Квітки-Основ'яненка є своєрідним літописом звичаїв українського народу, де кожен мотив, кожен образ має глибокий символічний зміст. Оповідання «Мертвецький Великдень» є яскравим прикладом такого поєднання, у якому народні вірування і фольклорні мотиви перетворюються на засіб осмислення моральних цінностей та людських вад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Г. Квітки-Основ'яненка неодноразово була об'єктом детального аналізу в різноманітних дослідженнях, де розглядалися його естетичні і світоглядні переконання як прозаїка і драматурга (О. Білецький, О. Гончар, С. Зубков, О. Борзенко, Я. Вільна), а також визначалися особливості його стилю, впливи, художні традиції та новаторські риси (С. Єфремов, Д. Чалий, О. Гончар, Є. Вербицька та ін.) [2, с. 234]. Як зазначає Д. Чижевський, написані українською мовою твори митця черпають впливи як з літературних, так і з фольклорних звичаїв, саме тому «чутливість Квітки найшвидше випливає з української народної вдачі та пісенної традиції» [3, с. 355].

Мета статті – проаналізувати поетикальну специфіку фольклорних мотивів у оповіданні Г. Квітки-Основ'яненка «Мертвецький Великдень».

Виклад основного матеріалу. Усна народна творчість є важливим складником культурної спадщини українського народу, який виконує роль збереження і передачі основних цінностей, уявлень та традицій, що формувалися протягом століть. Його значення виходить за межі простого збереження старовинних звичаїв і настанов – фольклор є важливим інструментом для розуміння національної ідентичності, колективної пам'яті та світогляду народу. Відображаючи глибинні процеси життя, соціальні відносини, а також моральні орієнтири, він постає не лише як засіб навчання і виховання, а й як спосіб зв'язку між поколіннями.

Фольклорна основа твору є надзвичайно важливою складовою поетикальної парадигми художнього тексту, адже саме вона надає художньому текстові автентичності та зв'язку з культурними традиціями українського народу. Крім того, «зацікавлення митців усною народною

творчістю може реалізовуватися на різних функціональних рівнях: через запозичення, стилізацію, наслідування, переспів, цитування, включення до тексту фрагментів фольклорних творів без посилання на них…, символічне переосмислення міфологемних реліктів тощо» [4, с. 11].

Україномовна бурлескно-реалістична проза Г. Квітки-Основ'яненка «…народжувалася із фольклорних джерел і власних спостережень» [1, с. 140]. У творчості письменника фольклорні мотиви становлять основу для аналізу не тільки соціальних і моральних проблем, але й для виявлення взаємодії між традиціями, культурою та літературною інтерпретацією. Оповідання «Мертвецький Великдень» є яскравим прикладом того, як фольклор не лише збагачує текст, а й сприяє більш глибокому розумінню суспільних і моральних цінностей і проблем.

Твір Г. Квітки-Основ'яненка «Мертвецький Великдень» – це оповідання з елементами містики та народних вірувань, у якому поєднуються християнські мотиви й фольклорні уявлення українців. Мотиви потойбічного світу, святкування Великодня мерцями та їхні звичаї слугують не лише засобом побудови сюжету, а й інструментом для відображення народного світогляду з його уявленнями про моральні цінності. Це підкреслює значення народної культури як джерела натхнення для митця і як способу збереження національної ідентичності.

В аналізованому творі у формуванні художнього світу оповідання ключову роль відіграє хронотоп, який реалізується через поєднання реального і потойбічного (ірреального) вимірів. Часовий аспект зосереджений на Великодні – символічному святі відродження та переходу, що підкреслює контраст між світом живих і мертвих. Простір охоплює буденне сільське середовище (хата, церква) та містичний цвинтар, який виступає своєрідним порогом між двома світами. Єдність часу і простору оповідання створює атмосферу напруженості та сприяє розвитку сюжету, де поєднуються буденне і надприродне. Хронотоп також виконує важливу символічну функцію: він розкриває глибинний зв'язок героя з народними традиціями, підкреслюючи значення морального вибору та відповідальності. Таким чином, часопростір у творі є не лише структурною основою, але й засобом передачі народного світогляду, що збагачує ідейний зміст тексту.

Назва оповідання «Мертвецький Великдень» Г. Квітки-Основ'яненка відображає унікальне поєднання дохристиянських вірувань та християнської релігійної традиції, які співіснують у народному світогляді. У науковому прочитанні титул аналізованого твору має виразне семантичне та символічне навантаження. Він побудований на оксюморонному поєднанні понять: Великдень як свято Воскресіння, життя й оновлення та мертвецький – прикметника, пов'язаного зі смертю й потойбіччям. Така назва одразу задає конфлікт між сакральним і демонічним, який визначає ідейно-художню структуру тексту. Дійсно, в оповіданні простежується культ предків, що є спадком язичницького минулого, де вшановування померлих та віра у їхню присутність серед живих відігравали ключову роль. За народними уявленнями душі померлих мають особливий зв'язок зі світом живих і можуть повертатися у визначені періоди року, зокрема у важливі свята [5, с. 258–260].

Саме Великдень, що сягає своїм корінням глибинної давнини, первісно був святом весняного сонця і рівнодення, коли, за віруваннями предків, природа відроджувалася після зимового сну, а світло перемагало темряву. У дохристиянському календарі українців він уособлював початок нового аграрного року, символізував перемогу життя над смертю та відродження світу природи. Уже пізніше, після християнізації Русі, це свято було поєднане з Пасхою та Воскресінням Христовим, набуваючи подвійного змісту: сакрального церковного торжества та обрядового вшанування предків [6, с. 200–202].

У такому контексті назва оповідання «Мертвецький Великдень» постає як віддзеркалення цього синкретизму. З одного боку, Великдень у творі уособлює християнську ідею воскресіння, перемоги життя над смертю, духовного очищення та оновлення світу. Саме свято несе світло надії, віри й торжества божественного начала. З іншого боку, присутність мерців, які сходяться на богослужіння, відсилає до архаїчних, язичницьких уявлень про культ предків, у

яких межа між світом живих і мертвих у сакральний час стирається. Такий мотив підкреслює тяглість народної традиції, де християнські обряди нашаровуються на давні вірування.

Таким чином, «мертвецький» компонент у назві апелює до народних уявлень про межовість цього часу, коли душі померлих можуть бути присутніми серед живих. Синкретизм язичницького й християнського у творі Г. Квітки-Основ'яненка підкреслює глибокий вплив фольклору на формування народного світогляду та демонструє, як стародавні вірування інтегрувалися в нові релігійні форми, зберігаючи гармонію між поколіннями та традиціями.

Сюжет оповідання «Мертвецький великдень» розвивається на основі народних легенд і переказів, а також елементів фольклорно-фантастичних мотивів. Сам Г. Квітка-Основ'яненко у листі до П. Плетньова описує сюжет твору як легенду, місцеве оповідання, яке щороку згадували в родинах на заговини. Він зазначає, що ця історія про «Терешка, який потрапив до мерців із вареником», у народному переказі викликала захоплення, її перечитували і вивчали напам'ять [7, с. 519]. У розв'язці оповідання автор також наголошує, що розповідь про головного героя Нечипора несе в собі усний характер, тобто з «уст в уста»: «Так казала мені стара Куцайка, розказуючи свою повість, та й божилася, що сьому, каже, іменно правда була. А мені, каже, розказувала про се покійна ковалиха Оксана, а вона чула від Явдохи, дядини старої Потапихи, що була опісля за Денисом Будем. Так тут, каже, нігде дітись: правда, та й правда, що було прийшов Нечипір на мертвецький Великдень» [8, с. 39].

Твір Г. Квітки-Основ'яненка вирізняється своєю жанровою своєрідністю. Він належить до жанру оповідання, адже відповідає його основним ознакам [9, с. 509]. По-перше, сюжет зосереджений навколо одного епізоду – пригоди Нечипора у великодню ніч. По-друге, у творі діють лише кілька персонажів – Нечипір і Пріська, а їхні характери окреслені через побутові деталі й короткі діалоги. По-третє, композиція має чітку структуру: зав'язка (знайомство з героями), розвиток (сварки, підготовка до Великодня), кульмінація (зустріч із мерцями), розв'язка (усвідомлення й повернення до буденності). Оповідання несе виразний моральний сенс – висміює пияцтво й ледарство.

Крім того, автор в аналізованому творі інтегрує різні фольклорні жанри – перекази, казки, анекдоти, легенди та оповідки – з елементами повсякденного побуту традиційного сільського життя. Такий синтез фольклорного й реалістичного начал сприяє поглибленню художньої виразності твору та увиразненню національно-культурного контексту. Одним з таких підтверджень є казковий початок: «Був собі чоловік та жінка. Чоловіка звали Нечипором, а жінку Пріською» [8, с. 21], який характерний для багатьох українських фольклорних казок. Така зав'язка твору залишає відкритим питання, чи це відбулося насправді, чи лише привиділося у п'яному сні, і підводить читача до основної ідеї оповіді, в якій яскраво простежується фольклорний мотив, – Мертвецький Великдень. Головний герой, Нечипір, заснув за столом, навіть не завершивши вечерю. Вранці його розбудив передзвін церковних дзвонів, які сповіщали про святкову службу. Незважаючи на те, що чоловік ще не повністю протверезів, він вирушив до церкви, прагнучи уникнути докорів дружини. У релігійній споруді Нечипір несподівано усвідомив, що перебуває серед покійників: «Оглянеться туди – і там мертвець; озирнеться сюди – і тут мертвець, куди не гляне, усе мертвеці, усе мертвеці, такі, що й недавно повмирали, і такі, що ще він тільки їх зазнав» [8, с. 27]. Дійсно, Григорій Квітка-Основ'яненко вибудував своєрідну модель оповідання, трансформуючи фольклорні наративні форми в межах літературного письма. Таке художнє переосмислення усної традиції спричинило появу нової жанрової структури, що постала на межі фольклорної та літературної естетичних систем і поєднала колективний народний досвід з авторською інтерпретацією: «Фантастичне оповідання «Мертвецький великдень», написане за поширеним народнопоетичним сюжетом про відзначення померлими свята воскресіння, визначається жанровою ознакою фантастичних легенд і переказів про надприродній світ демонологічних істот, до яких відносили й мерців» [10, с. 32].

У нарисі відомого етнографа і фольклориста Олекси Виропая можна знайти підтвердження стосовно вшанування наших пращурів, які відійшли у потойбічний світ: «За стародавнім народнім віруванням Бог тричі на рік відпускає мерців з «того світу»: перший раз у Чистий четвер, другий раз, коли квітують жита, і третій раз на Спаса» [11, с. 256]. Г. Квітка, звертаючись до фольклору, а саме традицій українського народу, переповідає нам бувальщину, яка трапилася у «Жиловий» понеділок (перший понеділок Великого посту), на Херсонщині [11, с. 257].

У творі простежується вдало вплетений у бувальщину авторський, оригінальний елемент, що ґрунтується на фольклорній спадщині: «Увійшов у цвинтар, аж дітвори, дітвори… видимо-невидимо! Манюсінькі, та усе в білих сорочечках, та бігають круг церкви, та просяться у двері, та щебечуть, як тії циганчата, та лящать, кричать, порощать: «Пусти, мамо; пусти, мамо, і мене на празник! Зачим мене породила, не-хрещену схоронила, під порогом положила та й до себе не приньмаєш!»» [8, с. 26]. З огляду на визначення «*Словника української мови»*, розпізнаємо міфічну істоту – дитину, яка померла нехрещеною, потерча [12, Т. 8, с. 406].

Далі за сюжетом мерці помічають Нечипора і хочуть посмакувати шматком вареника, який застряг у чоловіка між зубами: «Тепер христосуйтесь, та бережненько, щоб кістка об кістку останніх не порозбивали. Та й не розходьтесь: бо тепер нам не як торік, що натщесерце полягали по домовинам і нічим було розговітись. От з того світу чоловік до нас на празник прийшов і варенників приніс, так він розділить на усю братію. Амінь!» [8, с. 28]. Також помітним є звернення до старовинних повір'їв, «що як заговіти на Великий піст супроти Жилавого понеділка і сховати за губу шматок сира з вареника, то відьма сама прийде до хати» [11, с. 256–257]. У творі Г. Квітки-Основ'яненка головний герой, знехтувавши порадами дружини та не вмивши рота після вечері, потрапляє на великоднє богослужіння мерців. Цей епізод підкреслює значення важливе народних пересторог і побутової моралі, адже навіть дрібне порушення звичаю обертається тяжким покаранням. Потойбічний світ в оповіданні постає як моторошне дзеркало світу живих, де грішник змушений усвідомити власну легковажність і духовну нечистоту. Через страх і містичне випробування автор утверджує думку про необхідність слухати мудрі поради близьких та жити в злагоді з християнськими заповідями і народною традицією.

Автор акцентує увагу на скрутному становищі головного героя, адже мерці змушують Нечипора залишитися з ними і розділити шматок вареника, який він приніс із собою. Охоплений жахом, чоловік намагається знайти спосіб уникнути небезпеки. Відтягуючи час, він зрештою очікує настання відповідного моменту для порятунку: «Кукуріку! заспівав півень… Шарасть! Розсипались наші мертвеці, і кістки забряжчали, неначе хто мішок п'ятаків висипав!..» [8, с. 37]. В оповіданні півень відіграє важливу символічну й сюжетотворчу роль, постаючи провісником світанку та рятівником головного героя Нечипора від потойбічної загрози.

Спів півня стає кульмінаційним моментом твору, який ознаменовує завершення перебування Нечипора серед мерців і його повернення до світу живих. У фольклорних традиціях півень символізує сонце, світло, вогонь, бойовий дух, пильність, а також є уособленням як воскресіння, так і смерті чи зла. У світогляді праукраїнців півень сприймався як провісник зорі та сходу Сонця, що символізувало пробудження життя, початок нового циклу існування [13, с. 140].

У контексті оповідання півень уособлює межу між світами живих і мертвих, виконуючи роль провідника, який повертає героя до реального світу. Адже, «…коли він проспіває північ, то заганяє тим усяку нечисту силу по своїх місцях, і вона мусить кидати наш світ. Лякає півень і мерців, і, побачивши півня, вони втікають до свої могил» [14, с. 175]. Спів півня у «Мертвецькому Великодні» постає не лише як побутова деталь, а як сакральний знак оновлення світу, що співвідноситься з традиційними народними уявленнями про півня як охоронця космічного ладу й переможця темряви. У момент звучання співу відбувається руйнування мертвецького, потойбічного простору, який до того домінував у художньому світі твору. Таким чином, півень виступає своєрідним медіатором між світом живих і світом мертвих, відновлюючи порушену гармонію універсуму.

Особливо показовим у творі є образ шапки, що має глибоке символічне значення. «Шапка – найдавніший тип головного убору, невід'ємний елемент традиційного українського чоловічого вбрання» [4, с. 62]. У народній традиції вона виступала не лише ознакою честі й гідності, а й символом мудрості, довіри та відповідальності: «шапка була символом довір'я. Коли хтось не мав грошей, міг дати в заставу свою шапку – йому вірили і давали позичку» [12, с. 243–244]. Крім того, «ходити з непокритою головою було неприйнято. «Без шапки, мов злодій, ходить», – стверджує народна приказка» [4, с. 62]. Її висока цінність підкреслюється вже на початку оповідання, коли розповідається: «Пріська так реп'яхом за нього і держиться, і не можна йому безпрося вийти з хати; а свита, і чоботи, і шапка – у неї у скрині» [8, с. 24]. Аби стримати чоловіка від пияцтва, дружина мала ховати речі, щоб він не міг вийти з хати і закласти шапку у шинку. У храмі Нечипір дотримується звичаю: «Він, не розглядаючи нічого, помолився, поклонився, як довг велить, на усі сторони, положив шапку у куток, де завсегда клав» [8, с. 27], і саме ця дія стала визначальною: залишена річ перетворилася на свідчення його перебування серед мерців. Коли герой, охоплений жахом, намагається втекти, він ладен пожертвувати всім: «вже кат бери і шапку, аби б голову цілу додому донести» [8, с. 27], що вказує на її важливе побутове значення і водночас на перевагу інстинкту самозбереження. У розв'язці оповідання, коли у храмі знаходять залишену шапку, вона не стільки підтверджує слова чоловіка, скільки вводить мотив сумніву, адже громада дивується не самій розповіді, а саме тому, що шапка лишилася на місці: «Що то дивувалися усі люди про те, що розказував Нечипір! А найбільш отся шапка, хоч кому, так навдивовижу була: як пак таки вона б зайшла у церкву, якби не він її заніс?» [8, с. 38–39]. Отже, шапка в «Мертвецькому Великодні» постає не доказом правдивості історії, а радше амбівалентним символом, що спонукає читача до роздумів: чи справді герой перебував серед мерців, чи ж оповідь є результатом алкогольного марення? Такий прийом відповідає фольклорній традиції двозначності й залишає простір для інтерпретації, підкреслюючи межовий характер оповіді між правдою та вигадкою.

Висновки. Фольклорні мотиви в оповіданні «Мертвецький Великдень» Григорія Квітки-Основ'яненка відіграють важливу роль у побудові сюжету, створенні символіки та формуванні морально-етичного змісту. Завдяки органічному поєднанню народних легенд, переказів і вірувань автор досягає високого художнього рівня твору, збагачуючи його змістовно та стилістично. Використання таких елементів, як святкування Великодня серед мерців, потойбічний світ, спів півня та образи невинних душ дозволяє письменникові передати автентичність народного світогляду та висвітлити національні традиції.

Морально-етичний посил оповідання полягає у висміюванні людських вад, таких як пияцтво, лінощі та легковажність. Через випробування головного героя, Нечипора, у потойбічному світі автор акцентує увагу на важливості дотримання моральних норм, що закріплені в народних звичаях і традиціях. Символічне навантаження образу півня, який уособлює межу між світами живих і мертвих, світло, порядок і відродження, надає тексту глибокого значення. Його спів, що стає кульмінаційним моментом оповідання, символізує порятунок героя, відновлення гармонії та повернення до життя.

Таким чином, оповідання «Мертвецький Великдень» є не лише визначним зразком української малої прози, а й свідченням багатства українських фольклорних традицій та їхнього значення у формуванні літературної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Марко В. Аналіз художнього твору. Київ, 2013. 280 с.
2. Ярошевич І. А. «Олітературення» фольклорних жанрів в оповіданнях Г. Квітки-Основ'яненка. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Філологія. 2014. № 1107, Вип. 70. С. 234–238.

3. Чижевський Д. Український сентименталізм. *Історія української літератури (від початків до доби реалізму)*. Тернопіль, 1994. 480 с.
4. Руснак І. Український фольклор. Київ: «Академія», 2012. 304 с.
5. Конобродська В. Поліський поховальний і поминальні обряди. Житомир : Полісся, 2007. 356 с.
6. Кожолянко О. Календарні свята та обряди українців Буковини: семантика і символіка: дис. д. іст. наук. Львів, 2014. 532 с.
7. Квітка-Основ'яненко Г. Повісті та оповідання. Драматичні твори. Київ : Наукова думка,1982. 540 с.
8. Квітка-Основ'яненко Г. Мертвецький Великдень. *Антонич Б.-І., Васильченко С., Ганко Т. та ін. Великодня класика: антологія віршів та оповідань українських письменників і письменниць XVIII—XX століть.* Харків : Віват, 2025. С. 21–40.
9. Літературознавчий словник-довідник/ за ркд. Р. Гром'яка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
10. Нестеренко Н. Особливості відбиття етнокультурних уявлень в оповіданні Григорія Квітки-Основ'яненка «Мертвецький Великдень. *Український світ у наукових парадигмах*: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Харків: ХІФТ, 2018. Вип. 5. С. 30–37.
11. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис. Мюнхен: Українське видавництво, 1956. Т. 1. 307 с.
12. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
13. Словник символів/ за ред. Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. та ін. Київ: Народознавство, 1997. 156 с.
14. Українські традиції /упоряд. О. В. Ковалевського. Харків : Фоліо, 2006. 573 с.

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 81’25: 811.111 (043.2)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-35

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ У ВІДТВОРЕННІ СУЧАСНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF MACHINE TRANSLATION SYSTEMS IN MODERN PUBLICISTIC TEXTS RENDERING

Плетенецька Ю. М.,
orcid.org/0000-0002-1417-4269
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Чепурна З. В.,
orcid.org/0000-0002-5133-7629
старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Яковенко А. О.,
orcid.org/0009-0007-6688-7264
викладач англійської мови ТОВ “Англійська Група”

Статтю присвячено машинному перекладу, роль якого у сучасному світі не можна перебільшити. Фокус статті зосереджено на перевагах і недоліках окремих систем машинного перекладу під час відтворення англомовної інтернет-публіцистики. Точність, граматична та прагматична правильність перекладу публіцистичних текстів є ключовими чинниками для їх адекватного сприйняття та розуміння авдиторією. Аналіз перекладів вказує на наявність лінгвістичних, текстових та функціонально-прагматичних помилок. Лінгвістичні помилки пов’язані з підбором еквіваленту слова, визначенням зв’язків допоміжних дієслів, узгодженням часових форм дієслова, невідповідністю пари іменник-займенник, невідповідністю пари іменник-прикметник/дієприкметник, неправильним відмінком та родом іменників, неузгодженістю граматичних родів підмета та присудка та неправильним використанням парних сполучників. Серед текстових помилок виокремлено неточний переклад терміна, буквальний переклад, що не відповідає контексту, зайві деталі, які спотворюють контекст, неправильний порядок слів, багатослів’я та використання росіянізмів. Функціонально-прагматичні помилки передбачають неправильне відтворення смислових відтінків значень слів, недоречний вибір відповідника багатозначного слова, синтаксичний буквалізм та спотворення емоційного змісту оригіналу.

Системний аналіз хиб машинного перекладу на основі сучасної англійської інтернет-публіцистики дозволяє розкрити основні проблеми та виклики, з якими стикаються машинні системи під час роботи з високоінформативними текстами, що мають специфічний стиль і лексику та зробити висновки щодо ефективності програм машинного перекладу й визначити можливості їх вдосконалення.

Стаття також акцентує на особливій ролі людського фактору під час машинного перекладу текстів, зокрема в процесі попереднього редагування та після редагування, особливо в контексті складних та важливих матеріалів, доступних на просторах Інтернету.

Ключові слова: системи машинного перекладу, публіцистичні тексти, текстові, лінгвістичні, функціонально-прагматичні помилки, після редагування.

© Плетенецька Ю. М., Чепурна З. В., Яковенко А. О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article is devoted to machine translation, the role of which cannot be exaggerated in the modern world. The focus of the article is on the advantages and disadvantages of certain machine translation systems in the process of rendering of English-language Internet publicistic texts. Accuracy, grammatical and pragmatic correctness of translation of publicistic texts are key factors for their adequate perception and understanding by the audience. Analysis of translations indicates the presence of linguistic, textual and functional-pragmatic errors. Linguistic errors involve a mischievous word equivalent, misdefined relations in auxiliary verbs, misalignment of verb tense forms, noun-pronoun pair mismatch, noun-adjective/adjective pair mismatch, irregular case and gender of nouns, inconsistency of subject and predicate grammatical genders, and misuse of correlative conjunctions. Among the textual errors, the inaccurate translation of the term, the literal translation that does not correspond to the context, unnecessary details that distort the context, incorrect word order, verbosity and the use of Russianisms are highlighted. Functional and pragmatic errors involve incorrect reproduction of semantic shades of word meanings, inappropriate choice of the equivalent of a multi-meaning word, syntactic literalism and distortion of the emotional content of the original.

System analysis of machine translation errors based on modern English Internet publicistic texts allows us to reveal the main problems and challenges faced by machine systems when working with highly informative texts that have a specific style and vocabulary, and to draw conclusions about the effectiveness of machine translation programs and determine the possibilities of their improvement.

The article also emphasizes the special role of the human factor during machine translation of texts, in particular in the process of pre-editing and post-editing, especially in the context of complex and important materials available on the Internet.

Key words: machine translation systems, publicistic texts, textual, linguistic, functional and pragmatic errors, after editing.

Постановка проблеми. Швидке зростання ролі автоматизованих систем перекладу в сучасному інформаційному просторі визначає потребу дослідити особливості їхнього функціонування та ефективність й адекватність виконання перекладів текстів, що мають важливий інформаційний зміст. Інтернет-публіцистика охоплює значний обсяг контенту, що постійно оновлюється й потребує оперативного перекладу для досягнення широкої авдиторії. Однак сьогодні жодна система машинного перекладу не дозволяє отримати ідеальний результат без додаткової обробки. Таким чином, основним питанням, що постає перед перекладачем, є якість текстів, перекладених за допомогою таких систем. При цьому машинний переклад є складним процесом, що вимагає послідовного застосування різноманітних алгоритмів для ефективного перекладу тексту з однієї мови іншою. Цей процес включає розпізнавання мови, аналіз граматичної структури, вибір відповідників та генерацію перекладу, а також оцінку та корекцію результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ефективності систем машинного перекладу неодноразово привертало увагу як зарубіжних, так і українських мовознавців, теоретиків і практиків перекладу, серед яких О. Бояр [1], М. Карл [2], М. Черагі [3], М. Форкада [4], В. Хатчінз [5], Ф. Коін [6], М. Окпор [7], М. Бенжамін [8], А. Бірюков [9], Л. Гречуха [10], А. Колесник [11], Н. Кочеткова [12], А. Міщенко [13]. Особливості перекладу публіцистичних текстів за допомогою машинних систем викладено в роботах Є. Акулова [14], А. Гудманяна, А. Сітко, І. Струк [15], Ю. Плетенецької, А. Яковенко [16]. З огляду на значну кількість наукових розвідок, присвячених цьому питанню, варто зауважити, що системи МП перебувають у процесі постійного розвитку та вдосконалення, тому необхідним є постійний теоретико-практичний огляд вдосконалених систем.

Як основну інформаційну базу в теоретичному аспекті було використано роботи А. Бірюкова [9], А. Гудманяна [17], [18], Л. Компанцевої [19], Н. Кочеткової [12], Т. Шмігера [20], Л. Чернікової [21], Ж. Мацак, Т. Скоробагатова [22] та ін.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає в аналізі переваг та недоліків трьох систем машинного перекладу (СМП) (Google Translate, Reverso Context, DeepL), які виокремлено в ході перекладу такими системами текстів сучасної англійської інтернет-публіцистики.

Виклад основного матеріалу. Переклад текстів у сфері інтернет-публіцистики дуже відрізняється залежно від тематики. Економічні та політичні тексти мають прості синтаксичні

та граматичні структури й не несуть у собі емоційного забарвлення, тому машинні системи можуть краще впоратися з їх перекладом. Натомість художні тексти є досить складними як у синтаксичному, так і стилістичному аспектах, що впливає на пропонований автоматичними системами переклад. Саме тому важливо пам'ятати про специфічні особливості кожної тематики [23, с. 210].

Під час аналізу економічних та політичних текстів слід звернути особливу увагу на термінологію та професійну лексику. Для їх перекладу зазвичай використовують не загальні, а вузькоспрямовані словники в конкретній галузі. Останнім часом в українській мові з'явилося багато запозичень з англійської, і тому під час перекладу таких текстів за допомогою СМП трапляються слова, перекладені транслітерацією, що не завжди правильно передає сенс оригінального тексту. Крім того, у перекладі має бути присутня однаковість термінології, тобто терміни перекладають за своїм точним значенням у всьому тексті без використання перефразувань і синонімів. Основними стилістичними труднощами також виступають стійкі та ідіоматичні вирази, що можна вживати як у повсякденному мовленні, так і в економічному контексті [23, с. 211]. Часто системи машинного перекладу не бачать цю різницю, тому некоректно перекладають такі фрази. Для обох тематик також характерний пасивний стан в оригінальних текстах, який українською найчастіше перекладають безособовими або неозначено-особовими реченнями. Як в економічних, так і в політичних текстах часто трапляються абревіатури та скорочення, що створює певні труднощі під час перекладу для професійних перекладачів, і систем МП. Відмінною рисою таких текстів є логічність і точність їхнього перекладу за відсутності оціночних суджень, емоційного забарвлення чи експресивності [24, с. 123].

Порівняно з усіма попередніми текстами художні твори є найбільш складними для перекладу, як для професійного перекладача, так і для СМП. Варто зазначити, що в художніх творах трапляється дуже велика кількість виразних засобів, що помітно ускладнює завдання автоматичним системам, оскільки вони не можуть самостійно визначити ці засоби і правильно з погляду стилістики, перекласти [25, с. 73]. Крім цього в текстах художнього стилю часто можна побачити гру слів, стійкі вирази, фразеологізми, ідіоми і навіть прислів'я. Однією з основних складнощів художнього тексту є багатозначні слова. Потрібне значення слова для конкретного контексту може обрати лише перекладач, який здатен враховувати стилістику тексту, на відміну від автоматичної системи.

Отже етапи попереднього редагування та після редагування відіграють одну з ключових ролей під час перекладу тексту з вихідної мови цільовою з використанням автоматичних систем машинного перекладу, оскільки саме за підсумками такого редагування текст стає придатнішим для використання СМП

Завдяки визначенню перекладацьких індикаторів, створенню контрольованої мови та дотриманню її правил під час попереднього редагування кінцевий результат автоматичного перекладу буде значно вищим за якістю й точністю, що полегшить роботу перекладача на етапі післяредагування, де необхідно буде виправити похибки комп'ютерної системи. Крім цього, для продукування відмінного перекладу недостатньо враховувати лише якість і особливості вихідного тексту, також варто брати до уваги рівень розробки використовуваної системи машинного перекладу.

У. Беннет, зокрема, виокремлює чотири основних види перекладацьких помилок:

1. Функціонально-прагматичні помилки. Вони виникають в результаті неадекватного розв'язання прагматичних проблем перекладу. Ці помилки можуть включати неправильне врахування вимог авдиторії, контексту або мети комунікації.

2. Культурні помилки. Вони виникають в результаті неправильного відтворення специфічних культурних умовностей. Ці помилки різниці у вживанні стосуються невідповідностей у тексті-оригіналу та тексті-перекладу мовних виразів, зокрема культурно-специфічної лексики.

3. Лінгвістичні помилки. Вони виникають в результаті неадекватного перекладу мовних структур. Ці помилки можуть включати неправильне використання граматичних конструкцій, вибір невідповідних слів або фраз, а також порушений порядок слів.

4. Текстові помилки. Вони пов'язані з проблемами перекладу певного тексту. Ці помилки можуть виникати через складність оригінального тексту, наявність сленгу, архаїчних виразів або термінів, що потребують особливого перекладацького підходу [20, с. 88].

З метою аналізу таких помилок, ми порівняли якість перекладу уривків статей з "The New York Times" та "The Guardian" з англійської мови українською, виконаних за допомогою Google Translate, Reverso Context та DeepL.

Зокрема, прикладом текстової помилки є переклад речення зі статті *"Taylor Swift, the Pope: in the Age Of AI and Deepfakes, Who Do You Trust?"* з інтернет-видання "The Guardian":

"*If you wanted to find out what was happening in the world in Paris in 1750, you went to l'arbre de Cracovie, or "the Krakow tree"*." [26]

Google Translate: *Якщо ви хотіли дізнатися, що відбувалося у світі в Парижі в 1750 році, ви йшли до l'arbre de Cracovie, або «Краківське дерево».*

Reverso Context: *Якщо ви хотіли дізнатися, що відбувається в світі в Парижі в 1750 році, ви пішли в l'arbre de Cracovie, або «краківське дерево».*

DeepL: *Якщо ви хотіли дізнатися, що відбувається у світі в Парижі в 1750 році, ви йшли до l'arbre de Cracovie, або «Краківського дерева».*

Програма неправильно відтворила закінчення слова, а саме знехтувала необхідністю узгоджувати відмінки іменника в перекладі, оскільки не розпізнала особливості мови. В обох варіантах перекладу від Reverso Context та Google Translate словосполучення *«Краківське дерево»,* вжито в називному відмінку замість родового: *«Краківського дерева»,* як того вимагає відтворення англомовного прийменника напрямку *"to"*. Прикметно, що в перекладі системи машинного перекладу DeepL така помилка відсутня.

Функціонально-прагматична помилка спостерігається у перекладі наступного речення:

"*Second, the rise of "newsfluencers" fracturing our once-shared informational reality even further.*" [26]

Google Translate: *По-друге, зростання кількості «новинних людей», які ще більше руйнують нашу колись спільну інформаційну реальність.*

Reverso Context: *По-друге, зростання «новинних флюенсерів» руйнує нашу колись спільну інформаційну реальність ще далі.*

DeepL: *По-друге, поява «ньюзфлюенсерів», які ще більше розривають нашу колись спільну інформаційну реальність.*

"Newsfluencers" – є новоутворенням на основі слів *news* та *influencer*, яке тлумачиться як *лідер думок*, *впливова особа в медіапросторі*, тобто це людина, думка якої має вагоме значення для її авдиторії. Транслітерований переклад, запропонований системою DeepL у цьому випадку не є найкращим варіантом, на нашу думку, проте решта перекладів не несуть інформаційного навантаження взагалі, оскільки не відтворюють контекст. Щось на кшталт: *лідери медіа думок* чи *медійні інфлюенсери*, було б доречніше.

Прикметно, що всі системи перекладу здебільшого витримують формальний стиль оригіналу. У цьому контексті вартим уваги є уривок зі статті *"As Election Nears, Kelly Warns Trump Would Rule Like a Dictator"* з інтернет-видання "The New York Times":

"*Few top officials spent more time behind closed doors in the White House with President Donald J. Trump than John F. Kelly, the former Marine general who was his longest-serving chief of staff*" [27].

Google Translate: *Мало хто з високопосадовців проводив більше часу за зачиненими дверима в Білому домі з президентом Дональдом Дж. Трампом, ніж Джон Ф. Келлі, колишній генерал морської піхоти, який найдовше був керівником його штабу.*

Reverso Context: *Мало хто з топ-чиновників проводив більше часу за закритими дверима в Білому домі з президентом Дональдом Дж.Трампом, ніж Джон Ф. Келлі, колишній генерал морської піхоти, який був його начальником штабу, який найдовше обіймав посаду.*

DeepL: *Мало хто з високопосадовців провів більше часу за зачиненими дверима Білого дому з президентом Дональдом Трампом, ніж Джон Ф. Келлі, колишній генерал морської піхоти, який найдовше перебував на посаді керівника його апарату.*

Попри вдале збереження формального стилю в перекладі, відтворення синтаксичної структури запропонованого речення усіма системами перекладу є дослівним і важкозрозумілим українському читачеві. Зокрема, дослівний переклад конструкції оригіналу: *«Мало хто з ……, ніж….»* порушує темо рематичні зв'язки речення, є нечитабельним і вимагає заміни з повною перебудовою синтаксису речення. Як варіант: *Джон Ф. Келлі, колишній генерал морської піхоти, який найдовше був начальником штабу президента Дональда Трампа*, *проводив з ним за зачиненими дверима більше часу, ніж інші високопосадовці.*

Система Google Translate вдало підібрала переклад терміна *"top officials"* як *«високопосадовці»*, точно відтворила вираз «за зачиненими дверима». Проте, посадова особа, яка безпосередньо керує діяльністю штабу є *начальником штабу*, а не *керівником*. Таку лексичну помилку варто виправити.

Переклад Reverso Context є також важко придатним до читання, крім того, виявляє надлишкове вживання сполучника підрядності «який».

У перекладі системи DeepL крім непритаманного для української мови синтаксису, більш природно було б вжити стисліший вираз «був керівником» замість багатослівного *«перебував на посаді керівника».*

Висновки. Отримані дані дослідження підтверджують, що сучасні СМП, зокрема Google Translate, Reverso Context та DeepL, мають як переваги, так і недоліки. Аналіз перекладів вказує на наявність лінгвістичних, текстових та функціонально-прагматичних помилок. Лінгвістичні та текстові помилки значно погіршують якість перекладу, роблять його не лише неточним, а й складним для розуміння. Функціонально-прагматичні помилки погіршують ефективність перекладу у досягненні комунікативної мети оригіналу, що може вплинути на розуміння, реакцію та емоційне сприйняття авдиторії.

За результатами аналізу перекладів, виконаних програмами-перекладачами (СМП), можна зробити висновок, що сучасні системи не завжди досягають семантико-синтаксичної та прагматичної адекватності. Перед початком редагування фахівцеві часто доводиться звертатися до оригінального тексту, оскільки переклад може бути неповним або недостатньо точним. Щодо адекватності відтворення інформації, аналіз помилок показав, що переклади, виконані програмами-перекладачами, можуть спотворювати зміст оригіналу чи ідею тексту. Саме тому, варто закцентувати на особливій ролі людського фактору під час перекладу текстів, особливо в контексті складних та важливих матеріалів, доступних на просторах Інтернету.

Серед переваг у роботі систем машинного перекладу варто відзначити неухильне дотримання ними стилістичної, а саме формальної відповідності текстів оригіналу і перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bojar O. Findings of the 2016 Conference on Machine Translation. ACL 2016 FIRST CONFERENCE ON MACHINE TRANSLATION (WMT16), Berlin, Germany, August 11-12, 2016. *The Association for Computational Linguistics.* 2016. Volume 2: Shared Task Papers, P. 131–198.

2. Carl M., Way A. Introduction. Recent Advances in Example-based Machine Translation: Text, Speech and Language Technology. Dordrecht: Kluwer Academic, 2003. Vol. 21, P. 19–31.

3. Chéragui M.A. Theoretical overview of machine translation. Proceedings ICWIT, 2012. P. 160–169.

4. Choudhary K. Recent advances and applications of deep learning methods in materials science. *Computational Materials.* 2022. № 8. P. 1–26. DOI:10.1038/s41524-022-00734-6.

5. Hutchins W. J. Machine translation. Encyclopedia of literary translation into English. O. Classe. London, 2000. P. 884-885.

6. Koehn P. Statistical Machine Translation: The Basic, the Novel and the Speculative. SMT Tutorial. University of Edinburgh, 2006. 81 p.

7. Okpor M. Machine translation approaches: issues and challenges. *International Journal of Computer Science Issues (IJCSI).* 2014. Vol. 11(5). P. 159–165. DOI: 10.13140/RG.2.2.12055.38561

8. Benjamin M. Qualitative Analysis of Google Translate across 108 Languages. Teach You Backwards, 2019. URL: https://www.teachyoubackwards.com/qualitative-analysis/ (date of access: 10.01.2026).

9. Бірюков А. Оцінка якості системи машинного перекладу «Прагма 4.4» з німецько-українською мовною парою. *Studia Methodologica,* 2006. Вип. 18. С. 61–64.

10. Гречуха Л.О., Кузебна В.В. Системи машинного перекладу: оглядовий аналіз. *Молодий вчений.* 2017. № 2. С. 372–375.

11. Колесник А. С. Огляд систем машинного перекладу. *Інтелектуальні системи та прикладна лінгвістика*: II Всеукр. наук.-практ. конф., 28 березня 2013 р. : тези доповідей. Харків, 2013. С. 41–44.

12. Кочеткова Н.С., Ревіна О.В. Особливості машинного перекладу. Філологічні науки. Питання теорії і практики. Одеса: Грамота, 2017. № 6(72): в 3-х ч. Ч. 2, 106 с.

13. Міщенко А. Л. Машинний переклад у контексті сучасного науково-технічного перекладу. *Вісник ХНУ імені К. Н. Каразіна. Філологія.* 2013. № 73. С. 172–180.

14. Акулов Є.І. Англомовний публіцистичний текст: семантичні та прагматичні аспекти перекладу : магістерська дисертація. Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, 2020. 96 с.

15. Гудманян, А.Г., Сітко, А.В., Струк, І.В. Функціонально-прагматична адекватність машинного перекладу публіцистичних текстів. *Львівський філологічний часопис.* 2019. Вип. 5. С. 48–54. DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-5-8.

16. Плетенецька Ю.М., Яковенко А.О. Хиби машинного перекладу (на матеріалі сучасної англомовної інтернет-публіцистики). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2024. № 67. С. 253–257. DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.67.56

17. Гудманян А.Г. Основи перекладознавства: навчальний посібник А.Г. Гудманян., А.В. Сітко, Г.Г. Єнчева. Вінниця : Нова книга, 2020. С. 174-177, 209-210.

18. Гудманян А.Г. Прагматична адекватність машинного перекладу. In: Social communications in the innovative educational space: theoretical and applied aspects. National Technical University of Ukraine Kyiv Polytechnic Institute, 2020. С. 142–152.

19. Компанцева Л.Ф. Інтернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня док. філол. наук: спец 10.02.20 «Германська філологія». Київ, 2007. 45 с.

20. Шмігер Т.В. Перекладознавчий аналіз у системі критики перекладу на початку XXI ст. Т. В. Шмігер. *Закарпатські філологічні студії.* 2018. Вип. 5 (2). С. 86–89.

21. Чернікова Л.Ф. Лінгвістична якість машинного перекладу. *Культура народів Причорномор'я.* 2012. № 248. С. 165–168.

22. Мацак Ж. Г., Скоробогатова Т. І. Машинний переклад та його специфіка. URL: https://www.rusnauka.com/30_NIEK_2009/Philologia/54186.doc.htm (дата звернення: 10.01.2025).

23. Циганюк, В. М. Особливості перекладу англійських економічних текстів українською мовою. *Закарпатські філологічні студії.* 2021. Вип. 16. С. 208–213. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.16.39.

24. Пустоварова О.О. Особливості технічного перекладу текстів наукового стилю. *Філологічні науки*. 2016. № 6. С. 122–124.

25. Ляндебурська К.І., Гудманян А.Г. Якість машинного перекладу усних та письмових текстів. Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць. Київ, 2015. С. 72–77.

26. Hurst A. Taylor Swift, the Pope: in the Age of AI and Deepfakes, Who Do You Trust? URL: https://www.theguardian.com/technology/deepfake (date of access: 09.01.2026).

27. Schmidt M. S. As Election Nears, Kelly Warns Trump Would Rule Like a Dictator. URL: https://www.nytimes.com/2024/10/22/us/politics/john-kelly-trump-fitness-character.html (date of access: 10.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 12.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 81’246+81’33+044.42]:001(4)(045)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-36

АСПЕКТ НЕВІДПОВІДНІСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ В ТУРЕЦЬКОМОВНОМУ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ

THE INCONGRUITY ASPECT AS A SOURCE OF COMIC EFFECT IN TURKISH-LANGUAGE ANIMATED DISCOURSE

Полозок Д. С.,
orcid.org/0009-0006-1995-0948
аспірантка 3 курсу кафедри східної і слов’янської філології
Київського національного лінгвістичного університету

Статтю присвячено аналізу комічного ефекту в турецькомовному мультиплікаційному дискурсі на матеріалі сучасних анімаційних серіалів, орієнтованих на дитячу та підліткову аудиторію. Дослідження зосереджене на виявленні прагматичних механізмів творення гумору, що реалізуються через невідповідність між очікуванням глядача й розвитком ситуації, вербальним повідомленням і невербальною поведінкою персонажів, а також між соціальною нормою та її порушенням. У роботі проаналізовано мовні засоби комічного, зокрема мовну гру, іронію, перебільшення, абсурдні висловлювання, трансформацію фразеологізмів і культурно марковану лексику, які поєднуються з кінесичними, проксемічними та інтонаційними компонентами.

Особливу увагу приділено ролі культурного контексту та побутових реалій у формуванні гумористичного ефекту, що забезпечує зрозумілість і впізнаваність комічних ситуацій для цільової аудиторії. Показано, що комізм у турецькій анімації ґрунтується на поєднанні універсальних гумористичних моделей із національно специфічними елементами, зокрема мовними кліше, алюзіями на повсякденне життя, традиції та соціальні ролі. У статті доведено, що гумор у мультиплікаційному дискурсі виконує не лише розважальну функцію, а й соціально-комунікативну та виховну, сприяючи формуванню ціннісних орієнтирів, моделей поведінки та культурної ідентичності аудиторії.

Практична цінність дослідження полягає у можливості застосування отриманих результатів у курсах з прагматики, міжкультурної комунікації, перекладознавства та викладання турецької мови як іноземної. Матеріали мультсеріалів можуть бути використані як автентичні приклади для аналізу гумору, мовленнєвих стратегій і культурних кодів. Крім того, результати дослідження можуть бути корисними для медіалінгвістики та розробки навчального контенту, орієнтованого на розвиток комунікативної компетентності через гумористичний дискурс; у подальших студіях з лінгвопрагматики, дискурсології, медіалінгвістики, а також у практиці викладання турецької мови як іноземної, аналізі аудіовізуальних текстів і міжкультурної комунікації.

Ключові слова: гумор, комічний ефект, лінгвопрагматика, турецький мультиплікаційний дискурс, теорія невідповідності.

The article focuses on the analysis of the comic effect in Turkish-language animated discourse based on contemporary animated series aimed at child and adolescent audiences. The study examines pragmatic mechanisms of humor creation that emerge through mismatches between viewers’ expectations and situational development, between verbal utterances and non-verbal behavior of characters, as well as between social norms and their intentional violation. Particular attention is paid to linguistic means of comic expression, including wordplay, irony, exaggeration, absurd statements, transformations of set expressions, and culturally marked vocabulary, which interact with kinesic, proxemic, and intonational components.

The research highlights the significance of cultural context and everyday realities in shaping the comic effect, ensuring the recognizability and accessibility of humorous situations for the target audience. It is demonstrated that

© Полозок Д. С., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

humor in Turkish animation combines universal comic patterns with nationally specific elements, such as references to daily life, traditions, social roles, and culturally embedded communicative practices. The analysis confirms that comic effect in animated discourse serves not only an entertaining purpose but also fulfills social, communicative, and educational functions by promoting value orientations, behavioral models, and cultural identity.

The findings emphasize the role of animation as an effective medium for transmitting culturally relevant meanings through humor and pragmatic interaction of verbal and non-verbal elements. The practical value of the study lies in the possibility of applying the obtained results in courses on pragmatics, intercultural communication, translation studies and teaching Turkish as a foreign language. The materials of cartoon series can be used as authentic examples for the analysis of humor, speech strategies and cultural codes. In addition, the results of the study can be useful for media linguistics and the development of educational content focused on the development of communicative competence through humorous discourse; in further studies on linguopragmatics, discourse studies, media linguistics, as well as in the practice of teaching Turkish as a foreign language, the analysis of audiovisual texts and intercultural communication.

Key words: comic effect, linguopragmatics, Turkish animated discourse, incongruity theory, humor.

Постановка проблеми. Мультфільм у сучасному суспільстві є важливим засобом масової комунікації, що поєднує розважальну, пізнавальну та виховну функції. Комічність у мультиплікаційному дискурсі виступає не лише способом розваги, а й ефективним механізмом формування ціннісних орієнтацій та соціально прийнятних моделей поведінки. У межах турецькомовного анімаційного простору гумор має культурно зумовлений характер і виконує прагматичну функцію комунікативного впливу. Комічний ефект у турецькомовному мультиплікаційному дискурсі є багатоплановим явищем, що формується на стику лінгвістичних, прагматичних та невербальних засобів комунікації. У межах прагматичного підходу комічний ефект пов'язується з навмисним порушенням комунікативних очікувань адресата, що активізує інтерпретаційні механізми та сприяє виникненню гумористичного сприйняття [1, с. 205]. У сучасних студіях гумору наголошується, що невідповідність може проявлятися на різних рівнях: семантичному, прагматичному, дискурсивному та мультимодальному [2, с. 410; 3, с. 255].

Особливої ваги набуває аналіз гумору в аудіовізуальних текстах, де комічний ефект формується не лише мовними засобами, а й через жести, міміку, інтонацію, візуальні образи та монтажні рішення [4, с. 200]. У мультиплікаційному дискурсі ці елементи функціонують комплексно, створюючи єдиний комунікативний простір, у межах якого глядач інтерпретує гумористичний зміст.

Дослідження сучасної турецької анімації засвідчують, що гумор часто базується на поєднанні універсальних комічних моделей із культурно специфічними елементами, зокрема побутовими реаліями, національними стереотипами та соціальними ролями [5, с. 200]. Такий підхід забезпечує одночасно локальну впізнаваність і ширшу комунікативну доступність гумористичних ситуацій. Гумор є складним феноменом, що поєднує когнітивні, емоційні та культурні чинники. Серед найвідоміших підходів до його пояснення виокремлюють три базові теорії: *superiority theory (теорія переваги), relief theory (теорія заспокоєння)* та *incongruity theory (теорія невідповідності)*. Остання є однією з найвпливовіших у сучасній лінгвістиці та філософії мови, оскільки фокусується на когнітивній природі сміху як реакції на порушення очікувань. Відповідно до класичних теорій гумору, зокрема концепції *«теорії невідповідності»,* гумор виникає як результат порушення очікувань, контрасту між нормою і ситуацією, а також несподіваного поєднання елементів, що не збігаються за смислом. Лінгвопрагматичний підхід до вивчення комічного ефекту передбачає аналіз того, як вербальні й невербальні засоби взаємодіють у конкретних соціокультурних контекстах для створення гумору. Особливо важливим є врахування мовленнєвих актів, стратегій ввічливості та соціальних норм, порушення яких часто стає джерелом сміху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші ідеї, що стали основою для *теорії невідповідності*, сформулював І. Кант. Учений визначив сміх як *«раптову трансформацію напру-*

женого очікування в ніщо» (eine plötzliche Verwandlung einer gespannten Erwartung in nichts). Таким чином, джерелом комічного є розрив між очікуваним і фактичним результатом ситуації.

Подальший розвиток теорія отримала у філософії А. Шопенгауера, який стверджував, що комічне виникає з *«невідповідності між поняттям і реально сприйнятим об'єктом»*. На відміну від І. Канта, А. Шопенгауер акцентував не лише на раптовості, а й на онтологічній відмінності між мисленням і дійсністю. Хоча ані І. Кант, ані А. Шопенгауер не вживали самого терміна *«incongruity theory»,* саме їхні ідеї заклали підвалини для його формування у подальших наукових працях. Безпосереднє формулювання терміна *«теорія невідповідності»* належить представникам англомовної філософської школи XIX–XX ст., зокрема Дж. Бітті, О. Бейну і Г. Спенсеру, які інтерпретували сміх як реакцію на порушення логічного або очікуваного порядку подій. Остаточного закріплення термін набув у працях Дж. Моріалла [6], який узагальнив попередні підходи та систематизував цю теорію поряд з іншими класичними теоріями гумору, а також у роботах Т. Шульца [7, с. 105] і Дж. Салза [8, с. 39–57], які пояснюють гумор як процес розв'язання когнітивної несумісності. У другій половині XX ст. *теорія невідповідності* отримала розвиток у рамках когнітивної лінгвістики. В. Раскін запропонував «Semantic Script Theory of Humor» (SSTH), що пояснює комічний ефект через взаємодію двох семантичних скриптів, несумісних у певному контексті *("script opposition")* [9, с. 280]. Згодом С. Аттардо розширив цю теорію, визначивши *невідповідність* як центральний когнітивно-семантичний механізм творення гумору. Лінгвістичні дослідження розглядають гумор як складний когнітивно-прагматичний феномен, що формується у процесі взаємодії вербальних і невербальних засобів у межах конкретного дискурсивного середовища [4, с. 217;10, с. 42–51].

У контексті культурних досліджень гумору важливими є праці А. Бергсона, який визначає головну функцію гумору як «*соціальне виправлення*» [11, с. 92]. І. Корал вказує на зв'язок гумору з культурним навчанням [12, с. 42–55].

Поняття гумору та концепції анекдотів також цікавили турецьких дослідників. У свою чергу вагомий вклад у розвиток поняття почуття гумору та його розуміння вніс Н. Кисакюрек. Автор стверджує, що існує багато типів жартівливої літератури: сатира, жарти, містифікація, дотепи тощо. Турецький гумор також вивчав Ф. Тюркмен. На його думку, турецькі анекдоти можна поділити аналогічним чином на три види*: аспект переваги – üstünlük kuramı; аспект несумісності – uyumsuzluk kuramı; аспект заспокоєння – rahatlama kuramı.*

Метою дослідження є визначення лінгвопрагматичних засобів та їхній вплив на формування комічного ефекту в турецькомовному мультиплікаційному дискурсі. *Об'єктом дослідження* виступає комунікативна взаємодія персонажів у турецьких анімаційних серіалах. *Предметом дослідження* є вербальні, просодичні та невербальні механізми створення комічності. *Матеріалом дослідження* слугують фрагменти з мультсеріалів «*Kral Şakir»*, «*Süper 1 Takım»* та «*Nasreddin Hoca – Zaman Yolcusu»*.

Виклад основного матеріалу. У мультсеріалі *«Kral Şakir»* [13] комічний ефект формується за рахунок використання каламбурів, іронії, перебільшення та абсурдних ситуацій, підкреслених графічними ефектами та мімікою персонажів. Наприклад, сцени на шкільному ярмарку, де герої намагаються виконати прості завдання, перетворюються на хаотичні дії через несподівані повороти подій і перебільшені реакції персонажів. Часто гумор виявляється через гру слів, коли назви страв у ресторані збігаються зі словами, що характеризують поведінку героїв, або коли персонажі коментують події саркастично. Наприклад, у серії 77 «*Künefe*» [13] герої влаштовують подорож різними регіонами Туреччини та куштують традиційні солодощі: *höşmerim* (традиційний десерт міста Баликесір) супроводжується комічними звуками *höş höş höş*, що зізвучно зі словом *hoş* – гарний, приємний. *Lokma* – ще один турецький десерт, зізвучний зі словом *lokma* – шматочок. Таким чином, герої, смакуючи локмою, говорять:

«Ben doymadım bununla. Bir lokma bir şeymiş. Ho-ho, bir espri daha geldi». – «Я не наївся. Це було на один зубок (крихітний шматочок). Ха-ха, як я влучно пожартував» [13].

Також у цьому серіалі наявні вербально-прагматичні стратегії гумору, зокрема використання реплік на кшталт «*ama aslında…*» («*але насправді…*»), що часто створює контраст між очікуванням і реальною ситуацією. Невербальний складник комічного ефекту включає перебільшену міміку, пантомімічні дії, швидку зміну поз, а також інтеграцію графічних символів, таких як блискавки, зірочки чи смайли, які підсилюють емоційне сприйняття ситуації. У мультсеріалі комічний ефект посилюється за рахунок прагматичної невідповідності між вербальним висловлюванням персонажа і реальною ситуацією. Так, репліка "*Bu plan çok mantıklı… keşke işe yarasa!" («Цей план дуже логічний… шкода, що він не працює!»)* створює іронічний ефект через заперечення очікуваного результату дії. Висловлювання *"Aslanım, ama alerjim var!" («Я лев, але в мене алергія!»)* руйнує стереотипний образ сильного й безстрашного героя, викликаючи сміх через контраст між символічним статусом і фізичною слабкістю. Прагматичну невідповідність демонструє також фраза *"Sessiz olalım!" («Давайте будемо тихо!»),* вимовлена персонажем під час крику, що підкреслює розрив між мовленнєвим наміром і фактичною поведінкою. Іронічний ефект виникає у репліці *"Bu hiç korkutucu değilmiş!" («Це зовсім не страшно!»)*, яку герой виголошує після панічної втечі, а також у фразі *"Ben sakinim!" («Я спокійний!»)*, що супроводжується тремтінням і перебільшеною мімікою, де невербальні засоби вступають у суперечність із вербальним повідомленням [13].

У мультсеріалі *«Süper 1 Takım»* [14] гумор побудований на перебільшенні абсурдних сценаріїв, коли герої намагаються виконати елементарні дії, але через власні «суперсилові» характеристики ситуація виходить з-під контролю. Вербальний складник гумору проявляється у каламбурах, заміні ключових слів на несподівані, наприклад, *«güç» («сила»)* на *«çay» («чай»),* а також у створенні історій про власні подвиги, що викликає комічний ефект завдяки контрасту з реальною подією. Стратегії порушення очікувань у діалогах підкреслюються сарказмом, іронією та перебільшенням, а невербальні засоби включають перебільшену міміку, жестикуляцію, швидку зміну позицій, що разом створює багаторівневий гумор, зрозумілий різним віковим групам. Комізм у цьому мультсеріалі ґрунтується на абсурдності супергеройських ситуацій і мовленнєвих парадоксах. Наприклад, фраза *"Süper hızım var ama nereye gideceğimi bilmiyorum!" («У мене є надшвидкість, але я не знаю, куди бігти!»)* створює гумор через поєднання надможливостей із повною дезорієнтацією. Репліка *"Bu çok gizli bir görev!" («Це надсекретне завдання!»),* виголошена вголос перед усіма, ілюструє порушення прагматичних очікувань щодо конфіденційності. Комічну невідповідність також реалізує висловлювання *"Plan basit: karmaşıklaştırmayalım." («План простий: не будемо його ускладнювати»),* яке містить логічний парадокс. У репліці *"Ben kahramanım, ama annem izin vermedi." («Я герой, але мама не дозволила»)* гумор виникає через зіставлення героїчного статусу з побутовою реальністю. Аналогічно, фраза *"Dünyayı kurtarırdık ama geç kaldık." («Ми б урятували світ, але запізнилися»)* підкреслює іронічний контраст між глобальністю місії та банальністю причини невдачі [14].

У мультсеріалі *«Nasreddin Hoca – Zaman Yolcusu»* [15] джерелом комічного ефекту є класичні для турецького гумору прийоми: перекручування приказок, іронічні коментарі до абсурдних ситуацій та несподівані рішення Ходжі, що викликають сміх через порушення соціальних і культурних норм. Його пантомімічні дії, жести, експресивна міміка і несподівані пози підкреслюють гумор, створюючи ефект подвійного розуміння: діти сприймають ситуацію буквально, тоді як дорослі відчувають сарказм і культурні алюзії. Комбінація вербальних і невербальних засобів разом з історичним і культурним контекстом робить гумор багатоплановим і дозволяє передати як універсальні, так і локальні особливості турецького дискурсу. У цьому мультсеріалі комізм реалізується через парадоксальні судження, трансформацію фольклорних формул і абсурдну логіку. Висловлювання *"Ben haklıyım, sen de haklısın." («Я правий, і ти теж правий»)* відображає характерний для образу Насреддіна Ходжі прийом логічного парадоксу. Перекручування прислів'я спостерігається у фразі *"Akıl yaşta değil, sakalda hiç değil." («Розум не у віці, а вже точно не в бороді»),* що створює комічний ефект шляхом порушення усталеної

форми. Абсурдність ситуації підкреслює репліка *"Bu iş çok kolaydı, o yüzden zorlaştı." («Ця справа була дуже легкою, тому вона ускладнилася»)*, а також висловлювання *"Eşeğime sordum, o da sustu." («Я спитав у свого осла, а він промовчав»)* [15], яке імітує логічний аргумент, але фактично його нівелює. Додатковий комізм виникає тоді, коли герой із серйозним дидактичним тоном виголошує повчання одразу після власної очевидної помилки, що створює контраст між авторитетною формою мовлення та комічним змістом ситуації.

У всіх трьох мультсеріалах комічний ефект створюється через багаторівневу взаємодію вербальних, прагматичних та невербальних засобів. Вербальні засоби включають гру слів, каламбури, сарказм і перебільшення, прагматичні – порушення очікувань, іронію, абсурдні коментарі та стратегічне використання мовленнєвих актів, а невербальні – міміку, пантоміміку, інтонацію, жестикуляцію і графічні ефекти. Взаємодія цих елементів формує комічний ефект, роблячи гумор доступним для широкого кола глядачів і дозволяючи передавати культурні особливості турецького дискурсу.

На *лінгвістичному рівні* він виникає завдяки каламбурам, повторенням, контрасту між буквальним і переносним значенням. Наприклад, у «*Kral Şakir*» [13] головний герой мультсеріалу лев Шакір говорить: *"Ben aslanım, ama cesur değilim!" ("Я лев, але не сміливий!")*, що створює парадоксальну іронію, порушуючи очікування щодо традиційного образу хороброго лева.

На *прагматичному рівні* комізм реалізується через мовні стратегії гіперболи, іронії, контрасту між наміром мовця та результатом дії. У «*Süper 1 Takım*» [14] персонажі часто демонструють абсурдну логіку, наприклад: *"Plan yaptık ama planı unuttuk!" ("Ми склали план, але забули його!")*, де сміх виникає внаслідок суперечності між старанністю і неусвідомленістю.

Кінесичний рівень охоплює жести, міміку, інтонацію, які підсилюють вербальний комізм. У «*Nasreddin Hoca – Zaman Yolcusu*» [15] гумор часто досягається через невідповідність між серйозним тоном героя та комічністю ситуації, коли дидактичне повчання вимовляється у момент поразки. Така контрастність створює іронічну дистанцію, типову для турецької традиції народного сміху.

Окремий тип комічності становлять ***культурно марковані алюзії***, що апелюють до національних стереотипів, прислів'їв, відомих висловів. У «*Kral Şakir*» [13] герої переосмислюють фразеологізми, як-от: *"Damlaya damlaya göl olurmuş ama bizim damla çaydı!" ("Кажуть, з крапель утворюється озеро, але наша крапля – це чай!")*, поєднуючи побутовий гумор із турецькою культурною символікою.

Висновки. Комічний ефект у турецькомовному мультиплікаційному дискурсі формується як результат прагматичної невідповідності між очікуванням і ситуацією та реалізується через взаємодію вербальних, невербальних і культурно зумовлених засобів. Проведений аналіз засвідчив, що гумор у турецькій анімації має виразну комунікативну спрямованість: він не лише викликає емоційну реакцію, а й виконує соціально-виховну функцію, формуючи ціннісні орієнтири та позитивне емоційне тло масової комунікації. Поєднання мовної гри, культурних алюзій і невербальних сигналів забезпечує ефективність гумору як інструменту культурної інтеграції та впливу на аудиторію, що підтверджує його статус не лише естетичного, а й соціально значущого феномена.

Аналіз мультсеріалів «*Kral Şakir*», «*Süper 1 Takım*» та «*Nasreddin Hoca – Zaman Yolcusu*» показує, що комічність у турецькому мультиплікаційному дискурсі є результатом складної системи лінгвопрагматичних механізмів, де вербальні й невербальні засоби взаємно підсилюють один одного, а абсурдні та несподівані події створюють багаторівневий гумор, що відповідає культурним нормам і соціальним очікуванням аудиторії. Таким чином, комічний ефект у турецькому мультиплікаційному дискурсі слід розглядати як результат синтезу мовних, прагматичних і невербальних засобів, де гумор виникає через порушення очікувань, перебільшення та культурні алюзії, а мультсеріали виступають ефективним засобом демонстрації цих механізмів у навчальному, розважальному та культурному контексті. Деталізація механізмів

комічного ефекту дозволяє виокремити лінгвістичний, прагматичний та кінесичний рівні його реалізації, кожен з яких відіграє окрему роль у формуванні гумористичного змісту.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що комічний ефект у турецькомовному мультиплікаційному дискурсі є ефективним інструментом прагматичного впливу, який може бути використаний у прикладних лінгвістичних та освітніх практиках. Аналіз показує, що поєднання вербальних, невербальних і культурно маркованих засобів сприяє формуванню у глядачів навичок інтерпретації непрямого мовлення, іронії та соціальних ролей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Yus F. Humor and Relevance. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2019. 210 p.
2. Forceville C., Uriros-Aparisi E. (eds.). Multimodal Metaphor. Berlin ; New York : De Gruyter, 2019. 412 p.
3. Wildfeuer J. Film Discourse Interpretation: Towards a New Paradigm for Multimodal Film Analysis. London ; New York : Routledge, 2022. 260 p.
4. Attardo S. The Linguistics of Humor: An Introduction. Oxford : Oxford University Press, 2020. 296 p.
5. Bergson H. Le rire : Essai sur la signification du comique. Paris : Presses Universitaires de France, 1992. 180 p.
6. Morreall J. Taking Laughter Seriously. Albany : State University of New York Press, 1983. 192 p.
7. Schultz T. A. Cognitive–Developmental Analysis of Humor. New York : Academic Press, 1974. 243 p.
8. Suls J. Cognitive processes in humor appreciation. Handbook of Humor Research. New York : Springer, 1983. P. 39–57.
9. Raskin V. Semantic Mechanisms of Humor. Dordrecht : Reidel, 1985. 284 p.
10. Corral I. Humour et culture : L'apprentissage du rire. Paris : [s. n.], 1988. 172 p.
11. Berger A. A. An Anatomy of Humor. New Brunswick ; London : Transaction Publishers, 2017. 210 p.
12. Chiaro D. Humor and Translation. London ; New York : Routledge, 2020. 214 p.
13. Cartoon Network (2017) Kral Şakir [Відео]. YouTube. URL: https://www.youtube.com/@KralSakir-Resmi
14. Cartoon Network (2021) Süper 1 Takım [Відео]. YouTube. URL: https://www.youtube.com/@super-1takim
15. TRT Çocuk (2024) Nasreddin Hoca Zaman Yolcusu [Відео]. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=MnAOABvhPAA&list=PLA5dyskGy4csel8RlSDpGvE3C1hqEgfxA&index=1

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.111:32:659.13
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-37

АГОНАЛЬНІСТЬ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ СПОТІВ

AGONALITY OF ENLISH POLITICAL SPOTS

Прохоров М. Г.,
orcid.org/0000-0002-5827-2602
кандидат політичних наук,
асистент кафедри лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Статтю присвячено дослідженню специфіки агонального характеру дискурсу англомовних політичних спотів. У статті надається визначення поняттям «агональність», «політичний спот», «гомеостаз», з'ясовується специфіка вияву агональності у політичній комунікації та її рекламі, аналізуються засоби актуалізації агональності в дискурсі англомовних політичних спотів.

Агональність розглядається в статті як поняття, пов'язане із суперництвом та боротьбою задля отримання перемоги, певної переваги над опонентом. Агональність характерна для політичної комунікації, скерованої на боротьбу за владу та її легитимізацію. Агональність притаманна і дискурсу англомовних політичних спотів, що є видом політичної реклами, створеної для іміджуванні політичних діячів при їх участі у електоральній боротьбі.

Агональний характер дискурсу англомовних політичних спотів вказує на боротьбу між політичними кандидатами, актуалізовану опозицією «свій − чужий», а також засобами вираження гомеостазу та агресії. Поняття гомеостазу пов'язано з діями політиків, в тому числі й мовленнєвими, з метою формування, підтримання та укріплення власного позитивного іміджу задля отримання та збереження влади.

Ключовими засобами вираження гомеостазу в дискурсі англомовних політичних спотів є позитивно-оцінні лексичні одиниці, що характеризують політиків, їх дії, програми, партії, ставлення до виборців. Функцію гомеостазу в дискурсі політичних спотів виконують позитивні заклики та лозунги, а також засоби звернення до виборців, що вербалізують тактику солідаризації з виборцями та скорочення дистанції між ними і політиками.

Засобами агресії в досліджуваному типі дискурсу слугують негативно-оцінні одиниці, інвективи, обсценна лексика, що вживається у неофіційних Інтернет-джерелах політичних діячів. Їх використання може супроводжуватися невербальними засобами, що підсилюють негативний зміст текстів англомовних політичних спотів, статистичними даними, що створюють уявлення достовірності та об'єктивності інформації, поданої у них, закликами до боротьби з політичними опонентами.

Ключові слова*:* агресія, агональність, англійська мова, дискурс, гомеостаз, політичний спот.

The article is devoted to the research of the specificity of agonal character of the discourse of English political spots. The definitions of the notions «agonality», «political spot», «homeostasis» are given, the specificity of the manifestation of agonality in political communication and its advertising is revealed, means of actualization of agonality in the discourse of political spots are analyzed in the article.

Agonality is viewed in the article as a notion, connected with rivalry and struggle for the sake of gaining of a victory or an advantage over opponent. Agonality is part and parcel of political communication aimed at the contest for power and its legitimization. Agonality is typical feature of the discourse of political spots that is a type of political advertising, created for shaping the image of politicians involved in electoral struggle.

Agonal character of the discourse of English political spots signifies a struggle between political candidates, actualized by the opposition «in-group – out-group», as well as means of expressing of homeostasis and aggression. The notion of homeostasis is connected with actions of politicians, verbal in particular, taken for the sake of forming, maintaining and strengthening of their own positive image with the aim of gaining and preserving power and authority.

© Прохоров М. Г., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The key means of expressing homeostasis in the discourse of English political spots are lexical units with positive connotations. They are used to characterize politicians, their actions, programs, parties and attitudes towards voters. Positive calls and slogans as well as means of addressing to voters revealing the tactics of solidarization and the tactics of narrowing the distance between them and politicians also fulfill the function of homeostasis in the discourse of political spots.

Negative lexical units, invectives, obscene vocabulary used in unofficial Internet sources of politicians are means of expressing aggression in the analyzed type of the discourse. Their use may be accompanied by non-verbal means that intensify negative contents of the texts of English political spots, statistical data creating the perception of reliability and objectivity in them, calls to struggle with political opponents.

Key words: aggression, agonalitity, discourse, the English language, homeostasis, political spot.

Постановка проблеми. Політична комунікація відіграє головну роль у взаємодії представників влади та широкого загалу у сучасних демократичних суспільствах. Потужним засобом такої взаємодії виступає політична реклама, що дозволяє не тільки інформувати, але й сприяє консолідації або поляризації потенційних виборців, виявляючи агональну складову визначеного типу дискурсу. Саме агональність дозволяє політичним суб'єктам вибудовувати переконливі меседжі, орієнтовані на змагання за довіру виборців. Це обумовлює потребу у лінгвістичному дослідженні способів реалізації агонального потенціалу політичної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політичну комунікацію не можна вважати не дослідженою, про що свідчать розвідки вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, присвячені аналізу його лінгвоідеологічних та комунікативних особливостей [1; 2], функційного потенціалу [3]; специфіки впливу [4] та ін. Попри зазначене, науковці не зверталися до вивчення політичної реклами як специфічного жанру політичної комунікації та її агональної складової. Особливо це стосується англомовних політичних спотів, у яких агональні елементи часто маскуються під нейтральну або позитивну риторику, залишаючись, утім, потужним інструментом впливу.

Метою статті є виявлення та аналіз агональних характеристик дискурсу англомовних політичних спотів, а її завдання полягають у наданні визначення поняття «агональність», «політичний спот», «гомеостаз», з'ясуванні сутності агональності у контексті політичної комунікації та політичної реклами, дослідженні засобів реалізації агональності в дискурсі англомовних політичних спотів.

Виклад основного матеріалу. Термін «агональність» походить від давньогрецького слова «ἀγών» − *суперництво, змагання* [5, с. 24]. Агонами називалися у Давній Греції також ігри, що відбувалися на релігійних святах і народних зборах із політиками [6, с. 2]. Агональність є універсалією, що полягає у суперництві, скерованої на досягнення перемоги чи отримання певної переваги.

Проблема агональності розглядається нині в різних дисциплінах гуманітарного циклу, в лінгвістиці її вивчають, у першу чергу, в контексті агонального дискурсу, побудованого на конфлікті позицій, принципах змагання, протиставленні точок зору [7, с. 67]. Мету подібного дискурсу вбачають у досягненні перемоги над суперником, що може бути пов'язано із встановленням інтелектуальної чи психологічної переваги над ним, домінуванні у міжособистісних відносинах, перемоги у виборах або отриманні будь-якого іншого матеріального чи статусного виграшу [7, с. 69].

Агональність притаманна усім формам політичної комунікації, що обумовлено, головним чином, її скерованістю на конкуренту боротьбу за владу. Оскільки політичній спот є жанром політичної реклами, агональність належить до його основних жанротвірних ознак. Агональний характер політичних спотів, що є короткими відеороликами політичної реклами, виявляється в демонстрації переваг певної партії, кандидата, програми та дискредитації політичних конкурентів.

Зауважимо, що агональність далеко не завжди передбачає наявність мовленнєвої агресії. Основною самого поняття агональності є ключова для політичного дискурса опозиція понять

«свій − чужий» [8, с. 372]. Отже, агональність може позначати як боротьбу за «своїх» політиків, так і проти «чужих». Два аспекти агональності, «боротьба за» і «боротьба проти», реалізуються за допомогою різних засобів, що йменуються як засоби гомеостазу та засоби агресії [9, с. 76].

Поняття гомеостазу належить термінологічному апарату фізіології, де воно позначає «відносно динамічну постійність складу та якості внутрішнього середовища та сталість основних фізіологічних функцій організму» [10, с. 263]. Вказане поняття почали використовувати у непрямому значенні у політичній лінгвістиці для йменування дій політиків з підтримання та укріплення власного іміджу та/або влади [9, с. 76]. Засоби вербалізації агресії, навпаки, спрямовані на дискредитацію політичного конкурента або його партії, програми, дій тощо.

Залежно від того, який аспект агональності у більшому ступені виявляється в дискурсі політичної реклами − «боротьба за» або «боротьба проти», його можна поділити на позитивний і негативний. Контрастна реклама актуалізована позитивними та негативними мовними одиницями або засобами гомеостазу та агресії.

Одним із головних способів реалізації агональності в дискурсі політичного споту є вибір тематики повідомлення. У позитивній політичній рекламі акцентуються позитивні професійні та особисті досягнення політичного діяча, у той час, як в негативній і контрастній рекламі, як правило, йдеться про факти біографії та / або кар'єри політичного конкурента, що дискредитують його.

Відзначимо, що політичний опонент може підлягати критиці не тільки за політичну діяльність або за загальновизнану помилку, але й за певний незначний випадок з його участю. Так, наприклад, у політичному споті «The Best Day of Hockey's Life» [11]. Лейбористська партії Австралії критикує міністра фінансів Джо Хокі (Joe Hockey) за те, що незадовго до свого виступу з докладом про скорочення бюджетних витрат на охорону здоров'я та соціальне забезпечення він танцював на своєму робочому столі під пісню «The Best Day of My Life». На своє виправдання Джо Хокі заявляв, що таким чином святкував не скорочення бюджета, а приїзд свого восьмирічного сина, з яким він не бачився три тижні.

До засобів актуалізації гомеостаза в англомовних політичних спотах належить позитивно-оцінна лексика, за допомогою якої надається відповідна характеристика політичному діячу:

Before Secretary of State, Senator, [1973] First Lady of the country she was just a ***caring****, young,* ***bright****,* ***creative*** *student who cared about children and those left behind* [12].

Наведений текст є уривком із політичного споту, присвяченому американській політикині, кандидатці у президенти країни від Демократичної партії 2016 року, дружині сорок другого президента США Білла Клінтона Гілларі Клінтон. Вочевидь, позитивно-оцінні лексичні одиниці, вжиті у поданому тексті для надання позитивних характеристик, що стосуються молодих років її життя та періоду навчання.

Функцію гомеостазу виконують у дискурсі політичних спотів мовні засоби, скеровані на консолідацію електорату та скорочення дистанції між кандидатом на певну політичну посаду та його потенційними виборцями. Звернення до останніх реалізується, як правило, за допомогою переосмислених власних назв на позначення національної або географічної спільності людей, наприклад:

New Hampshire*, you've got a big role in choosing our next president. Make it count* [13].

Вказана та інші номінації на позначення національної або географічної приналежності адресата реалізують в аналізованому типі дискурсу тактику солідаризації. За їх допомогою кандидат на певну політичну посаду не тільки звертається до своїх потенційних виборців, але й репрезентує себе як представник тієї ж нації, країни, соціальної групи, спільноти і т.і., що й виборець. Політик, якого виборці ідентифікують як «свого», має більше шансів заслугувати їх довіру та вплинути на їх політичний вибір, наприклад:

Sure, these days Jeff puts on a suit when he goes to work for ***Oregon****, but he's never forgotten his own middle-class roots* [14].

Canadians *want a positive alternative that brings new solutions, new ideas and a new way of doing politics* [15].

Займенник першої особи множини та його похідні також реалізують тактику солідаризації та мають конотацію «свій», зокрема:

Now take it from me – Joni shares ***our*** *values. And in the Senate, she'll make* ***us*** *very proud* [16].

Особовий займенник другої особи однини або множини та його похідні реалізують тактику скорочення дистанції між політичними кандидатами та виборцями, зокрема:

My priority is ***you*** [17].

Дієслова у наказовому способі, вживані в аналізованому типі дискурсу, реалізують різні види закликів до виборців з боку адресанта, зокрема:

Let's make *America great again!* [18].

Позитивно-оцінна лексика, яка використовується в англомовних політичних спотах, які містять лозунги, дозволяє адресанту висловити своє позитивне ставлення до адресата, якому спрямовано повідомлення, залучаючи тим самим його на свою сторону, наприклад:

Canadians deserve ***better!*** [19].

Прототиповим засобом вербалізації агресії є інвективи. У широкому смислі до інвектив, які вживаються в англомовних політичних спотах, належить будь-яка негативно-оцінна лексика, спрямована проти опонента, в тому числі, обсценна, пейоративи і т.і. Відзначимо, що хоча прототипова інвектива має негативну оцінку, до складу інвективної лексики окрім негативно забарвлених слів і виразів входить також нейтрально забарвлена лексика, що позначає протиправні та суспільно опасні види діяльності.

Обсценна лексика відрізняється від інших інвектив тим, що у будь-якому контексті сприймається як образлива. Вона у більшому ступені асоціюється з мовленнєвою агресією. Хоча обсценна лексика може вважатися прототиповим засобом агресії в повсякденному житті, її використання в політичній комунікації загалом і політичних спотах зокрема є вкрай обмеженим, що обумовлено двома факторами.

Перший із них зумовлений тим, що подібна лексика свідчить про низький рівень культури спілкування та невміння вести конструктивний політичний діалог. Її вживання може завдати непоправної шкоди іміджу мовця. Другим фактором є вимоги цензури, що висуваються до політичного мовлення та будь-якого іншого виду інституційного спілкування. Політична реклама, призначена для трансляції на телебаченні, проходить перевірку цензурою, що унеможливлює вживання в ній лайливих і інвективних слів. З огляду на це їх вживання в політичній рекламі обмежується лише Інтернет-джерелами, що належать недержавним політичним організаціям або зацікавленим особам.

Лайливі слова при цьому можуть використовуватися у скороченій формі. Так, наприклад, американська консервативна політична група RightChange.org, яка агітувала за кандидатів-республіканців на президентських перегонах США у 2012, році випустила серію з двох роликів, що містять образливу абревіатуру WTF – «*what the fuck: an extremely offensive expression used to show anger or surprise*» [20, с. 1499], зокрема:

*Barack Obama: It's time to win the future. [Win The Future] Voiceover: We agree. [****WTF?****] Call Congress and tell them: «If Obama wins, we all lose»* [21].

Ролики політичної групи спрямовані на дискредитацію кандидата в президенти країни від Демократичної партії Б. Обами. Значну її частину містять аргументи проти політи Б. Обами: кандидат звинувачується у звеличенні обсягу державного боргу, економічному спаді, рості безробіття і т.і. Абревіатура WTF з'являється в ролику після перерахування вищезазначених аргументів. Вона є продуктом мовної гри та відсилає до розшифрування слогана передвиборчої кампанії Б. Обами 2011 року «Win the Future» («Візьми майбутнє у свої руки») [22, с. 544].

Обсценна абревіатура виконує у ролику дві функції: експресивну та розважальну. Її експресивність підсилюється пунктуаційно, власне за допомогою знаку питання. Агресивність

абревіатури в наведеному вище прикладі підкреслюється також невербальними засобами, а саме кольоровою символікою: три літери, а також знак питання подаються червоним кольором у тексті політичного споту. Зазначимо, що цей колір символізує кров, війну, небезпеку [22, с. 34]. Абревіатура *WTF* представлена при цьому тільки в іконічному коді спота. Вона не зачитується актором озвучення, що обумовлено морально-етичними міркуваннями.

Дієслова у наказовому способі, як правило, реалізують у політичних спотах заклик до боротьби проти політичного конкурента та супроводжуються використанням негативно-оцінної лексики, зокрема:

DON'T ***WASTE*** *YOUR VOTE ! Imagine 3 more years of Labor* ***failure*** [23].

DON'T LET LABOR ***DUD*** *YOU AGAIN* [24].

Негативно-забарвлена лексика є найбільш поширеним засобом реалізації мовленнєвої агресії в політичній рекламі. Наведемо приклади негативно-оцінних одиниць різної частиномовної приналежності, вжитих у дискурсі політичних спотів:

Everything that Gingrich railed against when he was in the House, he went the other way when he got paid to go the other way… It's about serial ***hypocrisy*** [25].

CHARLIE CRIST. ***SLICK*** *POLITICIAN* ***LOUSY*** *GOVERNOR* [26].

Obama: ***dangerously*** *unprepared to be President* [27].

This election, who are you going to trust? – Labor, to ***mess*** *it* ***up****?* [28].

Justin Trudeau. He's ***in way over his head*** [29].

Наведені приклади свідчать не тільки про вживання негативно-оцінних іменників, прикметників, прислівників та дієслів у аналізованому типі дискурсу, але про використання ідіоматичних виразів негативно-оцінної семантики для надання характеристик політикам.

Використання лексики, що позначає види діяльності, які суспільно засуджуються, може супроводжуватися у політичних спотах статистичними даними або фактами з біографії політиків, наприклад:

BUT THEN KEVIN RUDD ***BROKE HIS PROMISE*** *AND* ***SCRAPPED*** *AUSTRALIA'S STRONG BORDER PROTECTION POLICIES* [30].

Для ілюстрації промахів політиків у дискурсі споів, скерованих на дискредитацію політичних конкурентів, досить часто використовуються статистичні дані, наприклад:

The numbers tell the story. Florida's [UNEMPLOYMENT ***TRIPLED****] unemployment* ***tripled****.* ***Second*** *largest jump in America. [****2ND*** *LARGEST JUMP IN AMERICA] [****832,000*** *JOBS LOST]* ***800,000*** *jobs gone* [31].

Цифри надають негативній інформації об'єктивний характер, підкреслюючи її достовірність і об'єктивність. У політичних спотах, де надаються позитивні характеристики політичному діячеві, статистичні дані наводяться при цьому рідко. В них припускається відносна суб'єктивність викладу.

Висновки. Таким чином, агональний характер політичної комунікації та дискурсу англомовних політичних спотів зумовлений їх призначенням, що полягає у суперництві заради боротьби за владу та супроводжується позитивним представленням одних політиків та дискредитацією інших. Різні аспекти агональності дискурсу англомовних політичних спотів виявляються засобами гомеостазу і агресії, що сприяють конструюванню позитивного та негативного іміджу політичних діячів. Позитивно- та негативно-оцінні одиниці їх представлення супроводжуються при цьому використанням арсеналу різноманітних мовних засобів, що сприяють змаганню за довіру потенційних виборців у політичних спотах. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні лінгвокогнітивних аспектів агональності в англомовній політичній рекламі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кущ Е. О. Лінгвоідеологічні та комунікативні особливості політичного дискурс консерваторів з питань імміграції. *Мова і культура. Серія «Філологія»*. 2004. № 3. С. 116−122.

2. Fairclough N. Political Discourse Analysis. London : Routledge, 2012. 280 p.

3. Павлуцька В. О. Політичний дискурс: особливості та функції. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2008. № 39. С. 218−221.

4. Zhykharieva O., Kushch E., Stavtseva V. Suggestive potential of Franklin D. Roosevelt's presidential speech «Annual Address to the US Congress». *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10. № 37. P. 116−124. DOI: https://doi.org/10.34069/AI/2021.37.01.12

5. Словник іншомовних слів / ред. І. В. Льохін, Ф. М. Петров. Київ : Державне видавництво політичної літератури, 1955. 826 с.

6. Serrati J. Agōn Sikelia*:* The Hannibalic War and the (Re)Organization of Roman Sicily. *Conflict and Competition: Agon in Western Greece* / ed. by H. L. Reid, J. Serrati, T. Sorg. Athens : Parnassos Press – Fonte Aretusa, 2020. P. 36−72.

7. Кочубейник О. Агональність дискурсу та ресурси її реалізації. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2016. № 3. С. 66−71.

8. Пушкар О. Способи реалізації агональності в англомовному політичному дискурсі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Філологічні науки*. 2010. № 89 (5). С. 370−375.

9. Fairclough N. Political Discourse Analysis. London : Routledge, 2012. 280 p.

10. Billman G. Homeostasis: The Underappreciated and Far Too Often Ignored Central Organizing Principle of Physiology. *Advances in Physiology Education*. 2020. Vol.11. P. 1−12. https://doi.org/10.3389/fphys.2020.00200

11. The Best Day of Hockey's Life [Відео]. YouTube, 2014. URL: http://www.youtube.com/watch?v=f9PnBnb6ASQ (дата звернення 20.01.2026).

12. Fighter / Hillary Clinton [Відео]. YouTube, 2015. URL: http://www.youtube.com/watch?v=I_GYGsIpP54 (дата звернення 20.01.2026).

13. Make It Count [Відео]. YouTube, 2016. URL: https://www.youtube.com/watch?v=zz27EtleUeU (дата звернення 20.01.2026).

14. Garage [Відео]. YouTube, 2014. URL: https://www.youtube.com/watch?v=l_fb28L3x2У&feature=youtu.be (дата звернення 21.01.2026).

15. Focused on You [Відео]. YouTube, 2014. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Vmw7fvG5Ov4 (дата звернення 21.01.2026).

16. Grassley [Відео]. YouTube, 2014. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ZsglW017vSw (дата звернення 21.01.2026).

17. RealPriorities [Відео]. YouTube, 2013. URL: https://www.youtube.com/ watch?v=UttVrOxvEE4 (дата звернення 22.01.2026).

18. Make America Great Again [Відео]. YouTube, 2015. URL: https://www.youtube.com/watch?v=nKqCEuv5c6M (дата звернення 22.01.2026).

19. Justing Trudo – Channel Change [Відео]. YouTube, 2013. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ILBwN_Ut_p (дата звернення 22.01.2026).

20. Macmillan Dictionary of English / ed. by M. Rundell. Oxford : Macmillan Education, 2002. 1692 p.

21. Obama Winning the Future − WTF? National Debt, Debt Ceiling, RightChange [Відео]. YouTube, 2011. URL: https://www.youtube.com/watch?v=UQj904APqRc#t=66 (дата звернення 22.01.2026).

22. Stone O., Kuznick P. The Untold History of the United States. New York : Gallery Books, 2013. 784 p.

23. Captain Chaos [Відео]. YouTube, 2013. URL: https://www.youtube.com/watch?v=I_W-Wf4fDOs (дата звернення 23.01.2026).

24. Puppet Show Master [Відео]. YouTube, 2010. URL: https://www.youtube.com/watch?v=GEnn8VQaa-g (дата звернення 23.01.2026).

25. Ron Paul Ad − Newt Gingrich Serial Hypocrisy 60 second. [Відео]. YouTube, 2011. URL: https://www.youtube.com/watch?v=1Zxi3HBCS2M (дата звернення 24.01.2026).

26. Then or Now [Відео]. YouTube, 2014. URL : https://www.youtube.com/watch?v=OVU-G6KKu3o (дата звернення 24.01.2026).

27. Tiny [Відео]. YouTube, 2008. URL: https://www.youtube.com/watch?v=SVWBl4A-7WI (дата звернення 24.01.2026).

28. Vote Green: For a plan you can trust [Відео]. YouTube, 2014. URL: https://www.youtube.com/watch?v=PtbAWJOkQCo (дата звернення 24.01.2026).

29. Justin Trudeau – Judgement – He's in way over his head [Відео]. YouTube, 2013. URL: https://www.youtube.com/watch?v=sGWuN3ZVuxU (дата звернення 25.01.2026).

30. Kevin Rudd Flip Flops on Boats [Відео]. YouTube, 2013. URL: https://www.youtube.com/watch?v=SkBL1u3N4XA (дата звернення 25.01.2026).

31. Ran Away [Відео]. YouTube, 2014. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ISqNj_zPp0c (дата звернення 26.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 06.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 821.133.1.09:808.1
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-38

ПОЕТИКА РОМАНУ Л.-Ф. СЕЛІНА «ПОДОРОЖ НА КРАЙ НОЧІ» ТА ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПРЕСІОНІСТСЬКИХ ЗАСОБІВ У РОМАНІ ДЛЯ ЗОБРАЖЕННЯ ТОТАЛЬНОГО НЕГАТИВІЗМУ ПОДІЙ ВІЙНИ

THE POETICS OF L.-F. CELINE'S NOVEL «THE TRAVEL TO THE EDGE OF THE DARKNESS» AND THE USE OF THE EXPRESSIONIST DEVICES IN THE ROMANCE TO DESCRIBE THE TOTAL NEGATIVISM OF THE WAR EVENTS

Радавська О. М.,
orcid.org/0000-0002-9656-5246
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Статтю спрямовано на дослідження стильових особливостей роману Луї-Фердінана Селіна «Подорож на край ночі». З огляду на те, що експресіонізм був притаманний антивоєнній літературі доби Першої світової війни, контекст твору спонукає розглядати його крізь призму експресіоністичної естетики. У такому підході роман постає в новому світлі: окреслюються ключові риси експресіонізму в його змісті й формі, на рівні тематики та художніх прийомів. Особлива увага приділяється загостреній антивоєнній проблематиці. Твір насичений абсурдом, приглушеним криком, мотивами приреченості людства, безнадією, болем, полум'ям і смертю. Підвищена емоційна напруга, що виявляється через тривогу, страх, безвихідь, нервове напруження, страждання; фрагментарна побудова сюжету; а також використання образу вогню, який пронизує більшість епізодів роману. Загалом мотив вогню, типовий для більшості експресіоністських творів про війну, який символізує загибель, передсмертні муки, пекельні страждання, біль і кровопролиття. Нервове напруження передається через спотворення дійсності, деформації образів, до яких вдаються експресіоністи для посилення емоційного впливу й виразнішого відтворення страхіть війни. Тому твір насичений іронією, самоіронією та гротеском, що підкреслює абсурдність світу й людського існування. Провідною стає інтонація крику. У тексті також втілено експресіоністський мотив самотності та фатальної приреченості людини. Проаналізовано стиль роману «Подорож на край ночі» Луї-Фердінана Селіна у контексті подій Першої світової війни. Дослідження засвідчує, що у французькій літературі, як і в інших європейських літературних традиціях, саме воєнні події стали найпотужнішим імпульсом для розвитку творчості в експресіоністській манері. Аналіз стилістики роману дає підставу стверджувати, що експресіоністський стиль синонімічний «поетиці вогню». Підпорядкування експресіоністському світогляду акцентує апокаліптичні моменти сприйняття, вогненна символіка стає домінантною й поступово позначається на інших засобах зображення.

Ключові слова: експресіоністична манера, експресіоністські прийоми, символіка вогню, викривлення, безглуздість буття.

The article examines the style of Louis-Ferdinand Celine in the novel «The travel to the edge of the darkness». The novel is analyzed through the lens of expressionism, a movement that emerged prominently in anti-war literature during World War I. Various interpretations of the work are considered, while the key expressionist features in both its content and form – at the levels of central ideas and artistic devices – are highlighted. In particular, the anti-war themes are emphasized. The novel abounds in the absurd, a stifled cry, the motif of doomed humanity, the futility of life, pain, fire, and death. Its heightened emotional intensity is conveyed through

© Радавська О. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

increased anxiety, fear, hopelessness, nervous tension, and suffering. The fragmented plot structure and the recurring image of fire-common in many expressionist depictions of war-symbolize death, agony, hell, torment, blood, and anguish. This nervous strain, leading to a distortion of reality, serves to amplify expressionist emotions and to render the horrors of war more vividly. The work is rich in irony, self-irony, and grotesque elements, emphasizing the absurdity of the world and of human existence. The impulse of a desperate cry prevails, while the expressionist themes of loneliness and human hopelessness are clearly articulated. The style of L.-F. Celine's novel «The travel to the edge of the darkness» is analyzed in relation to the events of the First World War. The study shows that in French literature, as well as in other European literatures, it was war that became the most effective incentive for creativity in the expressionist style. Analysis of the novel's stylistics gives reason to assert that the expressionist style is synonymous with the «the poetics of fire». The subordination to the expressionist worldview emphasizes apocalyptic moments of the perception, the fiery symbolism becomes dominant and gradually affects other means of the depiction.

Key words: the distinctive expressive manner, the techniques characteristic of expressionism, the symbolic representation of fire, the use of distortion, the element of absurdity.

Постановка проблеми полягає у тому, щоб «проаналізувати художню манеру роману «Подорож на край ночі» Луї-Фердінана Селіна крізь призму «поетики вогню» та обґрунтувати наявність у творі виразних рис експресіонізму. Йдеться про авторське бачення, яке відрізняється від усталених підходів до інтерпретації цього роману у вітчизняному й зарубіжному літературознавстві» [1, с. 114].

Аналіз останніх досліджень і публікацій полягає у тому, що проблемою виступає той факт, що в нашій країні модернізм упродовж тривалого часу ігнорувався, а значну частину творів цієї доби або не було ґрунтовно досліджено, або ж інтерпретовано тенденційно – з ідеологічних позицій. Щодо роману «Подорож на край ночі» Луї-Фердінана Селіна, інтерес до нього з боку радянської критики зумовлювався радше збігом історико-культурних обставин. Дослідники вбачали у творі передусім те, що відповідало їхнім очікуванням щодо тодішньої західної літератури, й тлумачили його у вигідному для себе руслі. «Однак після поїздки письменника до СРСР у 1936 році та публікації нарису «Моя провина» романіста було звинувачено в наклепі на радянську державу, а його творчість зараховано до буржуазної літератури. У 2000 році в Україні роман вийшов друком із ґрунтовною передмовою Дмитра Наливайка, у якій твір осмислено з позицій новітніх теоретичних підходів – передусім у контексті модерністської естетики» [2, с. 76]. Відтак аналіз сучасних досліджень і публікацій спирається саме на цю концептуальну інтерпретацію.

Метою розвідки є уточнення й аргументація положень про модерністський характер роману, а також акцентування уваги на його стильових особливостях.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи доробок Селіна, можна стверджувати, що французький роман у його творчості набув однієї з найрадикальніших форм оновлення. «Подорож на край ночі» визначають як твір із романтичними та автобіографічними рисами, позначений песимістичним світоглядом автора й близький до натуралізму. Водночас «новаторство роману полягає насамперед у потужному ефекті епічної деформації, поєднаному з елементами бурлеску. Особливо це виявляється в мовній тканині: розмовна стихія безпосередньо входить у текст із арго, грубуватістю, лексичною різкістю, спрощеним і фрагментарним синтаксисом, своєрідною «маленькою музикою» інтонацій. Через свідомо організований потік експресивної, інколи лайливої лексики автор передає власний протест проти абсурдності та нестерпності буття, сповненого хаотичних і випадкових подій. Селін формує ілюзію «народної» літератури, водночас демонструючи політичні мотиви, де анархічні настрої трансформуються в радикальні, суперечливі ідеї. За оцінками французької критики, його творчість постає як своєрідний акт екзистенційного бунту» [3, с. 109].

Дослідники вбачають жанровий прототип твору в крутійському романі, романі-подорожі. Але при цьому власне пригодницько-мандрівний аспект у творі тотально відсутній. Сюжет хаотичних мандрів стає типовим експресіоністським прийомом фрагментації зображення,

способом нагнітання негативу. Європа, Африка й Америка ніби об'єктивно дуже різні світи, а в Селіна однаково неприваблівi, навіть огидні.

«Прагнення відкрити зворотній бік предмету, знайти красу у потворному, приховані безодні за гладенькою поверхнею благополуччя – це вираження характерної для експресіонізму потреби руйнувати загальноприйняті норми» [4, с. 114].

Л.-Ф. Селін чисто експресіоністською манерою описує зовнішність людей, надто часто порівнюючи їх із тваринами. Наприклад, старих мешканців притулку порівнює зі щурами: «Їхні пергаментні обличчя прилипали до вікон нашої їдальні. З очей текли слиз і гній, а самі вони скидались на старих пожадливих щурів» [5, с. 76]. Дрібний рабовласник порівнюється з кротом: його очі були пошкоджені від постійного перебування на палючому сонці, найменший промінчик їх випікав: «<…> його очі на масному обличі боялися усякого світла, <…> немовби висохли й попеклись <…> Він скидався на великого коростявого крота» [5, с. 109].

Фердінан як справжній експресіоніст відкидає та заперечує не лише війну, а й усе, пов'язане з нею, не боїться при цьому протистояти цілому світові: «Я заперечую війну не задля себе. Я просто відкидаю її геть разом з усіма людьми, що беруть у ній участь, я не хочу мати нічого спільного ні з ними, ні з нею. Навіть якщо їх буде дев'яносто п'ять мільйонів, а я сам, то помиляються все-таки вони, а я, Лоло, маю слушність, бо тільки я один знаю, чого хочу: я більше не хочу гинути» [5, с. 59]. Герой відгороджується від усього світу, нехай за маскою божевілля, але він упевнений у своїй правоті, упевнений у бажанні жити будь-що, а не згоріти у всесвітньому вогнищі війни. Своїми експресивними закликами Л.-Ф. Селін дуже схожий на Барбюса: будь-якою ціною зупинити війни та показати безглуздість того, що відбувається під час війн, адже найголовніше – це людське життя. На твердження Лоли, що лише боягузи та божевільні відмовляються воювати, Фердінан відповідає, що тоді хай краще живуть і виживуть самі тільки боягузи й божевільні, адже лише вони мають здоровий глузд, а «недоумки загинули нізащо! Абсолютно нізащо! Я це можу довести, докази вже готові. Важить тільки саме життя» [5, с. 59].

Фердінан узагалі не вірить у майбутнє. Однодумців хлопець знаходить у божевільні: це люди, які так само ховаються під маскою божевілля. Зневірливі речі пошепки проголошує капрал Преншар. Він не вірить у майбутнє своєї Батьківщини, яка запов'язалася приймати жертви своїх синів без докору сумління, приймає їхню смерть, як пожертву та поживу: «Батьківщина стала без міри поблажлива у виборі своїх мучеників. Фактично, вже немає чоловіків, негідних носити зброю, а надто – вмирати від неї» [5, с. 60]. Здивуванню його немає меж, коли навіть із нього роблять героя. Він уважав, що злочини його зганьбили, оскільки колись крадіжка призводила до громадського осуду, кари й ганьби, а тепер на крадіжку консервів заплющують очі, і його знову відправляють на фронт: «Куди ж ми котимось? <…> Досі в нашій країні дрібні злодії мали певні переваги – їх позбавляли патріотичної честі носити зброю. Та завтра все зміниться, я, злодій, завтра знову займу своє місце в окопах <…> Такий наказ <…>» [5, с. 60–61]. Капрала вже не вважають схибленим, це рішення прийнято з огляду на честь його родини. Преншар уважає це блюзнірством, оскільки він тепер буде решетом для куль, а коли загине, то честь його сім'ї неможливо буде відновити. Відчай, розпач, безвихідь, зневіра в майбутнє – усе це важким тягарем душить капрала. Чоловік експресивно вигукує: «Лягти гноєм у землю невідомого рільника – ось майбутнє справжнього солдата! <…> цей світ – величезна фабрика, де спроваджують на той світ!» [5, с. 61]. Державу та владу просто охоплює манія вбивства – і вона стає жахливим механізмом знищення людей, їх перетворюють на гарматне м'ясо. Вершальною сарказму в романі можна вважати інформацію, яка пронеслася всіма світськими салонами Парижа: божевільню тепер вважають справжнім осередком палкого патріотичного завзяття, «<…> вогнищем, де гартується любов до вітчизни» [5, с. 82]. Оскільки, на думку професора Бетомба, війна має сильний вплив на нервову систему, то людський дух може осягнути вершини одкровення, завдяки цьому психологи можуть проникнути в глибини психіки. Простіше кажучи, над людською психікою роблять досліди, солдати виступають у ролі піддослідних

тварин, за їхньою психікою, скаліченою під час війни, спостерігають у божевільнях, а провідні вчені роблять відкриття й заробляють на цьому гроші. Ще раз звучить ідея роману, що людина повністю знецінена.

Преншар виголошує гасла, закликає широкі маси до освіти, доводить, що суспільству потрібні солдати-громадяни, які розумітимуться на політиці, голосуватимуть, читатимуть газети, лише тоді, свідомо зробивши свій власний вибір, воюватимуть, та й то найманцями за гроші. «А тих, хто не хоче ні різати, ні стріляти, смердючих пацифістів, – схопити й четвертувати! Вбивати тридцятьма різними способами – найефективнішими! Щоб навчились жити <…> . Нехай їх легіонами посилають на смерть, <…> і тільки на те, щоб батьківщина стала ще миліша <…>» [5, с. 62]. Сарказм перетворює мілітаристську риторику на справжні палаючі експресіоністські гасла про несправедливість та абсурдність дійсності.

Сказане підтверджує думку Д. Наливайка, що твір не належить до канону реалістично-натуралістичного роману кінця XIX – початку XX ст.: «На відміну від реалістів та натуралістів, його автор, сказати б, не вірить у реальність реального чи, точніше, в його традиційний онтологічний статус. У романі дійсність балансує на межі з ірреальним, що сприймається радше інтуїтивно, і постійно в ньому розчиняється » [6, с. 13].

Потрібно наголосити, що роман Л.-Ф. Селіна «Подорож на край ночі» містить виразні експресіоністські риси, особливо в першій частині, де яскраво виражено антивоєнний зміст, тут він органічно вписується в контекст західної повоєнної літератури про Першу світову війну, пов’язану з творчістю письменників «утраченого покоління». Ця частина частково лягає на концепцію «поетики вогню» та збігається з експресіонізмом. Але цей роман суттєво виділяється поміж інших творів про війну, у тому числі й за стилем. Друга частина характеризується антиколоніальною тематикою, у ній можна простежити багато марень, де ірреальне переплетене з реальністю. Головний герой довго перебуває в стані сну й марень (він хворіє на морську хворобу під час переїзду на кораблі, а також на пропасницю). Природне, неусвідомлене життя аборигенів, химерне, подвоєне, існує одночасно у двох вимірах. Це наближає стиль до сюрреалізму. Знову увиразнюється експресіонізм, коли головний герой потрапляє у велике місто. Там простежено тему самотньої людини у великому місті, конфлікт природного й технічного.

Третя та четверта частини мають соціально-побутову й психологічну тематику, але при цьому на першому плані – екзистенційна проблематика, абсурдність світу та людського буття, також присутній у кінці роману стильовий прийом «потік свідомості», де зображено внутрішній світ героя, який постійно переплітається з його снами, видіннями, із химерним світом образів на межі божевілля: «Тож я зупинявся на небезпечному краї божевілля, на його, так би мовити, узліссі <…>» [5, с. 312]. Упродовж усього твору простежено тотальне неприйняття людської екзистенції: «Аж раптом усе перекрутилося! Мене мов корчі схопили, все пішло шкереберть. Людські обличчя перекошувались. Люди стали терпкі, наче кислиці, й ще лихіші, ніж доти. Видершись, безперечно, надто високо, нерозважливо високо по шкалі здоров’я, я раптом упав перед дзеркалом, із пекучим жалем спостерігши, що старію» [5, с. 313]. Ніцшевську надлюдину Селін замінює на підлюдину: «Жах полягає в тому, що за дрібний загальний ідеал, за надлюдину, з ранку до вечора видає себе кульгава й нікчемна підлюдина» [5, с. 306]. «Експресіоністський проект оновлення людини ввібрав античну ідею катарсису, соціальні, апокаліптичні й універсалістські візії християнства, а також просвітницьку концепцію, яка саме перебувала в глибокій кризі і з якою експресіонізм вів полеміку» [7, с. 133].

Висновки. Роман «Подорож на край ночі» Луї-Фердінана Селіна «насичений атмосферою абсурду, придушеним криком, мотивами фатальної приреченості людства, безвиході існування, глибокого розчарування, відчаю й безсилля, болю, вогню та смерті. Сукупність цих елементів дає підстави стверджувати, що твір виразно позначений рисами експресіонізму. Поетика експресіонізму в романі виявляється через надзвичайну емоційну напругу, уривчасту композицію, іронію й самоіронію, гротеск, сарказм, абсурдистські та відразливо-натуралістичні сцени;

інтонація крику тут набуває майже буквального звучання. Натуралістичні й реалістичні епізоди органічно поєднуються з екзистенційними, експресіоністичними, сюрреалістичними, психологічними та соціально-побутовими мотивами. Вони співіснують і взаємодіють, формуючи складну філософську тканину тексту, де емоційні вибухи, гасла, події та характери персонажів підпорядковані ідеї життя як мандрівки до межі – від народження до смерті. Це буття постає жорстоким, хаотичним і позбавленим сенсу».

Отже, аналіз стильової своєрідності роману Селіна в контексті подій Першої світової війни засвідчує, що саме війна у французькій літературі, як і в інших європейських літературах, стала потужним імпульсом для розвитку експресіоністської естетики. Найпереконливіші твори цього напряму створювали безпосередні учасники воєнних подій. Селін працював над романом уже з часової дистанції, однак рушійною силою його письма було не прагнення до об'єктивної реконструкції фактів, а глибока ненависть до війни, яку її свідки пронесли через усе життя. Саме воєнний досвід зумовлює появу «стилістики крику» – потреби виголосити наближення апокаліпсису, глобальної катастрофи, передати безумство світу й протест проти жорстокого й абсурдного світопорядку. У романі «Подорож на край ночі» відчутне епічне начало, ракурс панорамного бачення подій, який подовжує зображення й не завершується кінцем війни. Повоєнний світ постає не менш страшним, ніж воєнний. Луї Фердінан Селін активно застосовує інтонацію крику, який пов'язаний із божевіллям. Воно раціональне і починається від свідомого засудження світу, як тотально нераціонального. Світ божевільний, отож і людина має право прикидатися божевільною. Водночас крик Л.-Ф. Селіна часто переходить у лайку, брутальність та цинізм. Твір насичений натуралістичними епізодами, що підсилюють його викривальний пафос. Це викриття має загострено сатиричний характер, тому художня палітра постійно варіюється: автор засуджує як світ загалом, так і людину зокрема. У його інтерпретації немає окремих винуватців – відповідальність покладається на всіх.

Аналіз стилістики роману дає підставу стверджувати, що експресіоністський стиль синонімічний «поетиці вогню». Підпорядкування експресіоністському світогляду акцентує апокаліптичні моменти сприйняття, вогненна символіка стає домінантною й поступово позначається на інших засобах зображення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Радавська О. М. Експресіоністські засоби в романі Луї-Фердінана Селіна «Подорож на край ночі». Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. *Філологічні науки. Літературознавство.* 2013. № 28. С. 114–119.

2. Радавська О. М. Поетика роману Луї-Фердінана Селіна «Подорож на край ночі». Актуальні проблеми міжкультурної комунікації: збірник матеріалів ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, Луцький національний технічний університет). Луцьк : ІВВ ЛНТУ, 2024. С. 76–80.

3. Baudin H., Bourgeois R. De Proust au nouveau roman. Paris : Masson et Cie, 1971. 230 p.

4. Фіськова С. Деформування світу як спосіб виживання в ньому. Експресіонізм: збірник наукових праць. Львів, 2002. С. 105–118.

5. Селін Л.-Ф. Подорож на край ночі. Київ : Юніверс; Харків : Фоліо, 2000. 368 с.

6. Наливайко Д. С. Луї Селін і його роман «Подорож на край ночі». Селін Л.-Ф. Подорож на край ночі. Київ; Харків, 2000. С. 5–16.

7. Гаврилів Т. Зацитована апокаліпса: апокаліптичні ігри та візії експресіоністичного авангарду в Німеччині. Експресіонізм : збірник наукових праць. Львів, 2005. С. 131–151.

Дата першого надходження статті до видання: 23.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 81’25:81’27:305(045)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-39

ВИКОРИСТАННЯ ГЕНДЕРНО-НЕЙТРАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

USAGE OF GENDER-NEUTRAL STRATEGIES IN THE TRANSLATION OF OFFICIAL DOCUMENTS OF THE EUROPEAN UNION

Ручко К. В.,
orcid.org/0009-0008-3126-9607/
асистентка кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Статтю присвячено дослідженню стратегій застосування гендерно-нейтральних стратегій та певних тактик під час перекладу офіційно-ділового дискурсу Європейського союзу. Порівняння підходів до введення інклюзивності в текст документації Союзу та визначення практичного значення та цінності для перекладацької діяльності, зокрема в українському контексті є одним із інструментів для подальших досліджень в контексті гендерних студій та гендерної лінгвістики в цілому. У статті розглянуто різницю між англійською та німецькою мовами в контексті граматичного роду. Було досліджено використання збірних іменників, гендерно-нейтральних одиниць, множини та застосування графічних елементів, таких як астериска, двокрапка та гендер-геп. В контексті дослідження було проведено порівняльний лінгвістичний аналіз прикладів з англомовної та німецькомовної версій Звіту про верховенство права 2024 року, розділу про Австрію, де зіставлено терміни на позначення професій в англомовному оригіналі та німецькомовному перекладі та виявлено розбіжність тенденцій використання стратегій для досягнення гендерної нейтральності у документі, що дозволило встановити пряму залежність між граматичною структурою та вибором засобів інклюзії в документі. Додатково було проаналізовано вплив графічних знаків на цифрову доступність тексту для людей із порушеннями зору в німецькомовному контексті. За результатами проведеного дослідження встановлено типологічну детермінованість, оскільки вибір гендерно-інклюзивної стратегії зумовлений граматичною структурою мови. Було доведено, що англійська мова ефективно реалізує потенціал лексичної нейтралізації, тоді як німецька мова вдається до використання графічних елементів. Шлях виокремлення морфологічних особливостей адаптації англомовних нейтральних одиниць до системи німецької мови під час дослідження дозволив провести прямі паралелі з трансформаційними процесами у сучасній українській мові.

Ключові слова: гендерна нейтральність, Європейський парламент, гендерно-незорієнтовані мови, графічний маркер.

The article is devoted to the study of strategies for applying gender-neutral strategies and specific tactics in the translation of official business discourse of the European Union. Comparing approaches to introducing inclusivity into the text of Union documentation and determining the practical significance and value for translation activities, particularly in the Ukrainian context, is one of the tools for further research in the context of gender studies and gender linguistics in general. The article examines the difference between English and German in the context of grammatical gender. The use of collective nouns, gender-neutral units, plurals and the use of graphic elements such as asterisks, colons and gender gaps was investigated. In the context of the study, a comparative linguistic analysis was conducted using examples from the English and German versions of the 2024 Rule of Law Report, specifically the section on Austria, where terms for professions in the English original and German translation were compared and a discrepancy in the use of strategies to achieve gender neutrality in the document was identified, allowing a direct correlation between grammatical structure and the choice of means of inclusion in the document to be established. In addition, the influence of graphic symbols on the digital accessibility of text for people with

© Ручко К. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

visual impairments in a German-language context was analysed. The results of the study established typological determinism, since the choice of a gender-inclusive strategy is determined by the grammatical structure of the language. It was proven that English effectively realises the potential of lexical neutralisation, while German resorts to the use of graphic elements. The way of highlighting the morphological features of the adaptation of English-language neutral units to the German language system during the study allowed us to draw direct parallels with the transformation processes in the modern Ukrainian language.

Key words: gender neutrality, European Parliament, gender-neutral languages, graphic marker.

Постановка проблеми. Протягом останніх шести десятиліть категорія гендеру, що розглядає соціокультурні аспекти статі поза межами біологічного детермінізму, перетворилася у затребуваний міждисциплінарний напрям. В українському науковому просторі спостерігається поступова інтеграція гендерної проблематики у гуманітарну галузь, зокрема активізація відповідних розвідок у площині лінгвістики та теорії перекладу. Тексти конвенцій, директив, законів та протоколів, безперечно, мають різнопланові аспекти, які мають бути адекватно передані під час перекладу задля забезпечення розуміння тексту широкими колами людей. Останнім часом спостерігається позитивна тенденція на уникання та зменшення гендерної асиметрії та дискримінації у різних сферах діяльності та життя.

Аналіз публікацій та досліджень. Протягом останніх десятиліть дослідженнями гендерної лінгвістики англійської та німецької мов займалися такі іноземні вчені, як Дж. Корбетт, Д. Камерон, А. Міллс, С. Ромейн, Р. Строллер. Також низка українських науковців досліджувала особливості гендерних студій у мовознавстві та перекладознавсті, а саме Кузенко Г. М., Маслова Ю. П., Миронова Н. В., Тихоновська Г. С. Їхні наукові роботи містять розбір підходів до вивчення гендеру в сучасних лінгвістичних дослідженнях та аналіз гендерних концепцій в Україні.

Актуальність полягає у систематизації різних підходів до застосування гендерно-інклюзивної лексики та інших елементів для усунення асиметрії у сприйнятті офіційно-ділового дискурсу та дослідження релевантності прийомів для перекладацької діяльності в українському контексті. *Об'єктом* статті є прийоми використання гендерно-нейтральної лексики та застосування графічниих маркерів у мовах, де присутній дефіцит кодифікованих гендерно-інклюзивних одиниць, проаналізовані на *матеріалі* даного дослідження – комунікаті комісії Європейського парламенту, Європейській Раді, Європейському економічному і соціальному комітету та комітету регіонів, а саме Звіт про верховенство права 2024 року, розділ Австрії.

Метою дослідження є зіставлення стратегій забезпечення гендерної нейтральності в офіційно-діловому дискурсі Європейського Союзу, виявлення специфіки їх реалізації в англомовній та німецькомовній версіях документів в контексті перекладознавства.

Виклад основного матеріалу. У багатомовному середовищі Європейського парламенту принципи гендерної нейтральності в мові та гендерно-інклюзивної мови вимагають використання різних стратегій у різних офіційних мовах, залежно від граматичної типології кожної мови. Що стосується вираження граматичного роду в офіційних мовах Союзу, можна виділити три типи мов та відповідні стратегії досягнення гендерної нейтральності:

– Мови без роду (такі як естонська, фінська та угорська), в яких немає граматичного роду та роду займенників. Ці мови, як правило, не потребують особливих стратегій для забезпечення гендерної інклюзивності, за винятком дуже специфічних випадків, які обговорюються в конкретних рекомендаціях для цих мов [1].

– Мови з гендерною ознакою, або гендерно-незорієнтовані мови (такі як данська, англійська та шведська), де особисті іменники здебільшого є гендерно нейтральними, а для кожної статі існують власні особисті займенники. Загальна тенденція тут полягає в тому, щоб якомога більше зменшити використання гендерно-специфічних термінів. У цих мовах найчастіше використовується лінгвістична стратегія нейтралізації. Щоб уникнути гендерних посилань, можна використовувати гендерно нейтральні терміни, тобто слова, які не є гендерно специфічними

і позначають людей загалом, без посилання на жінок або чоловіків («*chairman*» замінюється на «*chairperson*» або «*Chair*» зі збереженням капіталізації, «*policeman*» або «*policewoman*» на «*police officer*», «*spokesman*» замінюється на «*spokesperson*», «*stewardess*» – на «*flight attendant*» тощо). Ця тенденція до гендерної нейтральності призвела до зникнення старих жіночих форм, а попередні чоловічі форми стали універсальними (наприклад, «*actor*» замість «*actress*»). Також використовується гендерно-інклюзивна мова, де, наприклад, замість універсального вживання займенника «він» (*he*) застосовується конструкція «він або вона» (*he or she*) [1; 2, с. 29–31].

– Мови з граматичним родом, або природні мови (такі як німецька, романські мови та слов'янські мови), де кожне іменник має граматичний рід, а рід особистих займенників зазвичай відповідає іменнику, на який вони вказують. Оскільки з лексичної точки зору майже неможливо створити загальноприйняті гендерно-нейтральні форми з існуючих слів у цих мовах, в адміністративній та політичній мові досліджуються та рекомендуються альтернативні підходи [1; 2, с. 143–153].

Мовна фемінізація (тобто використання жіночих відповідників чоловічих термінів або використання обох термінів) є підходом, який все частіше використовується в цих мовах, зокрема в професійному контексті, наприклад, у назвах посад, коли йдеться про жінок. Оскільки більшість професій традиційно мали чоловічий граматичний рід, за винятком лише декількох, як правило, традиційно жіночих професій, таких як «медсестра» («*nurse*») або «акушерка» («*midwife*»), відчуття дискримінації було особливо сильним. Тому почали створюватися жіночі еквіваленти, які все частіше використовуються практично для всіх функцій чоловічого роду («*Kanzlerin*», «*Augenoptikerin*», «*Dozentin*» тощо) [3; 4].

Таким чином, використання загальних чоловічих термінів більше не є абсолютною поширеною практикою, навіть у законодавчих актах. Наприклад, у німецькій версії Лісабонського договору загальний термін «громадяни» («*citizens*») фігурує як «*Unionsbürgerinnen und Unionsbürger*» [1].

З огляду на подальше дослідження варто зупинитися на таких підкатегоріях, як гендерно-незорієнтовані мови та ті, що мають граматичний рід. Оскільки англійська мова займає домінуюче становище в Європейському парламенті, більшість оригінальних документів цією мовою складаються авторами, для яких вона не є автохтонною. Ця особливість впливає на вибір стратегій інклюзивності [5]. Крім того, на відміну від, наприклад, французької та іспанської мов, англійська не має органу, який встановлює мовні норми, що мають застосовуватися, а гендерно-нейтральні мовні рекомендації, що існують на національному рівні в одній англомовній країні, не обов'язково застосовуються в іншій. Отже, при створенні, редагуванні та перекладі офіційної документації в Європейському парламенті пріоритет слід надавати стратегіям гендерної нейтралізації. Такий підхід забезпечує відповідність текстів очікуванням глобальної англомовної спільноти та задовольняє комунікативні потреби безпосередньої аудиторії Парламенту.

Існує кілька стратегій збереження гендерної нейтральності та введення певної інклюзивності у текст, такі як: 1) уникнення використання «man» та інших дериватівів, наприклад «*political leaders*» замість «*statesmen*»; 2) перефразування замість «he» або «she», а саме застосування форм множини(*officials shall carry out* their *duties*) або пасивного стану в синтаксисі (*the relevant documents* should be sent *to ...)*; 3) використання гендерно-нейтральних назв професій (*firefighters, athletes*) або перефразу «*a representative for ...*», «*speaking for ...*» [1].

На сучасному етапі в мовах із розвиненою системою граматичного роду (до якої належить німецька) спостерігається дефіцит кодифікованих гендерно-інклюзивних одиниць. Зокрема, деякі лінгвістичні ініціативи щодо впровадження нейтральних маркерів, як-от символу астериски (*), продемонстрували не надто високий рівень прагматичної адаптації. Через суттєвий критичний спротив у суспільно-політичному дискурсі ці форми використовуються не надто поширено. Втім, спостерігається тенденція на використання двокрапки (:) або, так званого, гендер-гепу (_), наприклад «*Bürger:innen*», «*Präsident_innen*» [6]. Німецький досвід вживання

двокрапки також важливий у технічному контексті, адже програми-зчитувачі для людей із порушенням зору розпізнають саме двокрапку і роблять певну паузу, в той час як астериску системи можуть озвучити і це викликає певні труднощі при сприйманні тексту.

Можна зробити висновок, що англійська мова, з огляду на свою аналітичність, реалізує стратегію нейтралізації, де це можливо. Через лексичні заміни та синтаксичні трансформації гендерні маркери усуваються, роблять текст стилістично збалансованим та усувають гендерну асиметрію. На противагу цьому німецька мова, як система з граматичним родом, йде шляхом візуалізації через впроваджування графічних маркерів (гендер-геп, астериска, двокрапка, в деяких випадках скісна риска).

Практична реалізація згаданих підходів виразно простежується при зіставленні автентичних англомовних текстів Європарламенту з їхніми німецькомовними перекладами. Оскільки обидві мови функціонують у спільному адміністративному просторі, аналіз конкретних витягів із документів дозволить виявити, наскільки успішно адаптується англійська нейтральність до системи німецької мови з граматичною статтю. Далі ми розглянемо приклади використання гендерно-інклюзивної мови на основі Звіту про верховенство права 2024 року комісії Європейського парламенту [7; 8].

While recent reforms of the appointment systems for the ***Supreme Court president*** *and* ***candidate judges*** *are being implemented, no steps have been taken to ensure the involvement of the judiciary in the appointments of administrative court* ***(vice-) presidents****, with the long delay before appointing the* ***president*** *of the Federal Administrative Court highlighting continued concerns* [7]. *– Während die jüngsten Reformen der Ernennungsverfahren für* ***den Präsidenten bzw.*** *die* ***Präsidentin des Obersten Gerichtshofs*** *und der* ***Richteramtsanwärter:innen*** *umgesetzt werden, wurde nichts unternommen, um die Beteiligung der Justiz an der Ernennung der* ***Präsident:innen*** *bzw.* ***Vizepräsident:innen*** *der Verwaltungsgerichte sicherzustellen* [8].

В даному випадку використання лексеми «*president*» в англомовній частині тексту зберігає гендерну нейтральність, оскільки дана мовна одиниця застосовується для обох статей і не посилається на конкретну з них. Така ж ситуація спостерігається і зі словом «*judge*», яке теж нівелює гендерну маркованість. Протилежну тенденцію можна помітити у німецькомовному варіанті речення, де, з огляду на особливості німецької мови, використання гендерно-нейтральної лексики неможливе. Так, у варіантах «*Richteramtsanwärter:innen*» та «*Präsident:innen*» простежується вживання двокрапки, як графічного маркеру. Таким чином, через інтеграцію вищезгаданих засобів можна зробити висновок, що першопочаткова мета зберегти нейтральність через маркери та лексичні вибори мовних засобів досягнена.

Special Eurobarometer 548 on ***Citizens'*** *attitudes towards corruption in the EU (2024)* [7]. *– Eurobarometer-Sonderumfrage 548 zur Einstellung* ***der Bürgerinnen und Bürger*** *zur Korruption in der EU (2024)* [8].

У даному досліджуваному сегменті застосовано підхід узагальнення, а саме використання збірної лексеми «*ctitizens*», що позначає громадян як жіночого, так і чоловічого роду, в той час як в німецькомовному варіанті реалізували таку лексичну трансформацію, як розгортання і вжили вираз «*Bürgerinnen und Bürger*» без графічного маркеру, а саме двокрапки.

Проаналізувавши обидві версії документу, можна зробити висновок стосовно частоти використання гендерно-нейтральних стратегій у тексті. Найчастіше зустрічалися такі способи досягнення гендерної інклюзивності, як вживання нейтральної лексики в англомовній частині документу, що застосовується як до чоловічої, так і до жіночої статі. В німецькомовному варіанті найчастіше спостерігався такий метод, як використання гендерного графічного маркеру в лексемі, тобто двокрапка. Рідше використовувалася лексична трансформація розгортання мовної одиниці.

Дослідження використання гендерно-інклюзивних стратегій є важливим для українського перекладача в контексті адаптації текстів офіційних документів згідно із вимогами Європей-

ського союзу, де нейтральність є важливим аспектом. Тако ж українська мова, як і німецька, використовує граматичний рід і стикається з певними викликами при спробах нівелювати гендерну асиметрію. Досвід використання графічних маркерів, а саме двокрапок, астерисок та гендер-гепів, дозволяє перекладачу оцінити життєздатність та доцільність таких стратегій в автохтонній мові, а також уникати помилок при перекладі нейтральних термінів англійською мовою.

Висновки. Підбір та застосування систем підбору передачі гендерної інклюзивності залежить від типу мови. На прикладі англомовного тексту можна переконатися, що стратегію нейтралізації можна успішно реалізувати без втрати смислу тексту. На противагу цьому, німецька мова, в свою чергу, змушена послуговуватися візуалізацією через використання таких символів, як двокрапка (:), астериска (*), гендер-геп (_) або, в окремих випадках, скісна риска (/). Останнім часом в німецькомовних текстах фіксується частіше використання двокрапки, ніж астериски. Це зумовлено вимогами цифрової доступності для людей із порушеннями зору, які користуються програмами розпізнавання тексту. Для українського перекладача результати дослідження є методичним орієнтиром в контексті перекладу документів інституцій Європейського союзу. Подальші перспективи у напрямку дослідження зростають і зумовлені як технологічним процесом, так і суспільно-політичними змінами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Gender-neutral language in the European Parliament. European Parliament Guideline, 2018. URL: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/151780/GNL_Guidelines_EN.pdf (дата звернення: 23.01.2026).

2. The Crosslinguistic Study of Language Acquisition, Volume 1: The Data. Edited by Dan Isaac Slobin, University of California, Berkeley, 1985. С. 29–31, 143–153.

3. Sprache ist... nicht neutral: Tipps zur geschlechtergerechten Sprache. Arbeitskreis für Gleichbehandlungsfragen der TU Wien, 2021. URL: https://www.tuwien.at/fileadmin/Assets/tu-wien/TU_fuer_alle/AKG/Online_Sprachbroschuere_2021_12_23.pdf (дата звернення: 23.01.2026).

4. Gender-inclusive language: Guidelines, ECAS Brussels, 2023. URL: https://ecas.org/wp-content/uploads/2023/11/Gender-inclusive-language-guidelines_ECAS-1.pdf (дата звернення: 23.01.2026).

5. Guidelines for gender-inclusive language in English. United Nations Gender-inclusive language. URL: https://www.un.org/en/gender-inclusive-language/guidelines.shtml (дата звернення: 23.01.2026).

6. Вайнман Т. «Гендерно-нейтральна мова на уроках німецької», DeutscheWelle, 02.09.2021. URL: https://www.dw.com/uk/chlenkyni-v-nimetskii-abo-yak-buty-z-henderno-neitralnoiu-movoiu-na-urokakh/a-59007226 (дата звернення: 24.01.2026).

7. Document 52024SC0820 «COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT 2024 Rule of Law Report Country Chapter on the rule of law situation in Austria, accompanying the document COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, Rule of Law Report», 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52024SC0820 (дата звернення: 24.01.2026).

8. Dokument 52024SC0820 «ARBEITSUNTERLAGE DER KOMMISSIONSDIENSTSTELLEN Bericht über die Rechtsstaatlichkeit 2024 Länderkapitel zur Lage der Rechtsstaatlichkeit in Österreich, Begleitunterlage zu MITTEILUNG DER KOMMISSION AN DAS EUROPÄISCHE PARLAMENT, DEN RAT, DEN WIRTSCHAFTS – UND SOZIALAUSSCHUSS UND DES AUSSCHUSS DER REGIONEN,Bericht über die Rechtsstaatlichkeit», 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:52024SC0820 (дата звернення: 24.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.111+811.112.2’373.7
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-40

КОНЦЕПТ «ДІМ» У ФРАЗЕОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ

THE CONCEPT OF «HOME» IN THE PHRASEOLOGY OF THE ENGLISH AND GERMAN LANGUAGES

Рябокучма Т. О.,
orcid.org/0000-0002-5498-4784
старший викладач кафедри іноземних мов
історичного та філософського факультетів
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Горбаченко А. Л.,
orcid.org/0000-0002-0516-8107
асистент кафедри іноземних мов
факультетів психології та соціології
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті досліджено концепт «ДІМ» в англійській та німецькій мовах як через призму фразеологічних одиниць, так і через призму пареміології. З цією метою розмежовано поняття паремій та фразеологізмів. Встановлено, що концепт «ДІМ» є одним з основних та універсальних концептів, адже він супроводжує особистість впродовж усього життя і формує її ключові уявлення та цінності. Як в англомовній, так і в німецькомовній культурах дім є не тільки фізичним простором для проживання, а й символом моралі, духовності, єдності та традицій.

Виявлено, що в англійській мові концепт «ДІМ» репрезентується здебільшого лексемами *home* та *house*, а в німецькій – *Haus* та *Heim*. Словникові одиниці *home* та *Heim* мають виразне емоційно забарвлення й асоціюються з почуттями захищеності, затишку, безпеки й приналежності. З іншого боку, лексеми *house* та *Haus* позначають фізичний об’єкт – будівлю для проживання.

Визначено, що в англійській фразеології концепт «ДІМ» є емоційно насиченим, символізує початкову точку формування людських цінностей і тісно пов’язаний із внутрішнім світом людини. Натомість німецькі фразеологічні одиниці з концептом «ДІМ», окрім того, що передають ідею психологічного комфорту, часто осмислюють дім як простір дисципліни й відповідальності, вони зосереджуються на стабільності, впорядкованості та цінності власного житла. Узагальнено, що в англійській фразеології домінує емоційно-оцінний компонент концепту «ДІМ», а у німецькій мовній традиції концепт «ДІМ» характеризується більшою орієнтацією на раціональність. Встановлено, що саме у таких розбіжностях виявляються національно-специфічні риси мовної картини світу. Проаналізовані у ході дослідження англійські та німецькі паремії та фразеологізми засвідчили наявність як повних семантичних відповідників, так і часткових або функціональних еквівалентів з різним ступенем фразеологізації.

Ключові слова: фразеологія, мовна картина світу, концепт, паремія, пареміологія.

The article studies the concept of «HOME» in the English and German languages through the prism of phraseological units as well as paremiology. For this purpose, a distinction is made between the notions of paremias and phraseological units. It has been established that the concept of «HOME» is one of the fundamental and universal concepts, as it accompanies an individual throughout life and shapes their key perceptions and values. In

© Рябокучма Т. О., Горбаченко А. Л., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

both English-speaking and German-speaking cultures, home is not only a physical space for living but also a symbol of morality, spirituality, unity, and tradition.

It is determined that in English the concept of «HOME» is predominantly represented by the lexemes *home* and *house*, while in German it is represented by the lexemes *Haus* and *Heim*. The lexical units *home* and *Heim* have a distinct emotional connotation and are associated with feelings of security, comfort, safety, and belonging. In contrast, the lexemes *house* and *Haus* denote a physical object, namely a building intended for habitation.

The study reveals that in the English phraseology the concept of «HOME» is emotionally charged, it symbolizes the starting point for the formation of human values, and is closely connected with an individual's inner world. By contrast, German phraseological units containing the concept of «HOME», in addition to conveying the idea of psychological comfort, often conceptualize home as a space of discipline and responsibility, focusing on stability, orderliness, and the value of private property. It has been generalized that the emotional-evaluative component of the concept «HOME» dominates in English phraseology, whereas in the German linguistic tradition this concept is characterized by a stronger orientation toward rationality. It has been found out that nationally specific features of the linguistic worldview are manifested in the above differences. The English and German paremias and phraseological units analyzed in the course of the study demonstrate the presence of both full semantic equivalents and partial or functional equivalents with varying degrees of phraseologization.

Key words: phraseology, linguistic worldview, concept, paremia, paremiology.

Постановка проблеми. Сучасні напрями мовознавчих досліджень дедалі частіше зосереджуються на антропоцентричній парадигмі, у межах якої мова та цінності є головними орієнтирами для розуміння світу засобами відображення ментальності, культури та ціннісних орієнтацій. З цього кута особливої актуальності набуває вивчення концептів, що акумулюють колективний досвід нації та репрезентуються в мовній картині світу.

Концепт «ДІМ» є одним з основних та універсальних концептів, оскільки супроводжує людину впродовж усього життя, формуючи уявлення про родинні зв'язки, безпеку, стабільність, соціальну приналежність та особисту ідентичність. У багатьох культурах дім постає не лише як простір проживання, а і як символ духовного осередку, моральних цінностей, єдності та традицій.

Фразеологія як окремий розділ мовознавства чітко реагує на культурні й історичні чинники, оскільки саме у фразеологізмах можна прослідкувати закріплення стереотипних уявлень, образів та оцінок характерних для певного мовного середовища та спільноти. Відтак дослідження концепту «ДІМ» у фразеології дозволяє глибше проникнути в національно-культурну специфіку англомовної та німецькомовної картин світу.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглибленого зіставного аналізу концепту «ДІМ» у фразеологічних системах англійської та німецької мов, що сприятиме кращому розумінню міжкультурних відмінностей та спільних універсалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка сучасних досліджень вітчизняних учених спрямована на вивчення різних аспектів фразеології германських мов. Серед них нерідко зустрічаються розвідки вираження концептів у межах фразеології. Зокрема, І. О. Пилипенко студіювала концепт «СЕРЦЕ» у фразеології англійської та української мов з погляду ознакового підходу [1]; О. С. Кольцова аналізувала «СТРАХ», «ГНІВ» та «СМУТОК» як ядерні концепти емоційної картини світу в англійській фразеології [2]; І. Салата вивчала відображення концепту «КРАСА» засобами фразеологічних виразів англійської мови [3]; дослідженням вербалізації цього ж концепту у німецькій фразеології займалася І. І. Коваль [4]; німецьку фразеологію також розглядала Ю. Бєлозьорова, здійснюючи лінгвокультурологічний аналіз концепту «ЧИСЛО» в німецькомовних пареміях [5]; О. І. Панченко вивчав концепт «ЖИТЛО» в сучасній англійські фразеології [6]; К. Маєвська та А. Анісімова простежували мультилінгвальний аспект вербалізації концепту «РОБОТА» в англійській фразеології [7]. Відтак, аналіз концептів в рамках фразеології займає вагоме місце у розвідках сучасних українських дослідників, адже допомагає виявити, як різні культури втілюють ті чи інші цінності та репрезентують певні лінгвокультурні категорії через фразеологічні одиниці.

Мета дослідження – це комплексний аналіз концепту «ДІМ» у фразеології англійської й німецької мов, враховуючи його концептуальний, образний та аксіологічний компоненти, а також розмежування між пареміями та фразеологізмами.

Виклад основного матеріалу. Поняття «концепт» у сучасній лінгвістиці розглядається як ментальна одиниця, що акумулює знання, емоції, оцінки та асоціації, пов'язані з певним фрагментом дійсності, а також має складну структуру, яка включає понятєвий, образний та ціннісний компоненти. Понятєвий компонент концепту відображає узагальнені знання про об'єкт або явище; образний – репрезентує метафоричні та символічні уявлення; ціннісний – фіксує оцінне ставлення мовної спільноти. Усі вищезазначені компоненти простежуються чітко у фразеологічних одиницях, що робить фразеологію важливим джерелом для аналізу концептів [8].

В англійській та німецькій мовах концепт «ДІМ» варто розглядати як через призму пареміології, оскільки саме цей розділ фразеології та фольклористики, присвячений мовному і структурному вивченню паремій – прислів'їв і приказок, загадок, примовок, чистомовок, небилиць, казкових формул тощо [9]; так і через призму фразеологічних одиниць.

З метою здійснення комплексного аналізу концепту «ДІМ» у фразеології англійської та німецької мов варто диференціювати паремії та фразеологізми. Паремії – це сталі зрощення, висловлювання та речення, котрі містять узагальнену мудрість, норму, мораль, оцінку та виконують, як правило повчальну функцію [10, с. 69], наприклад: *There is no place like home; East or West, home is best; Trautes Heim, Glück allein; Zu Hause ist es am schönsten.* Своєю чергою, фразеологізми – це неповні речення, котрі мають сталу конструкцію та функціонують як частина речення, наприклад: *make yourself at home; feel at home; sich wie zu Hause fühlen.*

Концепт «ДІМ» належить до так званих базових або ключових концептів культури. Він є універсальним, проте кожна культура наповнює його власним змістом, зумовленим історичними, соціальними та ментальними чинниками. Відтак зіставне вивчення фразеологічних репрезентацій концепту «ДІМ» у різних мовах є особливо продуктивним.

В англомовній картині світу концепт «ДІМ» репрезентується передусім лексемами *home* та *house*. Лексема *home* має виразне емоційно-оцінне забарвлення та асоціюється з родиною, затишком, психологічною безпекою і відчуттям приналежності. Натомість *house* здебільшого позначає матеріальний об'єкт – будівлю, що виконує житлову функцію.

Англійська фразеологія широко відображає позитивну оцінку дому як найважливішої життєвої цінності. Такі фразеологізми, як *There is no place like home* та *East or West, home is best* є пареміями, що підкреслюють унікальність і незамінність дому в житті людини. У цих одиницях дім постає як простір, що протиставляється зовнішньому світові.

Окрему групу становлять фразеологізми, у яких дім осмислюється як простір гостинності та відкритості: *Make yourself at home*; *Feel at home*. Вони відображають культурну норму створення комфортної атмосфери для гостей.

Цікавим є також морально-етичний аспект концепту «ДІМ», репрезентований у фразеологізмі *Charity begins at home*, де дім символізує початкову точку формування цінностей і відповідальності.

Таким чином, в англійській фразеології концепт «ДІМ» постає як емоційно насичений, антропоцентричний і тісно пов'язаний із внутрішнім світом людини.

У німецькомовній картині світу концепт «ДІМ» вербалізується лексемами *Haus* та *Heim*. Подібно до англійської мови, *Haus* здебільшого позначає фізичний об'єкт для проживання, тоді як *Heim* має емоційне й культурне забарвлення, пов'язане з почуттям належності та захищеності.

Німецькі фразеологічні одиниці часто зосереджені на стабільності, впорядкованості та цінності власного житла. Наприклад, фразеологізм *Trautes Heim, Glück allein* відображає уявлення про дім як головне джерело щастя та гармонії.

Фразеологізми *Sich wie zu Hause fühlen* та *Zu Hause ist es am schönsten* передають ідею психологічного комфорту, однак, на відміну від англійської традиції, у німецькій культурі дім часто осмислюється також як простір дисципліни й відповідальності.

Цінність власності та матеріального аспекту дому відображена у фразеологізмі *Das eigene Haus ist Goldes wert*, де дім постає як символ соціальної стабільності та досягнення цілей.

Отже, у німецькій фразеології концепт «ДІМ» має більш раціональний і соціально орієнтований характер.

Зіставний аналіз фразеологічних одиниць англійської та німецької мов, що репрезентують концепт «ДІМ», дає змогу виявити як універсальні, так і національно-специфічні риси мовної картини світу. В обох мовах дім постає передусім як осередок безпеки, стабільності та особистого простору людини. Ці характеристики відображають базову екзистенційну потребу в захищеності та приналежності.

У англійській фразеології домінує емоційно-оцінний компонент концепту «ДІМ». Лексема *home* асоціюється з теплом, сімейними цінностями, гостинністю та психологічним комфортом. Англійські фразеологізми часто підкреслюють суб'єктивні почуття людини, її емоційний зв'язок із домом.

У німецькій мовній традиції концепт «ДІМ» характеризується більшою раціональністю та орієнтацією на порядок і стабільність. Фразеологізми з компонентами *Haus* та *Heim* відображають ідеї відповідальності, власності, дисципліни та приватності. Таким чином, дім у німецькій фразеології виступає не лише емоційною, а й соціально значущою категорією.

Що стосується пареміології, то концепт «ДІМ» в англійській та німецькій мовах реалізується через низку стійких прислів'їв, у яких дім постає як критично необхідна цінність людського буття. Зокрема, англійська паремія *There is no place like home* та німецька *Trautes Heim, Glück allein* вербалізують універсальну позитивну оцінку дому як найціннішого простору існування, що асоціюється з емоційною безпекою, стабільністю та щастям.

Ідея дому як найкращого місця незалежно від зовнішніх обставин репрезентована в англійській паремії *East or West, home is best*, побудованій на антитетичному протиставленні просторових орієнтирів, тоді як у німецькій мові аналогічне значення передається узагальненою оцінною конструкцією *Zu Hause ist es am schönsten*. Обидві паремії підкреслюють абсолютну перевагу дому над будь-якими іншими локаціями.

Морально-етичний вимір концепту «ДІМ» простежується в англійському прислів'ї *Charity begins at home*, де дім постає як джерело моральних засад, відповідальності та турботи про близьких людей. Натомість у німецькій паремії *Ordnung beginnt im Haus* акцент зміщується в бік дисципліни, порядку та нормативності поведінки, що відображає специфіку національно-культурних пріоритетів.

Окрему групу становлять паремії, у яких дім концептуалізується як приватний і захищений простір. Англійське *My home is my castle* та його німецький відповідник *Mein Haus ist meine Burg* / *Mein Heim ist meine Burg* репрезентують уявлення про дім як територію особистого суверенітету та недоторканності, де індивід має повну автономію.

Матеріальний аспект концепту дому особливо виразно представлений у німецькій паремії *Das eigene Haus ist Goldes wert*, яка підкреслює економічну й соціальну значущість власного житла. В англійській пареміології прямого еквівалента цьому вислову не зафіксовано, що свідчить про різні акценти в концептуалізації дому в обох мовах.

Нарешті, емоційно-оцінний образ дому як місця повернення й приналежності вербалізується у виразі *Home sweet home*, який функціонує як в англійській, так і в німецькій мовах (у запозиченій формі). Ця паремія закріплює у свідомості мовців уявлення про дім як простір затишку, внутрішнього спокою та гармонії.

У межах фразеології англійської та німецької мов простежується багатовимірна репрезентація концепту «ДІМ», де дім постає не лише як фізичний простір, а й як когнітивно значуща категорія, пов'язана з емоційним комфортом, соціальними ролями та особистою ідентичністю. Проаналізовані ідіоми засвідчують наявність повних семантичних відповідників, а також часткових та/або функціональних еквівалентів.

Так, концептуальна ознака дому як простору гостинності реалізується в англійському фразеологізмі *Make yourself at home* та його німецькому відповіднику *Fühl dich wie zu Hause*. Обидва вирази є прямими семантичними еквівалентами й використовуються для створення дружньої, неформальної атмосфери, що підкреслює універсальність цієї концептуальної характеристики.

Дім як психологічний комфорт і відчуття безпеки вербалізується через ідіоми *Feel at home* та *Sich wie zu Hause fühlen*, які функціонують у двох мовах як повністю зіставні одиниці. Вони позначають стан емоційної адаптації людини до нового або знайомого середовища й демонструють спільність когнітивних моделей у німецькій та англійській лінгвокультурах.

Менш симетричним є зіставлення ідіом, що означають дім як місце повернення та джерело матеріального забезпечення. Англійський вираз *Bring home the bacon* має яскраво виражене образне значення *«заробляти на життя для сім'ї»*, тоді як німецький варіант *Das Geld nach Hause bringen* передає подібну ідею, однак без метафоричного компонента, що свідчить про різний ступінь фразеологізації.

У фразеологізмі *At home with something* концепт дому використовується в переносному значенні для позначення впевненості та обізнаності в певній сфері. Німецький еквівалент *mit etwas vertraut sein* не містить лексеми, пов'язаної з домом, проте відтворює той самий когнітивний зміст через поняття знайомості та компетентності.

Окрему концептуальну групу становлять ідіоми, у яких дім символізує стабільність і межу приватного життя. Англійський вираз *Keep the home fires burning* апелює до культурно зумовленого образу дому як осередку життя й безперервності родинних цінностей. У німецькій мові ідея підтримки та стабільності передається через функціонально близький, хоча й не образно тотожний вираз *Die Stellung halten.*

Нарешті, ідіома *Close to home* репрезентує концептуалізацію дому як точки відліку особистої значущості, позначаючи ситуації або теми, що безпосередньо зачіпають індивіда. У німецькій мові цей смисл передається виразами *nahegehen* або *es trifft einen persönlich,* у яких відсутній компонент дому, що свідчить про різні мовні стратегії вербалізації однієї й тієї самої когнітивної категорії.

Висновки. Отже, концепт «ДІМ» є важливою культурною цінністю в англійській і німецькій фразеології, оскільки репрезентує уявлення про безпеку, стабільність, комфорт і приналежність, а зіставний аналіз підтверджує як спільні універсальні риси цього концепту, так і його національно-культурні особливості в обох мовах. Зокрема, фразеологічні одиниці відображають різні акценти у сприйнятті дому як простору особистої значущості та соціальних норм. Таким чином, фразеологія виступає ефективним засобом виявлення ціннісних орієнтацій і культурних стереотипів, закріплених у мовній картині світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пилипенко І. О. Аналіз концепта «HEART / СЕРЦЕ» у фразеологізмах англійської та української мови з погляду ознакового підходу. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 21. Т. 2. С. 95–100. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.2.19

2. Кольцова О. С. СТРАХ, ГНІВ, СМУТОК як ядерні концепти емоційної картини світу в англійській фразеології. *Південний архів (філологічні науки).* 2023. № 92. С. 28–34. DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2023-92-3

3. Салата І. Відображення концепту «BEAUTY» засобами фразеологічних виразів в англійській мові. *Молодий вчений*. 2021. № 10.1 (98.1). С. 97–100. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-98.1-25

4. Коваль І. І. Вербалізація концепту SCHÖNHEIT фразеологічними одиницями німецької мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. № 37. Т. 2. С. 77–80.

5. Бєлозьорова Ю. Концепт «ЧИСЛО» в німецькомовних пареміях: Лінгвокультурологічний аналіз. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2019. Вип. 175. С. 569–573.

6. Панченко О. І. Концепт «ЖИТЛО» в англійській сучасній фразеології. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер.: Філологія. Журналістика.* 2021. Т. 32 (71). № 6 Ч. 1. С. 169–173. DOI: https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/30

7. Маєвська К., Анісімова А. Вербалізація концепта WORK в англійській фразеологічній картині світу: мультилінгвальний аспект. *Universum*. 2023. № 2. С. 128–132.

8. Ifversen J. About Key Concepts and How to Study Them. *Contributions to the History of Concepts*. 2011. Vol. 6 (1). DOI: 10.3167/choc.2011.060104.

9. Пареміологія. *Енциклопедія сучасної України*. URL: https://esu.com.ua/article-884673 (дата звернення: 21.01.2026).

10. Здіховська Т.В. Паремії як компонент фразеології в прозі Б. Лепкого й У. Самчука. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2014. Вип. 4. С. 67–75.

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 81`25
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-41

ТРИ ПРОЯВИ ТРЕТЬОГО КОДУ В ПЕРЕКЛАДАХ ЕПОХИ СМП: СИТУАЦІЙНА РОЗВІДКА

THREE MANIFESTATIONS OF THE THIRD CODE N TRANSLATIONS OF THE MTS ERA: A CASE STUDY

Сайко К. О.,
orcid.org/0009-0004-6984-9157
Scopus ID: 59473066000
асистент катедри германської філології та перекладу
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імени Тараса Шевченка

Назарова В. О.,
orcid.org/ 0009-0001-5115-2966
здобувач катедри германської філології та перекладу
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імени Тараса Шевченка

Сайко М. А.,
orcid.org/0000-0001-8098-0595
Scopus ID: 59073879500
доктор філософії з філології,
асистент катедри германської філології та перекладу
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імени Тараса Шевченка

Актуальність дослідження зумовлена масовим використанням систем машинного перекладу (СМП) у професійній перекладацькій діяльності та браком розвідок, присвячених ідентифікації проявів третього коду в німецько-українському напрямку, джерелом яких можуть бути згадані СМП. Третій код розглядаємо як особливий вид мови, що перебуває на межі між вихідною та цільовою мовами та пов'язаний із буквальним перекладом, неприродними для цільової мови конструкціями та ігноруванням узусних норм.

Мета дослідження полягає у виявленні та описові проявів третього коду, релевантних для німецько-українського перекладу, кількісному порівнянні проявів третього коду в емпіричних матеріялах, а також ідентифікації природних альтернатив.

За емпіричний матеріял дослідження правлять чотири тексти: роман Ф. Кафки *«Der Prozess»* (1925), український переклад П. Таращука *«Процес»* (1998), український переклад СМП DeepL (2025) та український переклад, що його виконав перекладач з однорічним досвідом за допомогою СМП DeepL (2025). З метою забезпечення валідности результатів ми здійснили сліпу ситуаційну розвідку, учасник якої спочатку не знав про справжню мету перекладу.

У межах дослідження проаналізовано три прояви третього коду: розділові запитання, імпліцитний займенник *«це»* в конструкції *«робити + це»* та недоречне перейняття присвійних займенників. Результати кількісного порівняння підтвердили евристичну гіпотезу: переклад, виконаний за допомогою СМП, містить значно більшу кількість проявів третього коду. Окрім того, ми ідентифікували основні тактики, завдяки яким переклад, виконаний до поширення СМП, містив меншу кількість проявів третього коду.

Високий ступінь збіжности рішень у перекладі СМП та перекладі, виконаному за допомогою СМП, свідчить про некритичне ставлення перекладача з однорічним досвідом до пропозицій СМП. Цей факт також

© Сайко К. О., Назарова В. О., Сайко М. А., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

посвідчує ризик перейняття неприродних варіянтів за наявности прийнятних альтернатив. Результати цього ситуаційного дослідження можуть послугувати підґрунтям для дальших корпусних розвідок, спрямованих на верифікацію виявлених тенденцій. Окрім того, перспектива дальших розвідок полягає в ідентифікації та описові инших проявів третього коду в німецько-українському напрямку.

Ключові слова: художній переклад, машинний переклад, природність, буквалізми, третій код, якість перекладу.

The relevance of this study is determined by the widespread use of machine translation systems (MTS) in professional translation practice and the lack of research focused on identifying manifestations of the third code in German-Ukrainian translation that may originate from these systems. The third code is understood as a special type of language that exists at the boundary between source and target languages and is associated with literal translation, constructions unnatural for the target language, and disregard for usage norms.

The aim of the study is to identify and describe manifestations of the third code relevant to German-Ukrainian translation, to conduct a quantitative comparison of third code manifestations in the empirical materials, and to to identify natural alternatives.

The empirical material consists of four texts: F. Kafka's novel *«Der Prozess»* (1925), the Ukrainian translation *«Процес»* by P. Tarashchuk (1998), the Ukrainian translation by the MTS DeepL (2025), and the Ukrainian translation produced by a translator with one year of experience using the MTS DeepL (2025). To ensure the validity of the results, we conducted a blind case study in which the participant initially did not know the true purpose of the translation.

The study analyzed three manifestations of the third code: tag questions, the implicit pronoun *«це»* in the construction *«робити + це»*, and inappropriate adoption of possessive pronouns. The results of the quantitative comparison confirmed the heuristic hypothesis: the translation produced with the aid of MTS contains a significantly higher number of third code manifestations. In addition, we identified the main strategies through which the translation produced before the emergence and spread of MTS contained fewer manifestations of the third code.

The high degree of convergence between decisions in the MTS translation and the translation produced with MTS assistance indicates uncritical attitude toward MTS suggestions. This fact also demonstrates the risk of adopting unnatural variants when acceptable alternatives exist. The results of this case study can serve as a foundation for further corpus-based research aimed at verifying the identified trends. Moreover, the prospect of further research lies in the identification and description of other manifestations of the third code in the German-Ukrainian direction.

Key words: literary translation, machine translation, naturalness, literalisms, third code, translation quality.

Постановка проблеми. Природність належить до ключових критеріїв оцінювання якости художнього перекладу. Її часто пов'язують із явищем *«третього коду»*, який своєю чергою пов'язаний з ознаками вихідної мови, що проявляються в цільовому тексті у формі так званих буквалізмів. Сьогодні, в епоху масового використання систем машинного перекладу (далі – СМП), питання природности та ознак третього набуло ще більшої ваги. Попри складні алгоритми навчання, сучасні СМП спираються, серед иншого, на паралельні корпуси, які можуть містити *«сліди»* вихідної мови. Вони схильні до продукування буквалізмів та ігнорування контекстуальних і стилістичних нюансів, необхідних для природного перекладу. Так, з одного боку, СМП можуть виконувати рутинні операції та полегшувати робочий процес, а з иншого – стати джерелом неприродних варіянтів відтворення. У цьому контексті варто зазначити про брак розвідок, присвячених ідентифікації та описові проявів третього коду в німецько-українських художніх перекладах, здійснених за допомогою СМП. Не менш важливим є віднайдення природних альтернатив згаданим проявам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання природности почали активно порушувати в розвідках 1960-х років. Так, приміром, Ю. Найда пов'язує *«динамічну еквівалентність»* з *природними* еквівалентами до повідомлення вихідною мовою [1, с. 166]. У пізніших працях науковець згадує поняття *«translationese»* – штучну форму мови, плід формального буквалізму на лексичному, граматичному та стилістичному рівнях. Такий підхід, на його думку, не відображає багатих ресурсів цільової мови [2, с. 100–101]. Варто також зауважити про низку найменувань окреслюваного перекладознавчого явища: *«відбитки пальців»* вихідної мови на цільовій [3, с. 201], *«лімб»* [4, с. 315–316], *«третя мова»* [5, с. 116], *«третій код»* [6], *«перекладацька мова»* [7, с. 325]. Загалом у всіх випадках ідеться про буквальний переклад або ж про осо-

бливий вид мови, що перебуває на межі між вихідною та цільовою мовами. У межах цієї розвідки ми послуговуватимемось словосполукою *«третій код».* Варто також зазначити, що перекладознавчі оцінки згаданого явища різняться. Так, приміром, М. Ґеллерстам уникає лексеми *«translationese»*, що має негативну конотацію, дотримується думки, що ці типові властивості перекладу не варто вважати неякісними [3]. Також П. Ньюмарк стверджує про суб'єктивність сприйняття проявів третього коду: для деяких читачів пріоритетними є природні тексти, а для инших – тексти, що, попри неприродність, повністю відтворюють зміст оригіналу [8, с. 78–80]. К. Шеффнер та Б. Адаб вважають, що *«незвичні»* елементи в текстах можуть бути наслідками свідомих перекладацьких рішень. Ключовим, на їхню думку, є те, що переклад виконує свою функцію в певній комунікативній ситуації [7, с. 325].

Окрім того, можна простежити часову трансформацію підходів до дослідження проявів третього коду: концептуалізація природности як перекладознавчого поняття в 60-х та 70-х роках XX століття, ситуаційні описові розвідки, присвячені окресленню неприродних елементів з лінгвістичного погляду [1]; корпусні дослідження для ідентифікації універсальних рис перекладу, розкриття унікальних властивостей третього коду за допомогою статистичних даних від 1990-х років до сьогодні [9, с. 176–177; 10]; когнітивні розвідки, серед иншого, за допомогою інтроспективної методи *«міркуй вголос»,* здійснені впродовж останнього десятиліття [11]. Також деякі сучасні дослідження спрямовані на виявлення різниці між машинним та людським перекладом крізь призму інтерференцій [12]. Попри різність підходів, ключовими залишаються питання визначення природности та ідентифікація проявів третього коду.

Якщо підсумувати основний перекладознавчий капітал, то можна виокремити такі прояви третього коду: (1) наявність інтерференцій на лексичному, граматичному, синтаксичному, стилістичному та инших рівнях тексту [2, с. 100–101]. М. Ґеллерстам згадує, серед иншого, активне використання запозичень з вихідної мови й *«хибних друзів перекладача»,* а також перейняття синтаксичних конструкцій вихідної мови (наприклад, розділових запитань) [3]; (2) ігнорування контексту повідомлення, авдиторії, а також норм цільової мови та культури, узусу [13, с. 346; 11, с. 187–188]. Так, приміром, за В. Коптіловим, природність реплік у текстах – це відповідність лексики й синтакси закономірностям функціонування *розмовної мови* [14, с. 107]; (3) віддавання переваги стандартизованим *«шаблонним»* варіянтам перекладу замість узусних [3]. Також варто згадати унікальну в українському просторі класифікацію О. Матузкової та О. Коваленко, у межах якої виокремлюють такі види англо-українських та українсько-англійських *«буквалізмів»: етимологічні, лексичні (лексико-семантичні, лексико-сполучні та лексико-фразеологічні), граматичні, синтаксичні та стилістичні* [15, с. 15]. Окрім того, загальновідома схема оцінювання якости перекладу MQM у межах категорії стиль містить підкатегорію «*unidiomatic style»* (укр. *«нехарактерний стиль»*), яку пояснюють так: *«Стиль граматично правильний, але неприродний».* Як ілюстративний приклад подано переклад речення з німецької англійською мовою: *«We thanked him with heart»*, де *«with heart»* зрозумілий, але нехарактерний для англійської мови переклад [16]. На основі зведених характеристик можна висновувати, що третій код може проявлятися на всіх рівнях мови та тексту.

Отже, питання природности та проявів третього коду й сьогодні залишається актуальним. Водночас, як ми вже зауважили, бракує ситуаційних та корпусних досліджень, присвячених ідентифікації конкретних зразків третього коду в німецько-українському напрямку. Особливо актуальним є оцінення ризиків використання СМП з погляду окресленої проблематики. Як ми вже згадували, СМП функціонують, серед иншого, на основі паралельних корпусів *людських* перекладів [17, с. 10]. З огляду на цей факт, проблему *«еталонної упередженості»* можна екстраполювати на СМП: людські переклади, еталони, можуть містити ознаки третього коду, а СМП – переймати їх. Окрім того, СМП можуть справляти *«регулювальні впливи»* на перекладачів та їхні рішення, спричиняти виникнення *«когнітивного відбитка»*, що впливає на форму остаточного перекладу [18, с. 66]. Усі ці факти загалом посилюють ризик збільшення кількости

проявів третього коду в сучасних перекладах. Їхні ідентифікація та опис набувають значної ваги не лише в науковому, але й також професійному контексті.

Мета дослідження полягає (1) у виявленні та описові трьох проявів третього коду, релевантних для німецько-українського перекладу. Окрім того, метою розвідки є (2) виявлення та опис природних альтернатив проявам третього коду, що їх містить *референтний* переклад, здійснений до виникнення та поширення СМП. Насамкінець метою розвідки є (3) кількісне порівняння проявів третього коду в перекладі СМП, у перекладі, здійсненому за допомогою СМП, та в перекладі, здійсненому до виникнення та поширення СМП. Результати цього кількісного порівняння зможуть послугувати підґрунтям для дальших перевіряльних розвідок за допомогою корпусів.

Виклад основного матеріалу. У межах цього дослідження ключовими стали такі ***методи***:

1. Порівняльно-перекладознавчий розслід та зіставно-описова метода для ідентифікації та опису проявів третього коду, а також їхнього зіставлення з референтним перекладом, здійсненим до поширення СМП.

2. Метода узагальнення та опису для систематизації проявів третього коду.

3. Кількісний зіставний аналіз для підрахунку та порівняння кількости виокремлених проявів третього коду в референтному перекладі, перекладі СМП та перекладі, виконаному за допомогою СМП.

Окрім того, ми послуговувалися такими ***емпіричними матеріялами***:

1. Німецький роман авторства Ф. Кафки *«Der Prozess»*, виданий 1925 року, далі – ВТ [19];

2. Український переклад авторства П. Таращука *«Процес»,* виданий 1998 року, далі – ЦТ1 [20];

3. Український переклад системи МП DeepL 21.10.2025 року, далі – ЦТ2;

4. Український переклад, виконаний за допомогою системи МП DeepL (див. пункт 3) у період 21.10.2025–21.11.2025, далі – ЦТ3. Виконавець – перекладач художніх текстів з однорічним досвідом професійної діяльности.

Зауваги щодо розвідки. З метою реалізації окресленої вище мети ми здійснили ситуаційну розвідку, учасником якої став перекладач художніх текстів з однорічним досвідом професійної діяльности. Учасник отримав таке завдання: здійснити переклад роману Ф. Кафки «*Der Prozess»,* використовуючи наданий український переклад СМП DeepL як допоміжний засіб. Під час роботи було дозволено послуговуватися будь-якими иншими необхідними довідково-інформаційними ресурсами (за винятком уже наявних перекладів згаданого твору). Перекладач мав високу мотивацію забезпечити якісний переклад, адже йшлося про оплачуваний проєкт. Насамкінець зауважмо, що задля одержання валідних результатів та запобіганню упереджености учасника ми, керуючись ґрунтовними принципами здійснення сліпих ситуаційних розвідок [21], початково не повідомляли про справжню мету здійснення перекладу, тобто про те, що текст розглядатимуть крізь перекладознавчу, а не ринкову (споживацьку) оптику.

Вибір емпіричних матеріялів зумовлений передусім тим, що переклад авторства П. Таращука виданий 1998 року, а, отже, до виникнення та поширення невронних СМП. Зауважмо, що цей факт не виключає того, що текст може містити прояви третього коду. Ми використовуємо згаданий переклад як *референтний*, тобто такий, що містить перекладацькі рішення, ухвалені без впливу СМП. Такі рішення можна розглядати як альтернативу проявам третього коду, що посприяє реалізації мети дослідження. Також вибір виконавця з невеликим досвідом обґрунтовуємо тим, що власне цей чинник може сприяти менш критичному ставленню до ознак третього коду в МП. Такий підхід допоможе ідентифікувати та підтвердити критичні зони ризику використання СМП.

Евристична гіпотеза: у перекладі, здійсненому за допомогою СМП (ЦТ3), наявна більша кількість проявів третього коду, аніж у перекладі, здійсненому до виникнення та поширення СМП (ЦТ1).

Результати. До ключових етапів розвідки належав добір трьох проявів третього коду, крізь призму яких ми аналізували емпіричні матеріяли. Так, в основу дослідження покладена згадана

класифікація буквалізмів О. Матузкової та О. Коваленко [15, с. 15], а також окреслені вище ознаки неприродного перекладу. Ми відібрали ті прояви, що релевантні з огляду на особливості німецької мови як вихідної мови. Окрім того, взявши до уваги той факт, що *«природність корелює з некодифікованим узусом, ... пов'язана з неартикульованим відчуттям "правильности"»*, а також те, що власне представники професійної площини, носії цільової мови, є знавцями узусних норм, *«здатні ухвалювати рішення, в основу яких покладена інтерсуб'єктивна правильність»* [22, с. 84], ми не оминули соціоперекладознавчого виміру окресленого питання, про що йтиметься далі.

Прояв 1. Розділові запитання. Першим аналізованим проявом стали розділові запитання (англ. *«tag questions»*, нім. *«Bestätigungsfragen» / «Frageanhängsel»*), притаманні англійській та німецькій мовам. Так, у німецькій мові поширені такі форми: *«oder nicht so?», «oder?», «nicht wahr?», «nicht?», «stimmt's?», «gell?»* [23, с. 577]. Вони передбачають підтвердження інформації, висловленої в першій частині речення. Уваговартними в цьому контексті є розвідки, у яких порівняно типології питальних речень в українській та, приміром, англійській мовах, проаналізовано способи відтворення відмінних структур [24, с. 31]. Так, в англійській мові виокремлюють загальні, альтернативні, розділові та спеціальні типи питальних речень [25, с. 253], в українській – власне-питальні, питально-стверджувальні, питально-заперечні, питально-риторичні, питально-спонукальні, емоційно-спонукальні [26, с. 29]. На основі цього можна висновувати про відмінність українських, німецьких та англійських типологій питальних речень. Шаблонним варіянтом перекладу розділових питань є конструкція *«чи не так?»*, що імітує притаманні німецькій та англійській мовам моделі.

Власне розділові питання в українських перекладах, з огляду на їхню шаблонність, можна порівняти зі стертими метафорами. Ідеться зокрема про проблематику їхнього суб'єктивного сприйняття та поширення за межі перекладних текстів. Розгляньмо рецепцію розділових питань у професійній спільноті крізь призму соціоперекладознавства. Так, деякі її представники розглядають розділові питання формату *«чи не так?»*, *«еге ж?»* як кальки [27], деякі розглядають запитальні речення з елементом *«чи не так?»* як *«скальковані запитання»* та пропонують альтернативи (використовувати варіянт *«правда ж?»* або замінювати на стверджувальні речення [28]). Водночас деякі фахівці вважають запитання формату *«еге ж?»* літературною формою, але стверджують, що не зустрічали таких форм у *«звичайному мовленні»* [29]. Різність сприйняття розділових запитань з боку професійної спільноти вказує, з одного боку, на актуальність дискусії, а з иншого – на стертість та певною мірою узвичаєність цього прояву третього коду в перекладених текстах. Знятки відповідних публікацій на платформі *Facebook* можна переглянути за цим покликом: https://drive.google.com/drive/folders/1NsPIXYUREt3H3AKgcZ0XezZklA-acD1P?usp=sharing.

Проаналізувавши ВТ, ми виокремили 11 випадків використання розділових питань: *«nicht wahr?»* (2 випадки) та *«nicht?»* (9 випадків). Речення СМП DeepL містять у 10 з 11 випадків варіянт *«чи не так?»*, та лише в 1 випадку природніший варіянт *«правда?»*. Перекладач, який здійснював переклад за допомогою СМП DeepL, перейняв 10 з 11 пропозицій: у 9 реченнях залишив варіянт *«чи не так?»* і в 1 реченні залишив природніший варіянт *«правда?»*, додавши модальну частку *«ж»*. Одне речення перекладач сформулював як питально-спонукальне (див. табл. 1).

Таблиця 1

Приклад прояву третього коду в МП – розділові запитання

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
Nun werden wir also an die Arbeit gehn, **nicht**?	Що ж, ходімо тепер на роботу?	Тож тепер ми приступимо до роботи, **чи не так**?	Ну що ж, ходімо на роботу?

Переклад П. Таращука містить інші рішення. Так, жодне речення не містить варіянту *«чи не так?».* У 3 реченнях з 11 використано варіянт *«правда?»*. 4 речення містять такі варіянти: *«га?», «хіба не так?», «так?», «еге ж?».* В одному реченні перекладач використав лексему *«пам'ятаєте?»,* а в другому – вставне слово *«певне».* Ще 2 речення не містять елементів розділових питань: одне стало питально-спонукальним (див. табл. 2), а інше – стверджувальним. Таблиця *2* містить яскраві приклади згаданих рішень у контексті.

Таблиця 2

Приклади прояву третього коду в МП (ЦТ2), його перейняття в ЦТ3 та альтернатив у ЦТ1

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	**ЦТ3**
Sie haben doch einen dort angesprochen, **nicht**?	Ви ж там до когось звертались, **пам'ятаєте**?	Ви ж там з кимось розмовляли, **чи не так**?	Ви розмовляли з котримось із них, **чи не так**?
«Sie haben ein wenig Schwindel, **nicht**?» fragte sie ihn.	«Вам, **певне**, голова запаморочилась?», – знову запитала дівчина.	«У вас трохи паморочиться в голові, **чи не так**?» – запитала вона його.	«У вас трохи паморочиться голова, **чи не так**?» – запитала вона його.
Es ist hier doch sehr behaglich, **nicht**?	Адже тут у мене дуже затишно, **правда**?	Тут дуже затишно, **чи не так**?	Тут дуже затишно, **чи не так**?
«Wie schlimm er heute ist, **nicht**?» fragte Leni den Kaufmann.	«Який він сьогодні нехороший», – поскаржилася Лені купцеві.	«Як погано йому сьогодні, **правда**?» – запитала Лені продавця.	«Він сьогодні якийсь злий, **правда ж**?» – запитала Лені торговця.

Кількісне порівняння наочно демонструє різницю (див. табл. 3). Так, переклад П. Таращука містить лише два неприродні варіянти (коли зважати на згадані вище думки фахівців, а також проаналізовані наукові джерела): *«еге ж?»* та *«хіба не так?»*.

Таблиця 3

Кількісне порівняння розділових питань як проявів третього коду

ВТ	**ЦТ1**	**ЦТ2**	**ЦТ3**
nicht wahr? – 2 nicht? – 9	правда? – 3 га? – 1 так? – 1 пам'ятаєте? – 1 еге ж? – 1 хіба не так? – 1	чи не так? – 10 правда? – 1	чи не так? – 9 правда ж? – 1
11	2	10	9

Отже, можна стверджувати, що переклад, виконаний без СМП, містить значно більшу кількість варіянтних відповідників, коли вивід (англ. *«output»*) МП та переклад за допомогою МП містить однакові шаблонні й, як вважають згадані вище фахівці, неприродні відповідники. Ці результати демонструють ключовий ризик використання МП: перейняття неприродних відповідників за наявности прийнятних згаданих альтернатив.

Прояв 2. Імпліцитний займенник «це» в конструкції «робити + це». Цей прояв згадують О. Матузкова та О. Коваленко і зараховують до граматичних буквалізмів [15, с. 58]. Як приклад альтернативи авторки подають експлікацію замість дослівного перейняття. Цей прояв стосується, серед иншого, до німецького артикля середнього роду *«das»*, а також займенника *«es»* у поєднанні з різними дієсловами. Найяскравішим прикладом є конструкція *«(з)робити це»*, німецькою – *«das / es tun / machen»*. Таблиця 4 містить результати кількісного порівняння проявів у трьох аналізованих текстах.

Так, ВТ містить 18 випадків використання конструкції *«tun + es / das»*. ЦТ2 (переклад СМП) містить конструкцію *«робити це»* в 16 випадках з 18, а конструкцію *«робити так»* у 2 випад-

Таблиця 4

Кількісне порівняння наявности займенника «це» як прояву третього коду

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
das / es + tun – 18	робити + це – 2 робити так – 1	робити це – 16 робити так – 2	робити це – 11 робити так – 2
18	2	16	11

ках з 18. Зауважмо, що ЦТ3 містить 11 випадків калькування, дуже високий показник, коли порівняти з перекладом П. Таращука – лише 2 випадки з 18.

У наступних таблицях ми розмістили найяскравіші приклади тактик, до яких вдавався П. Таращук задля уникнення цього неприродного варіянту. Перша тактика, найчастіша – використання слова, що повторює попереднє твердження.

Таблиця 5

Тактика уникнення прояву – повторення

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
Diese **Aufopferung** konnte wirklich niemand von K. verlangen. Wenn er **das zu tun** beabsichtigt hätte,...	Такої **жертви** і справді ніхто не посмів би вимагати від К. Якби він **намірявся чимсь пожертвувати**, то…	Ніхто не міг вимагати такої **самопожертви** від К. Якби він збирався **це зробити**…	Ніхто не смів вимагати від К. такої **самопожертви**. Якби він мав намір **це зробити**...
K. dachte daran, ob er sich jetzt nicht eiligst **entfernen** sollte; wenn **er es jetzt nicht tat**, war keine Aussicht, daß er **es** während der Predigt **tun könnte,**	К. подумав, чи не слід йому якнайшвидше **вийти з собору**, якщо він **не вийде тепер**, нема жодної надії, що йому **пощастить вийти** під час…	К. подумав, чи не слід йому негайно **піти**; якщо він **цього не зробить** зараз, не буде можливості **зробити це** під час…	К. подумав, чи не варто йому якомога швидше **піти**; якщо він **не зробить цього** зараз, то не матиме жодного шансу під час...
Er ist nicht verpflichtet, kranke Parteien **hinauszuführen**, und **tut es** doch, wie Sie sehn.	Він не зобов'язаний **виводити** недужих клієнтів, але, як бачите, **виводить**.	Він не зобов'язаний **виводити** хворих клієнтів, але, як бачите, він **це робить**.	Він не зобов'язаний **виводити** хворих, але **робить це**, як ви бачите.

Друга тактика полягає у використанні альтернативних до конструкції, синонімічних варіянтів: *«вчинити + таке»*, *«чинити + так»*.

Таблиця 6

Тактика уникнення прояву – синонімічні варіянти

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
«Ich glaube nicht, daß sie das tun werden,» sagte der Onkel nachdenklich,…	«Я не вірю, що вони таке вчинять», – замислено проказав дядько…	«Я не думаю, що вони це зроблять», – сказав дядько задумливо…	«Не думаю, що вони заборонять», – задумливо відповів дядько…
Und warum tat er das?	Навіщо він так чинить?	І чому він це зробив?	І нащо він це робив?

Третя тактика – використання альтернативних до попереднього твердження варіянтів, модуляція.

Четверта тактика полягає у вилученні надлишкового елемента (див. табл. 8). Так, наприклад, ЦТ3 в обох випадках не містить конструкції *«робити + це»*.

Водночас зауважимо, що П. Таращук відтворив конструкцію *«es / das + nicht + tun»* за допомогою конструкції *«не робити цього»*.

Отже, цей випадок також демонструє високий ризик перейняття неприродних варіянтів з МП. Окрім того, розгляд перекладу П. Таращука уможливив виявлення чотирьох тактик уникнення цього прояву.

Прояв 3. Недоречне перейняття присвійних займенників. Останнім поширеним проявом третього коду є недоречне перейняття присвійних займенників, про що також згадують

Таблиця 7

Тактика уникнення прояву – модуляція

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
Aber mein Onkel bestand darauf, daß ich Ihnen meine Vertretung **übergebe**, ich **tat es**, um ihm gefällig zu sein.	Але дядько наполягав, щоб я **доручив** вам свій юридичний захист, і я **скорився**, аби догодити йому.	Але мій дядько наполягав, щоб я **передав** вам свої повноваження, і я **зробив це**, щоб догодити йому.	Але дядько наполіг, щоб я скористався вашими послугами, і я **зробив це**, щоб догодити йому.
Hätte ihm dieser befohlen, unter das Bett wie in eine Hundehütte zu **kriechen** und von dort aus zu **bellen**, er hätte es mit Lust getan.	Якби адвокат звелів йому **залізти** під ліжко, мов у собачу буду, і **гавкати** звідти, він би з утіхою **скорився**.	Якби той наказав йому **залізти** під ліжко, як у собачу будку, і **гавкати** звідти, він би з радістю **це зробив**.	Якби той наказав йому **залізти** під ліжко, як у собачу будку, і **гавкати** звідти, він **зробив би це** залюбки.

Таблиця 8

Тактика уникнення прояву – вилучення

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
Es wäre so sinnlos gewesen **sich umzubringen**, daß er, selbst wenn er **es hätte tun wollen**, infolge der Sinnlosigkeit dazu nicht imstande gewesen wäre.	**Накладати на себе руки** буде таким безглуздям, що він, навіть **якби мав те бажання**, через оту безглуздість не зміг би собі нічого заподіяти.	Було б настільки безглуздо **вбивати себе**, що навіть **якби він хотів це зробити**, то не зміг би через безглуздість такого вчинку.	**Самогубство** видавалося таким безглуздим, що навіть **якби він хотів**, то через безглуздість не зміг би цього зробити.
Da jetzt alles offen geschehen konnte, lief er – er **tat es** auch aus Neugierde und um die Angelegenheit abzukürzen…	Оскільки тепер уже все могло відбуватися відкрито, К. – **з цікавості і щоб швидше залагодити справу**…	Оскільки тепер все могло відбуватися відкрито, він побіг – **він зробив це також з цікавості і щоб скоротити справу**…	Оскільки тепер усе могло відбуватися відкрито, він побіг – **як із цікавості, так і щоб заощадити час** …

Таблиця 9

Приклади використання конструкції «не робити цього»

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
Ich könnte einfach die Tür hier zuschlagen, nichts weiter sehn und hören wollen und nach Hause gehn; nun **tue ich das** aber **nicht**.	Я можу просто зачинити двері, більше нічого не бачити й не чути і спокійнісінько піти собі додому. Але ж я **цього не роблю.**	Я міг би просто зачинити двері, не бачити і не чути нічого більше і піти додому; але я **цього не роблю**.	Я міг би просто грюкнути тут дверима, більше нічого не бачити й не чути й піти додому; але я **цього не роблю**.
Aber er **tat es nicht**, sondern drehte den noch freien Hals und sah umher.	Але він **цього не зробив**, а тільки покрутив іще вільною шиєю і обдивився навколо.	Але він **цього не зробив**, а повернув ще вільну шию і озирнувся навколо.	Але він **цього не зробив**, а повернув іще вільну шию і роззирнувся.

О. Матузкова та О. Коваленко, зараховують до граматичних буквалізмів [15, с. 58], а також Ю. Мороз [28]. Ми вважаємо, що найнедоречніші випадки пов'язані з поєднанням присвійних займенників та частин тіла, як, приміром: *він опустив свою голову, він звів свій погляд, він підняв свою руку*. Очевидність, яку також забезпечує контекст, робить ці елементи надлишковими. Натомість у німецьких текстах присвійні займенники виконують додаткові граматичні функції. Ми виокремили всі випадки застосування слова *«Hand»* з присвійним займенником у ВТ. Кількість – 6 випадків. Уваговартним є те, що П. Таращук у жодному з цих випадків не перейняв присвійних займенників. Також лише дві пропозиції СМП містять недоречні займенники. Варто зауважити, що ЦТ3 також має два випадки недоречного використання присвійних займенників, у тих самих реченнях, що й у МП. Цей факт вкотре потверджує ризик некритичного сприйняття пропозицій СМП.

Таблиця 10

Кількісне порівняння недоречного перейняття присвійних займенників

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
sein + Hand	своя + рука	своя + рука	своя + рука
6	0	2	2

У таблиці 11 подано три приклади. Як бачимо, рішення в ЦТ3 та у ЦТ2 цілком збіжні. Очевидною є надлишковість присвійних займенників у цих реченнях.

Таблиця 11

Приклади недоречного перейняття та вилучення присвійних займенників

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
K. lächelte und drehte **seine Hand** ein wenig in ihren weichen Händen.	К. засміявся і трохи поворушив **рукою**, відчуваючи її м'які пальці.	К. посміхнувся і трохи повернув **свою руку** в її м'яких долонях.	К. усміхнувся і трохи повернув **свою руку** в її м'яких долонях.
«So», sagte der Onkel und drückte den Panamahut mit **seiner** großen **Hand** fest aufs Knie…	«Отже, – мовив дядько і величезною **рукою** міцно насадив бриля на коліно…	«Так», – сказав дядько і притиснув панамський капелюх **своєю** великою **рукою** до коліна…	«Що ж, – сказав дядько, міцно притискаючи **своєю** великою **рукою** панамку до коліна.
K. legte **seine Hand** in eine solche Lücke und tastete dann den Stein vorsichtig ab…	К. поклав **руку** на одну з таких заглибин і обережно обмацав камінь…	К. просунув **руку** в таку щілину і обережно обмацав камінь...	К. просунув **руку** в одну зі щілин і обережно обмацав камінь…

Висновки. У межах цього дослідження ми проаналізували три прояви третього коду, релевантні для німецько-українського напрямку перекладу. Порівняння фрагментів трьох текстів – перекладу, здійсненого до поширення СМП (ЦТ1), перекладу СМП DeepL (ЦТ2) та післязредагованого перекладу, виконаного за допомогою СМП (ЦТ3) – дало змогу виявити ступінь ризику використання СМП.

Результати кількісного порівняння підтвердили евристичну гіпотезу дослідження. Переклад, виконаний за допомогою СМП (ЦТ3), містить значно більшу кількість проявів третього коду, коли порівняти з перекладом, здійсненим до виникнення та поширення СМП (ЦТ1). Зібрані дані наочно демонструють тенденцію до перейняття шаблонних неприродних варіянтів із МП. Окрім того, ми ідентифікували природні альтернативи до згаданих проявів за допомогою референтного перекладу П. Таращука.

Варто підкреслити високий ступінь збіжности рішень у ЦТ2 та ЦТ3, що свідчить про некритичне ставлення перекладача з невеликим досвідом до пропозицій СМП. Цей факт посилює актуальність розвідки в професійному контексті: перекладачі, особливо з обмеженим досвідом, мають усвідомлювати ризик перейняття неприродних варіянтів за наявности прийнятних альтернатив.

Результати цього сліпого ситуаційного дослідження можуть послугувати підґрунтям для дальших корпусних розвідок, спрямованих на статистичну верифікацію виявлених тенденцій. Окрім того, перспективою дальших розвідок є виявлення инших проявів третього коду в німецько-українському напрямку, а також порівняння текстів перекладачів з різним досвідом роботи та різними СМП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Nida E. A. Toward a Science of Translating. Leiden : Brill, 1964. 331 p.
2. Nida E. A., Taber C. R. The Theory and Practice of Translation. Leiden :
3. Brill, 2003. 218 p.
4. Gellerstam M. Chapter 13. Fingerprints in Translation. *In and Out of English* / ed. by G. Anderman, M. Rogers. Bristol, Blue Ridge Summit, 2005. P. 201–213. DOI https://doi.org/10.21832/9781853597893-016.
5. Steiner G. After Babel: Aspects of Language and Translation. Oxford : Oxford University Press, 1975. 507 p.

6. Duff A. The Third Language: Recurrent Problems of Translation into English. Oxford : Pergamon Press, 1981. 182 p.

7. Frawley W. Prolegomenon to a Theory of Translation. The Translation Studies Reader / ed. L. Venuti. New York : Routledge, 2000. P. 250–264.

8. Schäffner C., Adab B. Translation as intercultural communication – contact as conflict. *Benjamins Translation Library*. Amsterdam, 1997. P. 325–338. DOI https://doi.org/10.1075/btl.20.33sch.

9. Newmark P. About Translation. Clevedon : Multilingual Matters, 1991. 186 p.

10. Chesterman A. Translation universals. *Handbook of Translation Studies*. Amsterdam, 2011. P. 175–179. DOI https://doi.org/10.1075/hts.2.tra12.

11. Засєкін С. В., Розенгарт Ю. Психолінгвістичні комп'ютерні інструменти лінгвістичного та перекладознавчого аналізу дискурсу. *Psycholinguistics*. 2018. Т. 23, № 2. С. 94–106. DOI https://doi.org/10.5281/zenodo.1204994.

12. Ременцова М. В., Ребрій О. В. Природність як чинник перекладацьких рішень. *In Statu Nascendi. Актуальні проблеми перекладознавства*. 2022. Т. 1, № 22. С. 186–192.

13. Lai H., Ploeger E., van Noord R., Toral A. Multi-perspective Alignment for Increasing Naturalness in Neural Machine Translation. *arXiv preprint arXiv:2412.08473.* 2024. URL: https://arxiv.org/html/2412.08473v1 (date of access: 19.01.2026).

14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

15. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1982. 166 с.

16. Матузкова О. П., Коваленко О. В. Буквалізми в перекладі: стратегії подолання : метод. посібник. Одеса : Букаєв Вадим Васильович, 2023. 64 с.

17. MQM Top Level (2019-04-11). Multidimensional Quality Metrics (MQM) Community Group. 2019. URL: https://www.w3.org/community/mqmcg/mqm-top-level-2019-04-11/ (date of access: 19.01.2026).

18. Grass T., Breyel C. Machine translation and «biotranslation»: an unlikely marriage. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics*. 2020. Vol. 17, No. 4. P. 9–22.

19. Krüger R. Lenkende Einflüsse von Übersetzungstechnologie auf den Fachübersetzungsprozess. *Translation – Fachkommunikation – Fachübersetzung* / Hrsg.: B. Ahrens et al. Berlin, 2019. S. 29–67.

20. Kafka F. Der Prozess. Berlin : Verlag die Schmiede, 1925. 312 S.

21. Кафка Ф. Процес: Роман та оповідання / пер. з нім. П. Таращук; передм. Д. Затонського. Київ : Юніверс, 1998. 318 с.

22. Сайко К. О., Сайко М. А. Сліпий перекладацький експеримент: крізь терни до якости. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. Т. 210, № 3. С. 265–273. DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-210-38.

23. Сайко К. О. Природність як критерій оцінювання якости галузевого перекладу. *Мовні і концептуальні картини світу.* 2025. Т. 78, № 2. С. 73–89. https://doi.org/10.17721/2520-6397.2025.2.04

24. Balcik I., Röhe K., Wróbel V. PONS Die deutsche Grammatik: Die umfassende Grammatik für Beruf, Schule und Allgemeinbildung. 3. Aufl. Stuttgart : PONS GmbH, 2016. 528 S.

25. Остапенко С., Ковалець І. Засоби експресивного синтаксису повісті «Матильда» Роальда Дала та способи їх відтворення в українському перекладі. *Current Issues of Linguistics and Translation Studies*. 2025. № 34. С. 28–33. DOI https://doi.org/10.31891/2415-7929-2025-34-5.

26. Жеребило Н. С. Типологія питальних речень в англійській та українській мовах. Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс : зб. наук. праць. Київ : МЦНД, 2022. С. 253–255.

27. Загнітко А., Миронова Г. Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект. Brno : Masarykova univerzita, 2013. 178 с.

28. Негребецький О. Трясця! Гей, так, це є гарною ідеєю! Гей, є добрі новини! *Facebook*. 18.04.2021. URL: https://www.facebook.com/share/p/17e4eC4NXy/ (дата звернення: 19.01.2026).

29. Мороз Ю. Перекладачам і редакторам: як виловити й зредагувати підступні перекладацькі хиби. *UA Редактор.* 22.09.2025. URL: https://www.uaredactor.com.ua/perekladacham-i-redaktoram-yak-vylovyty-y-zredaguvaty-pidstupni-perekladaczki-hyby/ (дата звернення: 19.01.2026).

30. Стріха Я. Щойно на власні вуха чула... *Facebook*. 21.11.2024. URL: https://www.facebook.com/share/p/1DJUUkEAyW/ (дата звернення: 19.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.161.2’ 27:316.48
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-42

МОВНІ МАРКЕРИ ГАРМОНІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ В ДІЛОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ

LANGUAGE MARKERS OF HARMONIOUS BEHAVIOR IN BUSINESS COMMUNICATION

Семак Л. А.,
orcid.org/0000-0002-2495-4680
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології
Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Сергієнко О. І.,
orcid.org/0000-0002-5958-750X
Scopus-Author ID: 57786225800
доктор філософії в галузі освіти/педагогіки, доцент,
доцент кафедри іноземної мови і перекладу
Національного університету біоресурсів і природокористування України

У статті проаналізовано мовні маркери гармонійної поведінки в офіційно-діловій комунікації. Помічено, що найбільш репрезентативними й релевантними для дослідження мовних маркерів поведінки є жанри публіцистичного й офіційно-ділового стилів, зокрема медіатексти й публічні дописи, виступи та заяви офіційних осіб, представників різних гілок влади, громадських і політичних діячів та ін. Зауважено, що до мовних маркерів гармонійної поведінки слід уналежнювати слова та вислови, що відбивають упевненість, щирість, бажання співпрацювати й позитивні емоції, що постають на противагу маркерам конфлікту (агресії, уникненню, комунікативному тиску). Наголошено, що втілення мовних маркерів гармонійної поведінки під час ділової комунікації створює відчуття психологічного комфорту, віддзеркалює самодостатність, націленість і здатність мовців до конструктивного діалогу. Проаналізовано функціонування мовних маркерів гармонійної поведінки у текстах дописів різних сучасних Телеграм-каналів, що містять доповіді й виступи офіційних осіб, посадовців, громадських і політичних діячів, журналістів. Пояснено, що до маркерів гармонійної поведінки вналежнюють і невербальні мовні засоби: схвальні жести, спокійну, доброзичливу інтонацію, помірний темп мовлення. Висновковано, що гармонійна мовна поведінка всіх індивідуумів у масмедійному й офіційно-діловому стилі створює сприятливе і перспективне тло для злагодженого перебігу комунікації, успішного досягнення комунікативної мети, формує стійке психологічне здоров’я всіх учасників спілкувального процесу та є запорукою становлення зрілого соціуму в майбутньому. Зауважено, що прагматичний вплив, який здійснюють такі засоби на реципієнтів, потребує подальшого студіювання в психолінгвістичній царині із застосування асоціативного експерименту.

Ключові слова: мовний маркер, гармонійна поведінка, ділова комунікація, масмедійний дискурс.

The article analyzes linguistic markers of harmonious behavior in official business communication. It is noted that the most representative and relevant genres for the study of linguistic markers of behavior are the genres of journalistic and official business styles, in particular, media texts and public posts, speeches and statements of officials, representatives of various branches of government, public and political figures, etc. It is noted that the linguistic markers of harmonious behavior should include words and expressions that reflect confidence, sincerity, a desire to cooperate and positive emotions that contrast with markers of conflict (aggression, avoidance, communicative pressure). It is emphasized that the embodiment of linguistic markers of harmonious behavior during business communication creates a feeling of psychological comfort, reflects the speakers’ self-sufficiency,

© Семак Л. А., Сергієнко О. І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

focus and ability to engage in constructive dialogue. The functioning of linguistic markers of harmonious behavior in the texts of posts of various modern Telegram channels containing reports and speeches of officials, civil servants, public and political figures, and journalists was analyzed. It was explained that markers of harmonious behavior also include non-verbal language means: approving gestures, calm, friendly intonation, moderate pace of speech. It was concluded that harmonious linguistic behavior of all individuals in the mass media and official-business style creates a favorable and promising background for a harmonious course of communication, successful achievement of the communicative goal, forms stable psychological health of all participants in the communicative process and is a guarantee of the formation of a mature society in the future. It was noted that the pragmatic influence exerted by such means on recipients requires further study in the psycholinguistic field using an associative experiment.

Key words: linguistic marker, harmonious behavior, business communication, mass media discourse.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці сутність гармонійної комунікативної поведінки вивчають у руслі когнітивно-дискурсивної парадигми. Лінгвокогнітивні аспекти мовної презентації етичної манери спілкування зазвичай аналізують на матеріалі різних типів дискурсу. Останнім часом у мовознавстві стрімко збільшується кількість праць, присвячених різним типам дискурсу, що можна пояснити зміщенням інтересів дослідників із семантико-структурного опису мови на аналіз її історико-культурного і комунікативно-прагматичного контексту. Найбільш репрезентативними й релевантними для дослідження є жанри публіцистичного й офіційно-ділового стилів, зокрема медіатексти й публічні дописи, виступи та заяви офіційних осіб, представників різних гілок влади, громадських і політичних діячів та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні комунікацію трактують по-різному: це і шляхи сполучення, лінії зв'язку [1], і передання думок, почуттів, волевиявлень [2, с. 34], і обмін інформацією за допомогою різних засобів, насамперед мови [3, с. 119; 4]. Науковиця Л. А. Білоконенко принагідно пояснює: «Комунікація (хоч і є багатовимірною системою) має сталі властивості, елементи, стійкі зв'язки й відносини. У такому разі вона сприймається як єдина, зі своєю теоретичною основою, що вможливлює механізми її поля, забезпечуючи результат прийому-передання інформації, впливу на об'єкт. Тож ми говоримо про поняття в широкому розумінні, коли передбачаються знання різних механізмів, і у вузькому, коли узгоджуються універсальні зв'язки й закономірності інформаційного обміну» [5, с. 9]. На нашу думку, саме такий погляд уможливлює аналіз поведінки індивідів на різних етапах, у різних сферах спілкування, дослідження моделей динамічної характеристики вербалізації, можливостей налагодження гармонійного перебігу комунікативного процесу та запобігання непорозумінь і конфліктів.

Мета статті – проаналізувати мовні маркери гармонійної поведінки в офіційно-діловій комунікації.

Виклад основного матеріалу. За сферою комунікацію розрізняють наукову, політичну, побутову, ділову, масмедійну, академічну тощо. Такий поділ є умовним, оскільки комунікативний процес може одночасно відбуватися в кількох царинах, наприклад: діловій і академічній, діловій і політичній, діловій і масмедійній та ін. Власне ідея ділової комунікації полягає в переданні офіційної інформації, організовуванні діяльності, управлінні людьми, вирішенні соціально-значущих питань. До ознак її усних і писемних текстів зазвичай унаслідковують документальність, стандартизацію, точність, лаконізм, нейтральність, відсутність емоційно-експресивного забарвлення тощо. Проте попри давно усталені й ретельно виписані правила ділового спілкування і дипломатичного протоколу, що покликані врегульовувати офіційні відносини, досі виникають ситуації, коли комуніканти порушують етичні норми ввічливої взаємодії і суспільного співіснування. Усе це може бути наслідком зіткнення інтересів і поглядів, спотвореного сприйняття реального стану справ, боротьби за владу чи ресурси, заздалегідь намічених суперечливих цілей і протилежних мотивів, неадекватним стилем управління і порушенням субординації, оскільки сторонами офіційно-ділової комунікації є окремі індивідууми, які мають унікальні психологічні та поведінкові риси.

Вивченню конфліктів, їхнім видам і ролі, способам подолання і мовним засобам втілення в офіційному спілкуванні свої наукові праці присвятили Л. А. Білоконенко, В. Д. Вишнякова, Т. Б. Гриценко, О. А. Демська, О. І. Захарова, Н. П. Краснова, В. А. Літинська, О. М. Отич, К. В. Тараненко, О. В. Халчанська та ін. До мовних маркерів конфліктної поведінки вналежнюють вербальні засоби, зокрема вживання агресивної лексики, звинувачення, сарказм, словесні маніпуляції, приховані погрози, перебивання, та невербальні, як-от: ігнорування, мовчання, агресивну міміку, жести, відсутність зорового контакту тощо. На противагу маркерам напруженої проблемної поведінки побутують мовні маркери, що покликані нейтралізувати протиріччя між комунікантами та створити гармонійну атмосферу спілкування.

Під час ділових зустрічей, перемовин, публічних виступів нерідко мовцю доводиться повідомляти відомості про важкі події, неприємні новини, оголошувати непрості чи «непопулярні» рішення, що може викликати негативні емоції в реципієнта. Для кращого й більш легкого сприйняття інформації, створення теплого клімату, панування злагодженого настрою, досягнення компромісу вживають вербальні й невербальні засоби, що, презентуючи гармонійну поведінку, сприяють моделюванню комфортного комунікативного середовища й успішного досягнення комунікативної мети.

Під комунікативною поведінкою розуміють «сукупність правил і традицій вербального й невербального спілкування, що сформувалися в соціумі й реалізуються у процесі комунікації» [3, с. 70]. Гармонійна поведінка мовця відбиває його збалансований стиль взаємодії з собою та світом, внутрішню цілісність, позитивне ставлення до життя та оточення, чим прихиляє до себе, сприяє психологічно здоровій взаємодії та пророчить щасливий розвиток життєвих подій. Така поведінка кожного з комунікантів є індивідуальною оптимальністю, що передбачає вміння ладнати з людьми, знаходити баланс між своїми потребами та реальністю, бути стійким у стресових ситуаціях. До мовних маркерів гармонійної поведінки слід уналежнювати слова та вислови, що відбивають упевненість, щирість, бажання співпрацювати й позитивні емоції, що постають на противагу маркерам конфлікту (агресії, уникненню, комунікативному тиску). Утілення мовних маркерів гармонійної поведінки під час ділової комунікації створює відчуття психологічного комфорту, віддзеркалює самодостатність, націленість і здатність мовців до конструктивного діалогу.

Проаналізуємо функціонування мовних маркерів гармонійної поведінки у текстах дописів різних сучасних Телеграм-каналів, що містять доповіді й виступи офіційних осіб, посадовців, громадських і політичних діячів, журналістів, а саме: «Новини України» (https://t.me/ukraine_news_5), «Оперативний ЗСУ» (https://t.me/operativnoZSU), «Прямий» (https://t.me/prm_news), «Цензор.НЕТ|Новини України» (https://t.me/censor_net), «DeepState» (https://t.me/DeepStateUA), «Forbes Ukraine» (https://t.me/Forbes_Ukraine_official). Наведені Телеграм-канали вважаємо засобами масової інформації, оскільки в них є всі ознаки, що їх повинні набувати медіа відповідно до п. 30 ст. 1 Закону України «Про медіа»: «Медіа (засіб масової інформації) – засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою» [6]. Показово, що сьогодні «розлогі аналітичні статті поступово витісняє новий стислий, але інформативно й смислово навантажений жанр публіцистичного стилю – допис на сторінках соціальних мереж і в каналах месенджерів офіційних медіа, у якому влучно, точно, зрозуміло й лаконічно подають характеристику подій, у простій, популярній і образній формі презентують пересічному громадянинові коротку оцінку, лапідарні судження і сентенції державних і громадських діячів, політичних аналітиків, науковців та ін.» [7, с. 160]. Крім того, зазвичай такі ресурси презентують інформацію від інших офіційних осіб пересічним громадянам, тому текст таких дописів є динамічним результатом колаборації публіцистичної й офіційно-ділової комунікації.

Прикладами мовних маркерів, що відбивають гармонійну поведінку можна вважати:

– вживання «я – висловлювання»: *«**Мені здається**, що підприємців у різних країнах об'єднує одна спільна риса», – зауважив головний редактор Forbes Ukraine Борис Давиденко* (Forbes Ukraine); *Навіть коли **здається**, що сил немає, терпіння на нулі* (Перший цифровий); *«Будучи інженером, **я вірю** в те, що прогрес не зупинити», – співзасновник та CEO Intellias Віталій Седлер* (Forbes Ukraine); *«**Я відчуваю** себе безпорадним», – сказав Рейнольдс з гурту Imagine Dragons* (Новини України); *«**Я чітко розумію**, що підтримка Сполучених Штатів залишиться двопартійною і двопалатною теж», – сказав Резніков* (Новини України); *«**Розумію** ваше обурення через тривалу відсутність електропостачання», – написав очільник Київської ОВА Микола Калашник* (ЦензорНЕТ); *«**Я твердо переконаний**, що росіяни не вторгнуться знову, інакше б я не погоджувався на угоду», – підкреслив Дональд Трамп* (ЦензорНЕТ). Наведені приклади «я – висловлювання» є способом передати власний внутрішній стан і переконання мовця, демонструючи глибоку зацікавленість темою повідомлення, серйозну дотичність до роботи над предметом обговорення, готовність брати відповідальність за сказане. Такі мовні засоби, фокусуючи на **внутрішньому світі продуцента,** перенаправляють увагу з дій на власні переживання, що зазвичай є центром психологічного сприйняття комунікативного акту;

– уживання дієслів у формі наказового способу першої особи множини в значенні спонукання до дії, наприклад: ***Говорімо** прямо* (Новини України); *«**Давайте не будемо** надто звертати на це увагу», – зауважив генсек НАТО* (Прямий); *«**Розберімося** просто, між чим нам треба витримати баланс?», – заявив Олексій Кулеба, віцепрем'єр-міністр з відновлення* (ЦензорНЕТ). Загальновідомо, що імперативи в тексті відбивають не лише волевиявлення і накази, а й прохання, поради, спонукання до дії. Заохочення до дії може бути ввічливим, мотиваційним і дієвим, якщо висловлене у формі наказового способу дієслів першої особи множини. Наведені дієслова *говорімо*, *розберімося* тактовно і коректно заохочують до дії, оскільки спонукають виконувати її разом, згуртовано, а не владно й рішуче наказують реципієнтові щось робити попри його волю й без вибору, чим створюють гармонійні умови для комунікації;

– схвальних слів-вигуків (*так*, *звісно*, *авжеж*): *Усе це – під пильним наглядом поліції і, **звісно**, журналістів* (Прямий); *«**Звісно**, **так і було** – як я (авт.* Д. Трамп*) і казав. І ми зробимо це знову, якщо доведеться», – написав Дональд Трамп* (Прямий); ***Звісно**, що головною темою стали підсумки вчорашньої зустрічі у Вашингтоні, і **я** (авт. П. Порошенко) **радий**, що наші оцінки співпадають* (Прямий). Слова такого зразка віддзеркалюють зацікавленість у темі розмови, демонструють схвальне ставлення, згоду з почутим чи висловленим, чим надають позитивності контексту, заохочують до подальшої взаємодії. Слова-схвалення передають семантичний відтінок правдивості, тому дають зрозуміти, що лише така інформація є правильною та ніби пропонують реципієнтові теж погодитися з продуцентом тексту, навіть якщо це опосередкований віддалений і асинхронний комунікативний акт;

– надання позитивних оцінок (*добре / чудово / цікаво*; *бути радим / щасливим / згодним / вдячним*; *тішити*), наприклад: *«Я прокидаюся щоранку з усмішкою – **вдячний** за день, який, думав, ніколи не побачу», – говорив Дік Чейні, віцепрезидент США (2001–2009 рр.)* (Forbes Ukraine); *І це справді титанічна робота, яка дуже важлива для наших людей, – після постійних терористичних російських ударів відновлювати нормальність життя. **Вдячний** усім, хто залучений», – йдеться в повідомленні В. Зеленського* (ЦензорНЕТ); *За словами джерела Washington Post, коли Дональду Трампу говорять: «Я постараюся укласти угоду», він відповідає: «**Чудово**, подивіться, що можна зробити», і це весь обсяг його знань* (ЦензорНЕТ); *Д. Трамп завершив розмову із В. Зеленським. За словами президента США, вона пройшла **«дуже добре»*** (Forbes Ukraine); ***«І це добре** для України. **Що може бути кращим** для України, ніж економічне партнерство зі США?» – сказав Майк Волц, радник Д. Трампа з нацбезпеки* (Forbes Ukraine); *Три причини популярності закладу: **цікавість** – киянам було **цікаво** спробувати незнайому кримськотатарську кухню з незвичними назвами страв* (Forbes Ukraine);

Інтерв'ю: Як Юрій Косюк будує в МХП. Комуну ***щасливих*** *людей* (Forbes Ukraine); *«**І мені здається**, що Єврокомісія також* ***згодна*** *з цією точкою зору», – додав італійський прем'єр Маріо Драгі* (ЦензорНЕТ); «*Наша сила – у нашій єдності.* ***І дуже тішить****, що наша позиція єдина», – підбив підсумки зустрічі президент України* (ЦензорНЕТ). Позитивна конотація, що її передають слова такого зразка, спонукає і до позитивного оцінення почутого. Влучні приємні слова стимулюють приємні емоції;

– уточнювальні запитання, а також конструкції на позначення умовності дії, наприклад: ***Відповідаючи на уточнювальне запитання про те, чи правильно,*** *що позиція ЄС зараз здебільшого зводиться до невидачі українців, які нелегально перетнули кордон із ЄС, Клименко сказав: «Так»* (ЦензорНЕТ); *Дональд Трамп на зустрічі з Ердоганом заявив, що* ***хотів би****, щоб Туреччина перестала купувати російську нафту* (Прямий); ***«Я дуже хотів би****, щоб європейський голос також був присутнім, адже для нас це важливо, зважаючи на наше майбутнє членство в ЄС», – зазначив Володимир Зеленський* (Прямий). Якщо мовець має уточнювальні запитання, це означає, що він емоційно й свідомо присутній у комунікативному акті та прагне досягти комунікативної інтенції. Водночас дієслова у формі умовного способу вербалізують у тексті націленість і бажання мовця виконати дію, але неможливість її виконання через незалежні від його волі чинники. Такі маркери спонукають реципієнта до емпатії, оскільки продуцент має стійкі наміри і готовий до дій, проте за певних умов не має змоги їх утілити;

– відсутність категоричності у висловлюванні, тобто уникнення *завжди*, *постійно*, *ніколи*, *ніхто*, *ніяк*, *жоден*, *повинен*, *мусиш*, натомість уживання слів, що відбивають припущення, як-от: *імовірно*, *мабуть*, *здається*, *можливо*, *якби*: *За даними джерел нардепа Ярослава Железняка, завтра Рада,* ***імовірно****, проголосує відставку Галущенка та Гринчук* (Forbes Ukraine); ***«Можливо****, хоч так поліція почне діяти і неадекват понесе покарання», – нам пишуть* (Оперативний ЗСУ); *«Ми не обговорюємо* ***можливе*** *отримання членства в НАТО в обмін на окуповані території. Але,* ***мабуть****, такі думки можуть бути в деяких партнерів», – повідомив президент В. Зеленський* (Оперативний ЗСУ). На перший погляд, категоричність в мові зазвичай відбиває впевненість у висловленому, непохитність у своїх переконаннях, а тому повинна конструювати позитивне значення точності й реальності сказаного. Проте публічні дописи націлені на широку аудиторію, учасники якої мають різні соціальні маркери, тому передбачити реакцію окремого реципієнта на категоричний однозначний текст украй складно. Через це продуценти масмедійного чи офіційного повідомлення намагаються уникати категоричності у своїх висловленнях, особливо, якщо доводиться оголошувати відомості про тяжку подію, що може викликати сильну негативну емоцію, а натомість послуговуються лексемами, які деперсоналізують, передають припущення, опосередковано оприявлюють позицію мовця, пом'якшують сприйняття.

До маркерів гармонійної поведінки вналежнюють і невербальні мовні засоби, наприклад: схвальні жести (кивки, лайк); спокійну, упевнену, доброзичливу інтонацію; помірний темп мовлення без різких змін. Такі маркери допомагають створювати атмосферу довіри та взаєморозуміння, запобігати конфліктам, допомагають усвідомити й надалі вербалізувати свої емоції, що є важливим для **с**творення простору для діалогу, підґрунтя для домовленостей, оскільки реципієнту легше сприймати інформацію.

Однією з цілей гармонійної поведінки є пошук компромісу, що його вдається досягти, якщо учасники комунікації «віддають перевагу партнерству, проявляють у конфліктній комунікації розуміння, підтримку, співчуття, готовність допомогти, заохочують інших до врівноваженості та порозуміння, колективного пошуку шляхів розв'язання суперечки» [8, с. 63]. Пошук компромісу передбачає обопільні поступки, що спрямовані на уникнення непорозумінь та збереження ділових відносин або близьких стосунків. Це збалансований підхід до комунікативного процесу, де учасники частково задовольняють свої потреби, утискають себе в бажаннях заради досягнення спільної мети. Підґрунтям такого підходу є повага, емпатія та готовність до домов-

леностей. Компроміс, як елемент гармонійної комунікації, вимагає від учасників уміння слухати, терпіння та творчого підходу для досягнення спільного рішення.

Висновки. Отже, гармонійна мовна поведінка всіх індивідуумів у масмедійному й офіційно-діловому стилі створює сприятливе і перспективне тло для злагодженого перебігу комунікації, успішного досягнення комунікативної мети, формує стійке психологічне здоров'я всіх учасників спілкувального процесу та є запорукою становлення зрілого соціуму в майбутньому. Проаналізовані мовні маркери – це лише кілька прикладів мовновиражальних засобів, що сприяють гармонійній спілкувальній атмосфері. Прагматичний вплив, що очевидно здійснюють такі засоби на реципієнтів, потребує подальшого студіювання в психолінгвістичній царині із застосуванням асоціативного експерименту, семантичного диференціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словник української мови : в 11-ти т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ, 1970–1980. URL: https://sum.in.ua (дата звернення: 10.01.2026)

2. Струганець Л. В. Культура мови. Тернопіль, 2000. 78 с.

3. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / кол. авторів за ред. М. Пентилюк. Київ, 2003. 149 с.

4. Сергієнко О. І., Ситнік А. І. Використання адаптивних цифрових платформ для персоналізованого навчання у закладі вищої освіти. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 5 (51). DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-1335-1346

5. Білоконенко Л. А. Українськомовний міжособистісний конфлікт (стилістика, моделі комунікації, запобігання) : монографія. 2-е вид., перероб. і допов. Кривий Ріг, 2019. 185 с. URL: https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/4144/1/Білоконенко%20монографія.pdf (дата звернення: 10.01.2026)

6. Закон України «Про медіа» № 2693-д від 13 грудня 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-IX#Text (дата звернення: 10.01.2026)

7. Семак Л. А. Динаміка лексичної норми в сучасному масмедійному дискурсі. *Журнал «Український смисл»*. 2024. (1). С. 159–169. DOI: https://doi.org/10.15421/462416

8. Комунікативні технології інформаційного суспільства : монографія / [А. І. Гусєв, Н. О. Довгань, О. В. Івачевська, Н. С. Малєєва, І. В. Петренко] ; за наук. ред. А. І. Гусєва ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 142 с. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/GusevMonogr2020-maket.pdf (дата звернення: 10.01.2026)

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.111’276.6’373.71:81’25=161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-43

ІДІОМАТИЧНІ ВИРАЗИ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАТИВНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ У СУЧАСНОМУ АНГЛІЙСЬКОМУ ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ

IDIOMATIC EXPRESSIONS AS A MEANS OF COMMUNICATIVE EFFECTIVENESS IN MODERN ENGLISH BUSINESS DISCOURSE

Сливка Л. З.,
orcid.org/0000-0002-5556-0203
Web of Science Researcher ID: LFT-5176-2024
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови та перекладу
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Стаття присвячена комплексному аналізу функціонування ідіоматичних виразів у сучасному англомовному діловому дискурсі. У роботі розглянуто специфіку використання ідіом у різних сферах бізнес-комунікації: телефонних переговорах, діловому листуванні, корпоративних зустрічах, укладанні контрактів та медійному просторі. Показано, що ідіоматичні конструкції, попри формалізованість ділової мови, виконують важливу прагматичну функцію – вони роблять мовлення більш живим, виразним та наближеним до природного спілкування. Ідіоми сприяють створенню атмосфери довіри, допомагають структурувати комунікацію, позначати проблемні моменти та досягати компромісу між учасниками взаємодії.

У статті систематизовано основні групи ідіом відповідно до їхнього функціонального навантаження: відкриття бізнесу (game plan, get the ball rolling, get off to a flying start), постановка цілей та завдань (think big, make up one’s mind, take steps), фокусування уваги (come to the point, keep your eye on the ball, get down to business), вираження незгоди та критики (at cross purposes, get the wrong end of the stick, shift the blame), а також досягнення згоди та компромісу (be on the same page, give and take, build bridges). Наведені приклади з перекладом демонструють семантичні та прагматичні особливості ідіом, їхню роль у формуванні корпоративної культури та професійного іміджу.

Окрему увагу приділено проблемі перекладу ідіоматичних виразів українською мовою. Підкреслено, що буквальний переклад не забезпечує адекватності, оскільки ідіоми є культурно маркованими одиницями. Для їхнього відтворення необхідно застосовувати описові, функціональні та адаптаційні стратегії, орієнтуючись на прагматичну мету вислову. Засвоєння ідіом у процесі навчання англійської мови сприяє розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців, підвищує ефективність міжкультурної взаємодії та забезпечує успішну інтеграцію у глобалізоване бізнес-середовище.

Таким чином, ідіоматичні вирази слід розглядати як багатофункціональний інструмент сучасного англомовного ділового дискурсу, що поєднує семантичну, прагматичну та культурну складові й має значний вплив на ефективність професійної комунікації.

Ключові слова: ідіоматичні вирази, англійський діловий дискурс, комунікативна ефективність, прагматика, переклад, міжкультурна комунікація, фразеологізми.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the functioning of idiomatic expressions in modern English business discourse. The study examines the specifics of idiom usage in various spheres of business communication, including telephone negotiations, business correspondence, corporate meetings, contract drafting, and media discourse. It is demonstrated that idiomatic constructions, despite the formalized nature of business language, perform an important pragmatic function – they make speech more vivid, expressive, and closer to natural communication. Idioms contribute to creating an atmosphere of trust, help structure communication, highlight problematic issues, and facilitate compromise between interlocutors.

© Сливка Л. З., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article systematizes the main groups of idioms according to their functional load: business initiation (game plan, get the ball rolling, get off to a flying start), goal-setting (think big, make up one's mind, take steps), focusing (come to the point, keep your eye on the ball, get down to business), disagreement and criticism (at cross purposes, get the wrong end of the stick, shift the blame), as well as agreement and compromise (be on the same page, give and take, build bridges). The provided examples with translation illustrate the semantic and pragmatic features of idioms, their role in shaping corporate culture and professional image.

Special attention is paid to the problem of translating idiomatic expressions into Ukrainian. It is emphasized that literal translation does not ensure adequacy, since idioms are culturally marked units. Their reproduction requires descriptive, functional, or adaptive strategies, focusing on the pragmatic purpose of the utterance. Mastering idioms in the process of learning English contributes to the development of communicative competence of future specialists, enhances the effectiveness of intercultural interaction, and ensures successful integration into the globalized business environment.

Thus, idiomatic expressions should be regarded as a multifunctional tool of modern English business discourse, combining semantic, pragmatic, and cultural components and exerting a significant influence on the effectiveness of professional communication.

Key words: idiomatic expressions, English business discourse, communicative effectiveness, pragmatics, translation, intercultural communication, phraseology.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток англомовного ділового дискурсу супроводжується активним використанням ідіоматичних виразів, які виконують не лише стилістичну, а й комунікативну функцію. Ідіоми дозволяють досягати більшої виразності, економії мовних засобів та створювати ефект професійної компетентності у бізнес-комунікації. Проте їхнє застосування ускладнюється низкою чинників: багатозначністю, культурною маркованістю та відсутністю прямої відповідності в українській мові. Це породжує проблему адекватного відтворення ідіоматичних конструкцій у перекладі та потребує ґрунтовного лінгвістичного аналізу.

Попри значну кількість досліджень у сфері фразеології та перекладознавства, питання функціонування ідіом у сучасному англійському діловому дискурсі залишається недостатньо висвітленим. Більшість праць зосереджуються на загальних аспектах ідіоматичності або на художньому мовленні, тоді як бізнес-комунікація має власну специфіку: прагматичну спрямованість, високий рівень стандартизації та орієнтацію на ефективність взаємодії. У цьому контексті ідіоми виступають не лише мовними одиницями, а й інструментами формування корпоративної культури та професійного іміджу.

Таким чином, актуальність проблеми полягає у необхідності комплексного дослідження ролі ідіоматичних виразів у сучасному англійському діловому дискурсі. Це передбачає аналіз їхніх семантичних, прагматичних та перекладацьких особливостей, визначення функцій у професійній комунікації та окреслення шляхів адекватного відтворення українською мовою. Розв'язання цієї проблеми сприятиме підвищенню ефективності міжкультурної взаємодії, удосконаленню практики перекладу бізнес-текстів та формуванню цілісного уявлення про ідіоматичність як важливий чинник сучасного ділового мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у сфері фразеології, зокрема в англомовному діловому дискурсі, здійснювали багато вчених та дослідників у галузі лінгвістики, комунікації та бізнес-освіти. Так, І. Розенгарт аналізував вплив фразеологізмів на ефективність бізнес-комунікації, доводячи, що використання ідіоматичних виразів сприяє підвищенню виразності та переконливості мовлення у професійному середовищі. О. Бондаренко здійснила комплексний аналіз фразеологічних одиниць в англійській та українській діловій мові, окресливши їхні семантичні особливості та проблеми адекватного перекладу. А. Гребенюк досліджував семантику та функції фразеологізмів у різних бізнес-контекстах, наголошуючи на їхній ролі у формуванні корпоративної культури та професійного іміджу. Т. Ткаченко приділила значну увагу міжкультурному аспекту, розглядаючи ідіоматичні вирази як інструмент гармонізації комунікації між представниками різних культурних спільнот.

Узагальнюючи результати цих досліджень, можна стверджувати, що ідіоматичні вирази у діловому дискурсі виконують багатофункціональну роль: вони не лише збагачують мовлення,

а й забезпечують ефективність комунікації, сприяють точності та виразності висловлювань, а також виступають маркером професійної компетентності. Водночас їхня культурна маркованість та відсутність прямої відповідності у перекладі створюють додаткові труднощі для міжмовної взаємодії, що актуалізує потребу у подальшому комплексному аналізі цього явища.

Таким чином, попередні наукові напрацювання заклали підґрунтя для розуміння специфіки функціонування фразеологічних одиниць у бізнес-комунікації, проте залишаються відкритими питання щодо їхньої прагматичної ролі, стратегій перекладу та адаптації у міжкультурному середовищі. Це визначає перспективність подальших досліджень, спрямованих на систематизацію функцій ідіом та вироблення практичних рекомендацій для їхнього ефективного використання у сучасному англійському діловому дискурсі.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є всебічне вивчення функціонування ідіоматичних виразів у сучасному англійському діловому дискурсі, а також визначення їхньої ролі у забезпеченні комунікативної ефективності. Ідіоми розглядаються як особливий тип мовних одиниць, що поєднують семантичну, прагматичну та культурну складові, і тому їхнє використання у бізнес-комунікації потребує ґрунтовного аналізу. Дослідження спрямоване на виявлення закономірностей застосування ідіом у професійному мовленні, окреслення їхніх функцій та визначення труднощів, які виникають при перекладі українською мовою.

У межах поставленої мети передбачається систематизація основних типів ідіоматичних виразів, що використовуються у бізнес-текстах та усному спілкуванні, а також аналіз їхнього впливу на ефективність міжкультурної комунікації. Особлива увага приділяється прагматичному аспекту, адже ідіоми у діловому дискурсі не лише збагачують мовлення, а й виконують функцію маркерів професійної компетентності та корпоративної культури. Важливим завданням є також окреслення перекладацьких стратегій, які дозволяють адекватно відтворювати ідіоматичні конструкції українською мовою без втрати їхнього змістового та стилістичного навантаження.

Таким чином, дослідження має на меті не лише теоретичне узагальнення ролі ідіом у сучасному англійському діловому дискурсі, але й практичне обґрунтування їхнього значення для підвищення ефективності професійної комунікації. Результати роботи покликані сприяти розвитку перекладознавчих студій, удосконаленню методики викладання англійської мови для бізнес-сфери та формуванню цілісного уявлення про ідіоматичність як важливий чинник сучасного ділового мовлення.

Виклад основного матеріалу. Функціональне навантаження ділової англійської мови охоплює різні сфери професійної комунікації: телефонні переговори, ділове листування, публікації у бізнес-ЗМІ, проведення зустрічей, укладання контрактів та ведення переговорів. Як мова спеціального призначення, ділова англійська поєднує усне та писемне мовлення, що забезпечує цілісність комунікативного процесу у бізнес-середовищі. Водночас саме усна форма ділового спілкування є більш відкритою до використання ідіоматичних виразів, які не лише передають інформацію, а й створюють атмосферу довіри, невимушеності та автентичності у взаємодії між партнерами.

Ідіоми, як стійкі мовні одиниці, мають культурну маркованість і не підлягають буквальному перекладу. Їхнє значення формується у контексті, а адекватне відтворення потребує від перекладача відходу від формальної структури речення та зосередження на переданні прихованої ідеї. Наприклад, вираз get the ball rolling у бізнес-середовищі означає «зрушити справу з місця» або «розпочати процес». Український відповідник може бути сформульований як «дати старт проєкту» чи «розпочати роботу». Ідіома put on hold використовується для позначення тимчасового призупинення діяльності, що у перекладі передається як «відкласти» або «призупинити». Вираз in full swing означає «бути у самому розпалі», тобто характеризує активну фазу реалізації проєкту. Натомість pull the plug у бізнес-контексті означає «припинити фінансування» або «згорнути проєкт», що у перекладі передається як «зупинити» чи «закрити» [1, с. 30].

Важливим є також використання ідіом, що відображають специфіку комунікації у корпоративному середовищі. Наприклад, on the grapevine означає «за чутками» або «неофіційно», тоді як from the horse's mouth передає значення «з перших вуст». У діловій практиці ці вирази допомагають позначити джерело інформації та рівень її достовірності. Так, речення I heard on the grapevine that our company is going bankrupt перекладається як «Ходять чутки, що наша компанія збанкрутує», тоді як I heard it from the horse's mouth – «Я чув це з перших вуст» [2, с. 235]. Ці приклади демонструють не лише семантичне навантаження ідіом, а й їхню здатність виконувати прагматичну функцію, підкреслюючи статус джерела повідомлення та створюючи ефект автентичності.

Ідіоматичні вирази у діловому дискурсі виконують не лише семантичну, а й важливу прагматичну функцію. Вони допомагають встановити баланс між офіційністю та невимушеністю спілкування, створюють атмосферу довіри та сприяють формуванню позитивного іміджу компанії чи окремого мовця. Використання ідіом у бізнес-переговорах часто сигналізує про високий рівень володіння мовою та культурною інтегрованістю, що є важливим чинником у міжкультурній комунікації. Наприклад, вираз to break the ice («розтопити лід») використовується для позначення початку розмови у невимушеній формі, що допомагає зняти напруження між партнерами.

З точки зору перекладу, ідіоми становлять особливу складність, адже їхнє буквальне відтворення часто призводить до втрати змісту або стилістичного ефекту. Тому перекладачі застосовують різні стратегії: описовий переклад (to think outside the box – «мислити нестандартно»), функціональний еквівалент (to call the shots – «приймати рішення»), або культурно адаптований відповідник (to hit the nail on the head – «влучити в саму точку»). Вибір стратегії залежить від контексту, цільової аудиторії та прагматичної мети комунікації.

Всупереч поширеній думці про «сухість» та надмірну формалізованість ділової англійської мови, її комунікативний потенціал значною мірою збагачується завдяки використанню ідіоматичних виразів. Саме вони роблять мовлення більш живим, виразним та наближеним до природного спілкування, що особливо важливо у бізнес-середовищі, де ефективність комунікації часто визначає успіх співпраці. Ідіоми, які функціонують у бізнес-дискурсі, можна класифікувати відповідно до їхнього функціонального навантаження: відкриття бізнесу, постановка цілей та завдань, оцінка результатів тощо.

У сфері започаткування бізнесу поширеними є вирази game plan («план гри», тобто стратегія досягнення успіху), get something off the ground або get the ball rolling («зрушити з місця», «розпочати проєкт»), get off to a flying start («успішно розпочати діяльність»). Наприклад: What is our game plan for dealing with our new competitor? – «Який у нас план дій щодо нового конкурента?»; We'll be looking forward to getting the project off the ground – «Ми з нетерпінням чекаємо на старт проєкту»; The new marketing campaign got off to a flying start and sales increased – «Нова маркетингова кампанія успішно розпочалася, і продажі зросли» [3, с. 58]. Ці вирази не лише позначають етапи розвитку бізнесу, а й створюють образність, що підсилює мотиваційний ефект комунікації.

До групи ідіом, які відображають процес постановки цілей та завдань, належать think big («мислити масштабно»), make up one's mind («ухвалити рішення»), on purpose («навмисно»), take steps («вжити заходів»), with a view to («з метою»). Наприклад: I'm thinking big. I think we can open 10 stores in the next five years – «Я мислю масштабно: ми можемо відкрити десять магазинів протягом наступних п'яти років»; I haven't yet made up my mind whether to accept the offer or not – «Я ще не вирішив, чи приймати цю пропозицію»; He does this on purpose, just to let everyone know who's in charge – «Він робить це навмисно, щоб усі знали, хто керує»; We shall be taking steps to put our plans into action – «Ми будемо вживати заходів для реалізації наших планів»; We are opening an office in Budapest with a view to expansion in Eastern Europe – «Ми відкриваємо офіс у Будапешті з метою розширення в Східній Європі» [4, с. 205].

Розглянуті приклади ідіоматичних виразів свідчать про їхню багатофункціональність у сучасному англійському діловому дискурсі. Вони не лише виконують роль семантичних маркерів, а й значною мірою впливають на прагматичний аспект комунікації. Ідіоми, що стосуються фокусування уваги (come to the point, keep your eye on the ball, get down to business, get to the bottom of, zero in on), допомагають структурувати розмову, спрямовують її у потрібне русло та забезпечують ефективність обговорення [5, с. 133]. Такі вирази є інструментами управління комунікативним процесом, адже вони сигналізують про необхідність переходу до суті, концентрації на головному та пошуку вирішення проблеми.

Ідіоми, що виражають незгоду чи критику (at cross purposes, get the wrong end of the stick, can't make head nor tail of it, be beside the point, shift the blame), виконують функцію маркерів комунікативних бар'єрів. Вони дозволяють чітко позначити непорозуміння, відсутність логіки чи спроби уникнути відповідальності. У бізнес-середовищі такі вирази допомагають швидко ідентифікувати проблемні моменти у взаємодії та спрямувати дискусію на пошук рішень. Наприклад, I think we're talking at cross purposes – «Ми говоримо про різні речі» – є сигналом для уточнення позицій сторін, тоді як He is always shifting the blame – «Він постійно перекладає провину» – демонструє прагматичну оцінку поведінки учасника комунікації.

Не менш важливими є ідіоми, що позначають кроки до згоди та компромісу (be in line with, be on the same page, see eye to eye, go along with, give and take, build bridges). Вони виконують інтегративну функцію, сприяючи гармонізації відносин між партнерами, формуванню спільних цілей та досягненню консенсусу. Наприклад, We are on the same page – «Ми думаємо однаково» – сигналізує про єдність позицій, тоді як All relationships call for an element of give and take – «Усі стосунки потребують компромісу» – підкреслює необхідність взаємних поступок [6, с. 33]. Використання таких виразів у бізнес-комунікації створює атмосферу співпраці та довіри, що є ключовим чинником успішної взаємодії.

Висновки. За результатами дослідження використання ідіом у сучасному англомовному діловому дискурсі можна зробити низку узагальнень, які підтверджують їхню значущість як для теоретичного осмислення, так і для практичного застосування у сфері міжкультурної комунікації.

По-перше, англійські ідіоми становлять невід'ємну частину розмовного стилю ділової англійської мови. Вони активно функціонують у професійному спілкуванні, надаючи йому природності, виразності та динаміки. Використання ідіоматичних конструкцій у бізнес-дискурсі спростовує поширене уявлення про «сухість» та надмірну формалізованість ділової мови, адже саме вони створюють ефект живого спілкування та сприяють встановленню довіри між партнерами.

По-друге, адекватний переклад англійських ділових ідіом потребує врахування культурного контексту, національного колориту та менталітету мовної спільноти. Ідіоми є культурно маркованими одиницями, які не мають прямої відповідності в інших мовах, тому буквальний переклад часто призводить до втрати змісту або стилістичного ефекту. Перекладач має орієнтуватися на семантичну еквівалентність та прагматичну функцію вислову, застосовуючи описові, функціональні чи адаптаційні стратегії.

По-третє, експресивна функція ідіом є однією з провідних у діловому дискурсі. Вони надають мовленню яскравості, допомагають створити атмосферу невимушеності та сприяють кращому взаєморозумінню між співрозмовниками. Усі ідіоми, що використовуються у бізнес-комунікації, мають прагматичний заряд: вони не лише передають інформацію, а й формують ставлення до неї, підкреслюють інтенції мовця та впливають на перебіг комунікації.

По-четверте, знання та правильне використання ідіоматичних виразів є показником високого рівня професійної компетентності. Володіння ними дозволяє учасникам комунікації ефективніше досягати поставлених цілей, уникати непорозумінь та формувати позитивний імідж у міжнародному бізнес-середовищі. Для студентів та майбутніх фахівців засвоєння ідіом у процесі навчання англійської мови сприяє розвитку комунікативної компетентності, підвищує

рівень міжкультурної інтегрованості та забезпечує успішну адаптацію у глобалізованому професійному просторі.

Отже, ідіоматичні вирази у сучасному англомовному діловому дискурсі слід розглядати як багатофункціональний інструмент комунікації, що поєднує семантичну, прагматичну та культурну складові. Їхнє дослідження має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже воно сприяє вдосконаленню перекладацької діяльності, розвитку методики викладання англійської мови для бізнес-сфери та формуванню цілісного уявлення про ідіоматичність як важливий чинник ефективної професійної взаємодії.

Отримані результати підтверджують значущість ідіоматичних виразів у сучасному англомовному діловому дискурсі, проте відкривають низку напрямів для подальшого наукового пошуку.

По-перше, перспективним видається аналіз функціонування ідіом у міжкультурних бізнес-переговорах. Оскільки ідіоматичні вирази мають культурну маркованість, їхнє використання може як сприяти ефективності комунікації, так і створювати додаткові бар'єри для розуміння. Дослідження прагматичних стратегій застосування ідіом у багатокультурних середовищах дозволить визначити оптимальні способи їхнього використання та перекладу.

По-друге, актуальним є вивчення ролі ідіом у цифровій бізнес-комунікації, зокрема у сфері електронного листування, онлайн-переговорів та корпоративних соціальних мереж. Цей напрям досліджень допоможе з'ясувати, наскільки ідіоматичні вирази адаптуються до нових форматів спілкування та як вони впливають на формування корпоративної культури у віртуальному середовищі.

По-третє, перспективним є зіставний аналіз використання ідіом у різних галузях бізнесу – фінансовій, маркетинговій, юридичній, технічній. Такий підхід дозволить виявити специфіку функціонування ідіоматичних виразів у залежності від професійної сфери та визначити їхні комунікативні пріоритети.

Таким чином, подальші дослідження мають бути спрямовані на розширення теоретичного розуміння ідіоматичності у бізнес-дискурсі та на розробку практичних рекомендацій для перекладачів, викладачів та фахівців, які працюють у сфері міжнародної комунікації. Це сприятиме підвищенню ефективності міжмовної взаємодії та формуванню цілісного уявлення про ідіоми як важливий інструмент сучасного ділового мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравцова І. І. Фразеологізми в сучасній англійській мові: визначення, підходи, класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2016. Вип. 20(2). С. 29–32.

2. Максимова А. Я. Класифікація інноваційної фразеології сфери економіки та бізнесу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.* Серія : Філологія. Журналістика, 2022. Т. 33(72), № 2. Ч. 1. С. 235–238. DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.2-1/40

3. Руденко Н. С. Фразеологізми як засоби мовної економії в сучасному діловому дискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 58–62. DOI: 10.32838/2663-6069/2019.3/11

4. Паламарчук О. Л. Особливості функціонування фразеологізмів у сучасній англомовній бізнес-комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 52. С. 204–207.

5. Соловйова Л. Ф. Специфіка використання сталих виразів у діловому мовленні: лінгвопрагматичний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2021. № 48. Т. 1. С. 132–135. DOI: 10.32841/2409-1154.2021.48-1.33

6. Бондаренко Т. Відтворення в українському перекладі англійських прагматичних ідіом в актомовленнєвих контекстах. *Advanced Linguistics.* 2019. № 3. С. 32–37. DOI: 10.20535/2617-5339.2019.3.169890.

Дата першого надходження статті до видання: 13.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 82.09:821.112.2-31
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-44

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ РЕАЛЬНОСТІ В РОМАНІ ЮЛІ ЦЕ «ІНСТИНКТ ГРИ»

PECULIARITIES OF ARTISTIC REALITY IN THE YULI ZEH'S NOVEL 'GAMING INSTINCT'

Соколовська С. Ф.,
orcid.org./0000-0002-2335-1765
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології та зарубіжної літератури
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Борова Л. О.,
orcid.org/0000-0003-0116-8211
викладач кафедри германської філології та зарубіжної літератури
Житомирського державного університету імені Івана Франка

У статті обґрунтовано актуальність постструктуралістського методу, який пропонує гнучкий підхід до понять «експеримент», «фікційність» і у такий спосіб відкриває нові можливості для розгляду «експериментальності» в літературі. Показовим у цьому стосунку є роман Юлі Це «Інстинкт гри», його експериментальний характер конкретизовано на рівні сюжету, а також у рамковій композиції твору, коли події зображено в контексті юридичної реконструкції справи, опису фактів кримінальною суддею. Проаналізовано застосування класичної моделі теорії ігор у межах постмодерністської художньої парадигми. За допомогою постструктуралістської стратегії опису літературного твору встановлено, що зображена картина світу не зв'язана змістовно з ігровою моделлю, вона є змінною. Постановка питань у такій спосіб пропонує можливість отримати нові знання через літературу, змінюючи вектори й оцінки. Описано структуру художньої реальності, її потенціал і суперечності, тобто ті складники, які визначають її як форму сучасного досвіду і роблять її такою, що можна описати і передати. Дослідження показало, що різні констеляції «гри» можна лише частково охопити інструментарієм теорії ігор, оскільки онтологічна реальність роману ставить під сумнів раціональність через «ірраціональну» поведінку персонажів. Художня картина світу, репрезентована романом, постає як результат сприйняття цілісного художнього висловлювання. Йдеться не лише про наявні ознаки постмодерністської літератури, що фіксують досягнутий рівень розуміння людини і світу. Запропонована авторкою концепція виражає сучасний досвід часу і у такий спосіб діє як засіб дистанціювання та рефлексивного погляду на постмодернізм. Розглянуто лінію від теорії ігор через модель «дилема в'язня» до роману, інтерпретацію розширено поведінковими аспектами. З'ясовано, що «дилема в'язня» головного персонажа не є такою в класичному розумінні, а представляє індивідуально-авторську художню трансформацію теоретичної ігрової моделі.

Ключові слова: постмодерністська література, постструктуралістський метод, теорія ігор, експеримент, діалогічна взаємодія.

This article substantiates the relevance of the poststructuralist method, which offers a flexible approach to the concepts of "experiment" and "fictionality," thereby opening new possibilities for analyzing "experimentalism" in literature. A distinct example in this regard is Juli Zeh's novel *The Gaming Instinct*, whose experimental nature is expressed both at the plot level and through its framed composition – where events unfold within the structure of a legal case reconstruction, narrated by a criminal court judge. The study explores the application of the classical game theory model within the postmodern literary paradigm. Using a poststructuralist reading strategy, the analysis shows that the presented picture of the world is not related in content to the game model; rather, it is variable and shifting. This interpretative approach allows for the emergence of new forms of knowledge through literature, by altering evaluative

© Соколовська С. Ф., Борова Л. О., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

frameworks and interpretive vectors. The article describes the structure of the literary reality, its internal potential and contradictions – the elements that define it as a form of contemporary experience, capable of being both described and communicated. The research demonstrates that various configurations of "game" within the novel can only be partially captured using the tools of classical game theory. This is because the ontological theory of the text challenges the rationality through the "irrational" behavior of its characters. The aesthetic world represented in the novel is perceived as the outcome of a complete artistic expression, rather than as a model bound by a stable theoretical framework. The work not only displays familiar traits of postmodern literature, reflecting the prevailing understanding of the human condition and world perception, but also offers a contemporary experience of time, functioning as a medium of distance and critical reflection on postmodernism itself. The article traces a theoretical trajectory from game theory, through the "prisoner's dilemma" model, and into its literary interpretation within the novel, expanded further by behavioral dimensions. It is shown that the protagonist's "prisoner's dilemma" does not conform to the classical understanding of it, but instead represents an individually and artistically transformed version of the theoretical game model.

Key words: postmodern literature, poststructuralist method, game theory, experiment, dialogic interaction.

Постановка проблеми. За 25 років, що минули з часу виходу дебютного роману Юлі Це «Орел і ангел» (2001), книги цієї авторки стали міжнародними бестселерами сучасної німецькомовної літератури. У вигаданих світах вона ставить своїх героїв у складні та проблемні ситуації, щоб спостерігати, що з ними відбувається і як вони поводяться. При цьому вона, як письменниця, керується тією ж цікавістю, що й експериментатор: незалежно від конкретної мети або конкретно сформульованого на початку процесу написання інтересу до пізнання, її творчість спрямована на пошуки альтернативної реальності, паралельного світу, який стає формою реальності, в якому можна програвати ситуації, випробовувати концепції та моделі взаємодії між «можливим» та «дійсним» світом. Застосовуючи «ігровий» підхід, Юлі Це у такий спосіб показує особливий адогматичний тип світорозуміння під час само- і світотворення, а також конструювання реальностей та ідентичностей. Наукового осмислення потребує літературознавчий контекст теорії ігор у романі Юлі Це «Інстинкт гри» (2004), застосовність категорії експериментальності для розгляду фікційності художнього світу. Такий підхід виявляється актуальним, він зумовлений складною онтологією художнього твору, його буттям у формі тексту як знаково-комунікативної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Юлі Це всебічно вивчається, аналізується і постійно поглиблюється. Окрім значної кількості окремих статей, за 25 років у Німеччині вийшло п'ять збірників, присвячених аналізу жанротворчих, стильових, сюжетно-композиційних, тематико-естетичних, рецептивних особливостей творів Ю. Це. Її твори стали предметом наукових досліджень за принципами текстуальності (Ю. Брокофф, Е. Штерн, Г. Штінінг), контекстуальності (К. Кауер, С. Е. Клоке, К. Сміт, Л. Шерер, С. Хорсткотте), метатекстуальності (Л. Ріхтер), інтертекстуальності (К. Кулль, Е. Шиллінг), з наратологічної перспективи (Т. Б. Фур, Ю. Шелл), з точки зору мотивної організації (Л. Альт, М. Граф, І. Новер), з літературно-дидактичної перспективи (Я. Штандке). Безсумнівним є вплив творів цієї письменниці на сучасну європейську культуру, що корелюють з постмодерністською літературою і вимагають дослідницької уваги, зокрема з боку української германістики. Праці українських вчених, серед яких Н. Астрахан, О. Онищенко, Я. Поліщук, А. Савина, свідчать про необхідність неупередженого погляду на феномен постмодерністської літератури, наголошують на перечитуванні в сучасному контексті та літературознавчому потрактуванні художніх текстів [1, с. 6]. Кроком у цьому напрямі є розкриття особливостей художнього мислення Юлі Це в романі «Інстинкт гри» на тлі постмодерністського досвіду.

Метою цієї розвідки є визначення особливостей художньої реальності в романі Юлі Це «Інстинкт гри» в руслі постструктуралістського методу, який пропонує гнучкий підхід до понять «експеримент», «фікційність» і у такий спосіб відкриває нові можливості для розгляду «експериментальності» в літературі. Обраний підхід стосується вивчення реалізації теорії ігор, а саме експериментальних конструкцій на рівні сюжету і персонажів, які відкривають літературно-художню творчість у буттєві та пізнавальні виміри.

Виклад основного матеріалу. Юлі Це рефлексує над експериментальним характером своїх романів таким чином: «У всіх романах я ставила своїх персонажів у максимально екстремальні ситуації і спостерігала, що відбувається з ними і зі мною […] / Я сприймаю те, що роблю, як експеримент» [2, с. 12]. За спостереженням дослідників творчості Ю. Це С. Дерінг, М. Еден, її романи задумані як простори можливостей в альтернативному світі [2, с. 12]. Показовим у цьому стосунку є роман «Інстинкт гри», його експериментальний характер конкретизовано на рівні сюжету, а також у рамковій композиції твору, коли події зображено в контексті юридичної реконструкції справи, опису фактів кримінальною суддею. Ця рамкова історія теж може бути прочитана як експериментальна: експеримент полягає в тому, що суддя, яка виносить рішення у цій справі, намагається у ролі оповідачки від першої особи представити юридичні обставини експерименту учня гімназії Алева у літературній формі, щоб дії учасників стали зрозумілими, а зв'язки між ними очевидними. У такий спосіб вона намагається обґрунтувати свій вирок, яким покарано лише Алева, насамперед собі, але також і іншим суддям, що беруть участь у судовому процесі.

З моменту публікації в кінці 2004 року роман «Інстинкт гри» привертає широку увагу громадськості у Німеччині. Про це свідчать численні наукові статті, дослідження, відгуки і рецензії, а також екранізація роману відомим німецьким режисером Грегором Шніцлером у 2013 році. Авторка дисертаційного дослідження 2018 року Каролін Кулль з Рурського університету в Бохумі підкреслює «надзвичайну інтертекстуальність» роману, який не можна зводити до його сюжету, сексуального насильства та шантажу вчителя в гімназії в Бонні [3, с. 14].

Розгляд сюжету і персонажів на метарівні вказує шлях художнього пізнання, підпорядкованого завданню цілісного відтворення образу дійсності [1, с. 7]. На цьому шляху спостерігаємо гру відображеннями й конструювання багатовимірного простору:

«Alev war derartig überzeugt von seinen Worte, dass diese Überzeugung sich zu Wahrheit verdichtete, so wie unendlich oft wiederholte Spiegelungen von Realität schließlich Realität ergaben. Wie immer lag das Eigentliche in der Form, Inhalte waren austauschbar. Wenn Ada länger zuhörte, würde sie ihm eines Tages glauben, ganz gleich, was er erzählte» [4, с. 140].

Художній простір визначають численні ігрові імплікації метафоричного походження, що стають формою оцінки реальності, перспектив її розвитку. Ці імплікації є релевантними для розуміння і інтерпретації картини світу, репрезентованої твором. У нашому баченні, один із головних персонажів Алев свідомо змішує різні конотації гри, щоб приховати «вибуховість» експериментальних дій. Заплутана гра постає в контексті твору грою без правил: у такому випадку вже не можна судити про добро і зло.

Поділяючи точку зору Н. Астрахан щодо активності, особистісної відтворювальної діяльності читача, вважаємо продуктивними процесуально орієнтовані суб'єкт-об'єктні методологічні настанови, зумовлені рецептивною естетикою [5, с. 171]. Ці настанови включають побудову теоретичної моделі досліджуваного предмету, щоб таким чином розкрити імпліцитну структуру внутрішніх і рамкових експериментів роману. Важливою передумовою побудови такої моделі є діалогічна взаємодія реципієнта з автором, що відповідає діалогічній сутності літературного твору [5, с. 196].

У нашій діалогічній взаємодії це означає використання теорії ігор як основної дискурсивної системи координат для стратегії дій Алева, для оцінки цієї стратегії у зображеній картині світу. З цією метою необхідно звернути увагу на відмінність між метафоричним і математичним використанням терміну «гра». Таке розмежування стає основою для розуміння цілісної картини світу й відповідної концепції людини, при цьому «гра в літературі» перетворюється на «експеримент у літературі», а «ігрова конструкція» на «експериментальну конструкцію». Поведінкова теорія ігор доповнює інтерпретацію роману важливим аспектом: як тільки класична теорія ігор перевіряється на її емпіричну релевантність – саме це робить Алев у своєму експерименті – її «практичну» сторону, поведінкову теорію ігор, не можна обійти. Якщо пояснювати вчинки Алева незалежно від його метафоричних висловлювань, виключно як екс-

перимент з теорії ігор, який емпірично реалізує модель теорії ігор, то для цього необхідно розширити інтерпретацію поведінковими аспектами [6, с. 66].

Для літературознавчого пізнання твору доцільно простежити лінію від теорії ігор через модель «дилема в'язня» до роману. Як відомо, теорія ігор займається моделями стратегічних дій у соціальних взаємодіях. З огляду на таку широку сферу застосування не дивно, що теорія ігор є основою різних наукових дисциплін, котрі використовують її як «інструмент для точного аналізу стратегічних ситуацій» [7, с. 7]. У чому полягає мультидисциплінарна адаптивність теорії ігор? За допомогою теорії ігор можна представити людську поведінку в конфліктних ситуаціях у вигляді «моделей». Отже, гра є моделлю конфлікту або формалізованим описом соціальних конфліктних ситуацій [7, с. 10]. Крім цього, до моделей часто додаються так звані «cover stories», історії, які ілюструють ситуації прийняття рішень. «Дилема в'язня» – це класична модель теорії ігор, що показує, чому двоє раціональних людей можуть не співпрацювати, навіть коли це в їхніх спільних інтересах, адже переслідування індивідуальних інтересів може завдати шкоди колективу, і тому доцільно дотримуватися колективної стратегії [7, с. 92].

У романі, окрім цитування Алева і Ади з книги Роберта Аксельрода «Еволюція кооперації» (1984), є кілька інтертекстуальних посилань на модель «дилема в'язня». Так, перед першої зустріччю з Адою вчитель Смутек відчуває себе у ролі «грабіжника банку». Коли Ада спокушає його в душовій спортивної зали, ми знову бачимо Смутека, який ніби приміряє на себе цю роль:

«Er fühlte sich wie ein Bankräuber im Foyer, der, beide Hände in den Manteltaschen, den entscheidenden Satz noch nicht ganz auf der Zunge hat. Er konnte aufhören, und alles würde sein, wie es gewesen war» [4, с. 326].

Класичну модель теорії ігор використано у межах постмодерністської художньої парадигми для позначення певної сфери дослідження як «розріз реальності». Постструктуралістська стратегія опису літературного твору виявляє, що зображена картина світу не зв'язана змістовно з ігровою моделлю, вона є змінною. Постановка питань у такій спосіб пропонує можливість отримати нові знання через літературу, змінюючи вектори й оцінки, подібно до того, як відбулися зміни щодо сприйняття й розумінні світу і себе у Ади. Вона не знала точно, чи подобається їй така ситуація, чи ні. Але вона була впевнена, що гра не могла продовжуватися, поки всі троє гравців були в одному човні:

«Für das Gefühl, das sich gerade häuslich in ihr niederließ, gab es ein simples Wort: Freiheit. Sie fühlte sich, als hätte Alev Recht, dem sie genau genommen niemals ein einziges Wort geglaubt hatte. Als wäre alles ein Spiel. Nicht NUR ein Spiel, sondern EIN SPIEL [4, с. 467].

Як реалізовано гру «дилема в'язня» в експериментальній установці Алева? План Алева полягає в тому, щоб змусити свою однокласницю і подругу Аду спокусити вчителя німецької мови Смутека. На підставі фотографій, які Алев таємно робить і на яких зображені обоє під час статевого акту, між Адою і Смутеком виникає соціальна конфліктна ситуація: вони повинні вирішити, чи приходити на подальші зустрічі, як наказує Алев, чи викрити ситуацію, після чого Алев опублікує фотографії.

У своєму експерименті Алев посилається в першу чергу на «Еволюцію кооперації» Роберта Аксельрода. Теоретичні роздуми Р. Аксельрода щодо «дилеми в'язня» стосуються кількох ітеративних або нескінчених серій ігор, що значно ускладнює базову гру [6, с. 74]. Важливим аспектом, який підкреслює Р. Аксельрод, є можливість гравців помститися за попереднє рішення суперника. Така стратегічна можливість з'являється у гравців тільки завдяки повторюваним іграм, або коли грається кілька ігор поспіль. Найкращою стратегією гравця в одноразових іграх з «дилемою в'язня», за Р. Аксельродом, є колективна стратегія, однак при багаторазовому повторенні гри стратегія ускладнюється: тоді вона означає ґрунтовне продумування дій для кожної можливої конфігурації гри, ці дії гравець повинен продумати на початку гри.

Наша інтерпретаційна стратегія передбачає пошук причин для початку експерименту та з'ясування мотивів експериментатора, що стоять за цим. Звертаємо увагу не тільки на склад-

ність зображеної ситуації, але й на індивідуальне сприйняття її експериментатором. Оскільки експеримент у «Інстинкті гри» ініціює Алев, для визначення вихідної ситуації важливими є саме його мотиви. Для Алева мета його експерименту є чіткою:

«Macht. Neue Entfaltungsmöglichkeiten für alle Beteiligten. Teuflisches Vergnügen. Vielleicht Geld. Vor allem aber: Befriedigung des Spieltriebs» [4, с. 284].

Крім цих явних намірів Алева, вартими уваги є й інші фактори, такі як політичні події того часу, його життєва ситуація, зумовлена підлітковим віком, та його психологічний стан [6, с. 77]. Розуміючи постмодернізм як концепцію передачі досвіду часу, основною характеристикою якої є різноманітність, що не піддається жодній уніфікації [8, с. 9], усвідомлюємо потребу врахування глобальних ключових подій, що спричинили загальну атмосферу змін. Зокрема, терористичні атаки 11 вересня 2001 року, війна в Іраку, стрілянина в Ерфурті 26 квітня 2002 року, теракти в Мадриді 11 березня 2004 року. Всі вони складають тло тривожного погляду на покоління, гаслом якого є «Все дозволено», ставлення до життя якого визначають надлишок, різноманіття і майже нескінченні можливості вибору [8, с. 9]. Це особливо помітно на прикладі Алева: його одержимість владою, маніпулятивність і зарозумілість є типовими рисами індивідуальної екзистенції. У такій концепції людини взаємодію глобалізації, множинних процесів соціалізації та їхнього наслідку – симуляції – втілено як форму буття в епоху, позбавлену цінностей [8, с. 305]. Йдеться про «трансцендентну бездомність», до сприйняття та визнання котрої, здатний лише вчитель історії Хефі:

«Schon während des Desserts hatte Höfi angefangen, über Werteverlust und transzendentale Obdachlosigkeit zu reden und dabei ständig auf seinen Teller geschaut, als ob es ihm gleichgültig wäre, ob jemand zuhörte oder nicht» [4, с. 211].

Здається, що завдяки своєму віку та історичному погляду на сьогодення, який він називає «історичністю сьогодення», вчитель має перевагу над учнями, що не можуть знайти опори в постійному «непроникному хаосі» сьогодення:

«Er sprach gern über die Historizität der Gegenwart. […] Gegenwart sei undurchdringliches Chaos, die Vergangenheit ein stromlinienförmiges Ding. Um ein wenig Zucht in das gegenwärtige Durcheinander zu bringen, müsse man es als Geschichte und damit als etwas Vergangenes behandeln» [4, с. 46-47].

Але коли його дружина померла після багаторічної хвороби, Хефі без вагань пішов за нею:

«Er war klug genug gewesen, das Ausmaß seiner Verlorenheit zu erkennen. Das Leben war schwierig geworden, es gab nichts Großes, an das man glauben, keine Pflichten, die man erfüllen, keine Bräuche, an denen man sich freuen konnte, und was einst eine Familie gewesen war, bestand aus versprengten Einzelwesen, die man liebte oder verzweifelt bedauerte – es ließ sich kaum noch unterscheiden» [4, с. 318-319].

У цьому нігілістичному світогляді віра і релігія замінюються «ілюзорним двійником, що виглядає як оригінал, а саме прагматизмом» [8, с. 399]. На думку К. Могендорф, нігілізм створює основну передумову для прагматичних дій, що в умовах втрати сенсу і цінностей дозволяють їх штучно конструювати, оскільки вони базуються на встановлених правилах, а отже гарантують функціонування міжособистісних стосунків [8, с. 402]. Відповідно, дії Алева та його експерименти слід розуміти як пошуки сенсу, при цьому виявляємо структуру художньої реальності, її потенціал і суперечності, тобто ті складники, які визначають її як форму сучасного досвіду і роблять її такою, що можна описати і передати. Так, ми бачимо актуальний формат художнього простору, його рухомість і відкритість:

«Die Zeit verging mit Bleigewichten an den Füßen. Aufgrund perspektivischer Verzerrung schienen das wuchtige Unglück im entfernten Madrid und die kleine, aus unmittelbarer Nähe betrachtete Katastrophe eines Lehrerselbstmords von gleicher Größe zu sein. Ihr Aufeinanderfolgen erzeugte eine Bedrohung. Sobald die Menschen etwas nicht begreifen konnten, fielen sie dem Aberglauben zum

Opfer, als wären Aufklärung, Forschung und Fortschritt oberflächliches Geklimper gewesen, das nur in guten Zeiten vom tragischen Geworfensein des Menschen ablenken konnte [4, с. 308].

Через численні переїзди – разом із родиною Алев мешкав в Австрії, Іраку, США та Сербії – він не має батьківщини. Життєвий досвід Алева базується на нестабільності та різноманітті, що ускладнює формування зрілого, стійкого світогляду та етично-моральної позиції. До того ж сімейний будинок Алева не є місцем, де підліток може сховатися, знайти орієнтир і спокій, зустріти розуміння і відповідальну батьківську турботу [9, с. 225]. Схоже, що батьки мало реагують на його потреби; натомість мати Алева, Амілія, сама веде нестабільне життя між культурами та релігіями, через що не відчуває себе повністю вдома в жодній з них. Тому юнак намагається впливати на своє безпосереднє соціальне оточення шляхом активного втручання в нього. За допомогою експериментальної конструкції він створює зрозумілий, контрольований простір. У цьому просторі, обмеженому ігровою ситуацією, він почувається впевнено і зберігає вирішальну владу над «добром» і «злом» [3, с. 215].

На сімейну ситуацію також впливає батько, який здебільшого відсутній через роботу, а коли присутній, то іноді застосовує насильство щодо своєї дружини. Під час зустрічі Алева з батьком, який щойно повернувся з ділової поїздки і оголосив про намір переїхати з сім'єю до Судану всупереч волі та без узгодження з дружиною і синами, ситуація загострюється. Важливим аспектом, який пояснює проблемні стосунки між Алевом і його батьком, є подія в дитинстві Алева. Пошук Алевом орієнтації і безпеки, стабільності, батьківської любові й захищеності бере початок у травматичній автокатастрофі, яку він пережив разом зі своїм батьком і через нього. Ця подія визначає весь його процес індивідуалізації та є основою його дій.

Тоді у паркінгу в центрі Белграда батько вчив сина, що сидів поруч із ним, перемикати передачі. Він саме направив автомобіль до шлагбаума, щоб виїхати з паркінгу. Але замість того, щоб обрати одну з двох смуг, батько натиснув на педаль газу і врізався в бетонний стовп. Обидва не постраждали фізично, проте Алев отримав психологічну травму. Батько виглядав одночасно здивованим і веселим, ніби не міг повірити в те, що сталося, і пояснив синові:

«Plötzlich konnte ich mich nicht entscheiden. In Wahrheit gibt es kein Für und Wider, keine Gründe für rechts oder links. Merk dir das, Söhnchen. Was die Menschen täglich ihre Entscheidungen nennen, ist nichts weiter als ein gut einstudiertes Spiel» [4, с. 179].

Ці слова мали великий вплив на Алева – він зрозумів їх з дитячої точки зору і засвоїв, не замислюючись. Через роки, коли він вже майже досяг повноліття, він все ще вірить, що людські вчинки – це велика гра. Тому передбачити людську поведінку нереально, довіряти людям неможливо. Якщо керування автомобілем є лише домовленістю людей про певну поведінку в ситуації з двома варіантами повороту, то за цими двома варіантами не залишається ніяких правил, ніяких суперечок про «за» і «проти», а лише абсолютна свобода – «гра».

Включившись у діалог з авторкою, бачимо різні констеляції «гри», однак їх можна лише частково охопити інструментарієм теорії ігор, оскільки онтологічна реальність роману ставить під сумнів раціональність через «ірраціональну» поведінку персонажів. У художній реальності Алев не є нейтральним щодо обох гравців, а сам виступає гравцем, який щотижня повинен вирішувати, чи вигідно йому продовжувати або припиняти «гру». Те, що на цьому етапі Алева дійсно можна розглядати як гравця, підкреслює спостереження, що Ада і Смутек розвивають спільні інтереси, закохуються одне в одного і виступають разом. Через зміни у стосунках констеляція навколо Ади, Алева і Смутека не є «класичною» за правилами «дилеми в'язня». Крім цього, в різних аспектах гравці самі встановлюють правила гри. Вони є частково автономними щодо стандартів, яким підкоряються, і в цьому сенсі реалізують тезу Алева про те, що гра є останньою можливістю насолодитися свободою.

Отже, всі гравці в один або кілька моментів також є ведучими гри. Їхня свобода полягає в тому, що вони можуть самостійно встановлювати правила гри або модифікувати діючі пра-

вила, цілеспрямовано порушуючи їх. Враховуючи різні констеляції «гри», а також застосування моделі «дилема в'язня», можна побачити масштаб художньої реальності у авторській перспективі. У цій реальності персонажі намагаються створити світ досконалої раціональності, однак їй заважають аспекти емоційності, які неможливо виключити.

Раціональність гри руйнується, коли Смутек, Алев і Ада вперше сміються разом після того, як директор гімназії перевірив спортзал, щоб застати Смутека і Аду під час сексу, але вони були попереджені:

«Zum ersten Mal hatten sie zu dritt miteinander gelacht, und nun schien etwas zerbrochen, ein Riegel, eine Kette, ein Gitterstab, und Ada fragte sich, ob dies das eigentliche Ende des Gefangenendilemmas sei: wenn Richter und Angeklagte sich in die Arme fielen, um gemeinsam über einen Repräsentanten der alten Ordnung zu spotten» [4, с. 467].

Після цієї події відбувається те, про що Смутек говорив ще на початку роману, а саме, що він шукав сенс життя. Сенс, як його описано в останньому розділі, полягає в зануренні в сьогодення, в кандідівському «cultiver notre jardin». Мова вже не йде про великі питання права і справедливості, норм і суспільства, гри і раціональності, а про маленьке щастя парних стосунків.

Висновки. Художня картина світу, репрезентована романом, постає як результат сприйняття цілісного художнього висловлювання. Йдеться не лише про наявні ознаки постмодерністської літератури, що фіксують досягнутий рівень розуміння людини і світу. Запропонована концепція виражає сучасний досвід часу і у такий спосіб діє як засіб дистанціювання та рефлексивного погляду на постмодернізм.

Відповідно до сформульованої мети розвідки розглянуто лінію від теорії ігор через модель «дилема в'язня» до роману, інтерпретацію розширено поведінковими аспектами. З'ясовано, що «дилема в'язня» головного персонажа не є такою в класичному розумінні, а представляє індивідуально-авторську художню трансформацію теоретичної ігрової моделі.

Перспективним є вивчення творів постмодерністської літератури з урахуванням соціально-історичного і культурного контексту, релевантного для діалогу автора і читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Астрахан Н. Особливості художнього мислення Х. Л. Борхеса (на матеріалі збірки новел «Сад з розгалуженими стежками»). *Літературний процес : Методологія. Імена. Тенденції*. Київ : НМЦ видавничої діяльності Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. 2024. № 24. С. 6–16. https://doi.org/10.28925/2412-2475.2024.24.1

2. Doering S., Eden M., Splittgerber K. Im Atelier. Beiträge zur Poetik der Gegenwartsliteratur. Hildesheim : Fruehwerk Verlag. 2008. 380 S.

3. Kull C. Juli Zehs Roman „Spieltrieb". Intertextuelles Spiel als Ausdruck von Gesellschafts- und Kulturkritik. Berlin : Peter Lang Verlag. 2018. 344 S.

4. Zeh J. Spieltrieb. München : btb Verlag. 2006. 570 S.

5. Астрахан Н. Метафізика літературно-художнього діалогу : монографія. Київ : 7БЦ, 2025. 340 с. https://eprints.zu.edu.ua/45797/1/1.pdf

6. Stern E. Experiment und Komplexität. Literarische Versuchsanordnungen in Juli Zehs *Spieltrieb* und Lukas Bärfuss' *Koala*. Baden-Baden : Rombach Wissenschaft Verlag. 2023. 352 S.

7. Diekmann A. Spieltheorie : Einführung, Beispiele, Experimente. Hamburg : Rowohlt Taschenbuch Verlag. 2009. 272 S.

8. Mogendorf C. Von „Materie, die sich selbst anglotzt": Postmoderne Reflexionen in den Romanen Juli Zehs. Bielefeld : Aisthesis Verlag. 2017. 527 S.

9. Hubmann Ph. Die Logik der Agonie. Zur Kritik der postmodernen Gewalt bei Michael Haneke und Juli Zeh. *Rationalität und Formen des Irrationalen im deutschen Sprachraum. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Hg. Von G. Antunes, S. Goldblum und N. Pineau. Bern : Peter Lang Verlag. 2013. S. 219–233.

Дата першого надходження статті до видання: 14.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 821.111.09-1:502/504.
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-45

ЕКОКРИТИЧНИЙ ВИМІР ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ «БЕЗПЛІДНОЇ ЗЕМЛІ» Т. С. ЕЛІОТА

THE ECOCRITICAL DIMENSION OF ARTISTIC SPACE IN T. S. ELIOT'S «THE WASTE LAND»

Статкевич Л. П.,
orcid.org/0000-0002-8394-8811
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови
Національного університету «Києво-Могилянська академія»

У статті аналізується специфіка трансформації художнього простору в поемі Т. С. Еліота «Безплідна земля» крізь призму екокритичного прочитання. Проблему означено з перспективи міждисциплінарного дискурсу, що поєднує літературознавчий аналіз із концепціями «глибинної екології», екософії та соціальної філософії. Означено основні аспекти «зелених студій», художніх версій глобальних екологічних проблем та окреслено специфіку поетичного зображення ландшафту в епоху Антропоцену.

Теоретико-методологічне підґрунтя роботи становлять праці засновників екокритики (Ч. Глотфелті, Дж. Бейта, Л. Б'юелла, К. Соупер) та системні напрацювання українських і зарубіжних дослідників (П. Баррі, Л. Горболіс, І. Ільїних). Основою статті є деконструкція антропоцентричних моделей взаємодії людини та довкілля, що дозволяє виявити екокритичні маркери в модерністському тексті.

Досліджено топографію пустелі як дзеркала екологічного дисбалансу, де відсутність води та випаленість ландшафту відображають стан «екологічного заціпеніння» суб'єкта. «Логіки домінування» (за К. Соупер) розкривається на прикладі образу Темзи, через який простежується перетворення природного об'єкта на ресурсну зону, захаращену антропогенними відходами індустріальної цивілізації.

Проаналізовано акустичну екологію твору та виявлено конфлікт між механістичними шумами міста та органічною геофонією стихій. Доведено, що «Голос Грому» у фіналі поеми виконує функцію екокритичного катарсису, що маркує можливість подолання кризи через формування «позаіндивідуального Я» та повернення до біоцентричних цінностей.

Ключові слова: екокритика, «Безплідна земля», Т. С. Еліот, глибинна екологія, антропоцентризм, художній простір, логіка домінування, екософія, soundscape, Антропоцен.

The article analyzes the specificity of artistic space transformation in T. S. Eliot's poem «The Waste Land» through the lens of ecocritical reading. The problem is defined from the perspective of interdisciplinary discourse that combines literary analysis with the concepts of «deep ecology», ecosophy, and social philosophy. The main aspects of «green studies», artistic versions of global environmental problems are identified, and the specificity of poetic landscape depiction in the Anthropocene epoch is outlined.

The theoretical and methodological foundation of the work consists of the works of ecocriticism founders (C. Glotfelty, J Bate, L. Buell, K. Soper) and systematic developments of Ukrainian and foreign researchers (P. Barry, L. Horbolys, I Ilyinykh). The article is based on the deconstruction of anthropocentric models of human-environment interaction, which allows for the identification of ecocritical markers in the modernist text.

The topography of the wasteland is examined as a mirror of ecological imbalance, where the absence of water and the scorched landscape reflect the state of the subject's «ecological numbness». The «logic of domination» (according to K. Soper) is revealed through the image of the Thames, through which the transformation of a natural object into a resource zone cluttered with anthropogenic waste of industrial civilization is traced.

The acoustic ecology of the work is analyzed, and the conflict between the mechanistic noises of the city and the organic geophony of the elements is revealed. It is proven that the «Voice of Thunder» in the poem's finale performs

© Статкевич Л. П., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

the function of ecocritical catharsis, marking the possibility of overcoming the crisis through the formation of a «trans-individual Self» and a return to biocentric values.

Key words: ecocriticism, «The Waste Land», T. S. Eliot, deep ecology, anthropocentrism, artistic space, logic of domination, ecosophy, soundscape, Anthropocene.

Постановка проблеми. Сучасна філологічна наука характеризується активним залученням міждисциплінарних методологій, де традиційні літературознавчі підходи синтезуються з новітніми інтерпретаційними концепціями. Екологічна проблематика сучасного літературного процесу, у якому митці дедалі частіше звертаються до питань гармонізації стосунків людини й природи, зумовлює актуальність екоцентричного підходу в літературознавстві.

Відтак, дана стаття присвячена аналізу поеми Т. С. Еліота «The Waste Land» крізь призму екокритики. Наше дослідження розглядає природу не як пасивне тло людською екзистенції, а як активного учасника поетичного наративу, що дозволяє переосмислити традиційні антропоцентричні моделі взаємодії людини та довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічну базу дослідження вибудовано на перетині кількох теоретичних парадигм, що уможливлює створення цілісної моделі інтерпретації художнього тексту в екокритичному ключі. Концептуальною основою слугує теорія системного аналізу екологічних аспектів літературного твору (П. Баррі, Л. Горболіс, О. Гречішкіна), доповнена інструментарієм постмодерністської текстології (Т. Гундорова, Н. Зборовська, О. Палій).

Теоретичний фундамент нашого дослідження становлять праці засновників екокритичного напряму – Ч. Глотфелті, Дж. Бейта, Л. Б'юелла, К. Соупер, які розробили ключові концепти взаємодії літератури й довкілля.

Філософська база екоцентричного світогляду сформована на основі концепції «глибинної екології» (А. Несс, Б. Девалл, Дж. Сессіонс, В. Фокс), які обґрунтували принципи екософії як цілісної філософії буття.

Міждисциплінарний характер дослідження зумовлює звернення до праць з культурології, соціології, екологічної психології, що дозволяє виявити механізми формування екологічної свідомості через художню літературу.

Мета статті полягає у виявленні та аналізі екокритичних маркерів художнього простору поеми Т. С. Еліота «Безплідна земля» через деконструкцію антропоцентричних моделей взаємодії людини та довкілля.

Виклад основного матеріалу. Дослідження екокритичного виміру художнього простору «Безплідної землі» Т. С. Еліота потребує переосмислення взаємодії людини та довкілля крізь призму екоцентричного світогляду. Вихід із техногенної та духовної кризи, зафіксованої модернізмом, вбачається у формуванні нової екологічної свідомості, теоретичні засади якої розробили представники руху «глибинної екології» (deep ecology) Арне Несс, Білл Девалл і Джордж Сессіонс. Засновник цього напряму, норвезький філософ та еколог Арне Несс у праці «Поверхнева і глибинна екологія: дальня межа екологічного руху» наголошує на засадничій відмінності між двома підходами до сприйняття реальності, що є критично важливим для інтерпретації ландшафтних трансформацій у поезії Еліота:

– «Поверхнева» екологія: розглядає людину як суб'єкт поза і над довкіллям. Вона знаходить етичне виправдання втручанню в природу, підпорядковуючи її антропоцентричним цілям. У художньому просторі «Безплідної землі» цей підхід маніфестується через образи індустріального Лондона та десакралізованої Темзи, де природа перетворена на пасивний ресурс, позбавлений своєї первісної життєвої сили.

– «Глибинна» екологія: наголошує на тому, що людина є лише ланкою природної єдності. Її адепти заперечують відособленість суспільства від екосистеми, визнаючи самоцінність і право на самореалізацію усіх форм життя [1].

Центральною тезою цього світогляду є відсутність жорстких бар'єрів між буттям людини та природи. Австралійський філософ Ворвік Фокс зазначає: «У тій мірі, у якій ми сприймаємо межі, нам не вистачає глибинної екологічної свідомості» [2, с. 197]. Саме дефіцит такої свідомості стає причиною онтологічної катастрофи в поезії Еліота, де сакральний розрив зв'язку між людиною і природою призводить до безпліддя і землі, і людського духу.

В основі глибинної екології лежать дві засадничі цінності, які ми надалі використовуватимемо для аналізу поеми:

1. Самореалізація – процес розширення сприйняття власного «Я» за межі особистості та суспільства. Екологічно свідома людина сприймає себе як частину єдиного цілого з навколишнім світом.

2. Позаіндивідуальне «Я» – трансформація обмеженого его у відчуття єдності зі світом. Таке «Я» прагне до розквіту природи на її власних умовах, без надмірного людського втручання.

Герої «Безплідної землі» не здатні подолати межі власного его та відчути позаіндивідуальне «Я», що призводить до їхньої ув'язненості в замкненому, безжиттєвому просторі мегаполіса. Така самоізоляція в межах антропоцентричного світогляду веде до «екологічного заціпеніння» – стану, коли довкілля перестає сприйматися як жива система і стає набором декорацій або ресурсів для експлуатації. Тому центральний конфлікт поеми в екокритичній перспективі – це зіткнення між органічним ритмом природи, що прагне циклічного відродження, і механістичним ритмом цивілізації, який породжує лише деградацію та виснаження. Цей розрив виявляється вже на початку твору, де художній простір постає як заперечення традиційної пасторалі. Знаменитий зачин поеми «April is the cruelest month» екокритики (зокрема Дж. Бейт) тлумачать як фіксацію порушення у взаємодії людини та ландшафту. Квітень стає «жорстоким», бо змушує виснажену землю до відродження, тоді як деградована свідомість городянина воліє залишатися у стані мертвого спокою індустріальної зими, уникаючи будь-якої відповідальності перед життєдайними силами природи. Особливої уваги заслуговує топографія пустелі, де ландшафт демонструє крайній прояв екологічного дисбалансу. Ключовими елементами простору є камінь та відсутність води, що в рамках екокритичного підходу варто тлумачити не лише як біблійну метафору духовної спраги, а й як зображення екосистеми, що втратила здатність до самовідновлення. Камінь тут символізує остаточне домінування неорганічного світу над органічним: *«Here is no water but only rock / Rock and no water and the sandy road...»* [3, с. 72].

У цій топографії пустелі втілюється те, що екокритики визначають як «ландшафт вичерпаності». Відсутність води – основи будь-якої біосистеми – перетворює художній світ на стерильну зону зупинених природних циклів. Камінь функціонує як «мертва матерія», нездатна породжувати життя, що фіксує стан екологічної катастрофи, спричиненої антропогенним впливом або людською байдужістю. Такий простір є замкненим: він позбавлений майбутнього, оскільки в ньому немає води – головного посередника між землею та небом. Зупинімося детальніше на цьому фрагменті, адже він демонструє радикальний екологічний дисбаланс через образ повного зневоднення ландшафту. Еліот змальовує світ, де порушено базовий природний цикл – кругообіг води. Повторення фрази «no water» (шість разів у дванадцяти рядках) функціонує як анафоричний маркер екологічного заціпеніння: відсутність води означає не лише фізичну посуху, а метафізичне знищення життєдайної стихії. У термінах глибинної екології А. Нейсса, тут зображено стан, коли природа втрачає свою самоцінність і перетворюється на мертвий простір («dead mountain mouth»). Гори, які традиційно уособлюють величність природи, постають в поемі Еліота як «mountains of rock without water» – позбавлені життя, вони сприймаються як скелет з мінералів. Образ «Dead mountain mouth of carious teeth that cannot spit» втілює концепцію «логіки домінування» К. Соупер – антропогенного насильства над природою, що призводить до її деградації [4]. Метафора каріозних зубів надає ландшафту людських рис, проте це не жива органіка романтизму, а мертва тілесність, нездатна викону-

вати навіть базові функції. Фраза «cannot spit» – неможливість виділяти навіть слину – вказує на повне виснаження природних ресурсів. Це екокритична візуалізація того, що Ж. Бодріяр називав «пустелею реального»: світ після вичерпання його життєвої субстанції [5]. В екокритичному дискурсі це означає стан, коли природа втрачає свою матеріальну й духовну сутність, перетворюючись на симулякр – простір, де живі зв'язки замінені «купою розбитого каміння» та мертвим свідченням минулих культур. «Пустеля» тут – це не просто географічне місце, а онтологічна порожнеча цивілізації, яка знищила органічну природу й залишилася наодинці з результатом власної діяльності/бездіяльності. Таким чином, еліотівська пустеля маркує кінцеву стадію антропоцентризму: природа, позбавлена людської уваги й турботи (у термінах глибинної екології), перестає бути живою реальністю, перетворюючись на реальність безплідну.

Зосередимося на дезорієнтації суб'єкта в мертвому ландшафті. Рядок «Here one can neither stand nor lie nor sit» фіксує екзистенційну безпритульність людини в деградованому довкіллі. Це не лише фізична неможливість знайти спокій – це втрата базових просторових орієнтирів існування. В екокритичній перспективі цей образ є наслідком розриву з природою: коли довкілля перетворене на «waste land», людина втрачає своє місце у світі. За концепцією позаіндивідуального Я, суб'єкт в Еліота ізольований від природної цілісності. Ландшафт не пропонує жодної форми екологічної гостинності – ні води для пиття, ні місця для відпочинку, ні навіть тиші для роздумів.

Маркером акустичної екології є п'ята частина поеми «What the Thunder Said». Фінальний рядок «Dry sterile thunder without rain» вводить концепт порушеної soundscape-екології. Грім без дощу – це екологічна аномалія, розрив природного причинно-наслідкового циклу. Епітет «sterile» вказує на те, що навіть стихійні сили втратили репродуктивну здатність. У нормальній екосистемі грім є провісником дощу – акту живлення й оновлення. Еліотівський «сухий» грім – це акустичний симулякр. Він створює очікування вологи, але не дає її. Це ілюструє стан екологічного заціпеніння: природа зберігає зовнішні ознаки (звук), але втрачає внутрішню репродуктивну силу. У термінах геофонії грім традиційно передує дощу, обіцяючи оновлення. В аналізованому контексті він стає симулякром природного процесу. Це екокритичний маркер світу, де природа зведена до безплідних жестів, позбавлених трансформативної сили. Коли людина розглядає природу лише як ресурс, вона виснажує її до стану руйнування природних циклів. «Dry thunder» – це голос виснаженої планети, яка більше не може ні жити, ні давати життя. Це метафора Антропоцену, де природні процеси змінені або зруйновані людською діяльністю. В екокритичному аналізі цей образ маркує остаточний розрив причинно-наслідкових зв'язків у природі. Грім, що традиційно символізує життєву силу та очищення, у художньому світі Еліота стає «стерильним» акустичним фантомом. Це підтверджує тезу про екологічну деградацію простору, де геофонія втрачає життєдайну функцію, перетворюючись на сухий шум випаленої пустелі. Для поглиблення екокритичного аналізу необхідно дослідити модальність втраченої гармонії, що виражається через гіпотетичні візії ландшафту. Зокрема, умовний спосіб у рядках «If there were water we should stop and drink / If there were only water amongst the rock» моделює ситуацію екологічної ностальгії. Це не романтична ідеалізація минулого, а гостре усвідомлення базової, онтологічної залежності людини від ресурсів екосистеми, яка в актуальному просторі поеми перебуває у стані колапсу. Образ «stop and drink» протиставляється «cannot stop or think» демонструє два стани. Через умовний спосіб Т. С. Еліот вибудовує дві альтернативні моделі існування, що показують пряму залежність людської свідомості від стану довкілля:

Екологічна повнота: наявність води → можливість зупинки та рефлексії → задоволення базових вітальних потреб →перехід до вищих форм мислення та духовного відновлення.

Екологічна криза: дефіцит ресурсу (відсутність води) → неможливість зупинитися (змушений рух «піщаною дорогою») → фізичне виснаження → ментальний ступор та деградація особистості.

Посилаючись на принципи глибинної екології Арне Несса, можна стверджувати, що ці рядки є художньою ілюстрацією того, як екологічна деградація неминуче руйнує не лише фізичне здоров'я, а й інтелектуальне та духовне буття людини [6].

Ще одним важливим аспектом прочитання твору є інтерпретація тілесності у ландшафті безплідної землі. «Sweat is dry and feet are in the sand» – образ висохлого поту фіксує момент, коли людське тіло втрачає здатність до терморегуляції та самозбереження. Це не просто дискомфорт – це екокритичний знак порушення обміну між організмом і середовищем. Ноги в піску («feet are in the sand») позбавлені твердої опори, що метафорично прочитується як втрата ґрунту під ногами – як у фізичному, так і в екзистенційному сенсі. Пісок як субстанція нестабільності протиставляється відсутності води як субстанції життя.

Аналізований епізод є концентрованим екокритичним маніфестом, де Еліот через поетику повторення, заперечення та контрфактичності створює образ світу після екологічного колапсу. Це не апокаліпсис у традиційному біблійному розумінні, а повільна агонія природи, позбавленої базових елементів життєдайності.

У контексті глибинної екології цей фрагмент демонструє наслідки антропоцентричної «логіки домінування»: коли природа зведена до ресурсу («rock» – каміння), вона втрачає здатність підтримувати життя. Відсутність води стає метонімією екологічної кризи Антропоцену – епохи, коли людська діяльність порушила базові природні цикли.

Еліот передбачає те, що екофілософи XX століття сформулюють теоретично: без відновлення біоцентричних цінностей людство приречене на існування в «безплідній землі» – просторі без води, тиші, спокою та можливості мислення. Грім без дощу – це «пуста» обіцянка, що символізує безплідність, пустоту сил природи у світі безплідних людей.

На думку Л. Б'юелла, це опис *«токсичного дискурсу»* (хоча в Еліота токсичність швидше духовна, вона проявляється через фізичне випалення ландшафту). Відсутність води маркує втрату «позаіндивідуального Я»: герої поеми настільки замкнені у своєму его, що навколишній світ стає для них ворожою, безплідною пустелею [7].

Ще одним не менш десакралізованим простором поеми є образ ріки у частині «The Fire Sermon». Саме опис Темзи є одним з найпотужніших екокритичних фрагментів. Еліот свідомо протиставляє «солодку Темзу» епохи Ренесансу Едмунда Спенсера сучасній індустріальній річці: «Sweet Thames, run softly, till I end my song» (з поеми «Prothalamion», 1596). В Еліота *«The river bears no empty bottles, sandwich papers, / Silk handkerchiefs, cardboard boxes, cigarette ends / Or other testimony of summer nights..»* [3, с. 67]. Цей прояв інтертекстуальності в тексті виконує функцію іронічної інверсії та засвідчує екологічну деградацію. Отже, ключем до розуміння цього фрагменту є риторична іронія через заперечення. Еліот цитує Е. Спенсера, де Темза постає як чиста, майже сакральна річка епохи Ренесансу. Заперечення «bears no» функціонує як екокритичний сарказм: річка НЕ несе сміття означає, що вона НЕСЕ все це, на відміну від часів Спенсера.

Це класичний прийом темпоральної екокритики – зіставлення минулого екологічного стану з теперішнім. Спенсерівська Темза vs еліотівська Темза = до-індустріальна vs пост-індустріальна природа. Еліот фіксує момент переходу від річки як живого організму до річки як сміттєвого конвеєра.

Перелік предметів – «empty bottles, sandwich papers, / Silk handkerchiefs, cardboard boxes, cigarette ends» (порожні пляшки, обгортки від сендвічів, шовкові хустки, картонні коробки, недопалки) – це не довільний набір, а стратифікований каталог урбаністичної цивілізації.

Соціальна стратифікація сміття знаходить наступне переосмислення в контексті твору: «empty bottles» – алкоголь, розваги, споживання; «sandwich papers» – масова їжа, індустріалізація харчування; «silk handkerchiefs») – буржуазна розкіш, що перетворилася на відходи; «cardboard boxes» – упаковка товарів, комерціалізація; «cigarette ends» – дрібне, але найбільш масове свідчення деструктивної присутності людини. Це матеріальний палімпсест урбанізації,

де кожен предмет репрезентує певний аспект модерної цивілізації, що перетворює природний об'єкт (річку) на простір утилізації відходів.

За концепцією К. Соупер, тут діє класична «логіка домінування» – річка як природний об'єкт зведена до функціональної ролі обслуговування людських потреб. Отож, Спенсерівська Темза (XVI ст.): сакральний простір (німфи, божественність); естетичний об'єкт споглядання; джерело поетичного натхнення. Еліотівська Темза (XX ст.): утилітарний простір (канал для сміття); зона розваг та споживання («testimony of summer nights» – свідчення літніх ночей); місце відчуження та забруднення.

Фраза «other testimony of summer nights» іронічно вказує на те, що сміття стає археологією розваг – матеріальним слідом буржуазного дозвілля. Річка перетворюється на свідка деградації, а не на учасницю сакрального діалогу з природою та ритуалів плодючості.

У цьому переліку «свідчень літніх ночей» екокритики вбачають ранній прояв екологічного протесту. Темза постає не як міфічна сила, а як стічна канава для антропогенних відходів. «Логіка домінування» у цьому контексті проявляється в тому, що річка втратила свою сакральну суб'єктність [8]. В Захаращена сміттям Темза більше не «Бог», а лише засіб для утилізації відходів цивілізації.

Рефрен «The nymphs are departed» повторюється тричі у цьому розділі, створюючи ефект екологічного плачу. Німфи – це не просто міфологеми, а персоніфікація живої природи річки, її genius loci.

За термінологією глибинної екології: німфи = біоцентрична цінність річки (самоцінність природи); їхнє зникнення = знищення внутрішньої гідності природного об'єкта; заміна на сміття = підміна органічного неорганічним.

Еліот фіксує момент демагізації ландшафту – коли природа втрачає свою міфопоетичну (а отже, і духовну) субстанцію та перетворюється на мертву матеріальність. Це передує концепції Макса Вебера «розчаклування світу», але в екокритичному аспекті –це не про раціоналізацію, це про знищення душі природи.

Фінальна частина поеми «What the Thunder Said» пропонує вихід, суголосний із ідеями трансперсональної екології. «What the Thunder Said» – це геофонія, голос самої природи, який стає головним суб'єктом у фіналі твору. Порятунок приходить не від людини, а від повернення до стихійного голосу природи.

Слова Datta, Dayadhvam, Damyata (Давати, Співчувати, Контролювати) та фінальне Shantih (Мир) в екокритичному ключі можна трактувати як:

– Datta (Давати): відмова від споживацького ставлення до природи.

– Dayadhvam (Співчувати): визнання самоцінності іншого живого буття (біоцентризм).

– Damyata (Контролювати): самообмеження людини задля збереження цілісності екосистеми.

Художній простір поеми перенасичений звуками, які маркують техногенну експансію. Еліот фіксує акустичне забруднення модерного міста: стукіт друкарських машинок, шум таксі, цокання годинників та грампластинок. Ці звуки є симптомами того, що Р. М. Шейфер називає «low-fi» звуковим середовищем – простором, де окремі природні звуки маскуються безперервним техногенним гулом [9, с. 43].

– Механізація суб'єкта: у сцені з друкаркою («The Fire Sermon») звук грампластинки, яку вона вмикає «автоматичною рукою», підкреслює її відчуженість від природних ритмів. Це акустична репрезентація «логіки домінування», де навіть людські дії стають механічними, позбавленими життєвої вібрації.

– Акустика пустелі: на противагу міському шуму, простір пустелі у п'ятій частині характеризується «стерильною» тишею або звуками розпаду: гуркіт весняного грому вдалині, який не приносить дощу, та сухий тріск цикад. Це звуки екосистеми в стані агонії.

Вирішальним моментом стає звук Голосу Грому. З погляду екокритичної теорії Дж. Бейта, це момент відновлення «пісні землі» [10]. Грім – це не механічний шум, а геофонія, що повертає людину до усвідомлення її масштабу перед обличчям планетарних сил.

«Co-co-rico co-co-rico / In a flash of lightning. Then a damp gust / Bringing rain» [3, с. 75]. Звук півня та прихід вітру маркують повернення біофонії. Використання ономатопеї для відтворення голосу півня позначає повернення біофонії в акустичний простір твору. На відміну від попереднього «стерильного грому», цей спалах блискавки супроводжується вологим поривом вітру («damp gust»), що приносить дощ як символ екосистемного оновлення. Це сигнал про те, що природа прокидається від «екологічного заціпеніння». Це акустичне зцілення ландшафту, де «Голос Грому» (DA) виступає як етичний імператив, що закликає до гармонізації стосунків із довкіллям.

Висновки. У результаті проведеного дослідження здійснено екокритичний аналіз художнього простору поеми Т. С. Еліота «Безплідна земля», що дозволило виявити специфіку трансформації ландшафту в епоху Антропоцену та сформулювати такі узагальнення. Доведено, що «безплідність» у поемі є не лише метафорою духовної кризи модернізму, а прямою художньою репрезентацією екологічної деградації, спричиненої антропоцентричним світоглядом. Топографія пустелі, відсутність води та домінування каміння маркують стан «екологічного заціпеніння» – руйнування природних циклів через розрив екоцентричного зв'язку між людиною та довкіллям. Аналіз образу Темзи виявив механізми «логіки домінування»: перетворення річки з сакрального «коричневого бога» на ресурсну зону для утилізації антропогенних відходів фіксує момент остаточної десакралізації природи в індустріальній цивілізації. Дослідження звукового ландшафту поеми розкрило конфлікт між механістичними шумами урбанізації та органічною геофонією стихій. «Голос Грому» у фіналі твору виконує функцію екокритичного катарсису, що маркує можливість подолання кризи через формування «позаіндивідуального Я» (за концепцією глибинної екології А. Несса) та повернення до біоцентричних цінностей. Божі заповіді Datta, Dayadhvam, Damyata інтерпретуються як екософський імператив: відмова від споживання, визнання самоцінності живого та самообмеження заради цілісності екосистеми. Таким чином, поема Т. С. Еліота містить зародки екоцентричного світогляду, що передбачає сучасні концепції екологічної етики та може розглядатися як один із перших модерністських текстів, що художньо діагностують екологічну кризу Антропоцену.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Naess A. Ecology, Community and Lifestyle: Outline of an Ecosophy / translated and edited by D. Rothenberg. Cambridge : Cambridge University Press, 1989. 223 p. https://doi.org/10.1017/CBO9780511525599
2. Fox W. Toward a Transpersonal Ecology: Developing New Foundations for Environmentalism. Albany, NY: State University of New York Press, 1995. p. 197
3. Eliot T. S. Collected Poems, 1909–1962. New York : Harcourt, Brace & World, 1963. 221 p.
4. Soper K. What is Nature? Culture, Politics and the Non-Human. Oxford : Blackwell, 1995. 304 p.
5. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / пер. з фр. В. Ховхуна. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
6. Naess A. The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement. A Summary. *Inquiry*. 1973. Vol. 16. P. 95–100. URL: https://openairphilosophy.org/wp-content/uploads/2018/11/OAP_Naess_Shallow_and_the_Deep.pdf (дата звернення: 19.01.2026).
7. Buell L. Writing for an Endangered World: Literature, Culture, and Environment in the U.S. and Beyond. Cambridge, MA : Belknap Press of Harvard University Press, 2001. 327 p.
8. Soper K. What is Nature? Culture, Politics and the Non-Human. Oxford : Blackwell, 1995. 304 p.
9. Schafer R. M. *The Soundscape: Our Acoustic Environment and the Tuning of the World*. Rochester: Destiny Books, 1994. 320 p.
10. Bate J. The Song of the Earth. London: Picador, 2000.

Дата першого надходження статті до видання: 19.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.111:81’37
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-46

ДИСКУРС РАДИКАЛЬНИХ ЕКОАКТИВІСТІВ РУХУ «SCIENTIST REBELLION» (ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

THE DISCOURSE OF RADICAL ECO-ACTIVISTS OF THE «SCIENTIST REBELLION» MOVEMENT (LINGUISTIC PERSPECTIVE)

Столярова А. А.,
orcid.org/0000-0002-9981-2222
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті вивчаються лінгвостилістичні особливості текстів публікацій, оприлюднених на офіційному сайті радикального екологічного руху «Scientist Rebellion», та стратегії, які автори цих матеріалів використовують для впливу на цільову аудиторію. Проведене дослідження дозволило дійти висновку про те, що ключові тексти сайту є зразками політичного дискурсу в екологічному «обрамленні», як і публікації інших радикальних екоактивістів. Проте, на відміну від інших радикальних рухів, адміністратори сайту «Scientist Rebellion» грамотно розташовують матеріали, вдало чергуючи суто наукові публікації з питань екології, газетні статті про діяльність екоактивістів та програмні тексти руху, що містять політичні вимоги. Останні становлять смислове ядро сайту, решта ж матеріалів відіграють допоміжну, аргументативну роль.

Основні стратегії, що використовуються у політичних текстах руху «Scientist Rebellion», є такими самими, що і в публікаціях інших радикальних екоактивістів: 1) залякування адресатів за допомогою яскравих описів жахливого майбутнього, що чекає на людство; 2) «призначення» політиків винними у ситуації; 3) пропонування програми виходу зі становища; 4) заклики до адресатів приєднуватися до акцій; 5) віктимізація учасників руху – співчуття екоактивістам через те, що вони зазнають репресій з боку влади.

У ключових, політичних публікаціях сайту суто наукової термінології обмаль. У них уживається лише загальнозрозуміла екологічна лексика, що становить основу сучасного екологічного дискурсу. Центральними при цьому є синоніми на позначення критичної ситуації із довкіллям: *climate disaster, climate crisis, climate emergency* тощо. Негативна характеристика ситуації та дій політиків досягаються за рахунок уживання різних частин мови з негативним значенням, числівників на позначення великих чисел, форм найвищого ступеня порівняння прикметників: *civilizational collapse, unprecedented famine, untold suffering, uninhabitable planet, hundreds of millions of refugees, the worst impacts of climate breakdown, ruthless exploitation of nature and human beings*. Для згущення фарб застосовуються і деякі стилістичні засоби, зокрема гіпербола та градація. Отже, попри претензії на науковість, програмні публікації руху «Scientist Rebellion» апелюють до емоцій адресата.

Проведене дослідження підтвердило наше припущення, що рух «Scientist Rebellion» виник у результаті того, що інші радикальні екоактивісти скомпрометували себе неоднозначними діями, суттєво стримавши бажання пересічного громадянина брати участь у вирішенні екологічних проблем. Керівники «Scientist Rebellion» поставили перед собою завдання врятувати репутацію радикальних захисників довкілля та залучити до боротьби за здоров’я планети забезпеченіші прошарки населення.

Ключові слова: екологічний дискурс, політичний дискурс, радикальні екоактивісти, комунікативні стратегії, апеляція до емоцій, лінгвостилістичні особливості текстів, негативне денотативне і конотативне значення.

© Столярова А. А., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article studies linguostylistic features of the publications from the official website of the «Scientist Rebellion» radical environmental movement as well as the strategies that the authors of these materials use to influence the target audience. The conducted research allowed us to conclude that the core texts of the site are samples of political discourse in an environmental «framework», as are the publications of other radical eco-activists. However, unlike other radical environmentalists, the «Scientist Rebellion» site administrators competently arrange the materials, successfully alternating purely scientific publications on environmental issues, newspaper articles about eco-activists' deeds and programme texts of the movement containing political demands. The latter constitute the semantic core of the site, while the rest of the materials play a subordinate argumentative role.

The main strategies used in the political texts of the movement are the same as in the publications of other radical eco-activists: 1) intimidating the addressees with the help of vivid descriptions of the terrible future that awaits humanity; 2) blaming politicians as those responsible for the situation; 3) offering a programme for getting out of the situation; 4) calling on addressees to join the actions; 5) victimizing the movement participants by showing sympathy for environmental activists because they are being repressed by the authorities.

The key publications of the site contain little purely scientific terminology. They use only generally understood environmental vocabulary, which forms the basis of modern environmental discourse. The pivotal expressions are synonyms for a terrible environmental situation: *climate disaster, climate crisis, climate emergency*, etc. Negative characterization of the situation and the actions of politicians is achieved through the use of various parts of speech with a negative meaning, numerals denoting large numbers, and superlative forms of adjectives: *civilizational collapse, unprecedented famine, untold suffering, uninhabitable planet, hundreds of millions of refugees, the worst impacts of climate breakdown, ruthless exploitation of nature and human beings*. Some stylistic devices are also used to thicken the colours, in particular hyperbole and gradation. So, despite their claims to be scientific, the core publications of the «Scientist Rebellion» movement tend to appeal to the addressees' emotions rather than reason.

The conducted research confirmed our assumption that the «Scientist Rebellion» movement arose as a result of the fact that radical environmentalists compromised themselves with ambiguous actions, thus restricting the desire of the average citizens to participate in solving environmental problems. The «Scientist Rebellion» movement set itself the task of improving the reputation of radical environmentalists and attracting more affluent segments of the population to participate in rescuing our planet.

Key words: ecological discourse, political discourse, radical eco-activists, communicative strategies, appeal to emotions, linguostylistic features of the texts, negative denotative and connotative meaning.

Постановка проблеми. Глибоке проникнення у суспільство ідеї про необхідність збереження довкілля та недопущення глобального потепління призвело до політизації екологічного порядку денного, зокрема, формування зелених політичних партій та появи чималої кількості низових екологічних рухів. Останні роки позначено виникненням феномену екологічного активізму, адепти якого використовують найрізноманітніші методи для досягнення своїх цілей.

Екологічний активізм – це дії окремих осіб або груп, спрямовані на захист навколишнього середовища. Він включає різні кампанії як на низовому, так і на глобальному рівні (петиції, лобіювання, мирні демонстрації тощо) і закликає до змін задля забезпечення здоров'я планети. В останні роки з-поміж чималої кількості екологічних активістів виділилися та звертають на себе увагу так звані радикальні екоактивісти, що вдаються до провокаційних та незаконних методів для привернення уваги до екологічних проблем (громадянська непокора, псування витворів мистецтва у музеях, перешкоджання функціонуванню паливної інфраструктури тощо). Серед таких радикальних груп екоактивістів можна назвати, зокрема, «Extinction Rebellion» [1], що виникла у 2018 р., «Just Stop Oil» [2], яку було засновано у 2022 р., та «Scientist Rebellion» [3], пов'язану з Extinction Rebellion.

Радикальні екоактивісти ведуть сторінки у соціальних мережах та координують свої кампанії через офіційні вебсайти. Помічено, що політизація екологічного порядку денного та активізація низових екологічних рухів суттєво впливає на мову екологічного дискурсу, роблячи її дедалі менш науковою та все експресивнішою. У зв'язку з цим **актуальним** є вивчення змін в «екологічному мовленні», які можна простежити у публікаціях екоактивістів, у т. ч. радикальних.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняному мовознавстві вивчення екологічного дискурсу як багатогранного і складного явища пов'язане передусім з іменами І. Розмаріци [4] та О. Бабире [5]. Різні аспекти екологічного дискурсу продовжують розглядати у

своїх розвідках на матеріалі різних мов українські лінгвісти Н. Деркач [6], Н. Гудзь [7], М. Лискова [8] та автор цієї статті [9].

Мета дослідження. У цій розвідці ми поставили перед собою **мету** розглянути лінгвостилістичні особливості публікацій радикальних екоактивістів руху **«Scientist Rebellion»**, пояснити виявлені закономірності, порівняти мову публікацій цієї групи з лінгвостилістичною специфікою публікацій групи «Just Stop Oil», яку ми вивчали раніше, спробувати пояснити наявні відмінності як у власне мові, так і у стратегіях, до яких вони вдаються у своїх текстах. **Предметом** розвідки є лінгвостилістичні особливості обраних для аналізу текстів групи «Scientist Rebellion» та стратегії, що їх використовують автори цих матеріалів для впливу на цільову аудиторію. **Об'єктом** дослідження виступають публікації руху «Scientist Rebellion», розміщені на їхньому офіційному сайті [3]. **Матеріалом** слугували 25 публікацій, датованих 2023–2025 рр.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи в одній з попередніх розвідок мову публікацій радикальних екоактивістів з групи «Just Stop Oil», ми дійшли висновку, що вони посідають особливе місце в і без того жанрово та тематично неоднорідному екологічному дискурсі. Ці тексти є повною протилежністю наукового екологічного дискурсу, проте віддалені вони і від науково-популярної екологічної журналістики. Найближче вони саме до політичного дискурсу. У них не вводяться в обіг і не обговорюються нові наукові факти, не популяризується знання про довкілля. Натомість знаходимо в них яскраві описи катастрофи, яка чекає людство у разі бездіяльності, шельмування політиків та представників крупного бізнесу, яких активісти вважають винними у ситуації, що склалася, та заклики до негайних дій. Аргументація, що використовуються, є здебільшого емоційною, а не раціональною.

Самі акції, до яких вдаються радикальні екоактивісти, часто дратують пересічних громадян, викликають їхнє обурення, що знаходить своє відображення, зокрема, у пресі [10; 11]. Поступово у суспільстві почав складатися негативний образ радикального екоактивіста. Стереотипний екоактивіст, що перекриває дороги, не даючи проїхати каретам швидкої допомоги, і займається вандалізмом – це, як правило, молода людина з маргіналізованих соціальних груп, що не має освіти, є безробітною, нерідко страждає на психічні розлади та виходить на різноманітні акції за гроші. Через варварські дії по відношенню до витворів мистецтва та порушення нормального повсякденного життя суспільства радикальний екологічний рух було скомпрометовано. З'явився навіть термін «екотерористи» [12], дехто почав помічати подібність радикальних екологічних організацій до тоталітарних сект [13]. Активістів та їхні вимоги перестали сприймати всерйоз, а саме згадування екологічних проблем почало викликати відразу у пересічних громадян. З'явилися екоскептики, що взагалі не вірять у вплив господарської діяльності людини на довкілля та клімат, вважаючи такі твердження маніпуляцією. Саме тому, на наш погляд, задля реабілітації екологічного руху та повернення йому колишнього авторитету було започатковано рух «Scientist Rebellion» як «інтелігентне» відгалуження радикального екологічного руху «Extinction Rebellion».

«Scientist Rebellion» – це міжнародний екологічний рух учених та представників академічного середовища, які, маючи місцеві відділення у 30 країнах світу, використовують методи мирного протесту та громадянської непокори для боротьби з кліматичною кризою. Рух суттєво активізувався у період 2023–2024 рр., коли вчені почали активно долучатися до протестів та брати участь в акціях, організованих спільно з іншими групами, такими як «Fridays for Future». Учасники «Scientist Rebellion» використовують методи громадянської непокори, як і інші групи екоактивістів, проте з акцентом на легітимність своїх вимог. На питання про те, навіщо вони вдаються до таких дій, вони відповідають, що втомилися готувати звіти, консультувати уряди, намагаючися довести згубність політики, що проводиться, адже до їхніх рекомендацій влада все одно не дослухається. Єдине, що лишилося, аби бути почутими, – це вийти на вулицю і донести свої вимоги до можновладців [3]. Участь учених у протестах має на меті укорінити у

суспільстві таку думку: якщо успішні освічені люди з достойною зарплатою виходять на протести, значить справді назріває екологічна катастрофа.

Офіційний сайт організації [3] логічно побудований та добре структурований. На головній сторінці вчені пояснюють, чому повстали і як вони діють (публікації *Why we rebel* та *How we rebel*). Наступна рубрика *About Us* (Про нас) містить такі підрозділи: *Press and media, Our positions and demands*, *FAQ*, *Leaked ICCP report*, *The science*, *Scientist Rebellion code*. Рубрика *Campaigns* (Кампанії) складається з таких блоків: *Sign our open letter, Scientists on trial, How much more, The science is clear, Make them pay, Don't gas Africa, Unite Against Climate Failure*, *1,5°C is dead, Invest in people, Scientist Rebellion Take On Billionaires Across North America In Wheat-Pasting Action.*

Далі слідує рубрика *Talks and events* (Обговорення та події), що містить календар запланованих подій та акцій, де подано посилання на Zoom та інші платформи, які забезпечуватимуть проведення тієї чи іншої зустрічі. Приблизно у такий самий спосіб організовано і рубрику *Ways to join* (Як до нас приєднатися). У рубриці *Donate* (Задонать) пропонуються опції одноразової та щомісячної фінансової підтримки руху. Крім того, читачів просять поширювати інформацію про акції через соціальні мережі. В останній рубриці *Contact us* (Наші контакти) подано посилання на групи руху «Scientist Rebellion» у соціальних мережах і адреси електронної пошти головного офісу організації та її відділень у кожній з 30 країн. Важливо зазначити, що, очевидно, беручи до уваги ймовірність переслідування з боку влади та побоюючись витоку інформації про заплановані акції, організатори руху створили адреси електронної пошти на швейцарському поштовому сервері www.protonmail.com, що вважається краще за інші захищеним від злому.

Для нас як філологів найбільший інтерес представляють матеріали головної сторінки, а також рубрик *About us* (Про нас) та *Campaigns* (Кампанії), що становлять смислове ядро сайту. Саме у цих публікаціях детально сформульовано кредо організації та політичні вимоги її учасників. У них організатори руху звертаються до широких мас, намагаючися переконати людей приєднуватися до протестів. Для нас важливо зрозуміти, які стратегії використовують автори публікацій, як вони втілюються в мові і чим їхній підхід до спілкування з адресатами відрізняється від підходу та стилю спілкування інших радикальних екоактивістів, таких як «Just Stop Oil».

Навіть побіжний огляд публікацій на головній сторінці та у рубриках *About us* та *Campaigns* дозволяє переконатися в тому, що тексти в них є стилістично неоднорідними, вони різняться тональністю і вживаною лексикою. Ці тексти можна умовно поділити на три групи: ненаукові публікації (програмні тексти руху з політичними вимогами), газетні статті про діяльність екоактивістів та суто наукові статті та звіти. Окрім власне текстів важливу роль відіграють цитати окремих науковців-учасників руху, які прямо не належать до того чи іншого тексту, але розташовані у відповідних рубриках сайту невипадково.

Головна сторінка містить лише два невеликих тексти: *Why we rebel* та *How we rebel.* Вони витримані у строгому стилі, використовують здебільшого раціональну аргументацію і не містять наукової термінології, оскільки розраховані на широку аудиторію. Проте їх не можна назвати нейтральними. Для переконання на емоційному рівні автори цих текстів використовують модальне дієслова *must* із категоричним значенням, риторичні питання, іменники і прикметники з підкреслено негативним значенням, форми найвищого ступеня порівняння прикметників для підсилення негативного значення модифікованих ними іменників, а також безпосереднє звернення до адресатів:

Scientists have spent decades writing papers, advising governments, briefing the press: all have failed. What is the point in documenting in ever greater detail ***the catastrophe*** *we face, if we are not willing to do anything about it?*

We must do what we can to halt the greatest destruction in human history.

It is a last-resort, but one that members of Scientist Rebellion, alongside many other members of society, are increasingly embracing to protest the glaring injustice of the policies, laws, and systems that continue to fuel the climate and ecological crises.

No matter your circumstances, there is a place for you [3].

Наступна рубрика *About Us* складається з декількох текстів, серед яких ключовим, програмним є *Our positions and demands* [14]. Його можна назвати маніфестом руху. У ньому яскраво, тепер уже з суттєво ширшим використанням експресивної лексики окреслено найгостріші екологічні проблеми сучасності; зазначено, хто є винним у цьому, пропонується план виходу зі становища та кроки, які кожному з нас необхідно здійснити задля досягнення поставленої мети.

We are scientists and academics who believe we should expose the reality and severity of the climate and ecological emergency by engaging in non-violent civil disobedience. We are terrified by what we see, and believe it is both vital and right to express our fears openly.

Ecosystems around the world will collapse well within the lifespan of current generations, with catastrophic consequences for the human kind.

*Increasingly severe **heatwaves, droughts** and **natural disasters** are occurring year after year, while sea levels may rise by several meters this century, displacing **hundreds of millions** of people living in coastal areas. There is a growing fear amongst scientists that simultaneous extreme weather events in major agricultural areas could cause global **food shortages,** thus triggering societal collapse* [14].

Після опису катастрофи, що наближається, автори тексту чітко зазначають, хто, на їхню думку, у цьому винний: існуючий політичний лад та капіталістична економіка, що базується на видобуванні природних копалин, виробництві та отриманні необмеженої вигоди:

Current actions and plans are grossly inadequate, and even these obligations are not being met. The rate of environmental destruction closely tracks economic growth, which leads to us extracting more resources from Earth than are regenerated. Governments and corporations aim to increase growth and profits, inevitably accelerating the destruction of life on Earth [14].

З цього слідує суперечливий висновок про те, що потрібна декарбонізація, якої можна досягти шляхом економічного спаду. Утопічно стверджується, що цей спад буде тимчасовим і не обов'язково призведе до падіння життєвого рівня. Зрозуміло, що не зазначивши цього, рух ризикує відвернути від себе потенційних прибічників, адже важко представити собі людей, що виступатимуть за закриття виробництв та скорочення робочих місць. Отже, політичні вимоги «Scientist Rebellion» такі: рух закликає до перебудови економіки на екологічно вивіреній основі, а оплатити цей перехід мають, на думку його учасників, найбагатші люди світу:

*To achieve decarbonisation on the required scale demands economic degrowth**,** at least in the short term. This does not necessarily require a reduction in living standards.*

For a just transition, the cost of degrowth must be paid for by the wealthiest, who have benefited enormously from the current destructive world order, while others have faced the consequences.

A just transition to a sustainable system requires the wealth from the 1% to be used for the common benefit [14].

Засоби досягнення поставленої політичної мети керівники руху вбачають у негайних ненасильницьких діях, зокрема акціях громадянської непокори. Наводячи у приклад інші рухи, чиї ненасильницькі акції увінчалися успіхом, автори публікацій закликають усіх приєднуватися і брати участь в анонсованих кампаніях:

The most effective means of achieving systemic change in modern history is through non-violent civil resistance. We call on academics, scientists and the public to join us in civil disobedience to demand emergency decarbonisation and degrowth, facilitated by wealth redistribution [14].

Характерна особливість публікацій руху «Scientist Rebellion» полягає в тому, що більшість з них завершуються численними посиланнями на суто наукові джерела, що додає наукової ваги

емоційним описам катастрофічних наслідків людської діяльності на довкілля, а також політичним вимогам, сформульованим на сайті. До цих наукових джерел входять, зокрема, звіти екологічних організацій та наукові статті з цифровим ідентифікатором DOI.

Чим далі ми подорожуємо сайтом, тим експресивнішими стають публікації. Наступний важливий матеріал – це текст, що передує навмисно злитому науковцями у широкий доступ звіту Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (*Intergovernmental Panel on Climate Change Working Group 3*, скорочено – *IPCC WGIII*) [15]. Сам звіт є суто науковим, проте вступний текст, який додали до нього автори «Scientist Rebellion», є надзвичайно емоційним та вирізняється неабияким викривальним пафосом.

There's no time to wait around. There's no time for continued inaction – the people deserve to know NOW what our corporate-owned politicians have done to them.

The greatest crime ever has already been carried out – the perpetrators are still at liberty, but the victims are starting to pile up.

It says that we need massive investment – to prepare for the accelerating effects of climate breakdown – not the death cult of conservative economics.

For thousands of scientists – mostly older, privileged, moderate – to agree on something so apparently radical demonstrates the severity of the present moment. But the real radicals are in power. They will plunder the Earth until it is but fire and ash, unless we stop them.

We plead with people to go into serious nonviolent resistance. To join us in the streets to apply unbearable pressure on this genocidal system – to take it down before it takes us all down with it [15].

Цей текст за своєю гнівною тональністю наближається до публікацій сайту «Just Stop Oil». Намалювавши у чорних тонах ситуацію з екологією, що склалася, та її наслідки, автори публікацій, як і їхні колеги з групи «Just Stop Oil», перейшли до встановлення винуватців. Далі цілком логічним кроком є визначити, що саме треба вчинити, аби жахливе майбутнє, описане у попередніх публікаціях, ніколи не настало. Тому наступний важливий текст, що містить рецепт виходу зі становища, що склалося, – це публікація *Scientist Rebellion Code – Mission Statement* [16]. Її тональність стриманіша, поруч із лексикою з негативним значенням у ній використовується й життєствердний словник *(liveable future, sustainable future, democracy, solidarity, non-violent global revolution, peaceful activists, earth defenders*). Публікація спрямована на формування переконання, що за умови негайних дій катастрофи все ще можна оминути. Проте все одно негатив переважає: *climate disaster, ruthless exploitation of nature and human beings, the brink of collapse, unprecedented crisis, repression against peaceful activists.*

Рубрика *Campaigns* починається відкритим листом, який автори просять підписати всіх охочих [17]. Він спокійніший, виваженіший і життєствердніший, ніж решта публікацій. Крім того, його характерною особливістю є те, що він рясніє гіпертекстовими посиланнями. Читач, натиснувши на виділене слово чи вислів, автоматично перейде до статті у пресі або до відповідного наукового джерела. Також у цій рубриці звертає на себе увагу своїм гнівним пафосом публікація із заголовком *The Failure of COP28* про провал Конференції ООН зі зміни клімату [18].

At COP28, so-called world leaders ... failed to deliver the most basic measure to prevent societal collapse.

Politicians have made their choice clear: it is preferable to deal with unprecedented famine, severe political conflicts, species extinctions, and the condemnation of large parts of Earth to become uninhabitable than it is to inconvenience fossil fuel executives and their profits.

As the repeated failure of COP shows, those in power will not follow the science, and are willing to sacrifice our future, and the future of younger generations.

If we want to avoid the worst impacts of climate breakdown, we must all become climate advocates and activists [18].

Висновки. Проаналізувавши тексти, розміщені на сайті руху «Scientist Rebellion», доходимо висновку про те, що основні з них становлять такий самий політичний дискурс в екологіч-

ному «обрамленні», як і публікації групи радикальних екоактивістів «Just Stop Oil». Щоправда, адміністратори сайту «Scientist Rebellion» грамотно розташовують матеріали, вдало чергуючи суто наукові публікації з питань екології (звіти, наукові статті), газетні публікації про діяльність екоактивістів та програмні тексти руху, що містять політичні вимоги. Останні становлять смислове ядро сайту, решта ж матеріалів відіграють підрядну роль: вони покликані обґрунтовувати ідеї та вимоги, що постулюються у політичних текстах руху.

Ключові статті на сайті є типовими зразками політичного дискурсу. Основні стратегії, що використовуються в них, є такими самими, що і в публікаціях «Just Stop Oil»: 1) залякування адресатів за допомогою яскравих апокаліптичних описів майбутнього, що чекає на людство; 2) «призначення» винних у ситуації; 3) дарування надії, тобто пропонування програми виходу зі становища та 4) заклики до аудиторії негайно приєднуватися до лав активістів, поки ще є шанс щось змінити на краще. Ще однією стратегією є віктимізація учасників руху – підкреслене співчування їм через те, що вони зазнають немотивованих репресій з боку влади, хоча є лише мирними протестувальниками.

У ключових публікаціях сайту *Why we rebel*, *How we rebel*, *Our positions and demands*, *Scientist Rebellion code – Mission statement*, *Sign our open letter* та *How much more* суто наукової термінології обмаль. Як і в публікаціях «Just Stop Oil», у них уживається лише загальнозрозуміла екологічна лексика, що становить основу сучасного екологічного дискурсу. Центральними при цьому є синоніми на позначення нинішньої ситуації, яку екоактивісти визначають як критичну: *climate disaster, climate crisis, climate emergency, climate breakdown, climate failure, climate chaos, ecological emergency, unprecedented crisis.* Поруч з ними йдуть інші часто повторювані вирази з підкреслено негативним значенням, яке формується за рахунок уживання різних частин мови з негативним значенням, гіперболізованих числівників, форм найвищого ступеня порівняння прикметників: *civilizational collapse, societal collapse, unprecedented famine, untold suffering, uninhabitable planet, hundreds of millions of refugees, the worst impacts of climate breakdown.* Для згущення фарб застосовуються і деякі стилістичні засоби, зокрема градація: *First, we were concerned. Then, we were alarmed. Now, we are terrified.*

Підкреслено негативний словник використовується для характеристики політиків та магнатів, що займаються видобуванням викопного палива, і опису їхніх дій: *so-called «world leaders»*; *the greatest crime ever has already been carried out – the perpetrators are still at liberty*; *the death cult of conservative economics*; *corporate interests operating in an opaque, undemocratic way, ruthless exploitation of nature and human beings.*

У політичних текстах екоактивістів з «Scientist Rebellion» присутня і позитивна за значенням екологічна лексика, яка вживається у текстах, що пропонують вихід зі становища: *sustainable future, liveable future, climate advocates, climate activists, earth defenders, decarbonisation* тощо.

Особливістю політичних текстів «Scientist Rebellion» є те, що вони містять величезну кількість посилань на зовнішні джерела – офіційні звіти міжнародних екологічних організацій, суто наукові джерела, зокрема статті з ідентифікатором DOI, надруковані у поважних журналах, та публікації у пресі. Такі посилання можуть міститися у кінці тексту у вигляді переліку джерел або бути оформлені у вигляді гіпертекстових посилань. Практикується й цитування уривків з наукових та інших офіційних джерел. Рясне цитування та наявність посилань покликане довести адресатові думку про те, що експресивність політичних текстів руху «Scientist Rebellion» є цілком виправданою: реакція будь-якої небайдужої людини на опубліковані наукові дані про стан довкілля була б такою ж.

Політичні тексти руху вдало розбавлені на сайті суто науковими публікаціями, а також статтями у найвпливовіших газетах – *The Guardian, The Washington Post, Politico, Nature* тощо. Крім того, на сторінках подано яскраві емоційні цитати відомих учених-екоактивістів. Вони не входять до самих публікацій, але гарно оздоблюють їх, особливо наукові тексти.

Проведене дослідження підтвердило наше припущення, висловлене на початку статті: рух «Scientist Rebellion» виник у результаті того, що радикальні екоактивісти скомпрометували себе неоднозначними діями, викликавши протилежний бажаному ефект серед населення: вони обмежили бажання пересічного громадянина брати участь у вирішенні екологічних проблем. Відтак перед «Scientist Rebellion» було поставлено завдання врятувати репутацію екологічного руху та залучити до участі в ньому забезпеченіші прошарки населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Extinction Rebellion. URL: https://rebellion.global/ (дата звернення: 12.11.2025).
2. Just Stop Oil. URL: https://juststopoil.org (дата звернення: 12.11.2025).
3. Scientist Rebellion. URL: https://scientistrebellion.org (дата звернення: 12.01.2026).
4. Розмаріца І. О. Лінгвокогнітивні особливості комунікації у сфері екології (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04**.** Київ, 2004. 20 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0404U002298 (дата звернення: 12.11.2025).
5. Бабире О. В. Персуазивні і маніпулятивні стратегії англомовної комунікації з екотематики: автореф. дис. ... канд. філол. наук. 10.02.04. Київ, 2014. 20 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0414U004848 (дата звернення: 12.11.2025).
6. Деркач Н. О. Лінгвостилістичні особливості сучасного англомовного екологічного дискурсу (на матеріалі екологічної реклами). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2011. № 59. С. 182–185. URL: https://eprints.zu.edu.ua/7345 (дата звернення: 12.11.2025).
7. Гудзь Н. О. Екологічний дискурс в лінгвістичних описах. *Наукові записки*. *Серія: Філологічні науки (мовознавство).* Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. № 118. С. 202–206. URL: https://eprints.zu.edu.ua/9603 (дата звернення: 12.11.2025).
8. Лискова М. Метафоричне моделювання дійсності в дискурсі екологічного руху Англії. *Актуальні проблеми іноземної філології і лінгводидактики*: збірник наукових статей здобувачів вищої освіти Факультету іноземної філології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Харків, 2022. № 4. С. 171–174. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cfe4a149-6bd9-4ce0-ba70-527532207a1e/content (дата звернення: 12.11.2025).
9. Столярова А. А. Особливості висвітлення екологічної проблематики у грецьких інтернет-ЗМІ (лінгвістичний аспект). *Сучасні дослідження з іноземної філології.* 2025. № 1 (27). С. 239–248. DOI: https://doi.org/10.32782/2617-3921.2025.27.239-248
10. Can vandalism be justified to save the planet? *The Guardian.* 21.10.2022. URL: https://www.theguardian.com/environment/2022/oct/21/art-attack-can-vandalism-be-justified-to-save-the-planet (дата звернення: 12.01.2026).
11. The Guardian view on environmental protest: dissent is vital to protect democracy. *The Guardian.* 23.01.2024. URL: https://www.theguardian.com/commentisfree/2024/jan/23/the-guardian-view-on-environmental-protest-dissent-is-vital-to-protect-democracy (дата звернення: 12.01.2026).
12. Екотероризм. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Екотероризм (дата звернення: 12.01.2026).
13. Strimpel Z. My «debate» with Extinction Rebellion confirmed all my worst fears about this eco doom cult. *The Telegraph*. 19.02.2022. URL: https://www.telegraph.co.uk/news/2022/02/19/debate-extinction-rebellion-confirmed-worst-fears-eco-doom-cult/ (дата звернення: 12.01.2026).
14. Our positions and demands. URL: https://scientistrebellion.org/about-us/our-positions-and-demands/ (дата звернення: 12.01.2026).
15. Leaked IPCC report. URL: https://scientistrebellion.org/about-us/leaked-ipcc-report/ (дата звернення: 12.01.2026).
16. Scientist Rebellion code: mission statement. URL: https://scientistrebellion.org/about-us/scientist-rebellion-code/ (дата звернення: 12.01.2026).
17. Sign our open letter. URL: https://scientistrebellion.org/sign/ (дата звернення: 12.01.2026).
18. How much more? The failure of COP. URL: https://scientistrebellion.org/campaigns/how-much-more/ (дата звернення: 12.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 21.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.111’367:81’27
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-47

ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЯ НАПІВМОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ У РОЗМОВНОМУ ДИСКУРСІ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ВАРІАТИВНІСТЬ (AME VS BRE)

GRAMMATICALIZATION OF SEMI-MODAL VERBS IN SPOKEN DISCOURSE: LINGUOCULTURAL VARIATION (AME VS BRE)

Торосян О. М.,
orcid.org/0000-0001-9160-9871
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Шелякіна А. В.,
orcid.org/0000-0002-0067-8773
кандидат філософських наук,
доцент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті здійснено корпусно-лінгвістичний аналіз процесів граматикалізації напівмодальних дієслів *gonna, wanna, gotta* у сучасному англомовному розмовному дискурсі з урахуванням лінгвокультурної варіативності американського та британського варіантів англійської мови. Актуальність дослідження зумовлена активним впливом розмовного мовлення, масмедійної та цифрової комунікації на граматичну систему англійської мови, а також необхідністю емпіричного підтвердження міжваріантних відмінностей у функціонуванні граматикалізованих форм.

Метою статті є виявлення особливостей граматикалізації напівмодальних дієслів *gonna, wanna, gotta,* визначення їхніх граматичних і функціонально-семантичних характеристик у розмовному дискурсі та зіставний аналіз їх уживання в американській і британській лінгвокультурах. Емпіричну базу дослідження становлять дані British National Corpus, Corpus of Contemporary American English та NOW Corpus, що забезпечує репрезентативність матеріалу, можливість кількісного аналізу та порівняння різних жанрів і регістрів мовлення.

Корпусний аналіз засвідчив, що напівмодальні дієслова виникли внаслідок редукції конструкцій *going to, want to, have got to* та характеризуються високою частотністю в усному мовленні й неформальних жанрах, залишаючись стилістично маркованими у формальному письмовому регістрі. Встановлено неоднаковий ступінь граматикалізації досліджуваних форм: *gonna* та *gotta* демонструють вищий рівень граматичної абстракції, тоді як *wanna* зберігає елементи лексичної семантики. Лінгвокультурний аналіз показує, що в AmE ці форми є більш частотними й дискурсивно прийнятними, тоді як у BrE вони зберігають чіткішу стилістичну маркованість. Отримані результати підтверджують тісний зв’язок між процесами граматикалізації та культурно зумовленими комунікативними нормами.

Ключові слова: граматикалізація, напівмодальні дієслова, розмовний дискурс, корпусна лінгвістика, лінгвокультурна варіативність, американський варіант англійської мови, британський варіант англійської мови.

© Торосян О. М., Шелякіна А. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article presents a corpus-based analysis of the grammaticalization of the semi-modal verbs *gonna, wanna, gotta* in contemporary spoken English, with special emphasis on linguocultural variation between American and British English. The relevance of the study lies in the growing influence of spoken interaction, media discourse, and digital communication on the grammatical system of English, as well as in the need for empirical evidence of cross-varietal differences in the use of grammaticalized forms.

The aim of the article is to investigate the grammaticalization of the semi-modal verbs *gonna, wanna, gotta*, to identify their grammatical and functional-semantic properties in spoken discourse, and to conduct a contrastive analysis of their usage in American and British linguocultures. The empirical data are drawn from the British National Corpus, the Corpus of Contemporary American English, and the NOW Corpus, which ensures the representativeness of the material and enables quantitative comparison across registers and discourse types.

The corpus analysis demonstrates that the semi-modal verbs under study emerged through the reduction of the constructions *going to, want to*, and *have got to* and display high frequency in spoken language and informal genres, while remaining stylistically marked in formal written registers. The findings also reveal different degrees of grammaticalization: *gonna* and *gotta* show a higher level of grammatical abstraction, whereas *wanna* retains traces of lexical meaning. From a linguocultural perspective, the results indicate that these forms are more frequent and more widely accepted in American English, while in British English they preserve stronger stylistic markedness. The study confirms the close relationship between grammaticalization processes and culturally conditioned communicative norms in contemporary English.

Key words: grammaticalization, semi-modal verbs, spoken discourse, corpus linguistics, linguocultural variation, American English, British English.

Вступ. Актуальність дослідження граматикалізації напівмодальних дієслів у розмовному дискурсі зумовлена низкою сучасних лінгвістичних та лінгвокультурних чинників. Насамперед, напівмодальні конструкції такі як *gonna, wanna, gotta* є яскравим прикладом динамічних змін у граматичній системі англійської мови, що відбуваються під впливом усного мовлення, неформальної комунікації та медіа дискурсу. Процеси їх редукції, фонетичної злитості та семантичного зсуву від лексичних до граматичних значень засвідчують активну граматикалізацію, яка ще не отримала остаточної нормативної фіксації, але вже суттєво впливає на реальне вживання.

Особливої наукової значущості набуває лінгвокультурний аспект дослідження, оскільки ступінь поширеності, функціональна навантаженість і прагматичні значення напівмодальних дієслів істотно різняться в американському та британському варіантах англійської мови. В AmE ці форми демонструють вищий рівень частотності та більшу дискурсивну прийнятність, зокрема в молодіжному, медійному та напівофіційному спілкуванні, тоді як у BrE вони частіше зберігають маркованість розмовності й сильніше співвідносяться з соціальними та стилістичними обмеженнями. Така варіативність відображає глибинні культурні відмінності у ставленні до мовної норми, формальності та інституційного контролю над мовою.

Крім того, дослідження граматикалізації напівмодальних дієслів є актуальним у контексті сучасної теорії дискурсу та корпусної лінгвістики, оскільки дозволяє простежити взаємодію між усною та письмовою, стандартною та неформальною формами мови. Практична цінність роботи полягає також у можливості застосування її результатів у викладанні англійської мови як іноземної, зокрема для формування дискурсивної та соціолінгвістичної компетентності, а також у підготовці студентів до реального міжкультурного спілкування.

Таким чином, дослідження граматикалізації напівмодальних дієслів у зіставленні AmE та BrE є своєчасним і необхідним як для поглиблення теоретичних уявлень про мовні зміни, так і для осмислення лінгвокультурної специфіки сучасного англомовного розмовного дискурсу.

Об'єкт дослідження – граматична система сучасної англійської мови в її динамічному розвитку.

Предмет дослідження – напівмодальні дієслова *gonna, wanna, gotta* як граматичне явище, що сформувалося внаслідок процесів граматикалізації та функціонує переважно в розмовному англійському дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці граматикалізація трактується як діахронно зумовлений процес переходу лексичних одиниць або повнозначних гра-

матичних конструкцій у граматичні елементи з більш абстрактним значенням і обмеженою формальною автономністю [1]. Згідно з класичним визначенням, граматикалізація охоплює не лише появу нових граматичних форм, а й подальше посилення їхнього граматичного статусу в мовній системі.

Дж. Байбі розглядає граматикалізацію як результат частотного вживання мовних одиниць у дискурсі, що зумовлює поступову редукцію форми та узагальнення значення [2]. Такий підхід підкреслює роль мовної практики та комунікативних потреб у розвитку граматичних структур.

До основних механізмів граматикалізації належать **редукція, десемантизація та фіксація форми**, які взаємодіють між собою і відображають загальну тенденцію до економії мовних засобів [1].

Редукція полягає у фонетичному та морфологічному скороченні мовної одиниці, що призводить до її формальної спрощеності та автоматизації у мовленні. Як зазначає Байбі, редукція є наслідком високої частотності конструкцій у розмовному дискурсі, що сприяє їх перетворенню на граматичні маркери [2].

Десемантизація характеризується поступовою втратою конкретного лексичного значення та переходом до абстрактних граматичних функцій. За Гоппером і Трауготт, цей процес є ключовим у формуванні напівмодальних значень, зокрема значень наміру, необхідності та зобов'язання [1].

Фіксація форми (formal fixation) проявляється в обмеженні внутрішньої варіативності та синтаксичної свободи одиниці, що сприяє її сприйняттю як цілісного граматичного елемента [3]. У сучасній англійській мові напівмодальні форми *gonna, wanna, gotta* дедалі частіше функціонують як неподільні граматичні одиниці, що свідчить про їхній високий рівень граматичної інтеграції.

Отже, граматикалізація постає як комплексний процес, у межах якого взаємодіють формальні, семантичні та функціональні зміни, забезпечуючи динамічний розвиток граматичної системи англійської мови та формування нових граматичних явищ.

Проблема напівмодальних дієслів у сучасній англійській мові неодноразово ставала об'єктом наукового аналізу в межах теоретичної граматики, корпусної лінгвістики та досліджень мовних змін. У працях, присвячених граматикалізації, напівмодальні дієслова розглядаються як проміжна ланка між повнозначними дієсловами та класичними модальними дієсловами [1].

Значний внесок у вивчення напівмодальних конструкцій зробив М. Круг, який на матеріалі великих корпусів англійської мови довів, що такі форми, як *going to*, *have got to* та *want to*, демонструють системні ознаки граматикалізації, зокрема семантичне узагальнення, формальну редукцію та зростання функціональної спеціалізації [4]. Дослідник наголошує на поступовому переході цих конструкцій до статусу модальних маркерів.

Корпусні дослідження С. Тальямонте та Дж. Сміт зосереджуються на варіативності форм *gonna* та *going to* в різних регістрах і національних варіантах англійської мови. Автори доводять, що форма *gonna* є не просто фонетичним скороченням, а окремою граматичною одиницею зі стабільними умовами вживання у розмовному дискурсі [5].

У працях Дж. Байбі напівмодальні дієслова аналізуються крізь призму частотності вживання та дискурсивної практики. На думку дослідниці, висока частота використання форм *gonna, wanna, gotta* у спонтанному мовленні сприяє їхній редукції та закріпленню як граматичних маркерів майбутності, наміру та зобов'язання відповідно [2].

Окрему увагу дослідники приділяють прагматичним аспектам уживання напівмодальних дієслів. Зокрема, зазначається, що такі форми виконують важливу роль у маркуванні неформальності, солідарності та розмовного стилю, що посилює їх функціональну значущість у сучасній англійській мові [6].

Попри значну кількість досліджень, проблема напівмодальних дієслів залишається актуальною, оскільки більшість праць зосереджується на окремих формах або на діахронному аспекті,

тоді як комплексний аналіз *gonna, wanna, gotta* як взаємопов'язаних результатів граматикалізації у сучасному розмовному дискурсі потребує подальшого опрацювання.

У сучасній англійській мові дієслова з граматичною функцією традиційно поділяють на модальні, напівмодальні та допоміжні, кожна з яких має власні формальні, семантичні та синтаксичні характеристики. Чітке розмежування цих категорій є необхідним для коректного аналізу процесів граматикалізації.

Модальні дієслова (*can, may, must, should, will* тощо) становлять закритий клас одиниць, що характеризується високим ступенем граматичної абстрактності. Вони не мають інфінітивних і дієприкметникових форм, не вживаються з часткою *to* та не приймають закінчення третьої особи однини *-s.* Основною їхньою функцією є вираження модальності – можливості, необхідності, припущення, зобов'язання або волевиявлення. Модальні дієслова безпосередньо впливають на предикативний зміст висловлення, не виконуючи лексичної ролі [6].

Напівмодальні дієслова (*be going to, have got to, want to*, а також їх редуковані форми *gonna, gotta, wanna*) займають проміжне положення між повнозначними та модальними дієсловами. Вони зберігають окремі риси лексичних дієслів (наявність інфінітивної частки to, можливість часової та особової варіації), водночас виконуючи граматичну функцію вираження модальних значень, таких як намір, необхідність або зобов'язання [4]. Саме ця подвійна природа напівмодальних дієслів робить їх показовим об'єктом для вивчення граматикалізації.

Допоміжні дієслова (*be, have, do*) виконують суто граматичну функцію формування часових, аспектуальних, станівих і заперечних конструкцій, а також питальних форм. На відміну від модальних і напівмодальних дієслів, вони не виражають модальності як такої, а слугують структурними елементами предикативної конструкції. Допоміжні дієслова не мають самостійного лексичного значення у своїй допоміжній функції та є обов'язковими компонентами граматичних моделей англійської мови.

Таким чином, основна відмінність між зазначеними категоріями полягає у ступені граматичної абстрактності, функціональному навантаженні та формальній автономності. Напівмодальні дієслова, поєднуючи ознаки лексичних і граматичних одиниць, посідають перехідне місце в системі англійського дієслова, що підтверджує їхню ключову роль у процесах граматикалізації.

Матеріалом дослідження слугують приклади вживання напівмодальних дієслів *gonna, wanna, gotta* у сучасній англійській мові, відібрані з авторитетних електронних корпусів, що репрезентують різні типи дискурсу та мовні регістри. Основними джерелами емпіричного матеріалу є British National Corpus (BNC), Corpus of Contemporary American English (COCA) та NOW Corpus, які дозволяють простежити частотність, контекстуальне функціонування та стилістичну варіативність досліджуваних форм [7; 8; 9].

British National Corpus, що відображає переважно британський варіант англійської мови кінця XX століття, є цінним джерелом для виявлення нормативних та стилістичних обмежень уживання граматикалізованих форм у британській лінгвокультурі. Його збалансована структура (усне мовлення, художні та публіцистичні тексти, офіційна комунікація) дозволяє простежити, яким чином напівмодальні дієслова функціонують як маркери розмовності та соціальної дистанції в умовах традиційно більш консервативного ставлення до мовної норми.

Corpus of Contemporary American English репрезентує американський варіант англійської мови у широкому часовому діапазоні та охоплює різноманітні жанри – від спонтанного усного мовлення до масмедійного й академічного дискурсу. Це уможливлює аналіз не лише високої частотності напівмодальних форм в AmE, а й їх поступової десемантизації та прагматичної нейтралізації, що відображає характерну для американської лінгвокультури тенденцію до неформалізації мовлення та зниження стилістичних бар'єрів.

Таким чином, залучення зазначених корпусів забезпечує можливість комплексного зіставного аналізу напівмодальних дієслів у лінгвокультурному вимірі, дозволяючи інтерпретувати

їх не лише як граматичні одиниці, а й як індикатори культурно зумовлених комунікативних норм і дискурсивних практик сучасної англійської мови.

Методологічну основу дослідження становить корпусний підхід, що поєднує кількісний та якісний аналіз мовних одиниць. На етапі кількісного аналізу здійснюється підрахунок частоти вживання форм *gonna, wanna, gotta* та їх повних відповідників (*going to, want to, have got to*) у різних регістрах мовлення з метою виявлення тенденцій граматикалізації. Якісний аналіз передбачає контекстуальне вивчення прикладів з урахуванням семантичних, синтаксичних і прагматичних параметрів.

У межах дослідження також застосовуються описовий метод, що забезпечує систематизацію граматичних характеристик напівмодальних дієслів, а також зіставний метод, який дає змогу порівняти функціонування напівмодальних і класичних модальних дієслів. Для інтерпретації отриманих результатів використовується метод функціонально-семантичного аналізу, що дозволяє визначити ступінь граматичної абстракції та рівень інтеграції напівмодальних форм у граматичну систему сучасної англійської мови.

Застосування комплексу зазначених методів забезпечує об'єктивність і репрезентативність дослідження та створює надійне підґрунтя для аналізу процесів граматикалізації напівмодальних дієслів у сучасному розмовному англійському дискурсі.

Мета статті полягає у виявленні та аналізі процесу граматикалізації в сучасній англійській мові на матеріалі напівмодальних дієслів *gonna, wanna, gotta*, а також у з'ясуванні їхніх граматичних і функціонально-семантичних особливостей у розмовному дискурсі з погляду культурно зумовлених комунікативних стратегій і мовної норми.

Виклад основного матеріалу

1. Вживання *gonna* як редукованої форми *going to.*

Корпусний аналіз матеріалу, відібраного з Corpus of Contemporary American English (COCA) та British National Corpus (BNC), свідчить про високу частотність уживання форми *gonna* у розмовному дискурсі порівняно з її повною формою *going to.* Так, у розмовному сегменті COCA частота вживання *gonna* становить близько 350-400 уживань на мільйон слів, тоді як у письмових академічних текстах цей показник знижується до менше ніж 5 уживань на мільйон слів. Для порівняння, конструкція *going to* демонструє більш рівномірний розподіл між усним і письмовим регістрами, однак поступається *gonna* за частотою саме в спонтанному мовленні.

У British National Corpus форма *gonna* майже виключно представлена в усному підкорпусі, де її частотність у кілька разів перевищує показники письмових жанрів. Такий розподіл підтверджує твердження про чітку стилістичну маркованість *gonna* як елемента неформального мовлення (Tagliamonte & Smith, 2006).

Аналіз сфер використання показує, що *gonna* найчастіше трапляється:

– у діалогах повсякденного спілкування;

– в інтерв'ю та телешоу;

– у художніх текстах, що імітують усне мовлення;

– у цифровій комунікації (соціальні мережі, чати, пісенні тексти).

У прагматичному аспекті *gonna* слугує маркером запланованої або безпосередньо очікуваної дії, часто пов'язаної з моментом мовлення. На відміну від *will*, ця форма передає суб'єктивний намір мовця та знижений рівень формальності.

Це підтверджують і корпусні приклади:

– *I'm gonna call her tonight. (Я збираюся подзвонити їй сьогодні ввечері.)*

– *What are you gonna do now? (Що ти тепер збираєшся робити?)*

– *It's gonna rain soon. (Скоро піде дощ.)*

У наведених прикладах форма *gonna* функціонує як неподільна граматична одиниця, не зберігаючи первинного значення руху, притаманного дієслову *go*. Це свідчить про десемантизацію та фіксацію форми, характерні для процесу граматикалізації.

Отже, кількісні та якісні результати аналізу підтверджують, що *gonna* не є випадковим фонетичним скороченням конструкції *going to*, а виступає стабільним напівмодальним маркером майбутності й наміру в сучасному розмовному англійському дискурсі.

2. Функціонування *wanna (want to)*

Корпусний аналіз даних, отриманих із Corpus of Contemporary American English (COCA) та British National Corpus (BNC), засвідчує, що форма *wanna* є характерною ознакою сучасного розмовного англійського мовлення та демонструє чітку залежність від стилістичного регістру. У розмовному сегменті COCA частотність уживання *wanna* становить приблизно 250–300 уживань на мільйон слів, тоді як у формальних письмових жанрах цей показник є мінімальним і, як правило, не перевищує 2–3 уживань на мільйон слів.

У British National Corpus форма *wanna* майже виключно зафіксована в усному підкорпусі, що підтверджує її тісний зв'язок із неформальною комунікацією. На відміну від повної форми *want to*, яка вільно функціонує в усіх типах дискурсу, *wanna* є стилістично маркованою та обмеженою переважно спонтанним мовленням і художніми текстами з імітацією усного спілкування.

З погляду семантики та прагматики, *wanna* виражає бажання, намір або волевиявлення мовця, часто з емоційним або суб'єктивним відтінком. Її використання сприяє зниженню формальності висловлення та створює ефект безпосередності й мовної близькості. Порівняно з повною конструкцією *want to*, форма *wanna* менш нейтральна й частіше асоціюється з розмовною експресивністю. Ці спостереження підтверджуються корпусними прикладами:

– *I wanna talk to you. (Я хочу з тобою поговорити.)*

– *Do you wanna come with us? (Хочеш піти з нами?)*

– *She doesn't wanna wait anymore. (Вона більше не хоче чекати.)*

У наведених прикладах *wanna* функціонує як цілісна граматична одиниця, що не допускає внутрішнього синтаксичного розчленування (*want + to*), що є свідченням формальної фіксації. Водночас первинне лексичне значення дієслова *want* частково зберігається, однак зазнає семантичного узагальнення, що вказує на проміжний етап граматикалізації.

Отже, результати аналізу підтверджують, що *wanna* є не просто фонетичною редукцією конструкції *want to,* а напівмодальним елементом, який поступово набуває граматичних ознак і виконує важливу прагматичну функцію в сучасному розмовному англійському дискурсі.

3. Gotta (got to) як приклад десемантизації

Корпусний аналіз матеріалу, відібраного з Corpus of Contemporary American English (COCA) та British National Corpus (BNC), свідчить про те, що форма *gotta* функціонує в сучасній англійській мові як напівмодальний маркер обов'язку та необхідності, демонструючи чітку прив'язаність до неформального розмовного дискурсу. У розмовному сегменті COCA частотність уживання *gotta* становить приблизно 180–220 уживань на мільйон слів, тоді як у формальних письмових жанрах ця форма практично не фіксується або трапляється з частотою менше ніж 1 уживання на мільйон слів.

У British National Corpus форма *gotta* представлена майже виключно в усному підкорпусі, що підтверджує її стилістичну маркованість. Повна конструкція *have got to*, на відміну від редукованої, демонструє ширший діапазон функціонування, зокрема в напівформальних і письмових жанрах, що свідчить про її більш стабільний нормативний статус.

З семантико-прагматичного погляду *gotta* передає значення сильного зобов'язання, необхідності або неминучості дії, яке часто має суб'єктивний характер і тісно пов'язане з позицією мовця. На відміну від класичного модального дієслова *must*, форма *gotta* зазвичай сприймається як менш категорична, але більш розмовна й експресивна, що зумовлює її часте використання в повсякденному спілкуванні.

Ці особливості ілюструють такі корпусні приклади:

– *I gotta finish this today. (Мені треба закінчити це сьогодні.)*

– *You gotta be careful. (Тобі потрібно бути обережним.)*

– *We gotta go now. (Нам треба йти зараз.)*

У наведених прикладах форма *gotta* функціонує як неподільний граматичний елемент, що не зберігає первинного значення володіння, притаманного дієслову *have*. Це свідчить про десемантизацію вихідної конструкції *have got to*. Водночас спостерігається формальна фіксація: *gotta* не допускає внутрішніх модифікацій і вживається як стабільний маркер необхідності.

Таким чином, результати аналізу підтверджують, що *gotta* є повноцінним напівмодальним дієсловом, яке виконує граматичну функцію вираження обов'язку й необхідності та репрезентує завершальний етап граматикалізації відповідної конструкції в сучасному розмовному англійському дискурсі.

Узагальнювальні дані (табл. 1) свідчать про те, що напівмодальні дієслова *gonna, wanna, gotta* демонструють різний ступінь граматикалізації, зумовлений як семантичними, так і прагматичними чинниками. Найвищий рівень граматичної абстракції характерний для *gonna* та *gotta*, тоді як *wanna* зберігає помітні риси лексичного значення. Усі три форми чітко марковані як елементи розмовного англійського дискурсу, що підтверджує їхню роль у динамічних процесах розвитку граматичної системи сучасної англійської мови.

Таблиця 1

Узагальнювальна характеристика напівмодальних дієслів *gonna, wanna, gotta*

Критерій	**gonna**	**wanna**	***gotta***
Повна форма	going to	want to	*have got to*
Первинне лексичне значення	рух, напрямок	бажання	володіння
Граматичне значення	майбутня дія, намір	бажання, волевиявлення	обов'язок, необхідність
Ступінь десемантизації	високий (втрата значення руху)	середній (часткове збереження значення бажання)	високий (втрата значення володіння)
Формальна редукція	фонетична та морфологічна	фонетична та морфологічна	фонетична та морфологічна
Типовий регістр	розмовний, неформальний	розмовний, неформальний	розмовний, неформальний
Частотність у spoken English (≈ на 1 млн слів)	350–400	250–300	180–220
Частотність у formal writing	мінімальна / відсутня	майже відсутня	відсутня
Прагматичний ефект	неформальність, намір, близькість	суб'єктивність, експресивність	нагальність, зобов'язання
Ступінь граматикалізації	високий	середній–високий	високий

Висновки. У статті проаналізовано напівмодальні дієслова *gonna, wanna, gotta* як результат процесів граматикалізації в сучасній англійській мові з урахуванням лінгвокультурної варіативності її американського та британського варіантів. Дослідження засвідчило, що зазначені форми виникли внаслідок редукції повнозначних дієслівних конструкцій *going to, want to, have got to* та поступово набули статусу напівмодальних елементів, які виконують важливі граматичні й прагматичні функції у розмовному дискурсі та водночас слугують маркерами культурно зумовленої неформальності мовлення.

Результати корпусного аналізу підтверджують, що *gonna, wanna, gotta* характеризуються високою частотністю в усному мовленні та неформальних жанрах, однак зберігають чітку стилістичну маркованість і обмежене вживання у формальному письмовому регістрі. У лінгвокультурному вимірі це відображає різне ставлення до мовної норми в американській та британській традиціях: для AmE властива ширша дискурсивна прийнятність граматикалізованих форм, тоді як у BrE вони частіше асоціюються з розмовністю та соціально зумовленими обмеженнями.

У ході дослідження встановлено, що напівмодальні дієслова демонструють неоднаковий ступінь граматикалізації: найвищий рівень граматичної абстракції притаманний формам *gonna* та *gotta*, тоді як *wanna* зберігає помітні риси лексичного значення. Усі три одиниці характеризуються процесами редукції, десемантизації та фіксації, що підтверджує їх перехідний статус між лексичними та граматичними елементами та їхню чутливість до культурно зумовлених дискурсивних практик.

У лінгвокультурному вимірі напівмодальні дієслова *gonna, wanna, gotta* демонструють різну ступінь дискурсивної прийнятності в американському та британському варіантах англійської мови. В AmE ці форми є більш частотними, функціонально нейтралізованими та широко вживаними в неформальному й медійному дискурсі, що відображає тенденцію до неформалізації мовної норми. У BrE вони зберігають вищу стилістичну маркованість і чіткіше асоціюються з розмовним мовленням, що свідчить про більшу стабільність нормативних меж у британській лінгвокультурі.

Отже, напівмодальні дієслова *gonna, wanna, gotta* постають показовим прикладом динамічних змін у граматичній системі сучасної англійської мови, які відбуваються під впливом розмовного мовлення, неформальної комунікації та лінгвокультурних чинників. Отримані результати засвідчують тісний взаємозв'язок між граматикалізаційними процесами та культурними моделями мовної поведінки й створюють підґрунтя для подальших зіставних досліджень взаємодії стандартних і неформальних форм у сучасному англомовному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Hopper, P. J., Traugott, E. C. Grammaticalization. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 277 p. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9781139165525
2. Bybee, J. Language Change. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 262 p. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9781139165525
3. Lehmann, C. Thoughts on Grammaticalization. 2nd rev. ed. Munich: Lincom Europa, 1995. 183 p.
4. Krug, M. Emerging English Modals: A Corpus-Based Study of Grammaticalization. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2000. 308 p.
5. Tagliamonte, S., Smith, J. No momentary fancy! The zero future in English dialects. *Language Variation and Change.* 2006. Vol. 18, no. 3. P. 331–371.
6. Leech, G., Hundt, M., Mair, C., Smith, N. Change in Contemporary English: A Grammatical Study. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 341 p. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511642210
7. British National Corpus (BNC). Oxford: University of Oxford, 1994. URL: https://www.natcorp.ox.ac.uk/ (date of access: 21.01.2026).
8. The Corpus of Contemporary American English (COCA). 2008. URL: https://www.english-corpora.org/coca/ (date of access: 21.01.2026).
9. The NOW Corpus (News on the Web). 2013. URL: https://www.english-corpora.org/now/ (date of access: 21.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 81’42:81’25
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-48

ПОНЯТТЯ МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПІДХОДІВ ТА ІНТЕГРАТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ

THE CONCEPT OF LANGUAGE IDENTITY IN CONTEMPORARY UKRAINIAN STUDIES: SYSTEMATIZATION OF APPROACHES AND AN INTEGRATIVE DEFINITION

Філюк Л. М.,
orcid.org/0009-0009-0448-2207
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри суспільних наук
Одеського національного медичного університету

Статтю присвячено теоретичному осмисленню поняття мовної ідентичності, представленого в сучасних українських наукових дослідженнях. Потенційної глибини додає той факт, що аналіз було здійснено на матеріалі не тільки суто лінгвістичних джерел, а й соціально-гуманітарних загалом. Актуальність теми обумовлена як історичним розвитком, так і сучасним станом українського суспільства, що перебуває зараз у складній цивілізаційній ситуації. Мовна ідентичність постає як динамічний конструкт, що постає на перетині індивідуального досвіду людини, соціальних практик, історичної пам’яті та політичного вибору. На основі аналізу сучасних українських досліджень окреслено методологічну та термінологічну різнорідність підходів до визначення мовної ідентичності. У статті запропоновано їх систематизацію за п’ятьма основними напрямами: соціополітичним, психолінгвістичним, когнітивно-онтологічним, історико-ретроспективним та інформаційно-мережевим. Особливу увагу приділено методологічному розмежуванню понять мови як системи, мовної практики як реального використання цієї системи та мовної ідентичності як форми мовного самоусвідомлення. Обґрунтовано, що в українському соціокультурному контексті мовний вибір часто має характер свідомого публічного жесту й виступає маркером цивілізаційної та ціннісної орієнтації. У результаті дослідження сформульовано узагальнене авторське визначення мовної ідентичності як процесуальної, багатовимірної форми самоусвідомлення особистості та спільноти. Вказано, що ця форма ґрунтується на свідомому мовному виборі, регулярних мовних практиках, привласненні мови як символічного ресурсу та закріплюється через історичний і соціальний досвід. Запропонована класифікація підходів може бути методологічним підґрунтям для подальших лінгвістичних і міждисциплінарних досліджень мовної ідентичності в сучасних українських реаліях.

Ключові слова: мовна ідентичність, мовна практика, національна ідентичність, мовний вибір, міждисциплінарний підхід.

The article provides a comprehensive theoretical analysis of the concept of linguistic identity in contemporary Ukrainian research, considering the interdisciplinary nature of this phenomenon. The relevance of the topic is determined by the transformation of the role of language in modern Ukrainian society, where linguistic identity acquires not only cultural and communicative but also worldview and security significance. Linguistic identity is conceptualized as a dynamic phenomenon formed at the intersection of individual experience, social practices, historical memory, and political choice. Based on the analysis of recent Ukrainian linguistic and related socio-humanitarian studies, the article highlights methodological and terminological diversity in approaches to defining linguistic identity. A systematization of these approaches is proposed along five main directions: socio-political, psycholinguistic, cognitive-ontological, historical-retrospective, and informational-network. Special attention is given to the methodological distinction between language as a system, linguistic practice as the actual use of this system, and linguistic identity as a form of language-based self-awareness. It is argued that in the Ukrainian socio-

© Філюк Л. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

cultural context, language choice often functions as a conscious public act and serves as a marker of civilizational and value orientation. As a result, the study formulates a generalized definition of linguistic identity as a processual, multidimensional form of self-awareness of both individuals and communities, grounded in conscious language choice, regular linguistic practices, internalization of language as a symbolic resource, and reinforced through historical and social experience. The proposed classification of approaches provides a methodological foundation for further linguistic and interdisciplinary research on linguistic identity in contemporary Ukraine.

Key words: linguistic identity, linguistic practice, national identity, language choice, interdisciplinary approach.

Постановка проблеми. В українській науці поняття мовної ідентичності пройшло еволюційний шлях від суто лінгвістичного поняття до міждисциплінарного феномена. Зокрема, йдеться про філософські, соціологічні, культурологічні на педагогічні дослідження. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю переосмислення ролі мови не тільки через загальний глобалізаційний плин, але й через складні соціально-політичні випробування сучасного українського суспільства. За цих обставин мовна ідентичність є не тільки показником приналежності до певного соціуму, але й дієвим інструментом національної безпеки. Разом із тим, у науковому просторі відсутнє уніфіковане поняття мовної ідентичності, натомість у наявності присутні різнотипні підходи. Таким чином, зазначена ситуація потребує системного осмислення та узагальнення поглядів на сутнісні особливості мовної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному українському науковому дискурсі мовна ідентичність осмислюється як складний багатовимірний феномен, що перебуває на перетині лінгвістики, соціології, філософії, культурології та психології. Так, теоретичні засади взаємозв'язку мови та ідентичності в соціогуманітарному вимірі окреслено у дослідженні Н. Черниш [1], яка наголошує на явищі подвійної контекстуалізації мовних практик і необхідності міждисциплінарного підходу до їх інтерпретації. Значний корпус досліджень присвячено осмисленню мовної ідентичності як складника національної політики та державотворення. У статті І. Боряк [2] мова розглядається як ключовий інструмент формування та підтримки національної приналежності, тоді як І. Гузенко [3] акцентує на ролі української мови як чинника духовного життя нації та елемента політичної безпеки у період 1991–2024 років.

Г. Залізняк [4] характеризує цивілізаційний вимір мовного вибору на основі соціологічних даних. Дослідниця доводить, що самоідентифікація з мовою є більш вагомим індикатором національної ідентичності, ніж мова повсякденного спілкування. О. Михальчук [5] розглядає етномовні та соціолінгвістичні аспекти ідентичності в умовах багатомовності. При цьому авторка зосереджується на параметрах колективної мовної тотожності етнічних спільнот України. Психолінгвістичний вимір проблеми представлено у статті Г. Яроцької [6], де проаналізовано мовну ідентичність білінгвів та введено поняття «токсичності» мови агресора. Варто також зазначити дослідження Л. Коткової та Г. Циганок [7], присвячене трансформації мовної самосвідомості в умовах воєнного часу. Когнітивні засади мовної ідентичності та її зв'язок із мовною свідомістю систематизує О. Куцос [8]. У статті авторки шляхом контент-аналізу дефініцій окреслюється внутрішня структура цього поняття.

Культурно-ціннісний та освітній аспекти проблеми порушуються у дослідженні Л. Сорочук і Д. Товмаш [9], а також у статті Н. Л. Рабецької та А. В. Горобець [10]. Автори розглядають формування мовної ідентичності в контексті освітнього простору. Історико-ретроспективний підхід до мовної ідентичності як засобу подолання наслідків лінгвоциду та денаціоналізації представлено у дослідженні Р. Олексенка та Ю. Ситник [11]. Цей самий підхід залучено у статті К. Пономаренко й О. Дженджеро [12], де мова розглядається як чинник національної стійкості майбутніх фахівців. Культурні трансформації мовної ідентичності аналізує С. Ревуцька [13]. Новітні тенденції в осмисленні ідентичності пов'язані з процесами глобалізації та цифровізації. У цьому контексті О. Косович і Р. Чорній [14] досліджують вплив євроінтеграційних процесів на мовну ситуацію. Своєю чергою, О. Дзьобань та С. Жданенко [15] аналізують феномен множинної та мережевої ідентичності в інформаційному просторі.

Попри значну кількість наукових розвідок, наявні підходи залишаються методологічно та термінологічно розрізненими. Таким чином, можна говорити про актуальність потребу їх систематизації в межах єдиної класифікаційної моделі. Отже, **метою** даної статті є комплексне осмислення поняття мовної ідентичності в сучасній українській лінгвістиці. Воно здійснюється шляхом систематизації наявних наукових підходів та подолання термінологічної та методологічної фрагментарності в його тлумаченні. Дослідження спрямоване на формування цілісного уявлення про мовну ідентичність як багатовимірний і динамічний феномен. Акцент зроблено на тому, що аналізоване поняття поєднує індивідуальний, соціальний, історичний та політичний виміри мовного самовизначення.

Для досягнення поставленої мети у статті передбачено розв'язання таких **завдань:** 1) проаналізувати основні наукові підходи до визначення мовної ідентичності, представлені в українських наукових дослідженнях; 2) окреслити концептуальні відмінності між трактуваннями мови, мовної практики та мовної ідентичності в межах різних методологічних парадигм; 3) запропонувати класифікацію підходів до осмислення мовної ідентичності з урахуванням актуального соціального, політичного та культурного контексту України; 4) визначити методологічний потенціал інтеграції окреслених підходів для подальших лінгвістичних досліджень; 5) сформулювати узагальнене авторське визначення мовної ідентичності, адекватне сучасним українським реаліям.

Виклад основного матеріалу. Мовна ідентичність у сучасних українських дослідженнях постає як складне явище, що функціонує одночасно на кількох рівнях. Ідеться про індивідуальну свідомість, соціальну взаємодію, історичну пам'ять та політичний вибір. Така багаторівневість зумовлює множинність трактувань і потребу їх концептуального впорядкування. Важливим методологічним завданням є розмежування таких понять: 1) мова як система знаків і норм; 2) мовна практика як реальне використання цієї системи в комунікації; 3) мовна ідентичність як форма самоусвідомлення, що постає на перетині мовного вибору, ціннісних орієнтацій і соціального контексту. У межах даного дослідження запропоновано класифікацію підходів до визначення мовної ідентичності. Кожен із них характеризує окремий вимір цього феномена.

1. *Соціополітичний підхід: мова як чинник державності.* У межах соціополітичного підходу мовна ідентичність постає передусім як форма громадянської та національної самоідентифікації. Мова є не лише засобом спілкування, а й символом державності, маркером цивілізаційної належності та інструментом політичного вибору. Мовна ідентичність у зазначеному контексті формується через усвідомлення мови як цінності, що пов'язана з ідеєю суверенітету, національної пам'яті та колективної відповідальності.

Мовна практика в межах цього підходу виглядає як публічний жест, що має соціальні й політичні наслідки. Вибір мови комунікації є актом лояльності або дистанціювання, а отже, мовна ідентичність набуває нормативного виміру. Порівняно з психолінгвістичним підходом, соціополітичний менше зосереджується на внутрішніх переживаннях мовця, натомість акцентує колективний та інституційний аспекти мовної ідентичності.

Додатково варто зауважити, що в межах аналізованого підходу мовна ідентичність виступає об'єктом мовної політики держави. Вона реалізується через законодавче закріплення статусу мови, і це створює зовнішні рамки для самовизначення громадян. Таким чином, індивідуальна ідентичність корелює з державним курсом, перетворюючи мову на інструмент соціальної консолідації та захисту національних інтересів у геополітичному просторі.

2. *Психолінгвістичний підхід: мова як простір переживання ідентичності.* Психолінгвістичний підхід характеризує мовну ідентичність як компонент мовної самосвідомості особистості, що тісно пов'язаний з емоційними установками, досвідом мовної соціалізації та оцінюванням власної мовної поведінки. Мова в цьому вимірі постає як інтеріоризована система, що пов'язана з почуттям безпеки, довіри або, навпаки, психологічної загрози.

Мовна практика трактується як прояв внутрішніх когнітивних і афективних процесів. Своєю чергою, мовна ідентичність формується через переживання приналежності або відчуження. У зіставленні з соціополітичним підходом психолінгвістичний зосереджений не на нормативності, а на суб'єктивному досвіді мовця. В той самий час він зближується з когнітивними концепціями, оскільки визнає роль мови в конструюванні внутрішнього світу особистості.

Особливу увагу в зазначеному контексті варто приділити феномену «мовного комфорту», який визначає готовність особистості до самопрезентації. Психолінгвістичний вимір дозволяє зафіксувати внутрішні конфлікти, що виникають при зміні мовної ідентичності. Можна сказати, що процес рухається від відчуття штучності нових мовних звичок до поступового емоційного зрощення з обраною мовою. Це підкреслює, що ідентичність не лише декларується, а й проживається як інтимний досвід.

3. *Когнітивно-онтологічний підхід: мова як структура свідомості.* У межах когнітивно-онтологічного підходу мовна ідентичність постає як результат функціонування мовної свідомості, що визначає способи концептуалізації реальності. Мова є не лише засобом репрезентації світу, а й інструментом його осмислення, який формує онтологічні уявлення про себе, спільноту та історичний час.

Мовна практика в зазначеному підході є зовнішнім виявом глибинних когнітивних структур, тоді як мовна ідентичність – відносно стійкою конфігурацією смислів і цінностей. На відміну від психолінгвістичного підходу, що акцентує емоційний вимір, когнітивно-онтологічний зосереджується на пізнавальних механізмах. Разом із тим, обидва напрями визнають визначальну роль мови у формуванні особистісної цілісності.

У межах аналізованого підходу мова виступає як когнітивна матриця, що структурує досвід і задає вектори мислення. Мовна ідентичність тут постає як єдність знань про світ і засобів їх вираження, що робить людину частиною певної інтелектуальної та духовної традиції. Зміна мовної ідентичності в такому розрізі означає трансформацію всієї картини світу, перебудову концептуальної системи та способів інтерпретації буття.

4. *Історико-ретроспективний підхід: мова як засіб відновлення самосвідомості.* Історико-ретроспективний підхід інтерпретує мовну ідентичність як результат історичного процесу, позначеного травмами лінгвоциду, асиміляції та денаціоналізації. Мова в цьому контексті є носієм колективної пам'яті та засобом відновлення перерваного культурного плину.

Мовна практика є актом повернення до витіснених форм самовираження, а мовна ідентичність – процесом реконструкції історичного «Я». У зіставленні з соціополітичним підходом цей напрям менш орієнтований на сучасні інституційні механізми. Його сутність – історична рефлексія, яку доповнює глибинний часовий вимір.

Важливим аспектом аналізованого підходу є подолання наслідків колоніального минулого через усвідомлення мови як спадку. Мовна ідентичність постає як форма історичної справедливості, де кожен акт мовлення є кроком до деколонізації свідомості. Отже, це надає процесу самоідентифікації етичного забарвлення, оскільки вибір мови постає як обов'язок перед попередніми поколіннями та запорука збереження автентичності спільноти.

5. *Інформаційно-мережевий підхід: мовна ідентичність у глобалізованому просторі.* Інформаційно-мережевий підхід сфокусований на трансформаціях мовної ідентичності в умовах цифрової комунікації. Мова в цьому випадку постає як ресурс самопрезентації у мережевих спільнотах, а мовна практика – як гнучка та ситуативна стратегія взаємодії.

Мовна ідентичність у цифровому середовищі набуває рис множинності та фрагментарності. Разом із тим, український контекст демонструє, що саме мова може виступати чинником консолідації в умовах інформаційного тиску. Порівняно з історико-ретроспективним підходом, цей напрям зосереджується не на пам'яті, а на актуальних формах комунікації, доповнюючи загальну картину сучасними динамічними вимірами.

Окрім того, цей підхід акцентує на появі нових форм мовної стійкості, що формуються в межах горизонтальних зв'язків у соціальних мережах. Мовна ідентичність постає елементом мережевої солідарності. Віртуальний простір дозволяє створювати нові мовні моди й тренди, які згодом переходять у повсякденну практику. Це забезпечує життєздатність мови в умовах глобалізації, де вона функціонує як маркер «свій-чужий» у безмежному інформаційному потоці.

Варто зазначити, що розглянуті підходи не є взаємовиключними, вони утворюють взаємопов'язану систему аналітичних перспектив. Соціополітичний підхід окреслює нормативний і державотворчий вимір мовної ідентичності; психолінгвістичний підхід зосереджений на суб'єктивно-переживальному аспекті; когнітивно-онтологічний підхід сфокусований на глибинних ментальних механізмах; історико-ретроспективний підхід фіксує плин часу та пам'яті; інформаційно-мережевий підхід базований на сучасних комунікативних трансформаціях. Узагальнення розглянутих підходів дозволяє перейти від описової класифікації до концептуального осмислення мовної ідентичності як цілісного феномена. Кожен із проаналізованих напрямів акцентує окремий вимір мовного самовизначення. Разом із тим, лише в їхній сукупності стає можливим адекватне розуміння цього поняття в сучасному українському контексті.

У межах даного дослідження зроблено спробу авторського визначення мовної ідентичності. Отже, *мовна ідентичність* – динамічна форма самоусвідомлення особистості та спільноти, що формується в процесі свідомого мовного вибору та закріплюється через регулярні мовні практики, історичну пам'ять і ціннісні орієнтації. Вона ґрунтується на привласненні мови як символічного ресурсу, що структурує світогляд, визначає межі належності та виконує функцію культурної та політичної самоідентифікації.

На відміну від підходів, що зводять мовну ідентичність до мовної компетенції або декларативної належності, запропоноване визначення підкреслює її процесуальний характер. Мовна ідентичність не є статичною ознакою – вона є результатом постійної взаємодії між мовною системою, практиками її використання та соціально-історичним досвідом мовця. У цьому сенсі вона поєднує когнітивний, афективний і нормативний виміри, що дозволяє розглядати її як інтегративну категорію сучасної лінгвістики. Таке трактування є релевантним для українських реалій, у яких мовна ідентичність виконує не лише комунікативну, а й світоглядну та захисну функцію. Вона виступає значущим чинником культурної процесу та національної стійкості.

Висновки. У результаті проведеного дослідження здійснено комплексне теоретичне узагальнення підходів до визначення поняття «мовна ідентичність» у сучасному українському науковому дискурсі. Отримані результати дозволяють сформулювати такі висновки:

1) мовна ідентичність еволюціонувала з лінгвістичної категорії у складний міждисциплінарний об'єкт, що інтегрує когнітивні, психологічні, соціальні та політичні аспекти. Встановлено, що в умовах сучасних викликів (глобалізація, військова агресія) мовна ідентичність виконує не лише комунікативну, а й стратегічну безпекову функцію;

2) наукові погляди на природу мовної ідентичності в Україні впорядковано за п'ятьма основними напрямами – соціополітичним, психолінгвістичним, когнітивно-онтологічним, історико-ретроспективним та інформаційно-мережевим;

3) доведено необхідність методологічного розрізнення мови як системи, мовної практики як реальної поведінки та мовної ідентичності як акту самоусвідомлення. Вибір мови в українському контексті часто є не лише звичкою, а й свідомим публічним жестом і актом цивілізаційного самовизначення;

4) сформульовано дефініцію мовної ідентичності як динамічної форми самоусвідомлення, що ґрунтується на свідомому виборі, регулярних мовних практиках та привласненні мови як ціннісного ресурсу. Підкреслено її процесуальний характер: вона не є статичною даністю, тому що постійно змінюється під впливом соціально-історичного досвіду.

Запропонована класифікаційна модель дозволяє подолати термінологічну фрагментарність у дослідженнях і створює підґрунтя для подальшого вивчення мовної стійкості українського суспільства. Перспективним напрямом залишається аналіз впливу цифрових комунікацій на трансформацію національної мовної самосвідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Черниш Н. Мова та ідентичність у сучасному світі. *Мова і суспільство.* 2012. №3. С. 13–22.

2. Боряк І. В. Визначення національної ідентичності через мовну політику. *Закарпатські філологічні студії.* 2025. Вип. 40. Т. 2. С. 78–84. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.40.2.14

3. Гузенко І. Феномен української мови та її значення в процесі формування й утвердження української державності (1991–2024 рр.). *Humanities studies.* 2024. Вип. 20(97). С. 52–57. https://doi.org/10.32782/hst-2024-20-97-06

4. Залізняк Г. М. Мова як індикатор української національної ідентичности та цивілізаційного вибору киян. *Українська мова.* 2023. №2. С. 72–83. https://doi.org/10.15407/ukrmova2023.02.072

5. Михальчук О. Мовна ідентичність етнічних спільнот у контексті української мовної ситуації. *Studia Ukrainica Posnaniensia.* 2021. Vol. IX/2. с. 37–49. https://doi.org/10.14746/sup.2021.9.2.03

6. Яроцька Г. Мовна та національна ідентичність білінгва (за результатами опитування 2022 року в Україні). *Вісник Одеського національного університету. Серія: Філологія.* 2022. Т. 27. Вип. 2(26). С. 100–108.

7. Коткова Л., Циганок Г. Вплив воєнного часу на мовну ідентичність українців. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2025. Вип. 4. Т. 2. С. 184–192. https://doi.org/10.24919/2308-4863/84-2-29

8. Куцос О. І. Контент-аналіз дефініцій поняття «мовна свідомість». *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Вип. 25. Т. 1. С. 216–220. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.1.40

9. Сорочук Л., Товмаш Д. Українська культура та мова як фактори національної ідентичності. *Українознавчий альманах.* 2024. Вип. 35. С. 84-90. https://doi.org/10.17721/2520-2626/2024.35.11

10. Рабецька Н. Л., Горобець А. В. Викладання культури мови як чинник формування національної ідентичності студентської молоді. *Вісник науки та освіти.* 2025. №8(38). С. 601–610. https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-8(38)-601-610

11. Олексенко Р., Ситник Ю. Мовна ідентичність як засіб самовизначення та самоідентифікації в умовах посттоталітарного суспільства. *Українська професійна освіта.* 2017. №1. С. 16–23.

12. Пономаренко К., Дженджеро О. Мовне сьогодення майбутніх освітян як чинник формування національної ідентичності. *New Inception.* 2023. Вип. 3-4(13-14). С. 62–72. https://doi.org/10.58407/NI.23.3-4.5

13. Ревуцька С. К. Мовні трансформації українців у розвитку національної й культурної ідентичності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2022. № 58. С. 119–122. https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.58.28

14. Косович О., Чорній Р. «Мовна» євроінтеграція, глобалізація і проблема ідентичності. *Folia Philologica.* 2022. №4. С. 34–42. https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2022/4/5

15. Дзьобань О. П., Жданенко С. Б. Множинна ідентичність особистості у мережевих умовах: до антропологічних засад інформаційного права. *Інформація і право.* 2020. №3(34). С. 34–45. DOI: https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.3(34).220990

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.111’367:003.086(045)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-49

ПУНКТУАЦІЙНІ ТА СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ТЕКСТУ

PUNCTUATION AND SYNTACTIC PECULIARITIES OF AN ENGLISH INFORMATIONAL TEXT

Фока М. В.,
orcid.org/0000-0001-9172-4642
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германських мов,
зарубіжної літератури та методик викладання
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Дацька Т. О.,
orcid.org/0000-0003-1603-753X
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германських мов,
зарубіжної літератури та методик викладання
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Стаття присвячена пунктуаційним та синтаксичним особливостям інформаційного тексту. За зразок такого типу тексту взято текст для читання міжнародного іспиту з англійської мови IELTS. Відзначено, що історично пунктуаційні знаки використовувалися для полегшення прочитання тексту вголос, проте з часом їхнє використання все більше визначалося логіко-синтаксичними зв’язками між словами в реченні.

Визначено, що особливості взаємозв’язку між використанням пунктуаційних правил та синтаксичними характеристиками інформаційного тексту полягають у їхньому взаємному доповненні: оскільки жорстких правил застосування пунктуаційних знаків в англійській мові небагато, знання синтаксичної будови речення допомагає користувачам англійської мови поділяти речення на смислові частини під час читання тексту та забезпечує його правильне розуміння.

Встановлено, що пунктуаційні особливості опрацьованого в статті тексту охоплюють використання оксфордської коми в реченнях з однорідними членами. Значним є використання дієприкметникових зворотів, які переважно не відділяються комами навіть у структурі довгих груп підмета із залежними словами, що є прикладом того, як пунктуаційні норми англійської мови відрізняються від української. В англійських реченнях проаналізованого тексту не вживається кома перед підрядними сполучниками, що відповідає традиційним нормам англійської мови. У структурі тексту переважають прості поширені речення, ускладнені зворотами та однорідними членами речення.

У результаті встановлення синтаксичних та пунктуаційних особливостей інформаційного тексту в статті обґрунтовується теза про те, що на просунутому рівні вивчення англійської мови необхідно приділяти особливу увагу синтаксичній будові речень, оскільки пунктуація не завжди забезпечує швидке декодування написаного тексту для україномовного читача. Особливо актуальним це є під час вивчення комунікативного курсу англійської мови чи академічної англійської мови на другому й третьому рівнях вищої освіти.

Ключові слова: синтаксис, пунктуація, текст для читання, міжнародний іспит IELTS, інформаційний текст, академічна англійська мова, комунікативний курс англійської мови.

The paper is concerned with the study of punctuation and syntactic specifics of the informational text. The IELTS exam text for reading has been taken as an example of this kind of text for analysis. It has been highlighted that

© Фока М. В., Дацька Т. О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

historically punctuation marks were used to facilitate reading written text aloud, but over time their use has been more and more determined by the logical and semantic relations among the words in a sentence.

It is claimed that the specifics of the relation between punctuation rules and syntactic peculiarities of the sentences can be described as mutually complementary: since there are few strict rules for the use of punctuation marks in the English language, it is precisely knowledge of the specifics of the syntactic structure of English sentences that helps learners of English divide the sentences into logical sense units while reading the text thus ensuring its comprehension.

It has been established that the punctuation features of the text analyzed in this paper include the use of the Oxford comma in sentences with homogeneous members. There is a significant number of participial phrases in the analyzed text, which are not separated by commas, even within long subject groups with dependent words. This may be considered an example of how English punctuation norms differ from Ukrainian. Commas in the analyzed text are not used before subordinate conjunctions, which is a norm in English. The text mostly consists of simple extended sentences with participial phrases and homogeneous members of the sentence.

As a result of establishing the syntactic and punctuation features of the informational text, the paper substantiates the idea that it is necessary to pay special attention to the syntactic structure of the sentences at the advanced stages of learning English, since punctuation will not always help the Ukrainian reader to decode the written text quickly. This is especially relevant when studying the Communicative Course of English or English for Academic Purposes at the second and third levels of higher education.

Key words: syntax, punctuation, text for reading, IELTS exam, informational text, English for Academic Purposes, Communicative Course of English.

Постановка проблеми. Високий рівень володіння англійською мовою асоціюється з високою точністю у використанні складних граматичних конструкцій та в продукуванні чітко організованих зв'язних текстів з логічними переходами між їхніми частинами та використанням відповідних сполучних елементів.

Продукування власного усного й писемного мовлення у студентів, що вивчають англійську мову, нерозривно пов'язане з тими типами текстів для читання, на основі яких частково пасивно формується синтаксична та пунктуаційна норми студента, що зрештою відображається в усній та писемній комунікації. Писемне мовлення потребує розмаїття та складності синтаксичних конструкцій, а також пунткуаційної точності в різноманітних жанрах, зокрема в есе та наукових доповідях. Користувачі англійської мови університетського та постуніверситетського рівнів переважно мають справу з інформаційними, нехудожніми текстами. Тексти такого типу, наприклад, можемо спостерігати в матеріалах міжнародного кваліфікаційного іспиту IELTS (IELTS Academic), що часто містить тексти, характерні для академічного / професійного середовища. Відповідно, саме в таких текстах виявлятимуться ті пунктуаційні та синтаксичні особливості, якими має володіти користувач англійської мови вищого рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання особливостей пунктуації в англійській мові у вітчизняній науковій школі переважно розглядалися в методичному аспекті. Роботи Н. Ковальчук [1; 2], Е. Палихати [3], В. Сидоренко [4] присвячені формуванню пунктуаційної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти. Різні аспекти формування пунктуаційної компетентності студентів вищих закладів освіти в процесі навчання англійської мови як іноземної висвітлювалися в роботах Т. Кібальнікової [5], Л. Рябих та М. Рябих [6]. Загальні питання пунктуації як частини лінгвістичних досліджень у різних аспектах дослідження англійської мови вивчалися такими науковцями, як Л. Островська [7], В. Сухомлин [8], Д. Крістал (D. Crystal) [9], Н. Лукман (N. Lukeman) [10]. Своєю чергою, специфіка пунктуації англійських інформаційних текстів і взаємозв'язок уживання пунктуаційних правил із синтаксичними особливостями цього типу текстів не отримали достатнього висвітлення та потребують більшої уваги з огляду на їхню поширеність на просунутих рівнях вивчення мови, зокрема під час опанування комунікативного курсу або академічної англійської мови на університетському рівні.

Мета дослідження – описати пунктуаційні та синтаксичні особливості інформаційного тексту на прикладі тексту для читання міжнародного іспиту з англійської мови IELTS.

Виклад основного матеріалу. Пунктуація є одним із засобів організації писемного мовлення, який сприяє правильному розумінню змісту тексту, що важливо під час сприйняття тексту і впливає на швидкість опрацювання інформації, наявної в тексті. Проте підходи та ставлення до важливості пунктуації в курсі вивчення англійської мови різняться. Так, закордонні мовознавці в цілому дотримуються думки про важливість вивчення пунктуаційних правил (Л. Трас (L. Truss) [11], Д. Крістал (D. Crystal) [9], Д. Воу (D. Waugh) [12], Д. Ґраддол (D. Graddol) [13], Ґ. Голл (G. Hall) [14], Е. Партридж (E. Partridge) [15; 16] і Ґ. Кінг (G. King) [17]). У вітчизняній же мовознавчій та методичній традиціях пунктуація, на нашу думку, не отримує достатньої уваги, а вивчення пунктуаційних правил не вважається першочерговим завданням. Незважаючи на те, що вітчизняні методисти й лінгвісти розглядають пунктуаційну грамотність як одну з важливих складових загальної мовленнєвої компетентності мовця (Н. Ковальчук [1; 2], С. Ніколаєва [18], А. Щигель [19]), на практиці її формування має епізодичний характер і відбувається переважно в межах навчання написання окремих жанрів письмових робіт, як-от листів чи есе, або в контексті опрацювання окремих граматичних тем, зокрема під час вивчення умовного способу. Тому пунктуаційна норма часто формується опосередковано (пасивно) в процесі виконання тестових завдань з читання. На просунутому рівні навчання мови основними текстами, з якими працюють здобувачі, є інформаційні тексти. Відтак доцільно проаналізувати синтаксичні та пунктуаційні особливості інформаційних текстів з метою визначення їхнього впливу на формування пунктуаційної норми.

Розглянемо особливості пунктуації як підрозділу писемного мовлення. Пунктуація служить для передачі інтонаційних і синтаксичних особливостей речень. Так, Ґ. Кінг стверджує, що поняття *пунктуація* вживають на позначення символів, які не належать до алфавіту й слугують для позначення інтонації і передачі смислових значень, що не можуть бути виражені в письмовому мовленні іншим способом, окрім використання спеціальних умовних позначень [17, с. 1]; а С. Караман зазначає, що пунктуація – це система правил, які використовуються для членування письмового мовлення на синтаксичні частини [20, с. 489].

Термін «пунктуація» можна розглядати в різних аспектах. Наприклад, дослідники визначають його як: «1) історично сформована в мові система правил про вживання розділових знаків, яка разом з орфографією становить правопис мови; 2) розстановка в тексті розділових знаків; 3) або ж те саме, що розділові знаки» [21, с. 502]. Окрім того, термін «пунктуація» вживається у двох основних значеннях: як система правил розстановки розділових знаків і як сукупність самих розділових знаків, що функціонують у писемному мовленні.

На відміну від вітчизняних лінгвістів, західноєвропейські дослідники не мають спільних або подібних поглядів на визначення явища «пунктуації». Ще донедавна її розглядали переважно як засіб передачі пауз і тональності в усному мовленні. Л. Блумфілд, який розвивав лінгвістику в 1930-х роках, вважав писемне мовлення засобом фіксації мови за допомогою візуальних знаків [22, с. 21]. Відповідно до його теорії, такі пунктуаційні знаки, як крапка (.), кома (,), крапка з комою (;) та двокрапка (:), позначають паузи різної тривалості, а знак оклику (!) і знак питання (?) сигналізують про зміну загальної тональності речення. Р. Скелтон також підкреслював, що пунктуація має слугувати засобом досягнення максимальної виразності письмової мови, призначеної для зачитування перед аудиторією [23, с. 12].

З іншого боку, немає повної відповідності між пунктуацією, інтонацією та синтаксичною структурою речення. Одне й те саме речення можна прочитати з різною інтонацією, а один інтонаційний зразок англійської мови може використовуватися для оформлення різних комунікативних типів речень. Наприклад, низхідна інтонація характерна як для розповідного, так і для спеціального питального речення.

З часом пунктуація виокремилася в окремий розділ, проте науковці продовжували досліджувати взаємозалежність письма та усного мовлення. Англійські мовознавці, хоча й визна-

вали прямий зв'язок між письмом і говорінням, не надавали пунктуації чітко визначеної ролі [24, с. 28].

Під впливом нових технологій і розвитку комунікації в суспільстві зросла значущість писемної мови, а отже, пунктуації стали приділяти більше уваги. З часом вона почала розглядатися як підсистема письмової мови, необхідна не лише для фонетично-інтонаційного оформлення усного мовлення, а й для смислового оформлення тексту, що відіграє важливу роль у сприйнятті та відтворенні написаного і сприяє розрізненню змісту речень.

Історія виникнення пунктуаційних знаків і правил їх застосування допомагає частково зрозуміти причини виникнення проблем із трактуванням ролі та функцій пунктуації в усному та письмовому мовленні. Первісно пунктуаційні знаки з'явилися для полегшення декламації написаного [25, с. 11]. Поява логіко-синтаксичного напрямку в теорії англійської пунктуації мала двоякий вплив на подальший розвиток пунктуаційної системи: з одного боку, знаки були впорядковані, а з іншого – окремі з них стали використовуватися надмірно. Особливо це стосувалося коми, яку застосовували одночасно для позначення логіки речення та для виділення частин тексту під час читання вголос. У результаті читання текстів не полегшилося, а навпаки – ускладнилося [26, с. 1050].

Протягом XX століття надмірне використання пунктуаційних знаків зменшилося, водночас точніше стали застосовуватися пунктуаційні норми. Було сформульовано правила, які визначали випадки, що вимагали використання того чи того пунктуаційного знака. Тенденція «послабленого» використання знаків зберігається і сьогодні, що впливає на процес вивчення англійської мови як іноземної. Особливо складно це проявляється у використанні коми: здобувачі освіти або відмовляються від її застосування, або керуються правилами рідної мови, які не завжди збігаються з нормами англійської.

Отже, до сьогодні пунктуацію англійської мови розглядають як засіб фонетичного та граматичного оформлення тексту. До того ж пунктуаційні знаки логічно поділяють текст на окремі частини та впливають на зміст речень. Те саме речення може набувати різного трактування залежно від того, як його розділено на частини. Хоча науковці зазначають, що інтонаційне забарвлення мовлення не завжди збігається з синтаксичними конструкціями, зрозуміло, що пунктуаційні знаки визначають логічність написаного тексту, тоді як інтонація забезпечує зрозумілість усного мовлення. Таким чином, пунктуація взаємопов'язана з фонетикою та граматикою і на них впливає.

У найзагальнішому вигляді призначення пунктуаційних знаків полягає у внесенні ясності в письмовий текст та полегшенні його читання й розуміння. Загалом можна стверджувати, що порівняно з українською мовою розділові знаки в англійській мові застосовуються рідше та менш систематично.

Основними пунктуаційними знаками, які використовуються в англійській мові, є крапка, двокрапка, крапка з комою, кома, дужки, знак оклику, знак питання, лапки, дефіс і тире, а також три крапки. Незважаючи на значну кількість пунктуаційних символів, найчастіше застосовуються перші чотири з них, що є універсальними та зустрічаються у всіх типах письмових текстів [25].

Пунктуація англійської мови має двосторонню функціональність. Це означає, що пунктуаційні знаки, як і будь-які символи загалом, сприяють кодуванню та декодуванню писемного мовлення та його значень. Загалом використання розділових знаків можна поділити на дві групи: обов'язкові та необов'язкові. Так, обов'язкове застосування пунктуаційних знаків зумовлене структурою речення, і певна частина речень у будь-якому тексті вимагатиме саме такого їхнього вживання. Наприклад, правила англійської мови передбачають постановку коми між двома частинами підрядного речення, якщо підрядний сполучник стоїть на початку речення, але не в його середині [27, с. 27]. Саме тому речення «I will go for a walk tomorrow if it doesn't rain» не потребує коми між його частинами, оскільки сполучник «if» знаходиться в середині

речення. Якщо ж частини поміняти місцями, сполучник опиниться на початку речення, і в цьому разі підрядну частину слід відокремити комою. Загалом уважається, що пунктуаційні правила англійської мови значною мірою є факультативними / необов'язковими, а отже, і розділові знаки, які не обов'язково ставити, застосовуються переважно для інтонаційного забарвлення тексту, а не для впливу на його логіку чи розуміння.

Отже, пунктуація англійської мови характеризується відносно вільним використанням розділових знаків, які одночасно передають інформацію про інтонаційне забарвлення речення і його смислове наповнення. Це особливо важливо при сприйнятті текстів нехудожнього стилю, зокрема інформаційних, де переважає використання обов'язкових розділових знаків. Таке застосування зумовлене необхідністю дотримання правил структурування речення відповідно до його типу (складносурядне або складнопідрядне), а також прагненням уникнути двозначності під час читання тексту.

Зв'язок пунктуації зі структурою речення відображено в описі речення, запропонованому І. Харитоновим, який зазначає, що на письмі реченням вважається слово або група слів, розташованих між першим словом, написаним з великої літери, та останнім словом, після якого ставиться крапка, знак оклику або знак питання. В усному мовленні згідно з цими знаками використовується відповідна інтонація [28, с. 91].

Речення за структурою поділяються на прості та складні. Серед простих речень виділяють одно- і двоскладові, повні та еліптичні, поширені й непоширені. Складні речення, своєю чергою, поділяються на складносурядні та складнопідрядні зі сполучниковим або безсполучниковим зв'язком. Крім того, існують так звані ускладнені (complicated) речення, які займають проміжну позицію між простим і складним. Їх можна вважати простими за структурою, але ускладненими завдяки предикативним конструкціям, як-от додаток, виражений інфінітивним комплексом або конструкцією *for-to* з інфінітивом тощо [28, с. 93]. Уточнюється, що за типом предикації речення бувають двоскладовими, тобто містять і підмет, і присудок, та односкладовими, побудованими навколо головного елемента, який не виконує функцій підмета або присудка. Односкладові речення поділяються на номінативні та інфінітивні [29, с. 121].

Текст, обраний у цій статті як зразок для визначення пунктуаційних та синтаксичних особливостей інформаційного типу тексту, узято з підручника для підготовки до складання міжнародного кваліфікаційного тесту IELTS [30, с. 41–42]. Такий вибір зумовлений тим, що тексти, які використовуються для складання цього іспиту, здебільшого є автентичними та інформаційними, призначеними для викладення фактів і передачі певної інформації, а не художніми чи розважальними. Для зручності всі речення було пронумеровано, і в аналізованому тексті налічується 39 речень. Речення були класифіковані за структурним параметром, на основі чого складено Таблицю 1, у якій відображено кількість речень різних структурних типів із зазначенням їхніх особливостей, що впливають або не впливають на постановку пунктуаційних знаків.

Описуючи синтаксичні особливості речень зазначеного тексту, не ставимо за мету вичерпно охопити всі випадки, а зосереджуємо увагу на тих моментах, які потенційно важливі для пунктуаційного оформлення речень і можуть містити розбіжності в пунктуаційному трактуванні англійською та українською мовами. Це, відповідно, може певною мірою впливати на розуміння та швидкість сприйняття тексту україномовним читачем.

Розглянемо тепер окремі специфічні синтаксичні риси речень та їхній взаємозв'язок із пунктуаційними знаками, що в них використовуються. Усі наведені нижче приклади взято з джерела «Cambridge IELTS 9» [30, с. 41–42].

Найбільша кількість речень в аналізованому тексті (14 речень, що становить 36%) належить до простих поширених речень із різними однорідними членами, а саме: підмети, додатки та присудки. Як приклад наведемо п'яте речення аналізованого тексту:

Таблиця 1

Структурні типи речень інформаційного тексту іспиту IELTS

№	Тип речення, його особливості	Абсолютний показник	Відносний показник, %
1	Просте поширене з однорідними членами речення	14	36
2	Просте поширене з дієприкметниковими зворотами	6	15,5
3	Складнопідрядне речення з підрядним означальним, що приєднане за допомогою сполучника *which*	6	15,5
4	Складнопідрядне речення з підрядним з'ясувальним, що приєднаний сполучником *that*	3	8
5	Просте поширене речення	2	5
6	Складнопідрядне речення з підрядним причини, що приєднане з допомогою сполучника *because*	2	5
7	Складнопідрядне речення з підрядним підмету та формальним підметом *it*	2	5
8	Складне речення з сурядним і підрядним зв'язком; підрядне означальне приєднане за допомогою сполучника *that*	1	2,5
9	Просте поширене речення зі вставними словами на початку	1	2,5
10	Складнопідрядне речення з підрядним мети, приєднаним до головного речення сполучником *so that*	1	2,5
11	Складносурядне речення, яке поєднує три простих речення з допомогою сполучників *so* та *but*	1	2,5
	Усього	39	100

Modern teaching practices, the organisation of desks in the classroom, poor classroom acoustics, and mechanical means of ventilation such as air-conditioning units all contribute to the number of children unable to comprehend the teacher's voice.

Це просте поширене речення з однорідними підметами, які відокремлюються комами. Особливістю є використання так званої *оксфордської коми* (***Oxford comma)*** перед сполучником ***and***. Хоча її застосування є необов'язковим, у цьому разі воно доцільне для уникнення двозначності, оскільки група підмета налічує загалом 22 слова. Крім того, у реченні міститься уточнення до одного з однорідних підметів – ***such as air-conditioning units***, яке не відокремлюється комами.

Десяте речення тексту також є простим поширеним і містить доволі довгу групу підмета з залежними словами – 16 слів, які поєднані між собою безсполучниково:

The effects of noise on the ability of children to learn effectively in typical classroom environments are now the subject of increasing concern.

Щодо використання сполучника ***and*** для поєднання однорідних членів речення, у тексті також зустрічаються приклади вживання оксфордської коми. Наприклад, шістнадцяте речення містить три поширених однорідних означення, між якими розставлено коми. Зауважимо, що останнє означення приєднується за допомогою сполучника ***and***, перед яким також використано кому.

According to Janzen, this affects the ability to understand and relate in typical ways to people, understand events and objects in the environment, and understand or respond to sensory stimuli.

Разом із тим аналізований текст містить речення з однорідними членами, у яких перед останнім елементом, приєднуваним за допомогою сполучника ***and***, кома не ставиться. До таких прикладів належать тринадцяте, п'ятнадцяте та тридцять сьоме речення:

The auditory function deficits in question include hearing impairment, autistic spectrum disorders (ASD) and attention deficit disorders (ADD/ADHD).

This disorder is characterised by interlinking problems with social imagination, social communication and social interaction.

The literature to date on noise in school rooms appears to focus on the effects on schoolchildren in general, their teachers and the hearing impaired.

Тож однорідні члени речень у цих прикладах здебільшого містять не більше одного означення, що, очевидно, пояснює відсутність оксфордської коми в них.

Аналогічно до української мови, прості поширені речення з двома однорідними елементами, поєднаними сполучником ***and***, комами не відокремлюються.

Autistic spectrum disorders often result in major difficulties in comprehending verbal information and speech processing.

Двадцять сьоме речення також є простим поширеним і містить два однорідні додатки, поєднані сполучником ***and***. Між додатками вжито вставне слово ***perhaps,*** яке не виділяється комами.

Strategies are needed to obtain the optimum classroom construction and perhaps a change in classroom culture and methods of teaching.

Шість речень (15,5 % від загального обсягу тексту) належать до простих поширених речень із дієприкметниковими зворотами. Зокрема, дев'ятнадцяте речення є простим поширеним і містить два дієприкметникові звороти у функції означень, які в англійській мові не виділяються комами. Водночас українською мовою ці звороти передавалися б підрядними означальними реченнями та потребували б відокремлення комами відповідно до правил української пунктуації.

Those experiencing these disorders often find sounds such as crowd noise and the noise generated by machinery painful and distressing.

У двадцять третьому реченні спостерігаємо подібний випадок. До того ж речення містить однорідні присудки, і оскільки перший присудок має додаток (**it**), до якого приєднано предикатив (**objective predicative**) ***difficult***, що, своєю чергою, має залежний поширений додаток ***to screen out unimportant information***, перед другим присудком поставлено кому, хоча присудки поєднані єднальним сполучником ***and***. Таке використання коми є нетиповим для української мови.

Children experiencing these disorders find it difficult to screen out unimportant information, and focus on everything in the environment rather than attending to a single activity.

Цікавим є двадцять восьме речення, яке за структурою є простим поширеним і містить вставні слова на початку (***In particular***), виділені комою. У реченні присутній дієприкметниковий зворот ***experiencing disabilities in the form of auditory function deficit***, який розташований між підметом і присудком і не відокремлюється комами. Цей зворот входить до складу групи підмета, що налічує 18 слів, становить досить довгу синтаксичну частину речення, частини якої при цьому не виділено жодною комою.

In particular, the effects of noisy classrooms and activities on those experiencing disabilities in the form of auditory function deficit need thorough investigation.

У чотирьох складнопідрядних реченнях із підрядними з'ясувальними, приєднаними за допомогою сполучника ***that***, кома перед сполучником не вживається, що відрізняється від практики української мови. В одному з таких речень присутня прикладка ***Nelson and Soli***, яка не виділяється комами. Однорідні додатки, поєднані сполучником ***and*** і порівняльним сполучником ***as… as***, також не відокремлюються комами.

Education researchers Nelson and Soli have also suggested that recent trends in learning often involve collaborative interaction of multiple minds and tools as much as individual possession of information.

Складнопідрядне речення з підрядним мети, приєднане до головного за допомогою сполучника *so that*, не відокремлюється комою.

Objective 3 of the New Zealand Disability Strategy is to 'Provide the Best Education for Disabled People' by improving education so that all children, youth learners and adult learners will have equal opportunities to learn and develop within their already existing local school.

Аналогічно, складнопідрядні речення з підрядними причини, приєднаними за допомогою сполучників ***because*** та ***as***, також не відокремлюються комами.

Відзначимо тридцять четверте речення, яке за структурою є складносурядним і поєднує три простих речення за допомогою сполучників ***so*** та ***but***, виділених комами. Особливістю цього речення є відокремлений додаток **(detached object)** на початку – ***For a successful education***, який виділено комою, оскільки така позиція не є типовою для звичного порядку слів у розповідному англійському реченні. Важливою для розуміння значення речення є кома перед сполучником ***so***, яка вказує на причинно-наслідковий характер цього сурядного сполучника. Це яскравий приклад того, як, на перший погляд, «неважлива» або «необов'язкова» пунктуація англійського речення є єдиною ознакою, що визначає тип зв'язків між простими реченнями в складносурядному.

For a successful education, the learning environment is vitally significant, so any effort to improve this is likely to be of great benefit to all children, but especially to those with auditory function disabilities.

Інші граматичні особливості речень аналізованого тексту, що привертають увагу, включають значну кількість (43 випадки) використання простих дієслівних присудків у різних видочасових формах активного стану та лише 9 випадків у пасивному стані. Складений іменний присудок присутній у 9 реченнях.

Висновки. Пунктуаційні та синтаксичні особливості аналізованого в цій статті зразка інформаційного тексту характеризуються певними специфічними рисами. Текст переважно складається з простих поширених речень, тоді як складнопідрядних та складносурядних речень, як можна було б очікувати для тексту такого типу й рівня, відносно небагато. Разом із тим помітною рисою є використання однорідних членів речення, при пунктуаційному оформленні яких часто застосовується оксфордська кома. У значній кількості речень зустрічаються дієприкметникові звороти, що ускладнюють структуру простого речення, а також довгі групи підмета із залежними словами. Логіка пунктуації в таких реченнях не збігається з правилами розстановки розділових знаків в українській мові. Тому для розуміння таких речень та швидкого їх сприйняття під час читання студентам важливо володіти знаннями про особливості синтаксичної будови англійського речення. Відтак значущість взаємозв'язку синтаксичних і пунктуаційних особливостей англійського речення не слід недооцінювати під час навчання англійської мови.

Перспективою подальших досліджень може стати розширення експериментальної бази таких текстів, дослідження синтаксису та пунктуації інших типів текстів, а також розробка практичних вправ для тренування пунктуаційних та синтаксичних особливостей інформаційних текстів на заняттях з академічної англійської мови та комунікативного курсу англійської мови на просунутому рівні вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковальчук Н. П. Пунктуаційна грамотність як складова формування мовної особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія і педагогіка.* 2014. Вип. 29. С. 41–43.

2. Ковальчук Н. П. Складові пунктуаційної компетентності. *World Science.* 2016. № 1 (5). С. 21–25.

3. Палихата Е. Традиційна та інтерактивна методологія векторизації засвоєння синтаксично-пунктуаційних норм в умовах основної школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка.* 2022. Вип. 2. С. 67–73. DOI: https://doi.org/10.25128/2415-3605.22.2.8

4. Сидоренко В. Формування синтаксичної й пунктуаційної компетентностей учнів 8–9 класів засобами технології кооперативного навчання. *Українська мова і література в школі.* 2015. Вип. 2. С. 7–14.

5. Кібальнікова Т. В. Формування пунктуаційної компетентності студентів у процесі навчання англійської мови як фаху. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство).* 2019. Вип. 175. С. 822–825.

6. Рябих Л., Рябих М. A Guide to English Punctuation : Навчально-методичний посібник з англійської пунктуації для студентів факультетів іноземних мов. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2012. 55 с.

7. Островська Л. Функційно-комунікативне навантаження авторської пунктуації. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Вип. 2 (26). С. 44–50. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.8

8. Сухомлин В. Смислове наповнення розділових знаків. *Закарпатські філологічні студії.* 2021. Вип. 2 (20). С. 54–58. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.20.2.10

9. Crystal D. *Making a Point: The Pernickety Story of English Punctuation.* London : Profile Books, 2015. 378 p.

10. Lukeman N. A Dash of Style: the Art and Mastery of Punctuation. W. W. Norton & Company, 2007. 206 p.

11. Truss L. Eats, Shoots & Leaves: The Zero Tolerance Approach to Punctuation. London : Profile Books, 2003. 228 p.

12. Waugh D. Practical Approaches to Teaching Punctuation in the Primary School. *Literacy*. 1998. Vol. 32. № 2. P. 14–17.

13. Graddol D. The Future of English? London : The British Council, 1997. 64 p.

14. Hall G. Exporing English Language Teaching: Language in Action. London : Routledge, 2017. 327 p.

15. Partridge E. Notes on Punctuation. Oxford : Basil Blackwell, 1970. 288 p.

16. Partridge E. You Have a Point There. Oxford : Hamilton, 1955. 230 p.

17. King G. Improve your Punctuation. Glasgow : HarperCollins UK, 2009. 192 p.

18. Практикум з методики викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : посібник. Вид. 2-е, доп. і переробл. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 2004. 360 с.

19. Щигель А. Ю. Англомовне академічне письмо та засвоєння правил пунктуації студентами. *Збірник наукових тез English for Specific Purposes*. Острог, 2013. С. 162–166.

20. Сучасна українська літературна мова / Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. К. : Літера, 2011. 560 с.

21. Українська мова : енциклопедія / Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тарасенко та ін. К. : Укр. енцикл., 2000. 752 с.

22. Bloomfield L. *Language.* Chicago and London : University of Chicago Press, 1984. 564 p.

23. Skelton R. Modern English Punctuation. London : Sir Isaac Pitman & Sons, 1949. 240 p.

24. Mitchell B. A Guide to Old English. New Jersey : Wiley-Blackwell, 2011. 444 p.

25. Bredel U. *Interpunktion : Kurze Einführung in die Germanistische Linguistik.* Vol. 11. Heidelberg : Universitätsverlag Winter, 2011. 100 p.

26. The New Encyclopaedia Britannica: Macropaedia. Chicago, IL : Encyclopaedia Britannica, 1994. Vol. 29. 1051 p.

27. Trask R. L. The Penguin Guide to Punctuation. London : *Penguin* Books, 1999. 157 p.

28. Харитонов І. К. Теоретична граматика сучасної англійської мови : навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2008. 352 с.

29. Гладуш Н. Ф. Теоретична граматика сучасної англійської мови в таблицях : навч. посібник. К. : ТОВ «ВТС Принт», 2012. 188 с.

30. Cambridge ESOL. Cambridge IELTS 9 : Student's Book with Answers : Authentic Examination Papers. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 176 p.

Дата першого надходження статті до видання: 25.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

УДК 811.111’373.42:004.9
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-50

ПРОТИСТАВЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ РЕЛЯЦІЙ АНТОНІМІЇ ТА СИНОНІМІЇ В МЕЖАХ КІБЕРБЛОКУ СТАН СИСТЕМИ (SYSTEM STATUS)

ANTONYMIC AND SYNONYMOUS CONCEPTUAL RELATIONS CONFRONTATION OF CYBERBLOCK SYSTEM STATUS

Шевчук Т. Р.,
orcid.org/0000-0002-6341-306X
старший викладач кафедри іноземних мов
природничо-математичних спеціальностей
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Ясінська О. В.,
orcid.org/0000-0002-6902-6079
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
природничо-математичних спеціальностей
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Статтю присвячено дослідженню протиставленню концептуальних реляцій антонімії та синонімії в межах кіберблоку СТАН СИСТЕМИ (SYSTEM STATUS) та аналізу лексико-семантичних варіантів кібернеологізмів crash і robust. У дослідженні змодельовано предметний та акціональний фреймові приклади даного кіберблоку. Проаналізовано важливі наукові проблеми, специфіку вже існуючих поглядів науковців в галузі даного наукового дослідження. Окреслено позицію відомих лінгвістів щодо необхідності розмежування даних лінгвістичних аспектів. Визначено різні підходи до здійснення концептуальних реляцій в межах даного наукового дослідження. Представлено сучасні лінгвістичні розвідки, зумовлені загальною спрямованістю лінгвістичної парадигми знань на розроблення якісно нових дослідницьких об’єктів, що дозволяють розв’язати проблему вербального позиціонування цілісних динамічних фрагментів позамовної дійсності, одним із яких є сфера кібернеології. Запропоновано поняття “кіберблок”. Скомпоновано дані словникові дефініції у даний кіберблок. Досліджено кіберблок крізь призму предметного та акціонального фреймів. Стратифіковано емпіричний матеріал за певними аспектами діяльності людини та комп’ютера. Скорельовано відповідний кіберблок, в межах якого визначено і досліджено способи формування та процеси утворення синонімічних подібностей та антонімічних протиставлень в межах досліджуваного кіберблоку. Проаналізовано типи фреймів. Побудовано предметний та акціональний фрейми враховуючи лексико-семантичні варіанти досліджуваних комп’ютерних неологізмів. Досліджено специфіку антонімічних і синонімічних зв’язків та їх інтеграцію в межах досліджуваного кіберблоку. Виокремлено підконцепти, що виражають протилежні значення досліджуваних кібернеологізмів. Проаналізовано тенденцію редукції синонімічних і появу антонімічних ознак в межах даного кіберблоку. Доведено гіпотезу, що лексико-семантичні варіанти комп’ютерних неологізмів водночас можуть набувати і синонімічного, і антонімічного характеру, коли їх семантична структура ЛСВ моделюється за допомогою фреймових слотів.

Ключові слова: кіберблок, комп’ютерні неологізми, антоніми, синоніми, фрейм, ЛСВ, слот.

The article is devoted to the study of the confrontation of conceptual relations of antonymy and synonymy within the cyberblock SYSTEM STATUS and the analysis of lexical and semantic variants of cyberneologisms crash and robust. The study models the subject and actional frame patterns of this cyberblock. Important scientific problems,

© Шевчук Т. Р., Ясінська О. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

the specifics of existing views of scientists in the field of this scientific research are analyzed. The position of famous linguists on the need to distinguish these linguistic aspects is outlined. Different approaches to the implementation of conceptual relations within the framework of this scientific research are identified. Modern linguistic researchers are presented, conditioned by the general focus of the linguistic paradigm of knowledge on the development of qualitatively new research objects that allow solving the problem of verbal positioning of integral dynamic fragments of extralinguistic reality, one of which is the field of cyberneology. The concept of "cyberblock" is introduced. The given dictionary definitions are combined into this cyberblock. The cyberblock is studied through the prism of the subject and action frames. The empirical material is stratified according to certain aspects of human and computer activity. The corresponding cyberblock was correlated, within which the methods of formation and processes of formation of synonymous similarities and antonymic oppositions within the studied cyberblock were determined and investigated. The types of frames were analyzed. Subject and actional frames were constructed taking into account the lexical and semantic variants of the studied computer neologisms. The specificity of antonymic and synonymous relations and their integration within the studied cyberblock were investigated. Subconcepts expressing the opposite meanings of the studied cyberneologisms are identified. The tendency of reduction of synonymous features and emergence of antonymous features within this cyberblock is analyzed. The hypothesis is proven that lexical and semantic variants of computer neologisms can simultaneously acquire both synonymous and antonymic character when their semantic structure of lexical and semantic is modeled using frame slots.

Key words: cyberblock, computer neologisms, antonyms, synonyms, frame, lexical and semantic variant, slot.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві активне розширення сфери комп'ютерних технологій зумовлює інтенсивне поповнення лексичного складу мови новими одиницями, що потребують системного лінгвістичного осмислення. Одним із перспективних напрямів такого аналізу є вивчення кібернеологізмів у межах концептуально організованих структур.

Поняття кіберблоку у даному дослідженні трактується як сукупність вербалізованих і автоматизованих у мовному вжитку комп'ютерних неологізмів, які є семантично співвідносними, відображають спільний змістовий компонент у сфері комп'ютерних технологій та відрізняються формальними характеристиками на фонетико-морфемному рівні [1; 2].

Концепт розглядається як ментальне утворення, що акумулює знання та уявлення про певний об'єкт або процес дійсності та може вербалізуватися різними мовними засобами. Він формує лінгвокультурну специфіку та відображає особливості світобачення носіїв певної мовної спільноти [2; 3 с. 75; 4].

Актуальність дослідження зумовлена високою частотністю використання антонімічних одиниць у комп'ютеризованих процесах за умов їх недостатньої теоретичної розробленості. Кібернеологізми crash і robust, що входять до складу кіберблоку СТАН СИСТЕМИ, широко функціонують у сучасній кібернеології, що зумовлює необхідність їх ґрунтовного концептуально-фреймового аналізу [5; 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептологія є одним із провідних напрямів когнітивної лінгвістики та орієнтована на дослідження ментальних структур, які лежать в основі мовної номінації. Концептуальний аналіз виступає ключовим інструментом вивчення семантики лексичних одиниць, а концепти тривалий час залишаються об'єктами контрастивних і типологічних досліджень. Зіставлення споріднених концептів у різних мовах і культурах дозволяє виявити їхню семантичну специфіку, оскільки зміст культурно маркованих концептів повною мірою розкривається лише у взаємодії з іншими концептами відповідної концептосфери [2; 3, с. 75].

Метою статті є здійснення концептуально-фреймового аналізу комп'ютерних неологізмів crash і robust у межах кіберблоку СТАН СИСТЕМИ з урахуванням антонімічних і синонімічних відношень.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких **завдань:**

1) проаналізувати наукові підходи до трактування антонімії;

2) визначити способи формування синонімічних відповідностей і антонімічних опозицій у межах кіберблоку;

3) змоделювати предметні та акціональні фрейми на основі лексико-семантичних варіантів досліджуваних неологізмів.

Об'єкт дослідження – комп'ютерні неологізми crash і robust.

Предмет дослідження – антонімічні й синонімічні зв'язки та особливості їх інтеграції в кіберблоці СТАН СИСТЕМИ.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку лінгвістики семантичні відношення між лексичними одиницями розглядаються як базовий механізм мовної системи. Антонімія та синонімія традиційно розглядалися як лексико-семантичні категорії, однак у сучасних студіях вони дедалі частіше інтерпретуються як концептуальні реляції. Праці Е. Бенвеніста, Л. Новікова, М. Комлєва, а також сучасні розвідки в галузі комп'ютерної лінгвістики засвідчують необхідність розмежування формально-лексичних і концептуальних рівнів аналізу [2; 3].

Антонімія традиційно інтерпретується як відношення між одиницями, що репрезентують протилежні характеристики одного й того самого концептуального поля. Антонімія ґрунтується на когнітивних механізмах категоризації дійсності та поєднує семантичну протилежність із високим ступенем співвідносності значень [7; 8]. Саме ця властивість робить антонімічні одиниці релевантними для аналізу в межах концептуально-фреймових моделей.

У межах досліджуваного кіберблоку антонімічні відношення реалізуються між кібернеологізмами crash і robust, які вербалізують опозиційні концепти функціонування комп'ютерної системи. Аналіз здійснюється з урахуванням словникових дефініцій, концептуального аналізу та інтроспекції дослідника.

Фреймова структура кіберблоку дозволяє простежити, що залежно від активованого слоту лексико-семантичні варіанти можуть реалізовувати різні типи семантичних відношень. Це зумовлює можливість одночасного функціонування синонімічних і антонімічних характеристик у межах одного концептуального утворення [2].

Зважаючи на те, що кібернеологізми *crash* і *robust* представляють стани системи та її процесів, вони об'єднані в кіберблок, названий загальним концептом СТАН СИСТЕМИ. *Crash*, *robust* можна поєднати за спільною ознакою: існують самі по собі незалежно від системи [3].

У межах цього кіберблоку спостерігаємо тенденцію редукції синонімічних ознак і появу антонімічних. Антонімію висвітлено в тому, що *crash* та *robust* виконують полярні дії: зависання, зазнавання аварії та вирішення можливих збоїв, помилок у роботі системи. На основі цього загальний концепт можна розділити на два підконцепти: ДОВІРА і НЕДОВІРА. Підконцепт ДОВІРА включає в себе виникнення самої по собі ситуації або в результаті неправильно вмонтованого ПЗ. Цей під концепт виражений за допомогою кібернеологізму *robust.* Підконцепт НЕДОВІРА означає виникнення передбаченості фактом ПЗ або системним забезпеченням і репрезентований лексемою *crash*.

Акціональний фрейм об'єднує п'ять слотів: [ДЕХТО (агенс)], [ДІЄ З МЕТОЮ], [ДЕЩО], [ТАК (спосіб)], [ТУТ (простір / час)].

ЛСВ співвідноситься із слотом [ДЕХТО (агенс)]: *користувач* (*user*).

Слот [ДЕЩО] відповідно співвідноситься із визначенням *набір команд і заходів* (*a set of commands and actions*).

ЛСВ, які заповнюють слот [ДІЄ З МЕТОЮ], такі: *самозабезпечення процесу* (*self processing*).

ЛСВ, який заповнює слот [ТАК], виявляє способи здійснення діяльності кібернеологізмів: *передбаченням* (*predictions*).

Для заповнення слоту [ТУТ] виділено ЛСВ: *комп'ютер* (*computer).*

Тип фрейму представлений на рис. 1.

Доведено, що кіберблок СТАН СИСТЕМИ (SYSTEM STATUS), який нараховує два кібернеологізми – *crash* і *robust*, фіксований за допомогою предметного та акціонального фреймів. Установлено, що повна антонімічність представлених кібернеологізмів спостерігається в сло-

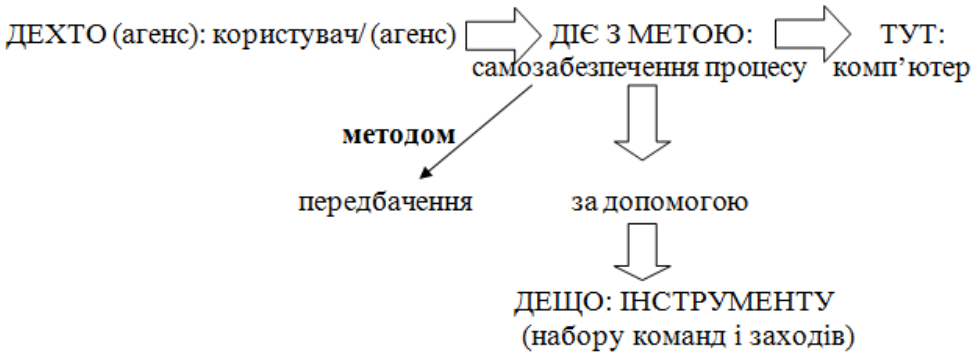

Рис. 1. Акціональний тип фрейму кіберблоку СТАН СИСТЕМИ

тах [ДІЄ З МЕТОЮ] і [ТАК]. У слотах [ДЕХТО], [ДЕЩО], [ТУТ] розглянуті комп'ютерні неологізми є квазісинонімічними, оскільки відтінки їхніх значень мають спільні ознаки.

Аналіз словникових джерел дозволяє подати кіберблок п'ятьма слотами предметного фрейму: [ТАКИЙ(А) (якість)], [ДЕЩО (предмет)], [ДІЄ З МЕТОЮ (діяльність)], [ТАК (спосіб / функція)], [ТУТ (простір / місце)].

Для заповнення слоту [ТАКИЙ(А)] виділяємо такі ЛСВ: *crash – фатальний* (*fatal*), *аварійна* (*crash*), *несподівана* (*unexpected*); *robust – надійний* (*reliable*), *стійкий* (*steady*).

Слот [ДЕЩО] відповідно співвідноситься з такими визначеннями: *crash – збій* (*failure*), *відмова* (*rejection*), *крах* (*collapce*); *robust – набір команд і заходів* (*a set of commands and actions*).

ЛСВ, які заповнюють слот [ДІЄ З МЕТОЮ], такі: *crash – зазнавання аварії* (*subjected to accident*), *зависання програми* (*program hanging*); *robust – вирішення помилок в системі* (*system errors resolving*).

ЛСВ, який заповнює слот [ТАК], виявляє способи здійснення діяльності кібернеологізмів: *crash – виникненням помилки* (*error arising*); *robust – передбаченням можливих помилок при роботі ПЗ* (*predictions of possible errors when running software*).

Для заповнення слоту [ТУТ] виділяємо ЛСВ *crash, robust – комп'ютер* (*computer*).

Аналіз ілюстративного матеріалу дозволяє реконструювати антонімічний кіберблок СТАН СИСТЕМИ (SYSTEM STATUS) у предметному типі фрейму (табл. 1).

Таблиця 1

Предметний тип фрейму кіберблоку СТАН СИСТЕМИ

ЯКІСТЬ ТАКИЙ (А)	ПРЕДМЕТ ДЕЩО	ДІЯЛЬНІСТЬ ДІЄ З МЕТОЮ	ТАК	ТУТ
C R A S H				
фатальний, аварійна / несподівана	збій, відмова, крах	зазнавання аварії, зависання програми	виникненням помилки	комп'ютер
R O B U S T				
ТАКИЙ	ДЕЩО	ДІЄ З МЕТОЮ	ТАК	ТУТ
надійний, стійкий	набір команд і заходів	вирішення можливих збоїв, помилок в роботі системи	передбаченням можливих помилок при роботі ПЗ	комп'ютер

Висновки. Проведений концептуально-фреймовий аналіз засвідчив, що кіберблок СТАН СИСТЕМИ є складною семантичною структурою, у межах якої антонімічні й синонімічні відношення не перебувають у жорсткій опозиції, а взаємодіють залежно від фреймової конфігурації. Синонімічні відношення актуалізуються в окремих слотах фрейму, де лексико-семантичні варіанти репрезентують загальний стан системи. Натомість у слотах, пов'язаних з оцінкою характеристик та функціональних дій, фіксується полярна антонімія між неологізмами crash і robust.

Підтверджено гіпотезу про те, що лексико-семантичні варіанти комп'ютерних неологізмів у межах одного кіберблоку здатні одночасно реалізовувати як синонімічний, так і антонімічний потенціал залежно від активованого фреймового слоту. Отримані результати відкривають перспективи подальших досліджень фреймової організації кібернеологізмів у сучасній лінгвістиці. Отримані в даному науковому дослідженні результати не вичерпують кола питань дослідження комп'ютерних неологізмів, а створюють подальші перспективи для зіставлення результатів аналізу структури усіх комп'ютерних словників та джерел з метою глибокого аналізу взаємодії кібернеологізмів у межах концептуальних типів фреймів [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ясінська О. В. Комп'ютерні неологізми сучасної англійської мови: синонімічні та антонімічні зв'язки: монографія. Луцьк: Вежа – Друк, 2019. 184 с.

2. Кирикилиця В.В., Шевчук Т.Р., Ясінська О.В. Опис лінгвістичного аналізу синонімічних та антонімічних зв'язків у сфері комп'ютерних неологізмів на прикладі тезаурусного методу та методу кількісного аналізу. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 1 (212). С. 142–148. DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-212-20

3. Ясінська О.В. Концептуалізація синонімічно-антонімічних зв'язків у сфері комп'ютерних неологізмів сучасної англійської мови : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ясінська Оксана Володимирівна. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2013. 214 с.

4. Кирик Д. Концепт. Філософський енциклопедичний словник. Київ, 2002. 742 с.

5. Ясінська О.В. Конфлікт квазіантонімічних та квазісинонімічних концептуальних моделей у межах кіберблоку ДОТИКОВИЙ ПРИСТРІЙ (TACTILE DEVICE). *Наукові записки національного університету "Острозька академія". Філологічна серія.* Острог, 2011. № 19. С. 360–367.

6. Ясінська О.В. Конфлікт концептуальних реляцій антонімії та синонімії в межах кіберблоку ВИКОРИСТАННЯ ПАМ'ЯТІ (MEMORY USAGE). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки,* 2011. № 3 (1). С. 218–222.

7. Ясінська О.В. Концептуально-фреймове дослідження квазісинонімів кіберблоку ВОРОГ СИСТЕМИ (SYSTEM ENEMY). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2011. № 95 (1). С. 327–332.

8. Векуа Н.В. Основні напрямки вивчення антонімії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови.* 2007. Вип. 3. С. 191–199.

Дата першого надходження статті до видання: 30.12.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:
Філологічні науки

Випуск 1 (216)

Коректор *І. М. Чудеснова*
Комп’ютерне верстання *В. Б. Гайдабрус*

Дата розміщення онлайн: 14.04.2026.
Дата друку: 21.04.2026.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 42,78. Зам. № 0326/243
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.